

BOCHKOR KÁROLY

A gazdasági számtartás rendszere

Államszámviteltan

1906

E-könyvek igény szerint – Könyvek milliói elérhetők egy kattintásra

Az európai könyvtárak rengeteg, a XV. és XX. század között kiadott könyvvvel rendelkeznek. Az EOD szolgáltatással ezek a rejtett kincsek mindenki számára hozzáférhetővé válnak egyetlen kattintásra. Az EOD hálózaton keresztül a könyvtárak katalógusaiban keresheti és rendelheti meg a kívánt könyv e-másolatát a világ bármely részéről a hét bármely napján, a nap 24 órájában. A könyvet digitalizáljuk és az e-másolatot elérhetővé tesszük Önnek. Fizessen online, bankkártyájával és állítsa össze a saját személyes digitális könyvtárát!

Milyen az EOD által készített e-könyv?

Az EOD szolgáltatás e-könyvei olyan digitalizált könyvek, amelyeket PDF formátumban kézbesítünk Önnek. A fájl tartalmazza a digitalizált eredeti könyv képét és az OCR-rel (optikai karakterfelismerővel) felismertetett* teljes szöveget. Az elektronikus szöveg előnye, hogy kereshető, másolható, más programokkal szerkeszthető, belőle nyomtathatók részletek, sőt akár az egész is. Természetesen minden az eredeti dokumentumon előforduló bejegyzés, jelölés vagy széljegyzet is látható lesz a digitalizált változaton.

* Nem minden e-könyvben alkalmazható.

A szolgáltatás feltételei

Az EOD szolgáltatásainak igénybevételével egyidejűleg elfogadja annak feltételeit is. A jelen dokumentum bármely részéről készült minden egyes másolatnak is tartalmaznia kell ezeket a feltételeket. Az EOD szolgáltatás szigorúan személyes, nem kereskedelmi célokból biztosítja a digitalizált dokumentumokhoz való hozzáférést és nem engedélyezi az egyéb célokból való felhasználást.

A szolgáltatás feltételei: <http://books2ebooks.eu/odm/html/mtak/hu/agb.html>

Terms and conditions in English: <http://books2ebooks.eu/odm/html/mtak/en/agb.html>

További e-könyvek

További e-könyvek elérhetők az alábbi oldalon: <http://books2ebooks.eu>

A
GAZDASÁGI SZÁMTARTÁS
RENDSZERE.

(ÁLLAMSZÁMVITELTAN.)

*

IRTA :

BOCHKOR KÁROLY.

HATODIK EGÉSZEN ÁTDOLGOZOTT KIADÁS.

BUDAPEST

IFJ. NAGEL OTTÓ BIZOMÁNYA

1906.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Előszó az első kiadáshoz.

Előszót írni nem volt szándékom.

Ha van könyvemnek értéke: igazolja ezt ő maga. Hiányaiért? elfogulatlanul várom a bírálatot. Még »a nagy pap is holtig tanul«.

Ezért nem is »pro domo sua« élek az előszó jogával. De időközben jött létre az 1883-ik évi I-ső törvényczikk, s ennek 17-ik szakasza szerint: általában minden állami és törvényhatósági hivatalnál és intézetnél alkalmazott számvevő és ellenőrző tisztviselő kineveztetése vagy megválasztatása után két év alatt a számviteltani államvizsgát hivatalvesztés terhe alatt letenni tartozik, a 18-ik szakasz szerint pedig azok, a kik a vizsgát sikeresen letették: egyszersmind az állami és törvényhatósági vagyonkezelő hivatali állásokra előnnyel bírnak.

Törvényhozásunknak a számviteli rendszeres ismeretek terjesztésére törekvő eme fontos intézkedéseit, tekintettel könyvem harmadik és ötödik szakaszaira, hallgatással nem mellőzhetem.

Végül e helyen őszintén köszönöm úgy a magyar számvevői karnak, mint az előfizető közönségnek, hogy a magyar számtartás érdekében, könyvem megjelenését szellemileg és anyagilag előmozdították. Ez jutalmaz eddigi fáradozásaimban; ez szülője további buzgóságomnak.

Budapesten, 1883-ik év tavaszán.

B. K.

Előszó a második kiadáshoz.

Azért a jóakaratért és elnézésért, a mellyel gazdasági számtartásunk érdekében, a szakközönség az első kiadást fogadta: hálaomat legméltóbban a jelen átdolgozott és bővített második kiadásnak közrebocsátásával vélem kifejezhetni. Főtörekvésem iránya most is a régi volt: egészben véve a számvitel szövevényeit minél átlátszóbbá, minél könnyebben felfoghatóvá tenni. A különös részt pedig újra dolgoztam úgy, hogy az egyes gazdasági ágazatok számvitelének lehető elvileges ismertetésén kívül, az odavágó törvények, utasítások, szabály-, kör- és más rendeletek sarkalatosbjainak idézési adatait is, mindegyiket a maga helyén felsoroltam. Ez által a különös rész a gyakorlat emberének kezében hasznos közigazgatási, és számviteli adattár leend. A kezdő pedig, további önképzés céljából, az ágazatok messzebbmenő különös tanulmányozásánál, abban megbízható útmutatóra talál.

Bátor vagyok ez alkalmat arra is felhasználni, hogy számtartásunk érdekében, az olvasó közönséghez egy szives kérést intézzek.

A számtartásnak lelket az elmélet, testet a gyakorlat ad. Ezeknek együttesen kell eljárniok. Ha nem: dolgában egyiknek sincs élet. Ezért közös célunknak: a számtartás ügyének előmozdítása érdekében kérem az állami, törvényhatósági és községi, sőt a magán számtartással is hivatásszerűen foglalkozó minden rangú és rendű honfitársamat, hogy azokból a hivatalos, de a mellett nyilvános használatra szánt utasításokból, ügyrendekből, különféle rendeletekből és más kiadványokból, melyek körükben közvetve vagy közvetlenül a gyakorlati számtartásra befolyanak, vagy ezt épen szabályozzák: egy-egy példányt nekem esetről-esetre küldeni méltóztatnának.

Ezek segélyével az elmélet, a gyakorlatnak bölcsészetét, ennek elvi szempontokon keresztül szűrődött és megtisztult eszméit fogja

hirdethetni. A gyakorlat pedig az ily elméletet életképesnek, saját véréből és húsból származottnak fogja találni; ezért önkénytelenül is alkalmazni, s így a számtartási működés rendszerességét terjeszteni fogja.

Csak ily elmélet segélyével ismeri fel és fogja gyakorlatilag megoldhatni a számtartás azokat a folyton nehezülő feladatokat, amelyek a gazdaság és közigazgatás rendszerében reá várnak; így fogja a tudományt és a nagyközönséget meggyőzni tanszerűségéről és arról, hogy oly elveken nyugszik, melyeknek tárgyalása, elsajátítása és alkalmazása, teljesen a társadalmi más tudományágak mértékével mérendő.

Csak ha elméletileg és gyakorlatilag így fejlesztjük a számtartást, csak ekkor fogja ez elérni azt az erkölcsi és anyagi elismerést, melyet a közéletben méltán megérdemel, s a mely elismerés, hogy eddig késni látszik: főkép az elmélet és gyakorlat egymást sokszor számba nem vevő, s ezért disharmonikus működésének tulajdonítható.

Budapesten, 1886-ik év tavaszán.

B. K.

Előszó

a harmadik és negyedik kiadáshoz.

Jelen kiadás előkészítésénél kettős czél lebegett szemem előtt.

Az, hogy hovatovább átlátszóbbá tegyem a gazdasági számtartás szövevényeit és hogy az állami, törvényhatósági és községi háztartásban érvényes törvények, szabályok és rendeletekről, forrásmunkát adjak úgy a közigazgatás, mint főleg a magát képezni óhajtó ifjúság kezébe.

Megvallom, hogy az utóbbi nem sikerült mindenben óhajtasom szerint; mert az adatgyűjtés fáradságos munkájában nem mindenhol találtam meg a remélt támogatást. Volt kiadóm ügyeskedése folytán pedig a munka megjelenése majdnem záros határidőhöz volt kötve úgy, hogy az elmaradt támogatástól vártakat, saját erőmből már nem mindenütt pótolhattam.

Daczára ennek jogos öntudattal mondhatom, hogy a jelen kiadás minden irányban nagy haladást mutat.

Egyúttal fogadják itt őszinte köszönetemet önzetlenségükért, azok az igen tisztelt számtartó kartársaim, kik fáradozásaimban támogattak. Legyenek meggyőződve, hogy előkelő gondolkodásról tanuskodó eljárásukkal első sorban a magyar gazdasági életnek és számtartásnak tettek jó szolgálatot.

A székesfővárosban, 1895. és 1899. tavaszán.

B. K.

Előszó az ötödik kiadáshoz.

Ennek a kiadásnak átdolgozásánál is kettős czél lebegett szemem előtt.

Először az, hogy átlátszóbbá tegyem nemcsak az állami, hanem egyáltalán az egyéni különféle gazdaságok számtartásának (számvitel, számadás, számvétel és mindenféle úgynevezett könyvitel) szövevényeit.

Másodszor, hogy az állami, törvényhatósági és községi gazdaságban érvényes számtartási törvények, szabályok és rendeletekről forrásmunkát adjak.

Bár a jelen kiadásban főleg az utóbbira kellett súlyt helyezni: mégis jogos öntudattal mondhatom, hogy az egész kiadás nemcsak a források bőségében, hanem minden más irányban is nagy haladást mutat.

Ezúttal is fogadják őszinte köszönetemet önzetlenségükért, azok az igen tisztelt számtartó kartársaim, kik fáradozásaimban támogattak. Legyenek meggyőződve, hogy előkelő gondolkodásról tanuskodó eljárásukkal, első sorban a magyar gazdasági életnek és számtartásnak tettek jó szolgálatot.

Budapesten, 1902. tavaszán.

B. K.

Előszó a hatodik kiadáshoz.

Sok levelet kapok, sok mindenféle kérdéssel.

A legelső kérdés rendesen a számtartási államvizsgáról szól. Minden ilyen levélre ha röviden is, de mindig készséggel és kimerítőleg feleltem eddig, s felelni fogok ezután is! Hogy azonban a levelezésnek bár egyrészét lehetőleg feleslegessé tegyem, rámutatok itt arra, hogy a számtartási államvizsgát a 8. §-ban kimerítőleg tárgyalom. A vizsga iránt érdeklődőket tehát, első sorban erre utalom.

A második kérdés aztán rendesen arról szól, *hogy ebből a könyvből a vizsgára mit, hogyan kell megtanulni?*

Feleletem itt erre az, hogy a gazdasági számtartás összes külső jelenségeit positiv ismerni majdnem lehetetlen. Mert ki meri állítani, hogy egyformán ismeri a jogilletéki és az erdészeti, vagy a hitelügyi és a vasúti, az önkormányzati és a külügyi stb. számtartás minden gépies részletét? De erre a minden napi életben nincs is szükség. Hanem igen is az szükséges, hogy a számtartásban tanyszerűleg képzett ember, a szeme elé kerülő minden külső megjelenését a számtartásnak, elvi alapra helyezve: megértse.

Ez pedig csak úgy érhető el, ha az olvasó legelőbb ezt az egész könyvet, gondosan áttanulmányozza. Még pedig oly módon, hogy minden szakasznak az elején, zárjelben levő kis betűs részt, egyelőre figyelmen kívül hagyva, a szakaszt mondatról-mondatra annyiszor olvasva át, a hány átolvasás annak megértésére szükséges. Amikor ezt bekövetkezettnek véli, akkor a szakasz elején levő kis betűs részt figyelje meg, amelyről csakhamar meggyőződik, hogy az a szakasz tartalmának jelszavas kivonata, s arra jó, hogy az olvasó ezeket a jelszavakat kérdésül önmagának feltéve: a feleletre való törekvés által meggyőződjék, ha vajjon azoknak értelmét csakugyan felfogta-e?

Csak ha az olvasó így, a gazdasági számtartás, egész rendszerében tájékozást szerzett: csak ekkor foghat az egyes részek-

ben való elmélyedéshez. És erre a *bevezetés* és az *alapvető* rész mellett, főleg az *átalános* rész való. Ezeket kell tehát nemcsak megérteni, hanem tudni is. A *különös* résznek aztán csak azokkal a szakaszai-val kell behatóan foglalkozni, amelyek akár az olvasó saját személyes gyakorlati alkalmaztatásánál, akár pedig a szakasz tárgyánál fogva (közös ügyek, államadóságok stb.) különös érdekekkel birnak.

Sokszor kérdezősködnék az államvizsgának írásbeli része iránt is. Úgy a legelől említett 8. §., mint az annál a §-nál felsorolt számtani műveletek, valamint az átalános részben közölt számtartási példák arra valók, hogy ez iránt tájékozást és alkalmat nyujtsanak az olvasónak (pl. a számtani műveletek megfejtése által) saját ismereteinek előre való kipróbálására.

Ezúttal is teljes szivemből köszönöm, számtartó kartársaimnak nemes barátságukat, a mellyel az adatgyűjtés nehéz munkájában, a jelen kiadás átdolgozásánál is megajándékozni méltóztattak. És büszkén említem fel, hogy csak nagyon ritkán találkoztam körükben szűkkeblűséggel!

Végül minden rangú és rendű számtartó honfitársamhoz azt a (már a második kiadásnál tett) kérést intézem, hogy a mint a mindenkori pénzügyminiszter urak, az államok mindenkori költségvetését és a mindenkori számvevőszéki elnök urak, az államnak mindenkori zárószámadását nekem évről évre kegyesen megküldik: úgy méltóztatnának a munkakörükben megjelenő mindenféle sokszorosított számtartási kiadványokból (utasítás, ügyrend, rendelet stb.-ből) egy-egy példányt czímemre (Budapest, VI., Fásor 14.) esetről-esetre megküldeni. Nekem is, de főleg a számtartás közfejlődésének, s ezzel hazánk gazdasági életének tesznek vele szolgálatot.

Budapest, 1906. utolsó napján.

B. K.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés.

1. §. A gazdasági számtartás értelmezése 1. l. — 2. §. A gazdasági számtartás tudománya és rendszere 3. l. — 3. §. A gazdasági számtartás egyéb elnevezései 5. l. — 4. §. A gazdasági számtartás és az állami számvitel 7. l. — 5. §. Az államgazdasági számtartás és tana, s kifejtésének rendszere 9. l. — 6. §. Az államgazdasági számtartástan és közéletünk 12. l. — 7. §. Az államgazdasági számtartástan irodalma 17. l. — 8. §. A gazdasági számtartástan nyilvános előadása és a számtartási államvizsga 22. l.

Alapvető rész.

I. A gazdaságról.

9. §. Szükségek, javak, vagyon, gazdaság, gazdálkodás 30. l. — 10. §. Termelés, fogyasztás 33. l. — 11. §. Forgalom, érték, ár 35. l. — 12. §. A pénz 37. l. — 13. §. Hitel- és értékpapírok 41. l. — 14. §. Tőzsde és árjegyzék 44. l. — 15. §. A gazdaságok és vagyonváltozások különfélesége 47. l. — 16. §. A gazdaság vitele 52. l. — 17. §. A gazdálkodás ellenőrzése 56. l.

II. Számtartás a gazdaságban.

18. §. A számtartás mint a gazdálkodás támasza 58. l. — 19. §. A számtartás mint a gazdálkodás ellenőrzésének támasza 62. l. — 20. §. A számtartás célja, jelentősége 65. l. — 21. §. A számtartás közjogilag 67. l. — 22. §. A számtartás kereskedelmi és büntetőjogilag 71. l. — 23. §. A számtartás műszaki eszközei 74. l. — 24. §. A számtartás különfélesége 79. l. — 25. §. A kettős számtartás bevezető ismertetése 85. l. — 26. §. Első példa a kettős számtartásra 91. l. — 27. §. Az előbbi §-ban bemutatott példának magyarázata 92. l. — 28. §. Második példa a kettős számtartásra 97. l. — 29. §. A 28. §-ban bemutatott példának magyarázata 100 l. — 30. §. Harmadik példa a kettős számtartásra 109. l. — 31. §. A 30. §-hoz leltár napló és ezek kettős könyvelése 125. l. — 32. §. A franczia kamatos folyószámla 127. l. — 33. §. Az anyag nyilvántartása a segédkönyvekben 131. l. — 34. §. A nyers (próba) mérleg 132. l. — 35. §. A részleges számlák lezárása 133. l. — 36. §. A napló és a főkönyv lezárása 136. l. — 37. §. A kettős számtartás rendszerei és változatai 138. l. — 38. §. A helvét és angol folyószámla 144. l.

Általános rész.

III. Az államról.

39. §. Az állam és szervezete 148. l. — 40. §. A királyi hatalom 150. l. — 41. §. A törvényhozó hatalom 151. l. — 42. §. A végrehajtó kormányhatalom 154. l. — 43. §. A kormányhatalom felosztása 155. l. — 44. §. A vezérlő hatóságok 159. l. — 45. §. A helyhatóságok, nevezetesen a királyiak 163. l. — 46. §. A törvényhatóságok 164. l. — 47. §. A községek 168. l. — 48. §. A gazdasági fogantató hivatalok és szervezetük 169. l.

IV. Az állam gazdaságáról.

49. §. Az állami kiadásoknak és bevételeknek okai és forrásai 174. l. — 50. §. Az állami birtokok 175. l. — 51. §. Az állami vállalatok 177. l. — 52. §. Az állami adók 178. l. — 53. §. Az állam hitele és adósságai 180. l. — 54. §. Az államgazdaság szervezete, sajátosságai és vagyonváltozásai 182. l. — 55. §. A vármegyék és községek gazdasága 187. l. — 56. §. Az árva- és gyámhatóságok, s az alapítványok gazdasága 190. l.

V. Számtartás az állam gazdaságában.

57. §. Államgazdaság és számvitel 193 l. — 58. §. Az állami számvitel előzetes fokozatai 195. l. — 59. §. Az állami számvitel folyó, jelen és utólagos fokozatai 199. l. — 60. §. Az államgazdaság ellenőrzése és a számadottatás 202 l. — 61. §. A számtartóságok 205. l. — 62. §. Az állami számvetők 209 l.

VI. Az államgazdaság rendszere.

63. §. Az állami leltár és berendezése 212. l.

VII. Költségvetési előirányzat.

64. §. A költségvetés tartama és alapja 215. l. — 65. §. A költségvetés tartalma 218. l. — 66. §. A költségvetés szerkesztője és szerkesztése 220. l. — 67. §. A költségvetés belső elrendezése 227. l. — 68. §. A költségvetés külső elrendezése 231. l. — 69. §. A költségvetés országgyűlési tárgyalása 235 l.

VIII. Költségvetési törvény.

70. §. A költségvetési törvény és hitel 236. l. — 71. §. A költségvetési hitel támogatása 238. l. — 72. §. A költségvetési hitel korlátozása 239. l. — 73. §. Állami érdekű egyéb költségvetések 241. l.

IX. Közigazgatási számfejtés.

74. §. A közigazgatási számfejtés fogalma és alkalma 244. l. — 75. §. A közigazgatási számfejtés tartalma 245. l. — 76. §. Eljárás a közigazgatási

számfejtésnél 246. l. — 77. §. A közigazgatási számfejtés tárgyai és osztályozásuk 250. l. — 78. §. Közzolgálatba lépés és előhaladás abban 251. l. — 79. §. Illetmények a közzolgálat tartama alatt 256. l. — 80. §. Nyugalmi illetmények 262. l.

X. Rendelet.

81. §. A rendelet értelmezése 268. l. — 82. §. Az utalványozás joga 270. l. — 83. §. Utalványozási év 271. l. — 84. §. Az utalvány tartalma és alakja 275. l.

XI. Bejegyzés.

85. §. A bejegyzés értelmezése és felosztása 279. l. — 86. §. Könyviteli bejegyzés 280. l. — 87. §. A kincstári könyvvitel és felosztása 282. l. — 88. §. A tárczafőkönyv értelmezése 283. l. — 89. §. A tárczafőkönyv számláinak berendezése 285. l. — 90. §. A tárczafőkönyvek vezetése 289. l. 91. §. A forgalmi főkönyv 292. l. — 92. §. Egyéb könyvek 297. l. — 93. §. Bejegyzési eljárás és záradék 299. l.

XII. Pénztári számfejtés.

94. §. A pénztári számfejtés és gyakorló 303. l. — 95. §. A számfejtő könyvek és ezek vezetése 304. l. — 96. §. A fizetési okmányok 308. l. — 97. §. Be- és kifizetések számfejtése 309. l. — 98. §. Eljárás a számfejtésnél 312. l. — 99. §. Értékpapírok számfejtése 314. l.

XIII. Foganatosítás.

100. §. Számfejtés a pénztárnál és a foganatosítás részei 320. l. — 101. §. Az értékek beszédése 322. l. — 102. §. Az értékek készentartása 327. l. — 103. §. Az értékek kiszolgáltatása 330. l.

XIV. Naplózás.

104. §. A naplók 332. l. — 105. §. A számviteli naplók és ezek lezárása 334. l. — 106. §. A számadási szaknaplók és ezek lezárása 343. l. — 107. §. Egyéb számadások 353. l. — 108. §. A számadások felszerelése és beküldése 355. l. — 109. §. A vagyonkezelésnek és számadásnak biztosítékai 356. l. — 110. A pénztárak megvizsgálása 359. l.

XV. Birálat (szigorlat).

111. §. A birálat fogalma és különfélesége 364. l. — 112. §. A tárcza- és az idegen naplók birálata 367. l. — 113. §. A forgalmi napló birálata 369. l. — 114. §. Egyéb számadások és birálati záradék 370. l. — 115. §. A számadási per és ennek folyamányai 371. l.

XVI. Könyvelés.

116. §. A könyvelés értelmezése 382. l. — 117. §. A kincstári könyvelés és próbája 383. l. — 118. §. A tárczakönyv lezárása 386. l. — 119. §. A forgalmi könyvelés és a bizományos fizetések 388. l. — 120. §. A forgalmi főkönyv lezárása 394. l. — 121. §. Egyéb könyvek vitele és lezárásuk 397. l.

XVII. Könyvkivonatok.

122. A könyvkivonatok értelmezése és felosztása 398. l. — 123. §. Az utalványozási jegyzékek 399. l. — 124. §. A kezelési (leróvási) kimutatások 405. l. — 125. §. A tárczazárószámadás és mellékletei 408. l.

XVIII. Állami zárószámadás.

126. §. Az állami számvevőszék jogai és könyvei 413. l. — 127. §. Az egyes és kettős rendű állami főkönyv 415. l. — 128. §. Az utalványozási és a leltárkönyv 418. l. — 129. §. Az állami számvevőszék más könyvei 421. l. — 130. §. Az állami zárószámadás és berendezése 422. l. — 131. §. Az állami zárószámadás részletezése, a számvevőszék jelentése és az országgyűlés 426. l. — 132. §. A számtartás vége és kezdete 427. l.

Különleges rész.

XIX. Kis tárczák.

133. §. A királyi udvartartás költségei 429. l. — 134. §. Ő Felsége kabinetirodája és ennek nyugdíjai 431. l. — 135. §. Országgyűlés 432. l. — 136. §. Állandó országház építése 434. l. — 137. §. Közösügyi kiadások 435. l. — 138. §. Az 1849-től 1867-ig tényleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai 438. l. — 139. §. Nyugdíjak 438. l. — 140. §. Általános államadósságok 440. l. — 141. §. A vasutakkal együtt átvett adósságok 450. l. — 142. §. Egyes tárczákat terhelő kölcsönök 452. — 143. §. Előlegezések vasúti kamatbiztosítás alapján 452. l. — 144. §. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete 454. l. — 145. §. Állami számvevőszék 455. l. — 146. §. Magy. kir. közigazgatási bíróság 457. l. — 147. §. Miniszterelnökség 457. l. — 148. §. Ő Felsége személye körüli miniszterium 458. l. — 149. §. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete 460. l.

XX. Belügyi tárcza.

150. §. Központi igazgatás és a földtehermentesítési pénzalap igazgatósága 461. l. — 151. §. Országos levéltár 462. l. — 152. §. Az önkormányzattal bíró helyhatóságok számtartása 462. l. — 153. §. A főispánok és a budapesti főpolgármester fizetései és lakpénzei 477. l. — 154. §. Anyakönyvi kiadások 477. l. — 155. §. Községi és körjegyzők, valamint a segédjegyzők javadalmazásának kiegészítése 477. l. — 156. §. Színművészeti kiadások és

bevételek 478. l. — 157. §. Közegészségügyi kiadások és bevételek 479. l. — 158. §. Országos betegápolási alap 480. l. — 159. §. M. kir. csendőrség 481. l. — 160. §. A székesfővárosi magy. kir. államrendőrség 483. l. — 161. §. Közbiztonsági kiadások 484. l. — 162. §. Közjótékonyági kiadások 485. l. — 163. §. Általános közigazgatási kiadások és bevételek 486. l.

XXI. Pénzügyminisztérium.

164. §. Központi igazgatás 487. l. 165. §. Pénzügyigazgatóságok, székesfővárosi kir. adófelügyelő, központi díj- és illetékszabási hivatal 488. l. — 166. §. Földadónyilvántartás 490. l. — 167. §. Állampénztárak 491. l. — 168. §. Adóhivatalok 493. l. — 169. §. Pénzügyőrség 494. l. — 170. §. Jogügyigazgatóságok és kincstári ügyészségek 494. l. — 171. §. Pénzügyi törvénytörvények 496. l. — 172. §. Országos katasteri fölmérés 497. l. — 173. §. Bányászati és erdészeti főiskola Selmezbányán és bányásziskolák 498. l. 174. §. Egyenes adók és földtehermentesítési pótlékok 498. l. — 175. §. Fogyasztási és italadók 505. l. — 176. §. Határvám 512. l. — 177. §. Bélyeg 514. l. — 178. §. Jogilletékek és díjak 515. l. — 179. §. A fémjelzés 517. l. — 180. §. Dohányjövedék 518. l. — 181. §. Lottójövedék 522. l. — 182. §. Sójövedék 523. l. — 183. §. Perköltségek 523. l. — 184. §. Állami jószágok út-, híd- és révvámok 523. l. — 185. §. Bányaigazgatóságok 524. l. — 186. §. Fém- és opálbányászat 525. l. — 187. §. Fémkohászat 525. l. — 188. §. Pénzverés és fémbeváltás 526. l. — 189. §. Állami vággyárak 526. l. — 190. §. Egyéb bányászati dolgok 527. l. — 191. §. a) Bányakapitányságok és b) bányailletékek 527. l. — 192. §. Államnyomda 528. l. — 193. §. Állami épületek 529. l. — 194. §. Budapesti állami hidak 529. l. — 195. §. Állami ingó vagyon 530. l. — 196. §. a) Különféle kiadások és b) bevételek 530. l.

XXII. Kereskedelemügyi tárcza.

197. §. Központi igazgatás 531. l. — 198. §. Államépítészeti hivatalok 532. l. — 199. §. Közutak 533. l. — 200. §. Ipari és kereskedelmi szakoktatás 533. l. — 201. §. Ipari és kereskedelmi célok 534. l. — 202. §. Ipari felügyelet és kazánvizsgálat 534. l. — 203. §. Posta, távirda és távbeszélő 534. l. — 204. §. Postatakarékpénztár 539. l. — 205. §. Hajózás 541. l. — 206. §. Aldunai hajózási hatóság 542. l. — 207. §. Magyar királyi államvasutak 542. l. — 208. §. Magyar királyi zálogházak 544. — 209. §. Mértékhitelesítés és fegyvervizsgáló bizottság 544. l. — 210. §. Magy. kir. központi statisztikai hivatal 545. l. — 211. §. Szabadalmi hivatal és tanács 546. l.

XXIII. Földművelésügyi tárcza.

212. §. Központi igazgatás 547. l. — 213. §. Állami erdők 548. l. — 214. §. Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek 548. l. — 215. §. Erdőfelügyelőségek és ornithologiai központ 549. l. — 216. §. Erdőőri szakiskolák 549. l. — 217. §. Országos erdei alap 549. l. — 218. §. Állami segély kopár területek befásítására 550. l. — 219. §. Ménes-

birtok-gazdaságok, gödöllői koronauradalom és palánkai csikótelep 551. l. — 220. §. Állami lótenyésztő-intézetek 551. l. — 221. §. Állategészségügy 553. l. — 222. §. Gazdasági tanintézetek és mezőgazdasági ismeretek terjesztése 553. l. — 223. §. Állattenyésztés és tejgazdaság 554. l. — 224. §. Országos vízépítési igazgatóság 554. l. — 225. §. Folyammérnöki hivatalok 554. l. — 226. §. Vízi munkálatok 554. l. — 227. §. Kulturmérnöki hivatalok 555. l. — 228. §. Halászat 555. l. — 229. §. Szőlészet és borászat 555. l. — 230. §. Kincstári birtokok és fürdők 556. l. — 231. §. Állami jószágok és telepítési szolgálat 556. l. — 232. §. Perköltségek 557. l. — 233. §. Gazdasági műszaki hivatal 557. l. — 234. §. Delibláti kincstári birtok 557. l. — 235. §. A mező- és közgazdaság különböző ágai 557. l. — 236. §. Méhészet 558. l. — 237. §. Kertészet, gyümölcsészet és fatenyésztés 558. l. — 238. §. Kisérletügy 558. l. — 239. §. Gazdasági munkásügyek 559. l. — 240. §. Országos meteorológiai és földmágnassági intézet 559. l. — 241. §. Selyemtenyésztés emelése 559. l. — 242. §. Földtani intézet 559. l. — 243. §. A hegyvidéki és székely földművelő nép segélyezésére 560. l. — 244. §. Alapok, alapítványok és különféle bevételek 560. l.

XXIV. Vallás- és közoktatásügyi tárcza.

245. §. Központi igazgatás 560. l. — 246. §. Országos közoktatási tanács 562. l. — 247. §. Budapesti kir. egyetem 562. l. — 248. §. Kolozsvári egyetem 563. l. — 249. §. Kolozsvári Karolina országos kórház és egyetemi klinikák 564. l. — 250. §. Budapesti középiskolai tanárképző-intézet, gyakorló főgimnázium és Br. Eötvös József-kollégium 564. l. — 251. §. Kolozsvári középiskolai tanárképző intézet 565. l. — 252. §. Középiskolai tanárképzők segélyezése 565. l. — 253. §. József-műegyetem 565. l. — 254. §. Kassai kir. jogakadémia 565. l. — 255. §. Ó-Gyallai csillagda 566. l. — 256. §. Tankerületi főigazgatóságok 566. l. — 257. §. Állami gimnáziumok és reáliskolák 566. l. — 258. §. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése 567. l. — 259. §. Középiskolai internátusok, alumneumok és konviktusok segélyezése 567. l. — 260. §. Állami felsőbb leányiskolák 568. l. — 261. §. Vizsgálati bizottmányok 568. l. — 262. §. Népinevelési tanfelügyelőségek 568. l. — 263. §. Állami elemi népiskolák 568. l. — 264. §. Községi-, felekezeti- és magánnépiskolák segélyezésére 569. l. — 265. §. Felső nép- és polgári iskolák 569. l. — 266. §. Népinevelési intézetek közös szükséglete 569. l. — 267. §. Polgári tanító- és tanítónőképzők 570. l. — 268. §. Elemi tanítóképzők és tanítónőképzők 570. l. — 269. §. Elemi tanítónőképzők 570. l. — 270. §. Felekezeti képezdei tanárok illetményeinek kiegészítésére 570. l. — 271. §. Kisdedóvónők képzése 570. l. — 272. §. Kisdedóvó-intézetek és menedékházak 571. l. — 273. §. Testi nevelés 571. l. — 274. §. Gazdasági ismétlő iskolák 571. l. — 275. §. Balatonfüredi Erzsébet-szeretetház 571. l. — 276. §. Szakiskolák 572. l. — 277. §. Gyógypaedagogiai intézetek 572. l. — 278. §. Művészet 573. l. — 279. §. Muzeumok és műemlékek 574. l. — 280. §. Közművelődési célok támogatása 575. l. — 281. §. Ösztöndíjak 576. l. — 282. §. Egyházak segélyezése 576. l.

XXV. Igazságügyi tárcza.

283. §. Központi igazgatás 576. l. — 284. §. Királyi Curia 577. l. — 285. §. Konstantinápolyi konzuli főtörvényszék 578. l. — 286. §. Korona-ügyészség 578. l. — 287. §. Királyi ítélő táblák 578. l. — 288. §. Királyi fő-ügyészségek 579 l. — 289. §. Királyi törvényszékek és járásbiróságok 579. l. — 290. §. Királyi ügyészségek 580 l. — 291. §. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, gyűjtőfogház, közvetítő intézet és állami fogház 581. l. — 292. §. Büntetéspénzek országos alapja 581 l. — 293. §. Telekkönyvezés 582. l. — 294. §. Az 1899: XLVIII. t.-cz. alapján alkalmazott birák személyi járandóságai és törvények szerkesztése 582. l. — 295. §. Országos birósági vegyeszeti intézet 582. l.

XXVI. Honvédelmi tárcza.

296. §. Központi igazgatás 583. l. — 297. §. Magasabb parancsnokságok 584. l. — 298. §. Csapatok 585. l. — 299. §. Tárintézetek 586 l. — 300. §. Nevelő- és képzőintézetek 586. l. — 301. §. Szakképzés 587. l. — 302. §. Egészségügyi intézetek 587. l. — 303. §. Koronaórség 587. l. — 304. §. Menház 588. l. — 305. §. Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben 588 l. — 306. §. Ujenczozás-felülvizsgálati költségek 588. l.

Befejezés.

307. §. Számtartásunk multjából 590. l. — 308. §. Idegen számtartások 593. l.

BEVEZETÉS.

---

1. §. A gazdasági számtartás értelmezése.

(Államszámvitel, jólét, eszközök, megismerés, irányai, minőség, mennyiség, idő, tér, érték, társadalom, állam, gazdaság, jogi és állami tudományok, statisztika, közgazdaság, nyilvános és magán, egyéni, szempontok, számtartás.)

Mielőtt az *állam* gazdasági számtartással, vagyis a mint közönségesen nevezik, az államszámvittel foglalkoznánk, értsük meg előbb magát a *gazdasági* számtartást.

Az embernek jólétre való törekvésében, különféle dolgokra és intézményekre, mint *eszközökre* van szüksége. De ezeket helyesen csak úgy alkalmazhatja, ha előbb velök megismerkedett. Törekvése tehát állandóan arra irányul, hogy a jelentkező dolgokat és intézményeket, s ezeknek egymáshoz való viszonyát megismerje. Ez a megismerés két irányban történhetik. *Minőségileg* és *mennyiségileg*. A *minőségek* a dolgoknak jellemző tulajdonságaikban nyernek kifejezést, s minthogy ezek a tulajdonságok végtelenül különböző természetűek: a minőségek megismerésének útjai és eszközei is nagyon változók, s az egész emberiség törekvésének és tudományának legnagyobb részét, ezek való megismerésére fordítja. A *mennyiségek* megismerése ennél egyszerűbb; mert ebből a szempontból még a minőségeket is, úgy a tudomány, mint a gyakorlat néhány egységre, mint mértékre viszi vissza. Ezek az egységek három általánosan ismert fogalomnak: az *időnek*, a *térnek* és az *értéknek* bizonyos részei. Ezek az év, a méter és a pénz. Ezzel a háromféle mértékkel aztán, összehasonlítás útján mindenféle dolog mennyiségét meg lehet határozni, mérni, s így meg lehet azt ismerni.

Azok között a dolgok és intézmények között, melyeket az ember jólétre való törekvésénél, úgy a köz-, mint a magánéletben *eszközü*l használ, s melyeket tehát minőségileg és mennyiségileg

ismernie kell: főleg három magaslik ki. A *társadalom*, az *állam* és a *gazdaság*. A *társadalom* az emberi életcélokra szolgáló eszközöknek, szerves összessége. Az *állam* pedig olyan emberi társaság, mely mint a társadalom legtekintélyesebb tagja, ennek biztosítékául szolgál az által, hogy bizonyos földterületen, minden más emberi hatalomtól függetlenül uralkodik. A *gazdaság* pedig általában azoknak a dologi javaknak szerves összessége, melyek az embernek köz- és magán életcéljaira szolgálnak.

Eunnek a három intézménynek, megismerésére irányuló törekvések folytán jöttek létre, a tudománynak azok a különféle ágai, melyek az emberiség együttélésének viszonyait, különféle szempontokból megismertetik és szabályozzák. Értjük ez alatt első sorban a *társadalmi*, vagy mint közönségesen nevezik: a jogi és az állami *tudományokat*. Ezek a tudományok azonban, az említett intézményeket rendszerint csak minőségileg tárgyalják, vagyis a mennyiségi szempontokat többé-kevésbé figyelmen kívül hagyják. Csak két ága iparkodott a társadalmi tudományoknak úgy szervezkedni, hogy a mennyiségi elemeket is felöleljék. Ezek a *statisztika* és a *számítás*.

A *statisztika* a társadalomnak, a közjelenségek tömeges minőségi és mennyiségi észlelése alapján való vizsgálása, abból a célból, hogy a közjólét eszközeinek és akadályainak megtalálását, s ez által magát a közjólétet előmozdítsa. Ez tehát a társadalmat, a közjelenségekben, a közjólétnek szempontjából vizsgálja. Vizsgálata természetesen kiterjed, az állami és gazdasági életre is. De mindig csak a köz szempontjából. A gazdaságból is tehát csak a *közgazdaságot*, vagyis: a dologi javak szerves összegének azt a részét tárgyalja, mely a valamely állam kötelékébe tartozó nyilvános (állam, hatóság, alapítvány stb.) és magán (jogi és természetes) személyek gazdaságaiknak, közvonatkozásaiból áll elő. Pedig ezeknek a személyeknek gazdaságaik nem csak közvonatkozásokból, s általában nem csak abból állnak, a mi azokból közjelenséggé válik. Sőt ellenkezőleg. Igen gyakran a tulajdonos számára gazdaságának legbecsebb elemeit, éppen a nyilvánosság elől elvont azok a részek alkotják, a melyek annak *egyéni* tartalmat adnak.

A nyilvános és magán gazdaságok ezen egyéni tartalmának minőségi viszonyait, különféle jogi és politikai (magán, kereskedelem, büntető, pénzügyi stb.), sőt különféle műszaki (mező, erdő, bánya, ipar, kereskedelmi stb.) szempontból, a tudománynak más és más ágai tárgyalják is. De mennyiségi viszonyaival (szám-

vitel, számvezetés, könyvvitel, könyvvezetés és más helytelen elnevezés alatt) tüzetesen csak *a gazdasági számtartás* foglalkozik. Ezalatt tehát az *egyéni* úgy nyilvános mint magán *gazdaságoknak*, s ezek változásainak abból a célból való mennyiségi és minőségi, szerves és szabatos *észlelését* és *ismertetését* értjük, hogy ez által a gazdálkodást, esetleg ennek ellenőrzését támogassuk.

2. §. A gazdasági számtartás tudománya és rendszere.

(Történelem statisztika, tudomány, elismerés, okai és magyarázata, állami számvitel, nyilvánosság, titokzatosság, alakiságok, szervezet, tárgyalásunk, erőszak, összhang, művészet, hasonlat.)

Már a történelem arra tanít, hogy a köz- és az egyéni gazdaságoknak, úgy minőségi, mint mennyiségi viszonyai, kezdettől fogva, állandó kutatás tárgyát képezték, s hogy már a görögök és rómaiak iparkodtak, nemcsak a közgazdaságot (népszámlálás, a földbirtok felosztása és becslése stb. alapján) megismerni, hanem az egyéni (úgy a nyilvános mint a magángazdaság és háztartás körében előforduló) bevételekről, kiadásokról és vagyonkészletekről is, rendszeres feljegyzéseket szerkesztettek. Tehát nemcsak statisztikai, hanem számtartási működést is fejtettek ki. És mégis, míg a statisztika idővel, a tudomány világában elismert helyet vívott ki magának: addig a számtartásnak még gyakorlati jelentőségét is, csak némileg és csak ott méltányolják, hol a tudomány más vívmányait, gazdasági (nevezetesen állam-, mező-, erdő-, bánya-, ipari és kereskedelmi stb.) célokból tárgyalják és alkalmazzák. De magát a számtartás rendszerét *tudománynak*, vagyis: az igazságok szerves rendszerének elismerni nem akarják.

Oka pedig ennek nem az, mintha a számtartásnak nem volnának meg a maga igazságai. Avagy mintha ezekben nem volna élet és rendszer. Mind ez a számtartásban is megvan és kétséget sem szenved, hogy a mennyiben a közgazdaságnak statisztikai észlelése és megismerése szükséges és jogos: legalább ilyen szükséges és jogos, az egyéni (nyilvános és magán) gazdaságok észlelése és megismerése, vagyis: a számtartás is. Sőt még szükségesebb; mert a számtartás az egyént, s ennek (a közgazdaság alapjául is szolgáló!) gazdaságát közelebbről, közvetetlenebbül és így érzékenyebben érinti. És mégis épen ebből: az egyénnel való szoros kapcsolatból magyarázható meg az a visszasság, hogy a két testvér-

tudomány: a statisztika és a számtartás közül, csak az előbbi részesül tudományos elismerésben.

Ennek az a magyarázata, hogy míg a statisztika, közgazdasági észleleteit és ezek eredményét, közérdekű természeténél fogva közzé teheti és teszi is: addig a számtartás, egyéni gazdaságokban tett észleléseit és ezek eredményét, ezeknek titoktartást igénylő természetüknél fogva, nem teheti közzé. Kivételt képeznek ez alól az *egyéni* ugyan, de *nyilvános* (állami, törvényhatósági, mindenféle községi, közalapítványi és más ezekhez hasonló) gazdaságok. Ezeknek számtartása *állami számvitel* czímen, *némi* elismerésben részesül is. A *magángazdaságok* közül azonban, még a jogi személyek, társaságok, szövetkezetek stb. gazdaságából is, (mérlegek alakjában) csak a végeredmények kerülnek nyilvánosságra. De az egyéni gazdaságoknak legnagyobb részét alkotó, azon magángazdaságok észlelésének és vizsgálatának eredményei, melyek az *egyes fizikai személyek* tulajdonát képezik: ezek teljesen el vannak zárva a nyilvánosság elől. Más szóval, a míg a statisztika észlelését és vizsgálódását a közgazdaságnak élő testén, közérdeklődés mellett nyilvánosan végzi: addig a számtartás észlelése és vizsgálódása, az egyéni gazdaságnak ugyancsak élő testén, de legtöbbször féltékenyen zárt ajtók mögött, legfeljebb a tulajdonos vagy helyettesének érdeklődése mellett megy véghez.

Mindennek eredménye az, hogy a számtartás gyakorlatilag hiába foglalja magában, az igazságok bármely szerves rendszerét. Ez a rendszer a tudomány világában még sem érvényesül; mert a miben megtestesül: azt az anyagot, azt a tárgyat, az egyéni *magángazdálkodást* nyilvánosan nem mutathatja be, s így élő igazságainak élő rendszere, lényének tudományos mivolta, köztudatra és elismerésre soha sem jut.

Ezért a számtartás, észleleteinek és vizsgálatainak anyaga és eredményei helyett, eljárásának csak módszerét, tehát cselekvésének csak formáit, alakságait mutatja be. De ezekkel sem tudott eddig megérdemelt elismerést vívni ki; mert *alakóságokban* lehet gépies ügyességet, sőt *művészetet* is kifejteni és találni, de *tudományt* mindaddig nem, míg az alaknak az anyaghoz, a formának a tartalomhoz való *szervesen élő viszonya* megállapítva és kiderítve nincs. Ezért a számtartás *elméletének*, tulajdonképp magából a gazdaság *szervezetéből* és *viteléből* kell kiindulnia, s arra kell rámutatnia, hogy azokból a számtartás eljárásának formái hogyan származnak. Ily

módon az önmagában gépiesnek látszó eljárást, azon a szerves alapon kell tárgyalnia, a melyből az szervesen fakad is.

Az alább következőkben így fogjuk azt tárgyalni. Vagyis úgy mint a gazdaságnak olyan alaki részét, mely nem történhetik valamely önmagában kigondolt és a gazdaságra gépiesen ráerőszakolt módon, hanem ellenkezőleg: *szerves összhangban kell állni annak a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változásainak egész természetével.* Ezt pedig a gazdasági törvények határozzák meg, s ezért a számtartás ilyen vagy olyan eljárásának, rendszerének indokait és alapját, végelemzésben magokból a gazdasági életet meghatározó törvényekből meríti.

A számtartás tehát nem a gazdaság szervezetétől külön létrejött, ettől elváltan véghez vihető eljárásoknak és alakzatoknak gépies halmaza, hanem olyan szerves működés, melynek minden mozzanatában a gazdasági élet természetéből származó erő lüktet. Ezt az életét, az ezt kifejező alakzatok elrendezésében és számok csoportosításában felismerni, viszont ez alakzatokkal és számcsoportokkal úgy bánni tudni, hogy azokban élet legyen: ez a gépies eljárást messze túlszárnyaló művészet.

Ha hasonlattal akarunk élni: a számtartás úgy jelentkezik az államgazdaságban, mint — szabad szemmel tekintve — a bőr az élő testen. Mindkettő beborítja az egész szervezetet és támogatja ezt életműködésében, kifejezésre juttatva rendszerint ennek állapotát és bajait. Mindkettőnek van tehát külső része és a fölületesség nem is lát mást rajtuk. Pedig bensőleg mint élő részek tapadnak ezek — a mit borítnak — az élő testhez, s ezt aktiv és passiv segítvén élni, ezen és ebből önmaguk is életet nyernek, így a szerves életnek önmaguk is szerves részévé válnak.

3. §. A gazdasági számtartás egyéb elnevezései.

(Számvitel, számadoltatás, számtartás, rendtartás, közhasználat, idegen származás, álláspontunk.)

A számtartást közönségesen hol *könyvvitelnek*, hol *számvitelnek*, sőt *könyvvezetésnek* és *számvezetésnek* is nevezik. Ezek a kifejezések azonban sokkal kevesebbet mondanak, mint a mennyit kifejezni akarnak. Nevezetesen a könyvvitel, könyvvezetés az egésznek, ha jelentékeny is, de csak — mint alább kiderülni fog —

egy része. A mi pedig a számvitel, számvezetés kifejezést illeti, ez is szűk arra, a mit felölelni akar; mert a gazdasági életben a számot: nemcsak *vinni*, hanem kérni, *adni* és *venni* is szokták. Más szóval: a gazdaság körében a *számvitelen* kívül (számonkérés, számbaadás és számbavétel, vagyis az utóbbi hármat együtt véve) *szám-adoltatás* is van. Mindez pedig számvitel alatt nem, vagy legalább is csak erőltetve érthető. Ha tehát a gazdasági működés ezen alaki részének nevéből, a »szám« teljességgel nem maradhat ki, akkor a magyar gazdasági életben otthonos és ezért jól is értett számtartó elnevezésből kiindulva: azt a mit most csak számvitelnek neveznek, helyesebben *gazdasági számtartásnak* kellene nevezni. Ebben azután benne volna a számvitel és benne a szám-adoltatás.

De a mit a számvitel alatt ma értenek, ez a gazdaságban tulajdonkép még a számtartásnál is többet tesz. Mert az nemcsak számot visz és számadoltat, vagyis: mindezt együtt véve, nemcsak *számot* tart, hanem tart olyan valóságos rendet a gazdaságban, mely nélkül ez sem vihető, sem ellenőrizhető nem volna. Mindezekből kifolyólag tehát, a közforgalomban használt *számvitel elnevezés alatt* nem kevesebbet, mint magát a *gazdasági rendtartást* kell értenünk. A számvitel elnevezés helyett kizárólag ezt a kifejezést kellene is, úgy az elméletben, mint a gyakorlatban használnunk; mert egyedül csak ez jellemzi híven és találóan a gazdaságnak és az ebben levő vagyonnak mennyiségi számszeres tárgyalását.

Hogy mégis a következőkben nem gazdasági »rend«tartásról, hanem csak »szám«tartásról szólunk: ezt annak kell tulajdonítani, hogy bármennyire meg vagyunk győződve felfogásunk helyességéről, még sem akarunk merész újító hírébe keveredni. Állam és társadalom annyira megszokta, a gazdasági tevékenységnek ezt az alaki részét, szám jelzővel fejezni ki, hogy ennek elhagyása most már, a nem szakértők között, a fogalmaknak még nagyobb zavarára vezetne. De azt lelkiismeretünk már még sem viselheti el, hogy midőn a dolog természetét jól megjelelő: számtartó kifejezés a magyar gazdasági ész- és nyelvjárásban megvan, akkor a szakirodalomban tovább is, a számvitel elnevezés mellett maradjunk.

Ez a minden tekintetben helytelen kifejezés különben is idegenből, szolgai fordítás révén került nyelvünkbe. Még pedig úgy, hogy németben a »Buchhaltung« és »Rechnungsführung«

kifejezést, váltakozva használják ; mert a megjelölni kívánt fogalmat mind a kettő csak hozzávetőleg fejezi ki. Azonban a *Buchhaltung*-nak (könyvvitel, könyvvezetés, könyvvivőség, könyvvezetőség) szó szerinti fordítása mégis magyarul, az egész intézményt kicsinyesnek mutatván be: a két rossz közül inkább a *Rechnungsführung*-ot találták a lefordításra alkalmasnak. Ennek fordításául került forgalomba a *számvitel* kifejezés. Ezért minden tisztelettel a gyakorlat iránt, de habozás nélkül kijelentjük, hogy ezentúl tárgyalásainkban a számvitel kifejezést, a maga igazi jelentőségére szorítjuk és a gazdasági tevékenységnek azt a számszeres alaki részét, mely nemcsak a *számvitelben*, hanem a *számadoltatásban* is nyilvánul, mind együtt és egészben, *gazdasági számtartásnak* fogjuk nevezni. Ezzel kötelességet vélünk teljesíteni a magyar nyelv és a magyar tudomány iránt.

4. §. A gazdasági számtartás és az állami számvitel.

(Helyes kifejezés, statisztika és számtan, hasonlatosság és különbség, a számok *stylusa*, súlypont, eljárás, gazdálkodás és állami számtartás egymás közötti viszonya.)

Az államnak gazdasági számtartását, közönségesen állami számvitelnek nevezik. A szám»vitel« tekintetében álláspontunkat az előbbi §-ban kifejtettük. Ezért itt csak azt jelentjük ki, hogy a számvitel helyett már most azonnal megkezdjük, a számtartás kifejezésnek alkalmazását. De az „*állami számtartás*“ sem jelöli szabatosan meg azt, a mit mondani akar; mert az »állami szám« éppenséggel tág kifejezés arra, a mit ezzel megjelölni akar. Azt hisszük, hogy már az elnevezésben meg kell jelölni az államéletnek azt a vidékét, melynek számairól szó van. Különben az alatt, az állami állapotokra vonatkozó, minden számszeres intézményt és működést, és így állami statisztikát vagy pedig valamely politikai számvetést érthetnek. Az *állami számvitel* helyett tehát *államgazdasági számtartást* kellene írunk és mondanunk úgy az elméletben, mint a gyakorlatban. A következőkben mi az egész rendszert csak így fogjuk nevezni, s a számvitel kifejezést csak ott használjuk, hol a számtartásnak számviteli részéről lesz szó.

Azonkívül a mit statisztika és a számtartás rokonságáról és különbségéről az 1—2. §§-ban elmondottunk, még megemlítjük, hogy a statisztika az egyes eseményekkel kevésbé foglalkozik,

hanem inkább tömeges észlelésekre fekteti a súlyt. Ezekből azután az inductiv logika szabályai szerint, szabályszerűségeket iparkodik leszármaztatni és megállapítani. Az állami számtartás ellenben: már meglevő jogi és gazdasági törvények végrehajtásánál létrejövő eseményeket, egyenként észlel és rajzol, számszerűleg és nagy pontossággal. Az így szerzett adatokat azután már előre megállapított saját szabályai szerint rendezi, úgy hogy azokból a már megtörtént gazdálkodást nem következtetés útján, hanem minden kétséget kizáró szabotossággal meg lehet ismerni. A számtartás tehát nem statisztika.

De nem is csak valamelyes számtan a számtartás. Az igaz, hogy az állami életben hovatovább mind nagyobb szerepet játszó pénz- és hitelműveletek miatt, az állami számtartásnak a gazdaságilag alkalmazott számtanra, mind több és több szüksége van. Azonban tévedés volna azt állítani (a mint ezt elismert jelességű közgazdasági írók is teszik), hogy a kereskedelmi és politikai számolás, azonos az állami számtartással. Hogy hasonlattal éljünk: az előbbi csak (a számműveletek szerint, többé-kevésbé mesterségesen megfejthető) fogalmaknak, egyes mondatoknak számjegyekkel való (pl. kamatoskamat, törlesztési, valószínűségi stb. stb. számítások) kidolgozására tanít. Az államgazdasági számtartás pedig tovább menve, ezeknek a mondatoknak, számműveleteknek több-kevesebb ismeretét feltételezi, s arra tanít, hogy ezeket a számműveleteket, mondatokat, egy sajátos irányba, stylusba hogyan lehet és kell úgy összekötni, hogy azok a gazdaság egész állapotáról világos érthető leírást, elbeszélést képezzenek. A mint egy nyelv gépies tudása még valakit »íróvá« nem tesz: éppen úgy a számolás még nem számtartás. Mert ennek súlypontja nem a bonyolódott szám- és mennyiségtani műveletek megoldásában, hanem abban rejlik, hogy az állami vagyonnak és vagyonváltozásainak (ezek természete, származása, célja, ideje, módja stb. szerint, mennyiségi és minőségi) oly világos, rendszeres nyilvántartását hozza létre, melyből az államgazdaság mindenkori (mult, jelen és — a mennyiben ez emberileg lehetséges — még jövő) állapotáról felvilágosítás legyen nyerhető.

Az államgazdasági számtartás tehát a statisztikával is, a számtannal is rokon, de ezekkel sehogy sem azonosítható *államgazdasági eljárás*. Nem is maga az állami gazdálkodás. Hanem ennek csak alaki része. De azért oly fontos, hogy a mint a számtartás,

gazdaság nélkül tárgytalan üres formává törpülne: úgy az állami gazdaság is, a számtartás által benne létesített és fentartott rend és világosság nélkül, egyszerűen lehetetlenné válnék.

5. §. Az államgazdasági számtartás és tana, s kifejtésének rendszere.

(Mit értünk alattuk? elmélet és gyakorlat, megszerzési módjok, viszonyuk; politika, jog, számtartás és ezek viszonya; oknyomozás, 1883. I. t.-cz. határok, három főrészt.)

A gazdasági számtartásnak az 1. §-ban adott fogalmából következik, hogy *államgazdasági számtartás (államszámvitel)* alatt, az állami gazdaságnak és az ebben előforduló változásoknak abból a célból való mennyiségi és minőségi, szerves és szabatos észlelését és ismeretetését értjük, hogy ez által az állami gazdálkodást és ennek ellenőrzését támogassuk. A 2. §-ból pedig következik, hogy *államgazdasági számtartástan (államszámviteltan)* alatt, azoknak a törvényeknek, szabályoknak, elveknek, alakiságoknak, eljárásoknak, sajátlagos műveleteknek *rendszeres kifejtését* értjük, melyek az állami gazdálkodás számtartási tevékenységét meghatározzák és értelmezik.

Mint minden gazdasági számtartásnak: úgy az államinak is megvan, a saját gazdaságának természetéből folyó rendszere. Csak-hogy ezt éppen kutatni, felfedezni, megállapítani, egészben és részeiben rendszeresen kifejtteni kell. Mind erre két mód van: az *elmélet* és a *gyakorlat*. Az államgazdasági számtartástannak szóbeli vagy irodalmi, avagy mindkét módon való *előadásából* szerzett ismereteket elméletieknek, magában a számtartási *működésben* való tényleges résztvételből nyert értelmi belátást és felfogást pedig, gyakorlatiaknak mondják. A tanszéki előadások az elméletnek szóbeli, a jelen munka pedig annak irodalmi előadását képezik. Gyakorlatban azok vannak, kik valamely számtartással foglalkozó közhivatalnak, számtartási működésében szervesen, tényleges részt vesznek.

Az államgazdasági számtartás megismerésére úgy az elmélet mint a gyakorlat szükséges; mert elmélet nélkül a gyakorlat rövidlátó, tájékozatlan és legföljebb ügyes fogásokra, de nem rendszeres működésre képesít. Viszont az elmélet gyakorlat nélkül habozó, bátortalan és ismereteiben nincs, vagy legjobb esetben nehézkes az élet. A számtartói élethivatásra tehát a gyakorlat által megedzett

és kidomborodott oly ismeretek szükségesek, melyek az előforduló viszonyok és események okának, lényének, hatásának és rendszerének felfogásán alapulnak. Csak józan elméleten fejlődhetik egészséges gyakorlat. Ezért lehetőleg az elméletnek meg kell előznie a gyakorlatot.

A mi már most ezt az elméletet, vagyis az államgazdasági számtartástannak (államszámviteltannak) kifejtését és így *a jelen munkának rendszerét illeti*, tudni kell, hogy a jogi és az állami tudományok (1. §.) közül a társadalmi és állami gazdaságtan, vagyis: a gazdasági *politika* az államról csak arra tanít meg, hogy az államnak *minő* gazdasági feladatai *vannak*, s ezek elérésére *mit kell tennie*. A közigazgatási és pénzügyi *jog* pedig azt adja elő, hogy ezen feladatok teljesítésére az állam valóban *mit tesz*. Azzal azonban, hogy a gazdaságnak politikailag és jogilag így tárgyalt eszméjét: *hogyan, mikép, mily eljárással, minő alakban, minő módon lehet és kell megtestesíteni*, hogyan keresi és találja meg a *biztosítékot* arra, hogy a test az eszme hű kifejezője legyen: mind ezzel az *államgazdasági számtartástan* foglalkozik. Más szóval: hogy az állami vagyonból hogyan lesz állami gazdaság és háztartás? ennek *tartalmára* a politika és a jog, *alaki*, formai részére az államgazdasági számtartástan tanít meg. Az ebben kifejezésre jutó alakiságok, szerves felfogása és módszeres alkalmazása, egyuttal a helyes gazdálkodás külső eszközeit és biztosítékait képezik.

Ezért tárgyalásaink rendszerének, mind azt magában kell foglalnia, a mi az állami gazdálkodás számtartói működésének felfogására szükséges, hogy így annak tanulmányozása által az elméletet, mindenki saját értelmi világában kifejthesse. Nem szabad tehát megelégednünk azzal, hogy az állami számtartás tárgyi rendelkezéseit avagy alanyi tevékenységének gépezetét élettelenül ismertessük. Hanem a tételes tárgyi intézkedések oknyomozó magyarázata mellett, ki kell terjednünk a gazdasági és állami élet azon belső jelenségeire is, melyek ismerete nélkül az államgazdasági számtartásnak berendezése és eljárása megérthető nem volna.

Tennünk kell pedig ezt annál inkább, mert az 1883. évi I-só t.-cz. a számtartói szolgálatra csak középtanodai előismereteket kötven ki, a számtartással foglalkozók legnagyobb része államtudományi rendszeres előismeretekkel nem bir. Az államgazdasági számtartás rendszere pedig tárgyánál és céljánál fogva az államtudományok csoportjának lévén szerves tagja: önmagában való meg-

értésre, a legjobb esetben is csak úgy számíthat, ha a gazdasági és állami élet sarkfogalmait is felöleli.¹⁾ Ezért ha az államgazdasági számtartás rendszerében oly fogalmakat is érintünk, melyek az államtudományok más ágaiban is előfordulnak, ebből még nem következik, hogy a tudomány különböző ágait egymástól elválasztó határokat, kellő tiszteletben nem részesítjük. Rokon tudományágaknak mindig vannak és lesznek közös vidékeik, s ezért az államgazdasági számtartás rendszerét is lehet és kell úgy konstruálni, hogy ez ne csak a jog- és államtudományi előképzettségű, hanem minden művelt olvasó által, lehelőleg önmagában megérthető legyen.

Tanunk tehát a bevezetésen és befejezésen kívül három fő-részre oszlik: 1. Az *Alapvető* részben a gazdálkodóra való tekintet nélkül, a *gazdaság* általános jelenségeit, az ezek megértésére szükséges gazdasági alap- és sarkfogalmakat, s a gazdasági életet a maga egészében vázolja. Majd az így bemutatott gazdálkodás körében magára a *számtartásra* mutat rá, a hogy ez, a vázolt gazdasági életben, ugyancsak a gazdálkodóra való tekintet nélkül létrejő. 2. Az *Általános* részben a *magyar* állam szem előtt tartásával, először is az *állami* életet ismerteti. Ez után a magyar állam *gazdaságát* és ennek főbb jelenségeit, az alapvető részre való tekintettel tárgyalja. Az így megismertetett államban és ennek gazdaságában aztán, a magyar állam *gazdasági számtartásának* elveit, egész eljárását, lépésről lépésre, fokról fokra úgy adja elő, a mint azok az egyes ágazatokra való *tekintet nélkül*, az állam gazdasági életének egészében kifejlődtek. 3. A *Különleges részben*, a magyar állam gazdaságának számtartási tevékenysége, úgy nyer kifejtést és értelmezést, a mint a számtartásnak az előbbieken kifejtett elvei, a magyar állami gazdaság egyes *ágazataiban* külön-külön érvényre jutnak.

Ezen a három főrészen kívül a *befejezésben* a magyar állami gazdaság számtartásának rövid történelmét és az európai államokban érvényes számtartási rendszereket összehasonlítólág tárgyaljuk.

---

¹⁾ A számtartói gyakorlattal nem bíró, de a két alapvizsgát letett joghallgatók, előképzettségük alapján átlag véve, nagyobb sikerrel szokták tanulmányozni az államgazdasági számtartás rendszerét, mint a gyakorlatban levő, de csak középtanodát végzett tisztviselők. Erről a megejtett állami vizsgálatok tanuskodnak.

6. §. Az államgazdasági számtartástan és közéletünk.

(Az államgazdasági számtartás tana minden más gazdaság számtartásának a tana, ennek következménye, kereskedelmi, különféle műszaki és az egyetemi oktatás, az utóbbinak elégtelensége s ennek káros következményei egész közéletünkre, a közigazgatásra, bíróságra, társadalom és közgazdaságra törvényhatóságok, kenyérkereset és elkallódás, magyar állameszme.)

Minthogy nagy méretekben minden inkább szemlélhetővé és megérthetővé válik: ezért a gazdálkodás alaki, külső részének, a számtartásnak bemutatására az állami gazdaság a legalkalmasabb. De a számtartás mozzanatai (a leltártól elkezdve a költségvetésen, a különféle számfejtéseken, naplózásokon, a pénzkezelés módozatain és könyvviteli rendszereken keresztül, egész a zárószámadásig) más gazdaságokban is többé-kevésbé éppen úgy előfordulnak. Csakhogy sehol sem oly bő változatosságban és oly tökéletesen kidomborodva, mint éppen az államéban.

Az államgazdasági számtartástan tehát, nemcsak az állami, hanem egyáltalában a gazdasági számtartásnak általános, vagyis: minden, úgy a magán mint a nyilvános gazdaságokban érvényes (tehát az egyszeres és kettős kereskedelmi, a törvényhatósági, községi stb. stb.) rendszerét tárgyalja. Elannyira, hogy a mint — a történelem tanúsága szerint — a közgazdasági összes ismereteket, még csak nem is régen kámeráliák, vagyis: államkincstári ismeretek czímén tárgyalták: úgy ez idő szerint, a minden névvel nevezhető gazdaságok rendben tartására irányuló könyvvitelek, eljárások, alakiságok stb. tudományos alapra fektetett rendszere, egyedül az államgazdasági számtartástanban található fel.

Az államgazdasági számtartástan tehát nemcsak azokra nézve érdekes, kik valamely szempontból és irányban az állami gazdasággal hivatásosan foglalkoznak, hanem mindenkire nézve, a ki akár a magáéban, akár a máséban (mint mezőgazda, iparos, kereskedő, jogász avagy műszaki ember) gazdálkodik, vagy csak ha részt vesz is a gazdálkodásban. Mindezt kifejteni, erről az olvasót meggyőzni: jelen munkának lesz feladata. Addig is azonban, míg ebből a célból, a számtartás rendszerébe behatolnánk, már az itt következőkben utalni fogunk mindazokra a szabad szemmel látható jelenségekre, melyek a számtartási ismeretek terjedését minden téren követelik.

A hol vagyonról van szó, hogy ott a számtartásnak minő

szereppel kell birnia: példa erre az ipari és a *kereskedelmi* világ. Ezeknek iskoláiban a számtartást, vagy a mint ők mondják, a könyv-
vitelt a legbehatóbban tárgyalják. És ezt mindenki annyira helyesnek találja, hogy minden kereskedő és iparos csak szánakozni tudna az olyan, magát művelt iparosnak vagy kereskedőnek tartó egyén fölött, ki a számtartást alaposan nem ismeri. Sőt a mezőgazdasági, erdészeti és bányászati szakiskolákban a megfelelő számtartást mindenütt, és pedig a fensőbb évfolyamokban mint rendes és kötelezett tárgyat adják elő. Nagy figyelemben részesül az műegyetemünkön is, hol kötelezett hallgatósága van.

Ezzel szemben szomorúan mutatunk jog- és államtudományi főiskoláinkra, hol az államgazdasági számtartás tana (az állam-számviteltan) ma is csak ajánlott és nem kötelezett tárgy! Sajnos, nem gondolják meg, hogy a vagyon nemcsak minőségi, hanem mennyiségi fogalom is és hogy ezért a gazdálkodásban, az ennek rendbentartására alkalmas számszeres ismeretek, sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem nélkülözhetők. És hogy ezt *mindenféle iskola el is ismeri, csak* elég csodálatosan ott, hol a vagyont és a gazdaságot, az erkölcsnek és a jognak, a társadalomnak és az államnak, tehát: az emberi élet legnemesebb és legáltalánosabb érdekeinek szempontjából kell tárgyalni, a hová a nemzet ifjúságának még ma is a javát küldi: csak *jog- és államtudományi főiskolákon nem ismerik el! Mintha gazdaságában rendet tartani: éppen a magyar társadalomnak és államnak nem volna szüksége?!*

A számtartási ismeretek ennek a rendszeres elhanyagolásának, káros következményei érezhetők is úgy köz-, mint magánéletünkben. Jogászifjúságunk, diplomájának tekintélye alatt, főiskoláinkról viszi át állami életünkbe, és a honnan ő származik: társadalmunk legjobb és legmagyarabb osztályaiba, a számtartás kicsinylésével, magát a gazdasági rend és pontosság iránt való érzéketlenséget. Ezért azután hiába tanítják és tanulják, hogy a gazdaságban és vagyonban, mi a czélszerű és mi jogos, ha ezekre a gazdasági életnek (a szükségek és javak, termelés és fogyasztás, érték és teher, tartozás és követelés, bevétel és kiadás, jövedelem és költség, fölösleg és hiány, jog és teljesítés, utalványozás, foganatosítás, előírás és lerovás, tőke és kamat, kezdő és végző maradvány és hátralék, valódi és átfutó, stb. stb.) egész a kimeríthetlenségig menő ellentétes alakiságai, mennyiségei, egyenes és fordított viszonyai és arányai között reá nem ismernek, s így a maguk és mások

kárára öntudatlanul tesznek ballépéseket és követnek el jogtalanságokat. Nem akarjuk a bűnt legyezni. Csak azt kérjük, hogy az ilyen ballépésekért és jogtalanságokért azután lehet-e teljes mértékben kárhoztatni pl. a tán különben derék, lelkiismeretes tisztviselőket akkor, midőn őket a jog- és államtudományok között, a vagyon és a gazdaság hogyan, s miképen való rendbentartására senki sem tanította?! és a kik e miatt sem a maguk, sem a más vagyonával bánni nem tudván, hivatalos- és magángazdaságukkal: a rendetlenségből zavarba, s innen anyagi és erkölcsi romlásba jutnak.

Az előbbi szakaszban érintettük a viszonyt, mely egyfelől a közigazgatás és pénzügyi jog, másfelől a számtartás között létezik. Most tehát, minden további fejtegetés nélkül mondhatjuk, hogy annak a helyes felfogásnak terjedésével, miszerint az alkotmány áldásai csak jó közigazgatás által élvezhetők, szükségkép terjedni kell annak az ép oly helyes felfogásnak is, hogy semmiféle egyéni, tehát sem állami, sem magán gazdaság jó számtartás nélkül nem gondolható. Ezért a számtartásnak minden gazdasági közigazgatásban ennek lelkiismeretét kell képeznie. A törvény vagy rendelet parancsszava azonban erre nem elég. Az egyetemi és jogi oktatás révén közkeletűvé kell tenni a számtartási ismereteket. Csak így fogja mindenki, nálunk az egész társadalom megszokni, hogy a gazdaság helyes vitelének és kezelésének legelső feltétele a vagyonnak és változásainak, szám- és így rendben tartása. Csak a számtartási ismeretek népszerűsítésével érhetjük el, hogy ne csak a vagyont kezelő alárendelt számadó, hanem a iurisdictióval bíró, olyan főtisztviselő is megbarátkozzék a számadások berendezésének és megbírálásának szabályaival, ki a kezelésnek, ha nem is közvetlen ellenőrzésére, de felügyeletére van hivatva. Hogy (a bíró, ügyész, ügyvéd stb.) ne forduljon el kicsinylő mosolylyal, az eléje állított számtömegektől, hanem kötelességéhez mértén tudja, s ekkor majd akarni is fogja belőlük megbírálni, az azokat szülő cselekményeket. Sőt a nagy politika is nem venné-e hasznát annak, ha az állami gazdaság számtartásának, s az ezzel járó ellenőrzés berendezésének ismerete, minél szélesebb körökre terjedve: a sok szentes gyanunak elejét venné, s így legalább a társadalom némely rétegeire megnyugtatólag hatna?!

A mint így van ez a vezető körökkel, sok tekintetben még rosszabbul van az ezeknek alárendelt kezelő személyzettel. Majdnem hihetetlen, de igaz, hogy az 1883. évi I. vagyis az ú. n.

minősítési törvény csak a számvevőket kötelezi a számtartási államvizsga letételére. A vagyont kezelő, tehát az első sorban számvivő és számadó pénzügy- és raktári személyzetet pedig, ha a vizsgálatot kiállotta, csak előnyben igéri részesíteni. De ennek az előnynek mibenlétét a törvény elfeledte közelebbről meghatározni és így a számtartási ismeretek terjesztésére irányuló ez az ígéret, eddig teljesen hatástalan maradt. Ebből következett azután az állami gazdasági számtartásnak, különösen a nagy közönséggel szemben való roppant elhanyagolása; mert főleg ide vihető vissza, hogy a köztartozások beszédésére hivatott közegek, a fizetőktől máról holnapra más és más összegeket követelnek.

De érdekes a számtartásnak fontosságát a társadalmi gazdaság szempontjából is megfigyelni. Az előbbi szakaszban érintettük a társadalmi gazdaság és a számtartás viszonyát. Itt hozzá tesszük, hogy a gazdasági ismereteknek belső és külső, tartalmi és alaki részei, tehát maga a gazdálkodás és ennek rendtartása úgy viszonylanak egymáshoz, mint a festő eszméje a festészet technikájához. Egymást nem nélkülözhetik. Midőn tehát korunk jelleméhez mérten, a közgazdasági ismeretek hazánkban is mind nagyobb-nagyobb tért foglalnak, szükséges, hogy ezekkel a számtartásiak is párhuzamosan műveltessenek. Különbben lehető eszmegazdagságunk mellett, erőink és képességeink hiányosságát akkor fogjuk érezni, midőn az eszméket megtestesítendő, ezeknek (gazdasági vállalatok szervezése, kezelése, ellenőrzése, a pénzügy- és hitelműveletek szilárdságának megbírálása stb. által) térben és időben közreható, megfogható alakot akarunk adni.

Igaz, hogy az államgazdasági számtartás közvetlen tárgyát, a mint azt a jelen szakasz elején is kifejtettük, nem a társadalmi gazdaságban létrejövő minden intézmény, hanem csak az államnak gazdasága képezi. De a vagyon és változásai rendbentartásának, kezelésének és ellenőrzésének, minden gazdaságban érvényes elvei közösségénél fogva, az államgazdasági számtartás rendszerében, a különféle gazdasági vállalatoknál és pénzügyintézeteknél honos számműveletek és eljárások is, tárgyalás alá kerülnek. Ennek tanulmányozása által tehát, a különben általános műveltségű ember oly ismeretek birtokába jut, melynek segélyével nemcsak az államháztartás körében, hanem a társadalmi gazdaság által létrehozott különféle pénzügy- és kereskedelmi intézeteknél, valamint iparvállalatoknál is érvényesülhet. És ki ne örvendene annak a látóhatárnak, melyet

a haza és nemzet jövője nyerne, ha ifjúságunk a túltömött politikai és humanisztikai pályákról, a társadalmi gazdaságnak kereskedelmi és üzleti ágaira terelődne?

Ennél a gondolatnál egy sajátos körülményre is reá kell mutatnunk. Arra, hogy a míg a hét osztályból álló és így kevesebbet tanult és kevésbé is képzett felsőkereskedelmi iskolás ifjú, alig hagyja el az iskola küszöbét, s már is (ritkán állami, mint inkább) valamely intézetnél, vállalatnál álláshoz jut: addig a nyolcz osztályú gymnasiumot vagy reáliskolát végzett ifjú, (ha fensőbb tanulmányokat nem végez, vagy ha csak *be* nem végez, sőt gyakran, ha még bevégez is) az állami állásokon kívül nem tudja mihez forduljon: mert a pénzügyintézeteknél, ipari és kereskedelmi vállalatnál nem szívesen, vagy éppen el se fogadják. Pedig évenként iskoláinkból nagy tömege az olyan, egészben művelt derék ifjaknak kerül ki, kik azokra a humanisztikus, sőt reális pályákra is, melyekre eredetileg törekedtek, soha el nem jutnak. Vagy legalább is azokon végleges elhelyezést nem találnak, s így gyakran testileg, lelkileg elkallódva, úgy önmaguknak, mint az államnak, és társadalomnak terhére válnak. És ennek igen sokszor oka az hogy ezek az ifjak, elmulasztották a gazdasági ismereteknek azt a részét elsajátítani, amelyet a társadalmi gazdaságban rendesen könyvvitelnek mondanak és mely az államgazdasági számtartásban, egész teljességgel tárgyalás alá kerül. Pedig rendes tanulmányaik mellett tán könnyen foglalkozhattak volna ezzel, ha csak létéről és jelentőségéről őket kellő időben felvilágosítják!

De menjünk egy lépéssel tovább. Az eddigiekben láttuk, hogy a számtartási ismeretek terjedésével köz- és magánéletünknek hány sebe gyógyulna, vagy legalább enyhülne. Pedig még nem szóltunk társadalmi gazdaságunk legáltalánosabb és legfájdalmasabb betegségéről t. i. arról az érzéketlenségről, mely a saját vagyon és gazdaság rendbentartása iránt, a nemzet legjobb osztályainál mutatkozik. Pedig mintha csak ránk volna szabva a francia író¹⁾ az a megjegyzése, hogy »az emberek többsége se nem fösvény, se nem pazar, hanem egyszerűen vagyonával, szükségeivel s az ezek fedezésére szolgáló eszközökkel nincs tisztában. Az a szokás, hogy számokban lássuk mit veszünk be, vagy adunk ki visszatartana

¹⁾ B o n n s t e t t e n : Pensées sur divers objets de bien public. Genève 1815. 19. lap.

fösvényt és pazart oly ballépésektől, melyek mindig bűnben vagy nyomorban végződnek.« Valóban kétségbe kellene esnünk fajunk, s ezzel a magyar állameszme életrevalósága fölött, ha azt tudnók, hogy mindazok, kik »idegenek lesznek otthon«, csakugyan azon elfajzott kevesek közé tartoznak, kik nem gondolják meg, hogy »a kié a föld, azé a hatalom és dicsőség«. Ezért az őseik által véren és verejtéken szerzett, s megtartott birtokaikkal oly könnyelműen bánnak, mintha csak önmagoknak ellenségeiké esküdtek volna fel. Nem hihető, hogy ezek erkölcsileg mind romlottak volnának, hanem azt hisszük róluk, hogy egyszerűen »nem tudják, mit cselekesznek«. Midőn a képzelt társadalmi állás modern követelményeinek fedezése, a patriarchalis vagyont felemésztette, csak az árverező dobszónál kezdenek arról gondolkozni, hogy a vagyon nem csupán, a mit jogász korukban tán megtanultak, jogi fogalom, hanem, a mire soha sem tanították, nagyon véges mennyiségi fogalom is. Hogy ezért az abban dolgozó ellentétes tényezők között, az egyensúly csakis szigorú rendtartás, számtartás segélyével tartható fenn. Ki tudja mennyi bajnak, bűnnek lehetett volna és lehetne még ma is elejét venni, ha a gazdasági számtartás tanulmányozása által, az ifjúság és idővel a nagy közönség, a vagyon és gazdaság pontos, rendes vitelének módozatait megismerné?

A számtartási ismereteknek, viszonyaink között vázolt ebből a helyzetéből, könnyen levonhatjuk a következtetést. Azt, hogy a magyar haza és a magyar társadalom érdekében, fordítsanak irányadó köreink főiskolánkon azoknak tárgyalására az eddiginél nagyobb figyelmet. Alkalmas tanerőkről gondoskodva, tegyék az államgazdasági számtartást megfelelő óraszámban az összes jogász valamint a bölcsészethallgatók egy részénél kötelezővé. Másfelől pedig a főiskolai ifjúság számára a számtartási államvizsgára való jelentkezés külső feltételeit tágítsák. Csak ne lenne szavunk pusztába hangzó kiáltás!

7. §. Az államgazdasági számtartástan irodalma.

(Ó-, közép- és újkor, bölcsője, haladás, hanyatlás, meddőség, ennek oka, az írók osztályozása, Rau, írók, nemzetek, hazánk, dr. Szarka, tanszékek, új élet, bírálat.)

Az államgazdasági számtartás egykorú magával az állammal; mert gazdasági számszeres feljegyzésekre már az ó- és a közép-

korban találunk. A számtartási feljegyzések hasznavehetősége azonban, a feljegyző egyéniségéhez, tehetségéhez, akaratahoz képest nagyon változó volt. Ezért már régibb idők óta arra iparkodtak, hogy a gyakorlatból a feljegyzések megejtésére vonatkozó általános érvényű szabályokat merítsenek. Így találunk a XVI. század végén és még inkább a XVII. század elején, az államgazdasági számtartásról önállóan írt műveket. Ezekkel és itt kezdődik a számtartástan irodalma. Ezek a művek azonban az egészet inkább, a vagyon tulajdonos állam és az ennek vagyonáról felelős számadó tisztviselők között lévő *jogviszony* szempontjából, vagyis: tisztán mint jogi kérdést tárgyalták. A gazdasági számtartástan tehát bölcsőjében tisztán és kizárólag a jogtudományok családjába tartozott.

A mult század közepe táján, az állam lényének és céljának vizsgálatával, megkezdődött a számtartás behatóbb művelése is, a nélkül, hogy a külsőleg elég gazdag irodalom daczára, a számtartás tudományos művelésének kezdetén túl volnánk. Oka ennek az, hogy államgazdasági számtartással foglalkozó *írók* egymással homlok-egyenest ellenkező irányban dolgozó, *két csoportra* szakadtak.

Az egyikbe azok tartoznak, kik pénzügyi és közigazgatási műveikben a számtartásról, mint az államgazdaság elsőrangú tényezőjéről emlékeznek meg. Annak eszméjét és sarkfogalmait tudományosan tárgyalják is, de rendszerének önállóságát nem ismerik el. Ezért a gazdasági számtartás egész rendszerének kifejtését, meg sem kísértették. Ezek az ú. n. theoreticusok. Ilyenek nevezetesen Justi, Jakob, Malchus, Rau, Umpfenbach, Kautz, Stein, Gneist, Wagner, Mariska, Kmety stb. Ezek tehát a számtartás irodalmában is kiváló helyet foglalnak el. Különösen pedig Stein az, ki az államszámvitelnek, »államháztartás« néven helyét, határait és feladatát az államéletben másoknál helyesebben jelölte ki.

A számtartási íróknak másik osztályába az ú. n. praktikusok, vagyis azok tartoznak, kik a számtartás rendszerét egészen és önállóan, de az értelemre és gondolkozásra ható fejtegetések nélkül inkább gépiesen tárgyalják. A gazdasági számtartásnak azonban jó szolgálatot csak úgy tettek volna, ha a részleteknek és mozzanatoknak elvi okokból származó belső rendjét kikutatva, azokat ebben a rendben és ezekre az okokra visszavezetve iparkodtak volna tárgyalni. Hibájuk forrása az, hogy az állami és gazdasági életet nem ismerték vagy legalább nem vették tekintetbe. Pedig annak lényéből, céljából és rendszeréből kell a számtartást úgy kifejteni és leszá-

maztatni, a mint ez tényleg minden aprólékosságaival együtt onnan származik és azzal szervileg összefügg. Ezért mondja Rau,¹⁾ hogy az »államgazdasági számtartással bajos tisztába jönni, mert az ezen tárgyról különben elég sűrűn megjelenő könyvek többnyire egyoldalúak, nem eléggé világosak és nem eléggé rendszerezsek.«

Egyébiránt a számtartás irodalmát, a számtartással csak mellékesen foglalkozó, előbb említett theoreticus írók műveinek kivételével, de a monographiákat is ide számítva, időrendben lehető teljesen jelen munkának főleg harmadik kiadásában ismertettük. Helykimélés czéljából, most csak a valamely szempontból érdekesebb, valamint az újabb művek felsorolására szorítkozunk.

Dr. Munoz : De rationibus et computationibus administratorum tractatus. Norinbergae, 1599, 1664. *Puechberg*, k. k. Hofrath : Einleitung zu einem verbesserten Kameral-Rechnungsfusse etc., Wien, 1762. *Klipstein*, Kammer-Rath : Grundsätze der Wissenschaft, Rechnungen vollkommen einzurichten. Leipzig, 1778. Ugyanettől : Die Lehre von der Auseinandersetzung. Leipzig, 1781. *Brand*, k. k. Rechnungsrath und öff. Lehrer an der hohen Schule zu Wien : Grundsätze der Staatsrechnungswissenschaft. Wien, 1785, 1786, 1790. *Dr. Jung*, Hofrath und Professor in Heidelberg : Anleitung zur Kameral-Rechnungswissenschaft. Leipzig, 1786. *Dr. Eschenmayer*, Professor : Systemat. Einrichtung des Staatsrechnungswesens. Heidelberg, 1807. *Br. Puteani* : Grundsätze des allgemeinen Rechnungswesens. Wien, 1818. *Kischke*, Geheimer Rechnungsrevisor : Grundsätze des Staatskassen und Rechnungswesens und seiner Controle. Berlin, 1821. *Br. Malchus*, Württembergischer Präsident : Der Organismus der Staatsbehörden für die Staatsverwaltung. Heidelberg, 1821. *Marquis d' Audiffret* : De la Comptabilité des dépenses publiques. Paris, 1822. *Dr. Szarka*, Professor an der Hochschule zu Pest : Lehrbuch der Comptabilitäts-Wissenschaft. Wien, 1822. *De Montcleux* : De la comptabilité publique en France. Paris, 1840. *Villa* : La Contabilità applicata alle Amministrazioni private e pubbliche. Milano, 1840. *Ammann*, öff. ord. Professor an der Prager Universität : Verrechnungskunde. Prag, 1845. *Neugebauer*, k. k. Rechnungsrath : Unterricht in den Theorien und Geschäftsformen des kameralistischen und merkantilen Rechnungswesens. Wien, 1847. *Dr. R. v. Escherich*, k. k. Rechnungsrath : Lehrbuch des Allgemeinen- und des Staats-Rechnungswesens. Wien, 1851. *Fröhlich*, öff. ord. Professor an der Wiener Universität : Handbuch der Staatsrechnungswissenschaft. Wien, 1856. *Dr. R. v. Escherich*, k. k. Vicenhofbuchhalter und Universitäts-Professor : Lehrbuch des Kasse- und Rechnungswesens. Wien, 1857, 1860. *Hock* : Die Finanzverwaltung Frankreichs. Augsburg, 1857. *Dr. Tonzig*, Professore : Trattato della Scienza di Amministrazioni e di Contabilità privata e dello Stato Venezia. 1857. *Villa* : Elementi di Amministrazione e contabilità. Pavia, 1857. *Löw*, preus. Rechnungsrath : Theorie des Rechnungswesens. Berlin, 1860. *Rühl*, hessischer Ober-Rechnungsprobator : Die

¹⁾ Grundsätze der Finanzwissenschaft, 1864. 401-ik lap, f) jegyzet

Kameral-Rechnungswissenschaft. Darmstadt. 1860. *Br. Czoernig*, k. k. geheimer Rath: Das österr. Budget für 1863 in Vergleichung mit jenem der vorzüglicheren anderen europäischen Staaten. Wien, 1862. *Vocke*: Geschichte der Steuern des britischen Reichs. Leipzig, 1866. *Br. Czoernig*: Ueber Budget, Staatsrechnung und Kontrolle. Wien, 1866. *Dr. Gneist*: Budget und Gesetz. Berlin. 1867. *Villa*: Nozioni e pensieri sulla pubblica Amministrazione. Pavia, 1867. *Lichtnegel*, k. k. Statthalterei-Rath: Zivill-Kassa, Rechnungs- und Kontrollwesen. Wien, 1868. *Czudnochowski*: Steurreform, Finanzpolitik und Staatsrechnungslegung in Preussen. Berlin, 1872. *Schrott-Fésüs*: Az általános számvitel tan kézikönyve. Kassa, 1872. *Lichtnegel*, k. k. Statthalterei-Rath: Geschichte des österr. Rechnungs- und Kontrollwesens. Graz, 1872. *Till*, nyugalma-zott megyei számvető: A községi közigazgatás, vagyonkezelés és számadások kézikönyve. Budapest, 1873. *Brasch*: Die Gemeinde und das Finanzwesen in Frankreich. Leipzig, 1874. *Hugli*: Verwaltung, Kassaführung und Kontrolle im Staatshalte des Kantons. Bern, 1874. *Velzi*: Manuale per l'applicazione del Regolamento sull' Amministrazione dello Stato e sulla Contabilità generale. Firenze. 1875. *Dorn V. Marwalt*, k. k. Oberfinanzrath: Der Liquidations- und Rechnungs-Dienst bei den Kassaämtern; dann der Rechnungs- und Rechnungsprüfungs-Dienst bei den Rechnungskontrollämtern. Triest, 1877. *Meisner*: Die das Rechnungswesen des preussischen Staates umfassenden Gesetze und Verordnungen. Berlin. 1878. *Kastówszki*: Az államszámvitel tan kézikönyve. Budapest, 1880. *Dr. Schrott*, Professor an der k. k. Universität in Wien: Lehrbuch der Verrechnungswissenschaft. Wien, 1881. Ugyanettől: Lehrbuch der Staats-Verrechnungskunde. Wien, 1882. *Bódlay*: Du contrôle des finances publiques par le Parlement et par la Cour des Comptes en Italie. Paris, 1882. A francia állami számvivőszék ünnepélyes megnyitására 1882. november 2-án tartott beszéd különlenyomata. *Dr. G. Seidler*, Universitäts-Professor in Wien: Der Staatsrechnungshof Oesterreichs. Wien, 1884. *Dr. E. Löbe*: Handbuch der kön. sächsischen Etat-Kassen und Rechnungswesen. Leipzig, 1884. *Hartel*: Die preussische Oberrechnungskammer (Rechnungshof des Deutschen Reiches), ihre Geschichte, Einrichtung und Befugnisse. Berlin, 1884. *Jakob Hock*, Finanzrechnungs-Kommissär in Regensburg: Handbuch der gesamten Finanzverwaltung im Königreich Baiern, herausgegeben als dritte Auflage des gleichnamigen Handbuchs von C. Stockar von Neuforn. 1884. *Dr. Vocke*, Geheimer Oberrechnungsrath in Potsdam: Deutsche und englische Finanzverwaltung. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki első kötetében. *Dr. E. v. Philippovich*, Privatdocent der Wiener Universität: Die staatliche Geldverwaltung. Ugy ez a tanulmány, mint: *Az olasz számtartási törvény*, a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki második kötetében. *Dr. E. v. Philippovich*: Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates. Wien, 1884. *A. Wiedenmayer*: Das Etat im Cassenwesen des Königreichs Württemberg, Stuttgart, 1885. *Dr. E. Löbe*: Die oberste Finanzkontrolle des Königreiches Sachsen in ihrer organischen Entwicklung von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1885-iki második kötetében. *Dr. G. Seidler*: Budget und Budgetrecht im Staatshaushalte der constitutionellen Monarchie mit besonderer Rücksichtnahme auf das österreichische und deutsche Verfassungsrecht. Wien, 1885. *Dr. E. v. Philippovich*: Die

deutsche Reichsbank im Dienste der Finanzverwaltung des Reiches und der Bundesstaaten. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötetében. *R. v. Kaufmann*: Das Budget des Königreichs Italien Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötetében. *Vocke*: Die Doppelte Buchführung (Logismographie) in der italienischen Staatsbuchhaltung és *R. v. Kaufmann*: Das Budget des Königreichs Italien. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki második kötetében. *Csikvári Jákó*, m. k. államvasúti felügyelő: Vasúti számvitel, vasúti alkalmazottak, vagy mint a vasúti ügyek iránti érdeklődők számára. Budapest, 1887. *Hügli*: Die Buchhaltungs-Systeme. Bern, 1887. *L. Kirsch*: Das Cameralistische Studium im Grossherzogthum Baden és *W. Vocke*: Das italienische Rechnungshofgesetz. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1887-iki első kötetében. *L. Farmbacher*, k. Oberrechnungsrath: Das Zahlungswesen der allgemeinen Finanzverwaltung. Ansbach, 1889. *Dr. Zeller*: Das grossherzoglich hessische Gesetz über die Verwaltung der Einnahmen und Ausgaben des Staates és *Dr. Zeller*: Das grossherzoglich hessische Gesetz, die Einrichtung und die Befugnisse der Oberrechnungskammer betreffend. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1889-iki első kötetében. *Dr. Wiedenmayer*: Die württembergische Oberrechnungskammer und der bayerische oberste Rechnungshof. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1890-iki első kötetében. *Dr. Berényi Pál*: A logismo-graphia. Tanulmány a soproni állami kereskedelmi akadémia 1890/91. évi jelentésében. Sopron, 1891. *Wollenzien u. Walter*: Das Gerichtskassenwesen in Preussen. Berlin, 1891. *Dr. Carl v. Lumm*: Die Verwaltung der öffentlichen Gelder in Elsass-Lothringen. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1891-iki második kötetében. *Marcé V.*: Étude sur la Cour des comptes et la comptabilité publique en Belgique. Control préventif des finances exercé par la Cour des comptes. Paris, 1892. *Seidler G.*: Leitfaden der Staatverrechnung. Bécs, 1894. *Payr C.*: Lehrbuch der Verrechnung und Kontrolle in der Privat-, Gemeinde-, Landes- und Staatswissenschaft. Innsbruck, 1894. *Henrich K.*: Die finanzielle Verwaltung der öff. Vermögen mit besonderer Berücksichtigung des Rechnungswesens des Staates, der Gemeinden, Kirchen und Stiftungen im Grossherzogthum Hessen. Giesen, 1896. *Dr. Molnár*: Magyar Államszámviteltan Budapest, 1896. *G. Herrfurt*: Das gesammte Prausische Etats-, Kassen- und Rechnungswesen. Berlin, 1896. *Dr. Wallon*: A Magyar Államszámviteltan. Budapest, 1901. *Lengyel*: Községi háztartás és számvitel. Budapest, 1905.

Látható ezekből is, hogy az államgazdasági számtartás irodalmát kiválóan a németek, olaszok és francziák művelik. Az angolok egyáltalán nem foglalkoznak vele. Mind ennek okaira a befejezésben térünk vissza, mire már most irányítjuk az olvasó figyelmét.

A mi különösen *hazai* irodalmunkat illeti, felemlítésre méltó, hogy a franczia forradalommal vívott harczok folytán, a mult század elején, állam és társadalom gazdasági bajokkal küzdött. Midőn ezeknek a bajoknak orvoslására keresték az eszközöket, s ezek

egyikét a gazdasági számtartás elveinek és eljárásának rendszeres művelésében és terjesztésében keresték és találták meg. Ekkor szervezte az osztrák kormány a bécsi, prágai és lemergi tudományegyetemeken, most is meglévő tanszékeit a gazdasági számtartásnak. Ekkor hirdetett nagy összeg kitűzésével pályázatot is, egy számtartási kézi könyv megírására.

Ezt a pályázatot, nem magyar versenytársai nagy bosszúságára, *dr. Szarka*, a számtartás akkor pesti egyetemi professzora, az írók között előbb említett német nyelvű művével nyerte el. Ekkor állította fel a magyar országgyűlés is, a pesti egyetemen a számtartás tanszékét, melyet legelőször az említett professzor töltött úgy be, hogy nemcsak tanszékére, hanem akkor jelentéktelen egyetemünkre is, pályamunkájával és előadásaival messze földre terjedő fényt árasztott. Utána a számtartás irodalmi művelésében nálunk pangás és a tanszéknek üresen tartásával, később hanyatlás következett be. Ezért hazai irodalmunkban kezdetleges kísérleteknél egyébbel, már-már alig találkoztunk. A tanszéket is csak újabb időben sikerült halottaiból feltámasztani. Az utóbbi években valamelyes elevenség mutatkozik nálunk is a számtartás irodalmában. A theoretikus írók pedig, most már helyes tapintattal tartózkodóbbak lettek, s mintegy várakozó álláspontot látszanak elfoglalni, hogy a számtartás tudománya, tana, mint az állami tudományok önálló ága, fejlődésképeségét igazolja.

8. §. A gazdasági számtartástan nyilvános előadása és a számtartási államvizsga.

(Számtartási előadások és hallgathatásuk, erre kötelezettek, az állami vizsgáló bizottságok, vizsgára kötelezettek és önként jelentkezők, a vizsgára bocsátás két alapföltétele: iskola vagy szolgálati előny, előadások hallgatása, esetleg gyakorlat, községi jegyzők, vizsgálat anyaga, folyamodás vizsgálhatár-időért, írás- és szóbeli vizsgálat, bizonyítvány, ismétlés.)

A jogi főiskolák szervezetéről kiadott szabályzat szerint minden főiskola tanártestülete tartozik arról gondoskodni, hogy a gazdasági számtartást (államszámviteltant), külön collegiumban, valamelyik nyilvános, vagy pedig erre habilitált magántanár előadja. A budapesti és kolozsvári tudományegyetemek jog- és államtudományi karain azonban, a kormány gondoskodik erről. Az így tartott előadásokat lehet főiskolai rendes és rendkívüli hallgató minőségben

látogatni. Rendes hallgató csak az lehet, ki gymnasiumi érettségi vizsgálatot tett és ezt bizonyítvánnyal igazolja. *Rendkívüli* hallgatóul azonban mindenki felvehető, ki legalább 16 éves és oly szellemi képzettséggel bír, hogy az előadások sikeres hallgatása róla feltehető. Kétség esetében a felvétel iránt az illető jogi főiskola tanártestülete végérvényesen határoz. A rendes hallgatóságra jogosítottak is, beiratkozhatnak rendkívüli hallgatóknak. Az előadások két féléven át, hetenként 4—5 órás tanfolyamot képeznek. Egyik-másik főiskolán kivételesen kisebb tanfolyamokat is tartanak. Hallgatni kell pedig az egész tanfolyamot és ezt hiteles bizonyítvánnyal kell igazolni mindazoknak, kik állami vizsgálatot tenni akarnak ha oly helyen laknak, vagy vannak alkalmazva, hol ilyen nyilvános előadásokat tartanak.

Állami vizsgálatot Budapesten (a pénzügyminiszteriumban), Kolozsvárt, Zágrábban és Fiumében az ott erre a célra külön szervezett állami vizsgáló bizottságok előtt (Zágrábban csak horvátul, Fiumében magyarul és olaszul) lehet tenni. Kolozsvárt azonban csak az ottani hallgatók, Fiumében pedig kizárólag az ottani autonóm hatóságoknál alkalmazott azon olasz ajkú tisztviselők vizsgálhatók meg, kiktől törvény vagy Fiume város statútuma a számviteltani állami vizsga letételét megkívánja. De ha akarnak, úgy a kolozsváriak mint a fiumeiak a budapesti vizsgáló bizottság elé is állhatnak.

Jelentkeznek pedig a vizsgálatra olyanok, kik valamely nyilvános gazdasági állásra való minősítettségüket, valamely törvény avagy állami, törvényhatósági, községi szabály-, illetőleg: rendelet értelmében, az államvizsgálati bizonyítvánnyal *a)* vagy igazolni kötelesek, *b)* vagy annak nagyobb nyomatékot óhajtanak adni.

Az *a)* alattiakhoz tartoznak, kivétel nélkül az állami és a törvényhatósági mindenféle számtartó hivatalokban alkalmazott számvivő, számadó és számvevő (ellenőrző) tisztviselők, vagy pedig az ilyen állásokra törekvők; mert ezeket a számtartási államvizsgálatra egyenesen a törvény kötelezi. Továbbá ide tartoznak legtöbb rendezett tanácsú városnál és igen sok nagyközségnél is, nemcsak a számtartó hivatalokban, hanem kivételesen a pénztári alkalmazásban levők is, kiket erre szabályrendeletben szoktak kötelezni.

A *b)* alattiakhoz pedig többnyire az államnak, törvényhatóságoknak vagyont kezelő hivatalainál alkalmazott tisztviselők, vagy oda törekvők tartoznak; mert a számtartási állami vizsgálatot letett pályázóknak, a törvény ezekre az állásokra előnyt biztosít. Továbbá

ide tartoznak, a rendezett tanácsú városok és nagyközségek vagyont kezelő, valamint a nagy- és kisközségek jegyzői hivatalaiban alkalmazott tisztviselők, kik részint az erre vonatkozó intézkedésekből, részint pedig naponkénti tapasztalatukból, a rendszeres számtartási ismeretek szükségét felismervén, önként jelentkeznek a vizsgálatra.

Ezekon kívül mind sűrűbben jelentkeznek az egyházi és magánuradalmaknak, továbbá nagy kereskedelmi és iparvállalatoknak, pénzügyintézeteknek könyvvitelre, számtartásra hivatott olyan alkalmazottjai is, kik általános gazdasági műveltségük mellett számtartási ismeretekkel nem bírnak, s a kiket ezért részint egyenesen, részint vagylagosan mind sűrűbben köteleznek arra, hogy a gazdasági számtartásból állami vizsgálatot tegyenek.

A vizsgálatra bocsátásnak két alapfeltétele van. Az egyik *a)* az általános, a másik *b)* a szakszerű előkészültségre vonatkozik. Ezek mindenike aztán újból vagylagosan két részre oszlik.

a) Az általános előkészültségre vonatkozó első (és a számtartásnak, mint tudománynak, színvonalát félreérthetetlenül megjelölő) feltétel az, hogy a jelentkezők középiskolát vagy legalább is ennek megfelelő kereskedelmi, ipari, katonai, tengerészeti, mezőgazdasági, gyógyszerészeti stb. tanulmányokat: megfelelő érettségi, záró, tiszti stb, vizsgával végeztek legyen. Vagy pedig, ha ilyen vizsgálati bizonyítványuk nincs, igazolni tartoznak, hogy tőlük állásuknál fogva törvény, illetőleg állami, törvényhatósági, községi vagy más előljárósági szabály avagy rendelet, a számtartási államvizsga letételét megkívánja, vagy legalább is a vizsga letétele esetében valamely szolgálati előnyt biztosít számukra. A községjegyzői hivatalban alkalmazott tisztviselők azonban abban a kedvezményben részesülnek, hogy érettségi vagy ennek megfelelő bizonyítvány bemutatása nélkül is, állami vizsgálatra bocsáthatók, ha igazolják, hogy a községjegyzői vizsgálatot jó eredménnyel kiállották és ennek megtörténte után, még egy évig községjegyzői hivatalban gyakorlatilag működtek.

b) A szakszerű előkészültségre vonatkozó rendes feltétel a számtartási előadásoknak már előbb tárgyalt szabályszerű hallgatása. És csak azokat a jelölteket bocsátják előadások hallgatása nélkül is számtartási államvizsgára, akik nem ilyen előadások székhelyén laknak, de a kik az állami, törvényhatósági és községi gazdálkodásban, vagy úgy mint vagyont kezelő, vagy úgy mint számtartó hivatali alkalmazottak, legalább egy évig gyakorlatilag sikeresen működ-

tek és ezt hiteles bizonyítvánnyal igazolják. Mindazok, a kik jelentkezésök idejében az egyik vagy másik irányban megkivánt gyakorlatot már abbanhagyták, igazolni kötelesek, hogy állásukról önhibájukon kívül távoztak. Méltánylást érdemlő kivételes esetekben a pénzügyminiszter, az előtanulmányok és a gyakorlati idő igazolása alól való felmentést adhat. Előadások hallgatása alól való felmentést azonban a szabályzat nem ismer.

Az állami vizsgálatnak és a tanszéki előadásoknak anyagát a szabályzat következőleg sorolja fel: *a)* a köz- (társadalmi) és az államgazdaságtan alapfogalmai; *b)* a magyar állam közigazgatási szervezete; *c)* a közszámvitel általános elmélete; *d)* az állami és a törvényhatósági költségvetés és zárószámadás; *e)* az előzetes és utólagos állami számvitel és ellenőrzés; *f)* a könyvvitelnek különféle rendszere, ezeknek szabályai és alakzatai; *g)* a vagyonnak kezelésére és számtartására nézve (a pénztáraknál, raktáraknál stb.) a magyar állami gazdaságban érvényes szabályrendeletek és utasítások; *h)* a számadások megbírálásának általános alapelvei; *i)* a gazdasági számtartás rendszerének (számviteltan) irodalmi története és összehasonlítása az európai államok különböző számtartási rendszerének. Mindezt rendszerbe foglalva kimerítően a jelen mű tárgyalja.

Csak a vizsgálatnak és nem az előadásoknak is képezi tárgyát a közönséges számtan gyakorlati alkalmazása, vagyis: a mindenféle százalék,¹⁾ egyszerű²⁾ és összetett kamat,³⁾ valamint a különféle tér-,⁴⁾ köb-⁵⁾ és idő⁶⁾ mértékek, az értékpapírok,⁷⁾ a bizto-

¹⁾ Pl. az állami zárószámadás szerint 1896-ban a nyugdíjak 8 208 047·22 frtra rúgtak. Ebből esett a pénzügyre 2 767 022·13½ frt, az igazságügyre 1 784 759·74 frt, a kereskedelemügyre 1 015 495·52 frt, a vall. és közoktatásügyre 413 396·60½ frt, állami számvevőszékre 50 975·79 frt. Mindezek hány %^o-át teszik a nyugdíjaknak *a)* egyenként? (33·7; 21·7; 12·4; 5·0; 0·6) *b)* összesen (73·5) és *c)* hány %^o marad a többiekre (26·5).

²⁾ Pl. mennyit ér az olyan ház, melynek évi nyers jövedelme 3800 frt, ha ebből 15%^o fentartásra, az ennek levonása után maradó összeg 12%^o-a házbéradóra, s ezen adónak 16%^o-a községi adóra leszámítatván: a maradó tiszta jövedelmet 4%^o-al tőkésítik? (a ház ér 69 509·50 frt).

³⁾ Pl. 1899. október 1-én 4%^o mellett 200 000 frtot teszek a takarékbba. A kamatot félévenként utólagosan tőkésítik. Mennyire rúg a tőke a kamatos kamattal 1902. január 1-én? (218 651·30 frt.) Mennyi a kamat még a következő félévre? (4373·03 frt) Mennyi az egyenleg? (223 024·33 frt). Mindezt egy számla-kivonat alakjában kell kifejezni.

⁴⁾ Pl. egy kincstári kerti birtokot, melynek egyik, a másikon merőlegesen álló oldala 373 öl, a második 450, a harmadik 215, a negyedik 472 öl, meg-

sítás, ⁸⁾ leszámítolás, ⁹⁾ törlesztés, ¹⁰⁾ elegyítés ¹¹⁾ stb. számolásnak különféle kombinatív ^{12–17)} módja. Erre nézve legczélszerűbb, ha a

vesznek heten, úgy hogy *A)* az egészből 2, *B)* 5, *C)* 7, *D)* 4, *E)* 9, *F)* 14 és *G)* 1 részt kap. Mekkora a birtok katasztrális holdakban (84 hold 1334 négy-szögöl)? és hány hold jut minden egyesre? ($4 \text{ h. } 63 \cdot 52^0 + 10 \text{ h. } 158 \cdot 30^0 + 14 \text{ h. } 222 \cdot 32^0 + 8 \text{ h. } 127 \cdot 04^0 + 18 \text{ h. } 285 \cdot 84^0 + 28 \text{ h. } 444 \cdot 64^0 + 2 \text{ h. } 31 \cdot 76 \square^0 = 84 \text{ h. } 1334 \square^0$) és 208 forintjával számítva holdját: mennyi az összes vételár? (17 645·41 frt) és mennyi esik egy-egyre?

⁵⁾ Pl. valamely hivatal egyik helyiségének hossza 20 m. 5 dm. 4 cm., magassága 6 m. 3 dm. 9 cm., szélessége 9 m. 5 dm. 8 cm. Mennyibe kerül $\frac{5}{12}$ évi fűtése ennek a helyiségnek, ha minden 5 m³-re $\frac{2}{3}$ m³ tűzifa kell és egy m³ tűzifa ára 12·45 frt? (869·69 frt.)

⁶⁾ Pl. két tisztviselőnek hivatalos kiküldetésben kell találkozni. Az egyik elutazik Budapestről Bécsbe délelőtt 11-kor a gyorsvonattal, melynek óránkénti sebessége 45 km. A másik indul Bécsből Budapestre a tehervonattal, 5 óra 30 perczkor reggel, s halad óránként 24 km.-t. A távolság e két város között 270 km. Hány órakor fognak ők aznap találkozni? (d. u. 1-kor.)

⁷⁾ Pl. a magy. aranyjáradék szelvényei Németországban a £ berlini árfolyama szerint váltandók be. Berlinben a £ árfolyama 20·30 M. s beváltásra ott 10 000 000 arany frt értékű szelvény kerül. Mennyit kell ezért o. é.-ben fizetni, ha 100 M. = 58·80 frt o. é. (11 936 400 frt o. é.)

⁸⁾ Pl. egy atya 3 leányának olyan járadékot biztosít, mely 20 éven át, évenként 700 frtot hoz és pedig úgy, hogy a legidősebb azt 5 évig, a második a következő 7 éven át, a harmadik pedig az utolsó 8 éven át élvezze. A lányok azonban ezen járadékot eladják, a vevő pedig 6% kamatot köt ki. Mit ér ezen járadék most (8028,94 frt) s a lányok milyen arányban részesülnek a kapott összegből? (2948 65 ; 2920·04 ; 2160·25 frt.)

⁹⁾ Pl. az állampénztár rendelet folytán eladott f. é. aug. 9-én 5000 frt névértékű 5%-os záloglevelet 102·50 árfolyamon és 6000 frt n. é. Adria tengerhajózási elsőbbségi kötvényt 99·50 árfolyamon. A szelvények az elsőről május, az utóbbinál július 1-én járnak le. Az alkuszdíj $\frac{1}{2}\%$, a jutalék $\frac{1}{8}\%$. A kapott pénzből egyúttal vásároltatnia kell f. é. szept. 2-án lejáró 2200 M.-ás váltót. A diskont 3%, a M. árfolyama 61·55. Mennyi az alkuszdíj? (5·50), a jutalék? (13·99), mennyi készpénzt kapott a pénztár? (11 172·07), mennyi a diskont márkában és forintban? (11·55 M. = 7·11 frt, hány frtba kerül a váltó? (2188·45 M. = 1346·99 frt) és hány frt jut végül a pénztárba? (9825·09 frt.)

¹⁰⁾ Pl. a gödöllői korona-uradalom gazdasági felszerelésekre felvett 40 000 frtot évi utólagosan fizetendő 9% törlesztésre, melyből 4% kamatra és 5% tőkére esik. Elkészítendő a törlesztési terv, vagyis: ki kell mutatni, hogy évről évre mennyi tőke marad? mennyi ennek a kamatja? s tehát a 9%-nyi fizetésből mennyi esik tőketörlesztésre, s így végre hány év múlva lesz a kölcsön törlesztve? (15 év múlva):

jelölt annak a szerzőnek szám- és mértanát alaposan ismétli, melyet az iskolában tanult. Ha ezt alaposan megcselekszi és jelen művet is alaposan tanulmányozta és az itt bemutatott példákat ki tudja dolgozni; akkor céljára rendszerint eleget tett.

Vizsgálatra való bocsátásért, az alkalmazásban lévő jelentkezők, felszerelt bélyeges folyamodvánnyal előljáró hatóságuk, a nem alkalmazottak pedig, közigazgatási hatóságuk útján fordulnak a részükre illetékes vizsgáló bizottsághoz. Az egyetemi rendes és rendkívüli hallgatók közvetlenül adják be a bizottsághoz eredeti leczkekönyvvvel felszerelt folyamodványaikat. A bizottságnak netán valamely irányban elutasító végzése a pénzügyminiszterhez felebbezhető. Ha a jelölt a vizsgálatra szóló meghívásnak eleget nem tesz, új meghívót csak új folyamodványra kap. A vizsgálatok rendszerint az iskolai év mindenik hónapjában vannak. A meghívókat a folyamodók lehetőleg egy-két héttel a vizsga előtt megkapják. Csak az állam hivatalos nyelvén lehet vizsgázni. Kivételt a pénzügyminiszter

---

1-ső év 40 000 frt tőke, 1600 frt kamat, 2000 frt törlesztés

2-ik » 38 000 » » 1520 » » 2080 » »

3-ik » 35 920 » » 1436·80 » 2163·20 »

stb. stb.

¹¹⁾ Pl. két fajta dohányból készült olyan keveréket akarnak forgalomba bocsátani, a melyben minden 5 kg. 1 frtos dohányra 3 kg. 1·20 frtos dohány esik. Minden fajtából hány kg.-ot kell venni egy q keverékhez? $(37·5 + 62·5)$, mennyibe jó a keverék egy kg.-ja? $\left(\frac{3·60 + 5}{8}\right)$ és mennyibe egy q? (107·50 frt.)

¹²⁾ Pl. egy osztálytanácsos, egy számtanácsos és egy számtiszt egyszerre egy és ugyanazon helyre utaznak helyszini vizsgálatra. Az osztálytanácsos útiköltségeinek valószínű összegét a 30 napra számított 8 frtapidíjjal együtt 300 frtra, a számtanácsos ugyan ezt a 66 napra számított 5 frtapidíjjal együtt 550 frtra és a számtiszt 60 napra számított 3 frtapidíjjal együtt 250 frtra teszi. A pénzügyminiszter azonban egészben véve csak 1000 frt útiköltség-ésapidíjatalányt engedélyez. Már most az útiköltségek összegei a bennük foglaltapidíjösszegek arányában leszallítandók és tekintettel arra, hogy az útiköltségre előleg, csak a kiérdemelhető útiköltség $\frac{2}{3}$ -áig és kerek összegben jár, kérdés: mennyi útiköltség-előleg utalványozható a kiküldendők minde-
nikének? (az osztálytanácsosnak 170, a számtanácsosnak 337, a számtisztnek 150 forint).

¹³⁾ Pl. A. üzletet nyitott és nyert 8 hónap alatt 210 frtot, vagyis a tőke $7\frac{1}{2}\%$ -át. Ekkor B. 6000 frttal társul lépett be az üzletbe, s ettől számított 1 év, 2 hónap alatt 1071 frtot nyertek. Mennyit tett A.-nak kezdő tőkéje? (4200 frtot), hány $\%$ -ot hozott az egyesített tőke? (9%) a nyereségből mindenikre mennyi jut? (A. = 441 és B. = 630 frt).

engedhet. A vizsgadíj 20 kor., melyet a vizsga megkezdése előtt kell a vizsgáló bizottság jegyzőjének kezéhez lefizetni.

A vizsgálatnak két része van: írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsga, az előbb bemutatott számtani műveletekhez hasonló két alkalmazott példának, továbbá egy kettős könyvviteli feladatnak megoldásából áll. Ilyen példákat: mindenikét a maga helyén, alább közölni fogunk.

14) Pl. három különböző ágbeli család 250,000 frt értékű ingatlant örököl a következő arányban: az első ágbeli örökösök örökölték a birtok $\frac{2}{4}$ részét: a második ágbeliek az első ágbeliek $\frac{3}{5}$ részét; a harmadik ágbeliek a maradékot. Örökösödési illeték fejében fizetendő volt az örökölt érték $4\frac{7}{8}\%$, a fizetési meghagyás kézbesítését követő 30 nap alatt. Lefizettetett azonban az illeték a kézbesítés után csak 5 hó múlva, midőn is a késedelmi kamatokkal együtt fizetendő volt egészben 12 362·19 frt. Kérdés, mennyi esik az örökségből egy-egy ágra? (125 000; 75 000; 50 000) és mennyi az örökösödési illeték? (12 187·05 frt); mennyi a késedelmi kamat? (174·69 frt) hány száztólinak felel meg az utóbbi? ($4\frac{3}{4}\%$). Mennyi esett az örökségért fizetett 12 362·19 frtnyi összegből, az egyes ágbeli örökösökre? (6181·09; 3708·66; 2472·44 frt.)

15) Pl. egy magyar gróf londoni rokonától 100,000 £ (sterl. font), 10 (schill.) 9 (pence), 3 (farthing) örökölt. Ebből fizetett örökösödési illeték fejében $4\frac{7}{8}\%$ a fenmaradt összeget $122\frac{1}{2}$ árfolyam mellett, azaz $10\text{ £} = 122\frac{1}{2}$ frt o. é. felváltván, a Pesti első hazai takarékpénztárba helyezte el 4% kamatra oly feltétel alatt, hogy a kamat csak az év végén jár le. A kamatjövedelemből tőkekamatadóra fizetett 10% , önfentartására fordított évenként 42,000 frtot melyet a nyert kamatból s a mennyiben a kamatból nem futotta, a tőkéből fedezett. Kérdés: mennyi tőkével birt a gróf a 2-ik év végén? (1 165 193 805 frt.)

16) A földadó évi összege negyedévi részletekben minden évnegyed első napján lejár s a ki az évnegyed közepéig azt meg nem fizeti, a hátralék után az egész évnegyedre 5% -os késedelmi kamattal is tartozik. Mikor aztán fizet, ebből először is a késedelmi kamatot egyenlítik ki, fizetségének csak az ezután maradó részét fordítják az adó törlesztésére. Tegyük fel, hogy egy birtokos 2566 K 70 f adójából egész évben csak október 1-én fizet egyszerre 2500 K-t. Kérdés: mennyi esik ebből 1. késedelmi kamatra (72 K 19 f), 2. adóra (2427 K 81 f), 3. mennyi lesz év végén a hátralék a) adó (138 K 89 f) és b) késedelmi kamat fejében (1 K 74 f)?

17) Annyit tudunk csak, hogy valamely község javára január-juliusi húsfogyasztási adó fejében netto 266 K-t és 5% -os beszerzési jutalékot könyveltek, holott azt a község, borfogyasztási adójára fizette; tudjuk még azt is, hogy a község utóbbi adója évenként 40% -al nagyobb előbbi adójánál. Kérdés: 1) hány hónapra szólt a község borfogyasztási adófizetsége (5-re), 2) mennyi a község évi bor- (672 K) és húsfogyasztási adótartozása (480 K)? 3) mennyi a községi adó 5% -os beszerzési jutaléka úgy a bor (33 K 60 f) mint a húsfogyasztási adó (24 K) után?

Az írásbeli rendszerint megelőzi a szóbeli vizsgát. De lehet megfordítva is. Egyik vizsgáló biztos felügyelete alatt, (a vizsgától legalább is egy hónapra való felfüggesztés terhe mellett, minden második személylyel való érintkezés tilos lévén) legalább négy óra alatt kell az írásbeli feladatokat megoldani. A jelölt minden feladatot külön íven tartozik kidolgozni, s mihelyt egy feladvány készen van, ezt a felügyelő biztosnak be kell adnia. A vizsga óráinak leteltével a be nem fejezett dolgozatok is beadandók. Ha a jelölt a feladatok közül egyet sem oldott meg, akkor új feladatokkal külön írásbeli javító vizsgálatot tehet.

A szóbeli vizsgálatot az elnökből, a számtartást előadó tanárból és egy kinevezett tagból alakult bizottság előtt kell kiállni. A bizottság úgy intéz minden jelölthöz legalább is fél óráig tartó és legalább is negyven kérdést, hogy feleleteiből nemcsak ismereteinek minőségét és mennyiségét, hanem felfogását, ítélő képességét és gyakorlati érzékét is megbirálhassa. A kérdések és hogy ezekre a jelölt kitünően, jól vagy elégségesen felelt, mind jegyzőkönyvbe jönnek.

Kitünő képesítésről szóló oklevelet nyer az, a ki az írásbeli feladatokat is számítva, az összes kérdéseknek legalább $\frac{4}{5}$ -ére kitünően, $\frac{1}{5}$ -ére jól felelt; jól képesített lesz a kérdések $\frac{4}{5}$ -ére legalább jól, $\frac{1}{5}$ -ére elégségesen felelő; végül kielégítően képesített az, a ki a kérdéseknek legalább $\frac{4}{5}$ -ére kielégítően felelt. A vizsga eredményét ennek befejezése után a bizottság elnöke kihirdeti. Az ehhez képest kiállított bizonyítványt a jelöltnek rendszerint azon az úton kézbesíteti, a melyen a vizsgáért folyamodott. Avagy vele a kihirdetéskor azonnal közli, hogy a nem sikerült egész vizsgálatot vagy pedig ennek írásbeli részét mikor ismételheti. A másodszor is visszautasítottat csak a pénzügyminiszter bocsáthatja vizsgára.

Források: Szabályzat az államszámviteltanból tartandó állami vizsgálatokról, 1892. évi december 12-én 52,177. pénzügyminiszteri sz. alatt, a pénzügy-, és vallás- s közoktatásügyi miniszterek által egyetértőleg kiadva; megjelent a B. K. 1892-iki 290, R. T. 270. és P. K. 30. számában. 1883. évi I. t.-cz. 17. 18. 20. §§-ai. A községi jegyzők számtartási vizsgája tárgyában 1894. április 11-én, 25,894. számú belügyminiszteri rendelet. A fumei vizsgákra nézve: 1905-iki P. K. 28. számában 67879. pümsz. rendelet.

ALAPVETŐ RÉSZ.

I. A GAZDASÁGRÓL.

---

9. §. Szükségek, javak, vagyon, gazdaság, gazdálkodás.

(Alkotás, hiányok, jogi és természetes személyek, jószágok, személyi és dologi szükségek és javak, későbbi szerepük, czél és eszköz, erkölcsi és anyagi érték vagyon, gazdaság, gazdálkodás, a vagyon osztályozása tulajdonosa és alkotó részei minősége szerint: magán-, köz-, kincstári, nyilvános testes és testetlen, cselekvő-szenvedő, tartozási-követelési, ingó-ingatlan vagyonra, tartozék, növedék, mellékdolog, a gazdálkodás tárgya és a személyi vagyon, következtetés.)

Már alkotásánál fogva minden személy hiányokban szenved. És pedig a jogi személyek (egyház, állam, törvényhatóságok, közösségek s más testületek, mindenféle társaságok és alapítványok stb.) még inkább mint a természetes személyek, vagyis: az emberek. A hiánynak ez az állapota a *szükség*, melyet az ennek kielégítésére alkalmas természetű dologgal lehet fedezni. Az ilyen alkalmas természettel bíró dolog tehát: jó dolog. Ezért az ilyet jószágnak (és nem »jav«-nak), jószágoknak, s csak a többes számban: javaknak is nevezzük.

A szükségek és javak származásukra, s céljukra nézve két csoportba oszthatók: *személyiekre* és *dologiakra*. Személyi szükségek alatt: a magában a személyben lévő hiányokat értjük. Ilyeneket érezünk: a testi és lelki gyengeség, kiskorúság, betegség, műveletlenség stb. állapotban. Azok a javak pedig (mint a testi és lelki erőteljesség, nagykorúság, egészség, ismeretek, tehetségek, ezek művelése, kifejtése stb.), melyek a személyi hiányokat födözik, ezek a személyi javak. Személyi jószágokat azonban, a születésben örökölték mellé, csak személyen kívül álló dolgok segélyével lehet szerezni és fentartani; mert erőnk, korunk, egészségünk, művelt-

ségünk stb. mind a minket környező világ közreműködésével jó létre. A személynek ezekre a dolgokra irányuló hiányaiból származnak a dologi szükségek. Azok a javak tehát, mint a föld, lég, tűz, víz, gabona, fa, hús, tej, vas, arany, gőz, villany, stb., melyeket a természet három országa dologi szükségünk födözésére szolgáltat: dologi jószágok. A szükségeknek és javaknak ez a személyiekre és dologiakra való eloszlása rendszerünkben, az egyszeres és kettős könyvvitel megkülönböztetésénél nevezetes szerepet játszik. Azért jó lesz ezt későbbi használatra itt maradandólag megjegyezni.

Mindezekből következik, hogy a személyi jószágok úgy viszonylanak a dologiakhoz, mint a cél viszonylik az eszközhöz. Ha tehát az ember testi és lelki szükségéinek kielégítése céljából az elsőkre, mint életcélra törekszik: akkor az utóbbiakat, mint eszközöket megszereznie és föntartásukról gondoskodnia kell, hogy végül szükségéi fedezésére fordíthassa. Az embernek ez a munkálkodása tehát nemcsak anyagi, materialis, hanem erkölcsi, ethikai értékkel is bír és így annak mibenléte minden tekintetben érdekes.

Ha ezt a munkálkodást, csak némileg megvizsgáljuk: a következő eredményekre jutunk. 1. A tulajdonbirtokban levő dologi javak összegét *vagyonnak* mondjuk; ennek az a része, melyet új javak előállítására fordítanak: az a *gazdaság*; az új javak előállítása, ezek kezelése és a szükségek fedezése, s általában az a tevékenység, melylyel a jólétnek előmozdítására így törekszünk: ez a *gazdálkodás*. 2. A vagyon *tulajdonosához* képest *magánvagyon*, ha egyes ember vagy magántársulat birtokában van és *közvagyon*, ha ezt valamely közcél vallja magáénak. Közvagyon tehát az egyházak, az államok, törvényhatóságok, egyházi és világi községek, közalapok stb. vagyona. A magán- és a közvagyon összege képezi a nemzet, a társadalom vagyonát. 3. A *közvagyonnak* ismét két osztálya van: *kincstári* és *nyilvános*. Az elsőbe azok tartoznak, melyek közvetlenül a tulajdonos kincstárának, pénztárának termelnek, jövedelmet hoznak, s a melyek a gazdaság költségvetésében nemcsak a kiadások, hanem a bevételek között is előfordulnak. Ilyenek pl. a közhatalom tulajdonában lévő vasutak, csatornák, kikötők, pénzkészletek, gyáarak, posta és táviró intézet, hajók, gépek, bérházak stb. A másik osztályba pedig azokat kell sorozni, melyek nem termelésre, hanem használatra vannak. Ezeket közvetlen a nyilvánosság, a közélet, a közönség, vagy pedig a közhatalom közvetlenül használja, s a költségvetésben inkább csak a kiadások között szoktak előfordulni. Ilyenek a nyil-

vános kép- és könyvtárak, muzeumok, különféle hatósági és iskolai épületek, országutak stb. 4. Még az alkotó részek minőségéhez képest kell a vagyonra vonatkozólag következő megkülönböztetéseket tenni. a) A vagyon *testes*, ha oly dolgokból áll, melyek emberi érzékek által meghatározhatók; ellenben *testetlen* akkor, ha az nem esik érzékeink alá, hanem a jogélet rendelkezéseiben él, vagyis: csak meghatározott dolgokra vonatkozó jogigényekből (tartozásokból és követelésekből áll. b) A valamely személy testes és testetlen javainak összege képezi az illetőnek *cselekvő*, *activ*, vagyis *értékvagyonát*, ellentétben a *szenvedő*, *passiv*, vagyis *tehervagyonnal*, mely utóbbi alatt az értékvagyonra nehezedő idegen jogigényeket kell érteni. A szenvedő vagyont annak szempontjából, kinek cselekvő vagyonát terheli: *tartozási*, s annak szempontjából, kinek értékvagyonát emeli: *követelési* vagyonnak is mondják. *Tiszta* vagyon, a cselekvő és szenvedő vagyon közti különbség, mely ismét lehet érték vagy teher vagyon a szerint, a mint a cselekvő vagy szenvedő vagyon a nagyobb. c) *Ingatlan* és *ingó* lehet a vagyon a szerint, a mint azt a viszonyt, a melyben az a földhöz és környezetéhez áll, megváltoztatni lehet vagy nem lehet. Oly dolgokat, melyek önmagukban ingók, jogilag ingatlanoknak kell tartani, ha a törvény vagy a tulajdonos akaratanál fogva valamely ingatlannak *tartozékát* képezik. Értvén tartozék alatt azt, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatban van. Ilyen nemcsak valamely dolognak *növedéke*, míg attól el nem különíttetik, (gyümölcs a fán, termés a földön) hanem azon *mellékdolgok* is, melyek a fődolog nélkül nem használhatók, vagy: a melyek a fődolog állandó használatához rendelvek. (Ajtó, ablak, zár stb. a házon.)

Csak a dologi javak képezik önmagukban közvetetlen tárgyát a gazdálkodásnak, vagyis: csak ezek *gazdasági javak*; mert a személyi javak az általuk előállított, forgalomba hozott vagy elfogyasztott dologi javakban előbb megtestesülnek és csak ezekben válnak gazdasági jószágokká. Így: a mezőgazdasági működés csak az előállított, gabonában, borbán, marhában stb.; az ipari és kereskedelmi működés az iparczikkeken, árúban stb. válik a gazdaság tárgyává. A személyi javak tehát önmagukban a gazdaságnak tárgyát nem képezik. Pl. a tisztviselőnek, tanárnak, írónak, ügyvédnek, orvosnak, katonának stb. a közönség személyi biztosítására, egészségének előmozdítására, értelmének támogatására stb. szolgáló foglalkozása önmagában nem képezi tárgyát a gazdaságnak. És nem

képezi a mezőgazdának, iparosnak, kereskedőnek sem az a munkája, mely semmiféle dologi jószágban kifejezést, megtestesülést nem nyer. Ilyen a zsákmány nélkül végződött vadászat, s a nem pénzben való kártyázás; mert mindkettő csak az egészségnek szolgál javára vagy kárára, mely pedig önmagában nem gazdasági tárgy. Ezt azért kell tudni, mert *a mi nincs a gazdaságban, annak a számtartásban sincs helye.*

10. §. Termelés, fogyasztás.

(Termelés, teremtés, termesztés, az iparos és kereskedő, a termelés tényezői meghatározásuk, a természet adományai, a tőke alkatrészei és felosztása: alap (álló), üzleti (forgó) tétlen és holt tőkére; a munka szerepe a mezőgazdaságban, iparban és a kereskedésben, minősített és közönséges munka, fogyasztás és újratermelés, végcél, termékeny és meddő, személyi és dologi fogyasztás, fényűzés, háztartás.)

A vagyonszerzésnek egyetlen eredeti forrása a termelés (produktio). Ez alatt a dolgok emberi szükségét fedező képességének, tehát hasznosságának, bármely úton és módon való előállítását vagy szaporítását kell érteni. A termelés ezért kevesebb a teremtésnél, több a termesztésnél; mert az első, a dolgoknak semmiből való létrehozása és erre ember nem képes; az utóbbi pedig a termelésnek csak mezőgazdasági része. Termel tehát az iparos is, ha pl. nyolcz koronát érő anyagból húsz koronát érő iparczikket állít elő; mert az anyag hasznos voltát tizenkét korona erejével szaporította. Vagy termel az a kereskedő is, a ki használatlan heverő dolgot forgalomba, használatba hoz; mert így ha nem is a dolgot magát, de ennek a hasznosságát ő fedezte fel, ő állította elő.

A termelésnek három tényezője van: *a)* a természet; *b)* a tőke és *c)* a munka. Ezek összehatása által áll elő minden névvel nevezhető gazdasági jószág. A *természet* a termeléshez adja a nyers anyagokat és erőket, vagyis: a földet, vizet, levegőt stb; a *tőke* adja ezeknek az anyagoknak birtokba vételére és minél használhatóbbá tételére szükséges dologi javakat, a *munka* pedig ugyan erre a személyi javakat. E szerint tőke alatt a már termelt, de újból termelésre fordított dologi javakat, a munka alatt pedig az ugyancsak termelésre felhasznált személyi javakat kell érteni. *a)* A természet javait rendszeren a föld színe szolgáltja, oly módon, hogy ennek elkülönített részei: a telkek, meghatározott tulajdonosok birtokába kerülnek, s ezek aztán azokat rendszeresen művelik.

Ehhez a műveléshez képest, a földszinének egyes darabjai szántó, kaszáló, kert, legelő, erdő stb. néven ismeretesek. Az ezeken folytatott gazdaságot szántóvető, széna, rét, szőlő, gyümölcs, állattenyésztő, erdő, stb. gazdaságnak mondják. A bányászat, szesz- és sörfőzés, czukorkészítés, selyemtenyésztés, tágabb értelemben szintén mezőgazdasági munkálatok, csak hogy ezek üzésében a természet adományai mellett a tőke és a munka veszik át a főszerepet.

b) A tőke a termelésnél felmerülő szükségekhez képest különböző elemekből áll. Ilyenek: épületek, termelési anyagok, munkaszerek, közlekedési eszközök, gépek, értéktárgyak és árukészletek, élelem, tenyész- és igásállatok stb. Ezek értékéhez és jelentőségéhez képest a pénztőke csakugyan a legkevesebb, csak hogy legelevenebb, legtevékenyebb. A tőkét felosztják alap, vagyis álló és *üzleti*, vagyis forgó tőkére. Az első alatt a gazdaságban beruházott, befektetett tőkét értik, mely közönségesen az üzlet berendezésében szokott állni, s melyet a termelés ismételten használ, a nélkül, hogy a termelt jószágba felhasználná. Az üzleti, vagyis forgó tőkét folyó tőkének is mondják s az üzlet vitelére elhasználható anyagokból, áru- és pénzkészletből szokott állani. Megkülönböztetnek még: *tétlen* tőkét, ha haszonvétlenül hever, *holt* tőkét, mely hasznot hajtani képtelen. Ezek ellentétje a termelés szolgálatában álló élő tőke. c) A munka a gazdasági életet három főrészeire osztja, ú. m. *mezőgazdaságra*, *iparra és kereskedelemre*. Az elsőnél a munka az anyagokat (magot, földet, nedvességet, melegséget stb.) összeteszi, a másodiknál a javakat (a gabonát, fát, vasat, gyapjút stb.) átalakítja és a harmadiknál azokat (a lisztet, butort, szerszámot, posztót stb.) áthelyezi. A munka az általa igénybe vett személyi erők minőségének túlsúlyához képest szellemi, vagy helyesebben minősített és anyagi, vagy helyesebben közönséges munkára osztható.

A mint a vagyonnak forrása a termelés, úgy a fogyasztás annak az *elhasználása*. És a mint a termelés alatt nem teremtetést, úgy fogyasztás alatt sem a megsemmisítést kell értenünk. Hanem a mint termelés alatt, csak a dolgok hasznosságának és nem magoknak a dolgoknak előállítását és szaporítását értjük: úgy fogyasztás alatt sem magoknak a dolgoknak, hanem csak ezek hasznavehetőségének, hasznosságának, alkalmazás folytán való apadását, elenyészését kell értenünk. Végcélja minden termelésnek a fogyasztásban és minden fogyasztásnak a termelésben, (azaz: az elfogyasztottak újra termelésében) reprodukciójában nyilvánul. A termelés és

fogyasztás tehát, vagyis helyesebben: a termelő fogyasztás és a fogyasztó termelés, mint egymásnak okai és okozatai függnek össze.

Ezért rendszerint csak az a fogyasztás felel meg a gazdaság érdekeinek, mely a termelést előmozdítja és csak az a termelés szolgálja a gazdaságot, melyet el is fogyasztanak. A termelést előmozdító fogyasztás: *termékeny*, productiv, hasznos. Minden más (elemi csapásokból, pazarlásból stb. származó) fogyasztás: *terméketlen*, inproductiv, tehát káros. A termékeny fogyasztás személyi és dologi lehet. *Személyi* a fogyasztás, ha ez a javak származásának eredeti okára és végcéljára: a személyi valóságos szükségletek kielégítésére történik. A valóságos szükségletek kielégítésén túlmenő személyi fogyasztás csak fényűzés, luxus. Ellenben *dologi* a fogyasztás, ha ez a javaknak új javakra (pl. a rongynak papirosra, a fának butorra stb.) való feldolgozásában nyilvánul.

A mint vannak a termelésnek tényezői, úgy van a fogyasztásnak is egy tényezője: a *háztartás*. Ezzel valamely alakban mindenki bir, s alatta a gazdaság tulajdonosának, családjának és más hozzátartozóknak, személyi szükségük tervszerű és közvetlen fedezését kell érteni.

11. §. Forgalom, érték, ár.

(A gazdálkodók egymásra vannak utalva, munkamegosztás, kereslet, kínálat, csere, forgalom, piac, az adás és a vétel mozzanatai: jog és teljesítés, személyi és dologi javak kicserélése, az érték és különfélesége, az érték kifejezője, az ár és ennek különfélesége, a termelési tényezők ára, a kamatláb.)

Szükségeit rendszerint mindenki saját termeléséből iparkodik fedezni, vagyis: első sorban ezt fogyasztja. De a legtöbb gazdálkodó túlnyomólag vagy csak személyi vagy csak dologi javakat, s ezeknek is csak bizonyos részét képes termelni. De ezt rendszerint a saját közvetlen szükségleténél nagyobb mennyiségben termeli. Az ilyen gazdálkodók tehát, szükségük legnagyobb részével egyenként és tömegesen mások termelésére vannak utalva. Általában a legkezdetlegesebb műveltségi állapotot kivéve, ritkán képes akár egyes ember, akár egész nemzet, minden szükségét saját termeléséből fedezni. Kisebb-nagyobb mértékben tehát majd mindenki kénytelen, a más által termelt javakat is igénybe venni, hogy legyen mit fogyasztania, minek fejében viszont ezeknek a saját maga termelvényeit, javait bocsátja rendelkezésükre.

Igy jön létre a munkamegosztás és ebből a termelés és fogyasztás

között a kereslet és kínálat, s a javaknak adás-vevése, egyik tulajdonból a másikba: a termelőkéből a fogyasztókéba való átmenete. Ennek egyes eseteit: *cserének*, a csereesetek azt a sorát melyen az áruba bocsátott jószág a termelőtől a fogyasztóig keresztül megy: *forgalomnak*, s az e közben megtett azt az utat, melyen a forgalom történik: *piacznak* nevezzük.

Mind az adásban, mind a vételben *két fontos mozzanatot* különböztetünk meg. Az egyik: a felek megegyezése a csere iránt, vagyis a *jog*, mely az egyezés folytán létre jön. Ez a bevételi és kiadási, azaz: a tartozási és követelési illetményt állapítja meg. A másik mozzanat a létrejött jognak a *teljesítése*. Ez a megállapított illetménynek ki- és beszolgáltatása, lerovása, teljesítése.

Úgy a szükségletek, mint a javak és így a fogyasztás is, személyire és dologira oszolván: a forgalomban nemcsak dologi javakat dologi javakkal (pl. ruhát étellel, butort pénzzel stb.) cserélünk ki, hanem kicserélünk dologi javakat személyiekkel is (pl. pénzzel, gabonával stb. fizetünk orvost, tanítót stb. a kiktől személyi javakat kapunk). Ily módon az is, a ki csak személyi javakat vagy ezeknek akár csak részit is termeli, megszerezheti a neki szükséges dologi javak egész összegét. És viszont: a dologi javakat vagy ezeknek csak egy részét termelő is, megszerezheti a neki szükséges személyi javak egész összegét.

Valamely dolog csak azért *jószág* (9. §.), mert tulajdonosa azt valamely szempontból valamire használja. Az a dolog tehát neki becses, fontos, értékes. Ezért a jószágnak azt a jelentőségét, melyet a gazdálkodó ennek tulajdonít: *értéknek* mondjuk. Az érték annak szempontjából, ki a jószágot maga használja: használati érték, arra nézve pedig, ki azt más javak kicserélésére fordítja (pl. az eladott gabona értéke): *csereérték*. A használati érték ismét: dologi és személyi, a szerint: a mint a jószágot vagy új javak előállítására (pl. az elvetett gabona értéke) vagy pedig személyi szükségek fedezésére (pl. a kenyérül elhasznált gabona értéke) használják el. Az értéknek másféle felosztásairól a hitelpapiroknál és a mértékeknél lesz szó.

A cserénél mindegyik cserélő, a másik cserélőnek jószágából, a saját jószágának (általa megállapított) értékével egyenlő értéket iparkodik igénybe venni. Ez az *ár*, mely tehát az eladott jószág értékének, az érte cserében kapható másik jószág, bizonyos mennyiségében való kifejezése. Hogy ez a másik jószág legtöbbször a pénz: erről a következő §-ban. Különböztessük meg jól az értéket

az ártól. Az érték magában a kicserélendő jószágban rejlő tulajdonság. Az ár pedig a kicserélendő jószágért kapható olyan másik jószág, melynek a kicserélendő értékével kell birnia.

Az árt felosztjuk: előállítási árra, mely a jószág termelési költségeivel egyenlő; vételárra, melyen a jószágot tulajdonunkba hozzuk; középárra, mely az egyes ügyleteknél előforduló árak átlagából áll; piaczi árra, mely adás-vevési esetek legnagyobb részében előfordul; szabad és hatósági árra, a mint ez a vevők és eladók között, vagy a kereslet-kinálat folytán és alku útján szabadon jó létre, vagy pedig hatóságilag állapíttatik meg. A termelési tényezők közül, a természet használatáért nyert árt: bérletárnak, haszonbérnek mondjuk. A másnak rendelkezésére bocsátott közönséges anyagi munka ára: a bér. A minősített vagyis szellemi munka ára pedig: fizetés, díj. A saját koczkázatra üzött munkának jutalma: a nyereség. A tőke használatáért: *kamat* jár. A *kamatláb* pedig: a tőke értékének bizonyos százaléka, mely a tőke jövedelmének időnként való megmérésére szolgál.

12. §. A pénz.

(A csere nehézségei, érték-többség, indokolása, valuta, egyes, kettős, váltópénz, törvényes pénz, pénzláb, pénzegység, ötvözet, ennek különféle súlya, a pénz különféle értéke, osztrák, franczia és német érték, a magyar korona-érték, reláció, frank, márka, sterling, rubel, hollandi frt, skandináv korona, piaszter, dollár, arany frt, kereskedelmi érték, agio.)

A csereforgalomnak eredeti alakjában minden termelő fölkereste az ő jószágának fogyasztóját, illetőleg azt a másik termelőt, kivel egymásnak jószágaira szükségük volt. Ha találkoztak, akkor a kicserélendő jószágok értékét, más mérték hiányában, egymással — *in natura* — mérték össze. Így az egyiknek árát a másiktól és viszont, természetben határozták meg és szolgáltatták ki. Például: ha borjút akartak eladni, hogy gabonát szerezzenek be, akkor keresni kellett egy gabonatermelőt, kinek éppen borjúra volt szüksége. És ha találkozott két ilyen, gabonát borjúért és borjút gabonáért kicserélő: akkor még azt a kérdést kellett megoldaniok, hogy a borjú mennyi gabonát és viszont a gabona mennyi borjút ér? vagyis egyiknek árát a másikban kellett meghatározni és kiszolgáltatni. A cserének ily nehézkes alakja mellett azonban élénk forgalom alig jöhetett létre, s a műveltség haladásával úgy számban, mint különféleségben folyton gyarapodó szükségek alig lettek volna

fedezhetők. Gondoskodni kellett tehát a javak értékének egy közös többséről, vagyis egy olyan általános, mindenki által jónak, hasznosnak elismert jó dologról, jószágról, melyben minden másnak értéke befoglaltatik. Ennek a jószágnak azután valamely mennyiségével, mint egységgel, a más javaknak értékmennyisége, tartalmuknak értéke éppen úgy *megmérhető*, a mint azoknak külső mennyiségük nagyságuk az erre szolgáló mértékekkel, pl. méterrel meghatározható szokott lenni.

Ennek a törekvésnek eredményéül jött létre, a nemes fémekből vert pénz, mely anyaga értékes voltánál és oszthatóságánál fogva, a különféle értékeknek kifejezésére, s úgy kisebb mint nagyobb mennyiségben való megmérésére kiválóan alkalmas. Ez az oka annak, hogy pénzért minden forgalomba kerülő jószágot oda adunk és megveszünk. A *pénz* tehát értékmérő és csereszerszám.

A valóságos pénzt rendesen vagy aranyból, vagy ezüsből, vagy mind a kettőből állítják elő, vagyis: a pénzdarabokat, érméket ebből verik. Ehhez képest a vagy csak arany, vagy csak ezüst valutát: egyes valutának, a mind a két nemes fémet elfogadó rendszert: kettős valutának mondják. A nemes fémekből vert pénznek kis értékekre való felváltása czéljából, közönséges fémekből is vernek érméket. Ez a váltópénz. Csakhogy ezekben bizonyos meghatározott összegnél, nagyobb fizetéseket elfogadni senki sem köteles.

Ha az állam valamely pénzről kijelenti, hogy minden fizetésnek abban kell történni: akkor ez a pénz nemcsak a társadalmi gazdaságnak csereszerszáma, hanem az államnak törvényes fizetési eszköze, azaz: *valutája* is. Pl. ez idő szerint nekünk arany valutánk volna, de törvényes fizetési eszköz még mindig az ezüstpénz, mert az állam az aranyat fizetési szerszámnak még mindig nem jelentette ki. Úgy hogy még az aranyban kikötött összegek is, megfelelő ráfizetés mellett ugyan, de csak ezüstben, vagy a következő §-ban tárgyalás alá kerülő papírpénzben követelhetők.

A pénznek, mint értékmérőnek, előbb említett mérőegysége a *pénzláb* vagyis: a pénzmérték. Ez alatt a törvényes valutának elfogadott nemes fémnek vagy fémeknek, azt a súlyban és finomságban meghatározott mennyiségét értik, melyből meghatározott számú, alakú és értékű pénzdarabokat, érméket vernek. A pénzláb felosztása adja aztán az értékek mérésére szolgáló számítási pénzegységet. Az aranyat és ezüstöt tisztán sem mint pénzt, sem mint árúczikket forgalomba bocsátani nem lehet; mert nagyon lágy,

hajlékony és így könnyen elkopik. Hogy tehát kellő keménységre tegyen szert, rézzel vegyítik, vagyis ötvözik. Az így vegyített arany vagy ezüst súlyát: az ötvözet elegysúlyának, az ebben lévő tiszta aranyét vagy ezüstét: mag- vagy színsúlynak, s a hozzá adott réz súlyát pedig pótsúlynak mondják. Az ötvény finomsága alatt az ötvözet és a színsúly arányát értik.

Mindezek után a pénznek háromféle értékét különböztetjük meg. a) *Fémérték* A nálunk még most is forgalomban lévő forint színsúlya $\frac{1}{90}$ -ed kilónyi tiszta ezüst, mely a forint elegysúlyának $\frac{9}{10}$ -ed részét képezi, s melyhez $\frac{1}{10}$ -ed részben réz járul. Egy kiló tiszta ezüstdből, vagyis az úgynevezett: osztrák értékű pénzlábból 90 frtot vernek. A magyar koronaértékhez is ötvözetet használnak; mert egy kiló színaranyból 3280, ötvözöttből pedig 2952 koronát vernek. Ez lesz a mi értékpénzünk vagyis a korona pénzláb. Az állam magánosnak is ver $3-5\%$ díjért értékpénzt, ha az illető nyers aranyat ad hozzá. Az ezüst koronát olyan ötvényből verik, melynek csak 0.835 része ezüst, a többi réz. Egy kiló ilyen elegysúlyból 200 koronát vernek. Az apróbb váltópénz tiszta nikkelből és pedig egy kilóból 250 darab 20 filléres és 333 darab 10 filléres kerül ki. Az 1 és 2 fillérek — kilónként 600 és 300 — olyan bronzból készülnek, melyben 0.95 vörösréz, 0.04 ón és 0.01 horgany van. Az idegen pénzek fémértékéről csak annyit jegyzünk meg, hogy úgy a franczia franknál, mint a német márkánál a koronához hasonló ötvözetet használnak, és hogy egy kiló tiszta aranyból frankot 3444.44-et, márkát 2790-et, sovereignt 125.18, dollárt 664.61 stb. vernek. Tehát $3280 K = 2790 M = 3444.44 F$ stb.

b) *Törvényes érték* — valuta — az a pénz, illetőleg ennek azon értéke, melyet az állam törvényei annak tulajdonítanak; a melylyel tehát minden jószág értékét mérni, árát kifejezni és kifizetni kell. Ilyen törvényes érték nálunk még mindig az ezüst forint és a kényszerforgalmú papirospénz, s ilyen lesz majd az arany korona, ha valamikor ebben nem csak számolunk, hanem valóban aranynyal fizetnünk is kell. A forintnak és a koronának egymáshoz, valamint a koronának idegen pénzekhez való értékaránya, vagyis a reláció, a nekik alapul szolgáló pénzlábak fémértékének összehasonlítása alapján állapítható meg. A forintnak a koronához való értékaránya, a belföldi forgalom számára törvényesen úgy van megállapítva, hogy egy forint két koronát (K) ér.

A korona száz fillérre (*f*) oszlik. Az *idegen* pénzek közül legelterjedtebb a franczia frank (*F*), mely száz centimre (*c*) oszlik és a melyből 21 *F* egyenlő a mi 20 *K*-kal, 20 *c* vagyis 4 szu a mi 19 fillérünkkel. A frank Romániában lei, Bulgáriában leva, Szerbiában dinár, Görögországban drachma, Finnországban márka, Olaszországban lira, Spanyolországban pezeta név alatt, Belgiumban és Svájcban saját nevén, törvényes pénzüln van elfogadva. A német birodalmi márka (*M*) száz pfennigre (*9*) oszlik és egyenlő 1 *K* 17 *f*; 50 *9* = 58 *f* és 1 *9* = 1 *f*. Az angol font sterling (sovereign £) 20 shillingre (*sh*), ez újból 12 pencere (dénár) (*d*) és ez végül 4 farthingra oszlik. 1 *d* = 10 *f*, 1 £ = 24·02 *K*, 10 £ = 240·17 *K*, 100 £ = 2401·74 *K*. Az orosz ezüstrubel (*R*), mely száz kopekre (kop) oszlik = 1 frt 30 kr. Ellenben 10 aranyrubel (imperiál) 25 *K* 39 *f*-rel egyenlő. A hollandi arany frt = száz cent = 1·98 *K*. Dániában, Svéd- és Norvég országban törvényes pénz az arany skandináv korona, mely száz oert foglal magában és a mi pénzünkben 1·32 *K*-nak felel meg. A török piaszter, mely 40 parára és ezek ismét 3 asperre oszlanak, 17·96 *K*-nak felel meg. Az Egyesült-Államok arany dollárja = 4·96 *K*. Említést érdemel még, hogy a nálunk csak kereskedelmi pénznek vert 8 és 4 frtos vagyis 20 és 10 frankos aranyak, koronaértékben teljesen egyenlők az előbb tárgyalt frank pénzekkel, és hogy a reczés arany (≡) = 11·29 *K*. Oly fizetési kötelezettségeknél pedig, melyek tényleg vagy magyar vagy osztrák arany forintokban teljesítendő, 42 arany frt = 100 valóságos arany *K*-val.

c) A pénznek fémértékénél, legalább is a verési díjjal, mindig több a *törvényes értéke*. Ezzel az értékkel azután vagy egyenlő, avagy annál több vagy kevesebb a *kereskedelmi értéke*, mely akkor áll elő, midőn a pénz anyagánál, vagy valamely más körülménynél fogva, a piacon nagyobb vagy kisebb vásárló erővel bir, mint a milyet a törvény neki tulajdonít. Az utóbbi esetben a belföldön kényszererővel kell fentartani a törvényes értéket és ekkor *kényszerárfolyama* van a pénznek. Így volt nálunk a koronaérték megállapítása előtt az ezüst és a papir pénzzel. Ha a kereskedelmi érték a törvényesnél nagyobb, akkor a kereskedelmi érték kivész a forgalomból és csak reáfizetés, *agio* mellett kapható. A törvényes érték pedig külföldön *disagióval*, vagyis: törvényes értékénél kisebb értékben jár.

Források: 1868: VII., 1874: VIII., 1892: XVII., XVIII., XIX., 1899: XXXIII. és XXXVI. t.-cz. 1892. 17. P. K. 1893. 4. és 18. P. K. 1899. 31. P. K.

13. §. Hitel- és értékpapírok.

(Mikor a pénz csak értékmérő? A hitel alapja és fogalma, a dologi, személyi, fedezeti hitel, adóslevél, hitelpapír, kötvény, részvény, elsőbbség, záloglevél, sorsjegy, váltó, utalvány, letétjegy, pénztárjegy, bankjegy, államjegy, papirospénz, birtokosra és névre szóló szelvény, szelvényív és szelvényutalvány, czimlet.)

Az előbbi §. szerint, hogy adás-vevés jöjjön létre, az in natura csere eseteit kivéve, arra úgy is mint csereeszközre, úgy is mint értékmérőre: pénz szükséges. Csakhogy igen gyakran a pénz nem mind a két minőségében, hanem csak az egyik és pedig az értékmérőében szerepel. Ez úgy történik, hogy az eladófél, nem minden esetben kapja meg azonnal, a kezéből kiadott jószág árát kifejező pénzösszeget, hanem a vevő ennek későbbben való teljesítésére, lerovására kötelezi magát. És a csere mégis megtörténik; mert az eladófél megelégszik azzal, hogy az árú értékét a pénzzel egyelőre csak megmérjék, vagyis az árt csak megállapítják és lemond arról, hogy azt neki azonnal át is szolgáltatassák. E helyett, az ígéretet tett vevőnek fizetési képességében, akarataiban, vagy esetleg az ezt pótló igazságszolgáltatásban helyezett bizalmából, hitéből kifolyólag, az árút pénz nélkül is kiszolgáltatja. Ekkor a csere nem a pénzen, hanem a hiten, bizalmon alapulva jó létre. Ezért az ilyen cserét hitelben történtnek, hitelügyleteknek mondják.

A *hitel* tehát másnak javai fölött, a tulajdonos engedelméből való rendelkezhető képesség. Ha azon hit, hitel, melylyel a hitelező az adóst megajándékozta, ez utóbbinak vagyonára, fizetési képességére van fektetve, akkor az dologi, reális. Ha pedig a hitel alapját az adósnak személyi jó tulajdonai, becsületessége, munkássága, fizetési akarata képezi, ekkor a hitel személyes. A tárgyi hitelt fedezetinek is mondják. A személyi hitelt csak akkor, ha az ügyletet írásba foglalják. A hitelező és az adós között létrejött jogokról és kötelezettségekről szóló írást, okmányt, adóslevélnek mondjuk. Ha az adóslevelet vagy az állam, vagy ha más valaki is, de az állam engedélyével adja ki, akkor az: hitelpapír, értékpapír. A nevezetesebbeket felsoroljuk.

1. *Kötvény* alatt valamely nyilvános a tartozás egy részének tulajdonjogáról kiállított olyan adóslevelet értünk, mely a tulajdonosnak meghatározott (fix) kamatot biztosít. Ezek nálunk főleg az

állam, a törvényhatóságok és a községek által felvett adósságokból származnak. 2. A *részvény* ellenben valamely vállalat egy részének szól a tulajdonjogáról, s rendesen nem meghatározott kamatra, hanem a vállalat eredményéből, a részvény értékének aránylagosan megfelelő osztalékra jogosít. Ilyen részvények kibocsátása által szokták alapításukkor, az ú. n. részvénytársaságok vállalataikhoz, a szükséges tőkéket megszerezni. 3. A már üzletben lévő részvénytársaságok tőkéjük szaporítására *elsőbbségeket* és pedig úgy elsőbbségi részvényeket, mint elsőbbségi kötvényeket szoktak kibocsátani. Ezek között azután újból első, másod stb. kibocsátásúakat különböztetnek meg. Elsőbbségeknek azért mondják, mert tulajdonosaik a vállalat jövedelmének évenként való elosztásakor, az eredeti ú. n. törzsrészvényesek fölött, valamelyes előnyben részesülnek. Nevezetesen: a jövedelemből első sorban a legfiatalabb, s így visszamenőleg, egymásután következő kibocsátású elsőbbségi kötvények megállapított (fix) kamatait fizetik ki. Az ez után maradó egész jövedelemnek, valamelyes biztosított $\frac{0}{100}$ -át kapják azután külön, az egymásután visszamenőleg következő kibocsátású elsőbbségi részvényesek. Csak a még ekkor is maradó jövedelmet osztják fel részvényeik arányában magok között a törzsrészvényesek. 4. A *záloglevelek* oly kötvények, melyeket a hitelt kereső földbirtokosoknak, a földhitel emelésére alakult pénzüintézetek adnak. Céljuk, hogy azok eladása által a birtokosok pénzhez jussanak. Azoknak, a kik a zálogleveleket a földbirtokosoktól megveszik, a záloglevél tőkéjét és (fix) kamatait, meghatározott terv szerint, a kibocsátó intézet fizeti ki, melynek ezt ugyancsak meghatározott terv szerint, a földbirtokos fizeti vissza. Ez alatt birtoka, a kölcsön erejéig, a pénzüintézetnek telekkönyvi zálogul szolgál. 5. A *sorsjegy* oly kötvény, melylyel az ezt kibocsátó adós, a részben vagy egészben visszatartott kamatos kamatok fejében, ezeknek összegét, nyereményül igéri azoknak a szerencsés hitelezőknek, kiknek a kötvényszámok tervszerű kisorsolásakor, sorsjegyük száma a szerencsekerékből kijő. 6. A *váltóban* az ezt kiállító, magát bizonyos pénzösszegnek, lefizetésére vagy fizettetésére, a közönségesnél szigorubb, váltójogi szabályok szerint kötelezi. A váltó oly szövevényes természetű hitelpapír, hogy azzal gyakorlatilag foglalkozni, csakis a váltójognak beható gyakorlati ismerete alapján tanácsos. 7. Az *utalvány* oly értékpapír, melylyel az adós hitelezőjét követelésének kiegyenlítése céljából egy harmadikhoz utasítja. Ide tartoznak

nemcsak az állami gazdaságban nagy számmal előforduló különféle közigazgatási utalványok, hanem a társadalmi gazdaságban újabban nagy szerepet játszó csekk, kliring, s más: a készpénz-fizetés helyettesítésére vonatkozó írásos rendelkezés. 8. A *letétjegy* valamely általánosan elismert hitellel bíró helynek, a nála elhelyezett értékekről szóló elismervénye. Ilyenek vannak az államgazdaságban is, de főleg ezek közé számítandók a különféle pénzügyi betétkönyvecskék. 9. A *pénztári jegyek* az állam és a pénzügyi intézetek által a náluk kamatozásra elhelyezett tőkékről, rövid lejáratra és birtokosra kiállított kamatozó papírok. 10. A *bankjegy* sem egyéb, mint egy fajtája az érték-, a hitelpapírnak, melynél a jegyeket kibocsátó, tehát az adós bank igéri, hogy azokat a bemutatóknak kamat nélkül, de teljes értékben és törvényes pénzben bármikor kifizeti. 11. Az *államjegyeket* az állam készpénz helyett bocsátja ki és e helyett fogadja is el. Csak arra nem kötelezi magát, hogy törvényes pénzzel beváltja. 12. Ha az állam valamely bank- vagy államjegyet kényszerforgalommal ruház fel, vagyis: elrendeli, hogy polgárai azt törvényes pénz helyett fogadják és adják: ekkor azokat *papírpénznek* mondják.

Az értékpapír szólhat birtokosra vagyis: előmutatóra és névre. Az előbbinek mindenkor birtokosát a törvény jogos tulajdonosnak tartja, az ellenkező bebizonyításáig. Ilyen a legtöbb értékpapír. A névre szóló papírosnak ellenben csak az lehet tulajdonosa, kinek neve a papíron kellő módon rajta van. Némely papírnak természete kizárja a névre szólhatást. Ilyen: a papírpénz, a bank- és pénztárjegy. Az értékpapírnak kamatját is, osztalékját is félévenként, illetve évenként szokták fizetni. Még pedig a névre szólóét rendszeren a tulajdonos nyugtájára. A birtokosra szólóét pedig mindig szelvényre, kuponra. Az utóbbi az értékpapírhoz ívszámmra van csatolva és a valamely időpontban lejártat, az ívről leszelve, ezt a rajta megnevezett pénztárnál, a rajta megnevezett, vagy másképp közhírré tett kamattal, osztalékkal beváltják. Az ív utolsó szelvényéért: a talonért, új szelvényívet adnak. A szelvény tehát mindig birtokosra szóló utalvány, s ha már kifizették, ekkor nyugta. Szelvényív nélkül, magát a papírost: *czimletnek* mondják.

14. §. Tőzsde és árjegyzék.

(A tőzsde és szervezete, árjegyzék, a hitelpapírok különféle értéke, pénz és árú, kibocsátási és átvételi árfolyam, aláírás, opczio, időközi kamat, darab és százalékos jegyzés, alkuszdíj, tőzsdei kötés (tétel), az értékpapír szövege.)

Tőzsde (börze) oly nyilvános hely, hol bizonyos tagdíj lefizetése mellett bárki megjelenhet; a hol bankárok és kereskedők, alkuszok és ügynökök, a nap bizonyos óráiban (többnyire délben), egy közös teremben találkozva: jogerővel bíró szokások szerint és csak nagyban adnak el és vesznek. Még pedig a szerint, a milyen a tőzsde: vagy termény, gabona, ércz, selyem stb. árúkat, vagy pedig értékpapírokat. Az alkudozás nyilvánosan történik, vagyis: hangosan foly az árszabás. A tőzsdét tekintélyesebb tagjaiból álló bizottság, mint tőzsdetanács vezérli. Ez gyakran a tőzsde tagjai között, mint az állam által is elismert, választott bíróság szerepel. Ennek a tanácsnak tagjai a tőzsdén felváltva, napi biztosokként is szerepelnek. Annál a jelentőségénél, befolyásnál fogva, melylyel a tőzsde az állami életre is bír: a tőzsdén még kormánybiztos is szokott lenni. Az előfordult adásvevési esetek alapján a napi biztos, az alkuszok közreműködésével és a kormánybiztos felügyelete mellett, megállapítja a piaczi árakat. Ezeket aztán a tőzsdei, vagyis abba a hivatalos *árjegyzékbe* (Courszettel) foglalja, mely a börzén naponként mint külön lap jelen meg, s melyben az ott forgó mindennemű árúnak és értékpapírnak aznapi ára hiteles kifejezést nyer. Ezt az árjegyzéket a hivatalos lap következő napi számában szintén közli és a többi napilapok is több-kevesebb teljességgel hozni szokták. A másik oldalon egy ilyen árjegyzék főbb részei itt is láthatók.

A hitelpapíroknak első sorban kétféle értékét különböztetjük meg. *Név-* és *piaczi* értékét. A névérték alatt azt az összeget kell érteni, melylyel az adós tőkében és kamatban tartozik. A piaczi érték alatt pedig azt az árt kell érteni, melyen az értékpapírost a tőzsdén adják és veszik. A papírok piaczi ára a kínálás és a keresés szerint ismét kétféle: pénz- és árúérték. Ennek megfelelőleg a tőzsde árjegyzékének is két értékhasábjára van: a pénz- és az árúhasáb. Az első hasábjában van közhirrre téve, hogy a tőzsdén milyen hitelpapírt, mennyiért lehet eladni. Vagyis: ha valaki értékpapírt kínál, hogy ezért *pénzt* kapjon: akkor annak értékét a *pénzhasáb* szerint kell számítani. A második hasáb pedig azt

mutatja, hogy a tőzsdén milyen értékpapírt milyen áron lehet venni. Vagyis: ha valaki hitelpapírt keres, hogy ezért pénzt adjon: akkor annak értékét az *áruhasáb* szerint kell számítani.

A pénz és áru árfolyamon kívül még *kibocsátási* és *átvételi* árfolyamot is ismer a pénzpiacz. Az előbbi alatt azt az összeget kell érteni, a melyen valamely értékpapír meghatározott névértékét, a nagy közönség megszerezheti. Ez úgy történik, hogy a hitelt kereső, vagyis az, ki a hitelpapírt kibocsátja, hirdetés útján megjelöli az árt, melyen és a hitelpapírt, a melyet nyilvános aláírásra bocsát. Erre a tőkésék a megjelölt helyen, időben és árban, bizonyos mennyiségű ilyen papírnak megvásárlására, aláírásukkal kötelezik magukat és biztosítékul az aláirt összegnek valamely (rendesen tíz) százalékát azonnal le is fizetik. Később lefizetik a még hátralevő összeget is és megkapják a papirokat. Az így alakult árfolyamot aláírásinak is mondják. Az átvételi árfolyam pedig úgy alakul, hogy valamely társaság (consortium) vállalkozik, az értékpapiroknak meghatározott árban való átvételére. Azután kifizeti a vételárt és az átvett értékpapirokat vagy megtartja, vagy lehető jól értékesíti. Az utóbbinak egyik módja, hogy ő bocsátja nyilvános aláírásra. Néha a consortium *opczióval* él, vagyis: kiköti, hogy valamely jövőben kibocsátandó összegű értékpapírt, meghatározott árfolyamon átvenni jogosítva legyen.

Az értékpapiroknak tőzsdei, piaczi árban vagy van, vagy nincs benne az *időközi* kamat. Ez alatt azt a kamatot kell érteni, mely a szelvények lejárási ideje között, adás-vevésre került értékpapírok kamatai fejében, a felek valamelyikét megilleti. Az olasz, francia és angol börzéken jegyzett árakban, már az időközi kamat, minden értékpapírosnál benne van, úgy hogy ott azt külön számítani és fizetni nem kell. A többi európai piaczokon, s tehát nálunk is ily módon: rendszerint csak a részvényeket jegyzik. A tőzsdejegyzésnek ezt a módját *darabjegyzésnek* mondják, mert mindig azt fejezi ki, hogy aznap az illető értékpapírosnak, egy-egy darabját mennyiért adták és vették: beleértve a kamatoknak vagy osztaléknak addig való időközi értékét is.

Nálunk más értékpapíroknál, nevezetesen a kötvényeknél, az ú. n. *százalékos* jegyzés járja, vagyis hogy a névérték száz egységét (pl. 100 K-t vagy frtot) mennyiért adtak-vettek. A *százalékos* jegyzésnél, ha a legközelebbi kamatlejárat idejében beváltásra kerülő szelvény, a vevő birtokába megy át, ekkor a szelvénynek, a vásár

napjáig szóló értékét, vagyis: az időközi kamatot, ez tartozik az eladónak megtéríteni. A fizetendő összeg tehát ezzel nagyobb lesz. Ha pedig az eladó tartja meg a szelvényt, ekkor a szelvénynek, a vásár napjától a lejáratig szóló értéket, az eladó tartozik a vevőnek kiszolgáltatni. Vagyis: a vevő a vételárból az *időközi kamatot* levonja. Ennél az időközi kamat számításánál figyelemmel kell lenni a szelvénynek adóköteles vagy adómentes voltára; mert a szelvény értékének kifizetésekor, a pénztár az adót: az időközi kamatra való tekintet nélkül vonja le.

Az értékpapírok forgalmát alkuszok közvetítik, a kiknek ezért alkuszdíj jár és pedig nálunk a névérték után számított $\frac{1}{2}\text{‰}$. A tőzsdei kötelező szokások megállapítják azt a legkisebb összeget, a mennyi az egyes papírfajtákból esetenként a börzén eladható. Pl. a darabszámra jegyzettekben 25 drb., a százalékos jegyzésűekből 5000 frt névérték stb. Ez képez egy tőzsdei tételt vagy kötést. Egyébiránt valamely értékpapír számításánál magát az értékpapír szövegét kell tanulmányozni, mert a pénztárról és névértékről, melyekre a papír szól, a lejárat határidőkről, adózási viszonyairól beváltó helyeiről stb. legkönnyebben ez ad hiteles felvilágosítást.

15. §. A gazdaságok és vagyonváltozások különfélesége.

(Gazdasági általános érvényű fogalmak, a gazdaságok különféleségének alapja, magán, nyilvános és társadalmi, termelő és háztartó, egy és több tagú, csere, pénz- és hitelgazdaság, közalap, valódi, átfutó, hatályos, hatálytalan, rendes, rendkívüli, állandó, változó vagyonváltozások, lejárat, hátralék, túlfizetés, egyenleg, maradvány, tiszta (netto), nyers (brutto), beszámítás (compensatio) mérleg, föltétlenül (absolut) és viszonylagosan (relativ) átfutók, ezek táblás átnézete.)

Ahhoz, a mit a gazdaságról a 9-ik §-ban elmondtunk, itt még hozzátesszük, hogy a gazdaság más és más szempontból tekintve, különféle lehet. E miatt azonban az eddig előadott gazdasági alap- és sarkfogalmak általános érvénye nem csorbul.

1. *Tulajdonosához képest* a gazdaság lehet: (1. §.) *egyéni és köz-* vagyis társadalmi gazdaság. Az előbbi ismét *magán és nyilvános* gazdaságra oszlik a) Magángazdaság az, melynek tulajdonosa magánszemély, s a forgalomban a szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvének fentartása mellett, magánszükségletek kielégítésére szolgál. Ide tartoznak: az egyes ember, valamennyi család gazdasága, valamint a földművelés, ipar és kereskedelem körébe eső mindenféle

vállalat, pénzüzetek, társaságok gazdasága. *b)* Nyilvános gazdaság alatt oly gazdaságot kell érteni, melynek tulajdonosa nem magánszemély, hanem a polgároknak valamely érdekszövetkezete, hogy így az általuk, mint egyesek által nem fedezhető szükségüket ki-
elégíthessék. Ez a gazdaság az adás-vevésnél, a magángazdaságban honos egyéni szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvéhez szigorúan nem ragaszkodik. Ide tartozik: az egyház, állam és ország, a törvényhatóságok és községek, s végül a *közalapok* gazdasága. Közalap alatt a különböző kegyeletes és közhasznú célra felajánlott vagyonösszegeket kell érteni. *c)* Köz- vagyis társadalmi gazdaság alatt, egy állami közösségben élő nemzet magán és nyilvános gazdaságainak, bensőleg tagozott (organikus) összességét, egészét értjük: úgy a mint az egész nemzet egyenként és együtt javakat termel és forgat, hogy a körében felmerülő szükségeket mindenkor és mindenhol fedezhesse.

2. *Irányához* képest a gazdaság termelő és háztartó. *a)* Termelő vagyis: kereső gazdaság, melynek egyenes és közvetetlen célja új dologi javaknak előállítása. Ide tartoznak: a mező, ipari, kereskedelmi és általában azok a gazdaságok, melyek dologi javakat, dologi javakkal, pl. gabonát pénzzel, a pénzt váltóval, ezt áruval stb. cserélnek ki. Ilyen a legtöbb magángazdaság. Sőt ilyenek a tulajdonukban lévő birtokaik, tőkéik és vállalataik miatt, részben a nyilvános gazdaságok is. A közgazdaságnak pedig egészben véve, éppen termelő gazdaságnak kell lennie; *b)* Háztartó vagyis: fogyasztó az a gazdaság, melynek egyenes és közvetetlen célja új személyi javak előállítása. A gazdálkodó aztán személyi javainak dologiakért való kicserélése által, a dologiakat legalább is akkora mennyiségben iparkodik tulajdonába hozni, hogy háztartási szükségai (10. §.) fedezve legyenek. Ide tartoznak mindazoknak gazdaságai, kiknek munkája egyenesen és közvetlenül főleg személyi javakat hoz létre. Így a magángazdaságok közül a legtöbb minősített munkás. Tehát papok, tisztviselők, tanárok, írók, művészek, ügyvédek, orvosok, katonák, színészek, zenészek stb. gazdasága majdnem kivétel nélkül. A közönséges munkások közül a személyesen kiszolgálók minden faja: borbély, pinczér, inas, közszolga stb. gazdasága. A nyilvános gazdaságok legnagyobb része és legnagyobb részben: szintén háztartó gazdaságok.

3. *Berendezéséhez* képest lehet a gazdaság egy-, vagy több tagú. *a)* Egytagú, ha önálló céllal bíró részekre nem osztható.

Ilyen a legtöbb család, számos egyházi és világi község, valamint közalap gazdasága. *b)* Többtagúnak, vagyis: összetettnek mondjuk ellenben az oly gazdaságokat, melyeknek részei már önmagukban, mindannyi önálló gazdasági céllal bírnak. E részek csak a náluknál magasabb irányú valamely gazdaságban és célban egyesíthetők szerves egészzé. Ide sorolhatók főleg az államok, országok, törvényhatóságok, községek gazdasága, továbbá számos magángazdaság is.

4. Csereközegéhez képest van: *a)* cseregazdaság, melynél a pénz mint értékmérő és csereeszköz nem szerepel, hanem a javak természetes eredeti állapotjukban cseréltetnek ki (11. §.); *b)* a pénzgazdaságnál minden jószág értékét pénzzel mérik meg, és ezért is adják oda; *c)* a hitelgazdaságban a pénzt a jószágok értékének csak megmérésére használják és a cserét magát a hitel, illetőleg ennek megtestesülése: a hitelpapír közvetíti, vagyis a javakat ezért adják és veszik.

5. A gazdálkodó személyéhez képest lehet *a)* saját és *b)* megbízásból vitt gazdaság. Erről azonban a 17. és 19. §-okban lesz szó.

Vagyonváltozások alatt azt a hullámozását kell érteni a vagyonnak, melyet ebben a termelés, fogyasztás és forgalom előidézik. Tehát minden bevételt és minden kiadást kell alatta érteni. Csakhogy különbséget kell tenni hatásuk között; mert a termelés által a javak előállnak és szaporodnak, a fogyasztás által pedig kevesbednek, illetőleg elenyésznek. Ennélfogva a termelés és fogyasztás által a vagyonállapot, mennyiségileg, vagyis: értékében változik. A csereforgalom által ellenben a javak sem elő nem állnak, sem pedig el nem enyésznek, csupán anyagukat, helyüket, tulajdonosukat stb. változtatják meg. Azaz: a valakinek tulajdonában lévő vagyonösszeg a csere által szükségkép csak alakjára nézve változik, pl. a gabonában lévő vagyonösszeg pénzzé változik át, a nélkül, hogy ez az értékben való változást szükségkép maga után vonná. A vagyon a csere folytán csak akkor változik értékében, mennyiségében is, ha a csere nyereséggel vagy veszteséggel jár. A vagyonnak mind ezeket a változásait, vagyis: a gazdaságban jelentkező bevételeket és kiadásokat tehát hatásaikhoz képest valódi és átfutó változásokra, illetőleg bevételekre és kiadásokra osztjuk fel.

A vagyonnak (a termelésből és fogyasztásból eredő, valamint a cserénél előfordulható nyereségből és veszteségből származó) mennyiségi változásai képezik a *valódi* bevételeket és kiadásokat. Ezek

ellenében a vagyonnak a csereforgalom által előidézett alaki változásai csak *átfutók*. Más szóval: valódiak az olyan változások, melyek a vagyont szaporítják, vagy kevesbítik; ellenben az átfutók az olyanok, melyek a vagyont sem nem szaporítják, sem nem kevesbítik. Az előbbieket még hatályosoknak, az utóbbiakat hatálytalanoknak is mondják.

Foglalkozzunk külön *a)* a valódi és külön *b)* az átfutó változásokkal.

a) Minden dologi jószág, mely a gazdaságba be-, vagy innen kilép: *bevételt* vagy *kiadást* képez. Ellenben *jövedelem* és *költség* csak az olyan valódi bevétel és kiadás, mely tervszerű gazdálkodásnak az eredménye. Ilyen pl. az évi termés, a munkások bére stb. Ellenben a talált kincs, a szerencsejátékra fordított pénz, gazdaságilag nem jövedelem, illetőleg nem költség. Azt a bevételt és kiadást, mely a tervszerű gazdálkodásnak közönséges eredménye: *rendesnek* mondjuk. Ilyen a közepes termés, illetőleg az elvetett mag. Azt ellenben, mely tervszerű gazdálkodásnak ugyan, de csak kivételes eredménye, mint a nagy nyereség, elemi csapások, ezeket *rendkívülinek* mondjuk. Ha valamely rendes bevétel és kiadás mindig ugyanabban az összegben és időben fordul elő: akkor ez *állandó*. Ilyenek: a fizetés, haszonbér, lakpénz, zsold, munkabér és a legtöbb személyes' illetmény. A más és máskor, s más összegben előfordulók: *változók*. Ilyenek az úti költségek, jutalmak, segélyek, s a legtöbb dologi kiadás. Az adásnál és vételnél megállapított jognak teljesítési idejét: *lejáratnak* nevezzük. Néha nem magyarosan esedékességnek is mondják. A lejárt és nem teljesített jog: a *hátralék*. Ez ha bevételi jogból származik: cselekvő, ha kiadásiból, akkor szenvedő. A jognál nagyobb teljesítés: *túlfizetés*. A tartozási és követelési jog különbsége: *az egyenleg*, mely a szerint, a mint a tartozás vagy követelés nagyobb: lehet követelési és tartozási. Ez nem mindig azonos a *maradványnyal*, mely a teljesített bevételek és kiadások különbségéből áll, s melynek testes mivoltából kifolyólag mindig cselekvőnek kell lennie. Ha a bevételből, az ezzel ugyanegy forrásból származó kiadást, és a kiadásból, az ezzel ugyanegy forrásból származó bevételt leszámítjuk más szóval: ha az ellentétes mennyiségeket kompenzáljuk, az így mutatkozó bevételt és kiadást *tisztának*, *nettónak* mondjuk. Ha ellenben a *beszámítás*, *compensatio* nem történik meg, hanem úgy a bevételeket, mint a kiadásokat előfordulásuk teljes összegében tekintjük: akkor ezeket *nyersnek*, *bruttónak*

nevezzük. Az ellentétes természetű vagyonrésznek sommás összehasonlítása: a *mérleg*.

b) Minden *átfutó* vagyonváltozásnak két része van: egy bevétel és egy kiadás. Ezek aztán vagy *föltétlenül* — abszolút — vagy *viszonylagosan* — relativ — átfutók. Föltétlenül átfutók: az olyan bevételek, melyek tartozást s az olyan kiadások: melyek követelést vonnak maguk után. Ellenben viszonylagosan átfutók: az így létrejött tartozások megtérítése és a követelések beszedése. A föltétlenül átfutók tehát képezik az okot, a viszonylagosan átfutók az okozatot, olykép, hogy az okból ellenkező természetű okozat, vagyis: a bevételből kiadás, a kiadásból bevétel származik. Fröhlich a föltétlenül és viszonylagosan átfutó bevételekről és kiadásokról a következő átnézetet nyújtja:

Föltétlenül átfutó	Viszonylagosan átfutó
<p>Bevételek:</p> <ol style="list-style-type: none"> Fölvett pénztőkék és egyéb kölcsönök: <ol style="list-style-type: none"> kamatra kamat nélkül. Ideiglenes bevételek: <ol style="list-style-type: none"> kapott előleg <ol style="list-style-type: none"> megtérítendő elszámolandó elfogadott letétek elfogadott idegen pénzek. <p>Kiadások:</p> <ol style="list-style-type: none"> Kölcsönzött pénztőkék: <ol style="list-style-type: none"> kamatra kamat nélkül Ideiglenes kiadások: <ol style="list-style-type: none"> adott előlegek <ol style="list-style-type: none"> megtérítendő elszámolandó letétbe adott összegek. 	<p>Kiadások:</p> <ol style="list-style-type: none"> Visszafizetett pénztőkék és egyéb kölcsönök: <ol style="list-style-type: none"> kamatosak kamat nélküliek. Visszaszolgáltatott ideigl. bevételek: <ol style="list-style-type: none"> visszaszolgáltatott előlegek <ol style="list-style-type: none"> lefizetés által elszámolás által visszaszolgáltatott letétek visszafizetett idegen pénzek. <p>Bevételek:</p> <ol style="list-style-type: none"> Visszavett kölcsöntőkék: <ol style="list-style-type: none"> kamatosak kamat nélküliek Visszakapott ideigl. kiadások: <ol style="list-style-type: none"> visszakapott előlegek <ol style="list-style-type: none"> befizetés által elszámolás által felvett letétek.

16. §. A gazdaság vitele.

(Hogy gazdálkodjunk? a tényezők megállapítása, megismerése, a gazdaság rendszere, idő és hatása, költségvetés, üzleti gazdaságok, conjuncturák, gazdaságosság, egyes események előzetes tárgyalása, intézkedés és kezelés, a folyó jelen és a jövő, speculativ gazdaságok, utólagos rendezés.)

Az eddig elmondottakban a gazdaságnak szervezetét, úgy lehetne mondani: mozdulatlan állapotában ismertettük. Tegyük szemlélődésünk tárgyává most már ennek a szervezetnek működését, azaz: magát a gazdasági életet, mely az ilyen szervezetben kifejlődik. Más szóval: ismerkedjünk meg a gazdaság *vitelével*, vagyis: magával a gazdálkodás menetével.

A legelső kérdés az, hogy mikép kell gazdálkodni? felelet: czélszerűen. A gazdaság czélja pedig a 9. §. szerint: a szükségek kielégítése. Úgy kell tehát gazdálkodni, hogy a szükségek kielégítése fennakadást ne szenvedjen. Ezért a gazdálkodónak legelső feladata, saját gazdaságában, a 10. §-ban ismertetett cselekvő és szenvedő, avagy megfordítva: fogyasztó és termelő *tényezők* létét megállapítani. *Cselekvő* tényezők a valamely gazdaságban meglévő vagyonforrások. *Szenvedők* a háztartási, s általában a személyi és dologi szükségletekből származó költségek, melyek a vagyonforrásból merített javakat fogyasztják. Csak ezeknek a tényezőknek megállapítása után lehet azoknak termelő és fogyasztó képességükre, nagybodásra vagy kisebbedésre hajlandó természetükre, s a gazdaságilag használandó érték- és tehervagyonnak minden vonatkozására kiterjedni; mert különbség van, nemcsak a 15. §-ban tárgyalt különféle gazdaságok vitele között, hanem még a különben azonos természetűek között is. Például a kézimunkás és a tudós, a földműves és a nagybirtokos, a kis- és a nagykereskedő, a falu, város és törvényhatóság, egyház és állam, a földművelést, az ipart, a kereskedést űző, avagy egy nagy és egy kis államnak gazdasági tényezői között. A tényezőknek csak alapos megismerésük után méltányolható ezeknek egymásra való gazdasági hatásuk, s állapítható meg rendszerük, mely egyszersmind a *gazdaságnak is rendszere*; értvén ez alatt a valamely gazdaságban levő termelési és fogyasztási tényezőknek, s az ezeket meghatározó törvényeknek, szabályoknak szerves összeségét.

A gazdasági rendszerrel azonban, a gazdálkodásnak csak azok a tárgyilagos határai vannak kijelölve, melyeken belől a gazdasági

élet egészének mozognia kell. De maga ez az élet, ennek tartalma, a bevételek és kiadások iránya, nagysága, sorrendje, egymás közti aránya, s általában a gazdasági életnek az a hullámozása, mely a tényezők működése folytán kifejlődik: ez nincs rendezve. Pedig a 9—11. §§-okban elmondottak szerint, a valamely gazdaságban lévő vagyon, a javak termelése és fogyasztása, illetőleg forgalma következtében folytonos változásnak van kitéve. Ezeknek a változásoknak mind úgy kell történni, hogy a cél elérése, vagyis: a szükségek mindig és minden körülmények között történő biztos kielégítése állandó legyen.

És itt az eddigiekhez egy új fogalom járul: *az idő*; mert ideig-óraig, a termelési és fogyasztási tényezők önmagukban is működnek. Nevezetesen termelés gyakran van ott és akkor is, a hol és a mikor még, vagy már: nincs szükséglet. De viszont az igazi szükségek föltétlenül jelentkeznek akkor is, a midőn nincs mivel fedezni azokat. De mind ez csak bizonyos ideig; mert ha a gazdasági tényezők eredményeit: a termelést és fogyasztást, a szükségletet és fedezetet, bizonyos *időn belől* egymással belső összefüggésbe nem hozzuk, hiába állapítottuk meg a gazdaság rendszerét is. Jól mondja Kieschke, hogy: »úgy a magán-, mint a nyilvános gazdaságnak legelső föltétele a szigorú rend. Ennek pedig legelső követelménye a gazdaság helyes ismerete, hogy így meghatározhatók legyenek a bevételek, melyeket az rendelkezésünkre bocsáthat a kiadások fejében, melyeket azután követel. A bevételeknek, a kiadásokkal való összhangzásba hozása és mindkettőnek a gazdasági élet mindenkori követelményei szerint való meghatározása által, jön létre *a terv*, melyre rendszeres háztartás alapítható.«

A gazdasági rendszer keretén belől tehát: tapasztalat és előre látás alapján a gazdaság jövőjét *időszakonként előre* lehetőleg ki kell dolgozni és megállapítani. Más szóval: a gazdasági élet legközelebbi időszakának vagyonváltozásairól szerkesztendő ez a terv, nem más mint az a mit a mindennapi életben költségvetésnek nevezünk. Ez a szükségeket és javakat, valamint az arányt is, melyben ezek egymáshoz állanak, megismertetvén, az egész felett áttekintést nyújt. A gazdának tehát alkalmat ad a rendelkezésre álló javak körültekintő beosztása által, az idő és gazdaság folyamában előforduló minden szükségnek fedezetéről vagy korlátozásáról kellő időben gondoskodni. Úgy hogy egy helyes alapokon készített gazdasági terv által, a gazdaság vitele biztosítottnak mondható.

Vannak azonban olyan gazdaságok avagy ezeknek csak egyes ágazatai, melyeknek vitelét előre tervezni, többé-kevésbbé lehetetlen. Ezek a termelő, kereső (15. §.) gazdaságok közül az u. n. *spekulatív*, vagyis *üzleti* jellegű vállalkozások. Ezeknél a gazdasági eredmény nem a termelési tényezők abszolút képességétől, hanem (az előre nem látható *váratlan gazdasági esélyek*, fordulatok, conjuncturák között) azoknak esetről esetre való ügyes alkalmazásától függ. A mennyiben azonban lehetséges, ezeknél is, különösen a szükségékről előre tájékozást kell szerezni.

Ha így a gazdaság rendszeréből az annak vitelére irányuló terv lehetőségig készen van: a gazdának további feladata, a tervnek következetes és szigorú *végrehajtása*. És pedig lehető *gazdaságosan*. Ez alatt az arra irányuló törekvést kell érteni, hogy minél kevesebb jószág feláldozásával, minél több szükséglet legyen kielégítve. A gazdának úgy kell tehát tekinteni a termelést és fogyasztást, s úgy kell bánnia a bevételekkel és kiadásokkal, mint egymásból folyó, egymással szervesen összefüggő részekkel: bizonyos fokig egymásnak létfölteteleivel, okai és okozataival.

Ezért, a mint a gazdasági tervben a vagyonváltozások tartalma, mondhatnók sommásan előre rendeztetett és megállapított: úgy kell most már a gazdasági terv végrehajtása céljából és folyamában, a mutatkozó *egyes gazdasági eseményeket* is részletesen előre meglátolni, rendezni és irányítani. E célból a bevételeknél *esetről esetre meg kell figyelni*, hányni, vetni, fontolni, ha vajjon valamely bevétel arányban fog-e állni azokkal az áldozatokkal, melyekkel előállítására jár? Különösen pedig, hogy a gazdaság rendszerébe tartozó annak a vagyonforrásnak, melyből a bevétel valamely adott esetben merítendő: természet, törvényei megengedik-e a célba vett bevételt? A kiadásoknál pedig, hogy az az élvezet, előny, nyereség, mely azzal szerzendő lesz, megérdemli-e, megéri-e a vele járó költséget, esetleg kockázatot? S általában a gazdaság viszonyai, berendezése, továbbá a gazdálkodási terv, megengedik-e a célba vett kiadást?

Ha így a gazdálkodó valamely bevétel vagy kiadás célszerűségéről és gazdaságos voltáról esetleg jogosságáról meggyőződött, s annak éppen ily fogatosítására minden *intézkedést* előre megtett; csak ekkor nyulhat annak kézzelfogható, tetteges végrehajtásához vagyis: a fogatosító *kezeléséhez*. Ennél pedig újból arra kell ügyelni, hogy a jövedelmeknek *tényleges* bevételeit és a szükségek

tényleges fedezését kezelési nehézségek ne akadályozzák. Különösen pedig, hogy a bevételek és kiadások mindenütt és mindenkor, in natura összevágjanak, s hogy a térben és időben való távolság miatt, a vagyon tétlenül, a szükség pedig fedezetlenül ne maradjon.

Ha így a gazdálkodó a gazdálkodás egészét a gazdasági tervben sommásan megállapította, a gazdálkodás részletei iránt pedig esetről esetre jól intézkedett, s intézkedéseit jól végre is hajtották: ezzel még csak a gazdálkodás *folyó jelenéről* gondoskodott. Pedig figyelmének még a *jövőben* bekövetkező szükségek fedezésére is ki kell terjednie. Más szóval: nemcsak a jelen számára kell termelni, azaz: produkálni, hanem az elfogyasztott javakat a jövő számára újra termelni, vagyis: reprodukálni kell. A gazdának ebből a célból folytonos tudomással kell bírnia az elfogyasztott és a még meglevő javakról, hogy így azoknak újakkal való pótlásáról és a meglevőknek kellő beosztásáról gondoskodhassék.

Úgy az elfogyasztott, mint a meglevő javakról pedig csak úgy birhat a gazdálkodó folytonos tudomással, ha a gazdaságban előforduló vagyonváltozásokat *nemcsak*, a mint eddig láttuk *előre* sommásan és részletesen tervezi, irányítja, hanem ha *létrejövetelük után* is rendezi és vizsgálat alá veszi: vajjon a kilátásba helyezett vagyonváltozások csakugyan létrejöttek-e? ha igen: úgy-e, a mint tervezve voltak? nem állott-e be eltérő eredmény? mi okozta ezt? stb. Sőt az előbb említett *spekulatív* gazdaságoknál, nagyrészen éppen a történeteknek *utólagos* megállapítása és elrendezése által jó létre az a világosság és rend, mely a gazdaság további vitelére szükséges. A vagyonváltozások ez utólagos rendezésének, vizsgálatának sorrendje éppen az ellenkező, mint volt az előzetesé; mert ez a gazdasági rendszeren kezdi és a költségvetésen mint a gazdaság tervén keresztül, az egyes gazdasági események iránt való intézkedés fogantatosító kezelésével végzi. Az utólagos ellenben a fogantatosított egyes eseményeket gyűjtve, ezek vizsgálatán és rendezésén kezdi, s felöleli az egész gazdaságot sőt kiterjed végül magára a gazdaság rendszerére is. Ily módon a gazda általában és részleteiben *előre* öntudatosan jár el, *utólagosan* pedig a történetekből jövőre tanulságot meríthetvén: gazdaságát céljának megfelelő rendben viheti, s tehát úgy gazdálkodhatik, hogy valódi szükségei mindig biztos kielégítést fognak találni.

17. §. A gazdálkodás ellenőrzése.

(A megbízás okai, személyiek, tárgyiak, gyámoltak, godnokság alatt levők, jogi személyek gazdasága, berendezés miatt való megbízás, megbízó, megbizott, ellenőrködés szükségessége, fogalma, felosztása: előzetes és utólagos, közönséges és minősített.)

Az előbbi §-ban azt láttuk, hogy a gazdaságot miképen kell *vinni*. Pedig bizonyos körülmények között a gazdaságot nemcsak *vinni*, hanem ellenőrizni is kell. Eddig a gazdaság *vivőjét*, vagyis magát a gazdálkodót, a tulajdonos személyétől nem különítettük el, hanem ezeket egymással azonosítva, azt az állapotot tételeztük fel, midőn a gazdaságnak tulajdonosa saját személyében, saját felelősségére önmaga gazdálkodik. Pedig részint 1. a vagyon tulajdonosának *személyében*, részint 2. a gazdaság berendezésében rejlő *tárgyi* okoknál fogva megtörténik, hogy a gazdaságot *egészben* vagy *részben* megbizott viszi.

1. A vagyon tulajdonosa lehet: *a)* kiskorú, midőn helyette *gyámja* gazdálkodik; *b)* testben avagy lélekben oly félszeg; pl. siketnéma, pazar, örült stb., hogy a gazdaság vitelére nagykorában is alkalmatlan; ekkor a hatóság által kinevezett *gondnokot* szoktak, az illető gazdasági viszonyainak vezetésével megbizni; *c)* *jogi személy*, mint az egyház, állam, ország, törvényhatóságok, községek, egyletek, alapok, ipari és kereskedelmi társaságok stb. A jogi személyeknek természetes (fizikai) személyiségök, s nevezetesen a (15. §-ban tárgyalt) nyilvános gazdaságoknak olyan tulajdonosuk, ki által a fizikai világban közrehatnának: egyáltalán nincs. Ezeknek szervezetükben megbizottakról, vagyis: oly természetes személyekről kell gondoskodniok, kik helyettük gazdálkodnak.

2. A gazdaság berendezésében rejlő tárgyi okoknál fogva pedig, minden oly esetben megbizottakra van szükség, midőn a gazdaságot terjedelménél, többtagúságánál, tagjai különféle természeténél, szétzórtságánál stb.-nél fogva, a gazda egyedül a legjobb akarat mellett sem képes *vinni*.

Az igaz, hogy minden emberről és így a megbizott gazdálkodóról is, az ellenkező bebizonyításáig csak becsületességet kell és szabad föltételezni. De az ember: *a)* veleszületett gyarlóságánál fogva, erősen ki van téve annak a kísértésnek, hogy eljárásában ne mindig és kizárólag csakis a gazdaság érdekei vezessék, s hogy saját jó szántából ne minden erejével iparkodjék, hűséget kellő

ügyességgel és ismeretekkel párosítani; *b)* másfelől pedig rendszerint a gazdaság tulajdonosa sem képes megbizottját feltétlen, minden utógondolattól ment bizalmával megajándékozni. Érdekében áll tehát a megbizónak, hogy megbizottja eljárásáról meggyőződhessek és a megbizottnak, hogy eljárását bármikor igazolhassa. De főleg az utóbbinak áll ez érdekében; mert míg az előbbinek legfeljebb csak vagyona forog kérdésben: addig az utóbbinak becsülete is kockára lehet téve. És ezért, ha a megbízó el is hanyagolná: a megbizottnak önmaga és övéi iránt való kötelessége, minden gyanut és gáncsoskodást megelőzni és gazdálkodásában oly eszközökről gondoskodni, melyek eljárásának hűségét és czélszerűségét igazolják.

Minden *megbízásból* vitt gazdaságban tehát föltétlenül szükséges az *ellenőrködés*. Más szóval: úgy a megbizónak, mint a megbizottnak jól felfogott érdekében áll a gazdaság vitelét *ellenőrizni*, vagyis: oly intézményeket létesíteni a gazdaságban, melyek ebben minden tévedést és visszaélést lehetőleg előre lehetetlenné tesznek vagy legalább is megnehezítnek, s ha olyanok mégis előfordulnak: ezeket lehetőleg és biztosan felfedezik és jóvátenni iparkodnak.

Az ellenőrködés ezért működésének idejére való tekintettel két részre oszlik. *ú. m. előzetesre* (praeventiv) és *utólagosra* (detectiv). Az ellenőrködésnek azt a részét, mely a tévedést és visszaélést előre lehetetlenné tenni vagy legalább megnehezíteni iparkodik: előzetesnek mondjuk, ellentétben az utólagossal, mely azokat, ha előfordulnak, felfedezni van hivatva. Az előzetes ellenőrködésnek tárgyát tehát csak még tervben lévő, az utólagosnak tárgyát pedig már legalább is elhatározott vagyonváltozások képezik.

Úgy az előzetes, mint az utólagos ellenőrködés vagy *közön-séges* vagy pedig *minősített*. Az első alatt az ellenőrködő működésnek azt a gépies részét értjük, mely a vagyonváltozások tettelegesen végrehajtásának, kezelésének foganatosítására terjed. Az utóbbi alatt pedig magasabb természetű, vagy legalább is szakismeretek segélyével gyakorolható ellenőrködést kell érteni.

II. SZÁMTARTÁS A GAZDASÁGBAN.

18. §. A számtartás mint a gazdálkodás támasza.

(Megismerés, minőség és változatai, mennyiség és meghatározása, a mértékek, emlékezet, inventarium, praeliminare, calculatio, liquidatio, könyvek, további nyilvántartás, foganatosítás, napló és könyv, (időrendi — chronologicus és szerves — organicus) utólagos műveletek, spekulatív gazdaságok, számvitel.)

A 16. §-ban láttuk, hogy a gazdaság vitelének vagyis: a gazdálkodásnak mily *módon* kell történni, s hogy az: a cselekvő és szenvedő gazdasági tényezőknek, ezek minden változásának és az egész gazdálkodásnak lehető legtökéletesebb, mindenkori észlelése és ismerete alapján történhetik. Értvén ez alatt oly intensív, oly beható, alapos észlelést és *ismeretet*, melynél fogva a gazdaság és az ebben és ezzel való, minden véghezvitt vagy abbanhagyott cselekedet bármikor, bármilyen irányban és szempontból, egészében és részleteiben, szerves összefüggésében és külön tagjaiban is, multjával, ebből származó jelenével és jövőjével együtt, emberileg csalhatlan bizonyossággal, megállapítható, meghatározható legyen. Ez az észlelés és megismerés pedig, már az 1. §. szerint is, mint mindenütt a természetben, úgy a gazdaság körében is két irányban történik. *Minőségileg* és *mennyiségileg*. Legelőbb tehát e két irányban kell a gazdálkodónak gazdaságát tanulmányozni.

A gazdasági javak *minősége*: jellemző tulajdonságaikban nyer kifejezést. A gazdálkodás tárgyát képező vagyon minőségét, s a gazdálkodás által előidézett minőségi változásokat tehát, a jellemző tulajdonságok szerint lehet meghatározni. De minthogy a tulajdonságok, a dolgok *végtelen* különböző természetéhez mérten, végtelen *különbözők*: ennél fogva a minőség és az ebben létrejövő *változások* is megfelelően végtelenül különbözők lehetnek. Ezért a gazdaságban előforduló különféle jószágoknak jellemző tulajdonságait itt ismertetni egyszerűen hiú törekvés volna. A tudomány legkülönbözőbb ágai sietnek, a körükbe eső dolgok minőségeit kikutatni és fáradozásaik eredményét, a gazdaság rendelkezésére bocsátani. Ezért a gazdasági javak minőségeinek tárgyalásával nem is foglalkozunk.

Másképp van a *menntyiségi* megállapítás módozataival; mert a dolgoknak még minősége is, mennyiség szempontjából: bizonyos meghatározott *külső* és *belső* jelenségekre redukálható. Ilyen jelenségek a gazdasági javak terjedelme *térben*, *időben*, és *értékben* (1. §.). Ezeknek megfelelően úgy a tudomány, mint a gyakorlat, mértékeket állapított meg, melyekkel a megismerendő mennyiségek megmérhetők és így meghatározhatók. Aztán minden mennyiség csakis *két irányban változhatik*. Nevezetesen vagy *szaporodik* vagy *apad*. Ezért a már megmért mennyiségek változásai is mérés alá vehetők. Ennélfogva a mennyiségek és változásaik mérés útján megismerhetők, megállapíthatók és megnevezett számokban kifejezhetők, s így fel is foghatók.

Már most a vagyonnak és változásainak e vizsgálódások alapján minőségileg és mennyiségileg megszerzett *ismeretét*, az *emlékezetbe úgy meg- és nyilvántartani*, a mint az a jelen § elején mondottak szerint, a gazdaság vitelére szükséges: emberileg rendszerint lehetetlen. Mert ha a *folyó jelenben* lévő állapotát valamely vagyonnak, vagy minőségileg vagy mennyiségileg, avagy mindkét irányban, a véges emberi elme ideig-óráig meg is tartja: lehetetlenné válik ez a *multra* nézve minden gazdaságban, mihelyt a gazdasági tényezők működése, a vagyonban változásokat kezd előidézni. Ezek a változások oly szövevényessé teszik a gazdálkodást, hogy ezt csak valamely rendszeres és írásos nyilvántartás által lehet és kell is, az emlékezetnek biztosan megtartani. Még pedig úgy magunk, mint a velünk összeköttetésben álló idegen gazdaságok számára.

Tekintetbe véve már most a gazdálkodásról, a 16. §-ban elmondottakat, látjuk, hogy a gazdának már gazdálkodása kezdetén, midőn gazdasága rendszerének megállapítása céljából, gazdaságának tényezőivel térben, időben és értékben akar megismerkedni: már ekkor megnevezett *számokkal* való minőségi és mennyiségi nyilvántartást kell szerkesztenie. Így és ekkor jó létre a *leltár* (inventarium), mely alatt a már meglevő vagyonnak, rendszeres minőségi és mennyiségi részletes és sommás nyilvántartását kell érteni. Csak ha így a leltárban lehetőleg megállapítottuk a termelési és fogyasztási tényezőket alkotó dologi javakat: csak ekkor foglalkozhatunk az ezeket meghatározó törvényekkel és szabályokkal, s csak ekkor ismerhetjük meg a gazdaság vitelének azaz: a gazdálkodásnak rendszerét.

Tovább haladva a gazdaságnak az előbbi két szakaszban vázolt vitelén, azt látjuk, hogy a gazdaság *tervének* megállapítása sem

lehet egyéb, mint a gazdaság valamely bekövetkező *időszakában* (évében, hónapjában, hetében stb.) a gazdálkodási tényezők működése folytán, valószínűleg előforduló vagyonváltozásoknak, ugyancsak megnevezett *számokban* való előzetes számvetése. Ezt a műveletet közönségesen a *költségvetés* előirányzatának (praeliminare) is nevezik.

A gazdálkodásnak menetét így tovább tagolva, azt látjuk, hogy a tervezett költségvetés végrehajtása céljából és folyamán, az egyes vagyonváltozásoknak előzetes *megvizsgálása* újból csak *számvetés*, számolás. És pedig részben a gazdaság rendszeréből és költségvetéséből, részben pedig az intézkedés tárgyát képező vagyonváltozás természetéből származó adatok alapján; mert nem elég csak megállapítani a gazdaság rendszerében, hogy egyáltalán honnan, hova, s a költségvetésben, hogy bizonyos idő alatt mennyit lehet költeni? hanem még minden egyes bevételt vagy kiadást külön is ki kell számítani, s a bekövetkező vagyonváltozásoknak lehető leggazdaságosabb megejtését így előkészíteni. Ez az eljárás további számműveletek egész sorozatát, a mindenféle úgynevezett számvetéseket (calculatio) számfejtéseket (liquidatio) stb. hozza létre.

Azok közé a teendők közé, melyeket a gazdálkodónak még a vagyonváltozás tényleges megejtése előtt végezni kell, tartozik az is, hogy ha a gazdálkodó a vagyonváltozást elhatározta, avagy ha éppen egy második személlyel arra nézve megegyezett, s így jogot (11. §.) állapított meg: ezt a jogot és kötelességet, vagyis azt, hogy minőségileg és mennyiségileg mivel tartozik, vagy mit követel? a feledékenységtől és félreértéstől meg kell óvnia. Ezért annak megbízható módon való nyilvántartásáról kell gondoskodnia. Ez által egy új, igen kiváló számszeres eljárás és irat jó létre, melyet nagyon sokféleképen neveznek. Mi ezt az eljárást egyelőre *könyvvitelnek* s magát az iratot *könyvnek* mondjuk.

A tévedéstől való félelem, még más eljárásokra is indíthatja a gazdálkodót, melyek mind arra irányulnak, hogy a gazdálkodó a gazdaság és az egyes vagyonváltozások mindenkori helyzetét világosan ismerje. Csak mind ezek után következik, az eddig előkészített vagyonváltozás tetteleges, fizikai foganatosítása. De ehhez a vagyonnak az előbbi §-ban tárgyalt megfelelő *kezelése* szükséges. Előfeltétele ennek az, hogy a kezelő a rábizott vagyont minden ízében apróra ismerje. Erre pedig a legrészletesebb, olyan esetről esetre való számszeres feljegyzések szükségesek, melyek minden vagyonváltozást, a mint a folyó jelen időben előfordulnak kronológiai, *idő-*

rendi sorban, azonnal nyilvántartásba vesznek. Ezek a *naplók*, a melyeket egyetlen vagyonkezelő sem nélkülözhet.

A mint ily módon a gazdálkodó csak ezeknek az *előzetes*, vagyis: a gazdasági eseményeket megelőző számszeres műveleteknek és eljárásoknak támogatásával képes a gazdaság vitelére: éppen úgy, sőt még inkább, csak további új számszeres műveletek segítségével képes, annak továbbvitelét utólagosan biztosítani. Ezek az ú. n. *utólagos* műveletek, melyek különösen a *spekulatív* természetű gazdaságoknál fontosak; mert ezeknél a gazdaságoknál előzetesen keveset lehetvén megállapítani, csak az utólagos műveletek és eljárások mutatják meg a gazdálkodást és ennek mivoltát. De fontosak az utólagos műveletek a háztartó gazdaságoknál is; mert csak utólagos eljárás által állapíthatók meg részletesen és sommásan, hogy abból, a mit előre terveztünk, mi és hogyan történt meg? És a naplókban csak idősorban feljegyzett vagyonváltozások: a könyvekben *szervesen* és véglegesen csak utólag rendezhetők úgy, hogy belőlök a jövőre, a gazdaság tovább vitelére következtetni lehessen.

A gazdálkodásnak a könyvekbe foglalt előzetes és utólagos nyilvántartása *organikusnak*, *szervesnek* neveztetik azért, mert a míg a gazdasági események a naplókban, rendszerint tartalmukra való tekintet nélkül, csak létrejövetelük *egymásutánja* szerint tartatnak nyilván: addig a könyvekbe, a tartalmukat képező gazdaság szervezéséből merített lényeges ismertető jelek szerint, csoportosítva vétetnek fel. De ennek az úgy előzetes, mint utólagos nyilvántartásnak, ezt a szerves nevet valóban meg kell érdmelnie; mert abban a múlt és jelen megvilágítására szolgáló minden adatnak nemcsak benne, hanem *szemléletileg* ott oly módon kell lennie, hogy a kereső minden adatot ezek tömegében, a maga helyén könnyen és biztosan megtaláljon, felismerjen. Ilyen áttekintés nélkül, a gyűjtött adatok haszonvehetősége, majdnem egészen elenyésznek.

Mindezekből az látszik, hogy a 16. §-ban előadott rendes és czélszerű módon, csak úgy lehet gazdálkodni, ha ezt a gazdálkodást kezdettől végig, s innen az újrakezdetig (minőséget és mennyiséget térben, időben és értékben kifejező) számokkal szerkesztett nyilvántartás támogatja. Ez a nyilvántartás annyira uralja néha a gazdálkodást, hogy gyakran a gazdasági működés alig is áll egyébből, mint az ezen nyilvántartás részeit alkotó számszeres műveletek és eljárások létesítéséből. Ezeknek a *számszeres* adatoknak, műveleteknek stb. a gazdálkodással való párhuzamos létesítése, *vitele* alkotja a

számvitelt vagyis: a gazdasági számtartásnak azt a részét, mely a gazdálkodást ismerteti, s ez által azt támogatja, előmozdítja, annak támaszul szolgál.

Nem szabad azonban elfeledni, hogy a gazdálkodásnak fokról fokra való előzetes kiszámítása, rendszerint csak a háztartó (15. §.) gazdaságoknál lehetséges és hogy a termelő gazdaságoknál általában nehézségekbe ütközik. Oka ennek az, hogy míg az előbbi gazdaságokban a vagyonváltozások legnagyobb része többé-kevésbé rendes és állandó (15. §.) jelleggel bír: addig a termelő gazdaságokban és ezek között főleg a kereskedő gazdaságokban előforduló vagyonváltozások, az üzleti esélyek váratlan fordulatai miatt, előre alig tervezhetők. De ezekben a gazdaságokban is, a mit és a mennyire csak lehet: előre mindent meg kell állapítani.

19. §. A számtartás mint a gazdálkodás ellenőrzésének támasza.

(A számvitel világossága a gazdaságban és az ellenőrködésben; a számvitel állításai, meggyőzés, számonkérés-, adás és vétel, számadoltatás, a számvitel a számadoltatás alapja, a kettő feladatának azonossága és különbsége, az az előzetes és az utólagos ellenőrzés rendje és hatása.)

A gazdálkodás ellenőrzésének a 17. §-ban tárgyalt értelmezéséből kiindulva, kérhetni, hogy miben állhatnak az ellenőrködésnek intézményei, hogy azokkal a tévedést és visszaélést, nemcsak ha már előfordultak, vagyis utólagosan felfedezni, hanem létrejövetelüket előre megakadályozni vagy legalább is megnehezíteni lehet?! Úgy az erkölcsi, mint anyagi világban minden foglalkozásnak legelső feltétele az ahhoz való értés, tudás, az ismeret. Így láttuk a 16. és 18. §-okban, hogy a gazdaság vitelének, vagyis: a *gazdálkodásnak* legelső feltétele a gazdaságnak lépésről lépésre, előzetesen és utólagosan, utólagosan és előzetesen való megismerése. Azt is láttuk tovább, hogy ennek a tudásnak, ismeretnek megszerzésére egyedüli eszköz a *számtartásnak* az a része, melyet *számvitelnek* nevezünk; mert csak ez tárja fel a gazdaságot és ennek rendjét, ez helyezi azt olyan világosságba, hogy a célnak megfelelő módon megismerni lehessen.

Ez az ismeret azonban nemcsak a gazdálkodásnak, hanem az *ellenőrzésnek* is legelső feltétele; mert az ellenőrnek, az ellenőrzésére bízott gazdaság vitelét épen úgy kell ismerni, mint magának a gazdálkodónak. Ennek az ismeretnek megszerzésére azonban, az

ellenőrködésnek *nincs más eszköze*, mint maga a számtartás. Ezért a gazdaságban, az ennek vitele céljából, a számvitel által létrehozott világosság, nemcsak a gazdálkodónak világítja meg a gazdaságot, hanem megvilágítja azt, az ez iránt jogos érdeklődéssel viseltető ellenőrnek is. Vagyis: azt a szolgálatot, a mit a számtartás, a számvitel által a *gazdaság vivőjének* tesz az által, hogy megismerhetés céljából megvilágítja neki a gazdaságot: ezt a szolgálatot a számtartás egyidejűleg *megteszi* annak is, ki a gazdaság vitelét *ellenőrizni* van hivatva.

Csakhogy éppen a gazdaságban a számvitel folytán már meglevő világosságot, megfelelő módon teljesen alkalmassá kell tenni az ellenőrködés használatára is. Mert a számvitel [minden egyes tétele, a vagyonról vagy ennek változásáról, még csak egy-egy puszta *állítást* foglal magában. És mindaddig, a míg a tulajdonos a maga gazdálkodásának támogatására maga viszi, vagy (ha más által is, de saját akarata szerint) viteti a számot: addig magának a tulajdonosnak az ezen állításokban foglaltak iránt, *kétkedni* oka nincs. Az igaz, hogy mint minden emberi munkában, úgy ebben is fordulhatnak elő tévedések, de a számvitelnek éppen úgy kell berendezve lenni, hogy ha abban tévedések vannak, ezeket maga a számvitel berendezése hozza napvilágra.

Más a helyzet akkor, midőn a számvitelnek nem magát a gazdálkodót, hanem egy ettől különböző harmadik személyt kell meggyőznie: legyen ez akár a megbízó maga vagy ennek megbízottja akár valamely idegen üzletbarát. Ebben az esetben nincs kizárva a lehetősége annak, hogy a gazdálkodó úgy csinálja vagy csináltatja a számvitelt, hogy ez az ő működését kedvező színben tüntesse fel, s tévedéseit és ténbűneit is leplezze. Ilyenkor a számvitelnek minden állítását, minden tételét *igazolni* kell. Meg kell *győzni* a maga vagy más nevében *ellenőrködőt* arról, hogy a számvitel a gazdaságot a valóságnak megfelelő, s tehát nem hamis világításban mutatja be. Meg kell győzni részint az által, hogy előre meghatározott *elvek* szerint jár el, melyeket a változó körülményekre való tekintet nélkül alkalmaz, részint pedig hiteles okmányokkal és más elfogadható *bizonyítékokkal*.

A számvitel adatainak ez által az igazolása, bizonyítása által lesz a *számvitelből számadás*, melyet, hogy az ellenőrzésnek hatásos támogatója lehessen: *számonkérésnek* kell megelőznie és *számvételnek* kell követnie. Abban a bizonyító eljárásban tehát, melylyel a szám-

tartás, a számvitel által a gazdaságban létrehozott világosságot az ellenőrködés számára is alkalmassá iparkodik tenni: *három* mozzanatot különböztetünk meg. A számonkérést, a számadást és számvételt. A *számonkérés* az ellenőrzésre jogosított azon szándékának kijelentése, hogy a számvitel adatai alapján a gazdálkodás mibenlétéről meggyőzetni kíván. A *számadás* a gazdálkodó részéről való az a törekvés, hogy az ellenőrködésre jogosítottat, a gazdálkodás mibenlétéről csakugyan meggyőzze. És végül a *számvétel* a számonkérőnek abbeli iparkodása, hogy az eléje terjesztett adatok alapján a gazdálkodásról a keresett meggyőződést megszerezze. A számtartásnak ezt a felsorolt három részét együttvéve *számadoltatásnak* mondjuk. Ennek hivatása úgy *támogatni az ellenőrködést* működésében mint a számvitel támogatja a gazdálkodást. A számtartás ezen *második* főrészének: a számadoltatásnak alapot és anyagot tehát a számtartásnak *legelső* és legfőbb része: a *számvitel* ad.

Az utóbbi körülmény idézte elő a 3. §-ban kifejtettek szerint azt, hogy eddig nálunk számvitel alatt, legtöbbször az egész számtartást értették. Pedig éppen az előadottakból látszik, hogy a részeket egymástól meg *kell* különböztetni; mert a gazdálkodás támogatására szolgáló *számvitel*, még nem elégséges az ellenőrködés támogatására is. Hanem, ha a számvitel már meg van (és pedig annak meg kell lenni a gazdálkodás támogatására), akkor az: igen is jól használható és fel is használandó, az ellenőrködés támogatására is.

Gyakorlatilag véve ugyan is: a megbizásból viendő gazdaság átadásánál, a megbízó és megbizott között létrejövő szerződés, meghatalmazás, leltár, utasítás stb. czímén írásba foglalt minőségi és mennyiségi adatok, nemcsak a gazdaság rendszerének megállapítására és a gazdaság vitelére, hanem az ellenőrködésre is irányulnak. Mert a megbizatás leteltével ezek alapján tudható, hogy a megbízó és megbizott egymásnak mivel tartoznak és egymástól mit követelnek. Így tovább menve a gazdaság *vitelének* és a *számvitelnek* a 16. és 18. §-okban tárgyalt fonalán, a gazdasági terv vagyis: költségvetés és az ennek végrehajtása céljából és folyamán való meglátolása, számfejtése, kalkulációja az egyes vagyonváltozásoknak: nemcsak azt iparkodik előre részletesen megállapítani, hogy mit *kell* tenni, hanem azt is, hogy mit *nem* kell tenni. Így a gazdálkodót előzetesen ellenőrzi, óvja a tévedéstől és visszaéléstől. És midőn az említett §-ok szerint a gazdálkodás támogatása céljából a számvitel az elhatározott vagy éppen jogilag is megállapított vagyonváltozást

nyilvántartásba veszi: ez által is valamelyes nyomást gyakorol a gazdálkodóra, hogy a már megtörtént elhatározás és megállapított jog értelmében járjon el. Ugyanez a hatása van a számvitel által vagyonkezelés támogatása céljából megejtett bejegyzéseknek is. Midőn tehát a számtartás a vagyonváltozások megtörténte előtt és alatt, a megfelelő intézkedés és kezelés céljából a gazdaságban segítőleg, támogatólag közre hat: egyszersmind ennek előzetes ellenőrzését is lehetővé teszi.

Ez az előzetes ellenőrködés azonban nem meríti ki az egész ellenőrködés fogalmát és nem tesz eleget az ellenőrködés céljának; mert az előzetes ellenőrködésnél azzal, a minek a gazdaságban történni kell, nem azt hasonlítjuk össze, a mi tényleg történni fog, hanem legfeljebb csak azt, a mit terveznek. Sikerül néha ezen az úton is téves vagy hűtlen cselekvényt megakadályozni, s ilyen esetekben az ellenőrködés célját, az előzetes ellenőrzés által a legteljesebben eléri. Azonban bármilyen legyen a tervezet, ettől a bekövetkező gazdasági tények egészen elütők lehetnek. Ezért az igazán *hatásos ellenőrzés csak az utólagos* lehet. És ennek alapul első sorban az utólagos számtartás szolgál

20. §. A számtartás célja, jelentősége.

(A számtartás még nem ellenőrködés, ennek támogatója, a gazdálkodásnak is támogatója, cselekvő és szenvedő támogatás, tájékozás, cél, első és másod-sorban, eszköz tapasztalatok, szerencse, pater familias, bejegyzett cég.)

A számtartásról és a számtartás tudományának fogalmáról az első öt §-ban elmondottakhoz még hozzátesszük, hogy a mint a *számvitel* (a 16. és 18. §-ok szerint) magának a gazdaságnak nem vivője, hanem annak csak nélkülözhetlen támogatója: úgy óvakodnunk kell attól is, hogy a számtartásnak az ellenőrködés támogatására hivatott második főrészét, a *számadoztatást* az ellenőrzéssel azonosítsuk (17. és 19. §.). A számtartás az ellenőrzés céljából éles, meggyőző világításba helyezi a gazdaságot. Ilyen világításnál a gazdasági események mintegy előre vetik árnyékukat és lehetőleg szembe-szökő módon feltárják, az ilyen vagy olyan okokból származott bajokat. A számtartás tehát előzetesen vagy utólagosan rámutat a bekövetkező vagy már meglévő bajokra, a nélkül, hogy azokat föltétlenül megakadályozni, vagy ha már elkövetkeztek: önmagában jóvátenni és megtorolni képes volna. Pedig e nélkül nincs ellenőrködés; mert az, hogy a számtartás rámutat úgy a tudatlanságból

elkövetett helytelenségekre, mint gonoszságból véghez vitt jogtalanságokra: ez a rámutatás legfeljebb fészélyezi, de föltétlenül nem tartja vissza sem a tudatlant, sem gonoszt attól, hogy kárt ne tegyen. Ettől előzetesen csak az erőhatalom tartóztathatja vissza, s utólagosan erkölcsileg és anyagilag kárpótlást csak ez szerezhethet. A számtartás tehát önmagában még nem ellenőrködés, hanem ennek csak nélkülözhetlen támogatója és eszköze. Ezért kényelmes, de egyszersmind a legnagyobb mértékben jogtalan, midőn a hatalom gyakorlatában lévő ellenőrködés, saját mulasztásainak következményeiért gyakran a számtartást iparkodik felelőssé tenni.

De a mint a számtartás a 17., 19. §. szerint nem meríti ki az ellenőrködés fogalmát, úgy nem is szorítkozik, mint ezt a közkeletű felfogás tartja, csak az ellenőrzésre, hanem a mint már a 16., 18. §-ban kimerítően tárgyaltuk, közreműködése, — még pedig első sorban és főleg — kiterjed a gazdaság vitelére. Ez a tevékenysége a gazdálkodás körében még fontosabb, még áldásosabb annál is, mint a mit az ellenőrködés körében kifejt. Mert számtartás nélkül is lehet dologi javakat termelni, szerezni és lehet azokat elhasználni, költeni. De nem lehet *rendszeres* tevékenységet kifejtteni úgy, hogy a gazdaság, mint az ember egész erkölcsi és anyagi életének nélkülözhetlen eszköze jelentkezzék. Egyfelől minél sokfélebbek azok a szükségek, melyek valamely gazdaságtól fedezetüket várják és másfelől, minél különbözőbbek a vagyonforrások, melyeket ebből a célból egy gazdaságban összefoglalni, működésben tartani és megítélni kell: annál föltétlenebbül szükséges, hogy a gazdálkodó a reábizott gazdaságról és vagyonról minden irányban, emberileg a lehető legtökéletesebb módon tájékozva legyen. Ez pedig csak lehető tökéletes *számtartás* által érhető el. Mindezekből kifolyólag elejtettnek tekinthetjük azt az, eddig elméletben és gyakorlatban vallott felfogást, hogy a számtartás hivatása csak az ellenőrzés és hogy ez: egészen és kizárólag a számtartás feladata. A számtartás az ellenőrzést is csak támogatja, de támogató működésében azután az ellenőrködésnél nem áll meg, hanem a gazdálkodást is támogatásában részesíti, s ez által mindkettőt nemcsak előmozdítja, hanem egyáltalán lehetővé teszi.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a *számtartás célja* egyáltalán a gazdaság támogatása. És pedig annak *számveteli* része az, mely első sorban és minden esetben *activ*, cselekvőleg támogatja a gazdálkodást, vagyis: a gazdaság *vitelét*. Másodszorban pedig a megbízásból vitt gazdaságoknál *negativ*, szenvedőleg, a számtartásnak *számadoltatási* része támo-

gatja a gazdaság *ellenőrzését*. Teszi pedig ezt mindkét irányban, az által *a rend és világosság* által, melyet a gazdaságnak időben, térben és értékben való minden irányú észlelése és ismertetése által, abban létre hoz és fenntart. Mindezek után fölöslegesnek látszik a számtartásnak gazdasági fontosságát hosszasan bizonyítani. Bármely gazdaságnak előnyös vagy káros vitelére föltétlen befolyással bir az; mert a hasznos tervek és intézkedések számtartási tapasztalatokon alapulnak.

Valódi delejtű a vagyonnak, a gazdasági működés által előidézett hullámozása között; mert csak ez képes tájékozást nyújtani a gazdálkodóknak az iránt, hogy kiadásait hol szállíthatja le, s bevételeit hol emelheti. Átalában mikép intézkedhetik a vagyon szaporodásának előmozdítása, s apadásának meggátlása iránt. Nélkülözhetlen tehát a gazdaságban, s e tulajdonsága egyszersmind jelentőségének mértéke is. Jól mondja egy író, hogy a »számtartás kedvező szerencsében jólétünk tükre, balszerencsében becsületünk védpajzsa«: mert igaz barátsággal tanuskodik eljárásunk mellett, ha ezt az eredmények cserben hagyják, s öntudatos eljárásunkat bizonyítja, ha ezt igazolják. Egyszersmind kérlelhetlen következetességgel tárja fel a hibákat is, hogy ezektől jövőre óvakodni, a multa nézve pedig káros hatásaikat orvosolni lehessen. Számtartás nélkül csak tapogatózás volna a gazdálkodás; a tapogatózásból zavar, a zavarból pedig — ha a szerencse nem segít — gazdasági és erkölcsi bukás szokott származni. Ezért helyes volt a rómaiaknál az az intézkedés, hogy a számtartás, mint a tisztességes gazdálkodásra okvetlenül szükséges eszköz, minden pater familiasnak kötelessége volt. És bármi sajátosan hangozzék sokak előtt, mégis felvetjük a kérdést, hogy mi képtelenség lenne abban, ha most nemcsak a bejegyzett kereskedők és iparosok, hanem meghatározott jelentékeny része a másféle gazdálkodással foglalkozóknak is, gazdasági számtartásra köteleztetnék? Mennyi perlekedésnek és mennyi más társadalmi bajnak lehetne ezzel elejét venni!

21. §. A számtartás közjogilag.

(1848 : III—IV. t.-cz., 1867 : X., XII. és XXX., 1870 : XVIII. és XLII., 1872 : XXXVI., 1877 : XX., 1880 : LXVI., 1883 : XV., 1885 : VI., 1886 : XXI—XXII, 1889-iki országos határozatok. 1893 : IV., XXX. és XXXIII., 1897 : XX., 1902 : III. t.-cz.)

Miután az eddigiekben a számtartásról észszerűség szempontjából szoltunk, lássuk már most azt, hogy a nyilvános gazdaságok-

nak és nevezetesen az államnak számtartásáról, az állam szervezetét és viszonyait tárgyazó és meghatározó közjogi törvények mit határoznak. Fejtegetéseinkben nem terjedünk ki régibb törvényeinkre, csak 1848-on kezdjük, a midőn államéletünket és gazdaságunkat egészen új alapokra fektették. Az 1848-iki III. t.-cz. 37-ik §-a szerint a »ministerium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását, s a multa nézve az általa kezelt jövedelmekről számadást, országgyűlési megvizsgálás, illetőleg jóváhagyás végett, évenként az alsó táblánál (képviselőház) bemutatni köteles«. Ez a törvény tehát elrendeli egyik felől azt, hogy a gazdaság viteléről évenként, előre tervezetet kell készíteni. És másfelől elrendeli azt, hogy a multa nézve, vagyis utólagosan arról számadást kell szerkeszteni. Ezt a rendelkezést, az 1848-iki IV. t.-cz. 6. §-a azzal a szankcióval látta el, hogy »az évi ülés (már t. i. az országgyűlésé) az utolsó évről számadásnak és a következő évi költségvetésnek, a ministerium által leendő előterjesztése, s az irántoki határozatnak meghozatala előtt, be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlattathatik«. Ezek az intézkedések az állami számtartásunknak alapjait képezik, s a további fejlődés az egészséges állami életnek szükségszerű folyamánya volt.

Ezt a fejlődést azonban, a közbejött események annyira megbénították, hogy a számtartás továbbfejlesztésére törvényhozásilag 1867-ig misem történhetett. Csak midőn ekkor, az 1848-iki alapon az alkotmányos életet visszaállították, csak ekkor találunk ismét oly törvényhozási intézkedéseket, melyek a számtartást is illetik. Így módosított az előbb említett IV-ik t.-cz. 6. §-a az 1867: X. t.-cz. által a következőképpen: »minthogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg történendő megállapítása, mindig csak egy évre terjedhet, s újabb megállapítás és megajánlás nélkül adót kivetni, s behajtani nem lehet, oly esetben, midőn Ő felsége az országgyűlést bármi okból előbb feloszlatja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy be-rekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még ezen év folytán, és pedig oly időben összehivandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés, az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassék«. Az utóbbi törvény tehát az 1848-iki IV. t.-cziknek, a költségvetés és a számadoltatásra vonatkozó, szigorú rendelkezései merevségét ugyan enyhítette, de annak határozatait lényegben hatályon kívül nem helyezte.

Ebben az irányban halad tovább a kormány is, midőn az alkotmányosság újraébredésével előbb rendeleti úton intézkedik. Majd pedig országgyűlés elé terjeszti azt a törvénytervezetet, melyből az állami számvevőszék föllállításáról, s hatásköréről szóló 1870: XVIII. t.-cz. jött létre. Ez a törvény, mint a czíme is mondja, az államgazdasági számtartást még nem rendezi ugyan, de »az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyonnak és az államadósság kezelésének, s általában az állam számvitelének ellenőrzésére« a kormánytól független állami számvevőszéket állít fel. Még pedig oly jogokkal és köteleességekkel, melyek az állami gazdaságot egészben és részleteiben felölelő, számtartás működését tételezik fel.

Egyúttal (ennek a törvénynek 27. §-ában) a számtartás törvényes rendezésére is gondolnak, mert az állami számvevőszéknek köteleességévé teszik, hogy »működésének megkezdésétől fogva legfőlebb két év alatt, a ministeri tanács, illetőleg miniszerelnök útján törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé, saját ügykezelésének, az állam összes számviteli rendszerének és az államadósság ellenőrzésének szabályozásáról«. Az állami számvevőszék a törvény ezen rendelkezésének a megszabott határidőn belül eleget is tett. De a közte és a kormány között erre vonatkozólag felmerült tárgyalások oly méreteket öltöttek és oly irányt vettek, hogy az egész állami számtartás szabályozása helyett csak »az állami számvevőszék belső szervezetről, ügykezeléséről és az állami adósságok ellenőrzésére vonatkozó hatásköréről« szóló törvény jött létre, s ez is csak az 1880: LXVI. t.-cz.-ben.

Nem tagadható, hogy ez is haladást jelez a számtartás rendezése körül. De hogy a czéltól még távol álltunk, mutatja az, hogy a kormány 1885-ben, a minden oldalról nyilvánított óhajtnak eleget teendő, az országgyűlésnek megígérte, hogy szaktanácskozmányt fog összehívni, melyen a kormány és a számvevőszék tagjai és más szakértők, a számadások berendezését és az egész számtartási rendszert, az országgyűlési határozatokra és a felmerült indítványokra való tekintettel tárgyalás alá vegyék, s így a netán szükségesnek mutatkozó változtatások iránt javaslatot tegyenek. A csakugyan egybehívott tanácskozmány figyelmét, az egész állami számtartásból, főleg azokra a részekre terjesztette ki, melyek a kormány gazdálkodásának, az országgyűlés által gyakorolt ellenőrzésére szolgálnak alapul. Megállapodásait az országgyűlés 1889-ben »országos« vagyis: oly határozattá emelte, melyhez az országgyűlés

mindkét háza hozzájárult, de a mely szentesítés céljából, hogy törvényerőre emelkedhetett volna, a Felség elé nem terjesztetett. Az ezen határozatban foglaltak tehát, ha nem is bírnak a törvény ünnepélyességével, de a kinek szólnak: a kormányra kötelező erővel bírnak. Tartalmuk pedig oly gazdag, hogy állami számtartásunk rendezéséhez, egy nagy lépéssel közelebb vittek.

Az így előkészített talajon és anyagból szerkesztette aztán, az időközben szerencsésen új vezetés alá került és az 1893 : XXX. t.-cz.-ben új állásokkal megerősödött állami számvevőszék azt a törvénytervezetet, melyből az 1897 : XX. t.-cz. végre valahára magáról az »államszámvitelről« létre jött s melyet a számvevőszékkel egyetértve, a kormány kimerítő *végrehajtási utasítással* látott el. Ez a törvény a számtartásnak eddig még törvényhozásilag meg nem állapított egész rendszerét 5 fejezetben és 144 §-ban felöleli. A fejezetek közül az első, az állami költségvetésről, a második a pénztárak és anyagkezelő hivatalokról, a harmadik a számtartóságokról, a negyedik az államadósságról és az ötödik a számadási perrendtartásról szól. Ezekhez a három utolsó szakaszban »zárhatározatok« csatlakoznak.

Mint az állami gazdálkodás és számtartás egyik jelentékeny szerves részét kell megemlítnünk még, a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó, közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról szóló 1867 : XII., valamint a Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok közt, fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt, létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1867 : XXX. t.-cikket. A többi nyilvános gazdaságok közül, törvényeink még csak a vármegyék és községek gazdálkodásáról, s ebben azok számtartásáról intézkednek. Így az 1870 : XLII. t.-cz. a köztörvényhatóságok rendezéséről, az 1883 : XV. s ezzel kapcsolatban az 1893 : IV. t.-cz. a megyék háztartásáról, 1886 : XXI. t.-cz. a törvényhatóságokról, az 1886 : XXII. t.-cz. a községekről, az 1872 : XXXVI. t.-cz. a székesfőváros törvényhatóságának alakításáról és rendezéséről, az 1893 : XXXIII. t.-cz. a székes főváros kerületi előljáróságairól, 1877 : XX. és ezzel kapcsolatban 1885 : VI. t.-cz. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről, s végül az 1902 : III. t.-cz. a megyék számtartásának és pénztárainak államosításáról. Az ezeken kívül előforduló törvények a nyilvános gazdaságoknak kisebb, nagyobb részeit vagy csak éppen egyes ágait tárgyzák. Ezekre tehát saját helyükön később rá fogunk térni.

22. §. A számtartás kereskedelmi és büntetőjogilag.

(Kereskedelmi törvény, kereskedő, nyelv, rendszer, megváltoztatás, hitelesítés, bélyegzés, leltár, mérlegkészítés, bejegyzett kereskedő, kiváltsága, ennek tartama, kereskedővel és mással szemben ellenőrzés, csőd, bíróság, mérlegbemutatása, aláírása, eskü, tömeggondnok, csődbiztos, csalárd és vétkes bukás, büntetése.)

A számtartás gazdasági jelentőségét nemcsak közjogunk, hanem hazai kereskedelmi és büntető jogunk is elismeri. Így a kereskedelemről szóló 1875-iki XXXVII. t.-cz., a kereskedőket számtartásra kötelezi. A törvény pedig kereskedőnek tartja azokat a mezőgazdákat és iparosokat is, kik saját nevükben kereskedelmi ügyletekkel iparszerűleg foglalkoznak, azaz: ingóságok forgalomba hozását, az adás-vevést kereset céljából rendszeresen üzik. Ide tartoznak tehát a nagyiparosok kivétel nélkül és a mezőgazdasági iparvállalatokba bocsátkozó földbirtokosok is.

Mindezek tartoznak gazdaságukban tetszésszerűen élő nyelven és rendszerben ugyan, de olyan számtartásról gondoskodni, a melynek alapján a gazdaságban levő vagyonuk és ennek változásai minden irányban bármikor felismerhetők. Ebből a célból olyan iratokat, naplókat, könyveket stb. kell szerkeszteniök, a melyeknek tartalmát észrevétlenül megváltoztatni ne lehessen. Azoknak tehát lapozva, bekötve, átfűzve és írásra szánt helyüknek, hézagtalanul kitöltötve kell lenni. Azután tilos: a beirtakat kitörlés által vagy egyébként olvashatlanná tenni, avagy kivakarni, s általában úgy megváltoztatni, hogy a bejegyzés eredetisége iránt kétely támadhasson. Mielőtt azonban valamely állandó nyilvántartásra szánt számtartási irat, napló, könyv stb. használatba vétetik, azt parafáltatni, hitelesíttetni kell. Ez alatt azt az eljárást kell érteni, mely szerint az illető irat lapjait folyó számmal ellátván, s az első lapon a lapok összes számát és az illető irat (pl. napló, főkönyv stb.) rendeltetését kifejezván: felragasztatik arra a (reá eső jogügyi illeték fejében ennek) megfelelő összegű okmánybélyeg. Végül mind ennek megtörténtét a gazdálkodó saját aláírásával bizonyítván, a könyv összes lapjain átfűzött selyem zsinór két végét az első lapra húzza át, hol azt még az illetékes pénzügyi (többnyire a kir. adó-) hivatal lepecsételi és a felragasztott bélyegeket felülbélyegzi. Az elől említett törvény továbbá elrendeli, hogy a gazdálkodás megkezdésekor minden kereskedő cselekvő és szenvedő vagyonáról leltárt és mérleget

készítsen, s hogy azután is és pedig: a kisebb áruházzal bírónál mindkettőt évenként, nagyobbaknál pedig a mérleget egy, a leltárt két évenként újra összeállítsa.

A kereskedelmi törvény, mely ily módon a kereskedőket számtartásra kötelezi, ezzel a kötelezettséggel nevezetes kiváltságokat is köt össze. Nevezetesen ellentétben a perbeli bizonyítás általános szabályaival, a bejegyzett (azaz: a magát azon törvényszéknél, melynek területén kereskedelmi gazdasága létezik, a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezettetett) kereskedő szabályszerű számtartása kereskedelmi ügyletekből eredő perekben, a kereskedő mellett ú. n. félbizonyító erővel bír, oly módon, hogy ha a gazdálkodó a számtartási iratot (könyvet stb.) vagy ennek hiteles másolatát a bíróságnak bemutatja: csak még esküt kell tenni vagy másképp igazolnia, hogy feljegyzésének jogcíme a számtartásban helyesen van bevezetve, s ez által a félbizonyító erő teljesen bizonyítóvá lesz. Ezzel a bizonyító erővel, a bejegyzett kereskedő számtartása, más kereskedővel szemben tíz évig, nem kereskedővel szemben (a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról szóló 1877-iki XXII. t.-cz. 46. §. szerint) két évig bír. Éppen ezért a számtartás szerves részeit alkotó levelek, számlák, könyvek stb. legalább is tíz évig épségben megőrzendők.

A törvénynek eddig felsorolt intézkedései azt czélozzák, hogy a számtartás a gazdaság vitelet minél hatásosabban támogassa. Ezzel azonban a törvény nem éri be, hanem arról is gondoskodik, hogy ha a magán- vagy közérdek ellenőrzést kíván, a számtartás ennek is támogatására legyen. Ezért (az 1881-iki XVII. t.-cz. 244. §-ában) elrendeli, hogy ha a kereskedő vagy kereskedelmi társaság fizetéseit megszünteti: azt a csőd megnyitása végett, az illetékes törvényszéknek írásban, haladéktalanul bejelentse. Egyúttal pedig kereskedelmi könyveit a törvényszék kizárólagos rendelkezése alá bocsássa, s lehetőleg a mérlegét is bemutassa: ezt sajátkezűleg azon kijelentéssel írva alá, hogy annak valódiságát kész esküvel megerősíteni. Ha a csődbe jutott adós mérlegét bemutatta, a hitelezőket képviselő tömeggondnoknak áll kötelességében, a bemutatott mérleget a szükséghez képest, szakértők alkalmazásával megvizsgálni és megállapítani. Ellenben, ha az adós mérlegét nem mutatta be: ezt a tömeggondnok elkészíteni, esetleg szakértők által elkészíttetni tartozik. Ha pedig az adós, a csődnyitási kérvénye mellett, cselekvő és szenvedő vagyoni állapotának kimutatását elő nem terjesztette,

erre a törvényszék által kirendelt csődbiztos által haladéktalanul szorítandó.

Szükség van pedig minderre azért, hogy kipuhatható lehessen, ha vajjon bukását üzleti szerencsétlenségek, vagy pedig büntetendő cselekedetei idézték elő? mert az 1878. évi V. t.-cz.-be foglalt büntető törvény szerint, *csalárd bukás* büntettét követi el az a vagyonbukott, ki azon célból, hogy hitelezőit megkárosítsa: 1. vagyonaéhoz tartozó értéktárgyat elrejt, félretesz, értéken alul elidegenít, elajándékoz, vagy őt cselekvőleg illető követelést elenged, eltitkol vagy valótlan követelést kifizet; 2. oly adósságot vagy kötelezettséget valónak ismer el, mely egészben vagy részben valótlan; 3. egy vagy több hitelezőjét kielégíti, avagy zálog- vagy megtartási jognak engedélyezése vagy vagyona valamely részének átengedése által kedvezményben részesíti; 4. kereskedelmi könyveket, ha a törvény azok vezetésére kötelezte, nem vezetett vagy azokat megsemmisítette, elrejtette, hamisan vezette, avagy akkép változtatta meg, hogy azokból cselekvő és szenvedő vagyoni állapota vagy az üzletnek folyama ki nem deríthető. A csalárd bukás büntette öt évig terjedhető fegyházzal, ha azonban az okozott kár kétezer forintot túl nem halad: három évig terjedhető börtönnel büntetendő. A szabadságvesztés-büntetésen felül, a hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése is megállapítandó.

A *vétkes bukás* vétségét követi el és két évig terjedhető fegyházzal, valamint hivatalvesztéssel büntetendő azon vagyonbukott, a ki: 1. fizetéseképtelenségébe pazarlása, gondtalan üzletvezetése, tőzsdejáték vagy olyan merész üzletek által jutott, melyek üzletköréhez nem tartoznak; 2. az előbbi bekezdés 2. pontjában megjelölt valamelyik cselekményt elkövette ugyan, de *nem* abból a célból, hogy ez által hitelezőit megkárosítsa; 3. kereskedelmi könyvek vezetésére kötelezve, cselekvő és szenvedő vagyoni állapotáról évenként rendes mérleget nem készít; 4. miután fizetéseképtelenségét tudta vagy tudnia kellett, új adósságokat csinált, avagy a csődkérvénybeadásnak elmulasztása által, alkalmat szolgáltatott arra, hogy vagyonára egy vagy több hitelezője zálog- vagy megtartási jogot nyerjen.

Mindezekből az látszik, hogy a gazdasági számtartásra úgy a kereskedelmi, mint a büntetőjog nagy súlyt helyez.

23. §. A számtartás műszaki eszközei.

(Megismerése a gazdaságnak közönséges és szakszerű, minőség, mennyiség, mérés, adatok, csoportosítás és szétválasztás, műszaki eszközök, mértékek, idő, évek: római, görög, határidő, tagozott, tagozatlan, szokásosak, törvényesek, tér, méter, ár, ster, liter, gramm, hold, lóerő, pénz, hasábok, értelmezés, függélyes, vízszintes, fej, egy és több tagú, szöveg és szám, számok írása, tárgy és jegyzet, sorszám, darab, érték, arany, ezüst, papiros, hivatkozási stb. hasáb, a legtöbbszor előfordulók, tétel.)

A gazdaságnak a 16. és 18. §-ban tárgyalt megismerése úgy történik, hogy a gazdálkodó, esetleg az ő támogatása céljából működő számvivő, benne él magában a gazdaságban, s azt szigorúan észlelvén: a *közönséges minőségi* adatokat, rendszerint saját ismeretei alapján meghatározza. Ha azonban a gazdaság oly természetű, hogy az abban előforduló javaknak és ezek változásainak megbízható felismerésére *szakismeretek*, szakemberek szükségesek, akkor azok megállapítására ilyeneket vesz igénybe. A *mennyiségi* adatok megállapításánál már ritkábban van szükség különleges szakismeretekre, mert mennyiségileg a legtöbb előforduló jószág közönséges megmérés alá esik. Ezért vagy a gazdálkodó vagy a számvivő, a gazdasági dolgok és események nagyságát a közönséges mértékekkel, rendszerint maga *méri* meg. Értvén mérés alatt összehasonlítását a megméréndő jószág ismeretlen nagyságának, az ismert nagyságú mértékkel. Így meghatározza, hogy hányszor foglaltatik a mérték, a megméréndő jószágban és ez által az utóbbinak nagyságát megismeri.

A számtartás tehát anyagát, adatait számait magából a gazdaságból meríti, még pedig az ebben levő vagyonnak és változásainak, minőségi és mennyiségi *megmérése* által. Az így szerzett adatokat azután, ugyancsak az előbbi szakaszban jelzett szemléleti módon, áttekinthetőleg úgy iparkodik csoportosítani és szétválasztani, hogy összetartozók együtt, a külön valók egymástól elkülönítve legyenek. Ebből a célból az egynemű és egyszerű adatokat számtani rendben, céljukhoz képest egymás alá, fölé és mellé helyezi. Az így alakított csoportok közé nagyobb világosság kedvéért még függélyes és vízszintes vonalakat is helyez, úgy hogy ezek által az írólapon úgynevezett rubrikák, *hasábok* keletkeznek. 1. A *mértékek* és 2. a *hasábok* tehát a számvitelnek olyan külsőleges *műszaki eszközei*, melyek segítségével a gazdaság megismerésére szolgáló adatokat

gyűjti, s magokat az adatokat is rendszeresen megismerhetővé és felfoghatóvá teszi. Lássuk egyenként.

1. Mértékek alatt azokat az *egységül* elismert mennyiségeket kell érteni, melyeknek valamely ismeretlen mennyiségben való megkeresése által, az utóbbinak nagyságát megismerjük, megmérjük. A vagyonnak és változásainak ilyen meghatározása, a mint ezt már 1. §-ból tudjuk, azoknak *a)* idejére, *b)* külsejére és *c)* belsejére, vagyis: az időre, térre és értékre vonatkozik. Az elsőt a naptár szerint, a másodikat a közönséges mértékekkel, a harmadikat a pénzzel mérjük.

a) A gazdaság és vitele az idő méretei szerint részekre szakad és ezek szerint össze is foglaltató. Az időmennyiség megmérésének legalsóbb rendű egységéül a napot fogadták el, vagyis azt az időt, mely alatt a föld saját tengelye körül egyszer megfordul. A hold a földet egy hónap alatt, a föld a napot egy év alatt járja körül. Egy évben 12 nem egyenlő hónap van, mert január 31, február 28, márczius 31, s a következő hónapok fölváltva 30—31 naposak, vagyis összesen: 365 nap. Minden negyedik évben februáriusnak 29 napja van, s ez a szökőnek nevezett év: 366 napot számít. A hét napból álló hét sem az évnek, sem a hónapnak nem alsóbb rendű egysége, mert maradék nélkül egyik sem osztható vele. Csak a napnak képezi ez felsőbb rendű egységét, s a számvitel is legtöbbször csak a napok eredményeinek összefoglalására használja. Ezért a hét a hónapban és évben, mint önálló időmennyiség előről kezdve egymásután számítandó. A nap órára, minden óra 60 perczre, s minden percz 60 másodperczre van felosztva. A nap kezdetét éjjeli 12 órakor veszi. A naptári év január 1-én kezdődik és december 31-én végződik. A polgári év bárhonnán kezdődő 365 napból áll. Mint alább látni fogjuk, az így számított éveken kívül a számtartás még másféle éveket is különböztet meg. Ilyenek: a katonai, költségvetési, tapasztalati, utalványozási stb. évek. Csillagászatilag véve egy év 365·2422 napot tesz. Ehhez lehető pontossággal alkalmazkodik az úgynevezett római: vagyis a XIII-ik Gergely pápa által használt naptár, mely a polgárisult világban most már általánosan el van fogadva. Ennek ellenében a görög keresztények által használt naptár ma is a Julius Caesar kevésbbé pontos időszámítását alkalmazván: a jelen században már bezárólag 13 nappal marad a római időszámítás mögött. Az idő, a gazdasági számtartásban nagy szerepet játszik. Nem csak azért, mert »az idő pénz«, hanem azért

is, mert minden jól vezetett gazdaságban minden eseménynek többé-kevésbé meg van a maga ideje, a melyben létrejő, a meddig tart és mikor elmulik. Ezeket *határidőknek* mondják, s megismerésük és megtartásuk úgy a gazdaságra mint a számtartásra nézve igen fontos.

b) A közönséges mértékek alatt α) szokáson, β) törvényen alapuló termértékeket értjük. α) A *szokáson* alapuló mértékekkel a tagozott, vagyis azokat a mennyiségeket mérjük, melyeknek minden egyes része, a megmérendő mennyiségnek önálló tagját képezi és így legkönnyebben darabszám vagy ezeknek csoportjai szerint határozhatók meg. Ilyenek a kalongya, a tuczat, rizsma, matring, kötés stb. Ezek a mértékek a mezőgazdaság, az ipar és kereskedelem különféle ágaiban és helyein uralkodó szokásos gyakorlat szerint, nagyon különbözők szoktak lenni. A gazdasági élet, a törvényes mértékek mellett, ezeket is használja. És pedig részint csak szokásból, de részint, mert nélkülözhetlenek is, s ezért azoknak a gyakorlati szükség által követelt gyakorlati megismerése föltétlenül szükséges. β) A törvényen alapuló mértékek az olyan termennyiségeket szabályozzák, melyeknek részei egymással bensőleg összefüggnek. Ezek meghatározásánál vagy csak a tér önmagában, vagy pedig ennek tartalma is tekintetbe jó. Az elsőnek meghatározására a hossz- és területmértékek alkalmasak. A területmértékhez tartozik a földterület mértéke is. A tartalom megmérésére a köb- és a súlymértékek szolgálnak. A köbmértékhez tartozik az űrmérték is. Valamennyi termennyiségnek: a hosszak, területnek, köbnek és súlynak megmérésére most már legáltalánosabban és törvényesen a métermértéket használják. A méterrendszer alapja a méter, vagyis: közönséges felfogás szerint, a föld délkörének negyven milliomod része. A hosszmérték egysége a méter; a területmérték egysége általában a négyszögméter; a szántóföldek és hasonló vagy helységek határának mértékegysége az ár, vagyis: oly négyzet, melynek minden oldala 10 méter, úgy hogy $1 \text{ ár} = 100 \square \text{ méter}$. A tömörség mértékének egysége a ster, vagyis: a köbméter, azaz oly kocka, melynek éle 1 méter. A folyékony testek és a gabona mértékének egysége a liter. Ez oly üres kocka, melynek éle $\frac{1}{10}$ méter. A súlymérték egysége a gramm, vagyis annak a Celsius szerint számított 4^0 meleg víznek súlya, mely oly kockába fér, melynek éle $\frac{1}{100}$ méter. Mindezen mértékegységek többszörösei és részei a tizes rendszer szerint alkottatnak. Még pedig többszöröseik görög szóknak, részeik pedig latin szóknak

elébe tétele által. Nevezetesen jelenti: deka 10-szeresét, hekto 100-szorosát, kilo 1000-szeresét, miria 10,000-szeresét, deci $\frac{1}{10}$ -ét, centi $\frac{1}{100}$ -át, milli $\frac{1}{1000}$ -ét az illető mértéknek. A gyakorlatban előfordulnak: dm , cm , mm , km , m^2 , dm^2 , cm^2 , mm^2 , $\grave{a}$, $h\grave{a}$, m^3 , dm^3 , cm^3 , mm^3 , hl , l , dl , cl , q = métermázsa, kg , dkg , g , dg , cg , mg . 1000 kg. = 1 tonna ($t.$) 1876. január 1-jétől kezdve egyedül törvényes mértékrendszer: a méterrendszer. Azonban a földterület mennyiségének: jogügyletek és földadó alapjául szolgáló meghatározására, az előbb említett törvényczikk szerint, az 1200 illetőleg 1600 □-öles holdak, törvényes mértékül tovább is megmaradtak. Az erőmérték egysége a lóerő, vagyis: azon erő, melylyel 75 kilogrammot egy másodperc alatt egy méternyi magasságra emelhetünk.

Szükségesnek tartjuk itt röviden a régi mértékekről is megemlékezni. Hosszmérték 1 láb (') = 12 hüvelyk (''), mely újból 12 vonalra ('') oszlik; 1 öl = 6'; 1 rőf = 2.46'; 1 osztr. vagyis posta mértföld 4000⁰; 1 m = 3.164'. Területmértékek a hosszegységek négyzetei és pedig az osztrák hold 1600 □⁰, a magyar hold 1200 □⁰. 1 m² = 10.009 □'. Köbmértékek a hosszegységek köbei 1 m³ = 31.6670'. Gabonamérték a mérő = 1.9471 köb', mely két vékára és 64 itczére oszlik. A régi pesti mérőben 3 s a némely vidéken honos köbölben 4 véka van. 1 hl. = 1.84 akó. A folyadékok mértéke akó = 40 pint, 1 pint = 2 itcze, 1 itcze = 2 meszely; 1 akó = 1.792 köb'. 1 l. = 1.18 itcze. A kereskedelmi súlyok mértéke a mázsa = 100 font (℥); 1 ℥ 32 lat, 1 lat = nehezék. 1 kg = 1.786 m (℥). A gyógyszerészeti súly: 1 font = 12 unczia, 1 unczia = 8 drachma, 1 drachma = 3 scrupulus, 1 scrupulus = 20 szemer, 1 gyógyszerészi font = 24 lat kereskedelmi súly.

c) A pénzt mint a gazdasági javak forgalmi értékének mérésére alkalmas mértéket, tehát mint értékmérőt a 12 §-ban már tárgyaltuk.

2. A számtartásban hasábok alatt az írásra szánt lapnak azokat a határolt részeit kell érteni, melyek a számtartásnak egynemű és nevű adatait magokban összefoglalják, a különmeműeket pedig egymástól elkülönítik. A hasábok fekvésüknél fogva vagy a) *függélyesek* vagy b) *vízszintesek*.

a) A függélyes hasáboknak nevezetes részét képezi a fej, melyben a hasáb tartalmát alkotó adatok neve nyer kifejezést. A függélyes hasábok *alakjukra* nézve lehetnek *egy* vagy *több* tagúak. Egy

tagúak, ha csak egynevű adatokat foglalnak magokban. Több tagúak, ha a felölelt adatok egymás fölé csoportosult nemeit vagy egymás alá rendelt fajait több részre osztott egy fej alatt foglalják magokban és különítik el egymástól. A több tagú hasábokat ebből a szempontból még fő- és alhasábokra is szokták felosztani. A függélyes hasábok *tartalmukra* nézve lehetnek *szöveg-* és *számhasábok*. Az előbbiekre a vagyonnak és változásainak, főleg minőségi, fogalmi leírása jó. Az utóbbiak, az ezen leíráshoz tartozó számokat és pedig úgy foglalják magukban, hogy (a számokat az olvasóval szembe állóknak tekintve) balról jobbra minden három számjegy közé, egy jegynyi üres helyet hagyunk. Csak a tizedeseket választja el az egész számoktól egy pont. A tizedeseket megkülönböztetésül szokták még apróbb számokkal is írni. A szöveghasábok a számbatartandó gazdaság anyagához képest többfélék lehetnek. Legnevezetesebb ezek között, a majd minden számtartási iratban előforduló *tárgyhasáb* valamint a *jegyzethasáb*. A számhasábok között meg lehet különböztetni: sor- vagy folyószám, melléklet, idő, darab, érték, hivatkozási stb. hasábokat. Sor- vagy folyószámnak rendszeren minden számtartási iratban kell lenni. A melléklet hasábot gyakran az által mellőzik, hogy a mellékletek számát a sorszám alá törtalakban írják. Az időt pedig sokszor csak a tárgyhasádba jegyzik. A darab- és az értékhasáb azonban sehol sem mellőzhető; mert a vagyont és ennek változatait mennyiségileg ezek szerint lehet és kell meghatározni. Az értékhasábok az érték megmérésére alkalmas pénz különféleségéhez képest arany-, ezüst-, papiros- és váltópénz, sőt (az árfolyamos pénz- és értékpapírokra való tekintettel) kereskedelmi és névértékhasáb is lehet. A hivatkozási hasábok a különféle számtartási iratok (pl. naplók és naplók, vagy ezek és a könyvek stb.) adatai között levő szervezeti összefüggést fejezik ki. A számtartási iratokban legtöbbször a következő hasábok, a következő sorrendben fordulnak elő: sorszám-, tárgy-, érték-, hivatkozás és jegyzethasáb.

b) A vízszintes hasábok mindenike egy-egy tételt, vagyis a vagyonnak vagy változatainak, egy önálló részét vagy eseményét, a függélyes hasábokon keresztül, egy vagy több sorban foglalja magában. Úgy a függélyes, mint a vízszintes hasábok az alább tárgyalás alá kerülő számtartási műveletek folyamán bőven fordulnak elő, s ezért helykimélés céljából azoknak, amúgy is mindenki által ismert, egyszerű alakjait itt bemutatni szükségesnek nem tartjuk.

24. §. A számtartás különfélesége.

(Számtartás és gazdaság, személyi és dologi javak a számtartásban, ellentétes vagyonváltozások, csere a dologi javak között, számla, T és K., kettősrendszer és alapja, termelő gazdasági számtartás, csere a személyi és dologi javak között, jog és teljesítés, állam és polgárok, egyszeres rendszer és alapja, többszörös feljegyzés az egyszeresnél, háztartó gazdasági számtartás, alkalmazásuk, az elv fentartása, nyilvános, többtagú, naturális és hitelgazdaság.)

A 2. §-ban tárgyaltuk, hogy a számtartásnak összhangban kell lenni, a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változásainak egész természetével. A 9. §. szerint pedig, csak a dologi és nem a személyi javak is képezik tárgyát a gazdálkodásnak, s ezért az olyan jószág, mely nincs a *gazdaságban*: az a számtartásban sem lehet. Ebből az következik, hogy a számtartás *különféleségére*, első sorban a gazdaságoknak (a 15. §-ban tárgyalt) különfélesége, s nevezetesen pedig a *termelőre és háztartóra* való megkülönböztetése bír döntő befolyással; mert főleg ezeknél lép előtérbe, a csere alá kerülő javaknak személyi és dologi természete.

Már a 11. §. szerint is, minden csereügyletnek két oldala van: az adás és a vevés, a szolgáltatás és viszontszolgáltatás; mert minden cserélőfél azért a mit kap: egyszersmind viszontszolgáltatásul valamit adni tartozik. És a mit ad: azért valamit követelni joga van. Ha tehát a dologi jószágokat dologi jószágokkal, a gabonát pénzzel, ezt váltóval, a váltót posztóval stb. cseréljük ki, illetőleg azokat ezekért adjuk oda: ekkor az eladó pl. gabonájáért pénzt követel, illetőleg a kapott pénzért gabonával tartozik. És megfordítva: a vevő a gabonáért pénzzel tartozik, illetőleg az adott pénzért gabonát követel. Ezen egyetlenegy csereügylet tehát adás-vevési, bevételi és kiadási kettős oldalával, mindenik cserélőfélnél *két ellentétes irányú* vagyonváltozást okoz.

Ez így van a gazdaságban jogilag és így tényleg. Így kell tehát azt a számtartásban is kifejezni, vagyis: minden oly csereügyletet, melyben *dologi* jószágot *dologi* jószággal cserélünk ki, minden cserélőfélnek kétszer és pedig: mint egymáshoz tartozó, de ellentétes irányú mennyiséget kell feljegyeznie. Pl. A. birtokos elad 200 q buzát B. kereskedőnek 16 koronájával 3200 koronáért. Ekkor A.-nak egyszer kiadásba kell tenni a buzát és egyszer (ellenkező irányban) bevételbe a pénzt. Viszont B.-nek is egyszer bevételbe kell tennie a buzát és egyszer (ellenkező irányban) kiadásba a pénzt.

Ezt legczélszerűbben úgy ejthetni meg, ha minden oly jószág-

nak és személynek (gabonának, folyó pénznek, váltónak, posztónak, marhának, aranynak, értékpapirnak, czukornak, sónak, dohánynak, szesznek, selyemnek, papirosnak stb., a különféle szereknek, eszközöknek, anyagoknak, ezek nemeinek és fajainak, továbbá üzletbarátainknak), a melyekkel és a kikkel szemben a gazdálkodó helyzetét ismerni óhajtja: a nyilvántartó könyvben egy vagy több lapon külön számlát nyit. Például: ha tudni akarja, hogy mennyi búzát, rozst stb. vett s adott el, s mindeniken mennyit nyert vagy veszített? ekkor mindezeket a gabonafajokat egyenként külön-külön számlán tartja nyilván. Így van ez a gazdaságokban levő egyéb jószágokkal is.

A *számla* tehát a számtartó könyvek olyan osztálya, melyen a vagyonnak és változásainak, *természetüknél* fogva összetartozó csoportját tartjuk nyilván. Minden számlán csak az arra a számlára tartozó jószág szaporodására és kevesbedésére, vagyis: bevételére és kiadására vonatkozó adatok jegyezhetők fel. Erre legalkalmasabb a nyitott könyv két szomszéd lapját rendezni úgy be, hogy az első lapra a számla bevételei, a másikkra pedig annak kiadásai jöjjenek.

Minthogy pedig az előbb elmondottak szerint, a cserénél ki a mit kap, bevesz, ezért vizsontszolgáltatással tartozik: a bevételt *tartozásnak*, a számla bevételi oldalát pedig tartozásinak (T) mondjuk. És megfordítva. Minthogy ki a mit szolgáltat, kiad, ezért követel: a kiadást *követelésnek*, a számla kiadási oldalát pedig követelésinek (K) nevezzük. Ezekből kifolyólag minden olyan csereügyletet, melynél *dologi* jószágot *dologival* cserélünk ki: minden cserélőfélnek *két ellentétes irányban* és így legalább két számlára kell bejegyeznie. Az egyik irányban mint tartozást, a másik irányban mint követelést.

A búzára vonatkozó előbbi példánkat, az üzletfelek lényegileg következőleg fogják feljegyezni.

Birtokos:

T.	Buza-számla	K.	T.	Pénztár-számla	K.
		Pénztártól 3200 K	Buzának 3200 K		

Kereskedő:

T.	Buza-számla	K.	T.	Pénztár-számla	K.
Pénztárnak 3200 K					Buzától 3200 K

Az *ilyen rendszerű számtartást kettősnek* nevezzük, mert a csere-
ügyletnek mind a *két* oldalát, mint *ellentétes* irányú de egymáshoz
tartozó mennyiségeket jegyzi fel. A dologi javaknak dologiakkal
való *kicserélése* képezi tehát létokát és alapját a kettős rendszerű
számtartásnak. Ezért az ilyen rendszerű számtartás azoknál a gazda-
ságoknál vagy gazdaságoknál azoknál az ágainál otthonos, a melyek-
nél dologi javakat dologi javakkal cserélnek ki. Bármily hasábokkal
láttassék is el tehát valamely rendszer, szerkesztessék annak be-
fogadására egy vagy több könyv, vagy bármely néven nevezhető
számtartási irat: tényleg kettős rendszerű leend az, mihelyt a csere-
ügylet *mindkét oldalát*, rendszeresen mint egymáshoz tartozó, de
ellentétes természetű *mennyiségeket* (adás és vétel, szolgáltatás és
viszontszolgáltatás, kiadás és bevétel, követelés és tartozás stb.) tár-
gyalja és jegyezi fel.

A számtartás kettős rendszerét *kereskedelminek* is szokták ne-
vezni. Oka ennek az, hogy dologi jószágokat dologi jószágokkal —
az árút pénzzel és a pénzt áruval stb. — régen is leginkább az
üzleti, kereskedelmi világban cseréltek ki. Szövevényes gazdaságá-
nak rendben tartására tehát leginkább az volt utalva. Ez találta ki
tehát, művelte, terjesztette és így ez adott nevet is a kettős rend-
szerű számtartásnak. Pedig az elmondottak szerint nemcsak a keres-
kedelmi, hanem egyáltalán minden *termelő* gazdaságnak, s így a
kereskedelmin kívül, a mező- és ipari gazdaságnak is szám-
tartását képezi; mert ezekben mindenütt dologi jószágot dolo-
gival cserélnek ki. Ezt a rendszerét tehát a számtartásnak nem
kereskedelminek, hanem *termelő gazdasági* számtartásnak kellene
nevezni.

Másképp van ez a *háztartó* gazdaságokban, hol dologi jószágo-
kat *személyi* javakért és megfordítva adnak és vesznek. Az bizo-
nyos, hogy személyi javak *erkölcsi* természetüknél fogva, számok-
ban nem fejezhetők ki. Kérdés tehát, hogy a kettős számtartás az
ily csereügyleteknek nyilvántartására alkalmas-e? Felelet: nem al-
kalmas. Ennek pedig oka az, hogy a míg *dologi* jószágok kicseré-
lésénél mindenik cserélőfél vagyona legalább alakilag, *két* ellen-
tétes irányban változik, (egyik irányban szaporodik, a másik
irányban pedig kevesbedik): addig az oly csere, melyben a dologi
jószágért személyi javakat, s viszont adnak és vesznek (például: a
tisztviselő szolgálatát az ezért járó fizetésért, az orvos tanácsát az
ezért adott tiszteletdíjért, a napszámos munkáját a kiérdemelt bérért

adják és veszik) a vagyont csak egy irányban változtatja meg, azaz: vagy *csak* szaporítja vagy *csak* apasztja.

Az ilyen cserék tehát csak *egy* és nem két irányban való feljegyzésre szolgáltatnak tényezőket. Például: a tisztviselőnek adott fizetés a kiszolgáltató által *egy irányban*, vagyis: csak kiadásban számolható el. De ennek bevételi egyenértéke: a tisztviselő szolgálata az elszámolásra egyáltalán nem alkalmas, s így a kiadott fizetés ellentétes bevételeül, a kifizetőnek nincs mit elszámolnia. És viszont a tisztviselő egyszer bevételben elszámolhatja az általa felvett fizetést, de ennek kiadási egyenértékeül saját szolgálatát kiadásba nem teheti. Így van a beteg az adott, az orvos a vett tiszteletdíjjal, a munkaadó és napszámos a munkával és ennek bérével stb.

Ezek közé tartoznak kiválóan azok a csereügyletek, melyek az állam és a szolgálatában állók között, valamint az állam és a honpolgárok között létrejönnek; mert az állam az adót és más gazdasági szolgáltatásokat beveszi, de ezekért a polgároknak viszontszolgáltatott erkölcsi, személyi természetű javakat, kiadásba nem teheti. Viszont a polgárok adójukat stb. kiadásba tehetik, de az ezekért kapott erkölcsi, személyi javakat, mint bevételt el nem számolhatják. A mi tehát ezeknél az ügyleteknél mindig és minden körülmények között elszámolható: ez a cserének *csak az egyik*, és pedig azon oldala, melyet a kicserélt, *dologi* javak mennyisége képez. Az ily csereügylet tehát minden cserélőfélnél, ha *többször* is, de mindig csak *egy irányban* jegyezhető be. Még pedig, vagy *csak* mint bevétel, vagy *csak* mint kiadás és így az legvilágosabban mindenik cserélőfél számtartásban mindig csak: vagy *egy* bevételi, vagy *egy* kiadási számlán fejezhető ki.

Vegyük pl. az államnál vagy valamely magánvállalatnál alkalmazottak illetményeit. Hogyan jegyezzük fel, ha 200 koronát fizetünk Rendes Gábor számtartónak? a kettős rendszerben úgy, hogy a csere két tényezője közül, a fizető állami vagy magánpénztár követel azért a mit adott, de ki fog tartozni? tán Rendes?! hisz ez képtelenség, mert ő rászolgált a fizetésére, s így azzal nem tartozhatik. Nem szenved kétséget, s majd látni is fogjuk, hogy a kettős rendszerű számtartás ilyen esetben segít magán. Az azonban kétségtelen, hogy ellentétes második feljegyzésre itt tényező nincs. Ezek szerint utóbbi példánk természetének, a nyitott könyv bal (B) és jobb (J) oldalán következő feljegyzések felelnek meg úgy az államnál, mint esetleg Rendesnél.

b)	<i>Kiadás Rendes Gábor számtartónak.</i>		j)
	Jog (követelés)	Teljesítés	
	Évi fizetés havi egyforma részle- tekben 1200	Januárra..... 100 Februárra..... 100 stb.	

b)	<i>Bevétel az államtól. Rendesnél.</i>		j)
	Jog (tartozás)	Teljesítés	
	Évi fizetés havi egyforma részle- tekben 1200	Januárra..... 100 Februárra..... 100 stb.	

Az ilyen *rendszerű számtartást egyszeresnek* nevezzük; mert a csereügyletnek két oldala közül, csak az *egyiket*, a feljegyzésre egyedül alkalmas dologit jegyzi fel (gyakran többször is, de) mindig *csak egy irányban*. Tehát egyszeres és *nem egyszerű* (simplex) rendszer, a mint ezt a hozzá *nem* értők irányzatosan mondani szokták. A dologi javaknak személyiekkel való *kicserélése*, képezi tehát létokát és alapját az egyszeres számtartásnak. Ezért az ilyen rendszerű számtartás azoknál a gazdaságoknál, vagy a gazdaságoknak azoknál az ágainál otthonos, melyeknél *dologi* javakat *személyiekkel* cserélnek ki.

Mindezekből az látszik, hogy úgy az egyszeres, mint a kettős rendszernél, minden változását a vagyonnak legalább is kétszer jegyezzük fel. Az előbbinél feljegyezzük azt egyszer mint jogot és egyszer mint teljesítést. Az utóbbinál egyszer mint tartozást és egyszer mint követelést. Az egyszeres rendszer tehát a vagyonváltozásnak alapul szolgáló *jognak* külön *feljegyzésére*, s így annak minden félreérthetéstől mentes és világos kidomborítására *súlyt* vet; mert az annak tárgyát képező háztartási gazdaságokban, a személyes javak szolgáltatásáért járó dologi javak viszontszolgáltatását (pl. a hivatalnoknak a munkájáért járó fizetést, az államnak az adót stb.) csak a jog *biztosítja*. A kettős rendszerű számtartás tárgyát képező termelő gazdaságoknál ellenben, a dologi javaknak dologiakért való kölcsönös kicserélését, kiszolgáltatását már a csere mindkét oldalának, egyéni *ténye* eléggé biztosítja. Ezért a kettős rendszer nem is különbözteti meg a jogot a teljesítéstől, hanem a jogot is, mint már kész vagyonváltozást fogja fel, s így veszi nyilvántartásba.

Az egyszeres számtartást *államkincstárinak* (camerálisnak) is szokták mondani. Pedig nemcsak az állami, hanem minden a *háztartó* gazdaságban rendszerint, dologi jószágoknak személyi javakkal és viszont való kicserélése, vagyis: oly csereügyletek fordulnak elő, melyeknek kifejezésére egyedül az egyszeres rendszer alkalmas. Ezért az *egyszeres* számtartást kincstári helyett inkább *háztartásinak* kellene nevezni. A háztartások közül azonban csak az állami (és az ezéhez hasonló *törvényhatósági és községi*) bir olyan közérdekkel, hogy számtartása szélesebb körben figyelmet kelt. Ezért az egyszeres rendszer, mint az államkincstár rendszere, lett élénkebb figyelem és tudományos művelés tárgya, s így nevet is ez adott annak. Egyébiránt ezt a rendszert az államgazdaság körében nem csak azoknál a gazdasági ágazatoknál alkalmazzák, a melyekben dologi jószágot személyivel cserélnek ki, hanem gyakran olyan ágazatokban is, hol dologi jószágok dologiak révén kerülnek forgalomba. És megfordítva: alkalmaz az állam olyan helyen is kettős rendszert, a hová az nem való.

Mind ebből *nem* az következik, hogy egyik rendszert, a másik rovására dicsérni vagy kisebbíteni kellene. Ezt csak azok teszik, a kik legjobb esetben, csak az egyik rendszert ismerik. Mindenik rendszer: a *maga* helyére való. Ott: az a legjobb. Így a kettős rendszer a termelő, az egyszeres a háztartó gazdaságokban. Hogy ez az államnál máskép is van: az arra vihető vissza, hogy az államgazdaságban nem mindig tisztán gazdasági, hanem más szempontok is közrehatnak. A rendszereknek ez a helytelen alkalmazása csak azt mutatja, hogy *bármely* rendszer szerint, *bármely* gazdaságban *valamelyes* olyan rendet lehet tartani, a mely rend, még mindig jobb, mintha *semmiféle* rend sem volna. De ezért nem lehet elejteni az alapvető elvet, mely szerint a számtartás rendszerének, meg kell hogy úgy feleljen a gazdaság természetének, a mint egyáltalán az alak mindenben és mindenütt megfelel az anyagnak, a külső: a belsőnek. A mutatkozó kivételekre szabályt alapítani nem szabad.

A gazdaságoknak a 15. §-ban előadott további megkülönböztetése, a számtartásra rendszert alkotó jelentőséggel nem bir. Nevezetesen a gazdaságoknak *tulajdonosukhoz* képest való megkülönböztetése, csak annyiban van a számtartásra hatással, hogy a nyilvános gazdaságokban kivétel nélkül megbizottak gazdálkodnak, s hogy így azokban, a számtartásnak nemcsak a *számvitelre*, hanem a *számadoztatásra* is megfelelő súlyt kell fektetnie. A *többtagú* gaz-

daságoknál pedig figyelmet kell arra fordítani, hogy ugyanazon egy tulajdonos, egy gazdaságának valamely ága lehet termelő: kettős rendű számtartással és egy a másik ága lehet háztartó: egyszeres számtartással, s hogy végül mégis mindakét rendszer eredményét, mint ugyanazon egy gazdaságnak az eredményét kell egybe foglalni. Továbbá a többtagú gazdaságnál súlyt kell fektetni arra is, hogy a gazdálkodást támogató számvitelnek, minden gazdasági ágban, mindig a gazdálkodás kezeügyében kell lennie. Előtte vagy mögötte, alatta vagy fölötte, de úgy körülötte, hogy támogatását a gazdálkodás sohase nélkülözze. Ellenben az ellenőrzést támogató szám-*adottatást*, az ellenőrizendő gazdálkodástól függetlenül és egységesen kell berendezni. Végre a gazdaságok számtartásában, azok *cseres-kezeire* annyiban kell súlyt helyezni, hogy a kezelés alá kerülő *anyagok*, raktári javak, a *pénz* kezelésétől és elszámolásától részben különböző, de sok tekintetben hasonló meghatározások alá esnek, s hogy nevezetesen a mindinkább nagyobb mérveket öltő *hitelgazdaság* sajátosságaira, a számtartásnak kellő figyelmet kell fordítania.

A kettős számtartás keretében megkülönböztetnek még egy új. n. »egyszerű« számtartást is. Erről a maga helyén alább lesz szó, a hogy a kettős számtartást és különböző válfajait, már az »Alapvető Részben« tárgyaljuk; mert a mint a *termelő* gazdaságok *alapját* képezik a *háztartó gazdaságoknak*: úgy a termelő gazdasági kettős számtartás józan ismerete, legalább is nagyon *elősegíti az egyszeres állami számtartás helyes felfogását*.

25. §. A kettős számtartás bevezető ismertetése.

Előzmények, leltár, termelőgazdaság kidomborítása, esélyek, megbizott, költségvetés nagyobb gazdaságok, levelezés, kalkuláció, külön intézkedés, pénzlárak, előzetes és utólagos alakzatok. »Általános Rész« főrészt A) B) C) D), leltár, kezdővagyon, ennek naplozása és könyvelése, általános és részleges számlák, más számlák, előmérleg tartozása és követelése, viszonylagos és ellentétes számlák, az előmérleg egyéb elnevezései, a gazdálkodás és naplózás, a könyvelésnél kérdés, hivatkozás, számlák lezárása, holt számla, kétféle egyenleg, végző vagyon, eredmény, legelőbb kikeresendő, a számla készlettel záródik, a vagy nem? cselekvő és szenvedő egyenlegek, ezek elhelyezkedése a számlákon, ennek szabályai, a zárómérlegek és szerkesztésük, úgy a zárómérlegek mint az előmérleg lezárása, új előmérleg, 1—4.)

A gazdaságban levő vagyont, 16—19. §§. a kettős számtartásnál is legelőbb *leltárba* kell foglalni; mert csak a leltár alapján.

fogjuk a gazdaság és gazdálkodás természetét és rendszerét megállapítani.

A *termelő* gazdaság (15. §.) természete, aztán a továbbiakban *nem igen tűri* meg a gazdálkodásnak *előre* való erős kidomborítását; mert az ilyen gazdaságoknak üzleti esélyeit, fordulatait, (16—17. §.) csak nagyon kis részben lehet előre látni. De mégis, előre is meg kell állapítani mind azt, a mi így megállapítható. Nevezetesen ha a termelő gazdaságban, nem maga a tulajdonos gazdálkodik: utasítás, szerződés, kinevezés, vagy valamely más alakban kell a megbizottnak, *előre* megállapított általános szabályzattal birnia. Sőt a mennyiben az üzlet ruganyossága megengedi, lehetőleg a gazdálkodás tervét (*költségvetést* is) meg kell szerkeszteni azokról az összegekről, melyek mint bevételek: *legalább* is és mint kiadások: *legfeljebb* előfordulni fognak.

Nagyobb termelő gazdaságokban, már a munkamegosztás elvénél fogva is, a gazdálkodásnak és a számtartásnak további fokozatai is, *valamely alakban* mégis előre létrejönnek. Létrejő nevezetesen a vagyonváltozásoknak mindenféle kiszámítása, árvetése, számfejtése, stb. Levelezés alakjában létrejő a jogot megállapító rendelkezés és minden esetre pedig létrejő a pénztári [számfejtés, vagyis: a fizikailag teljesítendő bevétel vagy kiadás kalkulációja, kiszámítása. Csakhogy ezek *alakjáról* és egymásutánjáról minden egyes gazdaság, a különféle pénzügyintézetek, vállalatok, uradalmak stb. saját különös viszonyaikhoz, sőt gyakran az egyes esetekhez mértén külön intézkednek. De intézkednek, azaz: gazdaságuk vite-lének és ellenőrzésének *számszerű támogatásáról*, (ilyen vagy olyan alakban és módon, de) minden esetre kellően gondoskodnak. Ugyancsak így gondoskodnak a vagyonváltozások tetteles foganatosítására szolgáló, kezelő hivatalaiknak (*pénztáraik, raktáraik*) *berendezéséről* is.

Nem lehet azonban tagadni, hogy a kettős rendszerben a számtartás előzetes részének alakzatai (18—19 §.) némileg elmosódnak. De aztán az is igaz, hogy az utólagos részek formái annál inkább kidomboródnak. Mindezeknek bemutatására azonban nincs olyan alkalmas és kész gazdaságunk, a milyen alkalmas és kész, az egyszeres rendszer bemutatására az állami gazdaság. Ennek szervezetén az Általános Részben végig fogjuk az egész egyszeres rendszert tagalni.

A kettős rendszer bemutatására tehát termelő gazdaságokat

kell *terveznünk*., Mielőtt azonban ebből a célból három alkalmas gazdaságot terveznénk, tudnunk kell, hogy a kettős rendű számtartásnak *négy* főrészét különböztetjük meg, és pedig: *A)* a kezdő vagyonnak, és *B)* a vagyonváltozásoknak a számtartásban való elhelyezését, *C)* a számlák lezárását, *D)* a mérlegek szerkesztését és lezárását.

A) A kezdő vagyonnak számtartása legelőbb a *leltárban*, innen a *naplóban*, s tovább a *főkönyvben* történik. A kezdő vagyon létét ott a hol és hogy az van: térben, időben és értékben, legelőbbször meg kell állapítani, s csak ezután szabad azt leltárba iktatni. Ez a leltárba vétele a vagyonnak kis gazdaságokban részletesen szokott történni. Nagy gazdaságokban külön részletezéseket (azokról később lesz szó) vezetnek, s csak ezeknek végösszegeit foglalják leltárba. A leltár tartalma aztán a naplóba jó és pedig: a körülményekhez mérten (a melyekről szintén később szólunk) vagy tételenként, vagy pedig sommásan. Az utóbbi esetben külön egy-egy összegbe kell foglalni a cselekvő és külön a szenvedő vagyont. Aztán az egész vagyont az előmérlegre könyveljük.

A kettős rendű főkönyvben *átalános* és *részleges* számlákat különböztetünk meg. Az előbbiek az *a)* elő-, *b)* utó- és *c)* eredmény mérleg számlák. A két utolsót záró-mérlegeknek is mondják. Minden más számla részleges, vagyis: a gazdaságnak csak egy-egy részét felölelő számla. Ezeknél a részleges számláknál aztán még *személyi* és *dologi*, *élő* és *holt*, *készlet* és *költség* stb. számlákat különböztetnek meg. Mindezeknek az elnevezéseknek értelme a későbbiekből fog kiderülni.

Az *a)* alatt említett *előmérleg* a *gazdát* képviseli, s ennek kezdő vagyonát mutatja. (Részletesen vagy sommásan? erre később rátérünk.) Mutatja pedig egész természetesen, vagyis úgy, hogy a mivel az adós gazda hitelezőinek tartozik: ez az előmérleg tartozási oldalára jó azaz: ezzel az előmérleg tartozik és viszont: a gazda cselekvő vagyonáért az előmérleg követel. De kinek tartozik és kitől követel az előmérleg? a feleletnél jusson eszünkbe az ellentétes irányú könyvelésnek az előbbi §-ban tárgyalt elve, hogy »ki a mit kap: ezért tartozik és ki a mit ad: ezért követel.« E szerint az előmérleg *tartozik* annak és azoknak a hitelezőknek (illetőleg: számláiknak), kik a gazdának valamint hitelbe avagy kölcsönt adtak és kik ezért viszont követelnek. Az előmérleg is *követel* azoktól a viszonylagos számláktól, a melyek között a gazda

cselekvő vagyonát fel- és kiosztotta, s a melyért ezek viszont tartoznak. Tehát az előmérleg a saját maga ellentétes számláinak tartozik és ezektől követel.

Ily módon már a kezdő (leltári) vagyon könyvelésénél, az előmérleggel egyidejűleg, annyi és olyan részleges számlát kell nyitni, a hány és a milyen számla a kezdő vagyont, az előmérleggel ellentétesen felölelheti. Az előmérleget még tőke-, kezdő vagyon-, leltári stb. számlának is szokták mondani. (A *b*) és *c*) alatti mérlegekről jelen §-ban *D*) alatt szólunk).

B) Ha így a kezdő vagyont leltár, napló és főkönyv révén számtartásunkban elhelyeztük: ekkor foghatunk a gazdaság vite-léhez (a gazdálkodáshoz), az adás-vevéshez, mi által *vagyonválto-zásokat* hozunk létre. Legelőször tehát arról kell gondoskodni, hogy ezeket a változásokat az emlékezetnek megtartsuk. Ebből a célból azokat naplózzuk, azaz: minden vagyonváltozást külön tétel alá, előfordulása szerint való időrendben feljegyzünk, hogy aztán innen tovább a könyvbe vezessük át (könyveljük).

A *könyvelésnél* tételről tételre fel kell vetni azt a kérdést, hogy a könyvelendő tétel (gazdasági esemény) mely számlákat és mely irányban érdekel? azaz melyik kap valamit? hogy a vagyon-változást ellentétesen ennek tartozásul írjuk (megterheljük, adó-sítjuk) és melyik ad? hogy ennek azt követelésül írjuk (elismerjük; néha »birósítás«-nak is mondják!?). Minden tétel könyvelésénél hivatkozni kell a könyvben a naplóra és naplóban a könyvre.

C) Ha így vagyonunknak az adás-vevés (forgalom) által okozott hullámozását a naplóban mintegy megrögzítettük és a főkönyvben levő számlákon szervesen elrendeztük, könyveltük: következik ezeknek a számláknak *lezárása*. Ez alatt annak kutatását értjük, hogy a számla által képviselt gazdasági ágban a lezárás idejében mi vagyon van? s hogy ebben a vagyonban van-e nyereség vagy az épen veszteségben szenved?

Nagy általánosságban a lezárás úgy történik, hogy minden számlának mindenik oldalát külön-külön (aláhúzzuk és hogy esetleg a könyvben javítani ne kelljen: külön-külön papírra is) összeadjuk és ha a két oldal között *különbség* mutatkozik, ezt mint *egyenleget* a *kisebb* oldal alá írjuk. Ez által a két oldalnak kiegyen-lítettnek és így egyenlőnek kell lenni. Ha a két oldal egyenleg nélkül is egyenlő: akkor az holt, vagyis olyan számla, a mely már nem számít.

Egyenleg kétféle van: *készlet* és *eredmény*. Az előbbi a számlán levő végső *vagyont*, az utóbbi az ebben levő *nyereséget* avagy *veszteséget* mutatja. Minden számlán *legelőbb* a készlet egyenleget keressük. Ez az egyenleg csak abban a jószágban lehet-séges, a miről a számla szól. Pl. a készlet a pénztári számlán: csak pénz, az áruszámlán: árú, valamely személyszámlán: csak jog (adóság vagy követelés) stb. lehet. Ha ezt a készletet kerestük és megtaláltuk, s azzal mint egyenleggel a számla két oldala kiegyen-lítést nyer: ez annak a jele, hogy a számlának a kezdő vagyona úgy megvan, hogy ahhoz se nem nyert, s abból nem is veszített. Ha azonban nincs a számlán készlet, avagy ha ilyen a szám-lán van is, de mint egyenleg az a két oldalt nem egyenlíti ki: ekkor a számla két oldala között mutatkozó különbség: ered-mény egyenleg, a melylyel aztán a számlának ki kell egyen-lítődnie.

Úgy a készlet mint az eredményegyenleg lehet a) *cselekvő* és b) *szenvedő*. a) A cselekvő készletegyenleg a számla *érték*-vagyonát, a szenvedő készletegyenleg a számla *tehervagyonát* mu-tatja. A cselekvő készletegyenleg a számlának mindig a *követelési* és a szenvedő készlet egyenleg a *tartozási* oldalán jelentkezik. Más szóval: a készletegyenlegek a részleges számlákon az *előmérleg* szerint helyezkednek el, vagyis: a tartozási oldalakon a szenvedő és a követelésieken a cselekvő készletegyenlegek vannak. b) A *cselekvő* eredményegyenleg: *nyereséget*, a *szenvedő*: *veszteséget* jelent. A cselekvő eredményegyenleg a számlának mindig a *tarto-zási* és a szenvedő eredményegyenleg a számlának *követelési* oldalán mutatkozik. Más szóval: az eredményegyenlegek a rész-leges számlákon a *könyvelési* szabály szerint helyezkednek el, vagyis úgy, hogy ha nyertek, tehát kaptak: ezért tartoznak, ha pedig vesztek, tehát adtak: ezért követelnek.

D) Ha így minden *részleges* számlát a rajta levő egy vagy esetleg két egyenleggel kiegyenlítettünk, illetőleg lezártunk, ekkor következik a kettős számtartás negyedik főrésze: a *zárómérlegek* szerkesztése és valamennyi mérleg lezárása. Két zárómérleg van: *vagyon-* és *eredménymérleg*. Az első (a melyet *utómérlegnek* is neveznek) a gazdasági időszak végén, a gazdaságban levő egész *vagyont*, az utóbbi pedig azt mutatja, hogy az így számontar-tott gazdasági időszakban a vagyon mennyivel *szaporodott* avagy *apadt*.

A vagyommérleg a részleges számlák *készletegyenlegeiből*, az eredménymérleg pedig ugyancsak a részleges számlák *eredményegyenlegeiből* áll elő. Még pedig oly módon, hogy mindezeket az egyenlegeket, a zárómérlegekre visszük át. Csakhogy a készletegyenlegeket a vagyommérlegre, az eredményegyenlegeket az eredménymérlegre írjuk. De írjuk ezeknek a mérlegeknek nem arra az oldalára, a melyen az egyenlegek a részleges számlákon vannak, hanem írjuk a mérlegeknek *ellenkező oldalára*. Ha tehát pl. valamely *készletegyenleg*, a részleges számlának *tartozik* oldalán van: akkor ez az egyenleg a *vagyommérleg* számlának *követelési* oldalára jó és ha valamely *eredményegyenleg* a részleges számlának *követelési* oldalán van: akkor ez az egyenleg az eredménymérleg számlának *tartozási* oldalára fog jönni.

Ha így az egyenlegeket a részleges számlákról a zárómérlegekre mind átvittük: ekkor ezt a két *mérleget zárjuk* le. És pedig lényegben úgy a hogy a részleges számlákat is lezártuk, vagyis úgy hogy minden mérlegnek, a saját két oldala között netán mutatkozó különbözetét, mint egyenleget a saját kisebb oldalára írjuk, s így a két oldalt kiegyenlítjük. Valamely zárómérlegen azonban *két* egyenleg soha sem lehetséges, hanem a vagyommérlegen *csak* (vagy cselekvő, vagy szenvedő) *készlet* és az eredménymérlegen *csak* (vagy cselekvő, vagy szenvedő) *eredményegyenleg* lesz. Az előbbi egyenleg a számontartott gazdasági időszak végén, vagyis a lezáráskor a gazdaságban levő *tiszta* (netto) kész vagyont, az eredményegyenleg pedig a számontartott gazdasági időszak *tiszta* nyereségét vagy tiszta veszteségét fogja mutatni.

Ezek után az *előmérleget zárjuk* le az által, hogy a két zárómérleg számla egyenlegeit ugyancsak egyenlegekül az előmérleg *ellenkező* oldalára vagy oldalaira visszük át. Itt megeshetik tehát az is, hogy mind a két egyenleg, az előmérlegnek ugyanazon egy oldalára jó. Az előmérlegnek, a zárómérlegek így áthozott egyenlegeivel kiegyenlítődnie, tehát záródnia kell. Az ellenkező: a számtartásnak legalább is számszeres helytelenségét árulná el.

Végül a gazdaság tovább vitelének számontartására a további vagyis: az új előmérleget kell úgy elrendezni, a mint ezt A) alatt az előmérlegről általában már láttuk. Csakhogy ez az új előmérleg nem más, mint a most lezárt utómérlegnek, egyenleg és lezárás nélkül való megfordítottja. Más szóval, az új előmérlegnek *ellenkező* oldalaira hozzuk át, a vagyommérlegnek a részleges

számláktól kapott egyenlegeit. Ez által az új előmérleg, az újra kezdődő gazdálkodás szenvedő vagyonaért: a részleges számláknak tartozni és a cselekvő vagyonaért: ezektől követelni fog. Ekkor tehát újból kezdődik az *A—D.* alatt vázolt kettős rendű számontartása, a termelő gazdaságnak.

26. §. Első példa a kettős számtartásra.

Előmérleg-számla.

Utómérleg egyenlegért..	<u>23044·05</u>	Készpénzért, pénztártól	<u>20000·—</u>
Összesen ...	23044·05	Ered.-mérleg egyenlegért	<u>3044·05</u>
		Összesen ...	23044·05

Pénztárszámla.

Készletért előmérlegnek	20000 —	Vételért buzától	14980·—
Eladásért buzának.....	<u>16155·—</u>	Orsz. K. Tptrtől.....	<u>4000·—</u>
Összesen ...	36155·—	Készletegyenlegért	<u>17175·—</u>
Új előmérlegnek.....	17175·—	Összesen ...	36155·—

Buzaszámla.

1000 $\frac{m}{m}$ -ért pénztárnak		900 $\frac{m}{m}$ -ért 17·95-el ptrtől	<u>16155·—</u>
14·98-al	<u>14980·—</u>	100 $\frac{m}{m}$ egyenleg 18·02-vel	<u>1802·—</u>
Eredmény egyenleg	<u>2977·—</u>	Összesen ...	17957·—
Összesen ...	17957·—		
Új előm. 100 $\frac{m}{m}$ 18·02-vel	1802·—		

Országos Korona-Takarékpénztár.

Elhelyezésért pénztárnak	4000·—	Tőkekamat-adótól adóért	<u>7·45</u>
Kamatért kamatszámának	<u>74·50</u>	Készletegyenleg	<u>4067·05</u>
Összesen...	4074·50	Összesen...	4074·50
Új előmérlegnek	4067·05		

Kamatszámla.

Eredményegyenleg	<u>74·50</u>	Orsz. Kor. Tptrtől kamat	<u>74 50</u>
Összesen ...	74·50	Összesen ...	74·50

Tőkekamat adó-számla.

O. Kor. Tptrnak tkadó...	7.45	Eredményegyenleg	7.45
Összesen ...	7.45	Összesen ...	7.45

Utómérlegszámla.

Pénztárnak egyenlegért 17175.—	Előtől kegyért.....	23044.05
Buzának 100 $\frac{m}{m}$ 18.02-vel 1802.—	Összesen ...	23044.05
Orsz Kor. Tptrnak.....	4067.05	
Összesen ...	23044.05	

Eredménymérleg-számla.

Tőkekamat adónak.....	7.45	Buzától.....	2977.—
Előnek eredményért....	3044.05	Kamattól... ..	74.50
Összesen ...	3051.50	Összesen ...	3051.50

Új előmérleg-számla.

Pénztártól.....	17175.—
Buzától.....	1802.—
Orsz. Kor. Tptrtól	4067.05

27. §. Az előbbi §-ban bemutatott példa magyarázata.

(Leltár, napló, vagyonváltozások, A) a kezdő vagyon elhelyezése, jegyzet, B) a vagyon hullámozása, anyag nyilvántartása, C) előmérleg, pénztári számla egyenlege, idegen pénzek, buzaszámla készletegyenlegének kutatása és ezen egyenleg értéke, takarékpénztár, kamatszám, itt eredményegyenleg, adó, D) zárómérlegek, ezek alkatrészei, lezárásuk, új előmérleg, a részleges számlák új megnyitása,)

Azon kezdjük, hogy vagyonunk egyedül és kizárólag 20.000 K készpénzből áll és hogy az ezzel csinált ügyleteket akarjuk kettős rendben számon tartani. Ezt a vagyont tehát fölösleges volna leltárba foglalni. Nem csinálunk tehát formászerint leltárt, sőt a dolog könnyebb megértése céljából még naplót sem, hanem csak megállapítjuk, hogy aug. 1-én veszünk 1000 mm. buzát (14.98-on) 14.980 K-ért, s hogy az akkor megmaradó pénzt elhelyezzük $4\frac{1}{2}\%$ -ra az Országos Korona-Takarékpénztárba; majd decz. 14-én eladunk 900 mm. buzát (17.95-ön) 16.155 K-ért, s hogy végül

decz. 31-én takaréknk értesítése szerint az, kamat fejében 74.50 K-t javunkra és tőkekamatadó fejében 7.45 K-t terhünkre irt. Kérdés, hogy a félév alatt vagyonunk mennyivel gyarapodott vagy apadt? s hogy az év végével mennyi a tiszta vagyonunk?

A) A 25. §. szerint legelőbb a kezdővagyonat helyezzük el, s minthogy leltárt és naplót könnyebb megértés céljából nem szerkesztünk: a kezdővagyon elhelyezése most csak előmérlegen és az ellentétes számlákon történik. Ez a vagyon pedig jelen esetben csak a gazda cselekvő vagyonát képező 20.000 K lévén: ezért az előmérleg követel a pénzt átvevő pénztárszámlától, a mely ezért a gazdát képviselő előmérlegnek tartozik.¹⁾ Ha a kezdővagyonat így elhelyeztük; ezzel nem csak számtartásunknak első főrészét (25. §.) hanem az előmérlegen egyenlőre minden teendőket el is végeztük; mert az azon még látható egyéb adatok, csak a gazdálkodás végével, a zárószámlákról kerülnek oda. Ezeket az (egyenleg és összeadási) adatokat tehát egyelőre ott nem levőknek kell tekinteni.

B) Vagyonunknak a 25. §§-ban jelzett hullámozása, s így számtartásunk második főrésze azzal kezdődik, hogy vásárolunk 1000 mm. búzát. Ez a vagyonváltozás a pénztárt és buzaüzletünket érdekli, még pedig oly irányban, hogy a most nyitandó buzaszámla kapja a búzát. Ennek fejében tehát tartozik annak, a kitől (a mely számlától) azt kapja. Kapja pedig a pénztárszámlától, mely ennek fejében követel.

Az előbbi vásárból megmaradt pénzünket aztán a takarékbba tesszük. Ez az eset is két számlát érint. A pénztár- és a takarékszámát. Az előbbi adja a pénzt: tehát követel ezért a takarékszámától, a mely azt kapja, s így azért tartozik.

A következő ügyesetben búzát adunk el. Ekkor a buzaszámla ad: tehát ez követel és a melyik kapott: a pénztárszámla tartozik. Itt meg kell jól jegyeznünk, hogy a buzaszámlán a búzának nemcsak *értékét*, vagyis az ezt képező pénzösszeget, hanem magát a búzát is, a buza *anyagának* megfelelő mértékben (mm.) nyilvántartjuk. Így látjuk a számla tartozási oldalán úgy a vett 1000, mint a követelési oldalán az eladott 900 (mm. búzát) számszerint kifejezve.

¹⁾ Mind ennek, s a következőknek is a 91—92. lapon látható főkönyvben tételről tételre utánna kell nézni és ott jelezni, hogy mit néztünk meg, hogy így mindig felismerjük, a még meg nem nézetteket; mert az eljárás csak így lesz megérthető. Sőt ajánlatos, magát a példát, a jelen magyarázat alapján, külön papíron és önállóan kidolgozni.

Végül a takarékpénztár pénzünk kamatjövedelméről és az ezzel járó adóteherről értesít. De nem küldi meg a kamatot, hanem ezt javunkra írja. Kérdés tehát, hogy mely számlákat érdekel ez a vagyonváltozás? Ebben az esetben mi a kamatot a takaréokban hagyjuk, illetőleg neki átadjuk. Érdekelt számlák tehát a kamatszám, a melyet azonnal meg is szerkesztünk és az Orsz. Korona-Tkpénztár számlája. Az előbbi a 74.40 K adott kamatért követel, s megfelelőleg takarékszámlánk a kapott kamatért tartozik.

C) Ha így a B) alattiak szerint a vagyonváltozásokat könyveltük, következik a számlák *lezárása* (lásd 25. §. C).

1. A sorban legelső számla az előmérleg. Csakhogy ez a számla a kezdő vagyont mutatja, s tehát ennek a számlának lezárásához, vagyis: annak kikutatásához, hogy a kezdő vagyon szaporodott vagy kevesbedett-e? csak akkor foghatunk, ha majd D) alatt a vagyonmérlegben megállapítottuk, hogy mennyi a végzővagyon? mert ennek a kezdővagyonnal való összehasonlításából tudjuk meg, hogy az utóbbi a gazdálkodás folytán mit változott. Az előmérleget tehát legvégül, csak a zárószámlák után zárhatjuk le, s akkor majd le is zárjuk.

2. A sorban második a pénztárszámla. Ennek lezárása céljából legelőször is annak két oldalát aláhúzzuk. Aztán ha külön-külön mindenik oldalt összeadjuk: a tartozik oldal 36.155, a követel oldal 18.980-at fog mutatni. A két oldal különbsége tehát 17.175, melyet egyenlegül a *kisebbik* (és pedig a *pénztárszámlánál mindig a követel*) oldalra írunk. Ez által ennek a számlának mindkét oldala egyenlő lesz, s főösszegül (totálé) 36.115-öt fog mutatni. Ily módon ezt a számlát számszerűleg lezártuk, de kérdés, hogy a két oldalt kiegyenlítő 17.175 milyen egyenleg? készlet avagy eredmény? Felelet: a pénztári számlának mindig csak készlet és pedig mindig csak követelési egyenlege lehet és van; mert a) a pénztári számlát mindig a valutát képező pénzről vezetjük, s ezt csak törvényes értékben forgathatván: ezen *magán*, mintha valamely árú volna, nyerni vagy veszteni nem lehet. Ha idegen pénzekkel is dolgozunk, ezeknek mint megannyi árúnak, külön számlákat nyitunk. b) Követelési pedig azért mindig a pénztári számla egyenlege, mert a pénztári számla a lerovott (tehát a tartozási oldalon beszédett és a követelésin kiszolgáltatót) összegekről, s így az egyenleg a maradványról szól. Erről pedig (15. §.) tudjuk, hogy mindig cselekvő, s így annak (25. §.) a követelési oldalon van helye.

3. Most sorban a buzaszámla következik, s így ennek lezárásához nyulunk. A buzaszámláról már a jelen §-ban *B)* alatt megjegyeztük hogy ezen külön nyilvántartottuk úgy az anyag (mm.) mint az érték (K) mennyiségét. Ha tehát most az egyenleg kikutatása céljából a két oldalt külön aláhúzzuk és külön összeadjuk: első sorban a tartozik oldalon 1000 és a követelésin 900 mm.-ra bukkanunk. Legelőször tehát e között a két összeg közötti különbséget kell mint egyenleget a kisebb oldalra írni. Jelen esetben a különbséget tevő 100 mm., mint (az 1000 mm.-ból 900 mm.-nak eladása után megmaradt) készletegyenleg a (különben is kisebb) követelési oldalra jó. Ha így mind a két oldalon egyenlő összegű anyagot (itt 1000 mm.) jegyeztünk: következik a készletegyenleg (itt 100 mm.) értékének a meghatározása és kifejezése. Ennek az értéknek mekkorasága tudvalevőleg (lásd 11. §-t) a tulajdonos egyéni (esetleg megbízottja) felfogásától függ; mert csak ő tudhatja, hogy neki valamely jószága, árúja mennyit ér. Mi úgy találjuk, hogy meglevő buza-készletünk, tekintettel az ár emelkedő irányára, mm.-ként 18·02 K-t ér. Így a készlet értéke 1802 K, mit a követel oldalra jegyezve: ennek az oldalnak értékösszege 17·957-et mutat, szembe a tartozik oldalon levő 14·980-al. A két oldal közti 2977 tehát: eredményegyenleg, a mit ilyenül a tartozik oldalra jegyezve, mindkét oldal egyenlően 17·957-et fog mutatni. Ezzel a buzaszámlát lezártuk.

4. A most lezárásra kerülő takarékpénztári számlánál lényegileg, a már 2. alatt lezárt pénztári számla esete ismétlődik; mert ennél is a két oldal közti különbség (4067·05) azt a készletet, (készpénzünköt) mutatja, mely a takarékpénztárban van, s a melylyel a számla két oldalát kiegyenlítve: azt (4074·50-el) le is zárjuk.

5. A kamatszámbla az eddigi számláktól eltérő alakot mutat; mert tartozik oldala egészen üres. Mindennek daczára a lezárást azzal kezdjük, hogy mind a két, tehát az üres oldalt is aláhúzzuk, s megállapítjuk a köztük levő kölömbiséget. Ez itt a követel oldalon levő egész összegből (74·50) áll. Ezt tehát mint egyenleget a tartozik oldalra írva: a két oldal számszerűleg egyenlő lesz. A kérdés már most csak az, hogy ez a tartozik oldalon levő egyenleg: készlet- avagy eredményegyenleg? Eddig minden számlán a számla két oldala közti különbségből legelőbb a készletegyenleget állapítottuk meg, (25. §. *C)* s csak ezután tértünk át az eredményegyenlegre. Jelen számlánál is legelőbb a készletegyenleget kutatjuk. De ennek a kamatszámblának készlete nincs és egyelőre eléged-

jünk meg azzal a magyarázattal, hogy a kamat (74·50) mint készpénz: már benne van, (itt *D*) alatt az azt átvett), pénztári számla készletegyenlegében. Ezért a kamatszámlla egész egyenlege: eredményegyenleg.

6. Az adószámla lezárása a kamatszámlláéhoz hasonlít, csak-hogy annak eredményegyenlege az ellenkező oldalra jó.

Ha az így lezárt számlákon végig tekintünk, azt látjuk, hogy a pénztári, a buza- és a takarékpénztári számlánkon követelési (cselekvő) készletegyenlegünk van, s hogy tartozási (szenvédő) készletegyenlegünk egyáltalában nincs. Továbbá, hogy tartozási (cselekvő) eredményegyenlegeink vannak a buza- és a kamatszámllán, s követelési (szenvédő) eredmény egyenlegünk van az adószámllán.

D) Midőn így minden számlát lezártunk: akkor a §. *D*) pontja szerint a zárószámlák (mérlegek) szerkesztése következik. Nyitunk tehát ezeknek a mérlegeknek két új számlát, s ezekre, illetőleg ezeknek a részleges számlákéval ellenkező oldalára visszük át az egyenlegeket. És pedig a készletegyenlegeket: az utómérlegre, az eredményegyenlegeket: az eredménymérlegre. Tessék az olvasónak mindezeket az egyenlegeket az első példa részleges számláin felkeresni, s minden egyes egyenlegnek valamely zárószámllára való átviteléről, az illető helyek összehasonlítása alapján meggyőződni.

Ennél az eljárásnál a pénztári számlának követelési készletegyenlege (17,175) az utómérleg tartozási oldalára, a buzaszámla tartozási eredményegyenlege (2977) az eredménymérleg követelési oldalára, s ugyancsak a buzaszámla követelési készletegyenlege (100 mm. = 1802) az utómérleg tartozási oldalára, a takarékszámla követelési készletegyenlege (4067·05) ugyancsak az utómérleg tartozási oldalára, a kamatszámlla tartozási eredményegyelege (74·50) az eredménymérleg követelési oldalára, s végül az adószámla követelési eredményegyenlege (7·45) az eredménymérleg tartozási oldalára jó.

Midőn így a zárómérlegeket a részleges számlák egyenlegeiből megalakítottuk: mindenik zárómérleget saját egyenlegével külön lezárjuk. Ezek a mérlegek a jelen példában tiszta (netto) cselekvő készvagyon (23,044·05) és nyereséget (3,044·05) mutatnak.

Ezek után lezárjuk az előmérleget és pedig a zárómérlegek egyenlegeinek az előmérleg ellenkező oldalaira való átvitelével, mi által ennek két oldalát (23,044·05) kiegyenlítjük.

Így a gazdaságot és számtartását a multa lezárván, végül a gazdaság és számtartás továbbvitelének új időszakára szükséges

előmérleget az u. n. új előmérleget szerkesztjük meg az által, hogy egyenleg és összegezési adatok (tehát lezárás) nélkül, az utómérleg fordítottját mint új előmérleget állítjuk fel. Ezen eljárás folytán példánkban az utómérleg három tartozási tétele, nem csak az új előmérlegen követelési tételekül jelentkezik, hanem (úgy a mint ezt a régi előmérlegnél is láttuk) ezen követeléseknek megfelelőleg a részleges számlák, mint az új gazdasági időszakra újból megnyitott számlák, azokért tartozni fognak. Így látjuk ezeket az összegeket a pénztár-, buza- és takarékszámlának tartozási oldalán felsorolva.

28. §. Második példa a kettős számtartásra.

N a p l ó.

1	2	3	4	5	6	7
Sorszám	S z ö v e g	K	f	Tartozó	Követelő	Észre- vétel
				s z á m l a		
	1-én					
1	Van készpénzem	20,000	—	pénztár	előmérleg	
2	Van 5% adósságom Csiki K.-nál	4,000	—	előmérleg	Csiki	
	4-én					
3	Veszek 1000 m ³ tűzifát 6 K-jával	6,000	—	tűzifa	pénztár	
	7-én					
4	Veszek egy raktár kőszent					
	átalányban	2,000	—	kőszén	pénztár	
5	Eladok apránként kőszent	160	—	pénztár	kőszén	
6	Fizetek Csiki K.-nak félévi kamatot	100	—	Csiki	pénztár	
	12-én					
7	Eladok váltóra kőszent	1,200	—	váltó	kőszén	
	19-én					
8	A fakészlet tűzbiztosításáért					
	fizetek	16	—	tűzifa	pénztár	
9	Eladok kőszent apránként	190	—	pénztár	kőszén	
	22-én					
10	Csiki K. követelése feléért	2,000	—	Csiki	pénztár	
	23-án					
11	Háztartásra kell	150	—	háztartás	pénztár	
12	Eladok 700 m ³ tűzifát 8 K-jával.	5,600	—	pénztár	tűzifa	
	25-én					
13	Veszek bort a kőszénért kapott					
	váltóval	1,200	—	bor	váltó	
14	Veszek bort hitelbe Medgyes Her-					
	manntól	8,000	—	bor	Medgyes	
	28-án					
15	Medgyesnek 8% engedély mellett					
	követelése feléért (4000—320) ..	3,680	—	Medgyes	pénztár	

F ő k ö n y v.

1.		T.	Előmérleg.				K.		
1	1	Kölcsönért Csiki K.-nak	4,000	—	1	1	Készpénzért pénztártól	20,000	—
		Utómérlegtől..	17,404	—			Eredménymérlegtől	1404	—
		Összesen..	21,404	—			Összesen .	21,404	—

2.	T.	P é n z t á r.				K.			
		Május				Május			
1	1	Készletért előmérlegnek	20,000	—	3	4	Tűzifától	6,000	—
5	7	Eladásért köszénnek .	160	—	4	7	Kőszéntől	2,000	—
9	19	Eladásért köszénnek..	190	—	6	7	Csiki K.-tól kamatért .	100	—
12	23	Eladásért tűzifának...	5,600	—	8	19	Biztosításért tűzifától.	16	—
					10	22	Csiki-től követeléséért.	2,000	—
					11	23	Költségekért háztart...	150	—
					15	28	Medgyesi-től a félkövetelésért.....	3,680	—
		Összesen..		25,950			Készletegyenleg..	12,004	—
		Junius				Összesen..		25,950	—
VI/1		Új előmérlegnek	12,004	—			Junius		

3.	T.	Csiki Károly.				K.	
		Május			Május		
6	7	Félévi 5%-os kamatért pénztárnak	100 —	1	1	Kölcsönért előmérlegtől	4,000 —
10	22	Adósságom feléért pénz- tárnak	2,000 —			Eredmény-egyenleg ..	100 —
		Készlet-egyenleg..	2,000 —			Összesen..	4,100 —
		Összesen..	4,100 —				
		Junius		VI/1		Junius	
						Új előmérlegtől	2,000 —

4.	T.	T ű z i f a.				K.	
		Május				Május	
3	4	1000 m ³ 6 Kjával pénztárnak	6,000 —	23	700 m ³ -ért 8 Kjával pénztártól	5,600 —	
8	19	Biztosításért pénztárn.	16 —		300 m ³ -ért 6 Kjával készl. egyl.	1,800 —	
		Eredmény-egyenleg ..	1,384 —		Összesen..	7,400	
		Összesen..	7,400 —				
		Junius				Junius	
	1	300 m ³ -ért 6 Kjával új előmérlegnek	1,800 —				

5.	T.	K ő s z é n.				K.
4	7	Május				
		A vett raktár kőszénért pénzt.....	2,000	—	5 7	Eladásért pénztártól.. 160 —
					7 12	Eladásért váltótól .... 1,200 —
					9 19	Eladásért pénztártól.. 190 —
						Készl. egyen. becsl. szer. 400 —
		Összesen...	2,000	—		Eredményegyenleg ... 50 —
		Junius				Összesen... 2,000 —
	1	Új előmérlegnek.....	400	—		Junius

6.	T.	V á l t ó.				K.
7	12	Május				
		Eladásért kőszénnek..	1,200	—	13 25	Vételért bortól ..... 1,200 —
		Összesen...	1,200	—		Összesen... 1,200 —

7.	T.	H á z t a r t á s.				K.
11	23	Május				
		Költségeként pénztárn.	150	—		
		Összesen...	150	—		
		Junius				
						Eredmény-egyenleg... 150 —
						Összesen... 150 —

8.	T.	B o r.				K.
13	25	Május				
		Vételért váltónak.....	1,200	—		
		Vételért Medgyesnek..	8,000	—		
		Összesen...	9,200	—		
		Junius				
	1	Új előmérlegnek.....	9,200	—		
						Készlet-egyenleg ..... 9,200 —
						Összesen. . 9,200 —

9.	T.	Medgyes Hermán.				K.
15	28	Május				
		8 ^o / _o engedély mellett a félkövetelésért.....	3,680	—	14 25	Vételét bortól ..... 8,000 —
		Készlet-egyenleg	4,000	—		
		Eredmény-egyenleg...	320	—		
		Összesen...	8,000	—		Összesen... 8,000 —
		Junius				Junius
						1 Új előmérlegtől ..... 4,000 —

10. T. **Eredmény-mérleg.** K.

31	Csiki Károlynak.....	100	—	31	Tűzifától.....	1384	—
»	Kőszénnek.....	50	—	»	Medgyes Hermántól..	320	—
»	Háztartásnak	150	—		Összesen...	1704	—
	Egyenleg...	1404	—				
	Összesen...	1704	—				

11. T. **U t ó m é r l e g.** K.

Május				Május			
31	Pénztárnak.....	12,004	—	31	Csiki Károlytól	2,000	—
»	300 m ³ -ért 6 Kjával tűzifának.....	1,800	—	»	Medgyes Hermántól ..	4,000	—
»	Kőszénnek becslés sze- rint.....	400	—				
»	Bornak vétel szerint .	9,200	—				
	Összesen...	23,404	—		Egyenleg...	17,404	—
					Összesen...	23,404	—

12. T. **Ú j e l ő m é r l e g.** K.

Junius				Junius			
1	Csiki Károlynak.....	2,000	—	1	Pénztártól	12,004	—
»	Medgyes Hermánnak .	4,000	—	»	300 m ³ -ért 6 Kjával tűzifától.....	1,800	—
				»	Kőszéntől becslés sze- rint.....	400	—
				»	Bortól vétel szerint ..	9,200	—

29. §. A 28. §-ban bemutatott példa magyarázata.

(Ismétlések, kronologia, szisztéma, napló, könyv, A) a kezdő vagyon elhelyezése a számtartásban, az előmérleg szabálya, B) a vagyonváltozások a számlákon, személyi javak a kettős rendű számtartásnál és ennek következménye, C) egyenlegek, tartalmuk, elhelyezésük, készletegyenleg kétféle ki-keresése, eredményegyenleg, D) zárószámlák, előmérleg lezárása, új előmérleg.)

A 24. §-ban és azóta elmondottak után lehet, hogy a következőkben itt-ott ismétlésekbe esünk. Ez azonban részint tárgyunknak természetében rejlik, hogy az egymáshoz hasonló esetek, ha más és más környezetben is, de sűrűn ismétlődnek, részint pedig abban a törekvésben, hogy az ismétlés folytán, az olvasó tudása inkább mélyrehatóbb, semmint a magyarázatban mutatkozó rés vagy homályosság folytán: hiányos legyen.

Mindenek előtt meg kell különböztetni a kronologiai, az időrendi nyilvántartást, vagyis: a naplózást, a szisztematikus, csoport

szerinti, vagyis: könyvelési nyilvántartástól. Az első megelőzi az utóbbit. És mindkettőt megelőzi a leltár szerkesztése. Az előbbi §-ban számontartott gazdaságban sem fogunk a leltár szerkesztésével törődni. Ilyet csak a következő §§-ban bemutatott gazdaságban fogunk szerkeszteni. Most a 97. lapon májusra szerkesztett napló 1—2 tétele szerint, úgyis egész vagyonunk 20,000 K készpénzből és 4000 K 5⁰/₀-os adósságból áll, mely utóbbival Csiki Károlynak tartozunk. Még a naplózással is kevésbé fogunk itt vesződni. Hisz a naplózás a vagyonváltozásoknak csak előfordulásuk sorrendjében való nyilvántartása, melynek tételei aztán a könyvben *két ellentétes* irányban jegyeztetnek fel. Ebben a naplóban tehát a két könyvi tételre történik hivatkozás. Gondot így még a napló szerkesztése sem okozhat. Hanem figyelmünket kiválóan a kettős rendű könyvre irányítjuk.

A) A meglevő kezdővagyonot mint első tételt kell a naplóba vezetni és azután könyvelni. Így látjuk a naplónak 1—4. hasábjában, a két első tétel alatt az előbb említett kezdő vagyonot naplózva. Az 5—6. hasábjában bejegyzett könyvelési adatok megértésére tudnunk kell, hogy az előmérleg a gazdát úgy képviseli, hogy az előmérleg név helyett, bízvást a gazda nevét lehetne ennek a számlának adni. Így tehát *kezdő adóssággal*, egészen közönséges észjárás szerint is, az *előmérleg*, vagyis: a gazda *tartozik*. A gazda adóssága tehát a 98. lapon látható az előmérleg tartozási oldalára jó. A kettős számtartás az ellentétes mennyiségek elvén alapul, s így az előbbinek ellentétje az, hogy ha az előmérleg a gazda adósságáért tartozik, akkor cselekvő vagyonáért követel, vagyis: a cselekvő vagyon az előmérleg követel oldalára jó. Megállapíthatjuk tehát, mint a kettős rendszerű könyvvitel egyik *alapelvét*, hogy az *előmérleg a kezdő cselekvő vagyonért követel, a szenvedőért tartozik*. Követel pedig illetőleg tartozik a sajátmaga *ellentétes* számláitól és számláinak (25. és 27. §§. A) pontja); mert az előmérleg maga a gazda lévén, ez úgy cselekvő mint szenvedő vagyonát a gazdaságba helyezi, s így a gazdaság különféle csoportjait képviselő részleges számlákon elhelyezi. Jelen esetben pedig a gazda, vagyis: az előmérleg 20,000 K-nyi készpénz vagyonát a pénztárnak adja át. Az ezt képviselő pénztári számla kapván a pénzt: ezért viszonylagosan tartozik az előmérlegnek, mely azt követeli. Azt a 4000 K-t pedig, a mivel a gazda, illetőleg az előmérleg tartozik, Csiki Károly adta. Ennek a számlája fog tehát a 4000 K-ért az előmérlegtől követelni, a minthogy az előmérleg ezért már tartozik is. Ily módon

ebben a most meginduló gazdaságban a kezdővagyonat már számtartásilag elhelyeztük, vagyis: azt naplóztuk és könyveltük.

B) Ha így a kezdővagyonat a napló és a főkönyv révén számtartásunkban elhelyeztük: ekkor következik a gazdaság vite-lének, az adás-vevésnek, s az ez által létrejövő vagyonváltozásoknak számtartási elhelyezése. Ez a naplóban történik meg az által, hogy ide vezetjük be legelőször. Ha tehát vásárolunk 1000 m³ tűzifát 6 K-jával, ezt legelőször a naplónak sorban 3. *tétele* alá vezetjük. A mi pedig a könyvelését illeti: mindig azt a kérdést kell felvet-nünk, hogy a könyvelendő eset által *mely számlák és mely irányban* vannak érdekelve. Ennél az esetnél *pénzzel tűzifát* vásárolván: a pénztár- és a tűzifaszámla van érdekelve. Még pedig a tűzifaszámla a már felállított elv szerint valamit: a fát kapván, ezért tartozik. Ellenben a pénztárszámla a pénzt adván: ezért követel. Így látjuk ezt a napló 5—6. hivatkozási hasábjában és így a tűzifa- illetőleg a pénztárszámla tartozik, illetőleg követel oldalán. Ugyancsak ez az eljárás ismétlődik a 4. *tételnél*, hol egy raktár kőszenet: a kőszén mennyiségének közelebbi meghatározása nélkül (!) 2000 K átalányösszeggel vettünk meg. Ennél a tételnél, az érdekelt kő-szén- és pénztárszámlák közül: kap szenet a kőszén számla, mely tehát tartozik. Ellenben: ad pénzt a pénztárszámla, mely tehát kö-vetel. Az 5. *tételnél* kőszenet adunk el, a miért pénzt kapunk. Az érdekelt pénztár- és kőszén számlák közül tehát a pénztár kap: ezért az tartozik a kőszénnek, mely szenet adott, s úgy ezért attól követel. A 6. *tétel* alatt kamatot fizetünk hitelezőnknek. Hite-lezőnk számlája tehát kap pénzt, s így tartozik pénztárunknak, mely pénzéért hitelezőnktől követel. A 7. *tételnél* kőszenet adunk el váltóra. Tehát a váltó- és a kőszén számla vannak érdekelve; még pedig a váltót kapván: a váltó számla tartozik a kőszénnek, mely ellentétesen ezért a váltótól követel. Így látjuk ezeket tételről tételre a napló-ban és a számlák megfelelő oldalain.

A mi a napló 8. *tétele* alatti tűzbiztosítást illeti, itt egy elvi kérdést kell tisztáznunk. Ez az, hogy midőn a kettős számtartásnál dologi jószág személyi jószággal kerül szembe: ekkor ennél a rendszernél is, a cserének csak egyik oldala: a dologi rész jegyez-hető be a könyvbe. (24—25. §§.). Így tehát, ha fakészletünket elemi csapás ellen biztosítjuk: ekkor csak a kiadott biztosítási összeget lehet könyvelni. Más szóval: a pénztár ezért a kiadásért követel, de kitől? Jelen és hasonló esetekben attól nem követelhet,

a kinek az összeget adta; mert pl. jelen esetben a biztosító intézet tényleg nem a kapott összeggel, hanem a biztosítással tartozik, a melyet fog is nyújtani. Ennek a kérdésnek *elvi* megoldása az, hogy midőn a kettős számtartásban kivételesen dologi jószág személyivel áll szembe: ekkor a dologi rész könyvelése után ki kell keresni, hogy a vele szembe álló személyi jószág, melyik személy, vagyis itt helyesebben: melyik számla javára vagy terhére esik. És ha ilyen számlát találtunk, akkor a cserének személyi részére eső összeget, erre a számlára kell írni. Így van ez jelen esetről, hogy a pénztár a kiadott 16 koronát a tűzifától követeli, melynek javára a biztosítás szolgál és a melyért tehát a tűzifaszámla a pénztárnak tartozik.

A 9. *tétel* az 5-iknek ismételése; a 10-ik pedig az, hogy Csikinek adósságunk felét kifizettük, a mi nem igényel további magyarázatot. Annál inkább felvilágosításra szorul a 11. *tétel*, melynél látszólag ismétlődik a 8. alatti eset. A háztartásra kiadott összegekkel is személyi javak állanak szembe. Azok a személyi javak, melyeket háztartásunkban élvezünk. Az ezekre kiadott pénzért tehát a pénztár követel. De kitől? a kik azért megszolgáltak (segéd, cseléd stb.) vagy nekünk valamit eladtak (mészáros, boltos stb.) ezektől nem követelhet. Keresni kell tehát a 8. tételnél elmondottak szerint azt a számlát, melynek terhére vagy javára a szóban forgó összeg esik. Csakhogy ez vagy egyiket sem, avagy valamennyit illeti; mert a gazda éppen azért gazdálkodik valamennyi számlán, hogy háztartásában jelentkező szükségleteit fedezhesse. Ezt a költséget tehát egyik számla terhére sem írhatjuk, hanem nyitunk *háztartási* számlát, melyet a pénztártól háztartásra kapott 150 koronával megterhelünk, vagyis: a háztartási számla ezért tartozni fog. A 8. és 11. tételhez elmondottakból következik *az elv*, hogy ha a kettős könyvvitelnél személyi jószág áll dologival szembe: ekkor a személyi részre eső összeget első sorban arra az *üzletszámlára* írjuk, melynek terhére vagy javára ez az összeg esik. Ha ilyen üzleti számlánk nincs, vagy nyitni sem lehet: ekkor *költség* számlát nyitunk és erre írjuk. Ilyen költség számlák a háztartási, az egész üzletre vetett adó, vagy ott alkalmazott személyzet díjazásáról stb. szóló számlák. Ezek elannyira itt is az *egyszeres* jelleggel birnak, hogy követelési oldalaik az üzlet folyamán, rendszerint üresen maradnak. Legfeljebb térítmény fordul azokon elő.

Ezek után a hátralévő tételek könyvelése kevés magyarázatot igényel; mert a 12 *tétel* alatt készpénzért eladott tűzifa könyvelése, az érdekelt pénztár- és tűzifaszámlákon, a könyvelési szabály szerint

történik. A 13. tételnél új az, hogy nem pénzzel, nem is saját váltóval, hanem a köszéneladásból kapott és most tovább forgatott váltóval fizetünk, melyet tőlünk a bort eladó teljes értékben el is fogadott. Úgy a naplóba jegyzett könyvelési adatok, mint a bor- és a váltószámlára irás, a könyvelési szabály szerint történt. A 14. tétel alatt Medgyestől hitelbe veszünk bort. Az általános könyvelési szabály szerint lévén ez az eset könyvelendő, bővebb magyarázatot nem igényel. Még csak a 15. tételről említjük meg, hogy Medgyes hitelbe adott borának az árát, a kikötötnél hamarább akarván megkapni, mi neki tartozásunk felét a lejáratí idó előtt csak úgy fizettük ki, ha abból 8⁰/₀-ot enged. Így 4000 korona tartozásunkat 3680 koronával törlesztettük. Ezért tehát pénztár követelni és Medgyes tartozni fog. Ezzel számtartásunk második főrészt: a vagyon hullámzásának elhelyezését bevégeztük. Most így gazdaságunk helyzetéről tájékozást nyerünk: könyvünket zárjuk le.

C) 1. Az előmérleg, általános számla lévén, ennek lezárását D) alatt tárgyaljuk.

2. Különben pedig visszaidézve emlékezetünkben a számlák lezárásáról (25. és 27. §§.) mondottakat, azt látjuk, hogy *pénztári számlán* könyvelt *tételek* összege 25,950 tartozást és 13,946 követelést mutat. A kettó közötti különbség tehát 12,004, mely mint egyenleg a két oldalt egyenlővé teszi. Minthogy pedig a 25,950 tartozás a pénztárba betett, ellenben a 13,946 követelés az onnan kivett összeget jelenti: ezért 12,004 különbözet a pénztárban levő összeget, a *készletet* mutatja. Azt már előbből tudjuk, hogy minden *számla lezárásánál legelőbb* a számla cselekvő vagy szenvedő *készvagyont, készletét kell keresni* és a számla lezárását ezzel kísértetni meg, s hogy a *készlet* rendszeren *abban a dologban* található: a *miről a számla szól*. Így áll a pénztárnál a készlet pénzből, s állani fog a tűzifaszámlánál tűzifából és így tovább. Csak a *személyszámláknál* szokott a *készlet testetlen javakból*, vagyis: az illető személy tartozásából vagy követeléséből állani.

3. Csiki Károly személyszámláján az egyenlegek előtt, 2100 tartozás és 4000 követelés áll egymással szemben. Miután a tartozási oldal szerint adósságunknak felét kifizettük: a készlet itt adósságunk másik fele, vagyis 2000 K tartozásunk, mely mint készlet-egyenleg jó a kisebb: jelenleg tartozási oldalra. De ez a két oldalt nem egyenlíti ki, mert még 100 a különbség. Ezt mint eredmény-egyenleget írjuk a kisebb: most már követelési oldalra, mi

által a két oldal kiegyenlítve van. És itt azt jegyezzük meg, hogy míg előbbi (26. §.) példánkban csak követelési, tehát egyféle készletegyenleget láttunk: addig a jelen példában kétféle fordul elő. A pénztári számlán követelési, a Csiki-számlán tartozási. Ennek értelme az, hogy a követelési készletegyenleg a számlának: cselekvő, a tartozási pedig: szenvedő készvagyont, készletét mutatja. *Ezek az egyenlegek a számlákon az előmérleg szerint helyezkednek el.* Vagyis úgy, a hogy az előmérlegen, a kezdő vagyon elhelyezését értelmeztük. Tehát hogy a tartozási oldalon a szenvedő, a követelési oldalon a cselekvő készletegyenleg van. Minthogy pedig szenvedő vagyon csak testetlen javakból, idegen jogigényekből (9. §.) állhat: ezért testes javakból szenvedő készlet sohasem alakulhat. Ebből foly az is, hogy a *pénztárnak* és ehhez hasonlóan: valamely anyagot mutató *számlának készletegyenlege, mindig csak követelési lehet.*

4. A Csiki-számlán mutatkozó másik egyenlegnek: az eredményegyenlegnek értelmezésére nézzük meg a *tűzifaszámlát*, melyen a tartozási könyvelt tételek összege 6016, a követelési 5600-at mutat. A készletet keresve (lásd az előbbi példa buzaszámlájának a lezárását) azt látjuk, hogy a tartozási oldal szerint a számla kapott 1000 m³-t és a követelési oldal szerint adott 700 m³-t. A készlet tehát 300 m³, melynek értékét az üzleti viszonyok és egyéni befogásunk szerint mi alacsonyra és magasra is becsülhetjük. De a szoliditás kedvéért 6 K-jával inkább alacsonyra, mint magasra becsüljük, s így a készletegyenleg értékét 1800 K-ra tesszük. De ezzel a számlán csak az *anyag nyilvántartása* van kiegyenlítve. Az értékhasáboknál mutatkozó 1384 különbözetet, mint *eredményegyenleget* a kisebb oldalra írva: összeadás által a számla le van zárva. Ennél a számlánál is, mint a pénztárnál cselekvő készlet-egyenleg van, a melyet az előbbi tételnél adott értelmezés szerint kell befogni. És van eredményegyenleg is, úgy mint a Csiki-számlán. Csakhogy az utóbbinak eredményegyenlege a követelési, az előbbié pedig a tartozási oldalon van. Ennek értelmezése az, hogy a Csiki-számla a kölcsönért fizetett kamatokat adta, elvesztette, s ezért a könyvelési szabály szerint követel. Az utóbbi pedig 6016 K-ba került tűzifából, a követelési oldal szerint részint már bevett, részint még bir, összesen 7400 K érőt, vagyis: (7400—6016) 1384 nyert. Tehát kapott s így a könyvelési szabály szerint ezért tartozik. E szerint az *eredményegyenleg is kétféle: cselekvő és szenvedő.* A *cselekvő, a nyereséget* mutatja, és mert a számla ezt kapta, bevette:

ezért azzal *tartozik*. Vagyis: a tartozási oldalon mutatkozó eredményegyenleg mindig nyereség. A *szenvedő* eredményegyenleg *veszteséget* mutat, s mert a számla ezt adta, elvesztette: ezért azt *követeli*. Vagyis: a követelési oldalon mutatkozó eredményegyenleg mindig veszteséget jelent. A *készlet- és az eredményegyenlegek* tehát a számlán éppen *ellenkező irányban* helyezkednek el. A tartozási oldalon mutatkozó *készlet* szenvedő, az *eredmény* cselekvő, a követelési oldalon mutatkozó *készlet* cselekvő, az *eredmény* szenvedő.

5. A *kőszén* számlán a lezárás előtt 2000 K tartozás áll szembe 1550 K követeléssel. Itt is először a készletet keressük. De jól megtekintvén a számlát: ezen a készlet megállapítására tényezőket nem találunk. Másképp volt a tűzifánál. Itt a számla megmutatta, hogy hány m³ fát vettünk és adtunk el. De itt a *kőszén*nél nincs megadva a *kőszén* anyagának a mértéke. Tehát nem tudjuk, hogy pl. hány q. vagy mm. volt a raktáron, mennyit adtunk el és mennyi van még ott. Mikor ily módon az *anyag*ról *nincs nyilvántartás*: akkor a *készletet in natura kell megbecsülni*. vagyis: a *raktárban* fölkeresni és *megmérni*, leltározni, hogy mennyi van ott. Ennek az eljárásnak csekély előnye az, hogy az anyagnak változatait, hullámozását nem tartván nyilván: ezen munka megtakarításával a számtartásnak kevesebb dolgot ad. De nagy hátránya, hogy a jogos eladást, elhasználást nem mutatván ki: az ezen kívül idő, elemi csapás stb. folytán elkallódott, avagy hűtlen kezekre jutott részt nem mutatja, s így a gazdálkodásnak nem nyújtja hű képét. A jelen esetben a raktáron levő készlet értékét, tegyük fel kellő megtekintés, leltározás, tehát becslés után kerekösszegben 400 K-ra becsüljük és ezt az összeget, mint készletegyenleget vezetjük a kisebb, jelenleg követel oldalra. Csakhogy ezzel a számla kiegyenlítve nem lévén, a különbözetet, mint eredményegyenleget a még mindig kisebb, követelési oldalra írjuk, mi által a számla kiegyenlítve lesz. Megtekintve az így lezárt számlát, ezen azt az új körülményt látjuk, hogy míg a tűzifa- és a *kőszén* számlákon levő, két-két egyenleg a számláknak ellenkező oldalain helyezkedett el: addig itt az ezen a számlán levő mind a *két egyenleg egy oldalon* van. Ez azt jelenti, hogy a számlán van még cselekvő vagyon, dacára hogy nem csak nem nyertünk, hanem veszítettünk rajta. Ennek a számlának lezárása tehát csak a szabálynak felel meg, midőn úgy a cselekvő készlet, mint a szenvedő eredményegyenleg a követelési oldalon jelentkezik.

6. A *váltószámla*, ú. n. *holtszámla*.

7. A *háztartásszámla* természetét már a 8. és 11. tétel könyvelésénél *B)* alatt kifejtettük, s itt csak azt említjük meg, hogy a háztartási és más *költségszámlák* háztartó (15. §.) természetüknél fogva csak fogyasztók lévén, ezeknek rendszerint sem készletük, sem cselekvő eredményegyenlegük nincs, hanem egész tartozásuk mint szenvedő eredményegyenleg kerül át a követel oldalra, mi által a számla záródik is.

8. A *borszámlának* csak tartozási oldalán van, két tétel 9200 K-al, a nélkül, hogy a köszénhez hasonlóan, a bornak mennyisége nyilván volna tartva. Eljárhattunk volna tehát úgy, hogy eladtuk volna az egész készletet pl. 10,000 K-ért, s akkor *nem* lett volna *készlet*, csak 800 K nyereség, mely eredményegyenlegül a tartozási oldalra jött volna. Avagy eladhattuk volna készletünk *felét* 6000 K-ért, s a másik fele még mindig *legalább* 4600 K-át érvén, nyereségünk lett volna $(6000 + 4600 = 10,600 - 9200)$ 1400 K. Ekkor a (4600 K-ás) készlet a követelési, és az (1400 K-ás) eredmény a tartozási oldalon lett volna: a tűzifaszámlához hasonlóan. Vagy végül előfordulhatott volna az is, hogy a készletből eladunk valamely mennyiséget pl. 3600 K-ért, s midőn a számla lezárása céljából a 5. számlánál előadott módon a készletek értékét keressük, azt látjuk, hogy ez az érték 5400 K-ra rúg. Ekkor tehát újból a köszén-számla esete ismétlődik. Vagyis: a követelési oldal 3600 K-ához jönne az 5400 K-ás készletegyenleg és még 200 K veszteségi egyenleg. Mindezt csak okulás céljából soroljuk föl és jó lesz, ha az olvasó a számlának ezt a különféle lezárási módját az elmondottak szerint mind megcsinálja; mert mi a borszámlának egy mindezeknél egyszerűbb, de eddig elő nem fordult azt a lezárási alakját adtuk, hogy van cselekvő készletünk minden eredmény nélkül, vagyis: hogy egész készletünk megvan és pedig abban az értékben, a melyben vettük.

9. *Medgyes Hermann* hitelezőnknel, mint a *B)* alatt tárgyaltuk, az az eset van, hogy a kikötöttnél hamarább óhajtván tőlünk pénzt kapni, mi csak részben és csak 8⁰/₀ engedély mellett voltunk hajlandók fizetni. Így 4000 K helyett 3680 K-át fizettünk. Készlet tehát: a tartozási kisebb oldalra jövő 4000 K adósság. A két oldal közti különbözetet az a 320 K nyereség alkotja, mely az 3680-al kifizetett 4000 K-nak 8⁰/₀-át teszi, s mely így a készletegyenleggel együtt a tartozási oldalon jelentkezik. Ennek a számlának lezárása tehát a köszén-számlának képezi megfordítottját. Ezzel *részleges számlák mind le vannak zárva*.

D)) Ha így a számlákat mind *hibátlanul* lezártuk: a még eddig meg nem szerkesztett *két általános számlát szerkesztjük* meg. Ez a két zárószámla: az *utó-* és az *eredménymérleg*. Szerkesztjük pedig ezeket a részleges számláknak, a lezáráskor C) alatt már megalakított egyenlegeikből oly módon, hogy a mely egyenleg a részleges számlának tartozási oldalán van, az természetéhez képest vagy az *utó-*, vagy az *eredmény-mérlegnek követel oldalára*, a követel oldalon levők pedig a zárószámlák tartozási oldalára jönnek. Így látjuk ezt a 100. lapon 10. és 11. alatt szerkesztett *eredmény- és utómérlegen*, melyre és pedig: a készletegyenlegek az *utó-*, az *eredmények az eredménymérlegre ellentétes irányban mind áthozva* vannak. Ezután a két zárószámla egyenlegét vagyis: azt keressük ki, hogy mennyi az egész gazdaságnak *tiszta nyeresége vagy vesztesége* és mennyi a *tiszta érték avagy tehervagyon*? A 3. és 4. számla lezárásánál az *egyenlegek elhelyezésére* nézve kifejtett szabály, a zárószámlákra is érvényes. Ha mindezek után *próbaképen* az előmérlegen mutatkozó kezdő tiszta vagyonhoz, az eredménymérleg tiszta nyereségét adjuk, vagy ha abból a tiszta veszteséget levonjuk: az utómérlegen mutatkozó végző tiszta vagyonösszeget kell kapnunk. Így látjuk, hogy az előmérlegből kivehető 16,000 K tiszta kezdővagyonhoz, az eredménymérleg 1404 K-nyi tiszta nyereségét adva: egyezik az utómérleg 17,404 K-t tevő cselekvő egyenlegével. *Legvégül az előmérleget zárjuk le* és pedig oly módon, hogy a zárószámláknak egyenlegeit, ugyancsak egyenlegekül az előmérleg ellenkező oldalaira visszük át. Ha könyvvitelünkben számszerű hiba nincs: a két zárószámlának ily módon átvitt egyenlegeivel, az előmérlegnek záródni kell. Így látjuk ezt saját előmérlegünkön is.

A kettős rendszerű könyvnek, a tovább vitelre való új megnyitása abból áll, hogy legelőbb is *az utómérlegből*, a jövő gazdasági időszak *új előmérlegét alkotjuk* meg. Ez úgy történik, hogy a *e nem* zártnak vett utómérleget megfordítjuk, vagyis: a mely tételek az utómérleg követelési oldalán vannak, azok az új előmérleg tartozási oldalára és a tartozási oldalán levők az új előmérleg követelési oldalára jönnek. Így látjuk ezt a 12. *új előmérleg-számlán*. Ezután a 2. alatt előadottak szerint az előmérlegen levő kezdő vagyont az ellentétes számlákon kell könyvelni. Ezek azok a számlák, melyekről a *készletegyenlegek* az utómérlegre származtak, s mely készletegyenlegeket az új előmérleg ellenkező oldalára hoztunk át. Ha tehát ezeken a *készletszámlákon* levő *készletegyenle-*

geket, az új gazdasági időszak új számláinak másik oldalára viszs-
szük át: a kettős könyv a tovább vitelre meg van nyitva, úgy hogy
abba az új időszaki adás-vevési esetek, vagyis: az új napló téte-
leinek könyvelése következhetik.

30. §. Harmadik példa a kettős számtartásra.

(Ennek a példának magyarázatát lásd a 31—39. §§-okban.)

Leltár 1905. december hó 1-én.

Sorszám	S z ö v e g	Egyenként		Összesen	
		K	f	K	f
	a) Érték.				
1	Fekvőség:			8,000	—
	Egy ház Ujfalun.....			9,121	96
2	Készpénz.....				
3	Váltókövetelés:				
	Csekő Zs.-nek 1906. jan. 15-én lejáró elfogad- ványa.....			36,000	—
4	Árúkészlet:			19,000	—
	1000 q buza 19.— K-val				
5	Értékpapirkészlet:			11,800	—
	10,000.— K névértékű 6%-os értékpapir 118 K-val				
6	Folyószámla követelésem:				
	Erdélyi Károly Pécssett ..... 21,600.—	27,360	98		
	Roth M. Pozsony 5,760 98				
	Levonva ebből folyószámla tartozásom:	10,644	28	16,716	70
	Ivándy M. Pozsony				
7	Kamathátralékok:				
	10,000.— K névértékű 6%-os papir után	300	—		
	$\frac{1}{2}$ évre	6,000	—		
	Nagy János tartozása után				
	Zárlati időszakon túl általam előre kifizetett kamat.....	598	22	6,898	22
8	Betáblázott követelésem:			200,000	—
	Nagy Jánostól				
	Értékvagyon			307,536	88
	b) Teher.				
9	»Fonçière« biztosító-társaság.....			3,120	—
10	Birtokomban levő váltó előre megkapott kamatja			270	—
11	Váltótartozásom.....			52,800	—
	1906 február 7-re lejáró elfogadványom 6%.				
	Tehervagyon			56,190	—
	Tiszta értékvagyon			251,346	88
	Összesen			307,536	88

N A P L Ó.

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevételek		kiadás	
						K	f	K	f
1	1		Nyolcz számla — Előmérlegnek 307,536.88						
	2		Fekvőségek számlája	8,000	—				
	3		Pénztárszámla			9,121	96		
	4		Váltótárcza-számla	36,000	—				
	5		Árúszámla	19,000	—				
	6		Értékpapir-számla	11,800	—				
	7		Folyószámla	16,716	70				
	8		Kamat számla	6,898	22				
	9		Nagy J.-nál bekebelezett követelése számlája	200,000	—				
2	1		Vagyonszámla — Három számlának 56,190.—						
	10		Foncière bizt. társaság számlájának	3,120	—				
	8		Kamat számlájának	270	—				
	11		Elfogadott váltók számlájának	52,800	—				
			— 1 —						
3			Csekő Zs.-nek eladok 1906. márczius 5-én lejáró váltóért						
	4	5	500 mm. buzát 20.— K-jával = 10,000.— Váltótárcza — Árúszámlájának	10,000	—				
			— 3 —						
4			Áron M.-nek eladok 8000 K névértékű 6%-os értékpapírt 118 K-jával és a le- járt 2 napi kamat megtérítése mellett						
			Pénztár-számla — Két számlának						
	6		Értékpapir-számlájának	—	—	9,440	—		
	8		Kamat számlájának	—	—	2	66		
5			Erdélyi Károly készpénz-küldeménye						
	7		Pénztár-számla — Folyószámlájának	—	—	36,804	10		
			— 4 —						
6			Erdélyi K. kérésére Kovács K.-nak Székes- fehérvárra készpénz-küldemény						
	7		Folyószámla — Pénztárszámlájának	—	—	—	—	9,790	72
			— 5 —						
7			Nagy Jánosnak az a birtoka, melyre a leltár szerint 200,000 K-ám van első helyen bekebelezve, a 2-dik árverésen 160,700 K-ért, az ottani törvényszék f. é. 55,632 sz. végzése szerint, jogérvényesen rajtam maradt. Addig is, míg e vételár iránt a törvényszék intézkednék:						
	2	13	Fekvőségek — Nagy János birtokeladási számlájának	160,700	—				
			Átvitel	525,304	92	55,368	72	9,790	72

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel-ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	525,304	92	55,368	72	9,790	72
			— 6 —						
8			Veszek 3000 métermázsabuzát 20 K-jával : 1500 mm. árát azonnal készpénzben fizetem ki, 1500 mm. fejében 1 db. 1906. április 1-én lejáró váltót fogadok el :						
	5		Árúszámla — Két számlának.... 60,000.—	—	—	—	—	30 000	—
		11	Pénztárszámlának	30,000	—				
			Elfogadott váltóknak						
			— 9 —						
9			A kir. törvényszék f. é. 65,632. sz. végzése szerint — lásd a 7 ik tételt — a Nagy- féle birtok 160,700 K vételárából fede- zendő 8 842 06 K adóhátralék és az én 200,000 K-nak 6.266.66 K-nyi 1905. május 30-tól máig járó 6 ^o / _o -os kamatja. Ezek leszámítása után Nagy János 1905. junius 1-én kelt 200,000 K kötelezvé- nyeinek törlesztésére 145,591 28 K marad						
	13		Nagy János birtokeladási számlája —						
			Három számlának..... 160,700	—	—	—	—	8,842	06
		8	Pénztárszámlának	6.266	66				
		9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelése számlájának.....	145,591	28				
			— 9 —						
10			Az előbbi tétel szerint a 200,000 K-ás követelésekre Nagy Jánostól 145,591.28 folyt be, s így még 54,408.72 K köve- telésem maradt függőben						
	14		Függő követelések számlája —						
		9	Nagy Jánosnál bekebelezett követelése számlájának	54,408	72				
			— 10 —						
11			Szemér J.-től veszek 3000 zsákot 1 K 10 f-jével						
	15		Fölszerelések számlája — Pénztár-számlának	—	—	—	—	3,300	—
			— 11 —						
12			Orsz. Kor. Takarékpártól veszek 40 drb aranyat à 11.20						
	16		Árfolyamos pénzek számlája — Pénztár- számlának	—	—	—	—	448	—
			Átvitel	761,571	58	55,368	72	52,380	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-diki december havi	Hitel- ügyletek		Készpénz			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	761,571	58	55,368	72	51,380	78
			— 13 —						
13			Nagy Jánossal függő követelésekre nézve - 10. tétel - következő egyezséget kötöttem: Az 54,408 K 72 f kiegyenlítésére ad: 1. 16,000 K névértékű magyar vasuti kötvényt 135 K-val a 12 napi kamat megtérítése mellett; 2. fizet készpénzben 15,000 K — f-t; 3. egy 15,000 K-ás 1906. márczius 15-én lejáró váltót, melyen ő mint kibocsátó, Erdélyi Károly pedig mint elfogadó fog szerepelni; 4. elengedek 2776 K 07 fillért						
		14	Öt számla — Függő követelések számlájának						
	6		Értékpapír-számla	21,600	—				
	8		Kamat-számla	32	—				
	4		Váltótárcza-számla	15,000	—				
	17		Időközi eredmény-számla	2,776	72				
			Pénztárszámla			15,000	—		
			— 14 —						
14			Nagy János-féle birtok értékesítése céljából félévi időtartamra egy consortium alakul, melyben: Szabó Gábor 25 ^o / _o Gergely István 35 ^o / _o Zákó János 15 ^o / _o Czégem 25 ^o / _o -al vesz részt, és mely a birtokot 200,000 koronán úgy veszi meg tőlem, hogy az esetleges nyereségből mindenekelőtt Nagy Jánosnál elveszett 2776·72 koronám térítettik meg.						
	18	2	Közös ingatlanok számlája — Fekvőségek számlájának	200,000	—				
15			A bekövetkező veszteségre a consortium tagok nálam értékpapirokat tesznek le és pedig: Szabó Gábor 6 ^o / _o -os aranyjáradékot K 12,000 Gergely Istv. 4 ^o / _o -os aranyjáradékot K 20,000 Zákó János 50 darab 200 koronás 1864-beli sorsjegyeket..... K 10,000						
		20	Letéteményezett értékpapírok — Letéteményeseknek	42,000	—				
			Átvitel	1 042,980	30	70,368	72	52,380	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	1.042,980	30	70,368	72	52,380	78
			— 15 —						
16			Csekő Zs. lejárt váltóját kifizeti (lásd a leltár 3 tételét)						
	4		Pénztárszámla — Váltótárczának	—	—	36,000	—		
			— 16 —						
17			Veszek 32,000 K névértékű 6 ⁰ / ₀ -os érték- papirost 118 Kért kamatmegtérítés nélkül						
	6		Értékpapír — Pénztárnak	—	—	—	—	37,760	—
			— 17 —						
18			A közös birtok haszonbére fejében bérlő ¹ / ₂ évre fizet:						
	18		Pénztárszámla — Közös ingatlanok számlának	—	—	10,000	—		
			— 18 —						
19			Ivándy M. értesít, hogy utasításom szerint a közös birtok adóját ¹ / ₂ évre lefizette						
	18	7	Közös ingatlanok számla — Folyószámlának	2,520	—				
			— 19 —						
20			A »Foncièr«-nak fizetek leltári tartozásomér						
	10		A „Foncièr“ — Pénztárszámlának	—	—	—	—	3,120	—
			— 20 —						
21			A »Foncièr« számlát küld az idei biztosí- tásról, s ezt rendben találtam						
	21	10	Biztosítási díjszámla — a „Foncièr“-nak...	4,621	20				
			— 21 —						
22			Mészáros Károly, kinek a közös birtokot el- adtuk, a vételárt pénzben nálam befizeti.						
	18		Pénztárszámla — Közös ingatlanok számlá- jának	—	—	230,000	—		
23			A közös üzlet legombolyításakor 30,000 nyereség mutatkozik: ehhez jön a 18-ik tétel szerint haszonbér 10,000						
			Összesen 40,000						
			Ebből előbb javamra levonandó						
			a 14-ik tétel szerint 2776.72						
			a 19-ik tétel szerint 2520.— = 5296.72						
			A maradó 34,703.28						
			ból: Gergely Istvánnak 8646.15 K-t és Szabó Gábornak 6175.82 K-t arány- számaik szerint készpénzben kifizetek; Zákó János 3705.49 K részét Ivándy M.- nak utalványozom; a reám eső rész az eredmény számlát illeti.						
			Átvitel	1.050,121	50	346,368	72	93,260	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	1,050,121	50	346,368	72	93,260	78
18			Közös ingatlanok számlája —						
			Háromnak 37,480						
	17		Időközi eredményszámlának						
			2776.72 + 6175.82	8,952	54				
	12		Utaltványzámlának 3,705	49					
			Pénztárszámlának ..... —	—	—	—	—	24,821	97
24			A letett értékpap. Zákóét kivéve kiadhatók						
	20	19	Letéteményesek — Letéteményezett érték- papiroknak 32,000	—	—				
			— 22 —						
25			A pénztár gyümölcsöztetése céljából veszek a magy. általános hitelbanknál 210,000 K-ért 4½%-os pénztári jegyet						
	6		Értékpapír — Pénztárnak ..... —	—	—	—	—	210,000	—
			— 23 —						
26			Az 1906. évi termésre foglalóul adok Bognár Jánosnak 8.000 K, Márkus Péter- nek 4,000 K és Lövény Józsefnek 6,000 K-át. Bognár János foglalójának kifize- tésével Erdélyi Károlyt, Márkus Péter kifizetésével Rot M.-et bizom meg, Lövénynek készpénzben adom.						
	23		Foglaló pénzek — Két számlának 18,000						
		7	Folyó számlának 12,000	—	—			6,000	—
			Pénztárszámlának ..... —	—	—	—	—		
			— 24 —						
27			Veszek számlára:						
			Roth Miksától 1200 mm. árpát 14 K.-val 1906. febr. 28-án fizetendő 16,800 K-ért;						
	5	7	Árúszámla — Folyószámlának	16,800	—				
			— 25 —						
28			Eladok hitelre Erdélyi Károlynak 1000 mm. árpát 15 és 200 mm. búzát 21 K-jával. Az utóbbi ára 1906. márczius 7-én fizetendő.						
	7	5	Folyószámla — Árúszámlának 57,000	—	—				
			— 30 —						
29			Erdélyi Károlyt a fuvaregyezségileg meg- állapított részével megterhelem						
	7	25	Folyószámla — Üzleti költség számlának ... 620	—	—				
			Átvitel	1,181,199	53	346,368	72	334,082	75

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel-ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel				bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
30			Áthozat	1.181,199	53	346,368	72	334,082	75
			— 31 —						
			Hó végével lezárom az üzleti, valamint háztartási költségről vezetett segédkönyveket, melyeknek végösszege:						
			1. Fuvarra áruk után kiadtam..	4172	—				
			2. Üzleti költségre	3218	—				
			3. Háztartásra	1000	—				
			Három számla — Pénztárnak	8390	—				
	5		Árúszámla	—	—	—	—	4,172	—
	25		Üzleti költség	—	—	—	—	3,218	—
	26		Háztartásiszámla	—	—	—	—	1,000	—
31			— 31 —						
			Folyószámlák lezárásánál kamatot követelnek:						
			1. Erdélyi Károly.....	484	61				
			2. Ivándy M.	56	48				
			ellenben tartozik:						
			3. Roth M. Pozsony	185	58				
	8	7	Kamatszámlla — Folyószámlának	541	09				
	32	7	Folyószámla — Kamatszámlának.....	185	58				
	33		Raktárkönyvünk szerint kamatvesztésünk van						
	8	5	Árúszámla — Kamatszámlának	159	27				
34	22	8	Elfogadványaimért és értékpapirjaimért a zárlati időszakon túl számítandó kamat						
			Hátralékoskamat — Kamatnak	1,533	27				
			A felek által a zárlati időszakon túl fizetett kamat						
35	8	24	Kamatszámlla — Előrefizetett kamatnak ...	295	83				
			Összesen..	1.183,914	57	346,368	72	342,472	75
			A bevételekből levonva a kiadásokat, a pénztári maradvány kitesz					3,895	97
			Együtt..	1.183,914	57	346,368	72	346,368	72
36	27		Eredménymérleg-számla.....	51,650	85				
			Öt számlának						
	15		Felszerelés-számlának	800	—				
	21		Biztosításidőj-számlának	4,621	20				
	25		Üzleti költség-számlának	2,598	—				
	26		Háztartás-számlának ...	1,000	—				
	1		Előmérleg-számlának	42,631	65				
	37		Hat számla						
	27		Eredménymérleg-számlának	51,650	85				
	2		Fekvőségek számlája	39,300	—				
	5		Árúszámla	2,868	73				
6		Értékpapir-számla	2,620	—					
8		Kamatszámlla	650	30					
16		Árfolyamos pénzek számlája	36	—					
17			Időközi eredmény-számla	6,175	82				

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1905-iki december havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z				
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás		
						K	f	K	f	
38	28		Utómérleg-számla	395,401·05						
			Tizenegy számlának							
		3	Pénztárszámla		3,895	97				
		2	Fekvőségek számlája		8,000	—				
		4	Váltószámla		25,000	—				
		5	Árúszámla		36,000	—				
		6	Értékpapír-számla		274,340	—				
		22	Kamathátralék-számla		1,533	27				
		7	Folyószámla		15,647	81				
		15	Felszerelés-számla		2,500	—				
		16	Árfolyamos pénzek számlája		484	—				
		19	Letéteményezett értékpapír		10,000	—				
		23	Foglalószámla		18,000	—				
39			Hat számla							
		28	Utómérleg-számlának	395,401·05						
	24		Előrefizetett kamatszámra		295	83				
	11		Elfogadott váltók számlája		82,800	—				
	10		Fonciér-számla		4 621	20				
	20		Letéteményesek számlája		10,000	—				
	12		Utalványszámla		3,705	49				
	1		Előmérleg-számla		293,978	53				

F ő k ö n y v.

1. Előmérleg-számla.

Napló- tétel	Hó és nap	1905.	K	f	Napló- tétel	Hó és nap	1905.	K	f
2	XII/1	Háromszáznak teherért leltár szerint	56,190	—	1	XII/1	Nyolcz szlótól értékért leltár szerint	307,536	88
39	XII/31	Utómérlegszámlának	293,978	53	36	XII/31	Eredmény számlától ..	42,631	65
		Összesen ..	350,168	53			Összesen ..	350,168	53
					I/1	Uj előmérlegtől	293,978	53	

2. Fekvőségek számlája.

1	XII/1	Előmérleg számlának	8,000	—	14	XII/14	Közös ingatlan szlótól	200,000	—
7	XII/5	Nagy J. b. elad. k. számla	160,700	—	38	XII/31	Utómérleg számlától .	8,000	—
37	XII/31	Eredmény számlának.	39,300	—					
		Összesen .	208,000	—			Összesen .	208,000	—
	I/1	Uj előmérlegnek	8,000	—					

3. Pénztárszámla.

1	XII/1	Előmérlegszámlának .	9,121 96	—	XII/31	Havi kiadásokért	342,472 75
	XII/31	E havi bevételekért .	337,246 76	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	3,895 97
		Összesen..	346,368 72			Összesen..	346,368 72
	I/1.	Új előmérlegnek	3,895 97				

4. Váltótárcza-számla.

1	XII/1	Előmérlegszámlának .	36,000 —	16	XII/15	Pénztárszámlától ...	36,000 —
3	XII/1	Árúszámlának	10,000 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	25,000 —
13	XII/13	Függő köv. számlának	15,000 —			Összesen..	61,000 —
		Összesen..	61,000 —				
	I/1.	Új előmérlegnek	25,000 —				

5. Árúszámla.

1	XII/1	Előmérlegszámlának .	19,000 —	3	XII/1	Váltótárczától.....	10,000 —
8	XII/6	Két számlának	60,000 —	28	XII/25	Folyószámlától.....	57,000 —
27	XII/24	Folyószámlának	16,800 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától..	36,000 —
30	XII/31	Pénztárszámlának ...	4,172 —			Összesen..	103,000 —
33	XII/31	Kamatszámlának	159 27				
37	XII/31	Eredmény számlának .	2,868 73				
		Összesen..	103,000 —				
	I/1.	Uj előmérlegnek	36,000 —				

6. Értékpapírok számlája.

1	XII/1	Előmérlegszámlának .	11,800 —	4	XII/3	Pénztárszámlától....	9,440 —
13	XII/13	Függő köv. számlának	21,600 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától..	274,340 —
17	XII/16	Pénztárszámlának...	37,760 —			Összesen..	283,780 —
25	XII/22	Pénztárszámlának...	210,000 —				
37	XII/31	Eredmény számlának	2,620 —				
		Összesen..	283,780 —				
	I/1.	Új előmérlegnek	274,340 —				

7. Folyószámla.

1	XII/1	Előmérlegszámlának .	16,716 70	5	XII/3	Pénztárszámlától....	36,804 10
6	XII/4	Pénztárszámlának...	9,790 72	19	XII/18	Ingatlan köz. szlától	2,520 —
28	XII/25	Árúszámlának	57,000 —	26	XII/23	Foglalópénzek szlától	12,000 —
29	XII/30	Üzleti költség	620 —	27	XII/24	Árúszámlától	16,800 —
32	XII/31	Kamlatszámlának ...	185 58	31	XII/31	Kamatszámlától	541 09
		Összesen..	84,313 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	15,647 81
						Összesen..	84,313 —
	I/1.	Új előmérlegnek	15,647 81				

8. Kamatszámlla.

1	XII/1	Előmérlegszámlának.	6,898	22	2	XII/1	Előmérlegszámlától..	270	—
13	XII/13	Függő követel. számlájának	32	—	4	XII/3	Pénztárszámlától....	2	66
31	XII/31	Folyószámlának	541	09	9	XII/9	Nagy J. b. elad. k. szltól	6,266	66
35	XII/31	Előrefizetett k. szl.-nak	295	83	33	XII/31	Árúszámlától	159	27
37	XII/31	Eredmény m. sz.-nak	650	30	32	XII/31	Folyószámlától	185	58
		Összesen..	8,417	44	34	XII/31	Hátralékos k. szlától	1,533	27
							Összesen..	8,417	44

9. Nagy János bekebelezett követelések számlája.

1	XII/1	Előmérlegszámlának szerint.	200,000	—	9	XII/9	Nagy J. b. elad. k. szltól	145,591	28
		Összesen..	200,000	—	10	XII/9	Függő köv. számlától	54,408	72
							Összesen..	200,000	—

10. Foncière biztosító-társaság számlája.

20	XII/19	Pénztárszámlának...	3,120	—	2	XII/1	Előmérlegszámlától..	3,120	—
39	XII/31	Utómérlegszámlának	4,621	20	21	XII/20	Biztosítási díjszlától .	4,621	20
		Összesen..	7,741	20			Összesen..	7,741	20
					I/1	Új előmérlegtől.....		4,621	20

11. Elfogadott váltók számlája.

39	XII/31	Utómérlegszámlának	82,800	—	2	XII/1	Előmérlegszámlától..	52,800	—
		Összesen..	82,800	—	8	XII/6	Árúszámlától	30,000	—
							Összesen..	82,800	—
					I/1	Új előmérlegtől.....		82,800	—

12. Utalványszámlla.

39	XII/31	Utómérlegszámlának.	3,705	49	23	XII/21	Közös ingatlan szmltól	3,705	49
		Összesen..	3,705	49			Összesen..	3,705	49
					I/1	Új előmérlegtől		3,705	49

13. Nagy János birtokeladási külön számlája.

9	XII/9	Három számlának ...	160,700	—	7	XII/5	Fekvőségek szlájától.	160,700	—
		Összesen..	160,700	—			Összesen..	160,700	—

14. Függő követelések számlája.

10	XII/9	Nagy J.-nál bek. köv. számlájának.....	54,408	72	13	XII/13	Öt számlától.....	54,408	72
		Összesen..	54,408	72			Összesen..	54,408	72
	I/1	Új előmérlegnek	12,000	—					

15. Fölszerelések számlája.

11	XII/10	Pénztárszámlának ..	3,300 —	36	XII/31	Eredménymérlegtől..	800 —
				38	XII/31	Utómérlegtől.....	2,500 —
		Összesen..	3,300 —			Összesen..	3,300 —
	I/1	Új előmérlegnek.....	2,500 —				

16. Árilyamos pénzek számlája.

12	XII/11	Pénztárszámlának...	448 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	484 —
37	XII/31	Eredményzámlának.	36 —				
		Összesen...	484 —			Összesen...	484 —
	I/1	Új előmérlegnek.....	484 —				

17. Időközi eredmény-számla.

13	XII/13	Függő követel. szlának	2,776 72	23	XII/21	Közös ingatlan szmltól	8,952 54
37	XII/31	Eredményzámlának.	6,175 82				
		Összesen...	8,952 54			Összesen...	8,952 54

18. Közös ingatlanok számlája.

14	XII/14	Fekvőségek szlának .	200,000 —	18	XII/17	Pénztárszámlától....	10,000 —
19	XII/18	Folyózámlának.....	2,520 —	22	XII/21	Pénztárszámlától....	230,000 —
23	XII/21	Három számlának ..	37,480 —				
		Összesen...	240,000 —			Összesen...	240,000 —

19. Letéteményezett értékpapir-számla.

15	XII/14	Letétemény szlájának	42,000 —	24	XII/21	Letétemény. szlájától	32,000 —
				38	XII/31	Utómérlegszámlától..	10,000 —
		Összesen...	42,000 —			Összesen...	42,000 —
	I/1	Új előmérlegnek	10,000 —				

20. Letéteményesek számlája.

24	XII/21	Letét. értékp. szlának	32,000 —	15	XII/14	Letétem. ért.-p. szlától	42,000 —
39	XII/31	Utómérlegszámlának.	10,000 —				
		Összesen...	42,000 —			Összesen...	42,000 —
				I/1		Új előmérlegtől	10,000 —

21. Biztosítási díj-számla.

21	XII/20	Foncière számlájának	4,621 20	36	XII/31	Eredményzámlától..	4,621 20
		Összesen...	4,621 20			Összesen...	4,621 20

22. Hátralékos kamatok számlája.

34	XII/31	Kamatszámának....	1,533 27	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	1,533 27
		Összesen...	1,533 27			Összesen...	1,533 27
	I/1	Új előmérlegnek	1,533 27				

23. Foglalo-pénzek számlája.

26	XII/23	Két számlának.....	18,000 —	38	XII/31	Utómérlegszámlától .	18,000 —
		Összesen. .	18,000 —			Összesen...	18,000 —
	I/1	Új előmérlegnek.....	18,000 —				

24. Előre fizetett kamatok számlája.

39	XII/31	Utómérlegszámlának.	295 83	35	XII/31	Kamatszámától.....	295 83
		Összesen...	295 83			Összesen...	295 83
					I/1	Új előmérlegtől	295 83

25. Üzleti költség-számla.

30	XII/31	Pénztárszámlának...	3,218 —	29	XII/30	Folyószámlától.....	620 —
		Összesen...	3,218 —	36	XII/31	Eredmény számlától .	2,598 —
						Összesen...	3,218 —

26. Háztartás-számla.

30	XII/31	Pénztárszámlának...	1,000 —	36	XII/31	Eredmény számlától..	1,000 —
		Összesen...	1,000 —			Összesen...	1,000 —

27. Eredménymérleg számla.

36	XII/31	Öt számlának.....	51,650 85	37	XII/31	Hat számlától.....	51,650 85
		Összesen..	51,650 85			Összesen..	51 650 85

28. Utómérleg-számla.

38	XII/31	Tizenegy számlának.	395,401 05	39	XII/31	Hat számlától.....	395,401 05
		Összesen..	395,401 05			Összesen..	395,401 05

29. Új előmérleg-számla.

	I/1	Hat szmlnak teherért	395,401 05		I/1	Tizenegyszltl. értékért	395,401 05
		Összesen..	395,401 05			Összesen..	395,401 05

Erdélyi Károly, Csikszereda.

1	2	3	4	5	6
Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg	A kamatozási időszak	Kamat- szám	
		K	f	kezdet	nap
1905. decz. 1.	Egyenlegért.....	21,600	—	1905. decz. 1.	29
" 4.	Kovács K -nak készp.	9,790	72	" " 4.	26
" 25.	Küldött árúért	15,000	—	" " 25.	5
" 25.	"	42,000	—	1906. már. 7.	67
" 30.	Üzleti költségért	620	—	1905. decz. 30.	—
" 31.	Kamatszámegyenleg ..	—	—	—	—
		89,010	72	—	—
		89,010	72	—	38,637

Roth Mihály, Pozsony.

1905. decz. 1.	5,760	98	1905. decz. 1.	1,671	1905. decz. 23.	4,000	1905. decz. 23.	7	280
Egyenlegért.....	—	—	—	9,744	24.	16,800	1906. febr. 28.	58	9,744
Tuloldali vörös kszám	—	—	—	—	31.	—	—	—	11,135
6 ^o /o kamatért.....	185	58	—	—	—	—	—	—	—
Egyenlegért.....	14,853	44	—	—	—	—	—	—	—
	20,800	—	—	11,415	—	20,800	—	—	11,415

Ivány M., Marosvásárhely.

[illegible]

JÖTT.

RAKTÁR-KÖNYV.

MENT.

Kelet	métermázsza					Árak		Érték		Kama- tozás		Kamatszám
	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	K	f	K	f	kez- dete	napja	
1905. decz. 1	1000	—	—	—	—	19	—	19,000	—	1905. decz. 1	29	5,510
» 6	1500	—	—	—	—	20	—	30,000	—	» 6 1906. ápr. 1	24	7,200
» 6	1500	—	—	—	—	20	—	30,000	—	» 6 1906. ápr. 1	91	27,300
» 24	—	—	1200	—	—	14	—	16,800	—	febr. 28 1905. decz. 31	58	9,744
» 31	—	—	—	—	—	—	—	4,172	—	—	—	—
» 31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	V. k.-szám	—	34,640
» 31	—	—	—	—	—	—	—	159	27	—	—	6% kam.
» 31	—	—	—	—	—	—	—	2,868	73	Nyeresség	—	—
—	4000	—	1200	—	—	—	—	103,000	—	—	—	47,350
Kelet	métermázsza					Árak		Érték		Kama- tozás		Kamatszám
	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	K	f	K	f	kez- dete	napja	
1905. decz. 1	500	—	—	—	—	20	—	10,000	—	1906. márc. 5	65	6,500
» 25	—	—	1000	—	—	15	—	15,000	—	decz. 25 1906.	5	750
» 25	2000	—	—	—	—	21	—	42,000	—	márc. 7 1906.	57	28,140
» 31	—	—	—	—	—	—	—	V. kamatsz.	—	—	—	37,044
» 31	—	—	—	—	—	—	—	Kamatsz.- egyenleg	—	—	—	9,556
» 31	1500	—	200	—	—	—	—	36,000	—	Egyenleg	—	—
—	4000	—	1200	—	—	—	—	103,000	—	—	—	47,350

Próba- (nyers-) mérleg 1903. deczember 31-én.

Folyó szám	S z á m l a	Tartozik		Követel		Tartozik		Követel	
		K	f	K	f	K	f	K	f
1	Vagyonszámla	56,190	—	307,536	88	—	—	251,346	88
2	Fekvőségek számlája	168,700	—	200,000	—	—	—	31,300	—
3	Pénztárszámla	346,368	72	342,472	75	3,895	97	—	—
4	Váltótárcza-számla .	61,000	—	36,000	—	25,000	—	—	—
5	Árúszámla.....	100,131	27	67,000	—	33,131	27	—	—
6	Értékpapir-számla ..	281,160	—	9,440	—	271,720	—	—	—
7	Folyószámla.....	84,313	—	68,665	19	15,647	81	—	—
8	Kamatszámbla	7,767	14	8,417	44	—	—	650	30
9	Nagy Jánosnál bekeb. köv. számlája.....	200,000	—	200,000	—	—	—	—	—
10	Foncière bizt. társa- ság számlája	3,120	—	7,741	20	—	—	4,621	20
11	Elfogadványok szám- lája.....	—	—	82,800	—	—	—	82,800	—
12	Utalványok számlája	—	—	3,705	49	—	—	3,705	49
13	Nagy János birtok- elad. k. számlája ..	160,700	—	160,700	—	—	—	—	—
14	Függő követel. szám- lája.....	54,408	72	54,408	72	—	—	—	—
15	Fölszerelések szám- lája.....	3,300	—	—	—	3,300	—	—	—
16	Vert pénzek számlája	448	—	—	—	448	—	—	—
17	Időközi eredmény- számla	2,776	72	8,952	54	—	—	6,175	82
18	Közös ingatlan számla	240,000	—	240,000	—	—	—	—	—
19	Letéteményezett ér- tékpapir-számla ...	42,000	—	32,000	—	10,000	—	—	—
20	Letétemények szám- lája.....	32,000	—	42,000	—	—	—	10,000	—
21	Biztosítási díj-számla	4,621	20	—	—	4,621	20	—	—
22	Hátr. kamatok szám- lája.....	1,533	27	—	—	1,533	27	—	—
23	Foglaló pénzek szám- lája.....	18,000	—	—	—	18,000	—	—	—
24	Előre fizetett kamatok számlája	—	—	295	83	—	—	295	83
25	Üzleti költség-számla	3,218	—	620	—	2,598	—	—	—
26	Háztartás-számla ...	1,000	—	—	—	1,000	—	—	—
Összesen ...		1.872,756	04	1,872.756	04	390,895	52	390,895	52

LÉLTÁR 1906. évi január 1-én.

Sorszám	É r t é k	Egyenként		Összesen	
		K	f	K	f
1	Kézpénz			3,895	97
2	Fekvőség: Egyház Újfaluban			,000	—
3	Váltókövetelés: Csekő Zs. 1906. márczius 5. Erdélyi Károly » 15.	10,000 15,000	— —	25,000	—
4	Árúkészlet: 1500 q buza 22 K-val . . . . . 200 q árpa 15 K-val	33,000 3,000	— —	36,000	—
5	Értékpapírok: 2,000 K névért. 6 ^o / _o értékp. 120 K 16,000 K » » 136 K 32,000 K » » 119 K 210,000 K » 4 ¹ / ₂ ^o / _o » 101 K	2,400 21,760 38,080 212,100	— — — —	274,340	—
6	Kamathátralék: Zárlati időszakon túl általam előre fizetett kamat 52,800 K-ás 1906. febr. 7. lej. elfog. } 30,000 » » ápr. 1. » » } A fenti értékpapirjaim kamatjá- ért jár a zárlatkor nekem	780	60		
7	Folyószámla követeléseim: Erdélyi Károly Pécssett . . . . . Levonva ebből folyószámla tar- tozásomat Roth M., Pozsony . . . . . 14,853 44 Iványdy M., Pozsony . . . 13,220 76	43 722	01	15,647	81
8	Felszerelések	28,074	20	2,500	—
9	Árfolyamos pénzek: 40 drb arany 12·10 K-val			484	—
10	Letétmenyezett értékpapír			10,000	—
11	Foglalók			18,000	—
	Értékvagyon			395,401	05

Sorszám	T e h e r	Egyenként		Összesen	
		K	f	K	f
1	Előre fizetett kamat: Csekő Zs. által a zárlaton túl Erdélyi K. » » » » } Elfogadványaim: 1906. február 7. » » » » » április 1.	52,800 30,000	— —	82,800	—
3	Fonciér biztosítási díjért			4,621	20
4	Letétmenyések			10,000	—
5	Utalványok			3 705	49
	Tehervagyon			101,422	52
	Tiszta vagyon			293,978	53
				395,401	05

31. §. A 30. §-hoz, leltár, napló és ezek kettős könyvelése.

(Segédkönyv, napló, különbség, legelőször, vagyon, szétoztás, 1, nyolcz, összevetés, 2, szenvedő, 3, követel-tartozik, magyarázat, 4, folyószámla, kamatos, 5, készpénz, havi, időközi, 6—7, leltár, 8—9, 10, terhére irás, 11—19, 20, névérték, 21—28, kamatos, 29—32, ingatlanok, 33—37 folyó, 38—40, arany, terhelni-elismerni, birtokos, 41—45, nap, 46—50, képviselő, költségek, különféle segédkönyvek.)

A) Mind ahhoz, a mit kettős rendszerű számtartásról az előbbi szakaszokban elmondottunk, most a 109. lapon bemutatunk egy némileg szövevényesebb *leltárt*, melynek tanulmányozását az olvasónak nyomatékkal ajánljuk. Nagyobb gazdaságokban a leltár csak sommázata szokott lenni a vagyonról szerkesztett azoknak a segédkönyvek tartalmának, melyekben az részletesen, behatóan le- és körülírva van, s a melyeket törzs-, leltár stb. könyveknek neveznek. A kettős számtartásnál a leltár után egyenesen a *napló* (25. §.) az, melynek alakjára, legalább átlagosan szabályt felállítani lehet. Tegyük fel tehát, hogy az előbb említett leltár alapján, az ezt követő 110. lapon kezdődő naplót szerkesztettük, illetőleg az ebben foglalt üzleti események jöttek létre és hogy ezek az események, vagyis: naplótételek a 116. lapon kezdődő főkönyvbe könyveltettek. Legelőször is a leltár naplózandó, mert a napló csak akkor felel meg nevének és céljának, ha előfordulásának ideje szerint abban minden üzleti esemény megtalálható. A legelső ily esemény pedig az, hogy a gazda, gazdasági működése kezdetén vagyon fölött és pedig a jelen esetben, az előbbi példákban bemutatott gazdaságénál elágazóbb, cselekvő és szenvedő vagyon fölött rendelkezik. Ezt a vagyont a gazda üzleti céljainak megfelelően elrendezett és vagyona alkatrészeinek megfelelő számlák között osztja szét.

A napló 1-ső tétele tehát a cselekvő vagyonról szól. Ezt a vagyont, leltár szerint való alkatrészeinek megfelelő nyolcz részlet-számla, a gazdától illetőleg az ezt képviselő előmérlegszámlától kapja. Ezért ennek tartozik, illetőleg az előmérleg ezért követel a részletszámláktól. Ennek az eljárásnak egyébiránt: hogy- és mibenlétéről az olvasót, egyedül a *napló tételeinek* a hivatkozási hasáb alapján, a *főkönyv* megfelelő *számláival* és *viszont* való figyelmes összevetése, valamint a kezdővagyon számtartási elhelyezésére vonatkozólag a 25—29. §§-ban elmondottak világosítják fel. Azok alapos megértése elengedhetlenül szükséges annál is inkább, mert az idé-

zett §§-okban előadottak után, itt már aránylag kevésbé bocsátkozunk magyarázatokba: az olvasót ez által is, a kettős rendű számtartásnak önálló gondolkozáson alapuló felfogásához akarván juttatni. A napló *2-ik tétele* a szenvedő vagyonról szól, a mint ezért a vagyonért a gazdát képviselő előmérleg, azoknak a részletszámláknak tartozik, melyek ezt a vagyont neki adták, s melyért a részletszámlák követelnek az előmérlegtől.

B) Miután a kezdővagyonot ily módon a leltár, napló és főkönyv révén számtartásba vettük: a következő *3-ik naplótétel* alatt gabonát (árút) adunk el váltóért, s így az eladó áruszámla követel a gabonáért, a kapott váltót belevő váltószámlától; ez pedig a váltóért tartozik amannak. S így tovább a következőkben is, miért az alábbiakban újabb magyarázatra nem szoruló részen, sőt esetleg a napló egyes tételein is minden megjegyzés nélkül siklunk át, kérve az olvasót, hogy ennek daczára azokat teljes figyelmére méltassa és azok adatait a főkönyvvel, s viszont minden esetre összevesse. A *4-ik tétel* alatt előforduló készpénz-bevétel nincs a pénztárszámlán könyvelve. Ennek oka az, hogy a naplóban a készpénzes tételeket külön hasábokba jegyezzük, hogy így minden egyes tételt a pénztári számlán könyvelni ne kelljen. Elég ha a készpénz-hasáb végösszegét naponként, hetenként, vagy a mint mi tesszük, csak havonként könyveljük. Így látjuk ezt a hónap utolsóján a pénztárszámlán, hol a napló szerinti (346,368.72) bevételből levonva a (9121.96) (már az előmérlegből könyvelt) kezdő pénzmaradványt: a folyó havi így mutatkozó (337,246.76) készpénz bevételt tartozásul és a napló készpénz hasábjának havi kiadását (342,472.75) követelésül könyveljük. Ugyane tételnél a kamatok megtérítése úgy értelmezendő, hogy az időközi kamat (18. §.) mindig a tőketulajdonost illeti, s ezért az eladott kamatszelvevényeknek január 1-től 3-ig lejárt kétnapi értéke, a vevő által az eladónak megtérítendő. Az *5. és 6. tétel* alatt említett Erdélyinek (121. lapon) van külön folyószámlája, melynek kezdő egyenlege a leltár 6-ik tételének megfelelő részéből kerül ki. Itt általában jegyezzük meg, hogy üzletbarátainkat az esetleg külön segédkönyvben egyenként, a nevükre külön-külön nyitott kamatos folyószámlák, üzletbarátaink összeséget pedig a főkönyvi nemkamatos folyószámla képviseli. Erre tanít a leltár 6-ik tétele berendezésének és az első naplótétel idevágó része könyvelésének tanulmányozása. A személyenként vezetett kamatos folyószámlák azért szükségesek, hogy tartozási és köve-

telési viszonyainkat az egyesekkel, a főkönyvi folyószámla pedig hogy valamennyi üzletbarátainkkal szembe sommásan tartja nyilván. Az üzletbarátainkkal csinált üzleteket tehát úgy az egyesekről, mint az összesről vezetett folyószámlán könyveljük. A 7. és következő tételeknek és ezek könyvelésének tanulmányozásánál már nem szabad az olvasónak magyarázatra szorulni. A 19. tételnél lásd Ivándynak kamatos folyószámláját. (121. lap). A 23-ik tételnél a »közös ingatlanok számlája« azért tartozik 37,480 K és nem : csak a »maradó« 34,703·28 K-val, mert ez összegben előbbi veszteségünk (13 tétel) megtérítésére a 30,000 K nyereségből levont 2776·72 K is benne van. A 27. tételhez lásd: Roth kamatos folyószámláját a 121. lapon. A 30. tételnél az előbbi szakaszokban tárgyalt az az eset van, midőn azokért az üzleti költségekért, melyeket az üzletnek csak valamely ágáért adtunk ki: az ezt az ágat képviselő számla tartozik. Az ilyen költségekről saját tetszésünk szerint berendezhető segédkönyveket vezethetünk, melyekben a naponként előforduló fuvar, posta, háztartási és egyéb költségeket az egész üzleti időszakon át külön hasábokban jegyzünk, hogy az időszak végével a főkönyv megfelelő számláira csak a végösszeget vigyük át.

32. §. A franczia kamatos folyószámla.

(Tőke, kamat, berendezés, franczia, három első, 4—5, kamatozás, 30, váltó, kezdet, követel, 63—2, követelés a tartozásin, vörös, vége, kamatszám, képlet, ellenkező, kamatszám-egyenleg, egyenlő, annyit tesz, kiszámítás, naponkint, kamatszám folyószámlának, után, jutalék, egyenleg, új, üzletbarátaink, meggyőződés, felfogás, főkönyv, leltár, salda conti, kivonat, levél, kiegyenlítés, forgalmi számtartás.)

Kamatos folyószámla alatt olyan *személyszámlát* értünk, melyen üzletbarátunk tartozásának és követelésének nem csak tőkéjét, hanem kamatját is nyilvántartjuk. A napló 31-ik és 32-ik tétele ilyen lezárt folyószámlák kamatjait mutatja, s így itt van helyén az 5. és 6. tételhez elmondottakat kiegészítenünk. Kamatos folyószámla többféle berendezésű van. Legelterjedtebb az úgynevezett franczia rendszerű folyószámla. A 121. lapon a mieink is így vannak berendezve. Legelőbb tehát ezekkel kell megismerkednünk. Ebből a célból Erdélyi Károly számláját tanulmányozva, a három első hasáb önmagát magyarázza. A 4-ik hasábban tételenként a kamatozás kezdetének ideje, az 5-ikben pedig a kamatozás tartama, vagyis: az van jegyezve, hogy üzletbarátunk minden egyes összeg

után kamattal hány napra tartozik. Így látjuk, hogy az 21,600 K egyenleg üzletbarátunknak folyó hó 1-ről maradt tartozása lévén: a kamatozás is ekkor kezdődik. A kamatozás tartama a számla lezárásának napjáig, vagyis ama napig értendő, a melyen tájékozás vagy kiegyenlítés céljából üzletbarátunknak tartozását és követelését a számla alapján megállapítjuk. Ez a megállapodáshoz képest havonként, évnegyedenként, fél- vagy egész évenként szokott történni. Ami üzletünk csak deczemberre lévén szerkesztve: a folyószámlának is deczember végével kell záródni. A kamatozó napokat havonként átlagosan 30-al számítják, de az üzlet kötésének napja nem számít.

Erdélyi folyószámlájának tartozási oldalán levő tételek közül csak a decz. 25-én küldött 42,000 K-ás tétel igényel további magyarázatot. Ennél a fizetési határidő 1906. márczius 7-re szól, vagyis: Erdélyi addig sem tőkével, sem kamattal nem tartozik. A számla lezárása napjától, tehát a fizetésig tartó 67 napi kamattal a tartozási oldalon levő tőke értéke kevesebb, vagyis: ez abból levonandó volna. A helyett azonban, hogy ezt tennők, úgy járunk el, hogy miután a tőke maga a tartozási oldalon van, nagyobb nyilvántartás okáért egyelőre a 67 követelési napot is, a tartozási oldalra jegyezzük. Csakhogy az ezen oldalon levő többi adatoktól eltérő módon, pl. vörös tintával (a nyomtatásban: kövér betűkkel), hogy így e követelési napok az ugyanabban a hasábben jegyzett tartozási napoktól feltűnően különbözzenek. Az ily tételeknél tehát, ha tartozási oldalon vannak, a kamatozás: követelést, s ha követelési oldalon vannak: tartozást, azaz épen az ellenkezőjét jelenti annak, mint a mely oldalon van. Így magyarázandó az is, hogy a 4-ik hasábben nem a kamatozás kezdetének, hanem a végének napját jegyezzük be. Erdélyi számlájának bármelyik oldalán levő további tételei az elmondottak után külön magyarázatot nem igényelnek. Annál inkább ilyenre szorulnak mindkét oldalon, a 6-ik hasádba vezetett kamatszámok, melyek mindig a számla lezárásakor számíttatnak ki és jegyeztetnek helyükre. Ezek származását és további célját a kamatszámítás következő képlete magyarázza meg:

$$K(\text{amat}) = \frac{T(\text{őke}) \times I(\text{idő}) \times \%}{100}$$

A kamatszámok tehát a 3-ik hasádba jegyzett tőkék és az 5-ik hasádba foglalt napok szorzatának 100-al való osztása által jönnek létre és pedig a vörössel (nyomtatásban: kövéren) irt napok kamatszámai szintén vörössel írvák;

mert ezek mint eredetileg az ellenkező oldalra tartozó kamatszámok : most már oda viendők át. Így látjuk az Erdélyi számlájának tartozási oldalán előbb tárgyalt vörös kamatszámokat (28,140) a követelési oldal 6-ik hasábjába január 31-ről, mint túloldali vörös számokat bejegyezve.

Ezután mindenik oldalon külön összeadjuk a kamatszámokat és ezeknek végösszege között mutatkozó különbséget mint a kamatszámok egyenlegét, a kisebb összeget mutató oldalra jegyezzük. Így látjuk Erdélyi számlájának tartozási oldalán, a két kamatszámhasáb közti különbséget (29077) január 31-ről mint kamatszámegyenleget bejegyezve. Ennek folytán mindkét hasáb egyenlő (38637) végösszeget mutat. A kamatszámegyenleg a tartozási oldalon annyit tesz, hogy több kamattal tartozunk üzletbarátunknak, mint a menyit követelni jogunk van. A követelési kamatszámegyenleg pedig az ellenkezőt jelenti. Erdélyi tehát a kamatszámegyenlegnek megfelelő kamatot követel. Ennek kiszámítása czáljából a fentebb bemutatott képlet szerint a 29077-et szorozzuk az üzletbarátunk és köztünk vezetendő folyószámlák részére szerződésileg megállapított 6-os kamatlábbal, osztjuk 360-al. Ez utóbbival azért, mert az időt naponként, vagyis az év $\frac{1}{360}$ -ad részeként számítjuk, s így a 100 mellett (a melynek fejében már a kamatszámok kiszámításánál elhagytuk a két utolsó számot) ez is mint nevező szerepel. Ezek szerint a

$$\frac{29,077 \times 6}{360} = 484.61, \text{ mely összeget folyószámla-kamat fejében üzlet-}$$

barátunk tőlünk joggal követelvén : azzal folyószámláját január 31-ről csakugyan elismerjük. Azaz : ez összeget üzletbarátunknak javára írjuk ; formailag is az lévén az elv, hogy az ily kamat a folyószámlának arra az oldalára jó, melyen a kamatszámhasáb nagyobb összeget mutat. Ez azon 484.61 K kamatösszeg, melyért a napló 31-ik tétele szerint — többekkel együtt — a kamatszámok tartozik a folyószámlának.

A kamatoknak ily módon való kiegyenlítése után még azokat a tételeket szokás a folyószámlába jegyezni, melyek éppen a lezárás alkalmával állapíthatók meg. Ilyenek az üzletbarátunk érdekében kiadott postabér, alkuszdíj, valamint — ha kikötve volt — a jutalék, azaz : bizományi díj is. Ennek kiszámításánál úgy járunk el, hogy a két ellentétes pénzösszeget mutató oldal közül a nagyobbikból levonjuk a nem jutalékos tételek összegét, s a maradvány után kiszámított jutalékkal a számlát megterheljük, vagyis : azt ennek tartozási oldalára írjuk.

Nem akarván gazdaságunkat a megérthetőség rovására szöve-

vényesíteni, folyószámlánkon ily felszámítások nem fordulnak elő. Ezért azt most már egészen lezárjuk úgy, hogy az ellentétes oldalak pénzhasábjainak különbözetét mint egyenleget a kisebb oldalra írjuk. A tartozási és követelési oldal ekkor teljesen egyenlő végösszeget fog mutatni. Így látunk folyószámlánkon 43,722·01 K tartozási végegyenleget, mely mindkét oldal pénzhasábját 89,010·72 K-ra egyenlíti ki, s mely egyenleg a követelési oldalon lévén cselekvő készletet vagyis: azt jelenti, hogy mi üzletbarátunktól ennyivel kaptunk kevesebbet annál, a mit ő tőlünk kapott. Más szóval: a mi tiszta követelésünk ennyit tesz. Ezért ez a követelési végegyenleg, a legközelebbi gazdasági időszakban mint tartozási kezdő egyenleg fog, az újra megnyitandó kamatos folyószámlán mutatkozni.

A *napló* 31-ik tétele szerint azonban nemcsak Erdélyi, hanem még Ivándy és Roth nevű üzletbarátaink részére is kamatos folyószámlákat vezettünk, a mint hogy ezek számlái a 121. lapon láthatók, is. Ezek tanulmányozását kiválóan ajánljuk az olvasó figyelmébe. Egyébiránt ezek mind az Erdélyi számlájánál előadott módon és alakban lévén vezetve, részletes tárgyalásukba már csak azért sem bocsátkozunk, hogy az olvasó ezeknek magától való megértése által tételről tételre meggyőződést szerezhessen, ha vajjon helyesen fogta-e fel a kamatos folyószámlát? Elégnek tartjuk tehát, csak arra mutatni rá, hogy az *egyenlegek netto summái a főkönyvi folyószámlán* vannak könyvelve. Végegyenlegeik pedig a közelebbi gazdasági időszakról folytatólagosan vezetendő kamatos folyószámlák ellenkező oldalain és a 124. lapon látható december 31-iki, vagyis a végző leltárban fognak jelentkezni.

Nagyobb üzletekben a folyószámlákat egy vagy több külön könyvben, az úgynevezett folyószámlák könyvében, vagy egyenleg-könyvben (*salda conti*) szokták berendezni. E könyvből a megbízott üzletbarát a megbízó folyószámlájának kivonatát, másodlatát szokta a megbízónak megküldeni. A megbízó e kivonatot saját könyvei alapján megbírálja, s ha kifogása nincs, saját könyveit megfelelően lezárja, s a küldött kivonat helyességét vagy ennek aláírása által, vagy pedig külön levélben elismeri. Esetleg a lehető követelés tényleges kiegyenlítéséről gondoskodik. Annak ígérete mellett, hogy a kamatos folyószámlára, s különösen ennek különféle nemeire 38. §-ban még visszatérünk, még csak azt jegyezzük itt meg, hogy ebből a folyószámlából származott az állam *forgalmi* számtartása, melyre az Általános Részben fogunk rátérni.

33. §. Az anyag nyilvántartása a segédkönyvekben.

(Pénz, segédkönyv, folyószámla, részletes, anyagi, külön, minőség, raktárkönyv, kamatszám, vállalkozói nyereség vagy veszteség, kamat, kamatszámla.)

Naplónk 33. tételénél tudni kell, hogy a főkönyv egy nagyobb méretű gazdaság menetének elágazó és elaprósodó részleteit, ezek sokasága miatt, rendszerint még pénzügyekben sem mutatja ki, hanem ebben is csak a sommás eredményekre szorítkozik. Így láttuk már a 127. lapon, a napló 30-ik tételének tárgyalásánál, hogy az elérendő czélok által meghatározott, némely segédkönyveket vezetnünk kell. Így láttuk az előbbi §-ban azt, hogy üzletbarátainkkal való pénzügyi viszonyaink részletes nyilvántartására is, külön személy-, vagyis: folyószámlakönyveket kell nyitnunk. Még kevésbé lehet a nagyobb méretű gazdaságban úgy járni el, a hogy mi a 28. §-ban, a (4-ik) tüzfizetési számlánál eljártunk. Úgy nevezetesen, hogy a főkönyv a gazdaság menetét és eredményét minden előforduló érték és mérték szerint, tehát a pénzen kívül még más (anyagi) mértékben is kifejezze. Ezért minden csak némileg nagyobb forgalmú gazdaságban, a főkönyv számlái, csakis az illető dolog pénzügyi értékének nyilvántartására szorítkoznak. Az előforduló dolgok *anyagáról*, s az ebben történt változásokról rendszerint külön nyilvántartást vezetnek, mely az anyag minőségéhez képest raktár-, áru-, más- és másféle váltó-, értékpapír-stb. stb. könyv (rovany, rovancs, rovanyszó!?) néven ismeretes és czéljának megfelelő, tetszés szerinti berendezéssel bírhat.

Így szerkesztettünk mi is a 122. lapon *raktárkönyvet* gabona-árúinkról, s az árukészletben előforduló minden változást, melyet a napló könyvelése folyamán, a főkönyvi áruzámlára jegyeztünk, egyszersmind e raktárkönyvbe is lehető részletesen bevezettük. Erről az olvasónak az illető tételek fölkeresése alapján meg kell győződnie. Sőt arról is, hogy e könyv kezdő és végző pénzügyi egyenlege, az áruzámla egyenlegeivel egyez. Figyelmünket itt még a már ismertetett kamatos folyószámlának a raktárkönyvben való alkalmazása igényli, melynek alakja és számítás módja a folyószámlánál elmondottak után bővebb magyarázatra alig szorul. Itt is vannak kamatnapok és ellenkező oldalra átvendő vörös számok. Itt is a kamatszámegyenlegből a tiszta kamat kiszámítandó stb., megjegyezvén, hogy a pénzügyi egyenleg és a nyereség megállapításának módjára később visszatérünk.

A dolog alapos megértésére tudnunk kell, hogy úgy az egész

üzletben, mint ennek egyes ágainál az illető számlán mutatkozó nyereség- vagy veszteségben, nemcsak a vállalkozói, hanem az a nyereség vagy veszteség is benfoglaltatik, mely az üzletbe, illetőleg a különféle árúba fektetett pénzek, cselekvő vagy szenvedő kamatai között mutatkozik. Hogy e kamatok kiszámíthatók legyenek, kamatos folyószámla módjára, az árúkönyvet a raktárba jött jószág árával, s ennek a fizetés napjától kezdődő kamatozásával megterheljük, ellenben a raktárból kiment árúért elismerjük. E módon a raktárkönyv külön ki fogja mutatni a kamat-, külön a vállalkozói nyereséget vagy veszteséget. A 159.27 K kamatnyereséget, az üzleti összes aktiv és passiv kamatokat felölelő kamatszámla kapja, miért ez a napló 33. tétele szerint, az áruszámlának tartozik, az utóbbi pedig a kamatszámllától követel.

34. §. A nyers (próba) mérleg.

(Utolsó tétel, eredmények, lezárás, próba, önmagát kiegyenlíti, végösszegek, tételek, különbözetek, rovancs, napló-könyvelés.)

Az utolsó csereügylet, mely gazdaságunkban létrejött, már a napló 29. tétele alatt fel volt jegyezve; mert a 32—3. §-ban most tárgyalt 30—1. tétel alatt, nem új gazdasági események fordultak elő, hanem már előbb létrejött és a különféle segédkönyvekben feljegyzett eseményeknek csak eredményeit foglalják magukban. A naplóban ezután felsorolt többi tétel is mind ilyen eredménytétel. Hogy azonban ezeket a tételeket megérthessük: a főkönyv egyes önálló részeinek, a *számláknak lezárásával* (25. §. C) kell megismerkednünk.

Mielőtt azonban a számlákat lezárnók: meg kell győződünk, hogy vajjon a *naplótételek kellően mind könyvelve vannak-e?* Mert ebben az esetben, minden tételnek két ellentétes számlán: az egyiken mint ugyanannyi mennyiségű tartozás és a másikon mint ugyanannyi mennyiségű követelés, s így a főkönyvben önmagát kiegyenlítőleg: két irányban kell előfordulnia. De viszont a főkönyv számláin a lezárásig, csak a *naplónak* ily módon bejegyzett tételei foglalhatnak helyet. Úgy hogy, az összes számlák *tartozási* oldalán eddig könyvelt tételek *végösszegének*, ugyancsak az összes számlák *követelési* oldalán könyvelt tételek *végösszegével* egyezni kell.

Így látjuk főkönyvünk üzlettételeinek sommáit a 123. lapon szerkesztett próba- vagyis: »nyersmérleg« 3—4. hasábjában egymással végül teljesen egyezni. Nemcsak, hanem a kimutatás 5—6-ik

hasábjában erősebb bizonyítékaul az üzleti tételek sommáinak számláncént való különbözetei is felsoroltatván: ezek is végösszegükben egymással egyeznek. A kettős könyvvitelben tehát a nyersmérlegnek ugyanaz a célja, a mi a XVI. fejezetben alább tárgyalt rovarcsnak az állami könyvvitelnél t. i. a könyvelés mennyiségi helyességének a próbája.

A nyers mérleg azonban mennyiségileg is csak arról győz meg, hogy a tételeket két irányban könyveltük. Arról pedig, hogy *minden* tétel könyvelve van, meggyőződünk, ha a naplóbeli hitel és pénztári (bevételi és kiadási) tételek végösszegeit adjuk össze. Így

$$1.183,914.57 + 346,368.72 + 342,472.75 = 1.872,756.04$$

Az eredménynek a számlák egyik-egyik oldala főösszegével, vagyis: a próbamérleg tartozási vagy követelési főösszegével szükségkép egyezni kell; mert a naplóban is *egyszer* minden tétel előfordul.

35. §. A részleges számlák lezárása.

(Egyenleg, készlet, raktárkönyv, leltár, előmérleg, fekvőségek, érték, különbség, pénztár, készpénz; leltár, váltó, elfogadványok, követel, árú készlet, emelkedett, rozs, repcze, árpa, tengeri, különbség, megsemlélés, értékpapir, veszteség, folyószámla, ennek könyve, tiszta, kamatszámmla, lejárát, három, négy, holt, függő, fele, elveszett, árfolyam, időközi, közös, letéteményezett, letét, biztosítás, veszteség, elhelyezés, foglaló, kamat, költség, háztartás.)

Meggyőződven valamennyi tétel helyes könyveléséről: hozzáfoghatunk a részleges számlák lezárásához. (25. §. C.) Ebből a célból ki kell keresnünk minden számlának az egyenlegét, esetleg egyenlegeit. Ha a főkönyvi számlák támogatására kellő segédkönyveket vezetünk: ekkor ezekből minden egyes számlának vagyonkészletét, vagyis: készletegyenlegét alkatrészeivel együtt éppen úgy megtudjuk, a mint ezt a 26—7. §-ban magáról a buzaszámláról megtudtuk. Vagy a mint a 33. §-ban raktárkönyvünk alapján gabonakészletünket, az áruszámla lezárása alkalmával a nélkül tudjuk, hogy a raktárba menve, a készletet tényleg megmérnünk kellene. Kellő segédkönyvek hijában pedig nincs más mód, mint a vagyonkészletet (in natura) megmérni, s így leltárilag felvenni úgy, a mint ezt a 28—9. §-ban, az 5. (kőszén) számlánál láttuk. A gabonán kívül egyéb vagyonunkról (a fekvőségekről, váltókról, értékpapirról stb.) nyilvántartásunk nem lévén, kénytelenek vagyunk leltárt csinálni. Ez a leltár a 124. lapon, úgy mutatja az üzleti időszak

végén mutatkozó vagyont részletesen, a mint a 109. lapon bemutatott *kezdő* leltár azt az üzlet kezdetén kimutatta. Az üzleti időszak végén szerkesztett leltár lesz, a következő üzleti időszak kezdő leltára és így tovább időszakról időszakra.

1. Mellőzve tehát egyelőre az előmérleg-számlát, melyről a napló két első tételének tárgyalásakor már úgy is szólottunk, s mely úgy is csak legvégül: a zárószámlák eredményével záródik, egyenesen a *fekvőségek* számláját vesszük tárgyalás alá. 2. Minthogy az üzlet folytán szerzett birtokainkat újból eladtuk, s így most is csak eredetileg birt fekvőségeink vannak birtokunkban: ezért a kezdő leltárból az ezekre vonatkozó adatokat átvezetjük a végző leltárba. Értéküket pedig mint cselekvő készletegyenleget (8000.— K) könyveljük a számla követel oldalán: abból a felfogásból indulva ki, hogy a mint az üzlet kezdetén a számla vagyont a kezdeti vagyonszámlától kapta, s azért annak tartozott; úgy most az üzlet végén meglevő vagyont a végvagyon- vagyis utómérleg-számlának adja, s azért ettől követel. Ezután a számla mindkét oldalát külön összegezvén, a kettő közti különbséget, a kisebb oldal alá írjuk, mi által a számla lezárva van. 3. A *pénztárszámlán* (a 31. §-ban a 4. naplótételnél elmondottak szerint) a naplóban mutatkozó összes készpénzbevétel és kiadás egy-egy tételben van könyvelve. E számla kész vagyona tehát a pénztárban levő készpénz, s ennek a napló készpénzhasábjában mutatkozó maradvánnyal egyenlőnek kell lenni; mert a napló készpénzhasábjai példánkban a pénztári különvezethető segédkönyvet helyettesítik. 4. A *váltótárcza-számla* a tárczáinkban, birtokunkban volt vagy levő helybeli és idegen váltók értékét mutatja ki. A meglevő váltók most is tárczáinkban lévén, az ezeket nyilvántartó segédkönyv (rovany, rovanzó) hiányában, ez mutatja a számla kész vagyont, vagyis: Csekő és Erdélyi 25,000 K elfogadványait. Ez tehát a leltárba és egyenlegül a főkönyv követel oldalára, mint cselekvő készlet jó. 5. Az *árúszámlánál*, tekintettel az anyag nyilvántartásáról a 33. §-ban mondottakra, kezünkbe vehetjük a raktárkönyvet, s ebből megállapíthatjuk, hogy a raktárba mennyi buza és árpa jött és ebből mennyitadtunk el, s hogy tehát a raktárban mindenikből hány métermázsának kell lenni. Ezt, mint készvagyont a leltárba, s mint készlet-egyenleget a raktárkönyv erre hivatott hasábjába jegyezzük, az emelkedett árakhoz képest a buza árát 22 és árpáét 15 K-ra téven: azt látjuk, hogy összes készletünk 36,000 K-t ér. Ezt most már az árú-

számla követelési oldalára jegyezzük. Ez által a két ellentétes oldal pénzhasábjai, úgy mint a fekvőségeknél. kiegyenlítve nem lévén: záregyenlegül a 2868·73 K különbséget a kisebb oldal alá írjuk. 6. Az *értékpapírszámla* készlete is in natura tárczáunkban lévén: segédkönyv hiányában annak mennyiségét onnan vesszük s az árfolyamokat a lezárás ideje szerint megállapítván: az egész értéket úgy a leltárba, mint a főkönyvbe bejegyezzük. 7. A folyószámla lezárásánál, azok után a mit 31. §-ban az 5—6 tételnél és a 32. §-ban elmondottunk, tudni kell, hogy a folyószámlának eredményegyenlege tulajdonkép nincs; mert az ezen levő nyereség vagy veszteség az üzletbarátainktól kapott vagy nekik fizetett kamatok volnának. Ezek pedig a kamatszámmlára jönnek. A folyószámlának tehát csak készletegyenlege van. 8. A kamatszámlának tartozási oldalán az előre fizetett kamatokat úgy kell érteni, hogy a tárczáunkban lévő Csekő és Erdélyi-féle váltókat (3. és 28. naplótétel) a magunk javára teljes tőke (10,000 és 15,000) értékben számoltuk el. Pedig ezek a váltóköveteléseink csak márczius 5. és 15-én járnak le, vagyis: akkor látunk belőlük pénzt. Tehát a január 1-jétől addig járó kamatok értékével ezeknek értéke kevesebb.

$$\frac{65 \times 10,000}{100} = 6500 \text{ és } \frac{15,000 \times 75}{100} = 11,250; 6500 + 11,250 =$$

$$\frac{17,750 \times 6}{360} = 295·83. \text{ Lásd a 32. §-ban a kamatszámítást.}) \text{ Ezzel}$$

a kamattal (295·83) tehát úgy meg kell terhelni a kamatszámmlát, mintha azt idő előtt kifizettük volna. Másképp van ez azoknál a váltóknál, melyek értékével mi tartozunk, s a melyek az elfogadványszámlán egész összegükben számolvák el. Ezekkel mi nemcsak deczember végéig, hanem tovább: február 7 illetőleg ápril 1-ig fizettünk. E szerint tartozásunknál az ezen időre eső kamatokkal többet fizettünk: Ezért az összegért

$$\frac{(31 \times 52.800)}{100} = 19,536 \text{ és}$$

$$\frac{91 \times 30,000}{100} = 27,300; 19,536 + 27,300 = \frac{46,836 \times 6}{360} = 780.60)$$

a kamatszámla követel a hátralékos kamatok számlájától. Ugyancsak követel ez a számla értékpapírjaink deczember végével lejárt de fel nem vett szelvényeknek értékeért. Ez az érték (utána lehet számítani: a kezdő leltári 11,800 és ebből a 4. naplótétel alatt megmaradt 2000 után = 350 K. a 13. tételnél 16,000 után 18 napra 48 K, 17-nél 32,000 után 14 napra 74·67 K, a 25-nél 210,000 után 8 napra 280 K) 752·67 K. Ez a két összeg (780·60 +

752·67) a kamatszámának követel oldalon levő 1533·27 kamathátralék. 9. A Nagy Jánosnál bekebelezett követelések számlája úgynevezett holt számla; mert tartozásai és követelései egymást, s így a számla önmagát kiegyenlítvén, megszűnik a gazdaságban tényező lenni. A 10—15. számlát a már elmondottak után nem kell bővebben magyarázni. De az olvasó a tételeket a naplóval hasonlítsa össze. 16. Az árfolyamos pénzek számlájának lezárásánál megállapítjuk, hogy ennek követelési oldala üres, s hogy a birtokunkban levő 40 drb aranypénznek az árfolyama 12·10-re emelkedett. A készlet és eredményegyenleg tehát e szerint alakul. 17. Az időközi nyereség- és veszteségszámla egyenlege csak az eredmény számlára tartozhatik. 18. A közös ingatlanok számlája a gazdaság folyamán — kihalt. 19. A letéteményezett értékpapírok, s 20. a letéteményesek számlája tárczáinkban lévő vagyon értékével mint egyenleggel záródik. 21. A biztosítási díjszámlának 4621·20 K tartozása van. Pénztárunk ezen kiadásért semmi elszámolható (dologi) jószágot nem kapván: a kettős rendszerű könyvitelben az ilyen kiadás mint tiszta veszteség jelentkezik. A 22-ről előbb szoltunk. A 23—26. számlákat sem magyarázzuk, csak még arra mutatunk rá, hogy a napló 35—36 tétele között kifejezett különbözete a naplószerű készpénz bevétel és kiadásnak (3895·97) egyez, a pénztárszámla egyenlegével.

36. §. A napló és a főkönyv lezárása.

(Egyenlegek naplózása, eredmény számla, nyereség- veszteség, utómérleg, készletek, előmérleg zárása, új előmérleg, készletek az új számlákon.)

Az eddigiekben a naplót egész a 36. tételig könyvelvén és a részleges számlákat, úgy a készvagyont mint az eredményt mutató egyenlegekkel lezárván, hódolunk annak a czélszerű szokásnak, hogy végül az egyes számlák lezárásánál mutatkozó egyenlegeket is naplózzuk.

Ebből származik az, hogy a napló 36—7. tétele alatt úgy a cselekvő mint a szenvedő egyenlegeket mind felsoroltuk. Még pedig a 25, 27. §§-ok *D)* pontjában elmondottaknak megfelelőleg, vagyis: úgy, hogy az eredmény mérleg minden nyereségért tartozik és minden veszteségért követel. A napló 38—9. tétele alatt pedig az utómérleg tartozik az érték vagyont mutató cselekvő készlet egyenlegekért és követel a tehervagyont mutató tartozási egyenlegekért.

És pedig mindkét mérleg az egyenlegeket sommásan mutatja. Erről a körülményről a legközelebbi §-ban fogunk szólni.

Az üzlet tovább folytatása esetére, a le nem zárt és megfordított utómérleg (végvagyon) számlát, mint a jövő üzleti időszak előmérlegét alkalmazzuk. Ily módon a gazdát képviselő új előmérleg tartozik a gazda tartozásaiért a megfelelő részletszámláknak és ezektől követel a gazda vagyonáért. A részletszámlák pedig egyenként, az előmérleg tartozásaiért leltár szerint követelnek és az előmérleg követeléseit leltár szerint tartoznak. Ennek felelnek meg a részletszámláknak az ellenkező oldalról áthozott egyenleg-tételei.

Tessék az olvasónak az itt következő könnyű példákat, a 24—36. §§-okban elmondottak alapján feldolgozni.

I. 1. Gyógyszertár-üzletemet 60,000 K készpénzzel, 100,000 K értékű áruval és Hangos Jenő 10,000 K váltókövetelésével kezdem meg. 2. Veszek árut 20,000 K-ért készpénzzel. 3. Hangos Jenőnek tartozásom részben való törlesztésére küldök 6000 K értékű árut. 4. Az eddig csak bérletben birt felszerelést 30,000 K készpénzzel megveszem. 5. Hangos Jenő lemond 4000 K követeléséről. 6. Eladok árut 60,000 K készpénzért. 7. Üzleti költségem 1200 K volt. 8. Az üzlet végén leltár szerint árum értéke 70,000 K és 9. A felszerelés értéke 36,000 K. (Az eredménymérleg 24,800 K tartozási és az utómérleg 174,800 K követelési egyenleggel fog záródni.)

II. Üzletemet megnyitom: 1. 50,000 K készpénzzel. 2. 100 hklt. borral, 100 K-jával, 10,000 K. 3. 200 hklt. sörrel, 60 K-jával, 12,000 K. 4. Eladok 50 hklt. bort 120 K-jával, készpénzen. 5. Veszek hklt. sört hitelbe Kupa Pétertől 50 K-jával. 6. Kupa kölcsönöz még nekem 2000 K készpénzt. 7. Házat veszek 30,000 K készpénzzel. 8. Eladom mind a sörömet 70 K-jával. 9. Kupának tartozásom felét megfizetem készpénzzel. 10. Üzleti költségem 800 K-át tesz. (Az eredmény-mérleg 4200 K tartozási és az utómérleg 76,200 K követelési egyenleggel fog záródni)

III. Valamely deczember 31-én van 1. készpénzem: 6215 K 38 f. Van értékpapirom és pedig 20 drb. takarékpénztári részvény 400 K-jával. 2. Elfogadtam 20,000 K értékű váltót, mely 1902 január 15-én 7% kamattal jár le. 3. Van fekvőségem, értéke 40,000 K. 4. Van árum 500 q buza 17, 500 q rozs 10, 500 q árpa 13 K-jával. 5. Tartozom Bihari Gyulának 12,000 K-val. 6. Van kétes követelésem 1200 K, miből 7. 50%-ot leirok. 8. Szelvényeim lejáró értéke 200 K 9. Van váltókövetelésem, mely 1901. szeptember 3-án kelt, lejár 1902. márczius 15. 10,000 K 8% utólagos kamatozással. 10. Bihari Gyulának tartozom 105 K 10 f. kamattal is 1901. decz. 31-iki értékkel. 11. Jan. 2-án kifizetek tisztviselőimnek 500 K. 12. Adok háztartásra 500 K. 13. Január 3-án eladok 200 q búzát 20 K-jával és 500 q rozsot 12 K-jával Fehér Jenőnek, felét készpénzért, a másik felét 5000 K értékű váltóért, a mely 1902. márcz. 3-án jár le 8% előleges kamattal. 14. Január 3-án küldök az Országos Korona-Takarékpénztárba (Andrássy-út 32) 5% mellett 4000 K. 15.

Január 8-án befoly kétes követelésekre 900 K és 16. Fizetek ügyvédemnek 200 K. 17. Január 15-én beváltom az elfogadványomat olyképpen, hogy 4000 K fizetek készpénzben és 18. A fennmaradó 16,000 K-ról adok három óra újabb elfogadványt. 19. Január 18-án eladok 500 q árpát à 10 K és 20. Fizetek ügynöki díjat 100 K-át. 21. Január 25-én veszek 200 q búzát à 15 K és 22. Kapok 1% pénztári engedményt. 23. Január 28-án kétes követelésekre kapok még 68 K, a mely összeget a perköltségeimre fordítom. 24. Január 31-én eladok értékpapírjaimból 10 darabot 448 K-jával. 25. Január 31-én fekvőségemből befoly 310 K készpénz. 26. Szelvényeimből 200 K foly be. 27. Bihari Gyulának kifizettem kamattartozásomat. Január 31-én zárlatot készítek, a buza árfolyama 18 K. Értékpapírjaim árfolyama 448 K. (Az eredmény-mérleg 1750.77 tartozási és az utómérleg 54.867.25 K követelési egyenleggel záródik.)

37. §. A kettős számtartás rendszerei és változatai.

(Elvek, különféleség, rendszerek, kettő, előfordulás, elnevezés, lényeg, jelleg, egyenként, összesítve, példánk, általános, idő és jelleg, kezdő, sommás folyó számla, két érték, végző, franczia, készpénz és hitel, prima nota, pénztárkönyv, gyűjtőkönyv, sommás, olasz, egy tétel, végösszeg, segédkönyv, egyszerű, kettős, szimpleksz, ellentétes, egyik, kereskedelmi, személyszámlák, leltározás, elkallódás, eredmények, részvénytársaság, amerikai logismographia.)

A kettős számtartást az eddigiekben úgy és abban a rendszerben és alakban adtuk elő, a melyben annak elveit, lehetőleg a gyakorlatnak megfelelőleg is, legvilágosabban ismertetni véltük. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a kettős könyvvitel körében, úgy az irodalomban, mint a gyakorlatban a *legkülönbözőbb eljárásokkal* és alakzatokkal, a naplónak, segédkönyveknek, sőt a számláknak is *más és más berendezésével*, s a tételeknek egymástól teljesen elütő felfogáson alapuló *könyvelésével* találkozunk. Mindennek azonban minket, kik elvek szerint járunk el, megzavarni nem szabad. A kettős számtartás lényege, az egésznek és részleteinek célja és összefüggése az előző szakaszokban úgy tárgyalatott, hogy az előadottak és a még következők gondos tanulmányozása és összevetése alapján, a kettős számtartásnak a különféle gazdaságok és ezek vezetőinek egyéniségéből folyó észszerű változásai könnyen megérthetők lesznek. Ezért az egyes részleteknek cél és tetszés szerinti változásait és alakításait mellőzván, a kettős számtartásnak csak azzal a két rendszerével foglalkozunk még, melyek leginkább *franczia* és *olasz* rendszer néven lettek ismeretesek és elterjedtek.

E két rendszer között lényeges különbség nincs; mert minden névvel nevezhető számtartási rendszerben, legelőbb is előfordulásuk

Gyűjtőkönyv az olasz rendszerben.

Napló folyó szám	Főkönyvi lapja		Egyenként		Összesen	
			K	f	K	f
1	1	8 számla — Vagyonszámlának				
	2	Fekvőségek számlája	8,000	—		
	3	Pénztárszámla	9,121	96		
	4	Váltótárcza-számla	36,000	—		
	5	Árúszámla	19,000	—		
	6	Értékpapírszámla	11,800	—		
	7	Folyószámla	16,716	70		
	8	Kamatszámlla	6,898	22		
	9	Nagy Jánosnál bekebelezett köve- telésem számlája	200,000	—	307,536	88
2	1	Vagyonszámla — 3 számlának				
	10	Foncière bizt. társ. számlájának.	3,120	—		
	8	Kamatszámllának	270	—		
	11	Elfogadott váltók számlájának ..	52,800	—	56,190	—
	3	Pénztárszámla — 6 számlának				
4	6	Értékpapírszámlának	9,440	—		
4	9	8 Kamatszámllának	2	66		
5	7	Folyószámllának	36,804	10		
13	14	Függő követelések számlájának .	15,000	—		
16	4	Váltótárcza számlának	36,000	—		
18	22	18 Ingatlan közös számlának	240,000	—	337,246	76
	3	11 számla — Pénztárszámlának				
6	7	Folyószámla	9,790	72		
8	30	5 Árúszámla	34,172	—		
9	13	Nagy János birtokeladási számlája	8,842	06		
11	15	Felszerelések számlája	3 300	—		
12	16	Árfolyamos pénzek számlája	448	—		
17	25	6 Értékpapir	247,760	—		
20	10	Foncière pesti bizt. int. számlája	3,120	—		
23	18	Közös ingatlanok számlája	24,821	97		
26	23	Foglaló-pénzek számlája	6,000	—		
30	25	Üzleti költség	3,218	—		
30	26	Háztartás számlája	1,000	—	342,472	75
3	5 4	Váltótárcza-számla — Árúszámlának	10,000	—	10,000	—
	7	4 számla — Folyószámlának				
19	18	Közös ingatlan számlája	2,520	—		
26	23	Foglaló-pénzek számlája	12,000	—		
27	5	Árúszámla	16,800	—		
31	8	Kamatszámlla	541	09	31,861	09
		Átvitel	—	—	1.085,307	48

Napló folyó szám	Főkönyvi lapja		Egyenként		Összesen	
			K	f	K	f
		Áthozat....			1,085,307	48
	7	Folyószámla — 3 számlának				
28	5	Árúszámlának	57,000	—		
32	8	Kamatszámlának.....	185	58		
29	25	Üzleti költség-számlának.....	620	—	57,805	58
7	2 13	Fekvőségek számla — Nagy János birtokeladási számlának	160,700	—	160,700	—
8	5 11	Árúszámla — Elfogadvány-számlának	30,000	—	30,000	—
		Nagy János birtokeladási számlája 2 számlának				
9	8	Kamatszámlának	6.266	66		
9	9	Nagy Jánosnál bekebelezett köve- telésem számlának	145,591	28	151,857	94
	14	Függő követelések számlája 2 szám- lának				
10	9	Nagy Jánosnál bekebelezett köve- telésem számlának	54,408	72	54,408	72
	14	4 számla — Függő követelések számlának				
13	6	Értékpapir-számla	21,600	—		
13	8	Kamatszámla	32	—		
13	4	Váltótárca-számla	15,000	—		
13	17	Időközi nyereség- és veszteség- számlája	2,776	72	39,408	72
	18	Közös ingatlan számla — 3 számlának				
14	2	Fekvőségek számlának	200,000	—		
23	17	Időközi nyereség- és veszteség- számlának	8,952	54		
23	12	Utalványszámlának	3,705	49	212 658	03
15	19 20	Letéteményezett értékpapir száml. Letétemények számlának.....	42,000	—	42,000	—
21	21 10	Biztosítási díjszámlának — Foncière p. b. intézet számlának.....	4,621	20	4,621	20
24	20 19	Letétemények számlája — Letéte- ményezett értékpapírok száml. ...	32,000	—	32,000	—
33	58	Árúszámla — Kamatszámlának	159	27	159	27
34	22 8	Hátralékos kamat — Kamatszáml. .	1,533	27	1,533	27
35	8 24	Kamatszámla — Előrefizetett k. sz.	295	83	295	83
		Összesen....			1.872,756	04

sorrendjében kell a gazdasági eseményeket feljegyezni. Az, hogy e följegyzés a kettős (kereskedelmi) rendszerben *előjegyzéknek* vagy naplónak neveztetik-e? mellékes dolog. A lényeg: az üzleti eseményeknek kronológiájuk, előfordulásuk rendjében való följegyzése. Ez az első feljegyzés. Ezután minden rendszer szerint az üzleti eseményeknek jellegük (czimük, nevük) szerint való csoportosítása következik. Ha az *első* följegyzésből, az egyes üzleti eseményeket, az ezek csoportjainak befogadására szánt *főkönyvi számlákra egyenként* vezetjük át: akkor a kettős számtartást *francia* rendszerűnek mondják. Ha pedig az egyes üzleti eseményeket először időszakonként, pl. havonként valamely számviteli iratban számlánként össze-sítik, s csak az így mutatkozó *összegeket sommásan viszik át a főkönyvbe: akkor olasz* rendszerű a kettős számtartás. Eme tisztán alaki eljárásban rejlik a két rendszer közti különbség.

A 25. §. óta, de különösen a 30—31. §§-okban bemutatott kettős példa egészben *francia rendszerű*; mert az első feljegyzést magában foglaló naplóból (melyben nemcsak az üzleti események, hanem minden egyes tételnek könyvelési tervezete is foglaltatik) a tételeket közvetetlenül és legtöbb esetben részletesen könyveltük. Csak az általános számláknak, vagyis: az elő- és utómérlegnek, s az eredményszámlának tételeit könyveltük rövidség okáért sommásan. Még pedig azért, mert a kezdő és végző leltárban a vagyon úgy is részletezve van. Ezek szerint a francia rendszer szigorú alkalmazásával, az egész kettős számtartás csak az idő és jelleg szerinti följegyzésből, vagyis (a segédkönyvek s egyéb följegyzések mellőzésével): a naplóból és főkönyvből állhat, úgy a hogy a 26—29. §§-ban tárgyalt gazdaságoké van. Vagyis úgy, hogy a leltárnak cselekvő vagyont mutató tételei a vagyonszámla követelési oldalán, a terhet mutatók pedig ennek tartozási oldalán tételenként könyvelhetők. Ez által a *kezdő leltár* tehető fölöslegessé. A külön folyószámlakönyv is mellőzhető; mert üzletbarátaink kamatos folyószámlái elhelyezhetők magában a főkönyvben. A kettős értéket, anyagot és pénzt képviselő számlák is *mindkét értékről*, sőt még a folyó kamatokról is szerkeszthetők ugyan külön segédkönyvekben is, de szerkeszthetők azok magában a főkönyvben is. Ez által a különféle anyag, váltó, árú, értékpapír, aranypénz stb. külön nyilvántartása magában a főkönyvben és az illető számlára jó, úgy a mint a 28. §-ban a tűzifaszámlánál láttuk. A *végző leltár* pedig a cselekvő és szenvedő végvagyonnak, a végvagyon vagyis: utómérleg

tartozási és követelési oldalon való részletes felsorolása által mellőzhető. Úgy hogy a francia rendszer szigorú követése mellett, az egész üzlet menetét úgy le lehet írni a naplóban és főkönyvben, hogy a kettőből bármely üzleti eseményre vonatkozó, bármely felvilágosítás megszerezhető.

Az olasz rendszernél a hitelügyletek és a készpénzes üzleti események első feljegyzése külön-külön történik. Az elsőket előjegyzékbe (*prima nota*) jegyezik úgy, mint ezek francia naplónkban is feljegyezve vannak, hogy így az előfordult üzleti események az emlékezetnek megmaradjanak. A készpénzes üzleti eseményekről *külön pénztárkönyvet* vezetnek, úgy a mint készpénzes tételeinket a 30. §-ban levő naplónknak bevételi és kiadási hasábjába iktattuk. Az így szerkesztett *külön elő-* és *külön pénztárkönyv* tételeit, időközönként, de legtöbbször havonként a gyűjtőkönyvben (hibásan ezt naplónak, zsumálnak is mondják) rendezik úgy, mint a hogyan most említett naplónk tételeit, mi rendeztük a 139—40. lapon. Vagyis úgy, hogy az elő- és a pénztárkönyv szerint, a valamely hónapban előforduló valamennyi tételt számlánként a gyűjtőkönyvbe összevonván: innen csak ezek *sommáját könyvelik* számlánként. Ezek szerint az olasz főkönyv számláira minden hónapban, legfeljebb csak egy tartozási és egy követelési sommás tétel könyveltetik. Legyen azonban, francia vagy olasz a könyvelés rendszere: az eredménynek különbözni nem szabad. Így látszik, hogy a 139—40. lapon készült olasz rendszerű gyűjtőkönyvünk végösszege, minthogy ebben már a hitel- és pénztárügyletek, sőt még a kezdő vagyonösszegek is bennfoglalvák: a francia rendszerű könyvünkből a 34. §. szerint készült próbamérleg végösszegével egyezik.

Az olasz rendszer egyik sajátosságának tartják a segédkönyvek nagy számát. Így a már eddig ismert folyószámlák és anyagnyilvántartáson kívül még levelezési, váltóárú, számla, másolati, lejárat (scadenza), szállítási, bevásárlási, eladási, árverési, bizományi, vásári stb. stb. könyvek fordulnak elő, melyek azonban az üzlet kellő nyilvántartása céljából a francia rendszernél is előfordulhatnak. A francia rendszert a gyakorlat emberei, általában a nagyobb üzleteknél, melyeknek szövevényességüknél fogva minden ágabogára egy külön nyilvántartás, külön könyv szükséges: alkalmazhatónak nem tartják. Ritkán is alkalmazzák.

A francia rendszerű könyvvitelnek némely tökéletlen változatait *egyszerű kettős* (?!) könyvvitelnek szokták nevezni. Helyes

volna az elnevezés akkor, ha ez alatt csak valami *szimplekszet* értenének. De tényleg nem így van; mert ugyanezek, az egyszerű (könyvvitel, számtartás) alatt *egyszerest* is (tehát a kincstári háztartó gazdaság számtartását is) értik és csakis az olasz rendszert tartják kettős rendszerű számtartásnak. Pedig a 24. §-ban, a számtartás különféleségéről elmondottak után nem szükséges bizonyítani, hogy észszerűen *minden oly könyvelés*, melyben a csereügylet mindkét oldalát mint ellentétes mennyiség könyveljük: csak *kettős lehet*. Egyszeres ellenben mind az a könyvelés, melyben a csereügylet által csak *egy irányban* előidézett vagyonváltozás folytán, a csereügyletnek csak egyik oldala, s tétel maga a csereügylet is csak egy irányban könyveltetik. Kereskedelmi könyvvitel tehát elvileg csak kettős lehet, bármily hiányos, szimpleksz, tökéletlen stb. legyen is egyébiránt a rendszer, melyben e könyvelési mód néhol alkalmaztatik.

Így nevezetesen egyszerű kettősrendszernek nevezik azt az eljárást, midőn a főkönyvben csak személyszámlák vannak, s ezek lezárása után csak üzletbarátaink tartozását vagy követelését ismerjük. Vagyonunk mennyiségét és minőségét, valamint ennek a gazdaság folytán egészben való szaporodását vagy kevesbedését pedig csak leltározás alapján tudjuk meg, úgy mint azt a 25. §-ban, az 5. kőszén-számlánál láttuk. E mellett az eljárás mellett vagyoni állapotunkat, úgy a hogy: csak az által tudjuk meg, ha üzletbarátainknál levő tiszta tartozásunkhoz vagy követelésünkhöz raktári vagyonunkat adjuk hozzá. De hogy ebből a raktári vagyonból hűtlenség vagy tévedés folytán mi kallódott el? s gazdaságunk egyik vagy másik ágában minő eredménynyel dolgoztunk? ezt az ilyen számtartásból egyáltalán soha sem tudjuk meg.

Itt tartjuk helyénvalónak megemlékezni, a részvénytársasági (13, 25. §) kezdővagyon naplózásáról és könyveléséről; mert ha az aláírt részvénytőkét egyszerre befizetik: akkor általános szabály szerint az előmérlegül szolgáló részvénytőke-számla az egész összegért követel a pénztári számlától, mely azért tartozni fog. De a részvénytőkét a legritkább esetben fizetik be egyszerre, hanem azt 10—50 és így további $\frac{0}{100}$ -okban törlesztik. Ekkor tehát az előmérlegül szolgáló részvénytőke-számla, az egész részvénytőkéért követel és pedig a befizetett összegért a pénztártól és a be nem fizetettért pedig a részvényesek számlájától, mely két utóbbi számla ezen követelések fejében tartozni fog.

Szoktak még amerikai, aztán logismographicus stb. stb. rendszerű kettős számtartásról is beszélni, sőt írni is. De midőn ezekről megemlékezünk, egyúttal biztosítjuk az olvasót, hogy ha a 24—37. §-ban elmondottakat megértette: akkor bárhol legyen még oly czifra nevű számtartással is dolga, azzal minden nehézség nélkül el fog bánni.

38. §. A helvét és angol folyószámla.

(Ellenkező, kamatozás, nem kamatozás, nemleges, vörös, kisebb, egész, egyenlegek, angol, esetről esetre, kamatszám.)

Erdélyi Károlynak, kamatos folyószámláját a 145. lapon, a helvétnek nevezett módszer szerint is kidolgoztuk. Alakilag teljesen megegyez ez a francia módszerrel, csak hogy a napok számításában éppen az ellenkező rendet követ.

A francia folyószámla a (121. illetőleg 127. lap 32. §.) abból az időből, melyre a folyószámla szól, a javára vagy terhére irt összegek *kamatozó időszakát* veszi számításai alapjául. Vagyis azt számítja; hogy üzletbarátunk az összegnek terhére vagy javára írása idejétől, a folyószámla lezárásának napjáig: hány napi kamattal tartozik, vagy: hány napi kamatot követel? s e kamatokat azután felszámítja, vagyis: ezt a nagyobb kamatszámot és így nagyobb kamatozási időt mutató oldal tőke-összegéhez adja.

A helvét ellenben abból az időből, melyre a folyószámla szól, a javára vagy terhére irt összegek *nem kamatozó időszakát* veszi számítása alapjául. Vagyis azt számítja, hogy az összegeknek üzletbarátunk terhére vagy javára írása idejétől visszafelé a számla megnyitása napjáig: hány nap mult el. És minthogy üzletbarátunk e napokra kamattal sem nem tartozik sem illet nem követel: ezekből oly nemleges értékű kamatszámok jönnek létre, melyek természetükre nézve a francia folyószámlánál ismertetett vörös (kövér) számokkal teljesen megegyeznek, vagyis: a melyek épp ellenkezőjét jelentik annak, mint a mely oldalon vannak. Ezért a kamatszámok egyenlegéből folyó kamatok (nem mint a francia folyószámlánál: a nagyobb, hanem ellenkezőlag) a kisebb kamatszámot mutató oldalra vitetnek át. E rendszernél nincs vörös szám, s ez nagy előny.

Így találjuk helvét folyószámlánkon a 4-ik és 5-ik hasámban kamatozó időszakot deczember 31-ére visszaszámítva. A lezárásnál pedig legelőbb is a nyers tőkeegyenlegnek (89,010.72 — 44,804.10

Erdélyi Károly.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A nem kamatozási időszak		Kamatszám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A nem kamatozási időszak		Kamatszám
		K	f	vége	hány nap				K	f	vége	hány nap	
1905. decz. 1.	Egyenlegért.....	21,600	—	1905. decz. 1.	—	—	1905. decz. 3.	Küldött készpénzért .	36,804	10	1905. decz. 3.	2	725
» 4.	Kovács K.-nak készp..	9,790	72	» » 4.	3	294	» 23.	Bognár J.-nak	8,000	—	» » 23.	22	1,750
» 25.	Küldött árúért	15,000	—	- » 25.	24	3,600	» 31.	44,206 K 62 f tőke- egyenleg után 30 n.					
» 25.	» »	42,000	—	1906. márcz. 7.	97	40,740		kamatkiegyenlítés .	—	—		—	13,262
» 30.	Üzleti költségért . . .	620	—	1906. decz. 30.	29	180	» 51.	Kamatszámegyenleg ..	—	—		—	29,077
							» 31.	6 ⁰ / ₀ kamat.....	484	61		—	—
							» 31.	Egyenlegért.....	43,722	01		—	—
		89,010	72	—	—	44,814			89,010	72	—	—	44,814

Erdélyi Károly.

Tartozik vagy Követel		K	f	K a m a t o z á s a	Nap	Kamatszám	
						Tartozik	Követel
T	+	21,600	—	1905. XII/1. — 1905. XII/3.	2	432	—
K	—	36,804	10				
K	—	15,204	10	1905. XII/3. — 1905. XII/4.	1	—	152
T	+	9,790	72				
K	—	5,413	38	1905. XII 4. — 1905. XII/23.	19	—	1,028
K	—	8,000	—				
K	—	13,413	38	1905. XII/23. — 1905. XII/25.	2	—	268
T	+	15,000	—				
T	+	1,586	62	1905. XII/25. — 1905. XII/30.	5	79	—
T	+	620	—				
T	+	2,206	62	1905. XII/30. — 1905. XII/30.	—	511	1,448
				Leszámítandó :			
T	+	42,000	—	1905. XII/30. — 1906. III/7.	67	—	28,140
		44,206	62	Összesen	—	511	29,588
				Kamatszámegyenleg	—	29,077	—
K	—	484	61	6 ^o / _o -os kamat	—	—	—
T		43,722	01			29,588	29,588

= 44,206.62) a nemlegesen kamatozó egész időszaki kamatszámát tétetik ki; mert ezután a kamatszám után (13262) az egész időszakra nem jár kamat. Ezután a kamatszámegyenleg (29077) és ugyanerre az oldalra az ebből (már a francia rendszernél ismertetett módon) kiszámított kamategyenleget és végül a folyószámla-egyenleget számítjuk ki és jegyezzük be.

Legpontosabb és legvilágosabb a folyószámla-módszerek között az angol, mely a 146. oldalon látható. E módszer a tőkét, a kamatozó időszakot, s ebből kifolyólag a kamatszámot is ügyesettől ügyesetig tisztán (nettó) számítja. Így látjuk angol folyószámlánkon, hogy Erdélyi Károly kezdő 21,600 K (T) tartozásért, csak a legközelebbi ügyesetig terjedő két napi kamatszámot írunk és hogy decz. 3-ról kelt 36,804.10 K (K) követelésébe előbbi tartozását beszámítván: a maradék (15,204.10) tiszta (K) követelés után újból csak a legközelebbi esetig terjedő 1 napi kamat jó számításba. És így tovább, míg végül a kamatszám-, kamat- és számla-egyenleggel ez is záródik.

Erdélyinek a francia, helvét és angol rendszerű kamatos folyó számláinak összehasonlítását az olvasónak melegen ajánljuk.

Tessék a következő folyószámla *példákat* kidolgozni. 1. 1906. január 5-én küldök 50,000 koronát; 1906. márczius 6-án 24,000 koronát kapok tőle; 1906. április 7-én 10,000 koronát küldök neki; május 17-én pedig ő küld nekem 80,000 koronát és június 30-án a számlát lezárom. A kamatláb $5\frac{1}{2}\%$. Milyen és mekkora lesz az egyenleg? (6599.81 K tartozás.) 2. Ügyfelem 1906. jan. 15-én vesz megbízásom folytán 10,000 korona névértékű 4% aranyjáraadékokat 95.15 árfolyamon én eladok neki 1906. február 8-án 1000 métermázsa 75 kilós búzát 16 korona 50 fillérjével; megbízásomra vesz május 8-án 8 darab Pesti hazai első tptr. egyesületi részvényt, 19,800 koronájával. Kamatláb $3\frac{1}{2}\%$; zárlat: 1906. június 30-án. (152,140.63 követelési egyenleg.) 3. Valakinek 1906. jan. 1-én kamatos folyószámlát nyitunk, s ezen 1906. július 1-ig következő forgalom mutatkozott: 1906. jan. 15-én eladunk árut 13467 koronáért; 1906. márczius 1-én veszünk árut 8917 koronáért; 1906. április 6-án megbízást adunk, hogy helyettünk 2000 koronát fizessen; 1906. május 14-én megbízást kapunk, hogy fizessünk 16,000 koronát; 15.000 koronával 1906. szeptember 7-ére tartozunk, mi ezt 1906. június 5-én beváltjuk folyószámlán (4005.65 K tartozási egyenleg).

ÁTALÁNOS RÉSZ.

III. AZ ÁLLAMRÓL. ¹⁾

---

39. §. Az állam és szervezete.

(Alapvető és Általános Rész, életcél, működés, társadalom, hatáskör, külső feltételek, jog alanyilag és tárgyilag, társulatok, állam, eszközei, a hatalom és gyakorlói, szervezet, alkotmány, a fő-, a törvényhozó és a végrehajtó hatalom, ezek gyakorlása az állam személyisége.)

Az embernek életcélja abban áll, hogy az erkölcsi és anyagi jólét és fejlődés lehető magas fokára emelkedjék. Ezért az embernek úgy az erkölcsi, mint az anyagi világra ható munkálkodást kell kifejtenie. Ez a munkálkodás azonban csak rendezett társadalomban, vagyis csak ott lehetséges, a hol mindenkinek hatáskörét minden irányban pontosan megállapították. Ezen a hatáskörön belül és így mások hatáskörének tiszteletben tartása mellett, mindenki szabadon működhetik. Az így rendezett társadalomban az egyes ember, életcéljára mulhatlanul szükséges és saját erejét felülmuló külső eszközök megszerzésében, embertársai segélyére is számíthat. Az ember ezen szabad működési körének határait kijelölő *szabályok* foglalatát tárgyi értelemben, az ezen szabályoknak megfelelő *cselekvési* szabadságot pedig alanyi értelemben: *jognak* nevezzük. Maga a működési kör: az ember jogköre. De a rendezett társadalom csak úgy jó létre, ha ennek megalapítására az emberek egymás között társaságba lépnek, s jogköreiket így közerővel összeférhetőkké teszik. Ilyen társaságok a család, nemzetség, törzs, nemzet, az egyházi és

---

¹⁾ Az államgazdasági számtartás kifejtésének, az 5. §-ban megállapított rendszere szerint, az Alapvető Részben a gazdasággal és ebben a számtartással foglalkoztunk. És pedig úgy, ahogy az minden gazdaságban van, vagyis: anélkül, hogy valamely meghatározott gazdaságra tekintettel lettünk volna. Most az Általános Részben tüzetesen áttérünk az államra, hogy azután ennek gazdasága keretében magát az állam számtartását keressük fel.

világi, a tudományos, művészi, gazdasági, ipar és kereskedelmi stb. társaságok. Mindezek azonban korlátolt eszközeik és körüknél fogva, rendezett társadalom létesítésére nem voltak elégségesek, hanem az államnak kellett létrejönni (1. §.) Így alakult a magyar állam is ezelőtt ezer évvel, s így áll fönn ma is: módosulva, fejlődve, erőben és függetlenül.

Az állam, mely létének szükségéből meríti eszközeinek jogosultságát: a közös célok és az egyesek magatartása között a szükséges összhangot, még az utóbbiak akaratával szemben is fenntartja. Az állam léte tehát az egyesekkel szemben olyan ellenállhatlan kényszererőt tételez fel, mely a közös célokat meghatározza, s azokat létesíti. Ez a kényszererő: az állami *hatalom*, mely három részre, ú. m. *a fő-, a törvényhozó és a végrehajtó* hatalomra oszlik. Mind ez azonban önmagában csak puszta eszme, mely az által nyer életet, hogy azt egyesek vagy többek képviselik és gyakorolják, illetőleg megbízottjaik által gyakoroltatják. Az állam saját hatalmának ilyen képviselőit és gyakorlatára megfelelő *szervezettel* bir, melyet általában: *alkotmánynak* mondunk. Különösen és szűkebb értelemben pedig alkotmányosnak, azaz: *constitucionálisnak* mondjuk az oly államszervezetet, hol az államhatalom gyakorlatában, megbízott képviselői által a nép is részt vesz. Ilyen a magyar alkotmány is.

Minden alkotmányban a legkiválóbb helyet az állam eszméjének, hatalma egységének *physikai* személyesítője: az állam feje — nálunk az apostoli király — foglalja el, ki az államélet követelményeit, az államnak általa gyakorolt főhatalmával, vagyis: a *királyi* hatalommal minden irányban érvényre emelni, első sorban van hivatva. Az államélet követelményeinek érvényre emelése másodsorban a *törvényhozó* hatalom feladata. Az állam akaratát ugyan is törvényekben fejezi ki, s az államnak a törvények alkotása, módosítása, megszüntetése és hiteles magyarázatában nyilvánuló hatalmát nevezik *törvényhozó hatalomnak*. Nálunk e hatalom gyakorlata törvényeink (az 1798 : XII. t.-cz.) értelmében, a törvényesen koronázott királyt és az országgyűlést együttesen illeti meg. Az államnak a hozott törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalma: a *végrehajtó hatalom*. Ez a hatalom nálunk kizárólagosan a királyt illeti meg, a ki ezt azonban (az 1848-iki III. t.-cz.) független felelős magyar miniszteriuma, mint: kormánya által gyakorolja. Bárminő rendelete és határozata, tehát a királynak csak úgy érvényes, ha

azt, az abban foglaltakért az országgyűlésnek felelős miniszterek egyike aláírta, s ez által azt magáénak vallja. Az állami hatalom ezt a részét a gyakorlatára hivatott kormányról: *kormányhatalomnak* is mondják.

Az állam ilykép az állam fejében személyi képviselőt, az országgyűlésben gondolkodó és akarat kifejező, a kormányban cselekvő, végrehajtó szervet, a haza földje és polgárai összeségében pedig mintegy testet és lelket bir. Az állam tehát mint egy nagy tehetségek felett rendelkező erkölcsi, jogi személy iparkodik tagjainak, a polgároknak összes életcéljaik megvalósítására.

40. §. A királyi hatalom.

(Király, helye az államéletben, viszonya a törvényhozó és végrehajtó hatalomhoz, czíme, hatalmának szervezete és hatásköre, korona, koronázás, udvartartás, udvari méltóságok, idegen államok, országgyűlés, törvényszenesítés, a végrehajtók megbízatása, adományozás, hadúr. Társországok, örökös királyság, *pragmatica sanctio*, Bosznia.)

Magyarországon az állami hatalom a királyban, mint az állam egységének személyi képviselőjében van kifejezve. Csak az ő személyes akarata által válik a törvényhozó hatalom akarata: törvénynyé és ezeket a kormány az ő nevében hajtja végre. A király személyében nyilvánul az állam hatalma teljes felségében, *souverain* módon, vagyis minden emberi hatalomtól függetlenül. Azért személye szent és sérthetetlen, s királyi felség (*majestas*) cím illeti meg. A magyar király Ausztria császára is. Ezért czíme: »Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb Úr!« A királyi hatalom teljességének jelvénye: Magyarország szent koronája (*Sacra corona Regni*). Törvényeink (az 1791-iki III. t.-cz.) világosan kimondják, hogy ősi szokás szerint: csak az ország szent koronájával való koronázás adja meg, a királyi hatalom teljes és tökéletes birtokát. A király magas méltóságának megfelelő fényes udvartartással bir, s személyi működésének támogatására a kabinet-iroda szolgál. A különleges részben erről bővebben lesz szó.

Hatáskörét illetőleg a király kifejezője az államhatalomnak, más államokkal szemben. Mint ilyen az állam külügyeinek intézője és legfőbb hadúr. Ezért az állam fegyveres erejével rendelkezik, s hadüzenési és békekötési joggal bir. Alatta állanak a törvényhozó és végrehajtó kormányhatalom közegei. Az országgyűlés összehívása, ülésének megnyitása, elnapolása, feloszlatása, berekesztése, mind

királyi jogok. Az országgyűlésen nem csak kezdeményezési joggal bír, hanem az országgyűlési határozatok csak az ő szentesítése által emelkednek törvényerőre. Ezért a király a törvényhozásban döntő befolyást gyakorol. A végrehajtó hatalom pedig éppen őt illeti meg, úgy a kül-, mint a belügyekre nézve. A kormányzat összes intézői és közegei, közvetlen vagy közvetve csak a tőle nyert megbízatás folytán járnak el, minthogy minden hivatal és tisztség adományozása a királyt illeti meg.

Mindezek szerint a magyar király, a magyar állam törvényhozó és végrehajtó hatalmának valóságos és állandó feje, s mint ilyen fölötte áll minden társadalmi és állami torzsalkodáson. Ezért nem választás, hanem törvényes öröklés útján jut az uralkodáshoz. De személyes akaratából sem törvényt nem alkothat, sem végre nem hajthat, nehogy ezerért, mint szent és sérthetetlen lénynek: felelnie kelljen. Minden államhatalmi cselekményéért miniszterei felelősek.

Megjegyzendő még, hogy Horvát-szlavon-dalmátország részint a honalapítás, részint szent László királyunk óta, a magyar királyság elválaszthatatlan részét, »Társország«-át képezi. Ezért a magyar király ezen minőségénél fogva, egyszersmind az említett országnak is királya. Tudnunk kell továbbá azt is, hogy a királyválasztás jogával birt magyar országgyűlés 1687-ben kimondotta, hogy jövőre nézve Magyarország, a Habsburg-családból származó fiúörökösök közül, az első szülöttet választás nélkül törvényes királynak ismeri el. Ezt az örökösödést 1723-ban, az úgynevezett *pragmatica sanctio*, a nőágra is kiterjesztette. Mindezeknél fogva a magyar király egyszersmind osztrák császár is. Végül a magyar király nemzetközi egyezmény alapján, gyakorolja Bosznia és Hercegovina felett is a főhatalmat.

41. §. A törvényhozó hatalom.

(Gyakorlóí, törvény, ennek életbe lépése, törvénytár, törvényidézés, országgyűlés, részei, tanácskozás és nyelve, bizottságok, osztályok, delegáció, közös ügyek, összeférhetlenség, törvény szentesítés, tanácskozás tárgyai, Társországok önkormányzata, Bosznia.)

A törvényhozó hatalom gyakorlata Magyarországon a királyt és az országgyűlést együttesen illetik meg. A törvényhozás e két tényezőjének összhangzatos működése alkotja a törvényt, mely alatt az állam akaratának hiteles kifejezését kell érteni. A mennyiben

valamely törvény hatályának kezdete, magában a törvényben megállapítva nincs, vagy ennek meghatározását nem a miniszteriumra bízta: minden törvény az országos »Törvény-Tár«-ban való megjelenését követő két hét múlva lép életbe. Minden naptári évről külön törvénytár jelen meg, melyben a törvények római egyessel kezdődő sorszámmal láttatnak el, úgy hogy a törvények idézete: az év és sorszám megnevezése által történik.

A magyar országgyűlés az 1848-iki IV-ik és V-ik t.-cz. értelmében két részből áll. A főrendi- és a képviselőházból. Az országgyűlésnek mindkét háza saját tanácskozási teremmel bir. Tanácskozási nyelv a magyar. A tanácskozás előkészítése a főrendiházban szakbizottságban történik. A képviselőház pedig kilencz osztályra és több, részint állandó, részint esetről esetre kiküldött szakbizottságra oszlik. Ezek közül a gazdasági bizottság a képviselőház költségvetését készíti. A számvizsgáló bizottság pedig a ház kiadásainak számtartását vizsgálja meg. A *pénzügyi* bizottság egyéb pénzügyi dolgokon kívül, a költségvetést és a *zárószámadási* bizottság, az állam zárószámadását tárgyalja.

Van még egy nevezetes bizottsága az országgyűlésnek. Ez a *delegáció*, vagyis: az osztrák és a magyar közös ügyek tárgyalására hivatott bizottság. Ez az előbbi §-ban említett abból a körülményből származik, hogy Ausztriával közös uralkodónk és így közös ügyeink is vannak. Ezek az ügyek századokon át sok keserves félreértésekre adtak alkalmat, míg végre az 1867-iki kiegyezésben szabályozást nyertek. E szerint Ausztriával csak két közös ügyünk van. A kül- és hadügy. Ezek is csak annyiban, hogy ebben a két ágazatban, a végrehajtó hatalomnak gyakorlása és gyakorlói, továbbá ezen ügyek költségei, valamint az utóbbiaknak megállapítása: Ausztriával közös intézményt képez. Maga a törvényhozás tehát, még erre a két ügyre vonatkozólag sem közös, a mint hogy közös törvényeink sincsenek; mert még a kül- és hadügy is, úgy a magyar országgyűlésen, mint az osztrák törvényhozásban egymástól függetlenül (ugyan, de a dolog természete szerint egyértelműleg) hozott törvények szerint gyakorlandó. Ennek a bizottságnak (delegációnak) az a feladata, hogy a közös kül- és hadügy háztartását tárgyalja és megállapítsa. Ebből a célból Ausztria is hasonló bizottságot küld ki. Ő Felsége mind a kettőt évenként: Budapestre és Bécsbe felváltva hívja össze, hol egymással írott üzenetekben érintkeznek. Csak ha így meg nem tudnának egyezni: ekkor tartanak közös

ülést. De csak szavazás céljából, melyre a bizottságok teljesen egyenlő számú tagokkal jelennek meg. A mind két delegáció által egyértelműleg elfogadott határozatok törvényerővel bírnak, mely célból azokat a magyar törvényhozás, a maga módja szerint törvénybe is iktatja.

Az országgyűlés tárgyalása, melyet vitának neveznek, minden tárgyra nézve kettős: általános és részletes. Ennek befejeztével történik a szavazás. Minden törvényjavaslatot előbb a kezdeményezési joggal bíró képviselőházban, aztán a főrendiházban tárgyalnak. Ha a főrendiház megállapodásai a képviselőházétól eltérnek, a két ház írásbeli üzeneteket vált mindaddig, míg az egyetértés létre jó. A törvényjavaslatnak ilykép közös akarattal megállapított szövege, mindkét ház elnökének és egy-egy jegyzőjének aláírásával, a miniszterium útján szentesítés végett Ő Felsége elé terjesztetik. A tanácskozás tárgyát illetőleg, a törvényhozásnak már főnebb adott fogalmából következik, hogy az az államélet összes tevékenységére s így a hozott törvények végrehajtásának ellenőrzésére is kiterjed.

A (horvát-szlavon-dalmát) Társország (ezidő szerint csak Horvát-Szlavonország) éppen oly elidegeníthetlen és elválaszthatlan módon tartozik a magyar állam területéhez, mint bármely három-négy vármegyéből álló más része a hazának. A különbség csak az, hogy azokban az önkormányzat jobban kifejlődött, mint az állam más részeiben. Ennek az önkormányzatnak mértékét előbb 1868-ban, aztán 1873-ban úgy szabályozták, hogy a szoros értelemben vett belügyet, továbbá a vallás-közoktatást és az igazságügyet, ezeknek az országoknak önkormányzata körébe tartozónak mondták ki. Ezekre az ágakra a törvényhozó hatalmat a Zágrábban ülésező külön tartományi országgyűlés gyakorolja. Az állami élet többi ágaira pedig a magyar állam országgyűlése Budapesten, hová a tartományi gyűlés és pedig a képviselőházba negyven, a főrendiházba három tagot küld, saját tagjai közül. Ezek a tartományi önkormányzatnak fentartott három ágat kivéve, minden egyéb ügyben a magyar képviselőkkel azonos jogokat bírnak, sőt a tanácskozásokban horvátul is szólhatnak.

Boszníára és Hercegovinára is a törvényhozási jogokat Magyarország és Ausztria külön-külön, de összhangzóan hozott törvényekkel gyakorolja.

42. §. A végrehajtó kormányhatalom.

(Ennek birtokosa, kormány, bizalom, felelősség, négyféle értelmezés, a végrehajtás ruganyossága, rendeletek külfönfélesége, miniszterek, minisztertanács, felség jóváhagyása, végrehajtó hatalom tulajdonosa, megbizottak, visszaélések, a király személye, a felelősség, visszalépés, ellenjegyzés, rendelkezés, vádaláshelyezés, kormány-rendszer.)

Mint a 39. §-ból tudjuk, a végrehajtó hatalom birtokosa a *kormány*. Ez alatt első sorban azokat az államférfiakat kell érteni, kik bizalmát bírják, úgy a királynak, mint az országgyűlésnek, s kiket a király koronájának tényleges tanácsosaivá, a koronatanács tagjává (*minisztereivé* stb.) nevez ki és a kik aztán nemcsak a királynak, hanem országgyűlésnek is felelősséggel tartoznak.

A végrehajtó kormányhatalmat különfélekép értelmezik. Mi alatta az államnak és az ebbe foglalt minden önkormányzatnak, a törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát értjük. Ennek a hatalomnak gyakorlása nem valamely gépies végrehajtása, »kezelése« a törvényeknek, hanem öntudatosan intézkedő, a törvényektől csak lényében függő, különben egészen önálló tevékenység. Minden miniszterre a végrehajtó hatalomnak rendesen egy ága van bízva, melyben az minden irányban (gazdaságilag és számtartás tekintetében is) önállóan jár el. Vegyes természetű ügyekben pedig az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg. Az egész végrehajtó hatalmat illető ügyekben az egész kormány, azaz: a minisztertanács határoz. Minthogy pedig a végrehajtó hatalom tulajdonosa a király: a miniszterek egyenként és összesen a király közegei. Ezért minden fontosabb megállapodást, kinevezést, törvényjavaslatot stb. Ő Felsége elébe kell jóváhagyás, illetőleg hozzájárulás czéljából terjeszteni. A minisztertanácsban az elnökség Ő Felségét illeti meg. Rendesen azonban a miniszterelnök vezeti azt. A miniszterelnököt valamint az elnök előterjesztésére a többi minisztert Ő Felsége nevezi ki. Címök: Nagyméltóságú miniszter! Kegyelmes úr!

A 39. §-nak azt a kifejezését, hogy a királyt megillető végrehajtó hatalmat a kormány gyakorolja, úgy kell értelmezni, hogy az állam egész végrehajtó hatalmát, már physikailag sem lévén képes egy ember, személyesen gyakorolni: ezért annak nagy részét mindenkori királyaink rég idők óta megbizottjaik által gyakoroltatták. Ezek azonban eljárásaikért akkor csak a királynak voltak felelősek. A királyt pedig személyének sérthetetlenségénél fogva, megbizottjainak visszaéléseiért felelősségre vonni nem lehetett. Hogy tehát

a királyi méltóság megcsorbítása nélkül, a hatalommal való visszaélésnek elejét lehessen venni, vagy ha ilyet elkövetnek, ezt megtorolni lehessen: a királyt mint szent és sérthetlen lényt, a hibázhatás emberi tulajdonságától meg kellett menteni. Ezért róla csak az állam üdvére törekvő működést feltételezve: a »végrehajtó hatalomból« neki a »hatalmat«, a ténylegesen kormányzó minisztereknek pedig a »végrehajtást« és az ezzel járó felelősséget kellett tulajdonítani. Az utóbbiaknak azonban joguk van, megbízásukat a király kezébe bármikor letenni, ha a felelősséget akár a végrehajtandó törvényekért, akár a király rendelkezéseiért elvállalhatni nem vélik.

A miniszterek felelőssége alakilag úgy nyer kifejezést, hogy a királynak bármely alakú rendelkezése csak úgy érvényes, ha azt miniszter is aláírja vagyis ellenjegyzí. A végrehajtó hatalomnak a kormány által való gyakorlása pedig abban nyilvánul, hogy a miniszterek és ezek megbízottjai: az államtitkárok, mindenféle tanácsosok, parancsnokok, igazgatók, felügyelők stb. a törvények keretén belől, saját nevük alatt, saját egyéni akaratuk szerint, de saját egyéni felelősségükre is: rendeleteket, utasításokat, parancsokat, felhívásokat, figyelmeztetéseket stb. adnak ki. A miniszterek nálunk felelősségre vonhatók: a) minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvényeket, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdon szentségét *sérti*, s általuk hivatalos minőségükben követtetett el, vagy adatott ki; b) a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek *elsikkasztásáért*, s végül c) a törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett *mulasztásokért*, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésekre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók lettek volna. A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház rendeli el, s fölöttük a főrendiház által saját kebeléből alakított tizenkéttagú bíróság ítél. A végrehajtó kormányhatalomnak a jelzett felelőség mellett való gyakorlását: *felelős kormány-rendszernek* mondjuk.

43. §. A kormányhatalom felosztása.

(Ágak, igazságügyi és pedig közigazgatás és bíraskodás, külügy, diplomácia és konzulátus, belügy és ágazatai, hadügy, pénzügy, többi miniszterek, tárca nélküliek, magyar miniszterek, bán, közösök, vezénylet, igazgatás, foganatosítás, intézetek, fokozatok.)

Az előbbi szakaszban már említettük, hogy a miniszterek mindenikére a végrehajtó kormányhatalom egy-egy ága van bízva.

A kormányhatalom tehát első sorban ágakra oszlik és pedig annyi ágra, a hányféle úton és módon az állam céljára jutni iparkodik.

1. Az *igazságügy* alatt a jogrend létesítésére, megóvására és tökélyesbítésére szolgáló intézményeknek előállítása, s ezen intézmények működése, valamint vezetésük és felügyeletük értendő. Az igazságügy keretén belül szorosan meg kell egymástól különböztetni a közigazgatást és biráskodást. Az előbbi alatt az igazságügyi intézmények előállítását és működésük felügyeletét, az utóbbi alatt pedig a jognak önmagáért való érvényre emelését értjük. A biráskodás a kormánytól független működés.

2. *Külügy* alatt az állam és polgárai érdekeinek idegen államokkal és polgárokkal szemben való képviselését és békés megvédését kell érteni. Itt egymástól diplomáciai és konzuli teendőket kell megkülönböztetni. Az első főleg az állam politikai céljainak, az utóbbi pedig legtöbbször a kereskedelmi érdekeknek érvényesítésére irányul.

3. A *belügy* az állam földrajzi határain belül, a polgárok személy- és vagyonbiztonságának, testi és lelki, művelődési és közgazdasági érdekeinek fejlesztésére szolgáló intézmények létesítése. A belügyek keretén belül, a szoros értelemben vett belügyön (vagyis: a belső rend és csend biztosítása, s a politikai közigazgatás vezetésén) kívül, megkülönböztetjük még a *földművelés*, az *ipar*, a *kereskedelem*, a *közlekedés* stb. ügyet, mint a nemzet gazdasági érdekeinek az államhatalom részéről való előmozdítását és a vallás-közüktatásügyet, mint a nemzet szellem-erkölcsi fejlődésének támogatását.

4. A *hadügy* alatt az állam fegyveres erejének kiállítására, ellátására, begyakorlására, vezetésére, s így az államnak és polgárainak jogtalan erőszak ellen, erővel való megvédésére szükséges intézkedések foglalatját értjük. Ennek keretében *hadsereget*, a *honvédséget* és népfelkelést különböztetünk meg.

5. A pénzügy az államnak saját szükségei fedezésére szolgáló pénzösszegek megszerzésében, és kezelésében nyilvánuló gazdasági működése.

Hazánkban nemcsak a végrehajtó hatalom ennek az öt ágazatának élén áll egy-egy miniszter, hanem még a földművelési, az ipar- és kereskedelmi, valamint a vallás- és közoktatási ügyek kormányzata is, egy-egy külön miniszterre bízva. Sőt ezeken kívül még nálunk és máshol is vannak működési körök, melyek bár nem képezik az államélet önálló ágait, mégis sajátosságuk miatt egy-egy ú. n. tárca nélküli miniszterre vannak bízva. Mindezek tekintetbe vételével a magyar állam végrehajtó hatalmát, összesen tizenhárom

miniszter gyakorolja, helyesebben kormányozza. Ezek közül tiz magyar királyi és három császári és királyi közös miniszter. A tiz magyar királyi miniszter közül nyolcz, a végrehajtó hatalomnak előbb említett nyolcz ágát kormányozza. Van még három tárcza nélküli miniszter. Az egyik a miniszterelnök; a másik a Felség személye körüli, Bécsben lakó miniszter: a harmadik a horvát-szlavon-dalmát miniszter.

A Társországok élén egy magyar állami méltóság: a horvát bán áll, a kinek a Felség elé kerülő minden intézkedését, a magyar királyi horvát-szlavon-dalmát miniszter is ellenjegyzí, s ki ezért a magyar állam országgyűlésének felelős. A minisztereken kívül tehát a végrehajtó kormányhatalom egy részének a horvát bán is birtokosa, a ki ennek a hatalomnak gyakorlásáért úgy a királynak, mint a Társországok gyűlésének felelős.

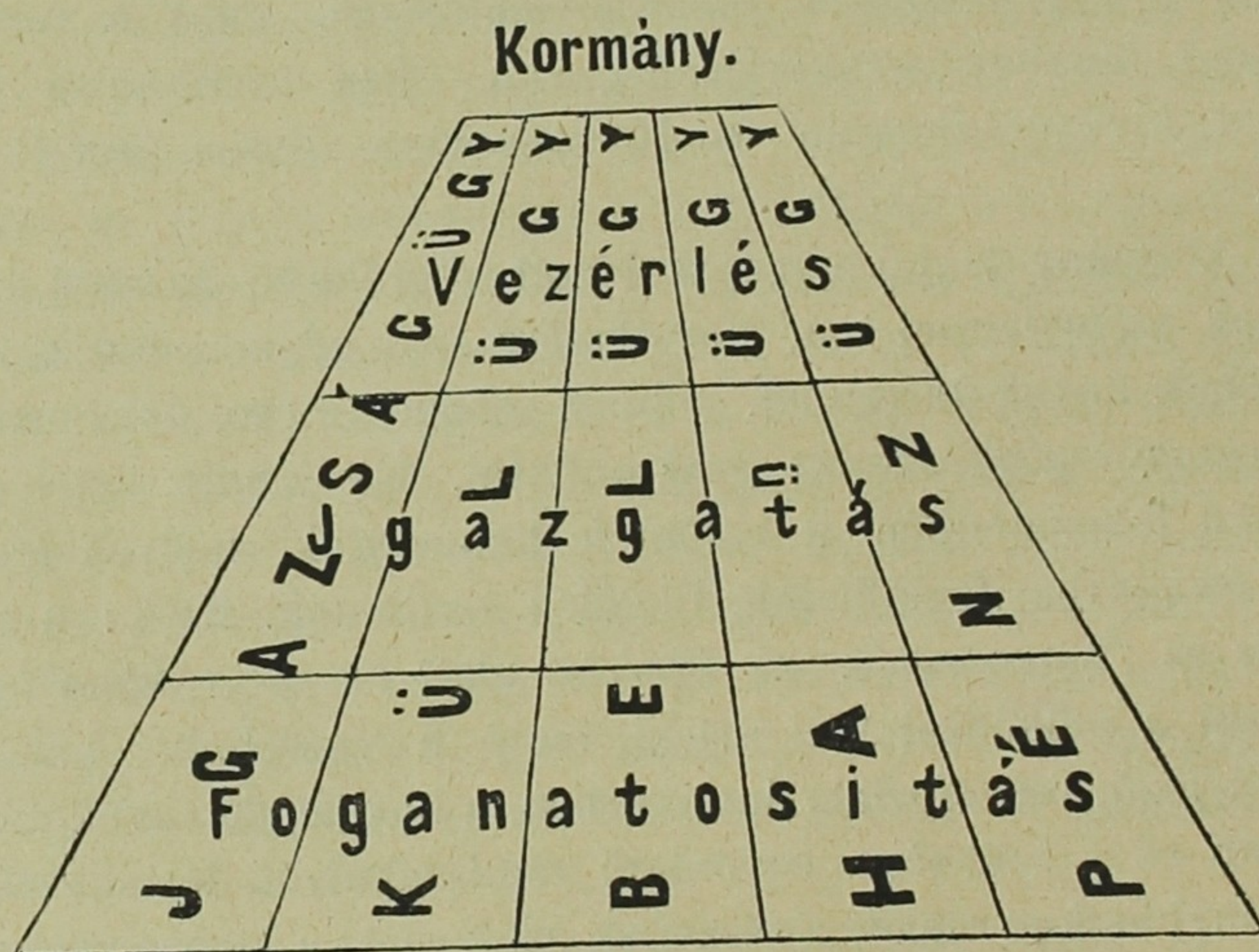
A közös miniszterek közül kettőnek van tárczája. A kül- és hadügyminiszternek. A harmadik: a közös pénzügyminiszter, ki a két közös ügyre szükséges pénzeket gondozza, s inkább a közös miniszterek parlamentáris tanácskozhatásaért, mint a neki adott végrehajtó hatalom gyakorlásáért van. Most azonban a kül- és hadügyet kivéve, Bosznia és Hercegovina összes ügyeit kormányozza.

A kormány tagjai a reájok bizott végrehajtó hatalmi ágazatot, egymagok személyesen már physikailag sem gyakorolhatják. Hanem kénytelenek annak tartalmát, többek között megosztva, ezek által saját kormányzatuk szerint gyakoroltatni. Így jönnek létre minden ágazatban fokozatonként a különféle hatáskörök, melyek leginkább három csoportba foglalhatók, illetőleg oszthatók. Ezek: a *vezérlés*, *igazgatás* és *foganatosítás*. a) *Vezérlés* alatt az *egész állam területére* kiható azt a működést kell érteni, mely a végrehajtó hatalomnak kezdeményező, összefoglaló intézésében, a követendő elvek meghatározásában és a szükséges egyöntetű rendszabályok létesítésében áll. A kormányhatalom ennek a részének gyakorlói: a kormányzó miniszterek közvetlen támogatására hivatott különféle ügy- vagy szakminiszteriumok és más *központi* hatóságok. b) *Igazgatás* alatt, a törvényeknek és kormányrendeleteknek, az állam területének egyes vidékein, a *helyi viszonyokhoz* és az adott körülményekhez mért, lehető czélirányos végrehajtása értendő. A kormányhatalom ezt a részét a különféle *helyhatóságok* gyakorolják. c) *Foganatosítás* alatt a törvényeknek, rendeleteknek megtestesítése, kézzelfogható *physikai végrehajtása*

értendő. Ennek gyakorlására, az illető ágazat természetének megfelelő más és más kezelő közegek hivatvák. Minket a számtartás szempontjából csak a vagyont kezelők, tehát a pénz- és raktárak érdekelnek.

Ez az elvi felosztás nem zárja ki azt, hogy egyik-másik végrehajtó hatalmi ágazatnál, a vezényletre hivatott hatóság tényleg igazgatási dolgokat, és némely igazgató hatóság vagyonkezeléseket ne végezessen. Nevezetesen az utóbbiak között figyelemre méltók az *intézetek*. Ezek alatt azokat a szervezeteket értjük, melyeknek feladata nem annyira hatalom gyakorlásában, mint inkább bizonyos szakszerű tevékenységnek kifejtésében áll. Ennek körében aztán, az ott szükséges kisebb méretű igazgató és foganatosító hatáskört együttesen töltik be. Ilyenek a különféle egészségi, közoktatási, igazságügyi, gazdasági stb. intézetek, melyekről alább bővebben fogunk szólni. A végrehajtó hatalom felosztását, szemléleti módon a következő ábrázolásban mutatjuk be.

A végrehajtó hatalom tehát felülről lefelé egymás mellett haladó ágazatokra oszlik, melyeknek gyakorlása folyamán a kormány kormányozza: a vezérlést, az igazgatást és a foganatosítást. Más szóval: a végrehajtó hatalom *ágai* egymás mellé, a végrehajtás *fokozatai* egymás alá sorakoznak.

44. §. A vezérlő hatóságok.

(Ügyminiszteriumok, értelmezésük, a tárczanélküliek, feladatuk, számuk, báni kormány, szervezetük, minősítésük, ügymenet, segédhivatalok, ezek feladata, központi igazgatóságok, szervezetük, eljárásuk, egyéniek és testületiek.)

Ezek alatt első sorban az ügyminiszteriumokat kell érteni: mert minden tárczaminiszternek van egy olyan hivatala, az ő szakminiszteriuma, mely közvetlenül személye körül és alatt vezérletet gyakorol az által, hogy a minisztert a végrehajtó kormányhatalom reá bízott ágazatának, rendszerint összes ügyeiben támogatja. Helyette, az ő megbízásából és utasítása szerint rendeleteket, utalványokat, határozatokat stb. ad ki. A tárczanélküli minisztereknél ilyen ügyminiszteriumokról szólni nem igen lehet; mert ezeknek a minisztereknek feladatuk, nem annyira a csak mások segítségével végezhető sok, hanem inkább az általuk személyesen teljesítendő kényes ügyek elvégzésében áll. Ha azonban a tárczanélkülieknek is miniszteriumot tulajdonítunk: akkor van annyi ügyminiszteriumunk a hány magyar és a hány közös miniszter van azaz tizenhárom. 1. A miniszterelnökség négy osztályában a sok udvari (zászlós urak, testőrség stb.), törvényhozási (főrendiházi elnök és tagok kinevezése, országgyűlés egybehívása, elnapolása stb., törvények szentesítése stb.), politikai (közös ügyek, Horvátország, Bosznia, honosítás, az állami czímer használatának engedélyezése stb.) és diplomáciai (nemzetközi szocialista-, anarchistamozgalom) ügyön, valamint a közigazgatási bíróság és a fiumei kormányzóság személyes ügyein kívül, végzik azoknak az okmányoknak különféle nyelvekre való fordítását is, melyek a miniszteriumoktól és hatóságoktól ebből a célból oda érkeznek. Figyelemmel kísérik a bel- és külföldi sajtót. 2. A Felség személye körüli miniszterium Bécsben van s a magyar állam ügyeinek az udvari, a közös és az osztrák hatóságoknál állandó közvetítője és képviselője. Nevezetes az a működése, melyet a magyar hivatalos fizetségek közvetítése körül, a bécsi pénzpiaczon kifejt. Közreműködik az egyházi és világi kitüntetések adományozásánál. Külföldi útleveleket is állít ki stb. 3. A horvát miniszter és miniszterium összekötő kapcsolatot képez az állami és a társországi önkormányzat között. Ennek a miniszteriumnak osztályai nincsenek. 4. A belügyminiszteriumnak az elnökin kívül hat fő- és több ügyosztálya van, melyekben a törvény- és rendeletek tárának, az országgyűlés hivatalos személyzetének, a színházaknak, megyéknek,

városoknak, községeknek, az anyakönyveknek, s általában a politikai közigazgatásnak, továbbá csend- és rendőrségnek, a közegészségügynek és gyámoltaknak stb. stb. ügyeit intézik. 5. A pénzügyminiszteriumról a IV. fejezetben szólunk. 6. A kereskedelmi miniszterium hét szak-, s ezek mindenike több ügyosztályra oszlik, s vas-, vízi és kőúti, posta-távíró, hajózási, külső és belső kereskedelmi, ipar, tőzsdei, vásári, mérték stb. ügyekkel foglalkozik. 7. A földművelési miniszteriumnak elnöki és még kilencz főosztálya van, melyekben a mezőgazdasági, erdészeti, szőlőszeti, borászati, állattenyésztési és egészségügyi, telepítési, vízjogi, talajjavítási, ármentesítési, folyamszabályozási ügyeket vezetik. 8. A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban az elnökin kívül tizenkét ügyosztály van, melyekben némi kivétellel: az összes vallásfelekezeteknek és alapítványaiknak (s némely szakoktatás kivételével) az egész felső-, közép- és népiskolai oktatásnak, a művészetnek stb. ügyeit vezetik. 9. Az igazságügyminiszteriumban az elnökin kívül hat ügyosztály van. A bíróságok, ügyészségek és igazságügyi intézetek összes személyes és dologi ügyeinek vezetésén kívül, azok adnak más minisztereknek a nemzetközi, közjogi, közigazgatási, magán- és büntetőjogi ügyekben jogi véleményeket, hazai törvényekről külföldre és viszont bizonyítványokat és felvilágosításokat, vezetik a hitbizományi, törvényesítési, örökbefogadási, birtokrendezési, büntettesek kiadása iránti, rögtönbíróági, kegyelmezési, ügyvédségi, közjegyzőségi stb. stb. ügyeket. 10. A honvédelmi miniszterium elnöki osztályból és tizenhat ügyosztályra szakadó nyolcz ügycsoportból áll, melyekben a honvédség, a népfölkelés és a koronaórság összes gazdasági és úgy ezeknek, mint a csendőrségnek még összes személyi és fegyelmi ügyeit vezetik. Ide tartoznak még a közös hadseregnek is a közös hadügyminiszteriumhoz nem tartozó ügyei. 11. A közös külügyminiszteriumban, mely egyúttal az uralkodó családnak is miniszteriuma, tizenegy ügyosztályt lehet megkülönböztetni. Ezekben az uralkodó család ügyein kívül a külügyeket érintő katonai, irodalmi, egyházjogi, igazságügyi, kereskedelmi, közlekedési, egészségügyi stb. ügyeket vezetik. Külön önálló előadója van a keleti, a tengerentúli és nyugateurópai ügyeknek, van tájékoztató fordító stb. irodája. 12. A közös hadügyminiszteriumnak két főosztálya van. Egy a szárazföldi hadsereg és egy a hadi tengerészet számára. Az első elnöki osztályra és tizenöt ügyosztályra szakad. Ezekben tárgyalják a hadsereg összes személyes és szervezési, lel-

készi, igazság- és egészségügyi, gazdasági, elhelyezési, oktatási stb. ügyeit. A tengerészeti főosztályban külön elnöki osztályon kívül két ügycsoport és kilencz ügyosztály van, melyekben a hadi tengerészet ügyeit úgy tárgyalják, mint a hadsereget az első főosztályban. 13. A közös pénzügyminiszterium két főosztályában csekély pénzügyi közös dolgan kívül, inkább a boszniai és hercegovinai ügyeket vezényli.

Mint vezérlő központi hatóságot kell tekintenünk, a horvát báni kormányt is, mely a horvát-szlavon önkormányzat három autonóm ágához képest belügyi, igazságügyi és vallás-közüoktatásügyi osztályokra szakad, s a mely osztályok élén a horvát tartománygyűlésnek felelős osztályfőnökök állnak. Minden magyar miniszterium személyzete egy-két államtitkárból, a közös miniszteriumoknál és a báni kormánynál azok helyett osztályfőnökökből, továbbá miniszteri, udvari, báni tanácsosokból, osztálytanácsosokból, titkárokból, segédtitkárokból, fogalmazókból, segédfogalmazókból, gyakornokokból, esetleg más szaktisztviselőkből áll. Az alkalmazott tisztviselők alsó-, közép- és főiskolai tanulmányaik szerint, három minősítési csoportra oszlanak. *Irodát* kezelnek, a kik csak négy középosztályt végeztek. *Gazdaságot* kezelnek, s arról a számtartást csinálják azok, kik a középiskolát elvégezték, s az érettségi vizsgát letették. Végrehajtó *hatalmat* a főiskolákat végzettek gyakorolnak.

Minden miniszter maga határozza meg miniszteriumának személyzeti beosztását és ügymenetét. E szerint a miniszteriumok egymás alá és fölé rendelt osztályainak élén mint osztályfőnökök, csoportfőnökök rendesen miniszteri tanácsosok állnak. Ezek osztályuk személyzetének segítségével, a beérkező ügyek elintézéséről gondoskodnak. A kiadandó rendeleteket, végzéseket, utasításokat, körözüvényeket, utalványokat, átiratokat, szóval: a végrehajtó kormányhatalom minden írásbeli nyilatkozatát, részben helyben hagyják és kiadják, részint pedig ugyanezen czélból az államtitkár, vagy a fontosabbakat, kényes, bizalmas természetűeket, és az általa saját magának fentartottakat, a miniszter elébe terjesztik. A miniszterium irodai teendőit a kezelő segédhivatalok végzik, melyek iktató-, kiadó-, irattárra oszlanak, s melyeknek élén igazgatók állnak. Alárendeltjeik az irodát kezelő különféle elnevezésű tisztek.

A miniszteriumhoz érkező minden irat, levél legelőbb az *iktatóba* jó, hol a beadványokat a tárgyalásukra illetékes osztály nevére, iktatókönyvi sorszám szerint bejegyzik, vagyis: iktatják. A beadvány

idézése mindig e sorszám szerint történik. Az iktatóban külön betűrendes jegyzékeket vezetnek, a beadványokban előforduló tárgyakról és személyekről. A szükséghez képest pedig egy külön jegyzéket az idegen vagyis: azokról a számokról, melyek alatt a beadványok más hatóságtól érkeztek. Az iktatott ügydarabokat, az ezekben idézett és elintézésükhöz szükséges más előiratok (anteakták) csatolása, vagyis: felszerelésük czéljából az *irattárba* kerülnek. Ez a beérkezett ügydarabokat felszerelve, a kijelölt osztálynak, vagy: tisztviselőnek adja át. Feldolgozás és helybenhagyás után minden írásbeli rendelkezés tiszta, hű, s a gyakorlat által megállapított alakban leendő lemásolása és a tisztázatnak aláíratása, esetleg mellékletekkel való ellátása, becsomagolása és elküldése végett a *kiadó* hivatalba visszajő. Ez az ügyiratok kezelésének, mind e felsorolt mozzanatairól, sorszám és esetleg osztályok szerint nyilvántartást vezet. Végül az elintézett ügydarab megőrzés és nyilvántartás czéljából az *irattárba* kerül.

A miniszter kormányzására bizott hatalomnak vezérletét némelykor *nem* minden ágában gyakorolja az ügyminiszterium, hanem törvény vagy rendelet alapján azt, kisebb-nagyobb hatáskörrel valamely más központi hatóság cselekszi. Ilyenek mindenekelőtt az igazságügyi és a közigazgatási legfelsőbb bíróságok, továbbá az állami üzletek és más szakok élén álló különféle *vezérlő* igazgatóságok. Nevezetesen: a belügy körében a földtehermentesítési igazgatóság; a kereskedelminél az államvasutak, országos statisztika, a posta-távíró, a postatakarékpénztár stb. központi igazgatósága; a honvédelminél: a honvéd-főparancsnokság, a hadügynél a törzskar és a hadsereg főfelügyelősége, valamint a fegyvernemek szerint ez alatt álló felügyelőségek, parancsnokságok, főnökségek stb. igazgatósága. A legfelsőbb *bíróságokat* a szakminiszterekkel egyenlő rangú elnökök és alelnökök vezetik. Magok a bíróságok rendesen tanácsokra oszlanak, s ezeknek tanácselnökeik vannak.

A *vezérlő igazgatóságok* élén rendesen egy-egy miniszteri tanácsos mint főigazgató, elnök stb. áll, a ki mellé helyettesek vannak adva. Maga az igazgatóság a miniszteriumokhoz hasonlóan osztályokra szakad. Ezeket a különféle szakhoz tartozó főtanácsosok, tanácsosok stb. vezetik. Az osztályok személyzete szakférfiak közül alkalmazott különféle elnevezésű és állású tisztviselőkből áll. Az *elnökök* alatt álló hatóságoknál a tagok testületileg együtt tanácskoznak és határoznak. Az *igazgatók* alatt működő hatóságoknál ellenben az igazgató vagy

helyettese (mint a miniszteriumban, a miniszter vagy helyettese) egymaga határoz. A többi tisztviselő az igazgatónak csak tanácsot ad, véleményt mond a feldolgozásukra bízott ügyekben. Az elnökök alatt állókat testületi, az igazgatók alatt állókat egyéni hatóságoknak mondják. Az irodai segédhivatalok, csak kisebb méretekben, de a miniszteriumokéhoz hasonlóan vannak ezeknél is szervezve. Az egyes miniszteriumokat és más vezérlő központi hatóságokat illetőleg, továbbiak tekintetében a különleges részre utalunk.

45. §. A helyhatóságok, nevezetesen a királyiak.

(Értelmezésük, felosztásuk, különös rész, önkormányzatiak, különbség köztük, további felosztásuk.)

Minden miniszter a helyhatóságoknak, a reábizott hatalom elágazásainak megfelelő sorozataival bir. Ezek a helyhatóságok a végrehajtó hatalom földrajzi területének különféle vidékein, a törvényeknek és a kormány rendeleteinek, a helyi viszonyokhoz és adott körülményekhez mért végrehajtásáról gondoskodnak, vagyis a végrehajtást igazgatják. Ezért igazgató hatóságoknak is szokták mondani. A helyi hatóságoknak két osztályát különböztetjük meg. Úgymint: *a) királyiakat és b) az önkormányzatiakat.*

a) Ha a törvényhozás a végrehajtó hatalom minden ágában és részletében vagy maga intézkedik, vagy az intézkedés jogát és foganatosítását a kormányra, illetőleg ennek közegeire bizza: ekkor az egész végrehajtó hatalmat, s így a helyi viszonyokhoz és körülményekhez mértet is, a királyi megbízottak gyakorolják. Ebben az esetben a helyhatóságok *királyiak*, (*államiak*). Ezek egyenesen és kizárólag csak a központi vezérlő hatóságoknak vannak alárendelve és működésük *csak* a törvények és kormányrendeletek foganatosításának előbb említett igazgatására szorítkozik. Ilyen igazgató hatóságok a különféle királyi igazgatóságok, vezetőségek, főtiszségek, követségek, konzulátusok stb. Ezeket felosztjuk *magyar* és *közös* hatóságokra. A királyi helyhatóságokat a különös részben az egyes tárczák keretében fogjuk ismertetni. Ezekre vonatkozólag tehát az olvasót oda utaljuk.

b) Ha a törvényhozás a végrehajtó hatalom gyakorlásánál, a *helyi* viszonyok és körülmények által igényelt intézkedésnek vagy *jogát* vagy *ennek foganatosítását*, avagy mind a kettőt, az állampolgároknak, *helyileg* avagy más módon *meghatározott* bizonyos érdek-

köreire bizza: ekkor a végrehajtó hatalomnak helyi gyakorlása autonomikus, önkormányzati. Az ilyen hatóságok aztán nemcsak a végrehajtó kormányhatalomnak közegei gyanánt jelentkeznek, hanem a törvény által meghatározott ügyekben és mértékben, még önmagoknak szabályokat, statutumokat is alkotnak. Tehát önállóan járnak el. Sőt mi több: országos ügyekkel is foglalkozhatnak. Ebből a célból a foganatosító hivatalokhoz rendeleteket intéznek, esetleg saját gazdasággal bírnak. Ilyen önkormányzati hatóságok nálunk a különféle törvényhatóságok és a különféle községek.

46. §. A törvényhatóságok.

(Meghatározás, számuk, jogkörük, alárendeltségük, önkormányzatuk tartalma, belügyeik, szabályrendeleteik, végrehajtásuk, az állami közigazgatás közvetítése, a felirási jog, kivételek, politizálás, szervezet, közgyűlés, virilisek, kétszeres számítás, választók, tavaszi, őszi és más közgyűlések, ezek elnöke, helyettesek, állandó választmány, a közgyűlés tárgyalása, közigazgatási bizottság, hatásköre, tagjai, szervezetei, tárgyalásai, főispán, hatásköre, személyi ügyekben, főpolgármester, kormányzó, a törvényhatóság első tisztviselője, hatásköre, főjegyző, központi tisztviselők és járásiak, törvényhatósági városok polgármesterei és hatáskörük, a tanács tagjai, tárgyalásaik, a székes főváros polgármestere és tanácsa, Fiume, horvát-szlavon törvényhatóságok, kisebb területű és jogú önkormányzó helyhatóságok, a székes főváros kerületei.)

A történelmileg fejlődött helyi önkormányzatnak teljességével a *törvényhatóságok* bírnak. Ezek alatt az állam meghatározott területén lakó népességének oly testületét *kell érteni*, melyek 1. közvetlenül a kormány alatt állnak; 2. a törvény korlátai között gyakorolják az önkormányzatot és 3. a közigazgatást, sőt 4. egyéb közérdekű és országos ügyekkel is foglalkozhatnak. Törvényhatóság: a hatvanhárom magyarországi és a nyolcz horvát-szlavonországi megye, valamint huszonhat magyar és két horvát-szlavon törvényhatóságú város. A nem ilyen hatóságú városok kivétel nélkül a községek közé (47. §.) tartoznak. Lássuk a törvényhatóságok említett tulajdonságait egyenként.

1. A minisztereken (a társországiakhoz a bánon) kívül, semmi más központi hatóság a törvényhatóságokhoz *rendeletet* nem intézhet. 2. *Önkormányzati* joguknál fogva a törvényhatóságok saját belügyeikben önállólag intézkednek, határoznak, szabályrendeleteket, statutumokat alkotnak, ezeket részint saját választott, részint az állam által kinevezett tisztviselőkkel végrehajtják. Saját belügyek

alatt a törvényhatóság népességét érdeklő minden olyan közügyet kell érteni, melyeket törvény-, kormányrendelet vagy jogszokás nem a kormány hatáskörébe utalt. A kormány a törvényhatóságoknak hatáskörükben tett önálló intézkedéseiket és hozott határozataikat feloldhatja és újak hozatalát rendelheti el, de maga új érdemleges intézkedést nem tehet. A törvényhatósági szabályrendeleteknek, statutumoknak pedig érvényességéhez tartozik, hogy azokat a kormány jóváhagyta legyen és hogy kellően kihirdettessenek. 3. A *közigazgatás* gyakorlásánál pedig őket ebben a működésükben mellőzni nem lehet. Van felirási, peticionális joguk, mely abban áll, hogy ha a kormány valamely rendeletét törvénybe ütközőnek vagy czélszerűtlennek tartják, végrehajtása előtt az ellen a kibocsátó hatósághoz felirhatnak. De ha a miniszter rendeletét ismétli, vagy ha az már eredetileg a katonák halaszthatlan behívásáról szólt: akkor azt azonnal és feltétlenül végre kell hajtaniok. Kivétel: a törvényhozás által költségvetésileg nem engedélyezett adó behajtására és törvénytelenül meg nem ajánlott ujonczozásra vonatkozó minden rendelet, melyeknek végrehajtása egyenesen tilos. 4. *Közérdekű* és országos ügyek alatt úgy nemzetközi, mint hazai érdekű, akár törvényhozás, akár kormány körébe tartozó ügyeket kell érteni. Ezeket a törvényhatóságok vita tárgyává tehetik, azokra megállapodásaikat kifejezhetik, egymással, kormányval közölhetik, sőt kérvény alakjában az országgyűlés bármely házához felterjeszthetik. A három elsőben a törvényhatóságoknak *közigazgatási*, a negyedikben *politikai* hatáskörük van összefoglalva.

A törvényhatóságok az állam hatalma és alkotmánya egy részének letéteményesei, s így maguk is feladatuknak megfelelő alkotmányval, szervezettel bírnak. Ebben első helyet a törvényhatósági közgyűlés (bizottság) foglal, mely a törvényhatóság jogait gyakorolja. Tagjai: a törvényhatósági képviselők és a törvény által erre jogosított tisztviselők. A képviselőknek felerésze virilisekből, vagyis: a törvényhatóság legtöbb adót fizető polgáraiból, s felerészen a lakosság által választott tagokból áll. Minden törvényhatóság évenként legalább két rendes közgyűlést tart. Egyet tavasszal, a törvényhatóság múlt évi gazdálkodásáról szerkesztett *zárószámadás* megvizsgálására és egyet minden október végén, a törvényhatóság jövő évi *költségvetésének* megállapítására. Úgy a rendes mint a rendkívüli közgyűlések elnöke: a *főispán*. Ezt helyettesíthetik megyéken az *alispán* vagy a *főjegyző*, törvényhatóságú városokon a

polgármester vagy ennek rendes hivatali helyetteséül kijelölt tagja a városi tanácsnak. Az ezeket is helyettesítő megyei vagy városi tisztviselőket, a törvényhatóságok szabályrendeletben állapítják meg. A közgyűlés tanácskozásának tárgyait megyéken az *állandó választmány* a törvényhatóságú városokon a tanács készíti elő. Az előkészített ügyeket a közgyűlés nyilvánosan szóbeli tárgyalás alá veszi, s azok felett rendszerint a jelenlevőknek egyszerű szótöbbségével határoz.

Universalis, testületi végrehajtója a törvényhatóság területén az állami törvényeknek, kormányrendeleteknek és a törvényhatósági statutumoknak: a *közigazgatási bizottság*. Ez hármas hatáskörében egyáltalában hivatva van: 1. *felügyelni*, ellenőrizni, esetleg intézkedni, hogy a törvényhatóság területén működő úgy királyi, mint önkormányzati helyhatóságok, tényezők vállvetve dolgozzanak a közigazgatás céljaira. 2. közigazgatási peres esetekben első-, másod- és harmadfokúlag *biráskodni, határozni*; 3. *tanácscsal*, véleménynyel, javaslatokkal támogatja időnként, a kormányt és a törvényhatóság közgyűlését. Tagjai a bizottságnak a törvényhatóság élén álló főispán (Budapesten főpolgármester) elnöklete alatt, állami és a törvényhatósági tisztviselők és választottak. Az elsőkhöz tartoznak: 1. a kir. pénzügyigazgató: 2. a kir. ügyész: 3. a kir. tanfelügyelő; 4. a kir. építészeti hivatal feje; 5. a közgazdasági előadó. Ezekhez járulnak a következő törvényhatósági tisztviselők: 6. a törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester); 7. a főjegyző (Budapesten e helyett az alpolgármesterek); 8. a tiszti ügyész; 9. az árvaszéki elnök; 10. a főorvos. Végül tíz tagja a törvényhatósági közgyűlésnek, kiket ez saját kebeléből két évre titkos szavazással választ. Az elnökségben a főispánt, a törvényhatóság első tisztviselője helyettesíti. A többi tisztviselőnek is van helyettese. A bizottság, melynek tisztviselő tagjai egyszersmind előadók is, havonként ülést tart, s rendszerint mint testület szótöbbséggel határoz. Sok oldalú teendőinek szakszerűbb ellátására különféle albizottságokra, küldöttségekre, választmányra stb. oszlik. Ügyrendjét ő maga állapítja meg.

Minden *főispán* egy vagy több törvényhatóság élén áll, s ott a törvénykezést kivéve, az egész állami végrehajtó hatalomnak képviselője. A tisztviselők személyi ügyeiben: a királyi hivatali állások betöltésénél javaslatokat tesz, a törvényhatósági állások némelyikénél a kijelölő bizottságban elnököl, másoknál pedig épen kinevez. A tör-

vénykezést kivéve, ellenőrzi, megvizsgálja, az összes állami törvényhatósági és községi hivatalokat, s azokhoz kivételesen rendeleteket intéz, sőt adott esetekben a nemengedelmeskedőket állásuktól el is mozdíthatja. A székes főváros élen bár némileg szűkebb körű, de nagyjában a főispánokéhoz hasonló állása van a főpolgármesternek. De ennek kinevezési joga nincs. Fiumében ugyan a kormányzónak lényegesen különböző állása van a főispánokétól, de mégis ott, a végrehajtó hatalom élen állónak őt kell tekinteni.

A megye törvényhatóságának *első* tisztviselője, végrehajtó hatalmának gyakorlója és tisztikarának közvetlen feje az *alispán*. Mint ilyen személyes képviselője a megye politikai és gazdálkodó személyiségének. Az alispánnak rendszerint való helyettese és első munkatársa a főjegyző (horvát-szlavóniában: titkár), kinek az aljegyzők segédkeznek. A tiszti főügyész, főorvos, esetleg főmérnök stb. mint szakelőadók működnek a megye központi tisztikarában. Minden megye *szolgabirói* járásokra oszlik. Ezeknek élen főszolgabírák állnak, kik a hozzájuk beosztott szolgabírákkal, számtartókkal, orvosokkal, közigazgatási gyakornokokkal, irnokokkal stb. a végrehajtó hatalmat legalsó fokban gyakorolják. A főispáni kinevezés alá eső, előbb említett állások kivételével, minden tisztviselői állást a közgyűlés választás által tölt be.

Mint a megyében az alispán, úgy a törvényhatóságú városokon a *polgármester* a törvényhatóság első tisztviselője. Csakhogy itt a törvényhatóság végrehajtó hatalmának gyakorlója a tanács, melyben rendszeren a polgármester vagy szabályrendeletileg kijelölt helyettese elnököl. A tanács további tagjai: a főjegyző, főügyész, tanácsnokok és korlátolt szavazati joggal a rendőrfő. A tanács határozatképességéhez tartozik, hogy az elnökön kívül legalább két tag együtt legyen, s így hárman szótöbbséggel határozzanak. Nem érdemleges intézkedéseket azonban, a tanács nevében az elnök és a szakelőadó tanácsos, együttes felelősség mellett hozhatnak. A *székes főváros* polgármesterének és tanácsának állása, nagyjában azonos a többi törvényhatóságú város polgármesterével és tanácsáéval, ámbár különösen gazdasági ügyekben azokénál nagyobb és önállóbb hatáskörrel bír.

A mint az állam területén vannak önkormányzó helyhatóságok, úgy ezek területén is alakultak, földrajzilag és jogilag kisebb, önkormányzattal és helyhatósággal bíró további szervezetek. Ezek megyéken a *községek* és a székes fővárosnak a *kerületei*. A megyéken lévő járásoknak még nincs önkormányzatuk. A községekről pedig

a következő §-ban szólunk. A főváros minden kerületének élén kerületi előljáró áll, ki mellé választás útján 24 tagból álló *kerületi választmány* van adva. Ennek hatásköre a kerület gazdasági és közmunkái dolgában: felügyelői ellenőrködés. Különben pedig az előljáró mellé városi jegyzők, orvosok, mérnökök stb. vannak beosztva, kiknek segélyével az előljáró személyes felelősség mellett intézi az ügyeket. Végrehajtja a rendeleteket, s előterjesztéseket, javaslatokat tehet a hatásköréhez tartozó ügyekben stb.

47. §. A községek.

(Értelmezésük, felosztásuk, hatáskörük, alkotmányuk, a végrehajtó hatalom gyakorlói: rendezett tanácsú, nagy és kis községekben.)

Ezek alatt azokat a legalsó szervezetű önkormányzó hatóságokat] értjük, melyekre minden vármegye területe és népessége eloszlik, s a melyek ezekre nemcsak 1. saját *önkormányzatukat*, hanem 2. az állami *törvények* és kormány, valamint 3. a törvényhatóság *rendeleteinek végrehajtását* is gyakorolják. A községek három csoportra oszthatók; *a)* rendezett tanácsú, vagyis olyan községekre (városokra), melyek egy testületi hatóságnak (tanácsnak) költségeit viselik: *b)* nagy, vagyis: olyan községekre, melyek saját jegyzővel bírnak és *c)* kis községekre, melyek többen együtt tartanak (kör) jegyzőt. A községi hatóság kiterjed kevés kivétellel a község határain belül levő minden személyre és dologra. Saját *belügyében* határoz és szabályrendeleteket alkot, s mindezeket rendszerint a törvényhatóság helybenhagyása után saját közegei által végrehajtja. Saját gazdasági esetleg gyámhatósági (erről alább) és az államnak rábizott pénzügyein kívül, gondoskodik a községi utakról és közlekedési eszközökről, iskolákról és egyéb rokon intézetekről, a köz-, mezei tűzrendőrségekről és a szegényügyről. Közreműködik még erdő-, katonai, népfelkelési, kisajátítási, állategészségügyi, kisdéd-óvási, betegápolási, mértékellenőrzési stb. stb. ügyekben. A rendezett tanácsú községek (városok) még a helyi igényeknek megfelelőleg gondoskodnak a piaczi, vásári, hegyi, középítési és egészségügyi *rendőrségről* is, melyet kis- és nagyközségekben a szolgabíróság intéz.

A községeknek is meg van feladatukhoz való szervezetük, *alkotmányuk*. Az önkormányzat jogát minden község: *képviselőtestülete* által gyakorolja. Áll ez a törvényhatósági bizottsághoz hasonlóan: legtöbb adót fizetőkől (virilisek), valamint a többi lakosok

közül választott képviselőkből és községi tisztviselőkből. A képviselőtestület jogait közgyűlésein gyakorolja, melyek rendesek és rendkívüliek. De tavasszal a múlt évi *zárószámadás* és ősszel a jövő évi *költségvetés* megvizsgálására egyet-egyet, az illető törvényhatóság tavaszi és őszi közgyűlése *előtt* legalább egy hónappal tartani köteles.

Úgy a községi képviselőtestület, valamint a törvényhatóság, a kormány és a törvény rendeleteinek végrehajtása, rendszerint a községi előljáróság feladata, mely a községek mind három osztályában máskép van szervezve. *a)* A rendezett tanácsú *városokban* előljáróság; első sorban maga a *tanács*, melynek tagjai a polgármester, tanácsnokok, főjegyző, főügyész, orvos és rendőrség feje. Az előljárósághoz tartoznak még a netán rendszeresített jegyzők, ügyészek, orvosok, pénztáros, számtartó, ellenőr, közgyám, levéltáros, mérnök, erdész, állatorvos és a helyi igényeknek megfelelően alkalmazott más tisztviselők. A polgármester a város első tisztviselője, s mint ilyen elnöke úgy a képviselőtestületnek, mint a tanácsnak. Egyénileg felelős a végrehajtó hatalom gyakorlásáért a közgyűlésnek és az alispánnak, mely utóbbival szemben egy járási főszolgabírónak megfelelő helyet foglal el. *b)* Nagyközségekben a képviselőtestület és az előljáróság feje a (nagy-) főbíró, ki mellett egy (kis-) albíró mint helyettes, s egy vagy több jegyző van. Négy esküdt (hites, tanácsbeli), közgyám, orvos, esetleg állatorvos tagja még az előljáróságnak. *c)* Kisközségekben a bíró mellett, a körjegyzőn kívül legalább egy esküdt, körorvos és közgyám együtt képeznek előljáróságot. Ennek értelmi vezetője a körjegyző, kinek a főszolgabíró rendeleteit küldi s ki azokat az előljáróság tagjaival végrehajtja, s ezért a nagyközségben is a bíróval együtt, a szolgabírói hivatalnak első sorban felelős.

Források: 1868. XXXVIII., 1874. XVIII., 1877. XX., 1879. XXXI., 1886. XXVI. t.-cz.

48. §. A gazdasági foganatosító hivatalok és szervezetük.

(Hivatalok szűkebb, tágabb értelemben, vagyonkezelő hivatalok, táruk, felosztásuk: tárgyuk, területük szerint, vegyes kezelés, felosztásuk működésük szerint, egységesek, a háziak felosztása, rendszere, kézi pénztárak, a vagyonkezelő hivatal meghatározása, célja, ennek biztosítása, két működési kör, két főtiszt, a számtartó, felelősség, felelős számadók, az első főtiszt működés köre, a másodiké, nézeteltérés, segédszemélyzet, bárcza, kézi pénztár kezelője.)

Tágabb értelemben a vezérlő és igazgató hatóságok sem egyebek hivataloknál, azaz: törvények végrehajtására *hivatott* szerveze-

teknél. Azonban a törvényeket végelemzésben nem a hatóságok hajtják végre. Azok csak intézkednek és intézkedéseiket alárendeltjeik által foganatosíttatják. Ezeket az alárendelt szervezeteket, melyek rendelkezési joggal nem birnak, s melyeknek tiszte a törvényeknek és rendeleteknek (szabályoknak, utasításoknak, parancsoknak s általában a bármi néven nevezendő fensőbb intézkedéseknek), valóságos és tényleges, *kézzelfogható* végrehajtásában, foganatosításában, *kezelésében* áll: ezeket nevezik egyszerűen *hivataloknak*. A mint az ország egész területe a különböző miniszteriumoknak alárendelt igazgató hatóságok között oszlik fel: úgy minden igazgató hatóság területén újból egy vagy több alárendelt állomás, kör, járás stb. van, melyeknek élén egy-egy foganatosító hivatal áll. A mennyiben ezek a hivatalok vagyont is kezelnek, annyiban tágabb értelemben ezek is tárgyalásaink körébe tartoznak. Csak-hogy a vagyonkezelés ezeknél a hivataloknál rendszerint mellékes; mert foganatosító eljárásuk, első sorban a végrehajtó hatalomnak nem gazdálkodása, hanem más ágazatai (43. §.) körébe szokott tartozni. Minket pedig első sorban a gazdálkodók, vagyis: azok a hivatalok érdekelnek, melyek a kormányzó, vezérlő és igazgató hatóságok rendelkezései szerint a gazdaságot *kezelik*. Ezek pedig a *tárak*. És pedig 1. pénztárhivatalok, ha első sorban pénz- és értékpapírok kezelésére vannak hivatva, vagy pedig 2. raktárhivatalok, ha a kezelésükre bizott vagyon egyéb készletekből, anyagokból stb. áll.

Rendszerint minden gazdálkodó hatóságnak vannak, gazdálkodása természetének megfelelő vagyonkezelő hivatalai. Sőt meg lehet különböztetni központi és helyhatósági kezelő hivatalokat. Így áll rendelkezésükre *csak* a miniszteriumoknak: a központi állam-pénztári hivatal, valamint *csak* egyes szakminiszteriumoknak és vezérlő igazgatóságoknak: némely központi (ruha, fegyver, nyomtatvány stb.) raktár. Sőt a vezérlő igazgatóságok közül némelyiknek (pl. államvasútnak, postatakaréknak stb.) még külön központi pénztári hivatala is van. A királyi helyhatóságok kerülete, rendszerint több alárendelt pénztári hivatal között fel van osztva. Sokszor van kerületi raktári hivatal is. A törvényhatóságú nagyobb városok, s első sorban a székes főváros, egész rendszerével bir, az önálló pénztári és raktári hivataloknak. Némely hivatalnál pedig a pénz- és raktári kezelés egyesítve van. Így jönnek létre a faraktári, só-hivatali stb. pénztárak. Minket első sorban a tisztán pénztári hiva-

talok érdekelnek; mert a magyar államgazdaság túlynyomólag pénzgazdaság. Nem mellőzhetjük azonban az anyagkezelés tanulmányozását sem. A XIII. alatt vissza is térünk rá.

A pénztári hivatalokat *egységesekre* és *háziakra* osztjuk. Az egységesek aztán *a) általánosokra*, *b) különlegesekre*, s a háziak *c) királyiakra* és *d) önkormányzatiakra* oszlanak.

a) Átalánosak azok a pénztári hivatalok, melyek úgy vannak szervezve, hogy *általában bármely* gazdasági ágból származó vagyónváltozás foganatosítására képesek. Ilyenek kivétel nélkül az állampénztárak (királyi adóhivatalok). *b)* Különlegesek (ágazatiak) azok a pénztárak, melyeket *külön, csak* egy meghatározott gazdasági ágra szerveztek. De aztán erre az ágra, az állam területén előforduló bármely vagyónváltozást foganatosítanak. Más gazdasági ágra csak kivételesen, s csak külön illetékes utasítás folytán. És akkor is, csak mint *bizományosak* járnak el. Ilyenek a só-, lottó-, vám-, posta-, táviró-jövedéki, a bányászati és erdészeti stb., valamint a közösügyi pénztárak. Az általános és a különleges pénztárak *egységes*, azaz: egyenlő szervezetűek és feladatuk teljesítésében egységes, egyenlő szabályok szerint járnak el, s valamennyien részesei az állami pénzvagyonnak *egységes forgalmának*. Ezért mondják ezeket: *egységeseknek*.

Ezekkel ellenkező szervezetűek a *házi* pénztári hivatalok, melyek bizonyos intézmény, intézet, hogy ne mondjuk: ház bevételeinek és kiadásának *helyi* foganatosítására vannak szervezve. Jellemvonásuk hogy egymásért vagy az egységes rendszerbe tartozókért nem fizetnek, s hogy a vagyonkezelés általános szabályain belől »a valahány ház: annyi szokás« elvét követik. Vagyis hogy mindenik más és más szervezettel bir. *c)* A *házi* pénztárhivatalok közül *királyiak* a különféle állami intézetek (egyetemek, kór- és tébolyházak, fegyrintézetek, stb.) pénztárai. *d)* Az *önkormányzati* csoportba a törvényhatóságú városok és községek pénztárhivatalai tartoznak. Bármely nagy legyen is tehát valamely törvényhatóság pénztára, ez az állami pénztárak rendszerében csak mint házi pénztár szerepelhet. Ez azonban ki nem zárja, hogy az önkormányzat keretén belől, az állami pénztárak egységes módjára, a törvényhatósági pénztárak is általánosokra, különlegesekre és háziakra ne szakadjanak. Sőt illet pl. a székes fővárosonál tisztán meg is lehet különböztetni.

Ezekon a pénztári *hivatalokon* kívül, a szójárás még *kézi* pénztárakat is ismer. Ezek azonban *nem* vagyonkezelésre külön szerve-

zett *hivatalok*, hanem csak *részei* más hivataloknak. És pedig vagy napi forgalmát felölélő része (kézi szekrény) valamelyik vagyongazdálkodó hivatalnak, vagy pedig valamely más hivatalnak az a része, mely ezen hivatal apró kiadásának (posta, irodai kisebb költségek stb.) fedezésére, számadás mellett kisebb összegeket forgat.

A gazdasági fogantatásra szervezett hivataloknak célja első sorban a vagyongazdálkodás, vagyis: a vagyonnak *beszedése, készentartása és kiszolgáltatása*. Mindez azonban csak megfelelő számtartás segélyével jöhet létre. Ezért tehát, mint a gazdasági életben egyáltalán, úgy a vagyont kezelő hivataloknál is két működési kört kell megkülönböztetni. A (kezelő) gazdálkodóét és az ennek dolgát támogató számtartóét.

Ennek a két működési körnek betöltésére két személy szükséges és minden vagyongazdálkodó hivatal rendszerint legalább is két személyből, két *főtisztból* áll is. Az egyik *főtiszt* (azaz: adó-, vám- stb. pénztárnok, só-, dohány-, fa-, ruha-, fegyver- stb. raktárnok, gondnok, főnök, osztályvezető, fizetőmester stb.) a hivatal fegyelmi vezetése mellett különösen a vagyon személyes kezelésére, vagyis: a rendeletek fogantatására van hivatva. A *másik* főtisztnek, vagyis: az ellenőrnek pedig első sorban az a feladata, hogy az első főtiszt működésének támogatása céljából, a hivatal számtartását végezze, s ennek alapján *helyi* ellenőrzést gyakoroljon. Ez a főtiszt tehát inkább hivatali *számtartó*, s csak azért nevezték el ellenőrnek, mert hajdan a számtartás és ellenőrzés fogalmát teljesen azonosították. Újabb időben egészen helyesen, arra is van eset, hogy az első főtiszt az *ellenőri*, s az ezzel járó *számtartási* teendőket látja el. A második főtiszt pedig a pénztári *kezelést* végzi.

A főtisztek egymás működéseért *egyetemlegesen* vagyis: egyik a másikért és mindegyik az egészért felelős, úgy hogy a hivatalt, úgy személyileg, mint írásban ők, az *előljáró* főtisztek, együtt képviselik. A hivatalra bízott vagyonról is ők együtt: *felelős számadók*.

Az első főtisztnek (vagy helyettesének): hivatalvezetői állásánál fogva az egész hivatali személyzet alá van rendelve. Ő bontja fel a hivatalos pecsét alatt vagy e nélkül érkezett beadványokat. Ha t. i. ezekben értékes tárgyak nem foglaltatnak; ellenkezőleg a felbontásnál az ellenőr jelenléte is szükséges. Az első főtiszt osztja szét továbbá a munkát; intézkedik az ügydarabok elintézése iránt, s helybenhagyja és kiadja azokat.

Az ellenőr feladatai teljesítésében *független*. De azért a két

főtiszt mindenben együtt jár el, s a munkát maguk között megosztják. A beadványok érdemleges elintézésének és a vagyonkészlet kezelésének egyetértőleg kell történni. A második főtisztnek különben joga van, ha a vezető főtiszt a fegyelem reábizott gyakorlatát a szolgálat hátrányára elhanyagolja, vagy nem helyesen alkalmazza: ez iránt az első főtisztnek előterjesztést tenni, esetleg követelni, hogy az előjáró hatóság határozata kikéressék. Ha pedig köztük ki nem egyenlíthető véleménykülönbség támad: az ellenőrnek kötelessége követelni, hogy az előjáró hatóság utasítása előzetesen kikéressék. Ha azonban a halasztás kárral járna, az első főtiszt nézete dönt, de a végrehajtás után azonnal jelentést kell tenni.

Némely nagyobb hivatalnál több ellenőr és több kezelő van, s a főtiszteken kívül, részint ezeknek helyettesíthetésére, részint pedig segédszemélyzet gyanánt, még hivatali segédek és más különféle nevű tisztviselők, gyakornokok stb. vannak alkalmazva. Van azonban arra is eset, hogy egészen kis és egyszerű forgalmú pénztári hivatalnál csak egy személy van alkalmazva. Ekkor személyi ellenőrködés nem lévén: valamely tárgyi ellenőrködésről, pl. ú. n. bárczákról kell gondoskodni. A kézi pénztárakat pedig mindig csak egy személy kezeli, mert ezeket vagy naponként zárják és megvizsgálják, vagy pedig készletükről mint elszámolandó előlegről (erről később tárgyalunk) adnak számot.

IV. AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁRÓL.

49. §. Az állami kiadásoknak és bevételeknek okai és forrásai.

(A személyi szükségek kidomborodása, ezek fedezése, erre dologi javak szerzése, közvetlen szükséglet ezekre, állami gazdálkodás, ennek szervezete, pénzügy, önkormányzó hatóságok, természet, magánbirtokos, tőke, vállalatok, munka, ennek célja, adó, hitel.)

Az állam gazdasága is bele illik abba a keretbe, melyet általában a gazdaságokról az I. alatt kifejtettünk. Csakhogy a szükségeknek és javaknak a 9. §-ban kifejtett *személyi* és *dologi* mivolta, s ezeknek egymáshoz való viszonya, főleg az államnál domborodik ki; mert ennek a physikai világban való közrehatásra, természetes személyi szervezete nincs, s így az összes személyi javakat természetes személyektől (16. §.) kell megszereznie. Ezt teszi az állam a 39—47. §-okban vázolt szervezetével. De a kiknek személyi *javait*, alkalmas szolgálatok alakjában, az állam saját személyi *szükségeinek* fedezésére igénybe veszi: azok munkájának az ők javukra is termékenynek kell lenni. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az állam nekik az igénybe vett személyi javakért, cserébe dologi javakat ad. Az államnak tehát: már személyi javainak megszerzése céljából, *dologi* javakra van szüksége. Az így megszerzett személyi javak azonban számos esetben, dologi javakkal való támogatás nélkül hasznavehetlenek volnának. Például: a katonának fegyver, a tanítónak iskola is kell. Mindez a már megszerzett személyi szolgálatoknak dologi javakkal való támogatása. Sőt az államnak polgárainak jóllétét, alkalom adtán közvetlenül dologi javakkal is kell támogatnia. Gondoljunk csak a munkaképtelen szegényekre, az elemi csapások által inségre jutott polgárookra stb. Az állam tehát kénytelen dologi, vagyis: anyagi, gazdasági javakat szerezni, ezeket készen tartani és alkalmazni. Más szóval: az *államnak* sok tekintetben az egyeshez hasonlóan *gazdálkodnia* kell. Csakhogy ezt egyéniségéhez mérten, vagyis: hatalmát gyakorló organumai által és tisztán *erkölcsi* célokból kell és szabad cselekednie.

Az állami gazdálkodás körében is a király, az országgyűlés és a kormány gyakorolják a fő, a törvényhozó és végrehajtó hatalmat. A *kormány* tehát az államgazdaságnak közvetlen *vitelére* van hivatva. Ezek szerint egészben *ugyanazzal a szervezettel*, mellyel az állam céljára törekszik, s melyből *szükségei, kiadásai származnak*: előállítja a bevételeket is, melyekkel azokat *fedezi*. A javak előállításában azonban a végrehajtó hatalom *pénzügyi* ágának van kiváló szerepe. Azért jelen fejezetben a pénzügy szervezetére kell külön tekintettel lennünk. Továbbá itt is külön megfigyelést igényel, az önkormányzó hatóságok gazdálkodása.

Legrégibb bevételi forrása az államnak is: *a természet*. Az állam nagy kiterjedésű telkeket magánjogilag bir, s azokon mint bármely *magánbirtokos* jövedelemszerzés céljából, a mezőgazdaság különféle ágait üzi. Az állam gazdaságában, történelmi sorrend szerint második termelési tényező a *tőke*; mert az állam részint a polgárok, részint pedig az állam bevételeinek előmozdítása céljából, különféle *vállalatokba* bocsátkozik, s ezekbe tőkéket fektet. Az állam erkölcsi természetének azonban mint vagyonforrás leginkább az *a munka* felel meg, melyet az állam, illetőleg helyette: az ő hatalmának gyakorlói az által végeznek, hogy úgy a joguralmat általánosán az egész polgárzatra nézve megállapítják és biztosítják, mint a polgárok erkölcsi és anyagi jóllétének és fejlődésének más külső feltételeit létesítik. Az állam ezen működése által polgárai részére egész sorát termeli az erkölcsszellemi és személyi javaknak, melyeknek előállítási költségeit a polgároktól *adó* czímen szedi be. Végül mindezen bevételi források elégtelensége esetében az állam is, más gazdálkodóhoz hasonlóan, *hitelét* veszi igénybe és a hiányzó összegeket ennek alapján szerzi be. Lássuk ezeket a bevételi forrásokat egyenként.

50. §. Az állami birtokok.

(Származásuk, királyi hatalom, udvartartás, legnagyobb birtokos, eladás okai, el nem adandók, felosztásuk, okok, házi kezelés, bérletrendszer, az utóbbi felosztása, erdők.)

A történeti idők folyamán a magyar állam úgy alakult meg és szervezkedett, hogy hatalmát meghatározott tagozatban, a honalapító ősök utódai: a nemesség gyakorolta. Minden nemes aztán viselte az ezen jogokkal járó költségeket is, úgy hogy a most államiaknak nevezett költségeket eredetileg a nemesség viselte, a

melynek egyúttal a haza földje, magánjogilag is tulajdon birtokában volt. Az így jogokat és terheket viselő nemesség legelsője maga a fejedelem, a király volt, kit úgy a jogokból, mint a terhekből és ezért a haza földjéből is, a legnagyobb rész illette meg. Az állami élet átalakulása és nevezetesen a királyi hatalom emelkedése folytán, a főhatalmat gyakorló királyt, hogy fenséges hivatását megfelelően gyakorolhassa, gazdaságilag is teljesen függetlenné kellett tenni. Hogy ez a függetlenség a gazdaság esélyeitől ment legyen: a király háztartásának szükségei fedezésére, *udvartartás* czímen megfelelő összeg készpénzt bocsátottak rendelkezésére, s birtokait állami vagyonnak jelentették ki. Ezen a réven a magyar állam saját területén, magánjogilag is a legnagyobb birtokos lett. Az idők folyamán azonban kiderült, hogy az állami szervezet mezőgazdaságok vitelére egyáltalán nem alkalmas és hogy műveltebb, s így munkásabb polgárzat körében, ha az állami birtokok magánkezekbe jutnak: az eladási áron kívül, már adó czímen hoznak annyit az államnak, mint a mennyit addig jövedelem czímen hoztak. Ezért az állam birtokait eladóvá tette és a körülmények tekintetbe vételével lassanként el is adja. Csak az olyanokat tartja meg, melyeknek állami kézben maradása valamely szempontból mégis kívánatos.

Az eladásra szánt birtokok a *pénzügyminiszter* alatt állnak. A *többiek* pedig két csoportra oszthatók. Az egyikbe azok tartoznak, a melyeket a végrehajtó hatalom különféle ágaiban használnak. Ezek az illető miniszterekre vannak bízva. Ilyenek a hivatali czélokra használt épületekhez csatolt udvarok, kertek, földek, az állami vasutak, gyárok, ménesgazdaságok stb. birtokai. A mely birtokok ezekhez sem tartoznak, azok képezik a másik csoportot. Az ebbe a csoportba tartozókat valamely közgazdasági okból nem adják el és a *földművelési* miniszter alá rendelték. Tartozzanak azonban bárhová, a mennyiben termelésre szánvák: az állam azokon (a sóbányák kivételével) mindenütt olyan magánjellegű gazdaságot visz, mint bármely magánbirtokos. De csak kis részében (a ménesbirtokokon és a gödöllői uradalomban) gazdálkodik maga; mert a mezőgazdasági birtokokat rendszerint 200—1000 holdas nagy- 5—60 holdas kis-, és népes városok közelében 0·5—5 holdas kert bérletek útján szokták hasznosítani. Az erdőgazdasági uradalmakon ellenben, a műszaki erdészet legjobb vívmányai alapján, nagy tőkeberuházással maga gazdálkodik. A Különleges Részben még lesz szó ezekről a kincstári birtokokról.

51. §. Az állami vállalatok.

(Magán- és vegyes jellegűek, ezek értelmezése, az utóbbiak felosztása, iparvállalatok, áruüzletek, illetékek, értelmezésük, személyi javak, felosztásuk, díjak, illeték-egyenérték.)

Az állam *magán-* és *vegyes* jellegű vállalataiban helyezte el *tőkéit*.

1. *Magán*-jellegűek azok a vállalatok, melyeknél az állam teljesen valamely magánvállalkozó módjára dolgozik, vagyis: úgy hogy gazdálkodása a szabad verseny hatásainak ki van téve. Ilyenek nálunk az állami tulajdonban lévő vasutak, (sóbányák kivételével) az összes állami bányák, továbbá a kohók, vasművek, államnyomda, a budapesti zálogház stb.

2. *Vegyes* jellegűeknek azokat az állami vállalatokat mondjuk, melyeknek vitelénél az állam csak *részben* jár el a magángazdaság elvei szerint; mert a polgároknak szükséges javak előállítására vállalkozva: hasonló javak előállítását másoknak eltiltja. Így tehát az ebből származó jövedelme, nemcsak befektetett tőkéjének (a magángazdálkodás elvei szerint is) megengedett haszna, hanem hatalmának is az eredménye. A magán és a közhatalmi elemeknek ebből a vegyülékéből származó és ezért vegyes jellegűeknek nevezett állami vállalatok három csoportra oszthatók. *a)* A *fenségi haszonvételek*, regálék alatt: az államnak fenségjogán alapuló oly *iparvállalatait* értjük, melyek a szabad verseny kizárásával az államnak jövedelmeket is hozhatnak, de a melyeket az állam inkább a hozzájuk kötött közérdekekért, mint jövedelmezőségükre való tekintetből visz. Ilyenek a posta és táviró, a pénzverési és Budapest székes főváros között a Duna forgalmi regálé. *b)* *Egyedárúságok* vagyis monopoliumok alatt, az államnak a szabad verseny kizárásával vitt *áruüzleteit* értjük. Ezeket az állam csak jövedelmezőségükért tartja. Ide tartoznak: a só, dohány, lottó, lőpor és az italmérés. *c)* *Illetékek* és díjak alatt a polgároknak azokat a pénzbeli szolgáltatásait értjük, melyekkel az állam az egyeseknek magánérdekeikben, cselekvőleg vagy szenvedőleg *külön* szolgáltatott javait, szolgálatait esetről esetre megfizetteti. Így: minden jogügyletért, mely a polgári törvények szerint jogokat alapít, átruház, erősít, megváltoztat vagy megszüntet; továbbá a halálozások folytán bekövetkező vagyonátruházások, hivatali állások, szabadalmak, enge-

délyek, fejedelmi kegyadományozások, s a nemes fémekből készített művek és áruk hivatalos megjegyzéseért stb. Az illetékek *lerovási* módjuk tekintetében két csoportra oszlanak, ú. m.: *a) bélgegilletékekre* és *b) jogilletékekre*. *a)* Az elsők alatt azokat értjük, melyek meghatározott bélyegjegyek vagy bélyegzett lapok használata által rovatnak le, oly módon, hogy az állam ezeket pénzért elárúsítván, az illetékköteles ügyesetről szóló okmányt, kellő bélyeggel ellátott papirosra írják. Ezeket közvetett illetékeknek is nevezzük. *b)* A jogilletékek ellenben azok, melyeket a hatóságok rendelete alapján a pénztárnál közvetetlen, készpénzben (tehát nem bélyegek közvetítésével) kell leróni. Azokat az illetékeket, melyek királyi kiüntetések, hitbizományok alapítása, államszolgálati kinevezések, szabadalmak adományozása, letétek megőrzése, arany-ezüstárúk hitelesítése (fémjelzés) stb. után járnak: díjaknak nevezik. *Illeték-egyenértéknek* pedig azt az illetéket mondják, melyet jogi személyek olyan lekötött: hitbizományi, alapítványi stb. vagyonuk után fizetnek, mely rendszerint a forgalomnak, s ennek folytán jogügyleteknek, s így illetékkiszabásnak tárgyát nem képezik. Mindezeket megállapított rendszerünk szerint a különleges részben egyenként fogjuk tárgyalni.

52. §. Az állami adók.

(Együttes szükséglet és fedezet, tetszés és kényszer, ár és költség, adózási kötelezettség, adó és fogalma, felosztása, egyenes adók fogalma és felsorolása, adózási fogalmak, görbe adók fogalma és felsorolása.)

Az emberi élet fejlődésével a polgárok összeségének olyan *személyi* szükségei fejlődtek ki, melyeket az állam csak *munka* útján, együttesen és általánosan elégíthet ki. Ezért együttesen és általánosan kell igénybe vennie, a polgároknak *dologi* viszontszolgáltatásait, vagyis pénzbeli fizetségeit is. Azonban az állam által termelt személyi *javaknak* használata vagy nem használata, s így az ezekért való fizetség sem függhet az egyesek *tetszésétől*; mert azokra a javakra egy vagy más módon mindenkinek *szüksége* van. Az egyeseknek e tekintetben netán eltérő felfogását, (39. §.) az állam jogosítva van a közérdekkel összhangzásba hozni. Ily módon az állam, a polgárok között nem csak az általa termelt személyi javaknak, kényszer útján is keletet szerez, hanem ezek előállítási árát tőlük ha kell ily úton is beszedi. Az állam által termelt javaknak, e

forgalomba hozásából azonban, az egyes polgárookra nézve, a javak árát illetőleg az következik, hogy (míg a magángazdaságok között az eladó árúját bárkinek tetszése szerint való árban adja, vagy nem adja: addig) az állam, az általa termelt javakat, minden polgárnak egyenként *oly árban* tartozik adni és adja is, melyet ez megfizethet. De a mely fizetésekből összesen, az állam által a polgárságnak nyújtott javak előállításának költsége (mely az állam szükségével azonos) mégis kikerül. Így aztán különböző vagyoni szolgáltatások czimén mindenki gazdasági viszonyaihoz mérten, de megfizeti az államnak az ettől nyert erkölcs-szellemi személyi javakat. Ez az adó, mely az államnak legbővebb, legtermészetesebb és legáltalánosabb bevételi forrása. Ez alatt tehát az együttesen élvezett állami jótétemények viszonzása fejében, a közszükségletek fedezésére, mindenkinek vagyoni tehetségéhez képest, törvényesen megállapított fizetéseit értjük.

Az adóknak különböző osztályozása közül a magyar törvényhozás azt fogadta el, mely azokat beszédésük módja szerint *egyenes vagyis közvetlen és görbe vagyis közvetett adókra osztja*. a) *Egyenes adók* alatt azokat az adókat értjük, melyeket az állam egyenesen és közvetlen azokra vet ki és azoktól szed be, a kiket megadóztatni kíván. Ezek a föld-, a ház- és a keresetadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, a bánya-, a tőkekamat- és járadékadó, a vasúti és gőzhajózási szállítás használata utáni, a nyeresemény-, a fegyver- és vadászati adó, a hadmentességi díj, és végül az általános jövedelmi pótagó. *Adóalany* az a természeti vagy jogi személy, ki adózni tartozik; *adótárgy* az a jószág, jövedelem, bevételi forrás vagy cselekvény, mely után *adózni kell*; *adóegység* az adótárgynak az a minőségi és mennyiségi része, melylyel az adót mérik; *adótétel* az az adóösszeg, mely az adótárgynak valamely egysége után jár. b) *Közvetettek* az olyan adók, melyeknek terhét nem azok viselik, kik azokat fizetik, hanem azok, kik az adó tárgyát fogyasztják, illetőleg veszik; mert az eladó az általa fizetett adót, az árban betudja, s így az adóteher a vásárló fogyasztókra hárul át. Törvényhozásunk szerint ide tartoznak a szesz-, a sör-, a cukor-, az ásványolaj- és a húsfogyasztási adók, továbbá a határvámok. A Különleges részben mindezekkel egyenként foglalkozunk.

53. §. Az állam hitele és adósságai.

(A bevételi források elégtelensége, egyensúly, hiány fedezése, hitel felhasználása, állami és magánhitel hasonlatossága és különbözősége, örök adósság, felvételük szerint, kényszerkölcsönök, felsorolásuk, úrbérek, önkéntesek, ajánlatiak, aláírásiak, konzorcium, származásuk szerint, függők, pénztári hiány, kezelés, állandók, járadék és törlesztendő, kötvény és sorsjegy, elvált és magyar, általános, vasúti és tárcza adósságok.)

Jól rendezett állami gazdaságban, a bizonyos idő alatt előforduló szükségeket, az ugyanazon idő alatt befolyó jövedelmek fedezni szokták. Ezért a szükségek fedezésében mutatkozó *deficitet* vagyis: *hiányt*, vagy a szükségek korlátozása, vagy pedig az államvagyon értékesítése és a jövedelmi források szaporítása szokták megszüntetni. Csak ha az egyensúly így helyre nem állítható: ekkor kénytelen az állam, az egyeshez hasonlóan, hitelét (13. §.) igénybe venni, idegen tőkék felhasználása által adósságot csinálni. Az állam- és a magánhitel között van ugyan *hasonlatosság*, de nagy *különbség* is van a kettő között; mert az állam hitele kiválóan személyi hitel, vagyis: politikai helyzetén, fejlődő képességén, alkotmányán stb. alapszik. Ezzel ellentétben a magánhitel, inkább reális, tárgyilagos. Az állam hatalmára támaszkodva, adósságleveleit kiváltságokkal, pl. adómentességgel ruházhatja fel. A magán adóslevél tehát az államival nem versenyezhet. Az államadósságokat a *különleges részben* tárgyaljuk behatóan. Itt most 1. felvételük, 2. származásuk, 3. törlesztésük, 4. címletük (13. §.), 5. közjogi és 6. költségvetési helyzetük szempontjából foglalkozunk velök.

1. Államadósságaink *felvételük* szerint feloszolnak: a) kényszer- és b) önkénytes kölcsönökre. a) A *kényszerkölcsön* létrejövedele céljából az államhatalom a hitelezőkre valamely nyomást gyakorol. Ilyenek némely letétek, a biztosítékok, lejárt de még ki nem utalványozott tartozásai az államnak, a kényszerforgalommal bíró papírpénz, az úrbéri (földtehermentesítés, szőlődézsma, maradvány-, irtvány- és a majorsági) kölcsönök, valamint az italmérési jogok megváltásából származó állami adósságok. Az úrbéri kölcsönöknél a volt földesurak a törvényhozásilag tőlük elvett földesúri jogok kárpótlásául pénz helyett államadóssági kötvényeket kaptak és így akarva, nem akarva az állam hitelezőivé lettek. b) *Önkéntes* az a kölcsön, melyet a hitelezők szabad akaratból bocsátanak a kincstár rendelkezésére. Ez ismét *kétféle*: *ajánlati* és *aláírási*, a szerint, a

mint a kölcsönt meghatározott tőkepénzesek (bankárcsoport, konzorcium) adják, vagy pedig az állam felhívása folytán a közönség írja alá. Újabb időben ezt a két felvételi módot úgy szokták egyesíteni, hogy a konzorcium a felveendő adósság egész összegének megszerzését biztosítja az államnak. De az összegnek csak egy meghatározott részére köti ki, hogy a magáéból kölcsönözhesse. A másik részt köteles a közönségnek aláírásra bocsátani és csak a mennyiben a közönség ezt alá nem írta: annyiban van joga és kötelessége az alá nem irt részt is a magáéból adni kölcsön az államnak.

2. Az államadósságok származásukra nézve *a)* függők és *b)* állandósítottak. *a)* *Függő* adósságok alatt vagy (az állami cselekvő hátralékok felszaporodása folytán mutatkozó) *pénztári hiány* fedezésére (pénztári jegyek, papírpénz) kötött, vagy pedig a kezelés sajátos körülményei által előidézett (készpénz biztosítékok, előre fizetett adók, előlegek, számlatartozások stb.) adósságokat kell érteni. Az ilyen adósságok leginkább alkalmilag jönnek létre, s rövid idő alatt így is törlesztődnek. *b)* *Állandósított* adósságok rendszerint a költségvetési *hiány* fedezésére szolgálnak s ezeket az állam tervszerűleg, hosszú avagy éppen örök időre köti. Állami adósságunk legnagyobb része ilyenből áll.

3. Az állami adósságok törlesztésük szempontjából: *a)* *járadék* adósságok, melyeket az állam csak törleszthet, de erre kötelezve nincs. (4% -os arany, s a 4 és $3\frac{1}{2}\%$ -os koronajáradék és az osztrák államadósság kamatainak a magyar törvényhozás által elvállalt része.) *b)* A *törlesztendő* adósságok azok, melyeket az állam a hitelezőknek visszafizet. Addig pedig, míg ez bekövetkezik, a hitelezőknek a megállapított kamatot vagy ennek egyenértékét szolgáltatja.

4. *Czímletükhöz képest a)* *kötvényadósságok*, melyeknél az egész kölcsöntőkéről több kisebb-nagyobb névértékkel bíró (részlet)kötvény (*czímlet*) van kiállítva, amelyeknek mindenike sorszámmal bír. Ezek a sorszámok megállapított tervszerű sorsolás útján lassanként kijátzatván: a kihúzott sorszámoknak megfelelő kötvények névértékét a kötvénytulajdonosoknak kifizetik, s így idővel az egész kölcsöntőkét törlesztik. Addig pedig minden kötvénytulajdonos, kötvénye névértékének kamatait élvezi. Ilyen adósságai a magyar államnak, az 1. alatt említett úrbéri adósságok, az államvasúti arany és ezüst $4\frac{1}{2}\%$ -os kölcsönök stb. *b)* A *sorsjegy- vagy nyereményadósságok* után

folyó kamatlábnál valamivel kisebb avagy éppen semmi kamatot nem adnak, hanem a megtakarított kamatokból nyereményeket alkotnak. Azután a kisorsolás folyamán legalább is névértékét minden sorsjegynek kifizetik, sőt tervszerűleg néhány sorsjeggyel kisebb-nagyobb nyeremény is jár. Ilyen adósságok nálunk az 1870-iki sorsolási és a tiszaszegedi nyereménykölcsonök.

5. Ausztriával való közjogi viszonyunk szempontjából is az államadósságok kétfélék: *a)* az Ausztriától az 1867-iki kiegyezésben elvállalt és *b)* magyar adósságok. Az elsőkhöz tartozik: *α)* az a járulék, melylyel a magyar kincstár a kiegyezés előtti időből származott, osztrák állandósított adósság kamataihoz állandóan járul; *β)* a közös függő adósság.

6. A magyar adósságokat az állami *költségvetés* *a)* általános állami, *b)* külön vasúti és *c)* az egyes tárczák által egyéb beruházási czélokra felvett adósságokra osztja. A Különleges részben mindezekre még visszatérünk, s az olvasót oda utaljuk is.

54. §. Az államgazdaság szervezete, sajátságai és vagyonváltozásai.

(Államszervezet és a szükségletek rendszere, kormányzat és gazdálkodás, passiv ágazatok, gazdaságosság, közgazdaság, pénzügy, ennek kormányzója, feladata, szervezete, helyhatóságai és vagyontkezelő hivatalai, viszonya az államgazdasághoz, felsorolásuk, értelmezésük, különbsége más társaság és a társadalmi gazdaságtól, háztartó, kivételes ágazatok, javak kicserélése, tagozás, pénz, in natura szolgáltatás, hitel, megbízás, pénzvagyon, szerzés, fogyasztás, forgalom, átfutók szűkebb értelme, oka, források, Ausztria, közös ügyek, ágazatok, alapok, ágazatok egymásközt és alapok, vagyonkezelő hivatalok.)

Az előbbi (III-ik) fejezetben az állam szervezetét ismertük meg. Ennek a *szervezetnek rendszere: rendszere egyszersmind az állami szükségleteknek* is; mert az állami szervezetben helyet foglaló minden intézmény, személy és dolog, költséget is jelent. A jelen IV. fejezetben pedig eddig azt tárgyaltuk, hogy ezeknek a költségeknek fedezésére, az állam jövedelmeit minő forrásokból meríti. Összevetve már most az állami szükségek és az ezeket fedező javak forrásainak természetét, azt láthatjuk, hogy az államkormányzat és az államgazdaság kölcsönhatásaiban, mint egymásnak termelői és fogyasztói, egymásnak létfeltételei jelentkeznek. Ezért úgy kell *kormányozni*, hogy egyes és állam *gazdálkodhassék*. Egyesnek és államnak pedig úgy

kell *gazdálkodni*, hogy a *kormányzat* fennakadást ne szenvedjen. Az államkormány működésének tehát, gazdasági működésnek is kell lenni vagyis: kell, hogy a *kormányzat* egészben véve *gazdaság* is legyen.

A gazdasági és kormányzati *elem* azonban az egyes ágazatokban különböző mértékben nyer kifejezést. Nevezetesen az igazság-, a bel-, továbbá a kül-, vallás-közüoktatás- és hadügynél, a gazdasági kérdésnek csak másodszorban szabad tekintetbe jönni. Ezek az államgazdaság követelményeinek, nem a dologi javak szerzése, hanem ezek *gazdaságos* alkalmazása által tesznek eleget. A földművelési és a kereskedelmi minisztereknél, mint közvetetlenül a gazdasági élet, s ebben az államgazdaság fejlődésének is támogatására hivatott ágazatoknál: az államnak gazdasági céljai is lehetnek. De az államnak gazdasági működése határozott kifejezésre mégis csak a *pénzügyben* jut, mely alatt az állami szükségek fedezésére szolgáló pénzüsszegek megszerzésére, kezelésére és alkalmazására irányuló állami ügyeket kell érteni. Az állami szükségek *fedezésére* szolgáló bevételeket tehát, *első sorban* a pénzügyminiszter szerzi be, és azok rendszerint a pénzügyminiszternek alárendelt pénztárakban állnak, a végrehajtó hatalmat gyakorló többi minisztereknek is rendelkezésére.

Feladatainak teljesítésére, a pénzügyminiszter is a többi miniszterekéhez hasonló szervezetek fölött rendelkezik. 1. *Központi hatóság* a pénzügyminiszterium, melynek hatásköre (a kereskedelmihez tartozó: vasút, posta-távíró, s a földműveléshez tartozó: erdő, ménes és eladásra nem szánt más birtokok, s egyéb jelentéktelenségek kivételével) az államgazdaságnak a jelen fejezetben tárgyalt összes ágaira kiterjed, s melynek az elnökin és számvevőség igazgatójának osztályán kívül 11 fő- és 24 ügyosztálya van. Van két központi igazgatósága: a dohányjövedékre és a vasművekre. 2. *Helyhatóságai*: a) a pénzügyigazgatóságok, a székesfővárosi adófelügyelő és a központi díj- és illetékkiszabó hivatal; b) a földadónyilvántartás, kataszteri helyszinelési felügyelőségek és egy kataszteri igazgatóság; c) jogügyi igazgatóságok és kincstári ügyészségek; d) pénzügyi törvényszékek a horvát-szlavon területen; e) az országos kataszteri felmérés háromszögelő hivatala és felmérési felügyelőségei; f) dohánybeváltó és g) sófelügyelőségek; h) lottó és i) bányaigazgatóságok; j) főbányahivatalok; k) bányakapitányságok; végül l) az intézetek; ilyenek a selmeczi bányászakadémia, az

államvasutak gépgyára, a diósgyőri vas- és aczélgyár, az állami vasművek, a dohánygyárak. állami nyomda, állami hidak stb 3. *Foganatosító* hivatalai (a pénzügyőrségen és az adóvégrehajtókon kívül) és pedig vagyont kezelő hivatalai: a legtöbb *egységes* pénztári hivatal. Nevezetesen a következő *átalános* pénztári hivatalok. ú. m. a központi, budapesti, zágrábi állampénztárak és az adóhivatalok, valamint a különlegesek közül: a fogyasztási adó-, vám-, só-, bánya-, fémbeváltó hivatali, a dohány- és bélyegraktári, s az előbb említett intézetek pénztári hivatalai. (A selmeczi akadémiának nincs külön pénztári hivatala.) Az *egységes* pénztári hivatalok közül tehát ide csak a ménes, az erdő, a posta-táviró és a vasuti pénztárhivatalok *nem* tartoznak. És pedig azért, mert minden *különleges* vagyonkezelő hivatalnak, üzletileg ahhoz az ághoz kell tartoznia, melynek vagyonát kezeli. De tartalmilag végelemzésben ezek is pénzügyi hatáskörbe tartoznak; mert készletük fölöslegét a központi állampénztárba szállítják és szükség esetén ez látja el őket kellő összegekkel. *Házi* pénztári hivatala a pénzügynek csak egy van. A pénzügyminiszterium gazdasági hivatalának a pénztára. De bármely ágazatban legyenek a házi pénztárhivatalok is, ezek is vagy egészen vagy részben, bevételeiket a pénzügyi pénztárakból merítik.

Az államgazdaság *sajátságai* szerint tekintettel a 15. §-ban elmondottakra: 1. nyilvános, 2. háztartó, 3. összetett és 4. pénzgazdaság, sőt tekintettel a 17. §-ra még 5. megbízásból vitt gazdaság is. 1. *Nyilvános*, mert nem csak egyeseknek vagy csak többeknek, hanem mindenkinek, mindenkivel közös célját mozditja elő. Ezért számtartásának is nyilvánosnak, azaz olyannak kell lenni, a melybe bárki betekinthez. 2. Az állam gazdálkodása és pénzügyei mellett, néha az államháztartást, mint ezekkel azonos fogalmat említik. Ez a kifejezés annyiban bir jogosultsággal, hogy az államgazdaság: *háztartó* gazdaság; mert az államnak a gazdálkodás nem célja, hanem polgárainak nyújtandó személyi javak előállítására szolgáló eszköze. Ezért gazdaságában kivételek az olyan ágazatok, melyek jövedelem szerzés céljából dologi javakat termelnek, s azokat ilyenekért ki is cserélik. Ezek az állami birtokok és némely állami (só, dohány, fa, bánya stb.) vállalat. A dologi javakat *személyi* javakkal kicserélő vállalataiban (posta-táviró, vasút, illeték stb.), valamint az összes adóknál és hitelműveleteknél az állam már csak személyi javakat *termel*; mert csak az utóbbiak felelnek

meg az államélet természetének. Az állami gazdaság tehát, az ebben *tényleg* előforduló termelési ágazatok daczára, természeténél fogva és *elvileg háztartó* gazdaság. Ezért számtartása elvileg és *egészben egyszeres* rendszerű, de sűrűn fordul elő abban a *kettős* rendszer is. 3. *Összetett* vagyis *több tagú* az állami gazdaság; mert annyi önálló gazdaságra osztható, a hány önálló hatáskör abban megállapítva van. Ilyen hatáskör minden esetre a fő és a törvényhozó hatalomnak, valamint a minisztereknek és az állami számvevőszéknek, közigazgatási bíróságnak stb. a köre. De ide kell számítani, az állam sajátyszerű berendezéséből származó némely intézményt is, pl. a közösügyeket, a horvát-szlavon autonom költségeket stb. Az állami gazdaságnak ezek az önálló tagjai aztán fokozatosan újból több és több ágra oszthatók, úgy hogy az állami gazdaság több-kevesebb önállósággal bíró, nagy számú gazdaságoknak, szerves összeolvadásából származó gazdaság. Ezért számtartásának is ilyen több-kevesebb önállósággal bíró részekre kell szakadnia, a nélkül hogy az egy szerves egész megszűnne lenni. 4. *Pénzgazdaság* a magyar állam gazdasága; mert (a polgárok által, a katonaság elszállásolásánál és a közmunkáknál, az állam javára természetben szolgálendő csekély értékű javak, továbbá az állam által némely alkalmazottjának természetben adott lakás, fa, só, földhasználat stb. kivételével) az állam összes bevételét és kiadását pénzben (hitelpapírokban, papírpénzben) állapítja meg és így is teljesíti. Ezért számtartását főleg a pénzvagyonna való tekintettel kell ugyan berendezni, de súlyt kell abban fektetni a hitelpapírok, sőt az anyag nyilvántartására is. 5. Végül az államgazdaság egészben és részleteiben *megbízásból* vitt gazdaság, vagyis olyan, melynél a számtartás hivatása nem csak a gazdaság vitelét, hanem minden ízében annak *ellenőrzését* is támogatni.

Mindaz, mit a 15. §-ban a *vagyonváltozásokról* elmondottunk, csekély módosítással az állami vagyonban létrejövő vagyonváltozásokra is alkalmazandó. Csakhogy az állami gazdaság kiválóan pénzgazdaság lévén, itt a vagyonváltozások alatt első sorban: a *pénzvagyon* változásait kell érteni. Mert az állam is *termeli*, helyesebben: szerzi *valódi* bevételeit; el is *fogyasztja* ezeket, s ez által létrejönnek a *valódi* kiadásai. *Ezeknek* a valódi bevételeknek és kiadásoknak, abból az ide-oda hullámozó folyamatából, melyet a különböző vagyonforrásokból származó javak (pénzösszegek), a különféle kiadási célokig megtesznek: *jó létre a forgalom*. Ez a forgalom

az *átfutó* változásoknak olyan tömegét hozza létre, hogy nyilván-
tartásuk, a mint a későbbiekből kiderül, az államgazdasági szám-
tartásnak egészen sajátos részét: a *forgalmi* számtartást képezi.

Ezen átfutó változások és az átfutó változásoknak a 15. §-ban
tárgyalt általános fogalma között, számtartásilag az a különbség van,
hogy az állami gazdaságban valamely vagyonváltozást csak akkor
tekintenek átfutónak, ha ez *viszonylagosan*, (nemcsak mennyiségileg,
hanem minőségileg is) abban a jószágban térül meg, a melyből *feltét-
lenül* kiindult. Így pl. ha az állam birtokot ad el, bármilyen áron tör-
ténjék az, a létrejött vagyonváltozást nem tekintik átfutónak; mert
a viszonylagos bevétel nem ugyanabban a jószágban, hanem pénz-
ben történik. Így van ez, ha só, dohányt stb, ad is el. Az *állam*
ezek szerint az *átfutó* vagyonváltozást, saját gazdaságában, a kö-
zönséges felfogásnál *szűkebben* magyarázza. Oka ennek az, hogy az
állam a vagyonváltozásoknak alapul vagy következésül, nem a vi-
szonylagos vagyonváltozást, hanem a megállapított *jogot* tekinti. Ezek
az átfutó vagyonváltozások, a magyar állami gazdaságnak előbb
(jelen §. 3.) tárgyalt tagozottságánál fogva, származhatnak abból a
viszonyból, a melyben állnak: 1. az állami gazdaság *egésze*: a) *Ausztriá-
hoz* (40. §.), b) a *közös* ügyekhez (40. és 41. §.), c) saját önálló gazda-
sági *tagjaihoz* (43. §.) és d) *idegen* (15. §. alapok stb.) vagyon-
összegekhez; 2. az állami gazdaság önálló *tagjai*: e) *egymás közt* és
f) *idegen* vagyonösszegekhez; 3. végül g) állami pénzvagyonnak
kezelésére hivatottak (47. §.) *egymás közt*. Lássuk ezeket egyenként,

1. a) A III. fejezetben tárgyalt közjogi viszonyról fogva, a
magyar és az osztrák állami gazdaságok egymásnak legalább is jó
üzletbarátai iparkodván lenni: egymásért saját területükön fizetsé-
geket teljesítenek. Ezeket aztán egymásnak megtérítik és így min-
denik a saját gazdaságában átfutó kezelést hoz létre. b) A magyar
és az osztrák közös ügyek szükségleteit legnagyobb részben a két
állam jövedelmeiből, ezek területén és közegei útján fedezik. Ne-
hogy tehát ezekben zavar támadjon, végleges legombolyításukat a
pénzügyminiszterek magoknak fentartották. Ezért a teljesített közös-
ügyi fizetségeket létrejövetelük alkalmával, a közös ügyekre ugyan,
de egyelőre mint átfutókat számolják el, s végleges legombolyításuk
később következik be. c) Az állami gazdaság minden egyes önálló
tagjának csak bizonyos állami bevételekre és kiadásokra, de ezekre
aztán kizárólagos joggal kell birnia, minthogy felelősséget értők
csak így vállalhat. Ha mégis valami másképp történik: ezt viszony-

lagosan (15. §.) kell elrendezni, tehát átfutó kezelés jó létre. *d)* Az államgazdaság a gondjaira bízott alapok terhére vagy javára ezek helyett bizományképen (47. §.) teljesít fizetéseket. Ezek az államvagyonon tehát csak átfutnak, 2. *e)* Az állami gazdaság ágazatai, önálló tagjai nemcsak a gazdaság egészével, hanem egymással szemben is érvényesítik *c)* alatt említett jogaikat. Ha tehát valamely vagyonváltozás erre nem jogosított gazdasági ágba kerül: azt innen ki és oda terelik, a hová jogilag tartozik. *f)* Az állami gazdaság önálló tagjai gazdaságának elkülönítettsége, természetesen még szigorúbban érvényesül a *d)* alatt említett alapokkal szemben. 3. *g)* Átfutók, továbbá azok a bevételek és kiadások, melyeket a vagyonkezelő pénztári hivatalok (47. §.) egymásnak és egymás helyett teljesítenek. A mit egyik hivatal a másiknak közvetve vagy közvetlen ad, ez annál a hivatalnál mint kiadás, ennél mint bevétel szerepel. Ezeknek tehát egymást viszonylagosan ki kell egyenlíteniök, s így átfutók lesznek.

Mindezekben az *átfutó* vagyonváltozásoknak csak gyakoribb forrásai vannak megjelölve; mert azok néha még más forrásokból is létrejönnek. Ezekre később vissza is térünk.

55. §. A vármegyék és községek gazdasága.

(Szervezet és gazdálkodás, két csoport, vármegyék és vagyonuk törzse, evvel a gazdálkodás, belügy, 40 nap, javadalmazás, ennek kiszolgáltatása, pótagók, százalékok, közgyűlés, lajstromok közszemlére tétele, rendezett tanácsú városok, munka, községek átalában, vagyonuk, leltár, könyvek, fellebbezés, bérbeadás, kölcsön, vállalatok, pótagók, közvetettek is, kiszabási módozatok, nap-számos-adó, oka, mérve.)

A III. fejezetben vázoltuk önkormányzó helyhatóságaink szervezeteit. Ezeknek a szervezeteknek is meg vannak a magok személyi és dologi szükségük, a melyeknek kielégítése céljából gazdálkodniok kell. Gazdálkodásukat két csoportra osztjuk: vármegyékre és községekre.

1. A vármegyék gazdaságának következő bevételi forrásai vannak: *a)* Vagyonuk, melynek legalább is a törzse, csonkítatlanul fenntartandó, s a melylyel a gazdálkodást, megyei szabályrendelet határozza meg. Ingatlan adásvevéséről, a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződésekről, a közművek emeléséről, valamint kölcsönvételekről szóló megyei határozat belügyi helybenhagyást

igényel. De ha a miniszter negyven nap alatt nem válaszol, a határozat elfogadottnak tekinthető. *b)* *Állami javadalmazás*, a melyet minden megye közigazgatási (árva és gyámhatósági) költségeire, évenként az állami költségvetésből törvény szerint kap. Ezt a megye székhelyén levő adóhivatal havi részletekben előre szolgáltatja ki. *c)* Közigazgatási, közgazdasági, közművelődési és közjótékonyági czélokra, a föld-, ház-, kereset-, bánya-, tőkekamat- és járadékadó, valamint a nyilvánosan számadoló egyletek és vállalatok adója után kivethető, legfeljebb 3⁰/₀-os megyei pótdadó. Ez 5⁰/₀-ra a bel- és pénzügyminiszterek, még magasabbra pedig csak a törvényhozás engedélyével emelhető. A pótdadót tárgyaló közgyűlésre, minden tagot két héttel előre, a pótdadó kivetéséről, esetleg emeléséről és céljáról szóló értesítéssel kell meghívni. A kivetési lajstromot, községenként előre kihirdetett, egy hétig közszemlére teszik ki, hogy a netán túlterheltek, a közigazgatási bizottsághoz folyamodhassanak. Különben az adózás módozatait minden megye szabályrendeletben állapítja meg. Ahhoz a pótdadóhoz, mely a megye szolgabírói járásainak költségére szolgál: a megye területén fekvő rendezett tanácsú városok hozzá nem járulnak. *d)* A lakosok kézi és szekeres (igás) *munkája*, melyet a vármegye gátak építésére és fenntartására, valamint hófuvás, árvíz, tűzvész, hegyomlás, sáska-járás stb. esetén mutatkozó közveszély elhárítására vesz igénybe. Ennek a munkának egy bizonyos része helyett közmunkaváltságot lehet fizetni: (1876. VI., 1883. XV., 1886. XXI—II., 1890. I., 1891. XXXIII., 1893. IV. t.-cz.)

2. A községek gazdasága alatt nemcsak a faluk, hanem a rendezett tanácsú és a törvényhatóságú városok gazdaságát is érteni kell, mert gazdasági tekintetben ezekre is a községi törvény intézkedései mérvadók, és mert valamennyi nélkülözi az előbb *b)* alatt tárgyalt állami javadalmazást, úgy hogy szükségüket valamennyien saját gazdasági erejükből kell fedezniök. *a)* Vagyonuk képezi a községeknek is legelső bevételi forrásukat. Ezt évenként leltározni és arról leltárkönyvet, a községi utakról, építményekről, hasznot hajtó jogokról, szolgalmakról stb. törzskönyvet kell vezetni. A törzs (tőke) vagyon itt is megőrzendő. Az ezzel a szabálylyal ellenkező, avagy a gazdálkodás eddigi módozatainak megváltoztatására célzó határozat ellen, minden adózó polgár fellebezhet, s ennek elintézése előtt, a határozat végre nem hajtható. Csak nyilvános árverésen lehet valamit bérbe adni, s csak kivételesen szabad kézből.

Pénztőkéket csak kellő biztosíték mellett szabad kölcsön adni. *b)* A mennyiben törvények ki nem zárják a községeknek ipari és kereskedelmi *vállalataik* is lehetnek és vannak is. Ilyenek a takarékmagtárak, kőbányák, téglavetők, gazdasági gépek, vízvezeték stb. Használatukért díjakat szedhetnek. Egyébiránt pedig az ezekbe fektetett tőkéket, mint a községi vagyon alkatrészeit kell tekinteni, s így a továbbiakban annak szabályai alá esnek. *c)* *Pótadókat* a megyéknél említett egyenes adók után a községek is vethetnek ki. A törvényhatóságú és a rendezett városok pedig még különféle illetéket, helypénzeket, vámokat, járulékokat stb. szedhetnek be, sőt az állam által igénybe nem vett egészen új adókat is hozhatnak be. A földbirtokra tett közköltségek, csak az érdekeltek földadója után vetendő ki. Ellenben a belterület rendőri és közbiztonsági kiadásaival nem szabad a föld- és, bányatulajdonosokat, s a pusztai haszonbérelőket terhelni. A csatolt puszták, havasok és külön kezelt erdők adójának pedig, csak fele vehető az általános községi adó alapjául. Azokban a községekben, hol a napszámosok állami adómentessége miatt, a községi és megyei pótadó, nem volna elégséges összegben kivethető: az ilyen adómentes napszámosokra külön községi napszámos-adó vethető ki. Ezt az adót a község szabályrendeletben állapítja meg, de fejenként egy napszám-nál vagy a községben mások által fizetett, legkisebb mérvű községi adó felénél nagyobb nem lehet. *d)* A községek a polgároknak munkáját a vármegyéhez hasonlóan veszik igénybe. *e)* A községek nevezetesen pedig a törvényhatóságú városok hitelüket is igénybe szokták venni. Végül megjegyezzük, hogy gazdasági tekintetben úgy a vármegyének, mint a törvényhatóságú városnak közvetetlen előjárója a kormány, a kis és a nagy községeké valamint a rendezett tanácsú városoké pedig a vármegye. Az utóbbiak közül kivételt képeznek a szabad királyi városi czimmel bíró, most rendezett tanácsú, valamint a volt királyföldi hét és a volt tizenhat szepesi város, melyek gazdasági ügyeikben most sem a vármegye, hanem a belügyminiszter, illetőleg az ennek felügyelő jogát gyakorló főispán alatt állnak. Mindezeknek az önkormányzó hatóságoknak további gazdálkodásáról, következő tárgyalásainkban, az állam gazdálkodásával párhuzamosan lesz szó. (1871: XVIII., 1872: XXVI., 1876: V., 1886: XXI—II., 1890: I., 1893: XXXIII. t.-cz.)

56. §. Az árva- és gyámhatóságok, s az alapítványok gazdasága.

(Idegen vagyon, személyi képességek, gyámgondnoki hatóság, gyakorló ki-vétel, árvaatya, községi jegyző, árvaszék szervezete, foganatosító hivatalok, gyámpénztári hivatal, gyámgondnok tiszte, gyámgondnokság, felelősség, leltár, biztosítás, eladás, értékek, pénz, számtartás, eltartás, szóbeli számadás, pénz-kezelés, kivétel, összesített, kölcsönök, tartama, jelzálog, becsérték, leszámítás, pénzügyintézetek, tartalékalap, egyenként, elhelyezésük, letét, felelősség első, másod, harmad sorban, alapok, felosztásuk, gazdaságuk, államiak, segélye-zettek, törvényhatóságiak, községiek.)

Az állam eddig tárgyalt saját gazdaságán kívül, *idegenek* va-gyonában is kénytelen gazdálkodni.

1. Nevezetesen feladatai közé tartozik az is, hogy egyeseknél a *gazdálkodásra* szükséges személyi képességeknek már (17. §.) emlí-tett hiányát, saját tevékenységével pótolja (1877: XX., 1885: VI., 1886: VII. t.-cz.), pótolassa. Erre való az államnak gyámgondnoki hatósága. Ezt alsó fokban az önkormányzó hatóságokra ruházta, melyek azt árvaszékeik által gyakorolják. Felső fokban a belügy-miniszteriumot illeti meg. Árvaszéke van minden törvényhatóságnak és rendezett tanácsú városnak, sőt az erre elég erkölcsi, értelmi és gazdasági képességgel bíró nagyközségeket is a belügyminiszter árva-szék tartására kivételesen feljogosíthatja. Ezen kívül minden község-ben van árvaatya (hivatalosan: közgyám), kire ott a gyámsági és gondnoksági ügyeket bizzák. Haláleset és leltár felvételére, valamint a gyám és gondnok hiányában ilyennek javaslatba hozatalára, a köz-ségi jegyzők kötelesek. Minden árvaszék elnökből, s legalább két szavazó tagból áll és feladata az, hogy mint testületi hatóság, a gyámoltak és gondnokoltak személyi és gazdasági ügyeit igazgassa. Az utóbbi ügyekben mint foganatosító hivatalok szerepelnek *a)* a *gyámgondnokok*, továbbá a gyámhatóság pénztárául szolgáló *b)* (a vármegyeknél, a székhelyükön levő) kir. adóhivatalok, a törvény-hatóságu város vagy községnél ezeknek házi *pénztári* hivatalaik.

a) Úgy a kiskorúak gyámja, mint a nagykorú, de még is gondozásra szoruló gondnoka lehet törvényes vagy hatóság által kinevezett. Ezek tisztükből folyó teendőikben, a szorgalmas család-apa gondosságával járnak el, s felelősek mindazon kárért, melyet szándékosan vagy gondatlanságból maguk, avagy az általuk alkal-mazott személyek okoznak. A reájuk bízottaknak vagyonát leltár mellett átveszik, a törzsvagyon értékének, s állandó jövedelmező-

ségének csorbitatlan fentartására ügyelnek; a nélkülözhető ingókat esetleg ingatlanokat is értékesítik. Az ékszereket, drágaságokat, értékpapirokat, adósleveleket és más fontos okiratokat, továbbá a nevelési és gazdálkodási folyó szükségletek fedezésére szolgáló összegeken felül lévő pénzt, a gyámhatóságnak szolgáltatják be. A gazdálkodás folyamán számot visznek oly módon, hogy ennek alapján a vagyon állapota bármikor megvizsgálható legyen. A számadási életeltével, egy-két hónap alatt számot adnak, ha csak a vagyon nem oly kevés, hogy annak jövedelme fejében éppen a tulajdonos eltartását és gondozását vállalták el. A számadás szerkesztésében járatlan gyám gondnok, gazdálkodási okmányai alapján, vagy a községi árvaatya, vagy pedig a jegyző előtt, szóbelileg számolhat, ki ezt jegyzőkönyvbe foglalva: az okmányokkal együtt az árvaszékhez terjeszti fel.

b) A gyám gondnokoltak pénzét és egyéb értékeit rendszerint a gyámhatóság pénztára kezeli. A közigazgatási bizottság felterjesztésére a belügyminiszter megengedheti, hogy gyámhatósággal fel nem ruházott községek is, kivételesen saját árvaik pénzét kezelhessék. Ennek a kezelésnek szabályait úgy a megyék, mint a községek szabályrendeletben állapítják meg. Minden esetre pedig határozni kell a felett, hogy a pénzt α) összesítve-e vagy β) egyénként kezeljék. α) Ha valamennyi gyám gondnokoltnak pénze, a pénztárban mint egy összeget képező készlet egységesen kezeltetik: akkor abból legfeljebb 32 éves törlesztésre, olyan jelzálogi biztosíték becsértékének egy harmad erejéig adható kölcsön, melyből a netán létező terhek, már háromszoros összeggel leszámíttattak. A pénztári készlet különben pénzügyintézeteknél is elhelyezhető. A befolyt kamat 10⁰/₀-ából, valamint a kezelésért való mérsékelt díjból tartalékalapot kell képezni. β) Ha minden egyes gyám gondnokoltnak pénzét külön kezelik, akkor a kezelésben az a különbség, hogy az előbbi módokon kívül, óvadékképes értékpapirokba is elhelyezhetik a pénzt, s hogy ingatlanra csak első helyre kölcsönözhetnek. Úgy az a) mint a b) kezelésnél a kölcsön adott pénzért felelősök: első sorban az árvaszék tagjai szavazatuk szerint, másod sorban a tartalékalap és végül a törvényhatósági esetleg községi képviselőtestületnek azok a tagjai, kik a károsnak bizonyult elhelyezésre szavaztak. Gyámhatósággal nem bíró községeknél pedig sorban, a közgyám, előljárók, illetőleg községi képviselő és végül a község felelős.

2. Azok közé az *idegen* vagyonösszegek közé, melyekkel az

állam gazdálkodik, tartoznak még a 15. §-ban említett *közalapok*. Ezek közül *a)* az állam és *b)* a törvényhatóságok, s a községek gondjaira bizott alapokról röviden a következőkben emlékezünk meg.

a) Az állam gondjaira bizott sok és gyakran nagy vagyonnal bíró közalapok fölött, a rendelkezés rendszerint Ő Felségét és a végrehajtó kormányt illeti meg. Ezek az alapok különben két csoportra oszthatók. Olyanokra, melyek állami *segélyben részesülnek* és a melyek ilyenben *nem* részesülnek. Az első az állami számtartásban; ott a hol segélyezésükről van szó, megfelelő kifejezést is szoktak nyerni. Különben az alapok a kormány egyes ágazatai között természetüknek megfelelőleg el vannak osztva és minden miniszter, a tárczájára bizott alap fölött, vagy az alapítólevélben vagy a más-kép kifejezett czélnek megfelelő gazdaságot visz. És ebben mint különleges állami hatóság, az egész kormánynak támogatására a közalapítványi kir. ügyigazgatóság (1898: XX. t.-cz. 40. §.) szolgál, mely alá a vidéken elhelyezett alapítványi ügyészségek is tartoznak.

b) A törvényhatóságok gondjaira is vannak alapok bizva. Ezek származásukra nézve háromfélék. *α)* A melyek megalkotására a törvényhatóságokat valamely törvény kötelezi. Ezek a katona beszállásolási, a szegény-, valamint a közúti alap. *β)* A melyeket a törvényhatóságok önként magok alkottak, pl. különféle nyugdíj, kultur- stb. alapok. Ilyenek minden vármegyében mások és mások vannak. *γ)* A melyeket magánszemélyek bízta a törvényhatóságok kezére, s melyek fölött a rendelkezési jogot gyakran magoknak és jogutódaiknak tartották fenn. Mind a három csoportba foglalt alapok, illetőleg ezek gazdasága vagy a törvényben, vagy az alapító törvényhatósági szabályrendeletben (statutum), vagy végre az alapítólevélben tüzetesen körül vannak írva. Sőt némelynél, mint pl. a közúti alapnál, még a szerkesztendő költségvetés módozatai is meg vannak állapítva.

A községeknél lévő alapok kevesebben vannak és rendszerint kisebb vagyonúak a törvényhatóságokéinál. Az utóbbiakról elmondottak azokra is illenek.

V. SZÁMTARTÁS AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁBAN.

57. §. Államgazdaság és számvitel.

(Elvek érvényesülése, jogi törvények, kiadásiak és bevételiek, ezek rendszere, az államgazdaság rendszere, ennek meghatározása, alanyi biztosítékok, tárgyiak, költségvetés és meghatározása, legfeljebb, legalább, adott esetek, rendelet és meghatározása, fogantatosítás, a gazdálkodás fokozatai, a számvitel általában és különösen, öntudat, támogatás.)

Miután a III. és IV. alatt az állammal és ennek gazdaságával megismerkedtünk, tegyük most már vizsgálódásunk tárgyává ennek a gazdaságnak a *vitelét*, vagyis: magát az állami *gazdálkodást*. A gazdaság viteléről *általában* már a 16. §-ban szoltunk és az ott elmondottakat itt is ajánljuk az olvasó figyelmébe. Annál is inkább, mert azok érvényesek az *állami* gazdaság vitelénél is, s mert itt is célszerűen gazdálkodva kell a szükségeket kielégíteni. Az állami gazdaságban is legelőbbször azokat a *tényezőket*, *forrásokat* kell megismerni, melyeknek rendszere magának az állami *gazdaságnak rendszerét* alkotja és melyekből úgy a *szükségek*, mint a kielégítőkre alkalmas *javak* származnak. A gazdálkodó kormánynak, midőn az állami gazdaság tényezőit és rendszerét megismerni akarja: akkor tulajdonképp az ezeket meghatározó *jogi* törvényeket, ezeknek (mint egymás okainak és okozatainak egymással való benső) szerves összefüggését, más szóval: *ezek rendszerét* kell megismernie. Az *államgazdaság rendszere* alatt tehát értjük, azoknak az *egyfelől* közjogi, közigazgatási: vagyis kiadási, *másfelől* pénzügyi, jövedéki, vagyis: általában bevételi törvényeknek, szabályoknak szerves összességét, melyek *egyfelől* az állami szükségeket okozó állam szervezetet és ennek működését, *másfelől* az ezen szükségek fedezésére netán már meglevő javakat és az ilyenek szolgáltatására alkalmas bevételi forrásokat meghatározzák.

De az államgazdaság természetében lévő rendszer felismerésével, az állami gazdaság vitelének éppen csak még a partjai van-

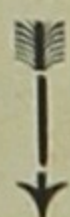
nak megjelölve. Ezeken belől, a gazdálkodó kormányt, saját belátásán és lelkiismeretén kívül, egyéb mi sem támogatná. Hogy a kormány ezen tisztán alanyi biztosítékok mellett, az államgazdaság vitelénél minél több tárgyilagos segéllyel birjon: szükséges, hogy annyi, a mennyi előre emberileg megállapítható, fixirozható: az törvényesen meg is állapíttassék, Ezért kell *időnként* az államgazdaságban is tervet vagyis *költségvetést* szerkeszteni. Ez alatt azt a *műveletet* kell érteni, mely rendszeresen tagolva minőségileg és mennyiségileg, felsorolja úgy a valamely bekövetkező gazdasági időszakban előforduló szükségletet és fedezetet, mint a kettőnek sommás összehasonlítását és ebből netán származó különbözetet. Még pedig oly módon, hogy a *legfeljebb* így megállpított kiadások, csakis az ezen tervben felsorolt czélokra fordíthatók. A bevételek pedig csak az itt felsorolt forrásokból merítendőek, még pedig *legalább* is a megállapított összegek erejéig.

A költségvetés azonban az állam bevételeinek és kiadásainak valószínű *eredményeit* és pedig a bevételi források és kiadási czélok szerint sommásan határozza meg. Hogy (tárgyra, személyre, időre, helyre, mértékre és más egyéb körülményekre és föltételekre való tekintettel) *esetről esetre* minő és mennyi legyen a bevétel és kiadás? ez nem lehet és nincs is a költségvetésben. *Ezt az államgazdaság rendszerét alkotó törvények és szabályok határozzák meg*, a melyeknek az előforduló *adott* esetekre való alkalmazása: a költségvetési törvény végrehajtására hivatott, gazdálkodó kormánynak a feladata. Ennek a feladatnak a kormány: *rendeletekben* tesz eleget, melyekben részint maga, részint az igazgató hatóságok minden vagyonváltozást külön és részletesen meghatároznak. Ezért *rendelet* alatt (legtágabb értelemben) a törvények *végrehajtására* irányuló kormányakaratnak *hiteles kifejezését* értjük.

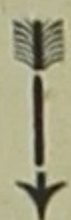
Csak ez után nyulhat a gazdálkodó kormány a vagyonváltozások, physikai létesítéséhez, vagyis a törvényeknek és rendeleteknek *foganatosításához*, mely alatt ezeknek, a vagyont kezelő hivatalok által térben és időben tényleges, kézzel fogható végrehajtását kell érteni. A végrehajtó kormányhatalomnak ezt a *gazdálkodó* tevékenységét: az *államgazdaság vitelét*, fokról fokra szemléletileg az alább következő alakba lehet összefoglalni.

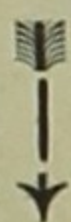
Államgazdaság rendszere.

Költségvetési törvény.

Rendelet.

Foganatosítás.

Mindaz, a mit a 18. és 23. §-ban a számtartás *számviteli* részének, a gazdaságban való *szerepéről* és *eszközeiről* elmondottunk: az állami gazdaságban is teljesen érvényes. Midőn tehát az olvasót arra utaljuk, egyúttal hangsúlyozzuk, hogy az állami gazdaságban is, a gazdálkodó kormány, *öntudatosan* csak úgy gazdálkodhatik jól, ha erre irányult törekvését, a *számtartásnak számviteli részéből* (19. §.) merített *ismerete* támogatja. Az állami gazdaságnak a számtartás által nyújtott, ez a támogatása oly nagyméretű, formáiban oly kidom-
borodott, és minden mozzanatában oly fontos, hogy külön szak-
szokban fogjuk tárgyalni annak úgy előzetes, mint folyó jelen, vala-
mint utólagos fokozatait.

58. §. Az állami számvitel előzetes fokozatai.

(Számszerű megismerés, természet és tőke, leltár, munka, további számszeres műveletek, ezek különféle alakzata, meg nem határozhatóságuk, számviteli fokozatok, előirányzat, mult, jövő, benső természet, az előirányzat első sorban számtartási művelet, a támogatás folytatása, számszerű kimérés, események összefüggése, kalkuláczió, nyilvántartás, adatok, ezek helyessége, közigazgatási számfejtés, bejegyzés, értelmezése, pénztári számfejtés, értelmezése, előzetes számtartási és gazdasági fokozatok, alakzat.)

Azok után a mit idevágólag a 16—19. §§-ban elmondottunk s a mikre itt az olvasót nyomatékosan utaljuk, az előbbi §-ból tudjuk, hogy a gazdaság vitele céljából, első sorban a gazdaságnak *rendszerét* kell megismerni. Csakhogy az államnál ennek a rend-
szernek szerves részeit az állami törvények alkotván, a *számszerű*

megismerés nem ezekre a törvényekre, hanem azokra a termelési és fogyasztási *tényezőkre* irányulhat, melyekkel és a melyek számára azon törvények szerint gazdálkodni kell. Ezek a *természet* és a *tőke*, illetőleg az ezekből képződő cselekvő és szenvedő *vagyon*. A 18. §. szerint ennek elismert számtartási alakja a *leltár*, melyet tehát az állam *saját* vagyonáról szerkeszt is. A harmadik termelési tényező: a két előbbibe életet öntő *munka* személyi jószág lévén, ennek kifejezésére külön számviteli alakzat nincs, hanem a megmunkált természetben és tőkében, ezekkel együtt nyer kifejezést. Az állam azonban, jövedelmeinek fő részét nem a saját vagyonából, hanem a maga útja és módja szerint a *polgárok vagyonából* meríti és oda is juttatja vissza. Ennél az eljárásnál aztán különféle összeállítások, összeírások, kimutatások, bevallások, telekkönyvek stb. jönnek létre, a melyeket statisztikának, ekszpozénak, pénzügyi programmnak, indoklásnak stb. szoktak nevezni. Mindezek legyenek akár egy rendszeres egészszé összefoglalva, akár csak a gazdaság rendszerében egymást hallgatólag kiegészítő részletekből álljanak: mindezek a leltárhoz hasonlóan, többé-kevésbé számszerű műveletek. És arra szolgálnak, hogy a gazdaság természetében rejlő rendet, úgy a nemzettel mint a kormánnyal megismertessék. A számtartásnak számviteli része tehát, a leltárral és egyéb munkálataival, már az állami gazdaság rendszerének felismerésénél mindjárt, kezdetben előkelő szerepet játszik.

Még inkább meg lehet különböztetni azt fokról fokra, a gazdaság vitelének az előbbi szakaszban tárgyalt fokozatainál; mert maga a költségvetési *előirányzatnak* (praelimináre) szerkesztése nem más, mint egy rendkívüli nagy fontosságú, az egész állami gazdaság multjának biztos és jövőjének lehető ismeretét feltételező olyan ágazatos eljárás, melynél nagy számtömegek jönnek létre. Ezeket alakilag úgy kell elrendezni, hogy egymással való összefüggésükben ne csak a tervezett bevételek és kiadások, hanem ezek belső természete is szemlélhető legyen. Ezért az államköltségvetési előirányzat elkészítése első sorban és túlnyomólag számtartási működés elannyira, hogy azt a gazdálkodástól alakilag elválasztott számtartási mozzanatnak tekinthetni. Ilyképen csak a számtartás segítségével szerkesztett költségvetési előirányzatból jő létre, az előbbi szakaszban említett költségvetési törvény, melyet aztán a megelőző szakaszban érintett rendeletekkel a kormány csakugyan végrehajt.

Azonban valamikép a gazdálkodó kormányhatalom (az állam-

gazdaság rendszerét alkotó bevételi és kiadási törvényekből, szabályokból, daczára hogy ezek előtte ismereteseek) a költségvetést a *számtartás* közreműködése nélkül elkészíteni nem képes, (hanem az előirányzat megszerkesztésénél ennek támogatására van utalva): úgy most a költségvetési törvény végrehajtása céljából kiadandó *rendeleteknél* sem nélkülözheti annak támogatását. Mert az előbbi szakasz szerint is, a költségvetési törvény az államgazdaság rendszerét meghatározó törvényeknek és szabályoknak csak időszakonként bekövetkező *eredményét* foglalja magában. Ezeket apránként kell kimérni, vagyis: a bevételeket és kiadásokat ama törvények és szabályok által meghatározott mértékkel, esetről esetre *számszerint* kell mennyiségileg és minőségileg létesíteni. De különben is a gazdálkodásnak, mint a joggal és jogintézményekkel szorosan összefüggő működésnek természetében rejlik, hogy a vagyonváltozások (mint bevételek és kiadások, tartozások és követelések, jog és teljesítés, cselekvők és szenvedők stb.) egymásból úgy folynak és egymásnak annyira föltételét képezik, hogy azok iránt egymástól függetlenül intézkedni nem lehet. Minden *egyes vagyonváltozásnál* tehát úgy az előfordult, mint az előreláthatólag előfordulandó gazdasági eseményeket, nemcsak minőségileg és mennyiségileg, hanem személyre, tárgyra, helyre, időre való tekintettel is megfontolás, kalkuláció alá kell venni. (16. §.) Mindezek azonban nagy számuk és különféleségük miatt, csakis jellemző tulajdonságaik szerint való be-, fel-, szét- vagy elosztás, rendezés, csoportosítás és különválasztás stb. által tarthatók nyilván. Ez pedig a *minőségüket* kifejező czimeiknek nyilvántartását, az úgynevezett: *címszeres számtartást* tételez fel. Ebben az együvé tartozók együtt, a különbözők külön lévén elhelyezve: a kutató, a berendezés természetében fekvő áttekintés alapján, a maga helyén minden adatot megtalál, sőt a rendszer az adatok helyességét még biztosítja is. Azok a körülmények és viszonyok tehát, melyek között valamely bevétel vagy kiadás *elrendelhető*, rendszerint csakis ilyen módon gyűjtött, s állandóság céljából *könyvbe* foglalt adatok alapján határozhatók meg és a vagyonváltozásra irányuló *rendeletek* csak ilyen előkészítés után adhatók ki. Ezért, ha nem is mindig, de rendszerint szükséges, hogy a hatóságok mielőtt rendelkezzenek, a számtartás közreműködését igénybe vegyék. A mint hogy veszik is. A számtartás ezen működését azért, hogy a teendő közigazgatási intézkedés körülményeit fejtegeti, *közigazgatási számfejtésnek* nevezik.

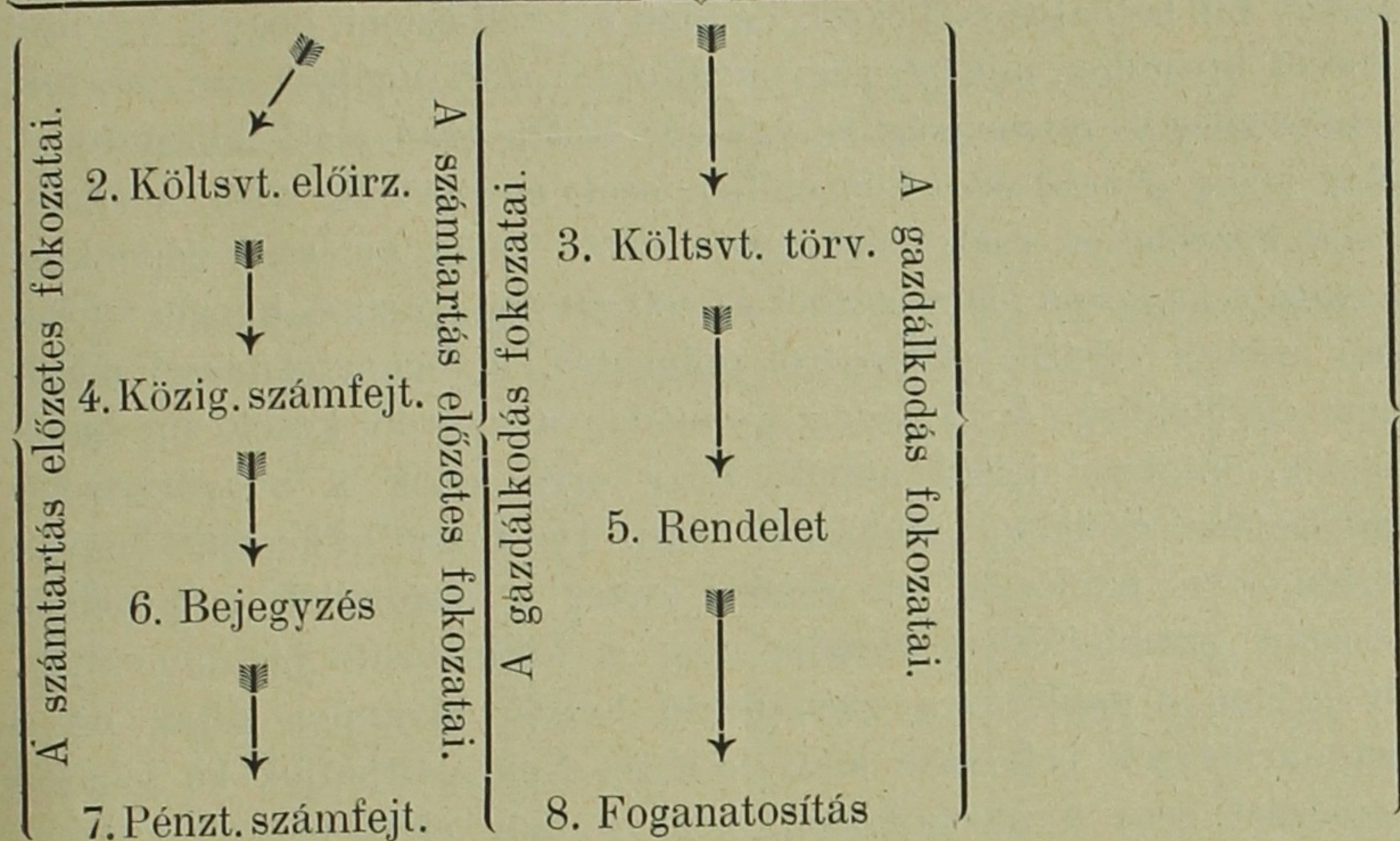
Csak ha így (1) az államgazdaság rendszeréből, (2) a költségvetési előirányzat és mind kettőnek alapján úgy (3) a költségvetési törvény mint (4) a közigazgatási számfejtés létrejött, foghat a gazdálkodó hatóság (5) a rendelet megszerkesztéséhez. Ezt a számtartással is közölni kell, hogy a létrejövő vagyonváltozást (6) *bejegyezze*, beillessze a gazdaság czimszeres számtartásába, rendjébe, az azt megillető helyre. Az utóbbit úgy kell érteni, hogy a gazdaság viteléhez szükséges rendet és világosságot, a számtartás csak úgy hozhatja létre és tarthatja fenn, ha a hatóság vele a gazdaságra irányuló minden intézkedését közli. Ekkor a számtartás ezeket, a gazdálkodásról imént említett *könyvbe* úgy jegyzi be, hogy a létrejövő számművelet magát a gazdálkodás rendjét szemléletileg mutatja. Csak ha így, a rendet tartó számvitel, a tett hatósági intézkedést befoglalta az általa létesített és fentartott rendbe: csak ekkor adható ki a rendelet, a vagyont kezelő hivataloknak fogantatosítás czéljából.

A mint azonban a gazdálkodó kormány csak a számtartás *támogatásával* létrejött előirányzat alapján készíti elő a költségvetési törvényt, s a mint továbbá a gazdálkodó hatalom rendeletét is csak számtartási mozzanat (a közigazgatási számfejtés) *segélyével* szerkeszti meg, sőt a megszerkesztett rendeletet is közli a számtartással: úgy midőn a gazdálkodó hatalomnak a rendelet fogantatosítására hivatott közege, a rendeletet fogantatosítani akarja, ezt újból csak a számtartás *közreműködésével*, az ú. n. (7) *pénztári számfejtés* segélyével teheti. Ezt úgy kell érteni, hogy közvetetlen a fogantatosítás előtt, a számtartás meggyőződést szerez az iránt, vajjon a mi a (8) *fogantatosításban* történik, megfelel-e annak, a minek az ő bejegyzése szerint történni kell? Igenlő esetben, (a mint előbb a közigazgatási rendelkezés támogatása czéljából tette, úgy most) pénztári fogantatosítás támogatása czéljából teszi meg, hogy a *pénztárnak fejt ki* betükben és számokban a vagyonváltozást.

Ha a számvitelnek ezeket az előadott fokozatait közelebbről megfigyeljük, úgy találjuk, hogy ezek fokról fokra megelőzik, a gazdaság vitelének az előbbi szakaszban tárgyalt és alakzatosan is bemutatott fokozatait. Ezek tehát az állami számtartásnak *előzetes fokozatai*, melyekkel, ha a gazdálkodás fokozatait alakzatosan kiegészítjük, a következőképet nyerjük.

1. Az államgazdaság rendszere

59. §. Az állami számvitel folyó jelen és utólagos fokozatai.

(A foganatosítás előkészítése, kimaradó fokozatok, kezelés, ennek részei hibás használat, számtartás és kezelés, naplózás, meghatározás, feljegyzés, a foganatosítás előtt és után, pénztári számfejtés és naplózás, folyó jelen, támogatás, befolyás, utólagosan, jövő, termelő, üzlet.)

A számvitel eddigi fokozatai a vagyonváltozás előkészületeit képezték; mert az térben és időben, csak a foganatosítás által jó létre. Nagyon természetes ezért, hogy ha a számtartás már a vagyonváltozás előkészítésére, az előzetes számviteli fokozatokban nagy erővel dolgozik: akkor lehetőleg még nagyobb fokú gondosságot fejt ki, magánál a vagyonnak *kezelésénél*. Ez alatt a vagyonnak, illetőleg a vagyonrészeknek *beszedését, készentartását és kiszolgáltatását* kell érteni. Ezek szerint a bevételi foganatosítás, vagyis a beszedés a vagyonkezelésnek első, a kiadási foganatosítás, vagyis a kiszolgáltatás annak utolsó részét képezi. A beszedett vagyonrészek készentartása pedig, éppen a kiszolgáltatathatás természetes előfeltétele. Midőn tehát a számtartás a gazdálkodásnak, a foganatosításra irányuló tevékenységét *támogatja*, ebben nemcsak a bevételi és a kiadási vagyonváltozásnak, hanem magának a vagyon *egész* kezelésének támogatása benne van.

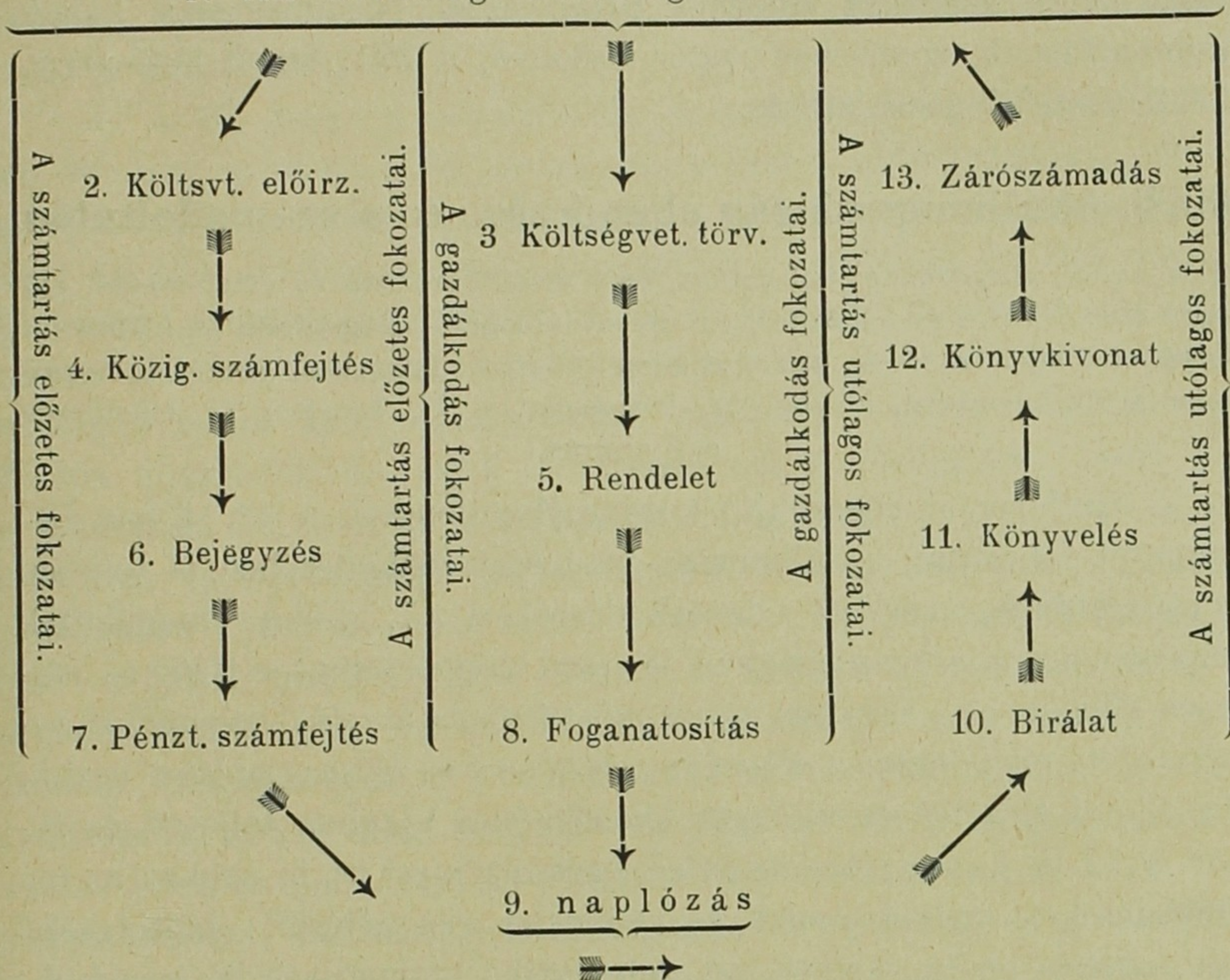

A számtartás a vagyonkezelésnek támogatására, a (9) *naplózásban* bir hathatós eszközzel. Ez alatt azt kell érteni, hogy a vagyont kezelő hivatalok, minden vagyonváltozást *előfordulásuk sorrendjében*, minőségileg és mennyiségileg egy-egy külön tétel alatt feljegyezzék. Még pedig a *bevételeket* közvetetlen ezek megtörténte *után*, a *kiadásokat* közvetetlen ezek megtörténte *előtt*. Tehát nemcsak naponkint, a mire a naplózás elnevezésből következtetni lehetne, hanem szorosan esetről esetre, pillanatról pillanatra, a foganatosítással majdnem egyidejűleg. A naplózást ily módon a vagyont kezelő hivatalok végzik, mintegy jelölve annak, hogy erre nekik a vagyonkezelés támogatása céljából szükségük van. De hogy miképen, hogyan történjék a naplózás, ezt esetről esetre a számvitel, a megelőző pénztári számfejtésben mondja meg a foganatosító hivatalnoknak. Ily módon a naplózás a gazdálkodó kezelő hivatalok által, de a számtartóságok befolyása alatt jó létre. Nem oszthatjuk be tehát a naplózást sem a gazdálkodás, sem a már előre bocsátott számtartási fokozatok közé, hanem mint ezek mindkettejének eredményét ugyan, de tőlük alakilag egészen külön álló fokozatot kell felfognunk. Még pedig mint a *folyó jelen* számvitelének fokozatát; mert a számtartás többi mozzanatai elvileg és tényleg vagy megelőzik, vagy követik a gazdálkodás fokozatait. A naplózás pedig a foganatosításnál térben és időben lehető szorosan tart a gazdálkodás testéhez.

Ha a számtartás (előzetesen] és a folyó jelenben is nyújtott) támogatásával, a vagyonváltozások létrejöttek, ez által a számtartás gazdálkodást támogató feladata főrészenek eleget tett. Az *utólagos* fokozatoknak tehát, a gazdaság vitelére, vagyis: magára a gazdálkodásra *kevesebb* befolyás marad, mint a mennyi az előzeteseknek volt. Nem szabad azonban a gazdasági élet szerves természetét szem előtt téveszteni. Nevezetesen azt, hogy a múlt: a jelennek, s a jelen: a jövőnek szolgál alapul. Ezért valamely vagyonváltozás létrejövételének gazdasági hatását, nemcsak a múlt, hanem a gazdaság helyes tovább vihetése céljából, jövőre is ismerni kell. A mint tehát ezt a 18. szakaszban már érintettük, a számvitel nagy szolgálatot tesz a gazdaság *vitelének utólagosan* is. És pedig az által, hogy a gazdaságban történetekből tanúságot szolgáltat a jövőre. De még ennél is többet tesz azokban az ágazatokban, melyekben az állam többé-kevésbbé termelő gazdaságot, főleg pedig üzleti jellegű termelő gazdaságot üz. Tudvalevőleg az előbbiekhöz az állami birtokokon folytatott gazdálkodás, az utóbbiakhoz pedig az állami

1. Az államgazdaság rendszere. 14)

vállalatok tartoznak. Ezeknél, (sőt a vámoknál is) a gazdálkodás fordulatai, conjuncturái, *előre* a legkedvezőbb esetben is csak általában és legfeljebb annyira állapíthatók meg, hogy a multak tapasztalatai alapján a jövő költségvetést éppen még meg lehet szerkeszteni. De már az egyes események *előre jogilag* teljességgel ki nem számíthatók. Ezekben az ágazatokban tehát, a számtartás előzetes további fokozatai, a gazdaság vitelének vajmi csekély szolgálatot tehetnek. Sőt a 4. és 6. fokozat egyáltalán létre se jő. Annál nagyobb szükség van tehát az említett ágazatoknál az utólagos számtartásra, melynek négy fokozatát különböztetjük meg. Ezek (10) a birálat (szigorlat), (11) a könyvelés, (12) a könyvkivonatolás és (13) a zárószámadás, a mellyel (a későbbben tárgyalandók szerint) visszatér oda, a honnan kiindult (14) a gazdaság rendszerébe. Mind ezeket alább az állami ellenőrködéskor bővebben tárgyaljuk. Itt tehát csak azt jegyezzük meg, hogy a birálat a gazdaság vitelének szempontjából, *megállapítja* a történt gazdasági eseményeket.

A más három fokozat pedig a megállapított adatok gyűjtésével és rendezésével foglalkozik, s az így kidolgozott zárószámadási adatok nyújtásával, főleg a költségvetési *előirányzat megszerkesztését* mozditja elő. A gazdaság vitelének és az ezzel párhuzamosan haladó számtartásnak egymáshoz való viszonya, a 201. lapon lévő szemléleti összeállításon látható.

60. §. Az államgazdaság ellenőrzése és a számadoltatás.

(Fokozatok, ellenőrködés, felosztása, ezek meghatározása és értelmezése, előzetes ellenőrködés és fokozatai, és ezeket támogató számadoltatás fokokként, folyó jelen ellenőrködése, utólagos ellenőrködés és fokozatai, ezeket támogató számtartás fokokként, közjogi *kj*, közigazgatási *ki*, kezelési *kz* ellenőrzés, egy eljárás.)

Minthogy a végrehajtó kormányhatalomnak a 42. §-ban bemutatott fokozatai, az államnak gazdasági működésében is teljesen érvényesülnek, azért az ellenőrködésről, a 17. §-ban elmondottak kapcsán, az államgazdaságban is megkülönböztetünk *előzetes* és *utólagos* ellenőrzést. Ezekben újból *minősített* és *kezelési* ellenőrzést. A minősített ellenőrzés az *államban*: *közjogira* és *közigazgatásira* oszlik. Az állami előzetes és utólagos ellenőrködés fogalma teljesen összevág a 17-ik §-ban előadott értelmezéssel; mert itt is azokat az intézkedéseket, melyek óvnak és védnek a visszaéléstől: előzeteseknek, azokat pedig, melyek azt felfedezik: utólagosaknak mondjuk.

a) A *közjogi* ellenőrködés tárgya az államgazdaság *egésze*, vagyis: hogy a kormány államgazdasági működése megfeleljen az államélet jogi és erkölcsi természetének; hogy ne jöjjön ellenkezésbe az alkotmánynyal, a közgazdaság érdekével, az államgazdaság rendszerével, s hogy az egész államháztartást a gazdaságosságra való törekvés lengje át. Az ellenőrködés ezen legmagasabb fokozatának úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára közvetlenül csak a törvényhozás lehet hivatva és egyenesen a *felelős miniszterek* működésére irányul.

b) A *közigazgatási* ellenőrködés részletesebben azt vizsgálja, hogy a minisztereknek és az ezek helyett gazdálkodó hatóságoknak, a vagyonváltozásokra vonatkozó *rendeletei* megfelelnek-e az érvényben álló törvényeknek és szabályoknak. Ennek *előzetes* gyakorlatára, vagyis: mintegy önellenőrzésre magok a végrehajtó hatóságok, *utólagos* gyakorlatára pedig, a felelős kormánytól független állami számvevőszék segélyével, maga a törvényhozás van hivatva.

c) A *kezelési* ellenőrködés azt célozza, hogy a gazdálkodó hatóságoknak, az ál-

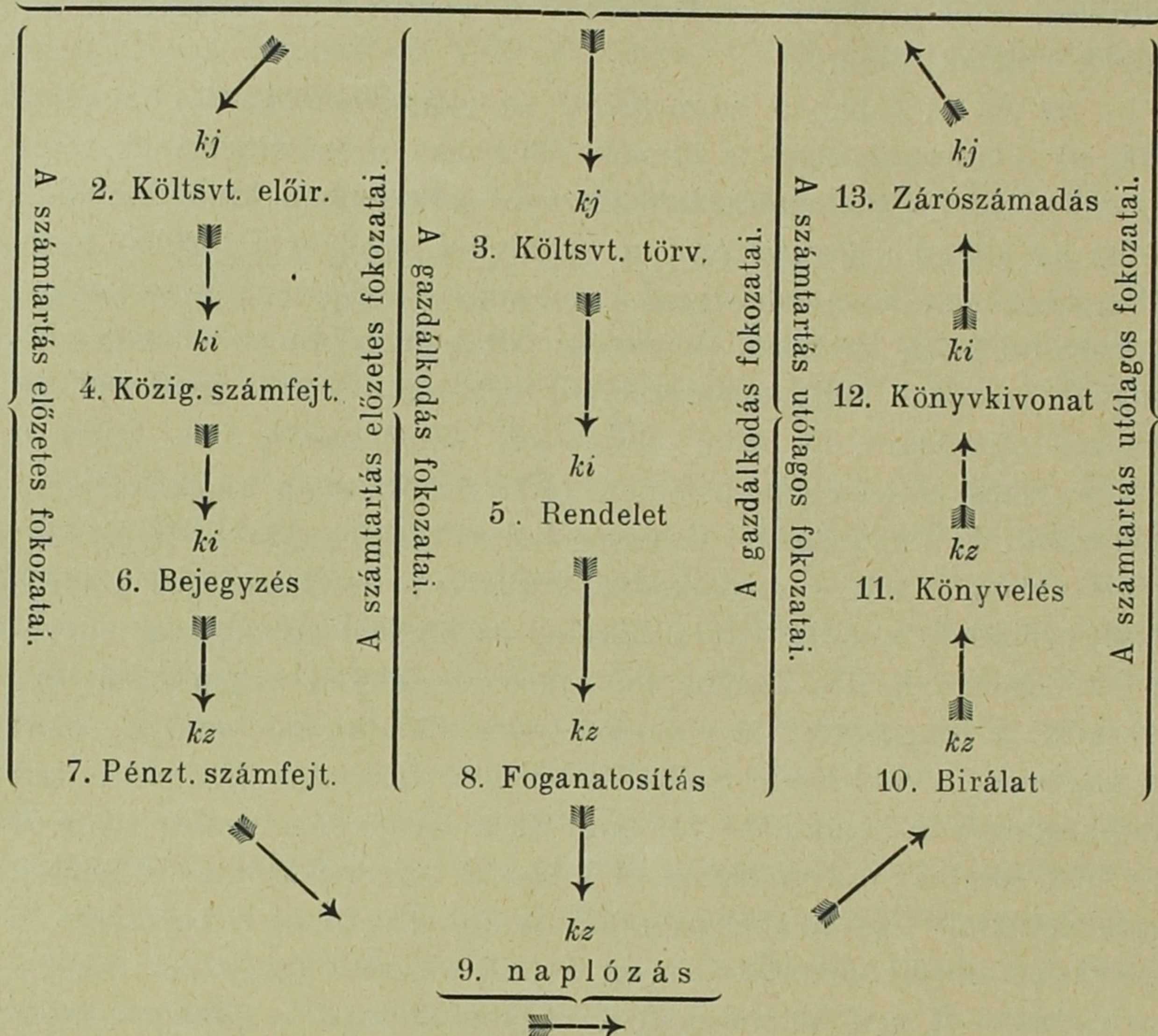

lamvagyon kezelésére és változására vonatkozó rendeleteit, a kezelő hivatalok híven és czélszerűen *foganatosítsák*. Az ellenőrködés ezen legalsó foka a vagyont kezelő hivatalok működésére irányul, s úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára a vezénylő és igazgató hatóságok vannak hivatva.

a) A 19. §-ban a *számvitelről* és *számadoltatásról* elmondottak, az államgazdaságra is illenek. Sőt ebben a számtartásnak, mint az ellenőrködés támogatójának szerepe, még jobban kidomborodik; mert az állami *költségvetésnek*, a számvitel segélyével történő megállapítása, az államgazdaságnak nemcsak *biztosabb* vezetésére czéloz, hanem annak a határnak kijelölése által, melyben az államgazdaságnak mozogni kell: egyszersmind erkölcsi *nyomást* gyakorol az intézők eljárására. Ez által előzetesen *ellenőrködőleg* hat. Ezért a költségvetési előirányzat, a *közfogi (kj)* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát. b) Ugyancsak előzetesen hat a *közigazgatási számfejtés* is; mert ebben a helyes gazdálkodás, (vagyis: a helytelenségek kikerülése) céljából, minden egyes bevételt és kiadást az odavágó törvények, szabályok stb. szerint már előre részletesen és pontosan terveznek. A *bejegyzésnek* is van előzetesen ellenőrködő hatálya; mert a gazdaság továbbvitele céljából ez által tarthatók nyilván a tett intézkedések és mutatható ki, hogy az alárendeltek esetleg szám és mérték szerint: miben tértek el a hozott törvényektől és a kiadott rendeletektől. Úgy a közigazgatási számfejtés, mint a bejegyzés, a *közigazgatási (ki)* ellenőrködésnek képezi előzetes fokozatát. A foganatosítás előtt való pillanatban a vagyonváltozást, a *pénztári számfejtés* újból vizsgálat alá vévén: ez által a számvitel ismét előzetesen ellenőrködik; mert a vagyont kezelő hivatalnoknak, a nyert utasítástól eltérő káros cselekedeteit lehetőleg meggátolja. c) A pénztári számfejtés a *kezelési (kz)* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát. Nem tagadhatni azonban, hogy a számtartás előzetes fokozatai inkább a *gazdálkodásnak*, mint az ellenőrzésnek támogatására vannak hivatva. Az utóbbi főleg a *naplózásnak* és az *utólagos* fokozatoknak képezi feladatát. Nevezetesen a rendeletek foganatosításánál az ellenőrködést, a vagyont kezelő hivatal ellenőre képviseli. De ennek személyes ellenőrködése a vagyonkezelés ellenőrzésének csak egy részét képezi; mert ehhez még a *pénztárvizsgálatok* is számítandók. Azonban úgy az ellenőr személyes közreműködése, mint a pénztárvizsgálat csakis a naplózás segélyével történik. A naplózás tehát *kezelési* ellenőrzéshez tartozik.

1. Az államgazdaság rendszere 14.

Az *utólagos* ellenőrködés a *birálattal* (szigorlat) veszi kezdetét, mely a vagyonváltozásokat foganatosításuk után, egyenként veszi vizsgálat alá. A mire tehát az előzetes ellenőrködés, a számfejtésnél törekedett, t. i. a foganatosítás irányítására: az utólagos ellenőrködés a birálatnál ennek a kezelésnek megtörténtét veszi vizsgálat alá. A birálat tehát a *kezelési* ellenőrzésnek utólagos és pedig első fokozata. Ugyancsak a *kezelési* ellenőrködés befejezésére szolgál: a megbírált számadások *könyvelése*. Ez által a foganatosítás a joggal egy nyilvántartásba, egy könyvbe kapcsolódik össze és így megállapítható lesz, hogy a foganatosítás egyezik vagy eltér, a bejegyzett jogtól. A könyvekből szerkesztik azután azokat a *könyvkivonatokat*, melyeket (a gazdaság támogatása céljából is a gazdálkodó hatóságoknak, de) a *közigazgatási* ellenőrködés céljából, az erre hivatott felsőbb hatóságnak küldenek. Végül, a mint az állam-

költségvetési előirányzat a közjogi előzetes ellenőrködésre szolgál: éppen úgy szolgál a *közjogi* utólagos ellenőrzésre az *állami zárószámadás*. Ezt úgy a könyvkivonatok, mint más adatok alapján szerkesztik, és főleg a költségvetési törvény végrehajtásának megítélésére szolgál. Az utólagos számtartás tehát fokról fokra, működésben, célban, időben és helyben: alapját képezi az utólagos ellenőrködésnek. A gazdálkodásnak és a számtartásnak az előbbi szakaszokban tárgyalt alakzatán, az ellenőrködés a 204. oldalon bemutatott módon jelentkezik.

Minthogy az államgazdaság minden fokon megbízásból (15, 17, 19 és 54. §§.) vitt gazdaság, ezért az előadottak tanúsága szerint, az állami gazdálkodás úgy van berendezve, hogy ennek minden fokozatában nemcsak a gazdálkodásra, hanem az ellenőrzésre irányuló tevékenység is benne van. Így van a számtartás is, vagyis úgy, hogy ugyanazon *egy eljárás által, egyszerre támogatja az állami gazdálkodásnak úgy a vitelét, mint az ellenőrzését.*

61. §. A számtartóságok.

(Számvevőségek, mindenütt, céljuk, szervezetük, alá- és mellérendeltségek, ellenőr, az állami helyhatóságok számtartóságaik, miniszteri számtartóságok, hibás elnevezés; lefelé, otthon, fölfelé, helyes elnevezés, állásuk, előljáróik, igazgató, beosztásuk, személyi és dologi ügyeik, megvizsgálásuk, fegyelmi eljárás és ítélkezés, egymásközt levelezés, ellenőrzésben, iroda, megyék, városok, községek, árvaszékek számvevőségei.)

Az eddigiekben szoltunk a gazdaságról és ebben a számtartásról úgy alapvetőleg, mint átalánosan az állami életre való tekintettel. De még nem foglalkoztunk a számtartás gyakorlására hivatott *számtartókkal* és az ezekből alakult *számtartóságokkal* vagy a mint hivatalosan nevezik számvevőségekkel. Pedig elkezdve a törvényhozástól, a minisztériumokon és hatóságokon keresztül, le a vagyont kezelő hivatalokig is és vissza, mindenütt találunk ilyeneket. Szervezetüket céljuk határozza meg. Az, hogy az állami gazdaságnak úgy vitelét, mint ellenőrzését támogassák. Minthogy pedig a számtartásnak legközvetlenebb és első célja a gazdaság *vitelének* támogatása: ezért a számtartóságoknak úgy kell berendezve lenniök, hogy első sorban a gazdaság *vitelét* támogató számvitelt gyakorolhassák. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a számtartóságok a gazdálkodó hatalom szervezetéhez simulva, ezzel fokról fokra egy szerves egészet képeznek és egészben a gazdálkodó szervezetnek

alárendeltjei. A számtartásnak teljesen a gazdálkodásnak csak *mellé- és nem: alá is* rendeltségi viszonya (mint ezt a számtartás története tanítja) néha kétséssé teszi annak, a gazdálkodás támogatására szükséges teljes odaadását. Ezért kell, hogy számtartóságok, a végrehajtó kormányhatalom minden fokán, a gazdálkodásnak alá- és mellé legyenek rendelve. Így látjuk, nevezetesen, a vagyont kezelő hivataloknál az *ellenőrt* (48. §.) mint hivatali számtartót; mert ez ott első sorban, a vagyont kezelő tisztviselőt gazdálkodásában, a (naplózás) *számvitel* által támogatja. A helyhatóságok mellett is a számtartóságok hatóságaikat, előzetesen és utólagosan gazdálkodásukban *számvitelük* által támogatják. Nemkülönben vannak a vezérlő hatóságok is, melyek a Felső személye körüli és a horvát-szlavon-dalmátországi minisztert kivéve, valamennyien számtartósággal rendelkeznek. (Az említett két miniszternek és a közigazgatási bíróságnak számtartását a pénzügyminiszteriumban vezetik.) Feltűnő, hogy az ily módon első sorban *számvitelre* hivatott számtartó szervezeteknek hivatalos nevük, nem *számvivő* mivoltukra, hanem inkább a gazdaság *ellenőrzését* támogató *számvevő* feladatra vall. Ennek oka az, hogy (13, 17, 19, 20. §§.) a számtartás eredete, történelmileg az ellenőrködésre vihető vissza és a számtartóságok az abból az időből származó nevüket, a számtartásnak időközi továbbfejlődése daczára megtartották.

De a számtartás fokozatai, ha maguk *nem is* ellenőrködnek, (mint ezt a régiek hitték) de mint láttuk, ellenőrködni *segítnék*, illetőleg az ellenőrködést lehetővé teszik. Így az ellenőr, a *naplókban* nemcsak számot *visz*, hanem ezekben a vagyonkezelővel együtt, az előljáró hatóságoknak ellenőrzés céljából *számot is ad*. A hatóságoknak számtartóságaik pedig, a számtartás előzetes és utólagos fokozataival hatóságaik nevében nemcsak számot kérnek a kezelő hivataloktól, hanem a saját hatóságaik számára *számot is visznek*, sőt hatóságaikkal együtt saját gazdálkodásukról a vezérlő hatóságoknak számot *is adnak*. Így van ez a vezérlő hatóságoknál is, hol a számtartóságok hatóságaik számára, szintén nemcsak számot *visznek*, hanem ezek most már úgy a kezelésről, mint az igazgatásról ellenőrzés céljából számot *is kérnek és vesznek*, s az állami gazdaság rájuk bízott egész ágazatáról, élükön a felelős kormányzó miniszterrel, a törvényhozásnak számot *is adnak*. Más szóval: a számtartóságok saját hatóságaik nevében, *lefelé* számot *kérnek és vesznek*, saját hatóságaik számára, *otthon* számot *visznek* és saját hatóságaikkal együtt *felfelé* számot *adnak*.

Minthogy az államgazdasági számtartás feladata ily módon első sorban nem az ellenőrködésnek, hanem a gazdálkodó köz-igazgatásnak, az adminisztrációnak támogatásában áll: a gyakorlat újabb időben a hatósági számtartóságokat, közigazgatási számvevőségeknek szokta nevezni. Mi azt hisszük, hogy a mint ezek nemcsak *számvevőségek*, hanem *számvivőségek* és *számadóságok* is, vagyis: igazi *számtartóságok* és a mint azokat régebben helytelenül tartották, csakis ellenőrzésre szolgáló szerveknek: azonképen most (az ellenkező szélsőségbe esve) helytelenül illetik azokat csak a gazdálkodás támogatását jelző »közigazgatási« névvel. Helyesen csakis *hatósági számtartóság*-nak lehet azokat elnevezni. Ez alatt úgy a vezérő, mint az igazgató hatóságok számvevőségeit lehet érteni, s magában foglalja a számszerű működés egész tartalmát alkotó: számvitelt, számadást és számvételt.

Ha alakilag nem is, de lényegben és hivatásban mindezek felett a *kezelő* számtartók (ellenőrök) és *hatósági* számtartóságok felett áll a törvényhozás számtartósága: az *állami számvevőszék*. Erről a következő szakaszban szólunk.

A hatósági számtartóságokról azonban még meg kell jegyeznünk, hogy miután azok a gazdálkodás támogatására a hatóságoknak nemcsak *alárendelve*, hanem a függetlenséget igénylő ellenőrzésnek támogatására, a hatóságnak *mellé* is vannak rendelve: ezért a hatóságok szervezetének keretében kettős céljuknak megfelelő *külön* állást foglalnak el. Nevezetesen a vezérő hatósági számtartóságok élén mint igazgatók egy-egy magasabb rendű tisztviselő, királyi tanácsos, miniszteri osztálytanácsos, miniszteri tanácsos stb. címmel szokott állani. A helyhatósági számtartóságok élén mint főnökök egy-egy számtanácsos, főszámvevő, számvizsgáló stb. van. A nagyobb számtartóságok csoportokra, s ezek osztályokra szakadnak. Alárendelt tisztviselők a számvizsgálók, számvevők, alszámvevők, számellenőrök, számtisztek, járulnokok, gyakornokok stb. A többi tisztviselőkhöz hasonlóan, a számtartóságiak sem vehetnek részt sem közvetve, sem közvetlenül oly mesterség, kereskedés, vagy ipar üzésében, sem oly árveréseken, vállalatokban, adás-vevésekben és bérletekben, melyek hivatalos működésükkel összefüggésben vannak. *Személyükre* nézve az osztályvezetők, a csoportfőnököknek, ezek a hatósági számtartóságok fejeivel együtt, a ministeri számvevőségi igazgatónak, s ez végül *magának a miniszternek van alárendelve*. Az igazgatót működésében állandó helyettes

támogatja, esetleg helyettesíti. Az állami helyhatóságok számtartóságainak személyes ügyeiben, a főnök javaslatát a gazdálkodó hatósághoz terjeszti be, mely ezt véleményével a miniszteri számtartóság igazgatójához küldi. A tisztviselők működését egyénenként megítélő u. n. minősítési jog, első sorban mindig a közvetlen előljárót, s a ezután fokanként a főnököket, s végül a számtartóság igazgatóját illeti meg, ki a miniszternek minden *személyes ügyben önállóan* tesz előterjesztést.

A számtartóságok *gazdálkodást* támogató működésökben (a melyet közigazgatási segédszolgálatnak is neveznek) saját gazdálkodó hatóságuknak alárendelve vannak (1897: XX. t.-cz. 87, §.). Ellenben az *ellenőrzést* támogató működésükben, ezektől *függetlenül* személyes előljáróik útján, csak a miniszternek felelősek. Működésüket igazgatójuk, a hányszor szükségesnek látja, de legalább minden három évben egyszer megvizsgálja. Fegyelmi vétség esetében, a fegyelmi vizsgálatot az igazgató ellen a miniszter, a számtartóságok többi tisztviselői ellen az igazgató vagy a miniszter rendeli el. A gazdálkodó helyhatóságok is számtartóságaik tisztviselői ellen, csak azoknál kérhetnek fegyelmi intézkedéseket. Az igazgató ellen, a vizsgálatot a miniszter kiküldöttje, más ellen vagy ez, vagy az igazgató megbízottja ejtik meg. Itélkezik pedig: az igazgató és a miniszteri számtartóság tisztviselői felett a miniszterium fegyelmi bizottsága. A helyhatósági számtartóságok vezetői felett, azon törvényhatóság közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya, a melynek területén a számtartóság székhelye van. Végül a számtartóság alárendelt tagjai felett az állami helyhatóság fegyelmi bizottsága. Felebbezni a miniszterhez lehet, ki a miniszteriumi fegyelmi bizottság meghallgatása után dönt.

A számtartóságok (hatóságaiknak állására való tekintet nélkül) egymással *alakilag* teljesen *egyenlők*, koordináltak. Tehát ők magok nem rendelkeznek sem egymásnak, sem másnak (pl. a kezelő hivataloknak sem); mert nem hatóságok, hanem csak a hatóságoknak szakszerű támogatói. A számtartóságoknak ez az egyenlősége azonban csak *tisztán alak*i; mert a *lényeg*et tekintve az alárendelt hatóság számtartósága, az előljáró hatóság számtartóságától függ. A számtartóságok egymással, valamint a hatóságaiknak alárendelt hatóságokkal és hivatalokkal *átiratokban* leveleznek. Csak ha akaratuknak ebben az alakban történt kifejezését, a *megkeresett* hatóság vagy hivatal kellő figyelemre nem méltatná: fordulnak *előterjesztéssel*, saját hatóságukhoz, a mellyel különben is esetről esetre, ebben

az alakban leveleznek. Saját hatóságaikkal egyenlő vagy magasabb hatóságokkal, a maguk nevében csak az ellenőrzés dolgában levelezhetnek. Különben a kívánt intézkedés tartalmát hatóságukhoz terjesztik, a mely azután belátása szerint jár el. *Irodát* kezelő külön *segédhivatalaik* a számtartóságoknak is vannak.

Az önkormányzatú hatóságok közül a *megyéknek* is voltak külön számtartóságaik. Ezeket azonban az 1902 : III. t.-cz. megszüntette, s a vármegyék gazdaságának számtartását a megyék székhelyein levő, királyi pénzügyi igazgatóság *mellé rendelt* számtartóságokra és a szolgabírói hivatalokhoz beosztott járási számvevőkre bízta. A *törvényhatóságú* és a szab. kir. városoknak kivétel nélkül, a rendezett tanácsú városok közül pedig a legtöbbnek van külön számtartó hivatala. Ilyen van még némely nagyközségnek is. Rendszerint azonban ezeknél és a kisközségeknél a számtartó hatáskört a községi (kör) jegyző tölti be. Az árvaszéki számtartásra a megyéknél eddig rendszerint külön számtartó volt. Feladata most már ennek is a pénzügyiekre szállott. Városokban és községekben az árvaügyi számtartást, most említett saját számtartó hivatalaik végzik.

62. §. Az állami számvevőszék.

(Ellenőrködés előzetesen, ennek hatástalansága, oka, utólagos, törvényhozás, szervezet, kezelés és utalványozás ellenőrzése, függetlenség, számvevőszék hivatása törvény szerint, ténylegesen, berendezése, elnök, alelnök, a többi, összeférhetetlenség, ügyvitel, felelősség, vád, kegyelem, helyettesítés, közös, megyék, főváros, rt.-város, községek.)

Az elmondottak és különösen az 58—60. §§-okban a gazdálkodás és számtartás fokozatainak bemutatása után már megállapíthatjuk, hogy a végrehajtó kormányhatalom, úgy gazdasága vitele, mint *ellenőrzésének* támogatására minő szervezettel bír. Az *ellenőrzést*, a számtartás *előzetes* fokozatain, a neki alárendelt hatóságokkal és közegekkel szemben, maga a felelős gazdálkodó miniszter gyakorolja; mert a miniszteri felelősség elve kizárja, hogy a gazdaság vitelében, más akarat érvényesüljön. Annál inkább előtérbe lép az *utólagos* ellenőrzésnek, s ebben a gazdaság tulajdonosát képviselő a *törvényhozásnak* az a *joga és kötelessége*, hogy a kormány gazdálkodását ellenőrizze. Ebből a célból szervezetről kell gondoskodnia, mely az ellenőrzésnek azt a részét, melynek gyakorlására a törvényhozó testület alkotásánál fogva maga nem alkalmas, helyette a célnak megfelelően, fokról fokra gyakorolja.

Az ellenőrködésnek fokozatai közül a *kezelés*, ellenőrzésének alapvető tényezője az az eljárás, hogy a vagyonkezelés a rendelkezéstől (utalványozástól), rendszerint úgy helyileg, mint személyileg *szigorúan el van különítve*, s hogy úgy a rendelkező hatóságok, mint a foganatosító hivatalok, mindenik a maga feladatát, saját felelősségére végzi. A rendelkező hatóság tehát a *kezelést*, számtartósága segítségével, már saját felelősségénél fogva, hatásos ellenőrzésben részesíti. Úgy hogy az utólagos ellenőrzés a kezelésnél, csak éppen a hatósági ellenőrzés gyakorlásáról győződik meg. De már a hatóságok, s nevezetesen a miniszterek rendelkezéseinek hatásos ellenőrzését, semmiféle alárendelt szervezettől, s így a hatósági számtartóságoktól sem lehet várni. Olyan szervezetről kellett tehát gondoskodni, mely a végrehajtó *kormányhatalomtól függetlenül*, egyedül a törvényhozó hatalomnak alárendelve, mint ennek számtartósága: *vegyen* a kormánytól számot és: *vigyen* illet a törvényhozás számára.

Erre van hivatva nálunk az *állami számvevőszék*, mely a (1870: XVIII. t.-cz.) törvény szerint az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyonnak, az államadósság kezelésének, s általában: az állam számvitelének ellenőrzésére és az állami zárószámadás szerkesztésére hivatott hatóság. Ez a meghatározás azonban nem felel meg a tényleges viszonyoknak; mert a számvevőszék számtartása nem az egész állam, hanem csak a kormány gazdálkodására terjed. Az államvagyonnak és adósságnak pedig nemcsak (mint a törvény mondja) a kezelésére, (vagyis: az ezzel való fizikai elbánásra), hanem ezenkívül a kormánynak azok fölött való rendelkezésére is terjed. A számtartásból pedig újból nem az egész állam, hanem csak a kormány (és nem pl. az országgyűlés) számtartásának ellenőrzésére van hivatva. Mindezeknél fogva a magyar állami számvevőszék olyan hatóság, melynek feladata: *a kormány gazdálkodásának ellenőrzését támogató számtartás és az állami zárószámadás szerkesztése*. A számvevőszék számtartása tehát főleg és közvetlen *utólagos*. De ennek helyes gyakorlása, szerves természeténél fogva az ellenőrzés egész rendszerére és minden fokozatára kiterjed.

Az állami számvevőszéket az országgyűlés számtartóságának kell tekinteni, a mely tehát a kormánytól független. Áll elnökből, alelnökből, három számvevőszéki tanácsosból, ugyanannyi osztálytanácsosból és négy titkárból. Az elnök a miniszterekkel egy rangban van. Az alelnök államtitkári, a tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok a miniszteriumok hasonnevű állásaival egyenlő állásuak.

Vannak még számvizsgálók, számellenőrök és számtisztek is, kiknek állása a miniszteriumi számtanácsos, illetőleg számvizsgáló és számellenőr állásának felel meg. Az elnököt a képviselőház kezdeményezése folytán, az országgyűlés által kijelölt három egyén közül, a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, Ő Felsége egész életére nevezi ki. Az alelnököt, tanácsosokat és osztálytanácsosokat az állami számvevőszék elnökének javaslatára, s a miniszterelnök felterjesztésére és ennek ellenjegyzése mellett, szintén Ő Felsége, a többi alkalmazottakat pedig a számvevőszék elnöke nevezi ki. Az állami számvevőszék elnökévé vagy tagjaivá nem szabad olyanokat ki-nevezni, kik egymás között vagy a miniszterekkel: fel- vagy lefelé, egyenes vagy oldalágon első- és másodfokú rokonságban állanak. Ugyanezek semmiféle más állami vagy magánhivatalt, oly állást és tisztséget, mely számadási vagy vagyoni felelősséggel jár, a természeti és törvényes gyámság egyedüli kivételével nem viselhetnek. Sem közvetlenül, sem hozzátartozóik vagy más közvetítők által nem vehetnek részt oly vállalatok igazgatásában vagy ügyvitelében, a melyek az államnak számolni kötelesek, vagy az állammal bárminő segélyezési vagy szerződési viszonyban vannak. Egyébiránt a számvevőszéki tisztviselők és szolgák ugyanazzal a fizetéssel és egyéb járandósággal birnak, mint a hasonfokú miniszteri tisztviselők, s ezekkel úgy a szolgálat, mint nyugalmaztatás, továbbá özvegyeik és árváik ellátása tekintetében egyenlő szabályok alá esnek.

Az állami számvevőszék ügyeit személyes felelősség terhe alatt az elnök vezeti. Ő felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes eljárásért, melyet vagy maga követ el, vagy a melyről tudomása lévén, jelentésében a magyar országgyűlés elé terjeszteni elmulasztott. Vád alá helyezését a képviselőház általános szavazattöbbséggel rendeli el. A biráskodást, úgy mint hason esetben a miniszterek fölött, a főrendiház 12 tagjából alakított bíróság gyakorolja. Ha elmarasztalnák, a királyi kegyelmezési jog reá nézve csak köz-bocsánat esetében gyakorolható. Az elnököt akadályoztatása esetében az *alelnök*, s ezt egyik tanácsos helyettesíti. A *közös ügyek* gazdaságának külön számvevőszéke van Bécsben. Ez nem az országgyűlésnek, hanem osztrák módra Ő Felségének van alárendelve.

A megyékben a számtartás függetlenségéről úgy gondoskodtak, hogy számtartásukat tőlük elvették és a tőlük személyes ügyeikben független királyi közegekre bízák (1902: III. t.-cz.) (60. §.). A *székes fővárosban a választott főszámvevő* nem a gazdálkodó tanácsnak, hanem

közvetlenül a közgyűlésnek van alárendelve. A többi törvényhatóságú városban a számtartókat a főispán kinevezi, s vagyonkezelői valamint számtartói állásokra, egyenes fel- és lemenő rokonságban vagy harmadizú oldalrokonságban, vagy másodizú sógorságban és a fogadott szülői vagy gyermeki viszonyban állók nem alkalmazhatók; a gazdálkodó tanácsnak ezek alá vannak rendelve. A *rendezett* tanácsú városban a hat évre választott számvevő a polgármesterrel, főjegyzővel és pénztárossal, nagy- és kisközségben a jegyző, bíró és pénztáros elsőizú rokonságban vagy sógorságban egymással nem lehetnek.

VI. AZ ÁLLAMGAZDASÁG RENDSZERE.

63. §. Az állami leltár és berendezése.

(Ide tartozik, indokok, a létezők megismerése, a hiányzók megszavazása, eddigiek a leltárról, ennek felosztása, a magyar állami leltár, első leltára, ingatlanok becslése, mező, erdő, fém-, kőszén-, sóbányák, új és régi épületek, a becslés nehézségei, ingók becslése, készpénz, értékpapírok, állami követelések és adósságok, értékpapírtartozások, a leltár folytatólagos vitele, szakleltárak tárgya, kivételek, leltár a zárószámadásban.)

Miután így V. alatt a számtartásnak az államgazdaságban elfoglalt helyét bemutattuk: foglalkozzunk most már az 58—60. §§-ban látott 1—14. fokozatnak egyenként való taglalásával. Az első fokozat az államgazdaság rendszere. Erről alapvetőleg a 16. és 18. §§-ban és átalában az 57—58. §§-ban már szoltunk is. Az ott elmondottakból következik, hogy az államgazdaság *rendszerének* tartalmát alkotó *törvényeknek* tárgyalása, nem (az államgazdaságnak alaki rendjével foglalkozó) számtartástanba, hanem a politikai és jogi tudományoknak azokba a *más ágaiba* tartozik, melyek az 5. §. szerint, az állami életnek és gazdálkodásnak vitelét tárgyazzák. Itt tehát csak az állam *vagyonáról* szóló leltárt tárgyaljuk; mert a cselekvő és szenvedő vagyon is az állam gazdálkodásának termelő és fogyasztó tényezőjét képezi és mert gazdálkodásának megkezdése előtt, vagyonáról az állam is felveszi a 18. és 53. §-ban említett *leltárt*. Ezt tehát mint formás, alaki eljárást, a gazdasági számtartásban és pedig az államgazdaság rendszeréről szóló fejezetben kell tárgyalni.

Mint az eddigiekből tudjuk, minden gazdálkodást a leltár felvételével kell *kezdeni*. Így van ez főleg az állami gazdaságban;

mert a szükségek fedezésére szolgáló összegek legnagyobb részben a polgárok vagyonából kerülén ki, hogy a még szükséges mennyiséget meghatározni lehessen, legelőbb leltározás által a már meglevő vagyont és ennek jövedelmét kell megismerni. Azokhoz, a mit eddig a leltárról elmondottunk, még azt tesszük hozzá, hogy a magyar állami leltár abban nem különbözik más leltáraktól, hogy a vagyont ez is két főcsoportban tartja nyilván 1. cselekvő és 2. szenvedő főcsoportban. 1. Cselekvő vagyon: *a)* ingatlanok; *b)* hasznos jogok; *c)* ingók; *d)* készpénz; *e)* értékpapírok; *f)* állami követelések; *g)* cselekvő hátrálékok. 2. Szenvedő vagyon: *a)* állami adósságok; *b)* szenvedő hátrálékok.

1. A *cselekvő* vagyonban levő *a)* ingatlanoknál a leltár felvételét (1868) követő tiz év tapasztalata azt mutatta, hogy a megállapított értékek a valóságnak nem felelnek meg. Ezért az 1879-iki zárszámadásban, az állam ingatlan vagyonát újra megbecsülték. Nevezetesen: a *mezőgazdasági* művelés alatt álló jóságok értékének meghatározásánál, az évi adó százszorosát vették alapul. Az állami *erdők* értékét pedig, ezek jövedelmének 20⁰/₀-os tőkéjében állapították meg. A *fém- és kőszénbányák*, valamint a vasművek értékéül a tiszta jövedelem 30⁰/₀-os tőkéjét, az időközi beruházás folytán mutatkozó értékszaporodással vették fel. A *sóbányákat*, tekintettel az egyedárúságra, a jövedelem 6⁰/₀-os tőkéjére becsülték. Az új állami *épületeket* az építési költséggel, a régieket pedig a körülményekhez mért becslés alapján vették fel. Az *államvasutak* értékét, a megszerzési árral egyenlőnek mondták ki. Egyébiránt az állami ingatlan vagyon valódi becsértékének megállapítására vonatkozó törekvések állandóknak mondhatók. Tény az, hogy roppant mennyiségénél és ruganyos értékénél fogva, az állam ingatlan vagyonának leltározása és megbecslése, minden nagyobb államban, majdnem legyőzhetetlen akadályokkal jár, s hogy különösen a becsérték megállapítása kisebb-nagyobb mértékben mindig *bizonytalan* fog maradni. *b)* A *hasznos jogok* alatt főleg az italmérési jogot kell érteni, melyet az állam egyesektől és községekől (1888:XXXVI. t.-cz.) magához váltott, s melyeket a leltárban a váltságösszeggel vett fel. *c)* Az *ingókat*, melyeket természetményekre (gyártmányokra), szerekre és eszközökre osztottak, a helyi viszonyoknak megfelelő azon a mérsékelt piaczi áron vették fel, melyen azok a leltár felvételekor, megszerezhetők lettek volna. *d)* A *készpénzt*, vagyis: az összes pénztári készletet mint minden leltárban, úgy itt is törvényes teljes értékkel vették

fel. *e)* Az állami leltárban az *értékpapirokat* (nem a magángazda módjára: tőzsdei, hanem) névértékkel számítják; mert az állam ezeket egyes vállalatoktól nem üzleti, hanem közgazdasági célból szerzi, s az illető vállalatokra kellő felügyeletet gyakorolván, ezek értékpapirjait biztosan kamatozóknak, s így idővel névértékük szerint beválthatóknak tekinti. *f)* Az állami *követelések* alatt a még le nem járt és *g)* cselekvő *hátrálékok* alatt a lejárt, de még le nem rovott követeléseket teljes névértékkel vették fel; mert míg az érték csökkenését az erre hivatott hatóság ki nem mondja: addig azt teljes értékűnek kell tekinteni. Az utóbbiak leltározásánál már a lejárt kamatokat is figyelembe vették.

2. Az állam *szenvedő* vagyonából *a)* az állami adósságok kezdetben szintén névértékükkel voltak felvéve, 1883 óta az év utolsó napján jegyzett tőzsdei értékkel mutatják ki. *b)* A szenvedő hátrálékokat névértékben leltározzák.

Az államnak vagyona folytatólagos leltári elszámolás tárgyát képezi. Kivételek az eladásra, fogyasztásra, gyártásra rendelt, vagy erre eszközül szolgáló, továbbá a gyors elhasználásnak kitett, avagy két koronát sem érő tárgyak. A leltári elszámolás céljából számadási ágankint, továbbá hatóságokint, hivatalonkint, intézetenkint stb., az ingatlan és ingó állami vagyonra külön *szakleltárak* vannak. Ezekben a leltári tárgyakat, természetüknek megfelelő csoportokban és hasábokban, darabszám és érték szerint úgy tartják nyilván, hogy a szakleltár tartalmát képező vagyonálladék, azokból minőségileg és mennyiségileg, részletesen és sommásan bármikor megismerhető legyen. Egyébiránt a leltári számtartásra alább a maga helyén ismételve visszatérünk. De itt még tudnunk kell azt, hogy miután a magyar állam gazdasága többé *nem új gazdaság* és minthogy valamely gazdasági időszak végén és a reá következőnek elején (tehát december 31-én és a következő január 1-én) felvett leltár rendszerint egy és ugyanazon tartalommal bír: ezért a magyar állami leltárt évről évre, többé nem az év elején, hanem a gazdasági év végén készítik el és mint az állami zárszámadás részét teszik közzé. Különben is a gazdálkodás és számtartás fokozatai között (57—59 §§.) az államgazdaság rendszerét úgy mutattuk be, mint a melyből úgy a gazdálkodás, mint a számtartás kiindul és a melybe újból visszatér. A leltárt tehát következetesen úgy is foghatjuk fel mint kezdő, úgy is mint végső mozzanatát az állam gazdasági életének.

VII. KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZAT.

---

64. §. A költségvetés tartama és alapja.

(Előző tárgyalások, időszak, hosszabb, rövidebb, okok, több éves, nálunk kezdete és vége, magyar gyakorlat, a változtatás, nehézségei, katona-év, mult és jövő, lejárat, állandó és változó, normal budget, nálunk rendszeresített létszám, intercalare, tapasztalati évek, átlag, $\frac{0}{100}$, folyó év, újak, szakszerűség, fejlődés, minimális és maximális, tételek jog és teljesítés, okok, bevételeknél és kiadásoknál.)

A 16., 18., 57., 58. §§-ban a gazdasági tervvel, vagyis a költségvetéssel annyira már foglalkoztunk, hogy annak úgy czélját, mint fogalmát az ott elmondottakból ismerjük. Itt tehát legelőbb azt kell eldönteni, hogy *mekkora időszakra* szóljon a költségvetés? mert míg egyfelől óhajtandó, hogy az minél hosszabb legyen, mert az államgazdaság vitelének sűrű kérdéssé tétele, úgy a társadalmi gazdaságra, mint magára az államéletre gyengítőleg hat: addig másfelől az is igaz, hogy fejlődő államok költségvetéseinek folyton emelkedőleg változni kell, s hogy a képviseleti alkotmányokkal bíró országokban, a költségvetés tárgyalása szolgáltat legjobb alkalmat a törvényhozó testületnek, az államélet és a gazdaság vezetésének megbíráására. Tehát fölöttebb hosszúra nyújtani sem lehet a költségvetési időszakot. Ezért minden egyes állam saját viszonyainak tekintetbe vételével intézkedett. Van is a kisebb államokban 2—3 éves költségvetés. A nagyobb államokban, s így nálunk is egy év a költségvetési időszak.

Ennek az időszaknak *kezdetét* és *végét* illetőleg, a változatosság államok szerint oly nagy, hogy erre még a költségvetési időszak tartamánál is kevésbé lehet szabályt felállítani. Nálunk is, mint sok más államban, az a naptári évvel (1897: XX. t.-cz. 1. §.) vág ugyan össze, de abból a magyar gyakorlatból, hogy költségvetésünk az év elejére ritkán válik törvénynyé, arra lehet következtetni, hogy a mi költségvetési időszakunknak, a naptári évvel való egyezése viszonyainknak nem felel meg. Illetékes helyen többször megfontolás tárgya is volt ez,

de minden idevágó körülmény (a közös ügyekkel és Horvát-Szlavonországgal való elszámolás, a különféle adóknak éppen naptári évre való kivetése stb.) számbavétele alapján kénytelenek vagyunk az eddigi gyakorlat mellett maradni. Érdekesnek tartjuk itt még megemlíteni, hogy 1864-ig Ausztriában (és így az akkor abba beleértett magyar államban is) a költségvetési év novemberrel kezdődött és a következő októberrel végződött. Összevágott tehát az ú. n. katonai évvel, a melyből valószínűleg származott is. A költségvetésnek egy éves természetét egyébiránt úgy kell magyarázni, hogy a míg abba a korábbi években, vagy éppen a jövő évekre előre megállapított, de a költségvetési évben *lejáró* fizetségek is felveendőek: addig az állami pénztárakban levő *készpénz* és a megelőző évekből származó (úgy cselekvő mint szenvedő) *hátrálékok*, abban csak akkor foglalhatnak helyet, ha ezt külön törvény így megrendeli.

Ha így a költségvetési évvel tisztában vagyunk, az a kérdés merül fel, hogy honnan vegyük ennek a jövő évnek, gazdasági valószínű eredményeit előre mutató adatokat? Itt meg kell egymástól különböztetnünk 1. az *állandó*, és 2. a *változó* összegeket.

1. Minden állandó összeget valamely törvény, szerződés vagy szabály számszerűleg már megállapított, s így ennek az alapján kell azt évről évre a költségvetési előirányzatba felvenni. Különben az *állandók* együtt véve némely állam háztartásában, az ú. n. *normál* budgetet képezik és alatta az állandó tételeknek, egy külön költségvetésben oly célból való összefoglalását értik, hogy ezeket idő- és erőkimélésből, évről évre a törvényhozás ne tárgyalja. Ilyen normál budget van Angliában. Nálunk még nincs; mert állami szervezetünk, a századokon keresztül tartott zavarok miatt a teljes kiforrástól, s ezzel háztartásának állandó összegekben való nyilvánulásától még messze van. A magyar állam költségvetésének szerkesztésénél tehát az állandó tételek csak annyiban képezik *külön* elbírálás tárgyát, hogy (mint pl. az udvartartás költségei) vagy külön törvényben előre meg vannak állapítva, vagy pedig (pl. államadósságoknál, építkezéseknél stb.) magánjogilag előre megállapított kamatok, törlesztési részletek (annuitások) egyik költségvetésből a másikba változatlanul kerülnek át. Így kell felfogni a nem általányban, hanem a rendszeresített létszám alapján kiszámítható, valamint a nyugellátásból származó *személyes állandó* illetményeket is. Csakhogy az előbbiekből, az időközi üresedések czimén létrejöhethető megtakarításokra (*intercalare*), valamely $\frac{0}{100}$ -ot le kell vonni. Az utóbbiaknál pedig az előrelátható változásokra kell tekintettel lenni.

2. A *változó* tételek megállapításánál első sorban az úgynevezett *a) tapasztalati* évek eredménye szolgál alapul. Értvén ez alatt, a költségvetési évet megelőző másodiktól visszafelé menő éveket. Így 1902-nek tapasztalati éve 1900 és nem 1901; mert ennek folyamában szerkesztvén az 1902-iki költségvetést, a szerkesztés idejében zárószámadásilag, csak az 1900 és még korábbi évek gazdasági eredménye ismeretes és lehet irányadó, a következő év költségvetésére nézve. Ha a közelebbről lefolyt három év gazdasági eredménye egymástól feltűnően nem különbözik, akkor ezek *átlagos* eredménye veendő tekintetbe az összeg előirányzásánál. Ha azonban ez a három év aránytalanul eltérő összegeket mutat, akkor öt, hét, sőt több év gazdasági eredményéből kiszámított *átlag* szolgálhat zsinórmértékül. Ekkor azonban a legnagyobb és a legkisebb eredményt mutató éveket, a csoportból egyenlő számmal ki kell hagyni, s csak az így maradó eredmények átlaga jó tekintetbe. *b)* A tapasztalati évek tanúságához tartozik továbbá az, ha vajjon az illető összeg évről évre állandó gyarapodást avagy csökkenést mutat-e? s ekkor elég, ha a szabályosnak mutatkozó *emelkedés vagy csökkenési* $\frac{0}{0}$ -ot adjuk az utolsó év eredményéhez. *c)* Ha a multat így tanulmányoztuk, figyelmünket a folyó jelenre, a folyó évi költségvetési *törvényre* kell irányoznunk, mely a jövő kiszámításánál másodsorban jó tekintetbe, feltéve, hogy *d) időközben* olyan *új* törvények vagy szabályok, intézmények nem jöttek létre, melyek úgy az elmúlt tapasztalati idő, mint a folyó költségvetési törvény adatait, a jövő eredményeinek megállapításánál értéktelenekké nem tették. Ebben az utóbbi esetben az új bevételi források és kiadási czélok eredményét, (ha másképp nem lehet, a hasonló természetű ágazatoknál szerzett tapasztalatok alapján) kell előirányozni. *e)* Oly gazdasági ágaknál, építkezéseknél, felszereléseknél stb., melyek költségeinek meghatározására műszaki, művészi vagy más *szakismeretek* szükségesek, részletesen kidolgozott tervek és költségszámítások alapján szabad az előirányzatot megszerkeszteni. *f)* És ha az így tervezett kiadások vagy bevételek végrehajtása *több évre terjed*, az előirányzat tárgyhasábjában évenként az egész összeget, az értékhasábjában pedig csak az illető évre eső részt kell felvenni. *g)* Különben a számok gépies eredményét, feltétlenül elfogadni nem is mindig szabad, hanem tekintettel kell lenni az államélet és gazdaság időközi fejlődésére, s ezzel együtt az egész költségvetés állandó *emelkedésére*. *h)* Vannak azonban körülmények,

melyeknek gazdasági horderejét előre meghatározni nem lehet. Ily esetekben bevételeknél ezek legkevesebbje, a kiadásoknál pedig ezek legnagyobb valószínű összege veendő számításba. Ez az úgynevezett *minimál* és *maximál* tételek rendszere.

Itt döntendő el az a kérdés is, hogy a tapasztalati évek adataiból a *jogot* jelentő ú. n. előirási vagy pedig a pénztárakba *lerótt*, befizetett összegek vétessenek-e irányadókul? Elv az, hogy a szükség jogossága, a teljesítéstől függő nem lehet; mert ez utóbbi főleg a bevételeknél, nemcsak a fizetési képességtől, hanem a fizetési akarattól is függ és mert a leróttakban, előző évek hátrálékára történt fizetségek is vannak. Már pedig ezek a költségvetésben helyet nem foglalhatnak. Ezért a költségvetés megállapításánál *nem a fizetett* összeg szolgálnak a kiszámítás alapjául, *hanem jogilag előirtak*; mert ha ezeket a fennálló törvények helyesen felfogott értelmében, lelkiismeretesen állapították meg, akkor azokat előbb-utóbb le is fogják róni. Ennek az elvnek gyakorlati keresztülvitele, a bevételek kifogástalan kivetését és behajtását tételezi fel, s így igen sok kivételnek enged helyet. Ezért csak a kiadások azok, melyeknél feltétlenül a jogilag kiszabott összegek szolgálnak az előirányzás alapjául. A bevételeknél pedig a szerint, a mint az illető gazdasági ág természeténél fogva megbízhatóbb alapot nyújt: vagy a jog, vagy a teljesítés.

65. §. A költségvetés tartalma.

(Teljesség, ehhez tartozók, kölcsönök, üzemek, kivételes törvények, községek és alapok, brutto-netto, eredetileg, okok, nálunk előbb és most, bruttó előnye, szempontok, hátrány, kivételek, visszafizetés, munkálatok, vármegyék, közösügyek.)

A költségvetés tartalmának *teljesnek* kell lenni, vagyis: magában kell foglalnia a költségvetési évben valószínűleg előforduló összes vagyonváltozásokat. Ehhez a teljességhez tartozik, hogy 1. minden bevételt és kiadást és pedig 2. nyersen foglaljon magában.

1. A költségvetésbe felveendők úgy az azon évben adott kölcsönök (előlegek-, per-, előállítási stb. költségek) és ezeknek megterítése, mint az önálló üzemmel bíró gazdasági ágazatoknak egymásközi forgalmából, (mindenféle eladásokból, pénzbírságokból stb.) származó vagyonváltozások. A magyar állami költségvetésnek így gondozott teljességét azonban megrongálják a következő kivételek:
a) Törvényhozásunk sűrűn alkot olyan törvényeket, melyekben a

költségvetésen kívül rendelkezik nagyobb összegek felett. *b)* Költségvetésünkben teljesen hiányzik összes (törvényhatóságú és rendezett tanácsú városaink, nagy- és kis-) községeink gazdálkodásának (55. §.) előirányzata. *c)* Ugyanígy hiányzanak az államilag nem segélyezett közalapok is. (56. §.) Pedig a két utóbbi, teljesen az állami gazdálkodás egy-egy szerves részének hatásával bír.

2. A vagyonváltozásoknak nyers és tiszta (brutto-netto) természetével és a beszámítással (*compensatio*) már a 15. §-ban foglalkoztunk. Ha minden kiadást és bevételt számszerinti teljes nagyságban, beszámítás nélkül vesznek fel a költségvetésbe, akkor ennek tartalma: brutto, nyers. Ellentéte ennek a nettó, vagyis: a tiszta költségvetés, melyben a jövedelmekkel járó minden költség előre levonva számítva. Eredetileg minden költségvetés netto volt; mert az állam bevételi forrásait, mint annyi önálló üzletet, a helyi hatóságok gondozták, kik a maguk és alárendeltjeik költségeit levonták és csak a tiszta jövedelmet küldötték be a vezérlő hatóságoknak. Ezek tehát csak ezt a jövedelmet tekintették a költségvetés tárgyának. Némely közép- és kisebb államban, most is netto módon szerkesztik, s a kezelési költségekről csak kimutatásokat mellékelnek a költségvetéshez. Még Angliában sincs ma se igazi brutto költségvetés. Ausztriában a költségvetés 1848-ig valóságos államtitok. 1864-ig pedig netto volt. A magyar alkotmánynak visszaállítása után szerkesztett első, vagyis 1868-iki költségvetés is még netto volt. Ma már azonban legtöbb államban, s így nálunk is brutto költségvetést szerkesztenek, sőt a rendezett gazdaságról történelmileg híres Poroszországban, maga az alkotmányt megállapító törvény szabja meg azt.

Jobb is a netto költségvetésnél a brutto, úgy gazdálkodás, mint számtartás szempontjából. Gazdálkodás szempontjából azért, mert semmit sem hallgat el, hanem őszintén nyilvánosságra hozza azt az egész terhet, melylyel az állam gazdasága, a társadalmi gazdaságra nehezedik. Számtartás szempontjából pedig azért jobb a brutto költségvetés, mert a netto költségvetés a kiadások egy részét elvonja a nyilvántartás, s így az ellenőrzés elől is. Nem lehet azonban tagadni, hogy a brutto költségvetésnek is vannak hátrányai. Ez főleg a számok nagy tömegében nyilvánul, mely az áttekintést csakugyan megnehezíti. Ezért czélszerűnek látszik a költségvetést úgy szerkeszteni, hogy legalább sommázata, netto módon is nyilvánosságra jusson. Nálunk is a brutto költségvetéshez a netto sommázat, egész a legújabb időig csatolva volt.

Előirányzatunk brutto jellegét zavarják a következő kivételek. *a)* Az állami bevételek előirányzásánál meg is kompenzálnak (nem *előállítási költségeket* ugyan, hanem) jogtalan beszerzés czímen visszafizetésre kerülő összegeket. *b)* Némely munkálatnak a költségei, az idegen érdekeltek hozzájárulásának kompensációjával vétetnek fel. *c)* A vármegyei költségvetéseknek csak netto végsommája, s az államilag segélyezett alapok költségvetéseinek ugyancsak netto végsommái, vétetnek az állami előirányzatba. *d)* Magyarországnak és Ausztriának, mint *szövetséges államoknak* közös költségvetéséből, a magyar kincstárra eső részt, a magyar költségvetésben *nettón* veszik fel. Ez onnan származik, hogy magát a közös költségvetést brutto módon szerkesztik, s így a közös kiadásokból, a közös bevételek leszámítása után maradó *tiszta* különbség az, mely a magyar birodalom és Ausztria között felosztásra kerül.

66. §. A költségvetés szerkesztője és szerkesztése.

(Pénzügyminiszter, gazdálkodó tervez, foganatosítás, elemi, részleges, tárcza, budget, állami, főkönyvvivő, összeegyeztetés, különbözeti kimutatás, tárgyalások, tanácskozások, Felség, exposé, három határidő.)

Az állami költségvetésnek szerkesztője a *pénzügyminiszter*. De ezt úgy kell érteni, hogy előbb minden miniszter az állami gazdaság reá bizott *ágáról* költségvetést szerkeszt. A miniszter azonban tudvalevőleg hatalmának, és gazdaságának is gyakorlására meghatározott hivatali szervezettel bir. A miniszter ezért költségvetésének nagyobb részét, a közvetlenül mögötte álló vezérlő hatóságoknak, s ezek újból az ezek alatt álló igazgató hatóságoknak a költségvetéseiből meríti. A *foganatosító* hivatalok *nem szerkesztenek költségvetést*, hanem róluk illet, az előljáró igazgató hatóságok készítenek. A költségvetés tehát következőleg alakul:

1. Az állami költségvetésnek azokat a legalsóbb részeit, melyek a különféle gazdasági ágak legkezdetlegesebb *elemeit* foglalják magukban: az *igazgató* hatóságok szerkesztik. Ezekben vannak részletesen és sommásan egyfelől: az igazgató hatóságokra bizott bevételi forrásokból származó jövedelmek, s az ezekkel járó költségek és másfelől: a saját magokra, valamint a nekik alárendelt személyekre és dolgokra szükséges költségek és az ezekkel járó jövedelmek. Valamely *igazgató* hatóságnak a saját gazdaságáról, vagy ennek csak egy ágáról szerkesztett költségvetését, *elemi* költségvetésnek mondják.

Mellékletül az elemi előirányzathoz. (Lásd a 223. lapon.)

1905. évi elemi részletes előirányzat

a pénzügyi tárca dohányjövedék címének dohányeladás rovatára, az x-i
dohányárúraktárnál.

Tétel	Részletezés	Tényleges eredmény 1903. évben	Helyben- hagyott előirányzat 1904. évre	Javaslat az 1905. évre	Észrevétel
		Korona értékben			
1.	1. <i>alrovat: Személyi járandóságok.</i> Fizetések és lakpénzek: a) <i>Egy dohányárúraktári kezelő:</i> 2900 K fizetéssel, 560 K lakáspénzzel 3,460 K b) <i>Egy ellenőr:</i> 2200 K fizetéssel, 400 K lakáspénzzel ..... 2,690 K c) <i>Egy segédtszt:</i> 1600 K fizetéssel, 420 K lakáspénzzel ..... 2,020 K 				

Tétel	Részletezés	Tényleges eredmény 1903. évben	Helyben- hagyott előirányzat 1904. évre	Javaslat az 1905. évre	Észrevétel
		Korona értékben			
3.	Dologi kiadások áthozat Utazási költségek: elő- fordulható helyettesítésekre...	1,864 200	1,870 210	1,870 220	Az előre lát- ható szükséglet szerint.
4.	Épületek fentartása....	—	—	—	A dologi kiadá- sok 1. tétele foly- tán ilyen nem fordul elő.
5.	Bűntárgyalási költsé- gek: a kerületben előfordul- ható doh. jöv. kihágásokra ...	70	80	80	Az előrelátható szükséglet sze- rint.
6.	Kármentesítések.....	—	—	—	Nem fordulnak elő.
7.	Fuvarozási költségek: dohánygyártmányok szállítá- sára kerekszámban.....	1,642	1,730	1,800	Az évről évre emelkedő eladás- nak megfelelően.
8.	Eladási járandóságok: nagyárúsok tőzsdíja.....	20,653	24,000	22,853	A tapasztalati 3 év átlagos ered- ménye alapján.
9.	Különféle kiadások, a melyek az eddigiekbe nem il- leszthetők	28	50	50	A folyó költség- vetési törvény szerint.
	A dologi kiadások összesen	24,457	27,940	26,873	
	Rendes kiadások együtt	33,411	38,084	37,198	

Rendkívüli kiadások és beruházások nem fordulnak elő.

Al- rovat	Rendes bevételek:				
1.	Eladás belföldön.....	1.559,170	1.560,000	1.570,000	A fokozódó na- gyobb eladásnak megfelelően.
2.	Beviteli és termelési engedély-illetékek....	639	535	570	Tekintettel a do- hánytermelésnek a kistermelőknél való megszorítására.
3.	Kivitelre eladott nyersdo- hány- és gyártmányokért	—	—	—	Nem fordulnak elő.
4.	Dohánygyártmányok el- adása Bosznia és Her- czegovina részére.....	—	—	—	Ilyen a kerületben nincs.
5.	Haszonbérek a dohány- kisárúszoktól.....	20,758	21,580	20,800	A tapasztalati 3 év átlagos ered- ménye.
	Összes bevétel....	1.580,567	1.582,115	1.591,370	

A m. kir. pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőség.

P . . . .-ben, 1904. évi május hó 10-én.

Hozzájárulok:

N. N., p. ü. igazgató.

N. N., számtanácsos.

Melléklet ehhez: 1 drb. részletes előirányzat. (Lásd a 221—2. lapon.)

1905. évi elemi sommás előirányzat

a pénzügyi tárca dohányjövedék címének dohányeladás rovatára az x-i
dohányárú-raktárnál.

Alrovat	Tétel	M e g n e v e z é s e k	Tényleges eredmény az 1903. évben	Helyben- hagyott előirányzat az 1904. évre	Ajánlata a számvevő- ségnek az 1905. évre	Ajánlata az igaz- gató- ságnak
			koronaértékben			
1.		<i>Személyi járandóságok.</i>				
	1.	Fizetések és lakáspénzek.....	6,949	7,826	8,007	—
	2.	Napidíjak.....	368	730	730	—
	3.	Bérek.....	1,387	1,588	1,588	—
	4.	Ruhailletmények.....	—	—	—	—
	5.	Jutalmak és segélyek.....	250	—	—	—
		Összesen....	8,954	10,144	10,335	—
2.		<i>Dologi kiadások.</i>				
	1.	Házbérek.....	1,500	1,500	1,500	—
	2.	Irodai költségek.....	364	370	370	—
	3.	Utazási költségek.....	200	210	220	—
	4.	Épületek fentartása.....	—	—	—	—
	5.	Bűntárgyalási költségek.....	70	80	80	—
	6.	Kármentesítések.....	—	—	—	—
	7.	Fuvarozási költségek.....	1,642	1,730	1,800	—
	8.	Eladási járandóságok.	20,653	24,000	22,853	—
	9.	Különfele kiadások	28	50	50	—
		Összesen....	24,457	27,940	26,873	—
		Rendes kiadások összege...	33,411	38,084	37,198	—
		Rendkívüli kiadások és beru- házások: nem fordulnak elő.				
		Rendes bevételek. V. fejezet. 14. cím 3. rovat.				
1.		Eladás belföldön.....	1,559,170	1,560,000	1,570,000	—
2.		Beviteli és termelési engedély- illetékek.....	639	535	570	—
3.		Kivitelre eladott nyersdohány- és gyártmányokért.....	—	—	—	—
4.		Dohánygyártmányok eladása Bosz- nia és Herzegovina részére...	—	—	—	—
5.		Haszonbérek a dohánykisárusoktól	20,758	21,580	20,800	—
		Összes bevétel....	1,580,567	1,582,115	1,591,370	—

A m. kir. pénzügyigazgatóság m. r. számvevőség.

P.....-ben, 1904. május 10-én.

Hozzájárulok:

N. N., pénzügyigazgató.

N. N., számtanácsos.

1905. évi részleges előirányzat részletezése

a pénzügyi tárca dohányjövedék czímének: *dohányeladási rovatára.*

Alrovat	Tétel		1905. évi előirányzat			1904. évre megállapított költségvetés
			Magyarország	Horvát-Szlavonország	Összesen	
			k o r o n a			
Kiadás.						
Rendes kiadások.						
1		Személyi járandóságok:				
	1	Fizetések, lakpénzek és pótlékok.....	123,634	16,772	140,406	117,338
	2	Napidíjak.....	1,400	—	1,400	1,400
	3	Bérek.....	34,070	1,930	36,000	33,800
	4	Ruhailletmények.....	1,280	120	1,400	1,340
	5	Jutalmak és segélyek.....	1,200	200	1,400	1,300
		Összesen	161,584	19,022	180,606	155,178
2		Dologi kiadások:				
	1	Házbérek.....	11,590	710	12,300	9,880
	2	Irodai költségek.....	13,000	2,600	15,600	14,600
	3	Utazási költségek.....	2,800	200	3,000	2,200
	4	Épületek fenntartása	13,700	1,300	15,000	15,000
	5	Büntárgyalási költségek...	1,400	100	1,500	1,500
	6	Kármentesítések.....	18,240	—	18,240	18,240
	7	Fuvarozási költségek.....	532,000	8,000	540,000	486,000
	8	Eladási járandóságok.....	1.650,000	150,000	1 800,000	1.800,000
	9	Különféle kiadások.....	1,000	—	1,000	3,000
		Összesen.....	2.243,730	162,910	2.406,640	2.350,420
		Rendes kiadások összege	2.405,314	181,932	2.587,246	2.505,598
Bevétel.						
Rendes bevételek.						
1		Eladás belföldön.....	97.500,000	8.000,000	105.500,000	104.000,000
2		Beviteli és termelési engedélyilletékek.....	586,000	14,000	600,000	596,000
3		Kivitelre eladott nyers dohány és gyártmányokért	2.500,000	—	2.500,000	2.250,000
4		Dohánygyártmányok eladása Bosznia és Herzegovina részére	38,000	12,000	50,000	50,000
5		Haszonbérek a dohánykísárúsoktól.....	2.240,000	220.000	2.460,000	2.260,000
6		Különféle bevételek	1,000	—	1,000	1,000
		Rendes bevételek összege	102 865,000	8.246,000	111.111,000	109.157,000

1905. évi részleges előirányzat sommázata

a pénzügyi tárca : dohányjövedék *egész címére.*

Rovat	Megnevezések	1905. évi előirányzat			1904. évre megállapított költségvetés
		Magyarország	Horvát-Szlavonország	Összesen	
		k o r o n a			
	Kiadás.				
	Rendes kiadások.				
1	Dohányjövedéki központi igazgatóság.....	361,999	—	361,999	337,138
2	Dohányvétel	38.717,302	—	38.717,302	37.612,996
3	Dohánygyártás	13.043,519	—	13.043,519	12.891,464
4	D o h á n y e l a d á s	2.405,314	181.932	2.587,246	2.505,598
	Rendes kiadások összege	54.528,134	181,932	54.710,066	53.347,196
	Rendkívüli kiadások.				
	Beruházások.				
1	Dohányvétel	180,690	—	180,690	282,800
2	Dohánygyártás	610,000	—	610,000	306,000
	Beruházások összege ...	790,690	—	790,690	588,800
	Kiadások főösszege....	55.318,824	181,932	55.500,756	53.935,996
	Bevétel.				
	Rendes bevételek.				
1	Dohányvétel	11.406,000	—	11.406,000	10.706,000
2	Dohánygyártás	10,000	—	10,000	40,000
3	D o h á n y e l a d á s	102.865,000	8.246,000	111.111,000	109.157,000
	Rendes bevételek összege	114.281,000	8.246,000	122.527,000	119.903,000

Egy ilyen elemi részletes és sommás előirányzat látható a 221—3. lapon, s ajánlatos, hogy az olvasó felkutassa : hogyan függ az össze egymással tételenként és sommásan. 2. Az igazgató hatóságok elemi költségvetéseiket évenként a *vezérlő* (ügyminiszteriumok, központi, fő- stb.) hatóságokhoz május 15-ig terjesztik fel, melyek ezekből, valamint saját személyi és dologi kiadásaikból szerkesztik a *részleges* költségvetéseket.

Ezek a költségvetések tehát a gazdaságnak egy-egy nagyobb vagy kisebb ágát, de ezt az *egész* államra nézve felölelik. Ilyen részleges előirányzatnak egyik részletezését és a sommázatát mutatjuk be a 224—5. lapon s megjegyezzük, hogy a személyi járandóságok még az állások mennyisége és minősége szerint, külön részletesen kimutattnak. Ajánljuk, hogy az olvasó a részleges előirányzatot és ennek sommázatát egymással összevesse. 3. A vezérlő hatóságok saját költségvetéseiket a kormányzó *miniszterhez* terjesztik fel, ki aztán az egész *tárcza* költségvetésének szerkesztéséről gondoskodik. A *tárcza* kifejezés a budgetből származik, mely némelyek szerint eredetileg ó-francia, az általánosabb felfogás szerint pedig angol szó. Kimondják, francziásan *büdzsének*, helyesebben pedig angolosan *bödzsetnek* és annyit tesz, hogy *zacskó, táska*. Mostani jelentése abból a régi angol parlamenti eljárásból eredt, a midőn valamely közczélra megszavazott összeget, egy börzacskóban a törvényhozás nyílt ülésében adták át az illető kormányférfinak. Ennek a zacskónak felel meg tehát a mai értelmű *tárcza*, mely alatt a *költségvetésnek* azt a *részét* értik, mely egy miniszter feladatainak elérésére szánt *gazdasági eszközöket* foglalja magában. Maga a budget kifejezés azonban átment az egész költségvetésre, úgy hogy a közkeletűleg: budget praeliminare alatt költségvetési előirányzatot, budget-törvény alatt költségvetési törvényt és budget alatt általában költségvetést értenek. A *tárcza* költségvetésre helykimélésből nem mutatunk be példát, annál is inkább, mert annak alakja teljesen azonos a részleges költségvetés sommázatával, csak hogy a rovatok helyett abban (később tárgyalás alá kerülő) czímek és fejezetek vannak, vagyis: a *tárcza* előirányzat, ezek szerint sorolja fel az összegeket.

Mindezeket a munkálatokat hatóságaik nevében azoknak *számtartóságai* végzik. Ezek állítják össze fokról fokra az *elemi*, a *részleges* és a *tárcza* előirányzatok részletezéseinek és sommázatainak *tervezeteit* és *indoklásait*, s terjesztik elő a hatóságaiknak. Ezek aztán, a netán szükségesnek mutatkozó változásokat megtéve vagy tétetve rajtok, csekély vagy éppen minden változtatás nélkül szokták tovább felterjeszteni. A számtartóság tagjai közül azok vannak hivatva a költségvetés szerkesztésére, kik az egyes gazdasági ágakról a XI. alatt tárgyalandó ú. n. *főkönyveket* vezetik; mert a gazdasági ág multját, s így ebből származó jövőjét is, a főkönyvek alapján leginkább ők ismerik.

Az összes *tárcza* előirányzatoknak, a költségvetési évet meg-

előző *julius 1-ig*, az *állami költségvetés* elkészítése céljából, a pénzügyminiszterhez kell jutniok; mert a 54. §-ban kifejtettek szerint, ha van is a más tárczáknak bevételük, az állami szükségek fedezéséről, s így az állami gazdaság vitelének egészéről, első sorban mégis a pénzügyminiszter gondoskodik. Neki kell tehát a kiadásokat és a bevételeket összeegyeztetni. Ebből a célból a miniszterekkel levelezés útján tárgyal, avagy a tárcza előirányzatot, a szükségleteknek bizonyos összeggel való korlátozása céljából, nekik vissza is küldi. De az államgazdasági egyensúly felett, maga a minisztertanács is őrködik. Ezért az állami költségvetést ez is beható tárgyalás alá veszi. Ha ennek folyamán, a miniszterek között kiegyenlíthetlen elvi ellentétek mutatkoznak: a minisztertanács többsége, esetleg (mint a végrehajtó hatalom feje) a király határoz. Ha e határozatért egy, vagy több miniszter, vagy éppen a minisztertanács sem hajlandó felelősséget elvállalni: akkor azok egyenként vagy összesen megbízatásukat, tárczájukat a király kezébe leteszik. E tárczákat azután a király oly államférfiakra bizza, kik a törvényhozás bizalma mellett, az államélet és az államgazdaság vezetésére, az adott körülmények között képeseknek és hajlandóknak mutatkoznak. Végül az így megszerkesztett költségvetési előirányzatot, előleges »hozzájárulás« céljából a kormány a király elé terjeszti, s így az, mint az összes végrehajtó hatalmi tényezők gazdasági felfogásának kifejezője kerül, a pénzügyminiszter kimerítő szóbeli jelentése (*exposé*) kíséretében, a törvényhozás elé. A beterjesztés rendszerint a költségvetési évet megelőző (*szeptemberben*) oly időben történik, hogy az még abban az évben, törvényhozásilag tárgyalható és törvényerőre emelhető legyen.

67. §. A költségvetés belső elrendezése.

(Áttekintés, 2. §., ezelőtt, főosztályok, osztályok, adósságok, átmeneti, beruházás, 23. fejezet, tárcza, cím, kivételek, rovatok, csoportok, alrovatok, tételek, személyi, dologi, hivatalos épületek, leltári ingóságok, objektumok, üzem, beosztás, napdíjasok, nyugdíjtárcza, különféle adósságok, vegyesek, tagozat, Horvát-szlavónia.)

A költségvetés berendezését az a cél határozza meg, hogy *áttekintést* kell nyújtania az állam gazdálkodása felett. Ez pedig csak úgy érhető el, ha az állami gazdaságot, mint szerves *egészet*, *egységesen* fogjuk fel, s azt (szigorúan megtartván a 2. §-ban felállított alapelveket, hogy a *számtartásnak összhangban kell lenni a*

gazdaság természetével) számtartásilag is, *egyöntetű* szemléleti módon juttatjuk kifejezésre.

1. Az államgazdaság természetéből kifolyólag tehát a költségvetés szerkesztésénél első sorban a *szükségek* mennyiségét kell meghatározni, hogy aztán a *fedezet* nagysága ehhez alkalmazkodjék. Minthogy pedig ez a két fogalom: *szükséglet* és *fedezet*, a költségvetés egész tartalmát magában foglalja, ezért egyszersmind a költségvetés *két főosztályát* is alkotja, s ennek megfelelőleg a költségvetés első sorban *kiadásra* és *bevételekre* oszlik.

2. Ha a gazdaságot tovább vesszük vizsgálat alá, úgy tapasztaljuk, hogy a költségvetésnek úgy szükségleti, mint fedezeti főosztályát: *rendes* és *rendkívüli osztályokra* kell szétválasztani; mert az államgazdálkodásában (15. §.) az összes vagyonváltozások vagy mint rendesek, vagy mint rendkívüliek jönnek létre. Kiemeljük, hogy a költségvetésben így előforduló rendes és rendkívüli vagyonváltozások fogalma, nem azonos az állandók és változók fogalmával; mert az előbbieknél a vagyonváltozások származásán, az utóbbiaknál pedig azok mennyiségének hullámzásán van a súly. Úgy, hogy nemcsak a rendes, hanem a rendkívüli is lehet állandó (pl. *egy évi fizetés, lakpénz stb.*) és változó (*utiköltség, jutalom stb.*) Megjegyezzük még, hogy annál a gondosságnál fogva, melyben az állam hitelét részesíti, szabályul szolgál, hogy az államadósságok kamatait, törlesztési részleteit, kezelési és ércz-pénz beszerzésére fordított költségeit rendes kiadásai közé veszi fel.

3. A magyar állami költségvetésben a *rendkívüli kiadásoknak* ismét két *alosztályát* kell megkülönböztetni: *átmenetieket* és *beruházásiakat*. Az utóbbiak alatt (szerzés, fel- és újraépítés, átalakítás mindenféle értékfokozás, első berendezkedés és felszerelés stb. útján) az ingatlan állami vagyonba *leltárilag* fektetett vagy a vízi és szárazföldi közlekedés előmozdítására fordított más kiadásokat értik. Minden egyéb (pl. személyi) rendkívüli kiadás az *átmenetiekhez* (nem szabad az *átfutókkal* összetévesztteni!) tartozik. Ilyenek: *a)* a rendkívüli közös ügyek költségei; *b)* az inségi kölcsönök és más hasonló természetű, valamint *c)* az értékpapírok vásárlására fordított és *d)* az államadósságok kibocsátásával és konverziójával járó kiadások; *e)* a tisztviselők drágasági és más kivételes pótlékai; *f)* a rendelkezési állapotba helyezett tisztviselők illetményei; *g)* kegyúri új építkezések költségei stb. stb. A *rendkívüli* bevételek csak egy osztályban vannak és legtöbbször kölcsönök felvételéből, némely átmeneti kiadás megtérüléséből, értékpapírok és államjóságok eladásából stb. származnak.

4. A költségvetés további berendezése is a gazdaság berendezésének felel meg; mert szorosan az alkotmány és a kormányzás (végrehajtás) testéhez simul. Ennek az ú. n. tárgyilagos, realis rendszernek az az előnye van, hogy a költségvetés végrehajtásával megbizottak felelőssége, több biztossággal és pontossággal érvényesíthető. Ezért osztályai és alosztályai *ágakra* oszlanak és pedig *főágakra*, melyeket fejezeteknek neveznek. A következő 23 fejezetet, vagyis: *tárczát* különböztetünk meg: kir. udvartartás költségei, Ő Felsége kabineti irodája és ennek az irodának nyugdíjai, országgyűlés, közösügyi kiadások, az 1849—67-ig fennállott kormány közégeinek nyugdíjai, (magyar) nyugdíjak, állami (átalános) adósságok, vasúti adósságok, egyes tárczákat terhelő kölcsönök, előlegezések a vasúti kamatbiztosítás alapján, Horvát-Szlavonország beligazgatási szükséglete, állami számvevőszék, közigazgatási bíróság, miniszterelnökség, Ő Felsége személye körüli miniszter, Horvát-szlavon miniszter, s végül a bel-, pénz-, kereskedelem-, földművelés-, vallás- és közoktatás-, igazság-, honvédelmi magyar királyi miniszterium. Csak a rendes kiadások osztályában fordul elő minden fejezet; mert a többi osztályban nem minden tárczának van gazdálkodása. A *fejezeteket* önmagukban is, tekintet nélkül arra, hogy bevételre vagy kiadásra, miniszteri hatáskörre vagy pedig az állami életnek valamely más (pl. udvartartás, államadósság stb.) ágazatára vonatkoznak: közkeletűleg szintén *tárczáknak* szokás mondani.

5. Az állami gazdálkodás különböző irányú további elágazásai szerint, a fejezetek *címekre*, (alárendelt *ágakra*) oszlanak, kivéve a kir. udvartartás, kabinetiroda, közös ügyek, az 1849—67-ik évi nyugdíjak, Horvátország, esetleg számvevőszék, közigazgatási bíróság és a Felség személye körüli, valamint a Horvát-Szlavon miniszter szükségletét, melyek egy-egy összegben vannak előirányozva. A többiek közül állandóan meg van állapítva, hogy az országgyűlés szükséglete (főrendiház, képviselőház, delegáció és a közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai szerint) négy, a magyar nyugdíjak és a tárcza adósságok az országgyűlés, számvevőszék és a tíz magyar miniszteri tárczának megfelelőleg tizenkét, az állami és a vasúti adósságok pedig olyan és annyi címre oszlanak, a milyen és hány odatartozó adósság van. A nem említett többi tárcza szükségleti és fedezeti címeit a költségvetés szerkesztésekor évről-évre állapítják meg.

6. A címek azután rendszerint *rovatokra* oszlanak. Ezek (már nem az állami gazdálkodás egy-egy még további elágazását, hanem)

a cím szerű ágazatok gazdálkodásában előforduló vagyonváltozásoknak (természetüknél fogva összetartozó) csoportját jelentik és újból további alcsoportoknak megfelelő *alrovatokra*, s ezek esetleg (még alsóbbrendű csoportosításban, pl. az irodai szükségletnél: fűtés, világítás stb. szerint, tehát) a bevételi forrást vagy a kiadási cél, közvetlenül megnevező *tételekre* oszlanak. Így pl. az olyan elemi költségvetés, mely csak egy gazdasági ágat felölelő kerület, intézet stb.-ről szól: az állami költségvetésnek egy tételét képezi. A szükségleti főosztályban a csoportokat (rovattól-tételig) két főcsoportra: *személyiekre* és *dologiakra* is elkülönítik.

Jegyezzük meg még a következőket. 1. A hivatalos használatra szánt *ingatlanoknak*, úgy a fentartási mint a leltári értéket nem emelő *átalakítási költségeit*, s *közzadóját*: annak az ágnak terhére kell rendes kiadásul előirányozni, a mely az ingatlant használja. Ha *több tárcza* használja az ingatlant, akkor költségeiben és közzadójában azok aránylag osztoznak. Ha azonban *egy* tárczába tartozó több cím használja, akkor lehet az egészet csak az egyik terhére előirányozni. 2. A leltári *ingóságoknak* úgy rendes, mint rendkívüli kezeléséből folyó kiadásait és bevételeit külön tételekben esetleg *alrovatokban* kell felvenni. 3. A *beruházandó* összegeket objektumonként kell előirányozni. De az egy címnél azonos célokra szánt, vagy 5000 frtot (10,000 K) meg nem haladó avagy objektumonként előre meg nem határozható összegek, egy tételbe is összefoglalhatók. 4. A gazdasági *üzemmel* bíró címeknek, üzleti költségei és közterhei, külön rovatot képeznek. 5. Az *alkalmazottak* rendes és rendkívüli *illetményei*, a jutalmak, segélyek, napidíjak és úti költségek stb. azt a címet terhelik, a melynek létszámába az illetők tartoznak, kivéve az egy évre vagy ennél hosszabbban máshova beosztottakét, melyek a beosztott ágazatot terhelik. 6. A *napidíjasok* költségei annak a hivatalnak a költségvetését terhelik a melynél a díjazottak dolgoznak, kivéve, ha munkájuk valamely meghatározható ágra szorítkozik. 7. A *nyugdíjtárcza* címeiben, az állandó és változó illetményeket, külön rovatok alatt kell felvenni. 8. Az állami általános és a vasúti *adósságok* tárczájának, minden címénél a törlesztési részletek (kárpótlások), a kamatok (járadékok) és mindenféle költségek rovatonként is, de címszerinti summákban is felveendőek. 9. Az adósságok fejezetében minden cím egy-egy tárczájának felel meg, s minden egyes adósság a rovatok és *alrovatokba* úgy veendő fel, hogy abból minden egyes adósság származása és

mibenléte, részletes és sommás adataival kitűnjék. 10. A természetükénél fogva sehova be nem sorozható kisebb összegek: különfélék vagy vegyesek, (de nem: előre nem láthatók) néven foglalhatók egybe. 11. A *fedezeti* vagyis: bevételi főosztály tagozata lehetőleg a szükségleti főosztály tagozatának, s a rendkívülié a rendesének feleljen meg. 12. Az egész magyar államra kiterjedő gazdasági ágaknál külön kell előirányozni a magyar-, és külön a horvát-szlavonországi összegeket.

68. §. A költségvetés külső elrendezése.

(Költségvetés keletkezési módja felosztás, költségvetési füzet és tartalma, sommázat, mérleg, összehasonlítás, felesleg és hiány, ferde helyzet, okok, állandó, időleges, fedezés, pénztári hiány, származása, fedezése, kisebb tárczák, tárczafüzetek, tartalmuk, indokolás, különleges törvények, több év, nyugdíjak, adósságok.)

A 66. §. szerint az állami költségvetést alulról építik fel. A 67. §. szerint pedig annak tartalma, a különféle osztályokon, fejezeteken, címeken, rovatokon és más csoportokon keresztül, felülről lefelé tagozódik elemeire. Az utóbbi módon felülről lefelé van ennek külső berendezése is, a mely szerint az egész költségvetési előirányzat (mintegy 250 íves nagy negyedretű 19—20 füzetes nyomtatvány) magán a szoros értelemben vett 1. költségvetési előirányzaton kívül még 2. részletezésekre és 3. indokolásokra oszlik.

1. Maga a szoros értelemben vett költségvetés (nem az első, hanem) egy önálló füzetben jelenik meg, s magában foglalja: *a*) a költségvetési előirányzatnak különféle osztályait, fejezeteit és címeit (a rovatokat tehát nem) úgy a mint annak a 232. lapon bemutatott kezdő részéből látható; *b*) a sommázatot, vagyis: az előbbieket hasonló alakban, de címek nélkül; *c*) végül a mérleget, (fogalmát lásd a 15. §-ban) vagyis: az előbbieket fejezetek nélkül, úgy a mint ez a 233. lapon látható. A mérleg tehát a költségvetési különféle osztályokat és pedig előbb maguknak a főosztályoknak és azután a főosztályok *rendes* osztályainak egymással való összehasonlítását foglalja magában. Ezek szerint a költségvetési mérleg a bevételek és kiadások között levő viszonyt juttatja kifejezésre. E viszony eredményeül vagy költségvetési *fölösleg*, vagy költségvetési *hiány*, deficit mutatkozik. Az előbbi a szükségleteknél nagyobb fedezetből, ez utóbbi a fedezetnél nagyobb szükségletből származik, s mindkettő, ha nagyobb összeg-

Fejezet	Czím		1905. évi	1904. évre	1905. évre	
			elő- irányzat	meg- állapított költségvetés	több	keve- sebb
			k o r o n a			
A) Rendes kiadások.						
I.		A királyi udvartartás költségei	11.300,000	11 300,000	—	—
II.		Ő császári és apostoli királyi Felsége kabineti irodája és e kabineti iroda nyugdíjai	176,844	181,186	—	4,342
III.		Országgyűlés :				
	1	A főrendiház kiadásai	241,772	230,782	10,990	—
	2	A képviselőház kiadásai	3.691,892	3,698,752	—	6,860
	3	A magyar delegáció dologi kiadásai	52,000	12,000	40,000	—
	4	Az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai	14,000	14,000	—	—
		Együtt (III. fejezet, 1—4. cím)	3.999.664	3,955,534	44,130	—
IV.		Az 1905. évi közösügyi kiadásokból a magyar korona országait illető összeg	77.859,115	76.263,078	1,596,037	—
V.		Az 1849. évtől az 1867. évig tényleg fennállott központi kormány közzegei nek nyugdíjai	17,917	19,764	—	1,847
VI.		Nyugdíjak :				
	1	Országgyűlés :				
		1. főrendiház	4,668	4,668	—	—
		2. képviselőház	40,026	39,062	964	—
	2	Állami számvevőszék	96,470	96,470	—	—
	3	Közigazgatási bíróság	52,366	51,400	966	—
	4	Ministerelnökség	103,960	95,156	8,804	—
	5	Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli ministerium	71,063	71,523	—	460
	6	Horvát-szlavon-dalmát ministerium	29,284	29,284	—	—
	7	Belügyministerium	2.159,000	2.028,000	131.000	—
	8	Pénzügyministerium	6.621,000	6.527.000	94,000	—
	9	Kereskedelemügyi ministerium . . .	2.700,000	2.600,000	100,000	—
	10	Földművelésügyi ministerium	1.620,247	1.546,008	74,239	—
	11	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	1.286,100	1.250,300	35,800	—
	12	Igazságügyi ministerium	4.985,000	4 859,300	125,700	—
	13	Honvédelmi ministerium	2,660,000	2.600,000	60,000	—
		Együtt (VI. fejezet, 1—13. cím)	22.429,184	21.798,171	631,013	—
VII.		Állami adósságok :				
	1	Az 1867. évi XV. t.-cikkben elvál- lalt államadóssági járulék	60.620,771	60.620,823	—	52
	2	Az osztrák-magyar bankot cselek- vőleg illető, eredetileg 80 millió forintot tevő államadósságra a cs. kir. kormány által lefizetett részösszegeből az 1899-ik évi XXXVIII. t.-cikk 1. §-ának II. cikke alapján Magyarországra eső 9 millió forint törlesztése.. stb.	360,000 stb.	360,000 stb.	— stb.	— stb.

	Előirányzat		1905. évre	
	1905.	1904.	több	kevesebb
	k o r o n a			
Mérleg.				
Rendes kiadások	1.067,865,273	1,024.637,324	43.227,949	—
Rendkívüli kiadások:				
Átmeneti kiadások ..	82.195,067	49.287,215	32.907,852	—
Beruházások	87.821,098	116.230,476	—	28.409,378
Összesen....	1,237.881,438	1,190.155,015	47.726,423	—
Rendes bevételek.....	1,101.557,267	1,081.376,795	20.180,472	—
Rendkívüli bevételek ..	136.522,582	109.305,150	27.217,432	—
Összesen... ..	1,238.079,849	1,190.681,945	47.397,904	—
Összes kiadás....	1,237.881,438	1,190.155,015	47.726,423	—
Összes bevétel	1,238.079,849	1,190,681,945	47.397,904	—
Fölösleg ...	198,411	526,930	—	328,519
A rendes kezelés mérlege a következő:				
Rendes kiadás	1,067.865,273	1,024.637,324	43.227,949	—
Rendes bevétel..... ..	1,101.557,267	1,081.376,795	20.180,472	—
Fölösleg.....	33.691,994	56.739,471	—	23.047,477

ben jelentkezik: az állami háztartás ferde helyzetére mutat. A *fölösleg* azért, mert oly összegeket von el a polgárok gazdálkodásából, melyeket felhasználni nem tud. A *hiány* pedig azért, mert az oly magán vagy nyilvános gazdaság, mely saját terheit viselni képtelen: nem életképes. Ezért úgy a fölöslegnek, mint még inkább a hiánynak megszüntetése, az államhatalmi összes tényezők kiváló gondoskodásának tárgyát képezi. A számtartásnak pedig feladata, a helyzet igazi világosságban való bemutatása által, ama tényezőket ily gondoskodásra készíteni. A költségvetési hiányt *állandónak*, krónikusnak mondják, ha költségvetési évenként ismétlődik. *Időleges*, akut akkor, ha csak egy-két évre terjed. Fedezéséről mindkét esetben rendesen a kiadások leszállítása, a bevételek emelése, vagy pedig az állam hitelének *állósított adósság* alakjában való igénybe vétele által lehet gondoskodni. A költségvetési fölöslegnek és hiánynak felel meg, a zárószámadási különféle fölösleg és hiány, miről a zárószámadásnál lesz szó. Ebből az alkalomból megemlékezünk még arról, hogy a költségvetési hiánytól

meg kell különböztetni a *pénztári* hiányt. Ez a bevételi törvények alapján utalványozott, s így *jogilag* meglevő bevételek tényleges, vagyis pénztári foganatosításnak, a *lerovásnak* a gazdasági év folyamában való szünetelése vagy legalább is elégtelen lerovása következtében áll elő. Ezt a hiányt függő adósság által szokás fedezni.

2. A költségvetési előirányzatnak *részletezéseit* római számok alatt egymásután sorakozó füzetek foglalják magokban. Az első füzet az ú. n. *kisebb tárczákról* szól. Ezt a kisebb tárcza kifejezést a parlamenti gyakorlat szülte és értik alatta, a költségvetésnek az előbbi §-ban a kir. udvartartástól belügyi tárczáig felsorolt, azt az első 16 fejezetét, melyek a többi füzetekben lévő tárczákhöz képest csakugyan kis terjedelműek. Minden további vagyis valóban miniszteri tárczának aztán külön önálló füzete van. Ezekben a részletező füzetekben vannak tulajdonképp a tárczaköltségvetések, még pedig minden füzetben az illető tárczának: sommázata, a kiadási, és bevételi különféle osztályok, továbbá fejezetek és címek szerint. Aztán újból elől kezdődnek a kiadások és a bevételek rovataikkal, alrovataikkal és tételeikkel, valamint a személyi járandóságok létszám szerint részletezve.

3. A kis tárczáknak *indokolása* is a részletező első füzetben van. Minden további tárczának azonban külön indokoló füzete van. Ez felvilágosítást nyújt mindazon körülményekről, melyek a minisztert az előző költségvetési törvénytől, hacsak minőségileg is eltérő előirányzására birták. Ilyenek: az alapul szolgáló átlagos számítások, a folytonos emelkedést vagy csökkenést mutató statisztikai adatok stb., úgy hogy ez indokolások idővel, az állami háztartás történetének legközvetlenebb kútforrásai lesznek.

Megjegyezzük még a következőket. a) Az előirányzat indokolásához tartozik az is, hogy az előirányzott összegeknél, az egész költségvetésen keresztül, a *folyó évi* költségvetési *törvény* megfelelő összegei összehasonlíthatás céljából végesvégig felsoroltatnak, nem véve ki azokat sem, melyek a jövőben már elő nem fordulnak. b) A részletes előirányzatoknak olyan tételeinél, melyek külön törvényen alapulnak, ezekre hivatkoznak. c) Minden tárczaköltségvetés részletező füzetében, a tárcza előirányzatán kívül, még a tárcza *nyugdíjai és adósságai* is fel vannak véve. d) A költségvetés külső- és belső *el- és berendezését*, a *kormány és a számvevőszék* elnöke egyetértőleg állapítják és változtatják meg, s nevezetesen az elemi

és részleges előirányzatok szerkesztésénél azon különleges szabályok szerint kell eljárni, melyek az illető gazdasági ág részletes utasításaiban foglalvák. *e)* A szoros értelemben vett részletezéseken és indokolásokon kívül, még időnként egyik vagy másik miniszter, az államgazdaság valamely ágának (pl. az állami jóságok, a posta- és táviró-hálózat stb.) gazdálkodását önálló füzetben is bemutatja.

69. §. A költségvetés országgyűlési tárgyalása.

(Képviselőház, bizottság, különféle előadók, általános és részletes tárgyalás, jelentés, változtatás, megtagadás, rendes, rendkívüli, törvénytervezet, appropriáció, tárgya, főrendiház, jogai, nézeteltérés, kiegyenlítés, szentesítés.)

A költségvetési előirányzatot a törvényhozás két háza közül első sorban a képviselőház és pedig ennek pénzügyi szakbizottsága tárgyalja. Ebben a bizottságban minden tárczának külön-külön van szakelőadója és aztán az egész előirányzatnak központi előadója. Ezeknek meghallgatása mellett, a bizottság előbb az egész előirányzatot *átalában*, aztán az egyes tárczákat részletesen tárgyalás alá veszi, s véleményét, tárczánként is külön szerkesztett és a költségvetésre átalában is kiterjedő jelentésben, terjeszti a képviselőház elé. Erre aztán a képviselőház az előadók meghallgatása mellett, ugyancsak előbb átalánosságban és ezután részleteiben teszi vita tárgyává a költségvetést. Ezen tárgyalás folyamán, a költségvetésben felvett összegeket megváltoztathatják, sőt egyes összegeket egészen törölhetnek is. De a költségvetést — mint ezt sokan vélik — az államélet kockáztatása nélkül: egészben nem tagadhatják meg. Legalább is a rendes bevételek és kiadások, mint az állami élet fentartására szükséges gazdasági javak legkevesebbje: minden körülmények között megszavazandó. Ellenben a rendkívüli kiadások és bevételek, egészben megtagadhatók, a nélkül, hogy ez által az államélet kockáztatnék. Így fogják ezt fel Angliában is, honnan a költségvetés intézménye származik.

Ha a költségvetési előirányzat felett a képviselőház nyilatkozott: annak elfogadott adataiból a pénzügyminiszter *költségvetési törvénytervezetet* szerkeszt, s azt *appropriációra* a képviselőház elé terjeszti. Ekkor a vita többé nem a költségvetésben foglalt adatok minősége vagy mennyisége, hanem a felett foly, hogy a már letárgyalt költségvetés végrehajtása, a kormány iránt táplált bizalom vagy bizalmatlanság szerint, a hatalom birtokában levő avagy

valamely újra alakítandó más kormányra bizassék. Ezután további tárgyalás céljából, a költségvetést a főrendiházhoz teszik át. Ennek a költségvetésre nézve nálunk éppen annyi és olyan jogai vannak, mint a képviselőháznak.

Ha az országgyűlés két háza a költségvetésre nézve egymástól eltérő véleménynek adna kifejezést, ekkor az erre okot szolgáltatott költségvetési részleteket úgy a képviselő-, mint a főrendiházban ismételve addig veszik tárgyalás alá, míg az eltéréseket kiegyenlítik. Ha azonban a két ház valamely tétel felett meg nem egyezne: ekkor az ugyanazon célból mult évben felvett összeg marad érvényben. Ha pedig ilyen abban elő nem fordul, akkor a két ajánlatba hozott összeg közül a kisebb elfogadása látszik okszerűnek. Így terjesztik végül a költségvetést, az egész országgyűlés által lett elfogadása után, szentesítés céljából a király elé.

VIII. KÖLTSÉGVETÉSI TÖRVÉNY.

70. §. A költségvetési törvény és hitel.

(Előirányzat felosztása, budget-törvény fogalma, különbség az előirányzat és a törvény között, §-ok egyenként, az utolsó §., értelmezése, költségvetési hitel, saját és más tárczák, a költségvetési hitel terjedelme tartalomban és időben, korlátozás, tágítás, megnyújtás.)

A 67. §-ban láttuk, hogy az előirányzat kiadási és bevételi *főosztályokra*, ezek ismét rendes és rendkívüli *osztályokra*, s a rendkívüli kiadási osztály átmeneti, beruházási *alosztályokra*, s mind ezek tovább fő és alárendelt *ágakra*, azaz fejezetekre, címekre és végül az ágak *csoportokra* oszolnak, melyek ismét tovább rovatokat, alrovatokat és tételeket foglalnak magokban. Már most a *költségvetési törvény* alatt, valamely évi költségvetési előirányzatnak (a törvényhozás által változtatott vagy változatlanul) törvényerőre emelt főosztályait, osztályait, alosztályait, fejezeteit, címeit és rovatait kell érteni. Tehát az alrovatok, és a tételek, valamint a további részletezés és indokolás vagy mult és folyóra vonatkozó egyéb adat, nincs a költségvetési törvényben.

Különben az egész törvényt a Különleges Részben fejezetek, címek és rovatok szerint tárgyaljuk. Úgy hogy onnan akár az egész évi költségvetési törvény onnan akár össze is állítható. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy maga a törvény 7—8. §-ból szokott állni. Az *első* a magyar korona országainak kiadásait: rendes, átmeneti és beruházási, tehát három összegre osztva határozza meg. A *második* §-ban az van, hogy az előbbi szakaszban meghatározott kiadások, az állami különféle célok között fejezetek, címek és rovatok szerint hogyan oszlanak meg. A *harmadik* szakasz elmondja, hogy a második szakaszban megajánlott kiadások fedezésére a magyar államnak bevételei (a Társországok beligazgatási szükségleteire: Horvát-Szlavonországok jövedelme is) fejezetenként, címenként és rovatonként mennyit szolgáltatassanak. A *negyedik* szakasz a második és harmadik szakasz közti különbség, vagyis a költségvetési fölösleg hovaforditása, vagy hiány fedezéséről intézkedik. Az *ötödik* azokra a törvényekre hivatkozik, melyek szerint a harmadik szakaszban felsorolt jövedelmek beszerzendők. A *hatodik* szakaszban az alább tárgyalandó *át-ruházás* tilalma és az ez alól való kivételek vannak elmondva. Van még néha a budget-törvényben egy-egy szakasz, mely éppen arra az évre, valami más egyébről is intézkedik. De az utolsó szakasz minden esetre azt az intézkedést tartalmazza, hogy a költségvetési törvény *végrehajtása a pénzügyminiszterre* bízatik. Ezt úgy kell érteni, hogy a budget-törvény végrehajtására szükséges pénzösszegek előállítása a pénzügyminiszter feladata; mert a többi miniszter csak költségvetési *hitelt* kap.

A 13. §-ból ismerjük általában a hitel fogalmát. Ezzel kapcsolatban *költségvetési* hitel alatt a minisztereknek és az állami számvevőszék elnökének, a költségvetési törvényben adott azt a *felhatalmazását* értjük, mely szerint a saját tárczájukat illető állami *bevételek* és *kiadások* felett a törvények és szabályok értelmében intézkedjenek. A *nem* miniszteri tárczák költségvetési hitele fölött, részint a pénzügy-, részint a belügyminiszter intézkedik. Csak a nyugdíj és a tárcza kölcsönök felett rendelkezik minden egyes miniszter, a reá eső cím erejéig. A költségvetési hitel igénybevételének az a legfőbb *elve*, hogy az csak az ott megállapított *célokra*, és csak az ott megállapított *összegekben* használtassék fel. És mégis *tartalom* tekintetében a költségvetési hitel nem csak *tágítható*, de még *korlátozásoknak* is van alávetve.

71. §. A költségvetési hitel tágítása.

(Valószínűség, valóság, időközi pótló- és rendkívüli hitel, származásuk, szándék, számszerű, fedezet, beillesztés, összegek növekedése, előfeltételek, ezek hiányában, szak- és pénzügyminiszter, minisztertanács, számvevőszék, sürgősség, túlkiadás, túlbevétel, elő nem irányzottak, hiteltúllépés)

A VII. alattiakból következik, hogy a költségvetési törvény csak valószínűségi számítás. Bármennyire iparkodják a jövő eseményeket meghatározni, a végrehajtás folyamán, tehát *időközben*, a gyakorlati élet annak sokszor ellent mond. És pedig úgy a kiadásoknál, mint a bevételeknél. A kiadásoknál ez két alakban történhetik. Vagy nem elég bizonyos célra a budget-törvényben engedélyezett *évi* rendes és rendkívüli hitel, vagy pedig valamely célról, az *évi* budgetben egyáltalán nem gondoskodtak. Mindkét esetben *időközi* hitelekkel lehet segíteni és pedig az elsőt *időközi póthittel*, az utóbbit *időközi rendkívüli hittel*. Azért kell az *időközi* jelző, mert rendkívüli hitel az *évi* budget-törvény rendkívüli részében is van. A póthitel pótolja a már meglévő, de nem elégséges *évi* hitelt. A rendkívüli hitelt pedig valamely nem várt esemény folytán engedélyezik. Mindkét *időközi* hitelt lehetőleg számszerűen megállapítva: külön törvényjavaslatban kell kérni a törvényhozástól. És rá kell mutatni nemcsak a megfelelő fedezetre, hanem arra is, hogy az ilyen külön *törvényes felhatalmazás alapján* álló *időközi* hitelengedélyezés, a budget-törvény keretébe hogyan fog beilleszkedni. Ennek a beilleszkedésnek pedig módja az, hogy az *időközi* hitelösszegek, a budget-törvény hasonló természetű összegei között, olyan külön új tételeknek tekintetnek, melyekkel a megfelelő budget-osztályok, fejezetek stb. végösszegei *növekednek*.

Minden *időközi* hitel engedélyezésének két előfeltétele van. Az egyik, hogy a törvényhozó testület együtt, vagyis: működésben legyen. A másik, hogy a fedezendő szükség természete, időt engedjen a hitel törvényhozási tárgyalására. Ha ennek a két előfeltételnek akár csak az egyike is hiányzik, avagy a szükséglet csekély volta miatt a törvényhozást igénybe venni célszerűtlennek látszik: a szakminiszter *túllépi* a hitelt. Vagyis: a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulása mellett, a szóban forgó bevételről vagy kiadásról, a *minisztertanácsnak* az állami számvevőszékkel közölt beleegyezése alapján *rendeletileg* intézkedik. Sőt halasztást nem tűrő esetekben ilyen beleegyezés nélkül is. Az utóbbi esetben erről egyidejűleg úgy az állami

számvevőszéket, mint a minisztertanácsot és pénzügyminisztert értesíti. Azért szükséges mindig a pénzügyminiszter értesítése, mert ő különben csakis a törvényhozási, de nem a rendeleti úton is nyitott hitelek végrehajtására szükséges pénzt szerzi be. Ha a miniszternek a budget-törvény hitelét túllépő rendelete valamely *elégtelen* költségvetési hitel pótlására irányul: akkor ez *túlkiadást* hoz létre. *Túlbevétele* azonban költségvetésileg nincs. Ilyen csak az egyes adó-, illeték- stb. fizetésére kötelezett polgárokkal szemben esetenként fordulhat elő, s akkor az az adó, illeték stb. törvények és nem a költségvetési hitel szempontja alá esik. A hitel *hiányában* tett miniszteri intézkedés, hozhat létre továbbá *elő nem irányzott* kiadásokat és bevételeket. A miniszteri intézkedésből származó mindezek a hitel-túllépések úgy beillesztendőek a budget-törvény keretébe, mintha azok törvényes felhatalmazások volnának; mert azokra nézve a törvényhozás nyilatkozni, illetőleg felmentvényt adni, a zárószámadások alkalmával fog.

72. §. A költségvetési hitel korlátozása.

(Tilalmak, elemi és részleges felosztás, törvény, rendelet, az utóbbi kétféle, részletezés, indokolás, budget-törvény, kötelező volta, személyi járandóságok, revirement, tilos, kivétel, egyes összeg, részletezés, rovat, feltételes, indokolás, hitelkimerülés.)

A költségvetési hitel korlátozása alatt értjük: 1. a hitel-felosztást, 2. részletezéseket és indokolásokat, 3. az átruházás tilalmát.

1. A költségvetési hitel felosztása alatt azt kell érteni, hogy (valamint az igazgató és vezérlő hatóságok, az ők elemi és részleges költségvetéseikben, a kormányzó minisztereknek, az állami gazdaság rájuk bízott részének előirányzatait mutatták be, hogy aztán ezekből a tárczaköltségvetés felépüljön: úgy) midőn a kormányzó miniszterek, a törvényhozástól megkapják a tárczáikra szükséges hitelt, ezt a bemutatott elemi és részleges költségvetéseknek megfelelőleg az alárendelt hatóságok között felosztják. És pedig vagy valamely *törvény* vagy pedig saját *belátásuk* szerint, meghatározott összegek felett adnak az illető hatóságoknak rendelkezési jogot. Törvény által meghatározott összegek, csak a megyéket illetik meg. Az állami hatóságok hitelét az előljáró miniszterek, rendeletileg a *hitelfelosztásban* szabják ki. Az utóbbi kétféle módon történik.

a) A miniszterek az igazgató, mint az olyan központi hatóságoknak melyek nem ügyminiszteriumok: úgy bevételi mint kiadási hitelöket *egész évre*, költségvetési rovatonként szabják ki. És ha időközben a kiszabottnál több vagy más hitelre van szükségök: ezt az illető miniszterektől kérik, kik azt vagy a költségvetési hitelnek a magok számára fentartott részéből, vagy pedig törvényhozási vagy rendeleti úton (71. §.) nyitott új hitelből fogják engedélyezhetni; b) Az ügyminiszteriumoknak, illetőleg az ebben rendelkezési joggal személyileg megbízott *főtisztviselőknek*, időnként szokták minisztereik rendeletileg megállapítani, hogy *milyen esetekben* és *esetről-esetre mily összeg* erejéig vehetik igénybe a költségvetési hitelt. Ez az összeg az illető főtisztviselő állásához és a miniszternek benne helyezett bizalmához képest, kisebb-nagyobb szokott lenni, a nélkül, hogy ezeknek évi végösszege megállapítva volna.

2. A mint a 70. §-ból tudjuk, az előirányzatnak alrovatai, tételei, s további személyi és dologi részletezései, valamint az indokolások nincsenek a költségvetési törvénybe foglalva. De ennek mégis oly kiegészítő részét képezik, hogy lényegükben kötelezők; mert a költségvetési *hitel csak* az ezekben foglaltak tekintetbe vételével használható fel. Ezért más forrásból, más czélra vagy más módon (pl. vas- helyett fahidat, utat az előirányzottnál keskenyebbre stb. csináltatni) gazdálkodni, mint a hogy a részletezésekben és indokolásokban tárgyalva van, rendszerint sem bevételeknél, sem kiadásoknál nem szabad. Nevezetesen pedig még akkor sem szabad az előirányzat részletezéseiben felsorolt fizetések és állások rendszerétől eltérni vagy oly kiadásokat tenni, melyek sem a részletezésekben, sem az indokolásokban elő nem fordulnak: ha azok, a természetüknek megfelelő rovatokon *túلكiadást nem is* idéznének elő.

3. Mig az országgyűlés a költségvetésnek teljesen az ő akaratától, beleegyezésétől való függés által minél nagyobb befolyást iparkodik gyakorolni az államgazdaságra: addig másfelől épúgy iparkodik a végrehajtó kormányhatalom, legalább a költségvetés határain belül lehető szabad kezét nyerni. Még pedig az által, hogy a költségvetési törvény végrehajtása folyamában, a költségvetés egyik vagy másik ágazatánál vagy csoportjánál *megtakarított* összegeket, a budgettörvény keretében máshol mutatkozó *hiány fedezésére* fordíthassa, *átruházhassa*. Ez képezi a revirment (olv. *rövirmah*), vagyis átruházási jogot, melyet nálunk minden évben maga a költségvetési törvény *tilt* meg. Vagyis: annak egyik §-a kimondja, hogy átruhá-

zás a kiadásoknak sem fejezet, sem czímei, sem rovatai között *nem* engedtetik meg. De ugyancsak ennek a szakasznak folytatásakép vannak azután felsorolva, fejezet, czím és rovat szerint, az azon évre netán mégis megengedett *kivételek*. Az ilyen átruházások a költségvetésnek azt a részét szaporítják, a hová azokat átruházták, s ott kerülnek számtartásba is.

Az átruházási tilalom azonban csak a budget-törvényre, s tehát *nem* a költségvetés részletezésében foglaltakra is terjed. Ezek között tehát lehet átruházni, ha a hitelt maga a budgettörvény, egyösszegben állapította is meg. Ilyen: egyösszegben való megállapítás minden esetben a budget-törvény minden rovata, a melynek ezért alrovatai és tételei között az *átruházás* közönségesen *elő is fordul*. Néha az átruházást a költségvetési évek között is értik. Ilyen azonban nálunk nincs, s a hitelmaradványoknak letétben való kezelését vagy a költségvetési időszak egy évenségét kijátszó más eljárást: a törvény tiltja.

73. §. Állami érdekű egyéb költségvetések.

(Közös, szerkesztője, felosztása, bevételei, hiány, quota, kiszámítása, quota $\frac{0}{100}$, Bosznia-Hercegovina, Horvát-Szlavonia, felosztása, fedezet, $\frac{0}{100}$, törvényhatósági, ideje, közzététele, felszólalások, visszautasítás, th. városi, különbség, főváros, községi, szerkesztői, helybenhagyó, kivétel, bukás, gyám gondnoki, statutum, alapok, különféleségük.)

Ilyen költségvetések 1. a közös, 2. a Horvát-szlavon, 3. a törvényhatóságok, 4. a községek, 5. a gyám gondnoki és 6. az alapok költségvetése.

1. A 41. §-ban tárgyalt közös ügyeknek költségvetését a közös pénzügyminiszter szerkeszti. Az is a szükségleti és fedezeti, rendes és rendkívüli (s egyéb jelentéktelen) felosztáson kívül, a közös ügyek tartalmát képező négy önálló ágazathoz képest, négy fejezetre oszlik, ú. m. 1. kül-, 2. had- és 3. közös pénzügyminiszterium, valamint 4. közös számvevőszék. A fejezetek ismét czímekre, ezek kivételesen néha alcímekre és tételekre oszlanak, melyek között átruházás nincs. A közös költségvetés brutto; mert a közös háztartásnak minden leszámítás nélkül úgy szükségleti, mint fedezeti részét felöleli. Ez utóbbiakhoz tartoznak: a közösügyi alkalmazottak egy részének állásuk után járó adója, valamint a szolgálati díjak, a külügy körében a consulsági jövedelmek, a hadügy körében a lőpor és salétrom egyedárúságból, eladott lovak, fegyverek stb. árából, haszonbérekből, intézetekből és alapokból stb. befolyó

összegek. Ezeknél a (mintegy 7—8 milliót tevő) bevételeknél sokkal jelentékenyebb a *határvámból* befolyó (mintegy 114 millió) jövedelem, mely ez idő szerint az állami közös háztartásra van szánva. Ezt a két bevételt a közösügyi (mostanság mintegy 377 millió) szükségletből levonva: a mutatkozó közös költségvetési hiányt (deficitet) kell Magyarországnak és Ausztriának fedezni. Az ehhez való járulási arány (quota) úgy van megállapítva, hogy a volt határ-őrvidéknek Magyarországhoz lett csatolása fejében, a közös háztartás deficitjéből, egyszer s mindenkorra megállapítottan, először is 2⁰/₀ a magyar kincstárt terheli. Az ennek levonása után fenmaradó összegből azután Magyarország annyit fedez, a mennyit a közte és Ausztria között tíz évről tíz évre újra kötendő szerződés vagy ha ilyen létre nem jönne: a mennyit a király megállapít. Ez idő szerint Magyarország a közös szükségletből összesen 34·6⁰/₀ visel. Ezt az összeget Magyarország saját költségvetésébe felveszi és a befolyó államjövedelmekből, a közös háztartásnak havonként, a megfelelő összeget kiszolgáltatja. *Bosznia és Hercegovina* fegyveres megszállásának költségei természetesen a közös hadügyminiszterium, a kormányzás költségei pedig, a kormányzással megbízott közös pénzügyminiszter budgetjében nyernek kifejezést. Ezeken kívül vannak vezényleti, igazgatási és foganatosítási költségek, melyeket magoknak a megszállott tartományoknak jövedelmeiből fedeznek és a melyekről szerkesztenek ugyan költségvetést, de ez parlamenti tárgyalás alá és így nyilvánosság elé nem kerül. (Források: 1867: XXII. és XIV., 1872: IV., 1878: XIX., 1887: XXII. t.-cz.)

2. A horvát-szlavon önkormányzatnak (41. §.) meg van a maga megfelelő költségvetése is. Ez azonban a szóban forgó tartományoknak annyira saját belügyök, hogy még zárószámadásait sem ellenőrzés, hanem csak a magyar állam háztartási statisztikájának kiegészítése céljából terjesztik be a magyar *állam* számvevőszékéhez. Budgetjéről tehát csak annyit jegyzünk meg, hogy azt a báni kormány a magyar állami költségvetéshez hasonló módon szerkeszti, a zágrábi tartománygyűlés tárgyalja és a királynak szentesítése után: a bán és a három önkormányzati ág élén álló felelős osztályfőnök végrehajtja. Szükségleti része a tartománygyűlés, a bán és három önkormányzati ág fejezeteiből áll. Fedezeti részét pedig főleg a magyar állami költségvetésből nyeri; mert a Horvát-Szlavonországban befolyt állami bevételek 44⁰/₀-a, a magyar állami budget 11. fejezete alatt az említett tartományok önkormányzata költségeinek

javára kiadásba van téve. Ezenkívül az önkormányzat egyéb bevételei csak jelentéktelen összeggel járulnak a szükségek fedezéséhez. (Források : 1868 : XXX. és 1873 : XXXIV. t.-cz.)

3. A 46. §-ban ismertetett törvényhatóságoknak és az 55. §-ban tárgyalt gazdaságaiknak költségvetéseit az alispán, illetőleg a tanács befolyásával, a számtartóságok szerkesztik. Még pedig a megyékét a pénzügyi s a törvényhatóságú városokét saját számtartóságaik, és két héttel az őszi rendes közgyűlés előtt, mely azt tárgyalni fogja, közszemlére teszik. A városokon ezenkívül a közgyűlés tagjai között nyomtatásban szét is osztják, hogy így arra az egyes adózók észrevételeiket megtehessék. Ha ilyenek a közgyűlés előtt 5 nappal érkeznek : ezeket megyéken az állandó választmány, törvényhatóságú, városokon a tanács tárgyalja és véleményes jelentés kíséretében a közgyűlés elé terjeszti. Ennek határozata után azok a költségvetéssel együtt a belügyminiszter elé jutnak, ki a költségvetést vagy egyszerűen tudomásul veszi, vagy részletesen felülvizsgálja és észrevételeit a megyével közli. Esetleg új költségvetés készítésére utasíthatja.

4. A *községi* gazdálkodás körében (55. §. 2.) a rendezett tanácsú városoknál, a számtartóságok szerkesztik a költségvetéseket ; a nagy- és kisközségeknél ez a községi jegyzők dolga. A törvényhatóságú város költségvetését a belügyminiszter, a többi három fajta községét a törvényhatóság közgyűlése hagyja helyben (vagy utasítja vissza), kivéve a szabad királyi, a szepesi és szász városokét (55. §. 3.). Ha a község helytelen gazdálkodás vagy más balsors folytán a vagyonbukás szélére került, saját kérelmére vagy hivatalból is, meghatározott időtartamra gondnokság alá helyezhető. (1870 : XLII., 1872 : XXXVI., 1875 : III., 1879 : XXXVII., 1883 : XV., 1886 : XXI. és XXII., 1893 : IV. és XXXIII. t.-cz.)

5. Az 56. §-ban tárgyalt gyám gondnoki hatóság alatt álló pénzek és egyéb hasonló értékekkel való gazdálkodásról, s így az esetleg azokról szerkesztendő költségvetésről, minden hatóság a saját viszonyaihoz képest szabályrendeletben intézkedik. A pénzügyi illetőleg városi számtartóság a gyám gondnoki ügyekben is eljár.

6. Végül költségvetést az alapokról is szerkesztenek az ezekkel gazdálkodók és helybenhagyás czéljából minden költségvetést, ahhoz a más és más hatósághoz kell beterjeszteni, mely annak gazdálkodása felett felügyelni, ellenőrködni hivatva van. És ámbár az alapok költségvetésének szerkesztésénél is, az általános elvek nagyjában érvényesülnek, mégis a sokféle alap különböző természetéhez

képest, a legváltozatosabb alakzatokkal itt találkozunk. Így, hogy csak egyet említsünk: az *útadóalap* költségvetését mindig *két* évre kell szerkeszteni.

IX. KÖZIGAZGATÁSI SZÁMFEJTÉS.

74. §. A közigazgatási számfejtés fogalma és alkalma.

(Igazságügy, közigazgatás, igazgatás, fokozatok, számtartás szempontja, támogatás, közigazgatási segédszolgálat, osztágozás, nyilvántartások, kimutatások, kivonatok, közigazgatási számfejtés, kezdeményezés.)

Ezt a kifejezést: *közigazgatás* eddig a 43. §-ban említettük, s annak igazságügyi szempontból ott adott értelmezésén nem is változtatunk. De az igazságügyi közigazgatás, a végrehajtó hatalom által gyakorolt közigazgatásának, csak egy része; mert *közigazgatás* alatt az *egész* végrehajtó kormány-hatalom által gyakorolt azt a tevékenységet értjük, melyet az, az *egyéni* fejlődés előremozdítására és akadályainak elhárítására *átalában* kifejt. Ezt nem kell össze-
téveszteni ugyancsak a 43. §-ban *b)* alatt említett *igazgatással* sem; mert míg ez, a végrehajtó hatalomnak csak egy fokozaton való működését jelenti, addig a *közigazgatás* (a bíróságit és szakszerűeket kivéve) úgy az igazgató, mint a vezérő hatóságok és néha maga a kormányzó miniszter működését is jelenti. Sőt legtágabb értelemben ide számítják a kezelő hivatalok tevékenységét is. A közigazgatásnak a *számtartás* szempontjából való fogalma szűkebb; mert ebből a szempontból a közigazgatás alatt a *végrehajtó hatalom gyakorlásának azt a részét* értjük, mely a *költségvetési törvény végrehajtásában* nyilvánul.

Mint a 16., 18., 20. §-ban és az V. alatt kifejtettük, a gazdálkodó kormány és alárendeltjei a gazdálkodásnál, a számtartás támogatására vannak utalva. Ezt a támogatást a gazdálkodó (köz-
igazgató) kormány, a számtartás összes fokozataiban (57—60 §§.) ezeknek munkálatai által szerzi meg. Mégis ezek közül némely olyan részeket, melyekből rendszerint közvetlen számadás és szám-
vétel nem lesz, hanem hivatásosan a gazdálkodó közigazgatás támogatására szolgálnak, a gyakorlat egy fogalomba: a *közigazgatási segédszolgálatba* foglal össze. Ezek a munkálatok négy csoportba oszthatók: 1. közigazgatási számfejtés; 2. kimutatások szerkesztése;

3. közreműködés a vagyontkezelő hivatalok vizsgálatánál; 4. egyéb munkálatok. Különösen az utóbbiakhoz tartozóknak szokták számítani a különféle *nyilvántartásokat*. Ilyenek: a költségvetési *hitelnek*, a rendszeresített létszámba tartozó nyugdíjképes valamint a rendelkezés alatt álló *alkalmazottaknak*, a vagyontkezelő hivatalok megvizsgálásának a havi *pénzmaradványoknak*, különféle biztosítékoknak, az elszámolandó előlegeknek, szerződéseknek, statisztikai adatoknak, szabályrendeleteknek stb. nyilvántartása, a mint ezt az egyes gazdasági ágakról szóló részletes utasítások rendelik. Mind ezekről alább a saját helyeiken lesz szó. De úgy ezekről, mint az 1., 2., 3. alattiról már most megjegyezzük, hogy azok tulajdonkép csak *szerves módozatai* annak a *támogatásnak*, a melyet a számtartás a gazdálkodásnak nyújt. Úgy hogy most itt, a közigazgatási segédszolgálatból ennek csak legfontosabb részét, a (számtartásnak is önálló fokát képező) *közigazgatási számfejtést* tárgyaljuk. Ez alatt pedig értjük a gazdálkodás céljából *kibocsátandó közigazgatási rendeletnek, alapul szolgáló számművelet megvizsgálását* esetleg *megszerkesztését*.

Mely esetekben kell ezt a számtartásnak saját kezdeményezéséből tenni? és melyben az előljáró hatóság felhívása folytán? erre szabályt felállítani nem lehet. Nem követ el hibát a számtartóság, ha legjobb belátása szerint mindazon esetben, midőn a hozzá tartozó gazdasági ágakra nézve mulasztást vagy szabályellenességet vél felfedezni: ezt saját előljáró hatóságához intézett jelentésben *számszerűleg* kifejti, s a szükségesnek mutatkozó intézkedéseket indítványozza. A hatóság feladata aztán a kifejtett alapon intézkedni, vagy az egészet abbahagyni. Minden esetre azonban, ha a számtartóságot előljáró hatósága, közigazgatási számfejtés megejtésére felhívja: helyzetéhez és ismeretéhez képest ennek megfelelni tartozik.

75. §. A közigazgatási számfejtés tartalma.

(Felvilágosítás, jogalap, hitel, több, kevesebb más, mennyiség, mérték, gazdaságosság, beillesztés, hitel, hiánya, más mérték, alá- és mellérendeltség, torzsalkodás, felelősség, erő és kötelesség.)

A közigazgatási számfejtésnek felvilágosítást kell nyújtania legalább is az iránt, hogy a kérdéses vagyonváltozás 1. a gazdaság *rendszerét* alkotó törvényekben, rendeletekben, szerződésekben stb. bir-e jogalappal? 2. és ha igen: létrejövetelét a *költségvetési* hitel is megengedi-e? mert lehet bevenni *többet* és kiadni kevesebbet, de

egyiknél sem *mást*, mint a mi a törvény vagy rendelet által engedélyezett hitelben benne van. 3. Az engedélyezett *hitel* a kiadásoknál nem merült-e ki? nem történt már intézkedés? 4. A vagyonváltozás kimérésére minő *mértéket* kell alkalmazni és ezzel mérve, részletesen és sommásan *mennyit tesz* a tervezett vagyonváltozás? 5. A *gazdaságosság* kérdésére is ki kell terjedni és számszerűleg megállapítani azt a legcsekélyebb kiadást, melylyel a cél elérhető, s azt a minél nagyobb bevételt, a mely egyáltalán joggal remélhető. 6. Végül, hogy a vagyonváltozást a számtartás rendszerébe hogyan kell beleilleszteni vagyis elszámolni?

A közigazgatási számfejtés néha nehéz helyzetbe sodorja a számtartóságokat. Nevezetesen akkor, midőn a hatóság által tervezett valamely kiadáshoz *nincs*, vagy *nem* elég a rendelkezésre álló hitel. A számtartóság *ezt* kifejtteni kénytelen lévén: a hatóság néha úgy fogja fel a számtartóság ezt az eljárását, mintha ez a a gazdálkodást kellő odaadással nem támogatná. Hasonló a helyzet akkor is, midőn a hatóság a vagyonváltozást más mértékkel kívánja mérni, mint a melyet a számtartóság érvényesen alkalmazhatónak tart.

A számtartóságok első sorban a gazdálkodás és csak másod-sorban lévén az ellenőrködés támogatására hivatva, hatóságaiknak is első sorban *alá-* és csak másodszorban vannak *mellérendelve*. Feltétlenül szükséges tehát, hogy a számtartóságok a hatóságokkal való torzsalkodást őszintén kerüljék. Az ellenkezőt nehéz is a számtartóságokról feltételezni. De minthogy minden helytelenségért, melynél számtartóság *is közreműködött*, a felelősséget rendszerint *egészen* a számtartóságokra iparkodnak áthárítani: nem hallgathatjuk el annak kifejezését, hogy a hatóságok szándékainak lehető tiszteletben tartása mellett ugyan, de teljesen tárgyilagos felfogásának kifejtésére, minden számtartóság kellő erkölcsi és értelmi erővel birjon. Ez a számtartóságoknak: úgy a hatóságok, mint önmagok iránt való kötelessége.

76. §. Eljárás a közigazgatási számfejtésnél.

(Szabályozatlan, gyakorlat, ügydarabok, vagyonváltozás, példák r. u., felhívás, közvetetlen, kész számművelet, bevételeknél, kiadásoknál, megvizsgálás, megállapítás, záradék, ennek fogalma, előfordulása, megállapítási példa, aláírás, észrevétel, számművelet elkészítése, különféleségek, ehhez kellékek, czélszerű eljárás, nézeteltérés, kifejezése, tervezetek, jogosultságuk.)

Ez az eljárás még most sincs elvi alapokon szabályozva és úgy van, a hogy a gyakorlat azt azóta fejlesztette ki, a mióta be-

látták, hogy a számtartásnak nemcsak a gazdaság ellenőrzésénél, hanem a gazdaság vitelénél is jó hasznát lehet venni. Éppen ezért ma már minden hatóság köteles azokat az ügydarabokat, melyek (pl. valamely építkezési, felszerelési és egyéb munkálatokra, számlákra, bérjegyzékekre, adó- és egyéb kivetésekre stb. stb.) általában számműveletekkel egybekötött rendelkezésekre vonatkoznak »véleményadás végett« számtartósághoz küldeni. És pedig *rövid úton* (r. ú.). Ez alatt azt kell érteni, hogy az átküldés nem egy külön írt rendelettel, hanem magára az ügyíratra vezetett felhívással történik. Ebben a felhívásban néha a számtartóság teendőjét meg is nevezik oly módon, hogy az ügydarabot pl. megvizsgálás, megállapítás, nyilatkozat, jelentés, felvilágosítás, véleményezés, nézeteinek közlése stb. céljából küldik oda. A számtartóság teendőjének ez a kijelölése nem igényel szószerinti követést, hanem csak azt, hogy az ügydarab tárgyát képező ügyet, természetének megfelelő közigazgatási számfejtés alá vegye. Ezert helyesebb is volna a felhívásban mint czélt, általában a közigazgatási számfejtést jelölni meg. Némely hatóságnál olyan gyakorlat is fejlődött ki, hogy a vagyonkezelő hivataloktól, egyes tisztviselőktől, sőt magánfelektől is, a hatóság kikerülésével *közvetetlen* érkeznek ügydarabok a számtartóságokhoz, melyek azokat, a közigazgatási számfejtés megejtése után terjesztik fel az illetékes hatóságokhoz.

A számtartóságokhoz érkezett ügyiratban, a kibocsátandó rendeletnek alapul szolgáló számművelet 1. már benne lehet, s akkor azt csak megvizsgálni kell, vagy pedig 2. el kell készíteni magát a számműveletet.

1. Az, hogy a kérdéses számművelet, vagy ennek legalább egy része magában az ügyiratban készen van: sokszor fordul elő úgy a bevételeknél, mint a kiadásoknál. A *bevételeknél* azért, mert létrejövetelüknek tervezetét, milyenek a különféle kirovások, kiadások, kivetések stb. az erre illetékes közegek többnyire számszeresen elkészítik. A *kiadásoknál* pedig, mert a kiknek az állami kincstárral szemben követeléseik vannak: azok ezekről *számlát* szoktak bemutatni. Mindkét esetben tehát a készen levő számműveleteket az odavágó törvények, szabályok avagy szerződések alapján meg kell α) *vizsgálni* és így azt egészben és részleteiben β) *megállapítva: záradékkal* kell ellátni.

α) *Megvizsgálás* alatt a számművelet adatainak helyességéről való meggyőződést illetve azt az eljárást értjük, hogy a számművelet adatait

tételről-tételre összehasonlítjuk, összemérjük az azoknak alapul szolgáló törvényben, szabályban, szerződésben stb. foglalt mértékekkel. *a)* Ebből a célból a számláknál arra kell ügyelni, hogy szükséges-e, jogos-e a kiadás felszámítása, s hogy nincs-e a felszámítónak arra átalánya, vagy beszámítandó előlege? esetleg a beszerzett tárgyaknak leltárba vétele a számlán igazolva van-e? *b)* A szerződéses építkezési és felszerelési valamint a házilag végzett munkálatokat és beszerzéseket, számlákat szerződésekkel, illetőleg hatósági bér- és árjegyzékekkel kell igazolni *c)* Kereseti kimutatások alapján igényelt részletfizetéseknél s csak a megrendelt és teljesített munkálatokat kell figyelembe venni. *d)* A biztosítékos munkálatoknál arra kell ügyelni, hogy tekintettel az építkezések felülvizsgálatáról és a szállítmányok átvételéről szóló jegyzőkönyvekre, a biztosíték részben vagy egészben mikor adható vissza stb.

β) A *megállapítás* pedig abból áll, hogy a helyesnek talált adatokat, feltűnő módon aláhúzzuk, vagy pedig az eredeti számok kétségtelen olvashatóságának fentartása mellett, azokat helyesre kijavítjuk. *A záradék pedig általában valamely elvégzett számtartósági tárgyalásnak és tárgyalás eredményének, rövid és hiteles számtartósági kijelentése.* Mint azt a számtartás illető fokozatánál látni fogjuk, záradék a közigazgatási számfejtéstől kezdve bezárólag a könyvelésig mindenütt előfordul, s általában mindenütt ugyanez az értelme. Csak a szövege, a számtartási fokozathoz képest más és más. A közigazgatási számfejtésnél alkalmazott záradékot: *megállapításnak* nevezik, s pl. így hangozhatik: ezt a számlát a székes főváros számtartósága megvizsgálta, s a kiérdemelt összeget a felszámított 428 K 93 f helyett háromszázhatvanhét (367) K 52 f-ben állapítja meg. Budapest, 1902. márczius 15. Ezt végül aláírják a számtartóságnak a tárgyalást végzett tagja és ennek szolgálati előjárója, ki a tárgyaló tisztviselő által módosított tételek helyességét kivétel nélkül egyenként, a többieket kémpróbák útján vizsgálja és állapítja meg, s a ki az általa megvizsgált tételek helyességét aláírásával igazolja. A hitelességhez tartozik, hogy az aláírásoknál még a számtartóság pecsétjét is oda nyomják. Ha a számtartóságnak, a záradékon kívül észrevételei vannak: ezeket a számműveletet kísérő *jelentésében* mondja el.

2. Igen sok esetben azonban a tervezett rendelet számművelete nincs kidolgozva, hanem ezt alapjától kezdve, a számtartóságnak keli *elkészíteni*. Az ilyen esetek oly különfélék, hogy ezekre szabályt felállítani nem lehet. A bevételeknél állhatnak: a külön-

féle adók kivetésének, az illetékek kiszabásának, a kiadásoknál: a kölcsönöknek törlesztési tervezeteinek, mindenféle kiszámításoknak, kimutatásoknak stb. elkészítéséből. Mindezeknél az illető bevételi és kiadási törvényeknek, szabályoknak, és ezek számtartásának ismeretére, a *gyakorlati számtan* (4. 8. §§.) ügyes alkalmazására, s végül ezekből kifolyólag, a tervezett közigazgatási intézkedés számszeres tartalmának világos előadására, megfogalmazására van szükség. Legcélszerűbb, ha az ügydarab tárgyalásával megbízott tisztviselő, mindenekelőtt magát az ügydarab iktatmányát, s ennek elő- és kapcsolt iratait, mellékleteit tanulmányozza. Ezután a számtartóság birtokában lévő ide vágó feljegyzéseket teszi tanulmánya tárgyává, s összehasonlítja az iratok tartalmával. Ekkép a szóban forgó ügy mibenlétéről, céljáról, a körülmények és viszonyok alapos és beható tanulmányozása által, saját értelmi világában képet alkot, véleményt, meggyőződést szerez, s erről a fennálló törvényekre, rendeletekre, szabályokra, utasításokra, szerződésekre, határozatokra, tarifákra vagy hasonló korábbi esetekre való hivatkozással, mindenkor tárgyilagosan szerkesztett jelentést tesz.

Ha az alárendelt tisztviselőben, az ügy tárgyalása folytán olyan vélemény érlelődik meg, melynek előljárói részéről való elfogadása iránt előre nem bizonyos, közli azt ezekkel, s utasításukat kéri ki. Ha a nyert utasítást a maga részéről is helyesnek tartja, s így magáévá teszi: az ügydarabot ennek értelmében intézi el. Ellenkező esetben, tartozik ugyan az ügydarabot a nyert utasítás értelmében kidolgozni, de ebben nem saját véleménye nyervén kifejezést: csak a kidolgozásért, s nem az elintézés lényegéért is felelős. Ezt magán a fogalmazványon is kifejezheti, ha megjegyzi, hogy kinek utasítása szerint járt el. Ha az indokolásnál nagyobb mérvű számadatok csoportosítására volna szükség, ezek a jelentéshez mint külön *kimutatások* (74. §.) csatolandók. A számtartóságoktól gyakran nemcsak közigazgatási számfejtést, hanem ez ebből folyó rendeleteknek, utalványoknak, átiratoknak stb. elkészítését is kívánják. Ez csak azon esetekben jogos, midőn a szóban forgó vagyonváltozás minden kétséget kizárólag tiszta és világos (liquid). Ily esetben, munkakímélés céljából, a számtartóságok mintegy a közigazgatási számfejtés helyett készítik el magát az intézkedés tervezetét. Ha azonban a számtartóságnak aggályai vannak: ekkor jelentését úgy iparkodik szerkeszteni, hogy ennek ne csak tartalma, hanem szövege is a kiadandó rendeletbe átvehető legyen.

77. §. A közigazgatási számfejtés tárgyai és osztályozásuk.

(Átalában, bevételek, különleges rész, előkészítés, kiadások, szolgálatiak, személyiek, dologiak, szolgálatba lépéskor és alatt, bevégezése után, változó, állandó.)

A közigazgatási számfejtésnek átalában minden bevétel és kiadás tárgyát képezi. Csakhogy a *bevételeknek* rendszerint ágazatokként, megvannak a magok *különleges* törvényeik és szabályaik. Ezekben az ágazatokban tehát a közigazgatási számfejtést is, ezen különleges törvények és szabályok (75. §.) szerint kell megejteni. Azért ezeket, a mennyiben a számtartás igényli és terünk megengedi, a Különleges Részben fogjuk tárgyalni. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a *bevételeknél* is, a (X. szerint) kibocsátandó rendeletek *számszeres előkészítése*, a közigazgatási számfejtés fogalma alá tartozik.

A *kiadások* számfejtésére vonatkozó törvényeket, szabályokat sem lehet mind általánosítani. De lehet a kiadásoknak mégis egy olyan nagy csoportját megkülönböztetni, melyben bizonyos fokig *általános szabályok uralkodnak*. Ez a *közszolgálat*al járó kiadások csoportja; mert az állam alkalmazottjait nemcsak, *midőn szolgálatába felveszi* és ebben nekik az előhaladásra tért nyit, hanem később is, *a szolgálatuk alatt*, sőt ennek befejezése *után* is bizonyos körülmények között különféle *illetményekben* részesíti. Mindezeknek az illetményeknek körében meg lehet és meg kell különböztetni: 1. közszolgálatba lépésnek és 2. abban az előhaladásnak közigazgatási *számfejtési* munkálatait, még pedig tekintettel 3. a szolgálat tartama alatt és 4. a szolgálat után való illetményekre. A 2. alatti illetmények aztán újból lehetnek *A)* személyiek és *B)* dologiak. A *személyi* illetmények személyes szolgálatok fejében és pedig *a)* vagy állandó rendes szolgálatokért mint *állandó* illetmények, vagy pedig *b)* kivételes szolgálatokért, mint *változó* illetmények járnak. A közszolgálatal járó *dologi* illetményeket, az állami alkalmazottak olyan költségek fejében kapják, a melyeket azok az állam helyett a sajátjukból fedeznek. Mindezen illetmények kiméréséhez szükséges adatoknak, meghatározott módozatok szerinti összeállítása, megvizsgálása, rendezése és helyesbítése: a számtartóságok által történik. S mindezek a munkálatok a közigazgatási számfejtésnek képezik egy-egy változatát. Foglalkozzunk velök egyenként.

78. §. Közszolgalatba lépés és előhaladás abban.

(Kinevezés, választás, hatóság, feltételek, honpolgárság, erkölcs, jog, életkor, ennek minimuma, maximuma, kivételek, közigazgatási képzettség, általában, jegyzők, polgármester, számtartóságok, iroda, kegyelem, nők, szolgák, altisztek jogai, rangsorozatok, szolgalatban állók és nem állók, fizetési osztályok, 1—11, véglegesek, ideiglenesek, osztályzás, létszám. rang, ebben sorrend, cím, jelleg, önkormányzatnál levők, ezek sorrendje, alkalmasok, nem alkalmasok. Módjai, egyik osztályból másikba, fokozatból fokozatba, rangsor, érdemesség, fokozat, fegyelmi, ennek hatása, rangsorozat, állománykönyv, tartalma.)

1. *Közszolgalatba kinevezés és választás* útján lehet jutni. Mielőtt az illetékes hatóság, a hozzá ebből a célból beérkezett folyamodványok felett határozná, azokat a betöltendő állásra vonatkozó adatok megvizsgálása és a *rangsorozatnak* (nevezett *kimutatás*) összeállítása, esetleg észrevételeinek megtétele és az egészről való jelentéstétel, más szóval: közigazgatási számfejtés céljából a számtartóságoknak adja ki. Hogy ebben a számtartóságok helyesen járassanak el, ismerniök kell mindazokat az általános feltételeket és körülményeket, melyektől a kinevezés vagy választás függ, avagy a melyek ezeket előnyösen vagy hátrányosan befolyásolhatják. E szerint megkülönböztetünk *általános* és *különös* kellékeket. Az *általános* kellékekkel minden állami alkalmazottnak kell birnia. Ezek (az önmagától értetődő magyar *honpolgárság*, *erkölcsi*, *jogi* és *testi* kifogástalanságon kívül) főleg három csoportra oszthatók: *a)* a közsolgalatba való lépésre alkalmas életkor és *b)* képzettség, valamint *c)* az illetőnek multja avagy eddigi közsolgalatainak igazolása. *Különös* kellékek azok, melyeket csakis azok kötelesek beigazolni, kik oly állásokban óhajtanak szolgálni, melyek ezen különös kellékeket megkívánják. Itt csak az *általános* kellékekkel foglalkozhatunk.

a) Az életkor minimuma, melylyel közsolgalatba lépni lehet, a 18. életévben van meghatározva. A maximum 40 év. Kivételt csak a nyugdíjazott állapotból kinevezettek, valamint azok képeznek, kik korengedélyben részesülnek. Az alább tárgyalandó katonaltisztek azonban 45 éves korukig léphetnek közsolgalatba.

b) A vezérő és igazgató hatóságoknál, a *közigazgatási* tisztviselőknek képzettségükről legalább is azt kell igazolniok, hogy az *állami*, néhol e helyett: a *jogi* tudományokból az állami vizsgálatot kiállották. A *községi hatóságoknál* csak a rendezett tanácsú városok polgármesterei vannak magasabb képzettségre: az államtudományi

államvizsgálatra kötelezve. A *községi jegyzőséghez* közép- vagy ennek megfelelő más iskolai nyolcz osztály után, egy évi jegyzői vagy más közigazgatási gyakorlat és az 1900. évi XX. t.-czikkel életbe léptetett községi közigazgatási vizsga kell. Igazságügyi hatóságoknál rendszerint ügyvédi vagy birói, ügyészségeknél ügyvédi vizsgát kívánnak. Tankerületi, orvosi, műszaki, bányászati, erdészeti, posta-, táviró, levéltári és tengerészeti *hatóságoknál* rendszeren főiskolai *szak*-képzettséget, néhol ezek helyett államtudományi képzettséget fogadnak el. Tanfelügyelőknél és tollnokoknál a néptanítói, a levéltárt és a különféle *vagyont kezelő*, valamint *számtartó* tisztviselőknél legalább is középiskolai képzettséget és megfelelő érettségi vagy végbizonyítványt kívánnak. Az *irodát* kezelőknél csak közép- vagy ennek megfelelő szakiskolai négy osztály is elég. Valamennyinél még az egyes szakoknak megfelelő elméleti és gyakorlati szakvizsgák vannak. Így nevezetesen a mindenféle számtartóságoknál: a már előbb is tárgyalt *számtartási államvizsga*. Vannak azután olyan esetek is, midőn valamely vizsga bizonyos hivatali állásnak nem képezi előfeltételét, hanem csak a különben egyenlők között előnyt biztosít arra. Ilyen az orvostudorság a csak sebészoklevéllel szemben, és a *számtartási államvizsga* minden *vagyonkezelői* állásnál. Az elméleti képzetség igazolása alól csak a király adhat felmentést. Mind ez a qualificatio a férfi tisztviselőkre vonatkozik. A közszolgalatba lépő nőszemélyektől, altisztektől és szolgálától megkivánt képzetség csak egyes ágazatokban van meghatározva. A 12 évig, s e közben legalább 8 évig altiszti minőségben szolgált, avagy a szolgálati idő tartamára való tekintet nélkül, ellenség előtt vagy közbiztonsági szolgálatban további fegyveres szolgálatra alkalmatlanná vált, de különben egészséges egyénekre az 1873.: II. t.-czikk kimondta, hogy hivatalszolgai és altiszti állásokra mások felett előnnyel birnak. Sőt még az alsóbb rendű tisztviselői állások betöltésénél is, ha *már* alkalmazásban lévő vagy nyugdíjazott alkalmas egyén nem találkozónék: az említett altiszteknek más pályázók felett előnyt kell adni.

c) A közszolgalati érdemek az ú. n. *rangsorozatban* nyernek kifejezést és ennek készítésénél a jelentkezőket legelőbb is két csoportra kell osztani. Olyanokra, a kik a bemutatott okmányok szerint az állás betöltésére szükséges előbbi két általános kelléssel birnak és olyanokra, a kik nem birnak. Az utóbbiakra alább (b) után) visszatérünk. Az általános képzetségüket azután *az államnál* újból

két csoportra osztják, a szerint, a mint *állami szolgálatban* α) *állanak* vagy β) *nem állanak*.

α) Az állami szolgálatban állók (a gyakornokok kivételével) egymás között *fizetési osztályok* és ezeken belől végleges vagy ideiglenes minőségük és ismét ezeken belül rangjuk szerint sorakoznak. Az állami tisztviselők *fizetési osztályának* száma tizenegy. Az *elsőben* a miniszterelnök van. A *másodikban* vannak a miniszterek, az állami számvevőszéknek, a közigazgatási bíróságnak és a Curianak elnöke. A *harmadikba* az államtitkárok, az állami számvevőszék alelnöke, a Curia másodelnöke, a fumei kormányzó, a közigazgatási bíróság másodelnöke és a táborszernagyok (lovassági tábornokok) tartoznak. A *negyedikben* vannak a közigazgatási bíróság tanácselnökei, a Curia tanácselnökei, a királyi ítélőtáblák elnökei, a koronaügyész és az altábornagyok. Az *ötödikbe* tartoznak az udvari, a miniszteri és állami számvevőszéki tanácsosok, curiai és közigazgatási bírák, kincstári jogügyi igazgató, főügyészek, s a honvédelmi számtartóság igazgatója és a vezérőrnagyok, királyi táblai tanácselnökök, budapesti rendőrfőkapitány. *Hatodikban* vannak: a miniszteri és számvevőszéki osztálytanácsosok, egyetemi és műegyetemi rendes tanárok, a királyi tanácsos pénzügyigazgatók, fővárosi adófelügyelő, a jog-, bánya-, erdő- és pénzügyi főtanácsosok, fővám-, posta-, erdő-, jószágigazgató; a miniszteri számtartóság igazgatója és némely főnöke, az ezredesek stb. A *hetedikbe* tartoznak a miniszteri és számvevőszéki titkárok, az egyetemi és műegyetemi rendkívüli tanárok, a miniszteri számtartóságok némely főnöke, a jog-, bánya-, erdő-, posta-, műszaki és pénzügyi tanácsosok, némely régibb törvényszéki és járásbíró, királyi ügyész, tanfelügyelő, gimnáziumi, reáliskolai, felsőbb leányiskolai, tanító- és tanítónőképző-intézeti igazgató; az alezredesek stb. A *nyolczadikba* tartoznak: miniszteri segédtitkár, számtanácsos és számvevőszéki számvizsgáló, főmérnökök, iroda főigazgatók, különféle igazgatósági titkárok, legtöbb törvényszéki és járásbíró, ügyészek, állampénztári pénztáros és ellenőr, alerdőfelügyelő, főerdőmester, fővámszedő és vámfőellenőr, középiskolai igazgatók és régibb tanárok, őrnagyok stb. A *kilenczedikbe* jönnek: miniszteri, királyi táblai, főügyészségi, jogügyi és orsz. levéltári fogalmazó; aljárásbíró, királyi és kincstári alügyész; különféle igazgatósági segédtitkárok, számvizsgáló, számvevőszéki számellenőr, legtöbb adóhivatali pénztáros, államépítészeti mérnökök, főerdészek, a századosok, pénzügyőri főbiztosok stb. A *tizedikben*

vannak: miniszteri, jogügyi, postatakarékpénztári, királyi táblai, rendőrségi segédfogalmazók, pénzügyi, dohányjövedéki és postatávíró fogalmazók, bírósági jegyzők, számellenőrök, számvevőszéki számtisztek, legtöbb adóhivatali és más ellenőr, főhadnagy stb. Végül az *utolsó*, vagyis *tizenegyedik* fizetési osztályban állnak: a számtisztek, pénztári segédtsízt, adótsízt, mindenféle hivataltsízt, iroda- és segédtsízt, kezelő, sójövedéki mázsatsízt, írnok, tollnok, hadnagy stb.

Az *ugyanazon* fizetési osztályba tartozók aztán, újból két csoportra oszlanak a szerint, a mint *véglegesen* vagy *ideiglenesen* vannak kinevezve. Az *ideiglenes* tsíztviselők kétfélék lehetnek. Vagy bizonyos fizetési osztályokban, bizonyos számú állás ideiglenesen van rendszeresítve, a melyből a végleges állásokba csak akkor juthatni, ha ilyenek megüresednek; vagy pedig véglegesen rendszeresített állásokra egyeseket próbaszolgálat avagy valamely pótolható hiány (vizsga stb.) miatt ideiglenesen neveznek ki. Ezek létszámai, a végleges minőségben kinevezettek után következnek s a véglegesek s ideiglenesek létszámaik keretén belől személyes rangjuk szerint sorakoznak.

A *rang* a tsíztviselőnek hasonló minőségű tsíztársai *létszámában* elfoglalt helyét jelenti. *Létszám* alatt pedig a hasonló minőségű tsíztviselők összességét kell érteni. A rangsort az Ő Felsége által kinevezetteknél a legfelső elhatározásnak, más kinevezetteknél a kinevezési okirat keltének napja határozza meg. Az *elsőséget* azok között, kik ugyanegy napon neveztettek ki, ha már előbb is államszolgálatban és egy létszámban voltak, a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt rangsor adja meg. Ha pedig különböző létszámban voltak, első sorban a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt fizetési osztály; ennek egyenlősége esetében, az ugyanebben eltöltött hosszabb szolgálati idő, és ha az is egyenlő volna, a nyugdíjba beszámítható hosszabb szolgálati idő, vagy végül, ha ez is egyenlő találna lenni: akkor a kinevezés sorrendje dönt. Akkor is, ha mind olyanok neveztetnek ki, a kik a kinevezést közvetlenül megelőzőleg, államszolgálatban nem voltak: a kinevezés sorrendje állapítja meg a rangsort. Ha már előbb is államszolgálatban állók és nem állók együtt neveztetnek ki, az előbbieik rangban megelőzik az utóbbiakat. A valóságos állásúak fizetési osztályainál magasabb állás *címével* és *jellegével* bírók, vagy a tsíztán csak *tsízteletbeli* állások: az ezen állással járó illetményeket kivéve, a különben megillető minden

előnyben részesülnek. A *cím* használatán kívül semmi előnnyel sem jár.

β) A nem állami szolgálatban állókat ismét fel kell osztani önkormányzati szolgálatban állókra és *nem* állókra. Ha az *önkormányzat* szolgálatában állók életkora és képzettsége különben a követelményeknek megfelel: akkor az állami szolgálatban állók után ezek is felsorolandók. És pedig, az ugyanazon *hatáskörrel* bírók idősbbségének sorrendje szerint, külön a törvényhatóságiakat és külön a községeket. Az előbbiekre (1904. X. t. cz.) irányadó, hogy a megyeiek az előbb tárgyalt fizetési osztályokba beletartoznak. Így az alispán a hatodik, a főjegyző, árvaszéki elnök, főügyész és némely főszolgabíró a hetedik, a főorvos, első osztályú aljegyző, főszolgabíró és árvaszéki ülnök a nyolczadik, alügyész, másod, aljegyző, első osztályú szolgabíró, levéltárnok, irodaigazgató a kilencedik, harmad aljegyző, másod szolgabíró, árvaszéki fogalmazó, járási és alorvos, másod levéltárnok, közgyám, irodatiszt, nyilvántartó, iktató, kiadó, irattárnok a tizedik, s minden más megyei tisztviselő a tizenegyedik fizetési osztálya tartozik

Ezek után betűrendben fel kell sorolni, a közszolgalatban ugyan sehol nem álló, de különben *alkalmas* egyéneket. Végül pedig a vagy koruk, vagy képzettségüknél avagy mindkettőnél fogva alkalmatlanokat kell felsorolni.

2. Az állami és önkormányzati közszolgalatban *előhaladni* vagy *kinevezés* vagy *választás* avagy *előléptetés* útján lehet. Az alsóbb fizetési osztályból a magasabba, rendszerint kinevezés vagy választás útján, ugyanazon fizetési *osztálynak* (a 79. §-ban tárgyalandó) különböző *fokozatai* között a magasabba: fokozatos előléptetés útján jut az állami tisztviselő. És pedig oly módon, hogy az egy és ugyanazon fokozatban eltöltött öt év után az 5—8 és négy után a 9—11 osztálybeliek, osztályuk második fizetési fokozatából az elsőbe lépnek elő. A kinevezésnél a rangsor mellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmazhatóság a döntő. A kinevezés rendszerint az illető fizetési osztály alsó fokozatába való sorozással történik. Ha az előléptetésre sorszerint jogosult ellen fegyelmi eljárás van folyamatban: előléptetését az eljárás jogerős befejezéséig függőben kell tartani. Ha pedig időközben a magasabb fizetési fokozatban több állás üresedik meg: ezekre a fegyelmi eljárás alatt levő után következők lépnek elő. De ezzel az előbbi meg nem előzik; mert ha ez a fegyelmi eljárás végén büntetés alá nem, vagy csak olyan alá

esik, amely a fokozatos előléptetés megvonásánál enyhébb: részére a magasabb fizetést attól a naptól kell utalványozni, a melytől kezdve az őt rangsor szerint, fegyelmi vizsgálat nélkül eredetileg megillette volna. Mindezekből az látszik, hogy ha a megüresedett állásokat nem pályázat útján töltik be, hanem azokat a hatóság kebelében előléptetés, kinevezés vagy választás útján akarják betölteni: ebben az esetben is a számtartóság vagy meghatározott időközökben, vagy a hatóság felhívására esetről-esetre: *rangsorozatot* szerkeszt és terjeszt be a hatósághoz.

Ezt a számtartóság csak úgy teheti, ha az állami alkalmazottaknak tanulmányaikról, fizetési osztályaikról végleges vagy ideiglenes minőségükről, különféle kinevezésükről, előléptetésükről valamelyes *nyilvántartást* vezet. Ez történik az ú. n. *állománykönyvekben* (a közig. segédszolgálat egy része). Ezekben az alkalmazottaknak minden olyan személyi és családi viszonyait is nyilvántartják, melyek számukra jogokat és kötelességeket állapítanak meg, előnyt biztosítanak vagy hátrányt okoznak. Például születési hely, az életkor, nyelvismeret, szolgálati kitüntetések esetleg büntetések, a család tagjainak száma stb. Ebből a célból az ilyen adatokat vagy saját érdekükben az alkalmazottak maguk, vagy pedig a szolgálat érdekében hatóságok közlik a számtartóságokkal.

Források: Szolgálati szabályzat. Kiadja a m. k. p. ü. miniszterium 1896. és 1883: I., 1893: IV., 1897: XX t.-cz., 1904: I. t.-cz., 1904: X. t.-cz.

79. §. Illetmények a közszolgálat tartama alatt.

(Állandók, segélydíj, osztályozásuk, fizetés, osztályok és fokozatok szerint, létszám, lejárát, altisztek, szolgák, büntetés, lakáspénz, osztályozás, főváros és külföld, pótlékok, osztályozás, anyagjárandóság, váltság, napidíjasok, gondozójuk, önkormányzat, változók, utazás, gazdaságos, gőzhajó, vasút, málha, bérkocsi, fuvarpénz, emelt, mérsékelt, egyéb felszámítások, helyben, előleg, számla, két hét, $\frac{1}{4}$ év, napló, költözködés, család, cseléd, málha, kocsin, butor, rendelkezés alattiak, napidíj, fokozataik, gyakornokok, díjnokok, szolgák, félnap, mérsékelt, díjak, átalány, felosztása, önkormányzat, dologiak, jutalék, fiz. előleg esete, segély oka, helyettesítés, rendelkezés alatt, kedvezményes év, felfüggesztés, önkormányzat.)

A) A 77. §-ban említett *személyes* illetmények a) állandók, b) változók.

a) Az *állandó* illetmények: 1. a segélydíjakra, 2. a fizetésekre, 3. a lakpénzekre, 4. a személyes pótlékokra, 5. az anyag járandóságokra és 6. a napidíjasok illetményeire oszolnak.

1. A gyakornokok állami tisztviselők ugyan, de fizetési osztályba nem tartoznak, s ezért fizetésük nincs, hanem rendszerint csak *segélydíjban* részesülnek. A segélydíj a megkivánt fő-, közép- vagy ennél kevesebb iskolai tanulmányokhoz mértén évi vagy 1000—1600, vagy 800 avagy végül 600 korona.

2. Minden *tisztviselőt fizetési* osztályának megfelelő fizetés és lakpénz illet meg. Az 5—11. fizetési osztályba sorozottak fizetéséről és lakpénzéről alább ezen a lapon közlünk egy kimutatást, s megjegyezzük, hogy a magasabb fizetési osztályban lévők fizetése, és pedig: a negyedik osztályban tizennégy, a harmadikban tizenöt, a másodikban huszonnégy, s az elsőben negyvenezer korona. Ha az egy létszámba tartozó állások összes száma a fizetési osztályok különböző fokozatai között egyenlően fel nem oszthatók: a fölös számú állásokat arányosan a magasabb fizetési fokozatokba kell sorozni. Kivételek nevezetesen az igazság- és közoktatásügy körében fordulnak elő. Minden tisztviselőt, a fizetési osztályában rendszeresített különböző fizetések közül, előzetes havi részletekben, az illeti meg, mely a létszámban elfoglalt rangjának megfelel. Ha a kinevezés és az állás elfoglalás,

Fizetési osztály	Fizetési fokozat	Fizetés koronákban	L a k p é n z k o r o n á k b a n			
			I. Budapesten, Fiumében és a magyar korona országain kívül fekvő állomás- helyen	II. Az I—III. katonai lakbér- osztályzatokba sorozott állomás- helyeken	III. A IV—VI. katonai lakbér- osztályzatokba sorozott állomás- helyeken	IV. A VII—X. katonai lakbér- osztályzatokba sorozott állomás- helyeken
V.	1.	11600				
	2.	9600	2000	1400	1200	1000
VI.	1.	7200				
	2.	6400	1600	1120	960	800
VII.	1.	5400				
	2.	4800	1200	840	720	600
VIII.	1.	4000				
	2.	3600	1000	700	600	500
IX.	1.	2900				
	2.	2600	800	560	480	400
X.	1.	2200				
	2.	2000	700	490	420	350
XI.	1.	1600				
	2.	1400	600	420	360	300

a hónap első felében történik, akkor a fizetés a hónap közepétől, különben pedig a következő hónap elsejétől jár; előléptetés esetén pedig annak a hónapnak első napjától, a mely az igényt megállapító szolgálati idő leteltét közvetlenül követi. A bíróságokra nézve kivételek vannak. Az *altisztek* évi fizetése öt évi szolgálaton alól egy ezer (postánál egyezeregyszáz) öt éven túl még kétszáz s tiz éven túl még háromszáz korona. A hivatalszolgák fizetése, hat-, hét- és nyolczszáz s tiz évi szolgálat után még kétszáz korona. Általános szabály, hogy a fizetés csak fegyelmi büntetés esetében szállítható le.

3. A *lakáspénzről* megjegyezzük, hogy a katonai lakbérosztályokba be nem osztott helységek is, az előbbi lapon közölt kimutatás II—IV. osztályába, a házbérvallomások alapján beosztvák és azokat az egyik osztályból a másikba áthelyezni nem lehet. A hivatalos lakást élvezők: lakáspénzt nem kapnak. Ha a kinevezett vagy áthelyezettnek bármely okból lakáspénze nem volt: ez neki a következő hónap elsejétől, különben az utolsó lakbérnegyedre következő hó első napjától, évnegyedes előleges részletekben jár. A bíróságokra itt is kivételek vannak. Az altisztek és szolgák lakáspénze évi háromszáz, kétszázhatvan, kétszáz, egyszáznyolczvan és egyszázhatvan koronát tesz.

4. A *pótlékok* nagyon különböző természetűek. α) Vannak olyanok, melyek fizetés jellegével birnak és az alapfizetés emelésével sem szűnnek meg. Ezeket *korpótlékoknak* is mondják. β) Ellenben a fizetés jellegével bíró némely személyes pótlék csak addig jár, míg az illető azt fizetésül megkapja. γ) Más pótlékok pedig fizetés jellegével nem birnak, de addig járnak, míg az illető azt fizetésül megkapja. δ) Némely pótlékok fizetés jellegével sem birnak, csak bizonyos működési körhöz vagy helyhez (mint működési pótlékok munkadíjak, átalányok) vannak kötve. Mindezeknek azonban törvényen, avagy törvényes intézkedésen, személyi járandóságoknál: költségvetési részletezésen avagy illetményszabályzaton kell alapulniok.

5. Némely gazdasági ágazatban állandó illetményekhez tartoznak még bizonyos *anyagjárandóságok*. Ilyenek: bizonyos mennyiségű fa, só, gabona, bor, sör, világítás; földek használata, eladási és jövedelmi százalék, a szolgák berruhája stb. Mindezek a jogosítottnak attól a naptól kezdve járnak, a melytől a fizetés jár és pedig havi, évnegyedi vagy évi összegekben, a gazdasági viszonyok természetéhez képest. Ezeket a járandóságokat a jogosítottnak lakására is kell szállítani, ha csak érték nem inkább készpénz váltságösszeget vesz igénybe, melyet az azon vidéki piaczi árak szerint kell számítani.

6. *Napidíjasoknak* az olyan alkalmazottakat nevezzük, kik rendszerint valamely kisebb tisztviselői munkakört, nem kinevezés, hanem csak felvétel útján: felmondhatás mellett töltenek be, s csakiknek illetményeik kiszabásánál, az időt nem az évvel, hanem a nappal mérik. A napidíj vidéken egy korona 60 fillértől, a fővárosban két koronától elkezdve, hat-nyolcz koronára is felrüg. Ügyeiket minden hatóságnál és nagyobb hivatalnál külön három tagú bizottság gondozza.

Az *önkormányzó* hatóságok közül a *vármegyei* alkalmazottak fizetési osztályonként, az államiakkal egyenlő illetményekben részesülnek. (1904. X. t. cz.) A *községiek* közül a körjegyző, nagyközségi jegyző, avagy főjegyző javadalmazása (1904. XI. t. cz.) a lakáson vagy megfelelő lakáspénzen felül egyezerhatszáz, s a rendszeresített állásra élethossziglan megválasztott aljegyzők, segédjegyzők és jegyző-segédeké pedig egyezer koronánál kevesebb nem lehet. Az előbbiek javadalmazása négyszer, öt évenként egyszáz koronával, valamint az általuk végezhető írásbeli magánmunkálatokért, szabályszerűen felszámítható díjakkal és a különféle (irodai, úti, irnoktartás stb.) átalányokkal is emelkedik. A törvényhatóságú és rendezett tanácsú *városok* alkalmazottjaiknak állandó személyes illetményeit szabályrendeletileg a saját viszonyaikhoz mértén állapították meg. Ezek tárgyalásába tehát itt nem bocsátkozhatunk, hanem csak annyit jegyzünk meg, hogy rendszerint azok is az államiakhoz hasonló illetményekkel szoktak birni.

b) A *változó* illetmények 1. jutalom, 2. fizetési előleg, 3. pénzsegély, 4. helyettesítési díj, 5. a kedvezményi év és 6. az élelmezési illetmény.

1. A ki hivatása körén túl valamely rendkívüli szolgálatot tesz: *jutalomban* részesül. Ez kétféle: a) rendkívüli, midőn egyeseknek azt a hatóság belátása szerint adja és b) rendes vagyis helyesebben *jutalék*, midőn az előre meghatározott esetekben és mértékben osztalékül kijár. 2. A ki szolgálatát kifogástalanul végzi és igazolja, hogy háztartásával szorult helyzetbe jutott: *fizetési előleget* kaphat. Ezalatt a fizetésnek legfeljebb három havi összegéig terjedő, kamat nélkül adott olyan kölcsönt kell érteni, melyet a felvevőnek fizetéséből azután legtovább husz havi részletekben levonnak. 3. A kinek szorult gazdasági helyzetén a fizetési előleg sem segít, az (többnyire kisebb állású egyének) *segélyben* is részesülhet. Ez alatt

az államtól ajándékba kapott valamely pénzösszeget kell érteni. 4. Ha valamely megüresedett állásnak munkakörét a saját magáé mellett a betöltésig is valaki ellátja: akkor ennek *helyettesítési díjat* szoktak engedélyezni. 5. A szervezeti változtatások alkalmával, néha nem minden tisztviselő nyer a törvényes létszámban azonnal elhelyezést. Az el nem helyezetteket *rendelkezés alá* kerülteknek mondják. Ebben az állapotban legalább is egy évig, fizetésüket és lakáspénzüket megtartják. Ha azonban ennek a *kedvezményes évnek* lejártáig valamely rendszeresített állásra szert nem tesznek: a 80. §-ban tárgyalandó szabályszerű elbánás alá esnek. 6. Az állásától felfüggesztett tisztviselőnek, ha önmagát és családját nem képes másképp fentartani, *élelmezési* illetmény czímen fizetésének legalább is $\frac{1}{3}$ -da jár. Ez az összeg azonban az illetőnek nyugdíj igényeihez mérten ennek $\frac{2}{3}$ -dára emelhető. Az altiszteknek és szolgáknak, ha az említett módon számított illetményeikből kitelik, legfeljebb napi 42 fillér, ellenkező esetben a kitelt kevesebb engedélyezendő.

A változó illetmények közül az *önkormányzó* hatóságoknál szabályrendeletileg, habár egymástól rendkívül különböző összegekben, de leginkább a *napidíjak* vannak megállapítva.

B) *Dologi* illetmények 1. az úti és 2. költözési költségek, 3. a butorkárpótlás, 4. a napidíjak és 5. az átalányok.

1. Hivatalos kiküldetések esetében az alkalmazottakat, első sorban *úti költségek* illetik meg. Ha az utazást egészben vagy részben vasúton vagy gőzhajón avagy kocsin is meg lehet tenni: akkor ezek közül az olcsóbbnak a költsége jár. Az 1—7. fizetési osztályba tartozó tisztviselők a vasutaknak első, a többiek második osztályát, az altisztek és szolgák a harmadikat számíthatják fel. Az 1—3. osztályúak kíséretében utazó tisztviselőknek az első osztály jár. Hajón a tisztviselőt első, másokat másodosztályú és esetleg valamennyit 50 kg. mátha-túlsúlyért járó szállítási díj illeti meg. Ezenkívül a vasúti vagy hajóállomáshoz és vissza, a szokásos árban kétfogatú bérkocsit és ezzel járó podgyászvitelbért is számíthat fel. A kocsin való utazásnál fuvarpénz jár. Az oly rendkívüli igazolt kiadásokat, melyek az utazás folytatására feltétlenül szükségesek voltak, vagy éppen idő- és költségmegtakarítást eredményeztek, továbbá útvámokat, hídpénzeket stb. szintén fel lehet számítani. A hivatali állomás székhelyének belterületén (vámvonalon) belül, de két kilométeren túl terjedő kiküldetéseknél is szabályszerű bérkocsidíj, a vámvonalon kívül pedig fuvardíj jár. A kiküldött tiszt-

viselő valószínű úti költségének $\frac{2}{3}$ -da, neki úti *előlegül* adható. Az utazás befejezésének napjától számított két hét alatt, úti számlát tartozik bemutatni. A külön kiküldetés nélkül, sűrűn utazók évenkéntként számolhatnak. Az elvégzett szolgálati cselekményeket vagy az úti számlában, vagy ennek mellékletében időrendi sorban tüzeseten és határozottan körül kell írnia, valamint azt is, hogy vett-e fel és mely pénztárnál, mely naplócikk alatt úti előleget? Továbbá a számla szerint netán visszafizetendő előlegmaradvány a számla letárgyalása után azonnal visszafizetendő. Egyébiránt az úti költségekre nézve az *egyes gazdasági ágak* körében, a legrészletesebb meghatározások vannak érvényben.

2. A kiket nem saját kérésükre, avagy maguk okozta körülmény folytán, hanem tisztán csak a szolgálat érdekében *hivatalból* helyeznek át más állomásra: az ilyeneket *költözési* költség illeti meg. Ez áll: az áthelyezett fizetési osztályát megillető használatából a vasutnak vagy gőzhajónak úgy maga, mint felesége és vele átköltöző azon gyermekei részére, kiket ő élelmez. Továbbá: a fizetési osztály és a költözködő családtagok számához képest, a tényleg vele átköltözött meghatározott számú cselédség részére: az utolsó osztályért valamint a málha-túlsúlyért fizetett összegekből. Ha kocsin történik az utazás, az 1—2 családtaggal utazót fizetési osztályát megillető fuvarpénz másfélszerese, ha pedig még többedmagával van: akkor kétszerese illeti meg.

3. A 2. szerint áthelyezettet *butorkárpótlás* czímen, ha nőtlen vagy gyermektelen özvegy: egy havi, 1—2 családtaggal: két, s ennél többedmagával, három havi fizetés illeti meg. A rendelkezés alattinak (lásd jelen §. b) 5.), ha a kedvezményi éven belől helyezik át, fél kárpótlás, ezen túl pedig semmi kárpótlás nem jár.

4. Az 1. és 2. alattiaknak kiküldetésük és utazásuk egész idejére, fizetési osztályuknak megfelelő *napidíjakra* van igényük. Ez az 1—11. fizetési osztályban a következő: 40, 35, 30, 25, 21, 16, 13, 10, 8, 7 és 6 K. A gyakornokoknak is 6 K, díjnokoknak napidíjukon felül 4 K jár. Az altisztek 4 K-t, a szolgák 3 K díjat kapnak. Ha a kiküldetés az állomás helyen kívülre, s nem is egész napra terjed, mégis egész napidíj jár. De ha a kiküldetés a szolgálati állomás helynek belterületére a vámvonalon kívül van, s a szolgálat érdekében csak délre és nem éjjelre is kell a színhelyen maradni: ekkor fél napidíj jár. A kerületre szorítkozók, a 10—11.

fizetési osztályt kivéve, csak a közvetlen alsóbb osztály díjait számíthatják fel.

5. *Átalány* alatt oly összeget értünk, melyet számadás terhe alatt vagy a nélkül valamely célra tetszés szerint használnak fel. Ilyen átalány a különféle célokhoz képest, különféle lehet. Legnevezetesebbek ezek között: *a)* az *utazási* átalány, melyet olyan tisztviselőknek szoktak adni, kik gyakran ellenőrizhetetlen utazásra kénytelenek menni, a kiknek tehát ha átalányuk van, bizonyos területen belül sem napidíjakat, sem úti költséget fel nem számíthatnak; *b)* a *lótartási* átalánynyal bírók, bizonyos területen belül csak napidíjakat számíthatnak fel; *c)* az *irodai* átalányok, melyet *hivatali* és *egyéni*re kell felosztani a szerint, a mint az a hivatal együttesen fedezendő szükségletére szolgál, vagy pedig az egyeseknek jár, hogy szükségleteiket maguk fedezzék. Az előbbihez mindenféle papiros, fűtés, házvilágítás beszerzése, a butorok és más felszerelési tárgyak jókarban és tisztán tartása, tatarozása stb. tartozik. A személyi átalányból pedig, melyet *irodaira* és *világításra* szoktak megkülönböztetni, mindenki íróasztalát tartozik a neki szükséges író és világító szerekkel ellátni. Az önkormányzatoknál szabályrendeletileg főleg úti költségek és különféle átalányok vannak rendszeresítve.

Források: az előbbi §-nál említett püm. szabályzat; 1883: XV., 1893: IV., 1897: XX. és XXIV. t. cz., P. K. 1896. évi 10. sz. minisztertanácsi szabályzat.

80. §. Nyugalmi illetmények.

(Igény, állandók, egyszersmindenkoriak, alap, beszámíthatás, legalább, özvegy, árva, kivételek, korengedély, nyugdíjazás felosztása, feltételei, idő és nyugdíj mennyisége, végkielégítés, kedvezményes, özvegy és árvák ellátásának feltételei, szülőtlen, özvegyi nyugdíj, nevelési járulék, szabályos kor, hat gyermek, altisztek, nyugdíjas elhalálozása, végkielégítés, eljárás, szünetelés megszűnés, temetési járulék, nők, követelések, kegyelem, díjnokok, önkormányzat.)

A kit az állam 1. tisztviselő (díjnokokról alább külön szólunk), 2. altiszt vagy 3. szolga minőségben fizetéssel alkalmaz, annak, ha a szolgálat kötelékéből saját hibáján kívül megválk, önmaga és családja részére, az alább következő feltételek mellett vagy *a)* állandó, vagy *b)* egyszersmindenkorra való ellátásra van igénye.

a) Az előbbi alatt ő és özvegye nyug-, esetleg kegydíját és a gyermekek nevelési járulékát, *b)* az utóbbi alatt a nyugdíj megváltást, a végkielégítést és a temetkezési járulékot kell érteni.

Mind ennek alapjául az illető alkalmazottnak beszámítható 1. *szolgálati ideje és 2. javadalmazása* szolgál. Beszámítandó pedig: 1. az az időtartam, melyet az alkalmazott az első hivatalos eskü letétele vagy ennek hijában, a szolgálatba lépés napjától, szakadatlanul állami vagy ezzel egyenlőnek elfogadott szolgálatban töltött; 2. az a fizetés, zsold, bér, s ezeknek része gyanánt kiszolgáltatott anyagjárandóságnak értéke, valamint személyi és korpótlék, melyet a tényleges szolgálatban legutoljára élvezett.

Általános szabályul szolgál az, hogy a kinek legalább is *tíz év* beszámítható szolgálata van: annak nyugdíj, a tíz éven alul végkielégítés jár. Az özvegyet és árvákat pedig a férj, illetőleg apa beszámítható *öt évi* szolgálata után nyugdíj, illetőleg nevelési járulék, öt éven alul végkielégítés illeti meg. Kivételt képeznek a *miniszterek*, az *állami számvevőszék elnöke*, az *államtitkárok* és a *főispánok*. A két előbbieket, ha mint ilyenek, vagy ezt megelőzőleg államtitkár minőségben, egyhuzamban legalább három évig szolgáltak s állásuktól felmentetnek: 8000 korona nyugdíjat kapnak. Az államtitkárok nyugdíja, a miniszterekre nézve meghatározott feltételek mellett évi 4000 korona. Ugyanezen előfeltételek mellett a miniszter és az állami számvevőszék elnökének özvegye részére évi 4000 korona, az államtitkár özvegye részére évi 2000 korona nyugdíj jár. Mindezek az összegek azonban az illetőknek abban, vagy más más minőségben töltött hosszabb állami szolgálatuk alapján magasabbra is mehetnek. A főispánokról a különleges részben, a belügyi nyugdíjtárczánál fogunk szólni. *Kivételt* képeznek továbbá az ideiglenesen alkalmazottak, valamint a kik az államszolgálatba 40-ik életévük betöltése után, vagyis: korengedélylyel léptek; mert ezek sem maguk, sem családjuk tagjai részére végkielégítést nem igényelhetnek. Nyugdíjra azonban, illetőleg nevelési járulékra jogosultak mégis, ha az alkalmazott beszámítható tíz évig szolgált, illetőleg az ideiglenesen alkalmazott öt évi, a korengedély mellett alkalmazott pedig, tíz évi szolgálat után halt el.

A *nyugdíjazás* vagy igeiglenesen vagy véglegesen történik. *Ideiglenesen*, ha az illető: *a)* hosszasan, de gyógyíthatólag beteg; *b)* ha szervezkedés, vagy *c)* ellene hozott fegyelmi ítélet folytán akkor, megfelelő állásra el nem helyezhető. *Véglegesen a)* ha kötelességének teljesítésére végleg képtelen; *b)* ha a köteles szolgálati időt vagy végül, *c)* ha 65-ik életévét betöltötte. A 70-ik életévük betöltéséig szolgálható igazságügyi tisztviselőkről, a különleges részben az

igazságügyi nyugdíj-tárczánál szólunk. Az ideiglenesen nyugdíjazottak, a nyugdíjazás okának megszűntével újból alkalmazhatók, kivéve, ha időközben a végleges nyugdíjazás okának előfeltételei bekövetkeztek, a mire azután állandó nyugalomba helyezendők. A köteles *szolgálati idő: általában* a szolgálatban megszakítás nélkül töltött 40 év; tanítókra, tanárookra rendszerint 30 év. A tanítói (tanári) és más tiszti szolgálat egymásba arányosan számít. Az *alkalmazott nyugdíjának* minimuma, az első tíz év után a beszámítható javadalom 40⁰/₀-a; minden további év után 2—2⁰/₀-kal, a tanárok (tanítók 3—3⁰/₀-kal kapnak nagyobb összeget. A beszámítható javadalomnak teljes összegénél nagyobb nyugdíjban senki sem részesíthető, még ha 40 évnél tovább szolgál is. Sőt a nyugdíj 16,000 koronát egyáltalán meg sem haladhat, még az ennél nagyobb javadalommal bíróknál sem. Az alkalmazott *végkielégítése*, ha szolgálati ideje 5 évet meg nem halad, javadalmának egy évi összege, öt éven túl egész tíz évig, két évi összeg.

Átalában tehát a nyugdíjban való részesítésnek az az első feltétele, hogy az alkalmazott legalább tíz, illetőleg öt évig szolgált legyen. Ha azonban az alkalmazott a *szolgálat* teljesítése közben vagy annak következtében *vált szolgálatképtelenné*, nyugdíjra akkor is igényt tarthat, ha tíz évet még nem is szolgált volna. A nyugdíj ilyenkor a legutoljára élvezett beszámítható javadalomnak 50⁰/₀-áig terjedhet. Ha pedig szolgálatideje a tíz évet már meghaladta, nagyobb nyugdíj is engedélyezhető, mint a mennyi neki különben jár. Ha pedig az alkalmazott *életét* szolgálat közben vagy bebizonyíthatólag ennek következtében *veszté* el, az özvegyek és árvák nyugdíjra, illetőleg nevelési járulékra akkor is igényt tarthatnak, ha az alkalmazott öt évi szolgálattal nem birt is, de egyéb törvényes feltételeknek különben megfelelt. Kiterjed ez a kedvezmény az ideiglenesen, vagy korengedély mellett alkalmazottak hátrahagyott családjára is.

Az özvegyek és az igényjogosult apától származó árváknak ellátásban való részesítése, még a következő kellékek igazolásához van kötve: 1. hogy a férj illetőleg apa, a tényleges szolgálat ideje alatt vagy előtt lépett házasságra; 2. hogy a nő az igényjogosultság beálltakor férjével együtt élt; 3. hogy a nő erkölcsös életet folytasson; 4. hogy a nőnek férje halálakor, vagy ettől, vagy szintén igényjogosult korábbi férjétől származott legalább három, még anyai ellátásban álló gyermeke legyen, esetleg teherben legyen; vagy 5

hogy a férjnek korábbi házasságából származott gyermekeivel együtt legalább három gyermek anyai ellátásban részesüljön.

A *szülőtlen* árvák, valamint az olyan apátlan árvák, a kiknek atyjuk öt évig szolgált ugyan, de anyjuk nyugdíjban nem részesülhet (pl. mert férjével nem élt együtt, attól törvényesen elvált, erkölcs-telen életet folytat stb.) vagy özvegyi nyugdíjának élvezete megszűnt (pl. mert újból férjhez ment): számukra való tekintet nélkül részesednek *nevelési járulékban*. A gyermekek közül csak azok kapnak nevelési járulékot, a kik a szabályos kort még el nem érték. Az állami tisztviselők, továbbá a tanárok (tanítók) özvegyei, férjök legutoljára élvezett beszámítható javadalmának 1200 koronáig: ennek 50%-át, az 1200 koronát meghaladó rész után, ennek 20%-át kapják *özvegyi nyugdíj* fejében. A többi alkalmazottak özvegyeinek nyugdíja, az említett javadalomnak $\frac{1}{3}$ részéből áll. Özvegyi nyugdíj czímén 5000 koronánál többet senki sem kaphat. Az állami *tisztviselők* és a tanárok (tanítók) *árvái*, *nevelési járulék* fejében a szabályos kor eléréseig, az anyjokat megillető özvegyi nyugdíjnak fejenként és külön $\frac{1}{6}$ -át kapják.

Szabályos kor alatt a tisztviselők, továbbá a tanárok (tanítók) gyermekeinél a betöltött 20-ik, leánygyermekéinél a 18-ik, altisztek és szolgák gyermekeinél a betöltött 16-ik, leánygyermekéinél a 14-ik életév értendő. A nevelési járulékok együttes összege, az özvegy nyugdíjának összegét meg nem haladhatja. Ezért, midőn hat gyermeknél több látandó el, minden egyes gyermek csak annyi nevelési járulékot kaphat, a mennyi az özvegyi nyugdíj összegét elosztva a gyermekek számával, egy gyermekre esik. De ha később elhalálozás vagy a szabályos kor elérése folytán, egy vagy több gyermek nevelési járuléka megszűnik, ezek megszűnt járuléka a többinek javára osztandó szét. Az *altisztek* után maradt gyermekek fejenként évi 36 koronát, a szolgák után maradt gyermekek pedig fejenként 24 koronát kapnak nevelési járulék czímén. A napszámosok hátrahagyottjai azonban semminemű ellátásban nem részesülnek. A szülőtlen, valamint a szülőtleneknek tekintendő árvák az atyátlan árvák számára kijáró nevelési járuléknak, másfélszeres összegét vagyis az anyát megillető nyugdíjnak $\frac{1}{4}$ -ét kapják.

Hogy a férj, illetőleg atya a tényleges szolgálat tartama alatt vagy már nyugdíjazott állapotban halt meg: ez az özvegy és gyermekek ellátásának jogosultságára nincsen befolyással. De ha nyugdíjazott állapotban halt el: az özvegy és gyermekek járandósága

sem egyenként, sem pedig együttvéve nem lehet nagyobb, mint az nyugdíj, melyet a férj, illetőleg atya élvezett. Az özvegynak és árváknak *végkielégítés* fejében férjök, illetőleg atyjok utoljára élvezett beszámítható javadalmának $\frac{1}{4}$ része jár. Úgy az állandó ellátás, mint a végkielégítés az anya járulékát képezi, s azzal nem a gyermek, hanem az anya, esetleg gondnok vagy gyám rendelkezik.

Az ellátás mindig páros koronákra szóljon, s ezért a megállapításnál a páratlan koronás és filléres összeget páros koronákra kell kiegészíteni. Egyéb fillért vagy csak páratlan koronát el kell ejteni. Ellátási igényeiket az érdekelteknek egy év alatt kell érvényesíteniök, különben joguk a végkielégítésre elévül. Az állandó ellátás pedig csak a kérelem beadását követő hónaptól jár. A végkielégítés: az igény megállapítása után azonnal, az állandó ellátás pedig a következő hó elsejétől, előleges havi részletekben fizetendő. Ez azonban a jogcímnek és feltételeknek változatlan fennállását igazoló bizonyítékokhoz van rendeletileg kötve. Az állandó ellátás élvezete Magyarország és Ausztria határain belül helyhez kötve nincs. Hogy tehát a nyugdíjas a monarchia határain *kivül* lakhassék: ehhez miniszteri engedély kell.

Szünetel az ellátás: *a)* ha a nyugdíjas állami vagy megyei szolgálatba lép. De csak az újra alkalmazás tartamára és csak azon összeg erejéig, a mennyivel új javadalmazása a nyugdíjjal együtt nagyobb, mint az a javadalmazás, melynek alapján nyugdíjazása történt; *b)* ha az özveggy nyugdíj-igényeinek újabb özvegysége esetére való fentartása mellett férjhez megy; *c)* az árváknál szabályos koruk betöltéséig, ha előbb férjhez mennek vagy olyan ingyenes közellátásban részesülnek, mely a nevelési járuléknál többet ér.

Megszűnik az állandó ellátás, ha az ellátott: *a)* meghal; *b)* olyasmit követ el, a miért a tényleges szolgálatból is elbocsátának; *c)* az ideiglenes nyugdíjazás okának megszűntével tényleges szolgálatba lépni vonakodik. *d)* Megszűnik különösen az árva ellátása, ha azt hivatalvesztésre ítélik, valamint elvonhatja a miniszter, ha az árva hat hónapnál hosszabb szabadságvesztésre van büntetve; megszűnik a szabályos kor elérésével is. *e)* Megszűnik végül, ha a nyugdíj-igényt az állam egyszersmindenkorra egy összeggel megváltja. Ezt a nyugdíjasnak, ha nős: hitestársa beleegyezésével minden további igényről való lemondás mellett kell kérnie; az özveggy pedig, ha ellátatlan kiskorú gyermekei vannak, a gyámhatóság beleegyezését tartozik kimutatni. A megváltási összeg a nyugdíjasnál a nyugdíja-

zás alapjául vett javadalmazásnak, az özvegynél pedig az évi nyugdíjnak legfeljebb kétszerese, de csak úgy, ha közhatósági orvos igazolja, hogy a nyugdíjas egészségi állapotához képest, legalább még annyi évig élhet, a hány évre eső nyugdíjösszege a megváltásképen adandó összeggel felér, az özvegynél pedig, hogy egészségi állapota neki még két évi életet megenged. A gyermekek nevelési járuléka megváltás tárgyát nem képezheti.

Az özveget és a szabályos kort el nem ért árvákat *temetési járulék* is megilleti. Ez a tényleges szolgálatban elhaltnak beszámítható javadalmazása, a nyugdíjazottnak nyugdíja után lesz kiszabva. És pedig, ha ez a 2000 koronát meg nem haladja: három havi, ha a 6000 koronát meg nem haladja: két havi, ha ennél is nagyobb, akkor egy havi járandóságból áll. A temetési járulék azonban a második esetben 500 koronánál kevesebb, a harmadik esetben pedig 1000 koronánál kevesebb és 1200 koronánál több nem lehet.

Az *alkalmazott* nők nyugalmi ellátása a férfiakéval egyenlő. De a férjet felesége után csak temetési járulék, gyermekeit pedig nevelési járulék csak akkor illeti meg, ha ezek szülőtlen árváknak tekinthetők vagy az atya vagyontalan és keresetképtelen. Különben a nő igényei elbírálásánál az alkalmazott férfiakra, a férjre és gyermekekre pedig, az özvegyre és árvákra érvényes szabályok alkalmazandók. A nőnek saját szolgálata után járó ellátása összefér úgy a férj létével, mint az ennek szolgálata után járó külön ellátással. De már a szülőtlen árvák nevelési járulékban csak az egyik szülő után, hanem ekkor választásuk szerint részesíthetők. Temetkezési járulékot és esetleg végkielégítést azonban mindkettő után igényelhetnek.

A szolgálati viszonyból eredő állami *követelések* csak a nyugdíjazott ellen érvényesíthetők. Az özvegy és árvák ellen csak akkor, ha azok kiegyenlítését az özvegy önként felajánlja. A nyugdíjazásnál előforduló minden vitás kérdés eldöntése egyedül a nyugdíjazó hatóságot illeti meg. A törvénytől eltérő ú. n. *kegyelmi tények*, az illető miniszter felelőssége mellett, csak a minisztertanács határozata alapján gyakorolhatók.

A *díjnokok* szolgálatképtelenség esetében tíz évi szolgálat után 200, húsz év után 400, harmincz év után 500 és negyven év után 600 korona állandó *nyugdíj-ellátásban* részesülnek. Fizetési tisztviselői állásra való kineveztetés esetében, a kinevezést közvetlenül megelőző díjnoki évekből a nyugdíjazásnál kettő egynek számít.

A díjnoki törvény (1897:XXIV.) életbelépte előtt megszakítás és kifogás nélkül eltöltött díjnoki idő egyharmada, legfeljebb öt évbe beszámíttatik. A díjnoknak alkalmazott nyugdíjas, nyugellátásra igényt nem tarthat.

Az egyes tárczák különleges nyugdíj-szabályait a különös részben tárgyaljuk. Rendszerint az önkormányzó hatóságok is gondoskodnak alkalmazottjaik nyugalmi ellátásáról. Még pedig erre irányuló statutumaikban irányadóul, az állam által elfogadott elveket tették némi változtatással magukévá. Sőt rendszerint még külön *nyugdíj-alapot* is alkottak, a mint erről a különleges részben is meg fogunk emlékezni.

Források: 1869:IV. t.-cz. 17. §-a, 1871:IX. t.-cz. 6. §-a, 1871:XXXIII. t.-cz. 6. §-a, 1885:XI. t.-cz., 1886:XXI. t.-cz. 59. és 63. §-a, 1890:XXV. t.-cz. 19. és 20. §-a, 1892:XXX. t.-cz., 1897:XXIV. t.-cz. és Sólyom Jenő pénzügyi tanácsosnak: »A nyugdíj-törvény magyarázata« című, Budapesten, 1892-ben megjelent, és úgy a hatóságok, mint a közönség megérdemelt elismerésében részesülő alapos és szép munkája.

X. RENDELET.

---

81. §. A rendelet értelmezése.

(Jogi, műszaki, akarat, kifejezés különféleségei, határvonal, rendelet és utalvány, díjszabályzat, értelmezése, előfordulása, kivetés, kiszabás, adósságok, hatósági engedély, a közigazgatási utalvány tényezői.)

A gazdálkodó hatóság, mielőtt valamely irányban intézkednék, nem csak a számtartóságokat szokta igénybe venni, hogy ezek a IX. alatt előadott módon, saját tudásukkal működésében támogassák, hanem igen gyakran jogi vagy műszaki szempontból még más szakértő hivatalok és hatóságok véleményét is kikéri. Csak ha így a szóban forgó ügyet minden oldalról kellően megvilágították, csak ezután fejezi ki a közigazgatási hatóság akaratát. A hatóság akaratának ezt a kifejezéseit különféleképp szokták nevezni. Ismerünk kibocsátványokat, leiratokat, elhatározásokat, utasításokat, szabály- és körrendeleteket, végzéseket, meghagyásokat, intézkedéseket, utalványokat stb. Ezek tágabb értelemben véve mind rendeletek (57. §.)

vagyis: a törvényt végrehajtó *kormány, illetőleg a közigazgatási hatóság akaratának egyes adott esetekre vonatkozó hiteles kifejezései*. Azokat a *rendeleteket*, melyek az állami gazdálkodásban bármely *vagyonsváltás* iránt *intézkednek*: *utalványnak* mondjuk.

Az utalványozás fogalmának ezen legszélsőbb határai közé befoglalhatók, a hatóságok következő intézkedései: 1. Midőn valamely *általános utasításban* a vagyont kezelő hivatalok felhatalmazást nyernek, hogy meghatározott gazdasági ágban és *díjszabályzatok* (tarifa, skála) szerint, *egyes esetekre* vonatkozó minden további rendelet nélkül, bevételi vagy kiadási fizetségeket teljesítsenek. Főleg ilyenek a 18. és 59. §§-ban érintett spekulatív, üzletes gazdasági ágaknak *sűrűn és egyforma* összegekben előforduló fizetségei. Ezeknek az esetről esetre való közigazgatási számfejtés, utalványozás és (a XI. alatt tárgyalandó) bejegyzés mellőzésével, az egyáltalában előfordulható esetek egyenként való értékét, mint *mértéket* előre megállapítva és osztályozva: tarifákba, díjszabályzatokba foglalják össze. A vagyont kezelő hivataloknak aztán nincs más feladatuk, mint az előforduló gazdasági eseményekre a megfelelő tarifa, skála mértékét alkalmazva: ennek eredményéhez képest azt fogatosítani. A díjszabályzat kibocsátása tehát nem egyéb, mint egy általános érvényű utalványozás. Ilyenek vannak a sónál, dohányynál, postánál, távirónál, határvámnál, vasútnál stb. 2. A mindenféle adóknak *kivetésében*, illetékeknek *kiszabásában* is, a jogosított hatóságoknak akaratára nyilvánul oly irányban, hogy a kirovott összegek beszedése által az állami gazdaságban vagyonsváltás jőjjön létre. 3. Az államadóssági címletek *kibocsátása*, az állami értékpapírok megsemmisítése és elévülése, új szelvények kiszolgáltatása, mind vagyonsváltást s így utalványozást foglal magában. 4. Valamely állami követelés *elengedése*, új fizetési határidő *kitűzése*, *adóhitelezés* stb. szintén mind a gazdálkodó hatalomnak vagyonsváltásra irányuló működése, vagyis: utalványozás.

Az utalványról már a 13. §-ban volt szó és az ott adott fogalom lényegében itt sem változott; mert a 62. §-ban elmondottak szerint, az államgazdaságban a jog: a teljesítésétől (11. §.), az utalványozás: a kezeléstől szigorúan el van különítve. Az utalványrendeletekkel pedig, a rendelkező hatóság az eljárásnak másik két tényezőjét: a vagyonkezelő hivatalt és a cselekvőleg vagy szenvedőleg érdekelt személyt utasítja, hogy valamely tartozást vagy követelést egymás között egyenlítsenek ki.

82. §. Az utalványozás joga.

(Hitel, tárczabirtokosok, kivételek, átruházott hatáskör, számvevőszéki alelnök, önkormányzat, véglegesen, számadásra, megszüntetésig, szerződés, verseny, törvényhozás, minisztertanács, kivételek *a—h*) mellőzés, megújítás, jogügyigazgatóság, jog tartama, magyarázás, közvetetlen, előre, hitelátruházás, létszám, fizetés, eltérés.)

Az utalványozás joga a költségvetési hitelből foly. Annak van tehát joga *utalványozni*, a kinek költségvetési *hitele* van. Ilyenek az *államköltségvetési* törvény alapján, a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke: a tárczájukhoz tartozó nyugdíjakkal és kölcsönökkel együtt. Mindenik miniszternek a saját tárczájára, nem miniszteri tárczákra pedig, a pénzügyminiszternek van költségvetési hitele. Kivétel az országgyűlés, melyre a belügyminiszter, továbbá az országház építése és a közigazgatási bíróság, melyekre a miniszterelnök utalványoz. Azonban a tárczabirtokosok költségvetési hiteléből, a 72. §-ban tárgyalt hitelfelosztás alapján, átruházott hatáskörrel (ez nem »hitel«, hanem »hatásköri« átruházás!) az alárendelt központi és helytartóságok is részesülnek. Az állami számvevőszék alelnöke pedig, elnökének akadályoztatása esetében, ennek éppen törvényszerű helyettese. Ugyancsak költségvetési hitellel bírnak az *önkormányzati költségvetések* alapján, az önkormányzati gazdaságokat vezető tisztviselők is.

A költségvetési hitel keretén belől *a kiadások* utalványozhatók, 1. *véglegesen*: törvény, *szerzett* jog, beigazoltan végzett munka vagy megrendelt szállítás teljesítése alapján; 2. részletesen meghatározott *számadási kötelezettséggel, előleg* vagy *hitelnyitás* alakjában; 3. a *megszüntetésig* folytonosan járó *állandó* illetményül, a személyzetnek és fizetésének a költségvetés részletezéseiben megállapított berendezése (állománya) alapján.

Szerződéseket csak nyilvános szabad verseny útján lehet kötni. Még pedig: kölcsönökre, hitelműveletekre, ingatlanok eladására (kivéve a kisajátítás avagy adó, illeték stb. hátralék révén szerzetteket) nagyobb és hosszabb kötelezettséggel járó építkezésekre, csak a törvényhozás előzetes felhatalmazása alapján és a pénzügyminiszter útján, vagy ennek hozzájárulásával. A rendes adminisztráció keretén túlmenő és több évre szóló más terhes szerződéseket pedig, a pénzügyminiszterrel egyetértőleg a minisztertanács hozzájárulása alapján. Kivételek az olyan ügyekre vonatkozó szerződések, melyek: *a*) titoktartást igényelnek; *b*) verseny útján nem

biztosíthatók: *c)* kísérletül szolgálnak; *d)* késedelmet nem tőrnek; *e)* verseny útján kétszer nem sikerültek; *f)* az utasításszerű apróbb hivatali, és 600 koronánál többbe nem kerülő beszerzések; *g)* magasabb művészi avagy szakismeretet igényelnek, s így csak korlátozott verseny útján biztosíthatók; *h)* dohányvásárlásra és dohányjövedéki tárgyaknak hasznosítását czélozzák. A nyilvános verseny mellőzéséhez az illetékes miniszter engedélye szükséges. A nyilvános verseny útján kötött szerződéseket megújítani és megnyújtani is rendszerint csak így szabad. Ez alól csak a minisztertanács engedélyével és csak sürgős esetekben lehet kivételt tenni. A legalább is tizezer korona értéket képviselő szerződések megkötésénél, ezek felbontásánál (az igazságügyi tárczába és az alapítványok körébe tartozókat kivéve) a kincstári jogügyigazgatóságot is meg kell hallgatni.

Az utalványozási jog *elvileg* valamely év január 1-től a következő december 1-ig terjed, s a *legszigorúbban* kell magyarázni. Ebből foly, hogy *a)* az *közvetlen* csak azon czélokra és összegekre terjed, melyek a budget-törvényben, illetőleg az előirányzat részletezéseiben és indokolásaiban felsorolva vannak; *b)* valamely pótvagy rendkívüli hitel fejében előre utalványozni nem szabad; *c)* hitelátruházás a költségvetési évek között nincs, s így a mult évi hitelmaradvány, sem kellő időben megejtett utalványozás alapján való letéteményezés, sem pedig utólagos utalványozás által igénybe nem vehető; *d)* a személyi járandóságok, az alkalmazottaknak a költségvetési törvényben megállapított létszámát, még hitelátruházás esetében sem mulhatják felül és *e)* ezek a járandóságok fejenként csak a költségvetés részletezésében felsorolt, esetleg még alacsonyabb fizetési osztály szerint utalványozhatók; *f)* a költségvetési hiteltől való minden minőségi vagy mennyiségi eltérést indokolni, s az eltérés okainak nyilvántartásáról, már az utalványozásnál gondoskodni kell.

83. §. Utalványozási év.

(Tágított év, okai, tavalyra, idénre, *A)* 1. tavalyi jogczím az idén, pótualványozás, ennek ideje, 12—15, két gazdálkodás, póthitel, mit lehet pótualványozni? elévülés, kivételek, pénzkészletek, megyék, községek, 2. fizikai végrehajtás, hitellekötés, ennek felhasználhatása, ideje, számtartóságoknál, feltételei: *a)*—*i)* második év, indokolás, harmadik év, elévülés, tartozások,

B) indemnity az idén idénre tavalyi, okai, vége, hatóságok.)

Az utalványozási év alatt, a költségvetési törvény végrehajtására szánt *tágított* évet kell érteni. Erre a tágításra két okból van

szükség. A) Valamely elmúlt évnek január 1-től deczember 31-ig tartó 12 hónapja alatt, nem mindig lehet az alatt előforduló minden gazdasági esetet legombolyítani. Ebben az esetben a mulóban levő költségvetési évet kell tovább úgy megnyújtani, hogy az abban be nem fejezett vagyonváltozásokat bevégezni lehessen. Vagyis, hogy az új évben a *tavalyra*, a *tavalyi* budgettörvény szerint lehessen utalványozni. B) Megtörténhetik, hogy az új év költségvetési törvénye, magával az új évvel még törvényerőre nem emelkedik. Ebben az esetben az új évi gazdálkodást, *ez évi* budgettörvény híjában, az ehhez legközelebb álló ó esztendő költségvetéséhez kell valahogyan alkalmazni. Vagyis: az új évben, *az új évre*, a *tavalyi* szerint kell utalványozni.

A) A tavalyról legombolyítatlanul maradt ügyeket vagy még 1. három hónap, vagy pedig még 2. két év alatt lehet bevégezni.

1. A költségvetési év 12 hónapja alatt létrejött munkáról, szállításról stb., tehát érvényesen megalkotott *jogalapon*, *jogcímen*, az államkincstárral szemben követeléseket támasztó számlákat, a követelők gyakran, csak a költségvetési év lejártá után mutatják be, s így ezek az elmúlt évre, csak a folyó évben tehetők közigazgatási számfejtés és utalványozás tárgyává. Ehhez hasonlóak a tavaly kiérdemelt jutalmak, segélyek, s általában mindazok az összegek, melyeknek a *jogcímüket* megállapító cselekmény, az *elmúlt* közigazgatási évben ugyan létrejött, de a melyekről ez a körülmény, vagyis: a *jognak* létezése, csak az idén volt megállapítható. Az ilyen összegek tehát *jogilag* az elmúlt évet illetik, s így módot kellett keresni arra, hogy a költségvetési év lejártá után, vagyis: valamely folyó jelen évben *tavalyra* legyenek utalványozhatók. Ezt a módot abban találták meg, hogy a valamely elmúlt év 12 hónapja alatt, *jogilag* létrejött eseményekből folyó *kiadásokat*, a következő év három első hónapjában, még az elmúlt év költségvetési hitelének terhére utalványozzák. Ez a három hónap, a tavalyi gazdálkodás *pótutalványozási* (és nem »pótkezelési«, mert éppen a jogszolgáltatás pótlására vonatkozó) időszakát képezi. Úgy hogy a januártól kezdve 12 hónapra terjedő *költségvetési évnek*, ugyancsak januártól kezdve 15 hónapra, vagyis: következő év márczius 31-ig terjedő *utalványozási év* felel meg. Ezért az év három első hónapjában egyszerre két költségvetési időszak gazdálkodása foly egymás mellett: a *tavalyi* és az *idei*. Ezek azonban, mint a XI. alatt látni fogjuk, egymástól szigorúan el vannak választva.

Nem szabad ezt a póttartalványozást a költségvetési póthittel összeréveszteni; mert ennek a kettőnek semmi szerves összefüggése egymással nincs. Nem helyes továbbá az a felfogás sem, mintha mindent, avagy csak akkor lehetne póttartalványozni, ha van hitel; mert nem ez, hanem a *jogcím léte* és keletkezésének *ideje* a döntő. E szerint csak azt lehet utalványozni, a minek *jogcíme* a bődzsétév 12 hónapjára visszavehető. De az ilyenre azután *kell* is hitelt keríteni.

A 15 hónap lejártával jelentkező tavalyi követeléseket, jogoságuk esetében a folyó évi hitel terhére kell utalványozni. Azok a hitelösszegek, melyeket az előadott módon az utalványozási év végéig igénybe nem vettek: évről-évre *elévülteknek*, elenyészetteknek kell tekinteni. Az elévülés alól kivételt szenvednek *a) külföldi* leszámolások, mert ezek a számadási év után, gyakran hosszabb idő múlva ejthetők meg; *b) az egyenes adók* bevételei, melyekre az utalványozás csak a naptári év végéig gyakorolható és a következő §-ban tárgyalandók a lekötött hitelek. A fel nem használt hiteleknek megfelelő pénzösszegek pedig, ha éppen a pénztárakban csakugyan megvoltak, mint pénztári készletek az államnak törvényesen megengedett más céljaira fordíthatók.

A megyéknél a póttartalványozás egy hónapra terjed. Községek-nél ilyenről nem gondoskodtak.

2. Az utalványozási évnek három hónappal való megnyújtása elégtelennek bizonyult; mert a 15 hónapos év alatt nem lehet mind azt fizikailag végrehajtani, a mire a 12 hónapos költségvetés a kormánynak hitelt nyitott. Így nevezetesen: a költségvetési törvényben engedélyezett valamely pl. *építkezés* iránt, a költségvetési évben ugyan már tettek intézkedéseket, vagy talán az építkezést meg is kezdték. De azt bevégezni, s így az arra engedélyezett hitelt, a célnak megfelelően kimeríteni nem lehetett. Ehhez hasonló az építkezési jelleggel bíró olyan *átalakítások, felszerelések*, melyek-nél a végrehajtás részei egymásutánjának természete miatt, e költségvetés által kitűzött cél a költségvetési évben csak megközelíteni, de elérni nem lehetett. Módot kellett tehát találni, hogy az ilyen célra szánt összegek, a törvényben már egyszer megállapított céljukra, az egy éves költségvetés fentartása mellett, a költségvetési éven túl is felhasználhatók legyenek. Ez a mód a *hitellekötés* (jogról lévén szó, helyesebb volna: *hitelfentartás*). Ez úgy értendő, hogy az említett építkezési, átalakítási és felszerelési hitelek alapján, nemcsak (mint az előbbi §. második bekezdésében láttuk) abban az esetben lehet

kiadásokat utalványozni, ha a munkát bevégezték vagy a szállítást teljesítették, hanem akkor is, *ha a munkát csak elrendelték* az által, hogy a foganatosítandó munkálatoknak költségvetését avagy azoknak tervezetét hatóságilag jóváhagyták. Ilyenkor a rendelkezésre álló hitelből, az elrendelt munkálatokra szükséges összeget, a pótutalványozási időszak lejárta előtt *kiutalványozzák* ugyan, de nem a pénztáraknál és nem ezekből, hanem csak a *számtartóságoknál* (könyvileg) *a budget-törvényből*; mert az így kiutalványozott, helyesebben: az elévülés alól kivont, fentartott hitelösszegekre a pénztárak, csak a munkálatok vagy szállítások megtörténtének igazolása után fognak fizetésre szóló utalványokat kapni.

Az ilyen hitellekötés *feltételei* a következők: *a)* az állami számvevőszéknek azt (a XVII. alatt tárgyalandó módon) esetről-esetre be kell jelenteni és *b)* külön (XI. alatti módon) nyilván kell tartani; *c)* épület fentartására nem alkalmazható; *d)* csak valamely meghatározott objektumra és az erre szükséges összegre vehető igénybe; *e)* szorosan csak az illető munkálatokra szánt és nem máshol megtakarított hitelekre terjed; *f)* tehát átruházás esetében sem használható fel másképp, mint a hogy lekötötték; *g)* csak szándékolt vagy csak elvileg elfogadott munkálatokra nem alkalmazható; *h)* elő nem fordulhat olyan munkálatok költségeire, melyekhez az állam valamely meghatározott és egyszerre előzetesen fizetendő összeggel csak hozzájárul; *i)* a lekötött hitelből csak az tekinthető felhasználtnak, melyet az arról szóló és letárgyalt számadás szerint *teljesített* munkálatokért már kiutalványoztak.

A lekötött hitelt rendesen a költségvetési évet követő utalványozási évben kell felhasználni. De ha a munkálatokat a hitel használatának második évében sem fejezhették be és még van erre a célra igénybe vehető költségvetési hitel: akkor a tárczaminiszter, a munka be nem fejezését, a hitel használatának második évről szóló zárószámadásban *indokolni* tartozik. Ezáltal az addig igénybe nem vett hitelt még a harmadik évre is fentarthatja, vagyis: arra tovább utalványozhat. Ha az engedélyezett hitelt a használat harmadik évében sem merítené ki azért, mert a munkában levő építkezést, felszerelést, berendezést elvégeznie nem sikerült: ekkor ez a hitel is *elévültnek* tekintetik, s a munkálatok bevégzésére netán szükséges további összegeket a törvényhozástól, vagy a legközelebbi költségvetésben vagy külön hitel alakjában kell kérnie. A fentartott hitel használatának úgy második, mint harma-

dik éve is, 15 hónapos utalványozási év. Hiteleket csak miniszterek köthetnek le. Az utalványozó hatóságoknak tehát ilyenekért évenként kellő időben és jól indokolva folyamodniok kell.

B) Máshol is, de főleg nálunk igen sokszor megtörténik, hogy valamely körülmény folytán a budgettörvény, a költségvetési év első napjára még nincsen készen. Ily esetben, hogy egyfelől az állami háztartás követelményének eleget lehessen tenni, másfelől pedig nehogy költségvetés nélkül való kormányzás által *törvénytérítés* követtessék el: a kormány egy külön törvényjavaslatban, a törvényhozástól *külön felhatalmazást* (mert általános felhatalmazás: a költségvetési hitel!) szóról-szóra: büntetlenséget (indemnity) kér ahhoz az eljáráshoz, hogy az új budgettörvény életbelépéséig, a mult évi budget keretében, az állami jövedelmeket beszédhesse és a szükségeket fedezhesse. Más szóval: hogy az idén a tavalyi szerint az idénre utalványozhasson. Ez a felhatalmazás azonban már nem terjed ki, a megnyujtandó budgettel természetüknél fogva megszűnő összegekre. Ha azután az új budgettörvény kihirdettetett: ez azonnal életbe lép, s akkor a mult évi törvény alapján, a folyó évre vitt gazdálkodás eredményeit, az új törvény javára és terhére beszámíthatják. Addig tehát a mig ez meg nem történt, tehát *ideiglenesen*, a tavalyi gazdálkodás és utalványozási év belenyul az új évbe, s így tágul az idei gazdálkodásnak, a tavalyi budgettörvény alapján végrehajtott részével. Ez a külön felhatalmazás rendszerint az igazgató hatóságokra is kiterjed úgy, hogy ezek is valamely költségvetéssel nem bíró új évben, az indemnity alapján, előző évi hitelük keretén belől, külön miniszteri engedély nélkül intézkednek.

84. §. Az utalvány tartalma és alakja.

(Utalvány tartalma (a—n), hatóság, ügyszám, hivatal, költségvetés, alap, napló, összeg, valuta, személy, jogcím, különleges, okmányok, rendelet száma, keltezés, aláírások, kivétel, visszaküldés, elévülés, törlés, új utalvány, hitelcímletek, számozás, címer, szöveg, pecsétnyomat, aláírások, szelvényív és utalvány, három év, hasonlóság, különbség, r. u., nyugtán, távirat, összeolvasás, egyúttal, közlekedés, gyanú, szóbeli, megszokás, üzelmek.)

Az utalványozási jog gyakorlatának eszköze és formája az utalványrendelet. Ennek a következőket kell tartalmaznia: a) az utalványozó hatóság címét; b) az ügyszámot; c) annak a vagyont kezelő hivatalnak, pénztárnak nevét, melyhez az utalvány intézve van; d) a költségvetési évet és törvényt, valamint az utóbbinak

részletesen azt az osztályát, fejezetét, címét, csoportját, avagy a költségvetésen kívül álló azt az alapot stb., melyre az utalványozás szól; *e)* a foganatosító hivatal naplójának nevét, melyben az elszámolásnak történnie kell; *f)* a kezelendő összeget, betűkkel és számokkal kifejezve; *g)* az összeg valutáját közelebb meghatározva, hogy az pénz, vagy egyéb érték-e? s ha pénz: bankértékben, vagy aranyban számítandó-e? bankjegyben, ezüstben vagy aranyban fizetendő-e? *h)* a fizetésre jogosított vagy kötelezett személy, esetleg helyettesének nevét, címét, lakhelyét; *i)* a jogcímet, melynéfogva, esetleg a feltételt, mely alatt és az időszakot, melyre előzetesen vagy utólagosan a fizetés történik; *j)* hogy állandó-e, vagy változó az illetmény? valamint azon különös körülményeket és esetleg elővigyázati rendszabályokat, melyekre a fizetésnél figyelemmel kell lenni; *k)* az okmányok megnevezését, mely a fizetésnél előmutatandó, illetőleg ki- vagy beszolgáltatandó; *l)* ha az utalványt valamely magasabb hatóság rendelete (pl. hitelkötés) alapján bocsátják ki: akkor ennek a rendeletnek ügyszámát és keltét; *m)* az utalvány keltének helyét, idejét vagy az utalványozó hatóság főnökének vagy helyettesének aláírását s a hivatalos pecsétet; *n)* végül (a XI. alatt tárgyalandó bejegyzési záradékkal vagy e nélkül) az illetékes számtartóság főnökének vagy helyettesének ellenjegyző aláírását.

Az utóbbi alól kivétetnek az olyan utalványok, melyeket a hatóság, valamely más hatóság megkeresése folytán (a XIV. és a következő alatt tárgyalandó) *bizományos* fizetésekre ad ki. Ilyen esetekben az átiratot kell a megkereső hatósági számtartóság ellenjegyzésével ellátni. Az utalványozó hatóság pedig a foganatosító hivattal ezt az átiratot közli, vagy legalább is erre (az esetleges záradék adataival) hivatkozik. Minden más esetben, a számtartósági aláírás nélkül szűkölködő utalványt, a foganatosító hivatal teljesítés nélkül küldi vissza az utalványozó hatósághoz.

Szabály az, hogy minden kiadási utalvány saját keltétől számított *egy évig érvényes*. Állandó illetményeknél az elévülési idő, az utoljára felvett részlet után következő, első lejáratától számítandó. Az év letelte után az utalványozott kezelő hivatal, az utalványt a kibocsátó hatósághoz küldi, melynek rendeletére a kiutalt összeg, az állami tartozások nyilvántartásából töröltetik. Ezzel azonban nem a kiadási kötelezettség, hanem ennek csak teljesíthetősége, vagyis: az illetmény *lejárása* évül el. Ha a jogosult fél a magánjogi elévülési idő (32 év) alatt új utalványozásért folyamodik: pót-

utalványozás idejében a multa, különben a folyó költségvetési hitel terhére új utalvány állítható ki. Ebben az esetben az illető kiadás, annak az évnek folyt kiadási hitelét terheli, a melyben az utalványt megnyitották.

Mint a 81. §-ban láttuk, minden államadóssági czímlet is egy-egy utalványt képez és a következő adatokat kell tartalmaznia: 1. a megkülönböztetéshez szükséges számozást, mely az adósság minőségéhez képest, betűjeggyel vagy e nélkül, folyó számból és a sorsjegykölcsönöknél sorozati és nyerőszámból áll; 2. a magyar állam vagy csak Magyarország czímerét, a szerint, a mint a kölcsön az egész államot, vagy csak az anyaországot terheli; 3. a szövegben a kibocsátást elrendelő törvénycikkelyt, az adósság minőségét és főösszegét, a valutát, a névértékét, a kamatszázalékot és fizetési módját, a tőke törlesztési tervét, esetleg a visszafizetés más módját, a fizetőhelyeket, esetleg jelzálogát, adómentességét vagy a hitelezőknek nyújtott egyéb kedvezményeket; 4. keltezést és a magyar állam esetleg csak az anyaország pecsétnyomatát; 5. pénzügyminiszter, a központi állampénztár igazgatója és a pénzügyi hitelszámtartóság főnöke aláírásának kézmását és egy eredeti ellenőrző aláírását. Az utóbbiak a központi állampénztár hivatalában, két ottani főtisztviselő előtt ejtendőek meg, s azokról rendszeres jegyzékek szerkesztendőek. Ha a czímlet szövege több nyelvű, hiteles a magyar. Az előmutatóra szóló kamatos értékpapírok lényeges kiegészítő részét teszik, a velök hasonszármazású szelvényívek és esetleg szelvényutalványok. Az előbbieket legfeljebb 20 félévre utólagosan lejáró szelvénnel vannak ellátva, melyek fogytán három éven belül a szelvényutalványra, azután ez és a hitelpapír bemutatása mellett új szelvényív adatik.

Az utalványrendeletek külső alakja vagy hasonló a többi rendeletekével, vagy pedig az egyes tárczáknál és számadási ágaknál külön meg van határozva. A közönséges rendeleti alaktól néha abban szoktak eltérni, hogy a hivatal megszólítása helyett »utalvány« czímet irnak. Ezután külön bekezdésben azokat a költségvetési adatokat sorolják fel, melyeken az utalvány alapul, s melyek az utalványozott összeg elszámolásánál is irányadók. Csak ezután jön külön kikezdésben az utalvány szövege. Rövidítés okáért, az üzletes gazdasági ágazatok vagyonváltozásait, továbbá az úti számlákon, kereskedelmi könyvkivonatokon alapuló követeléseket rövid úton (r. ú.), azaz úgy is utalványozzák, hogy a hatóság külön

utalvány helyett, az azokat *megállapító* közigazgatási számfejtési *záradék* után irt »kiszolgáltatandó, kifizetendő, beveendő, átveendő« stb. kifejezéssel és az elszámolási adatok idézésével rendelkezik. Ezt a rendelkezést az utalványozó hatóság nevében az előbb (m-n alatt) említettek írják alá.

A helyben levő vagyonkezelő hivatalnál némely rendkívül sürgős esetben még ennél is *rövidebb úton*, vagyis: magán az ügyiraton történik, a vagyonváltozásra vonatkozó meghagyás. Ilyen esetben a nyugtának, az utalványozó hatóság által való láttamozása is, egyelőre elégséges a vagyonváltozás foganatosítására. Az első esetben a *foganatosítás* megtörténte, magán a rendelkező ügyiraton, az utóbbi esetben pedig külön felterjesztésben, az utalványozó hatóságnak bejelentendő. Mindkét esetben a hatóságtól, kellő alakban kiállított utalvány megküldését kell kérni.

Nem a hatóság székhelyén levő vagyonkezelő hivataloknál ugyancsak rendkívül sürgős esetekben, a távirati úton való utalványozás sem kerülhető ki. Ilyenkor azonban azzal az elővigyázattal kell élni, a mit *összeolvasásnak* neveznek. Ez alatt azt értjük, hogy a táviratilag utalt hivatal, a táviratot visszatávírja az utalványozó hatóságnak, hogy ez meggyőződhessek, vajjon távirata helyesen érkezett meg a kérdéses hivatalhoz. Egyúttal az utalványt a vagyonkezelő hivatalnak eredeti aláírásokkal, írásban külön is meg kell küldeni és ugyancsak egyúttal a vagyonkezelő hivatal is, az érkezett táviratról és ennek foganatosításáról a táviratozó hatósághoz jelentést tesz. Sőt ha a hatóságtól írásban elküldött utalvány, a közlekedéshez mért legrövidebb idő alatt meg nem érkezik: a vagyonkezelő hivatal, a távirattal való visszaélés gyanújából származó további intézkedések megtételére köteles.

Minden körülmények között pedig feltétlenül szem előtt tartandó az, hogy *szóbelileg* utalványozni nem lehet, és hogy egyes gazdasági ágazatok gyakorlatában kiejlődött, s ezek hatóságainál és hivatalainál *megszokott* utalványozási formaságokat, ha különben még oly kicsinyesek is azok: »kicsinyelni« nem szabad. Főleg ezek szoros megtartásának tulajdoníthatni, hogy utalványok meghamisítása, más hasonló üzelmek sűrűségéhez képest, egyáltalán nem fordul elő!

XI. BEJEGYZÉS.

---

85. §. A bejegyzés értelmezése és felosztása.

(Értesülés, módja, oka, ügyirat, titok, adatok, nyilvántartás, bejegyzés fogalma, előtt, után, könyvviteli, egyszerű, szabályrendelet és láttamozási könyvek, értelmezés, más könyvek.)

Mint a 18. és 58. §-ból tudjuk, a számtartás csak úgy tart-hat rendet a gazdálkodásban, s tehát feladatának csak úgy felelhet meg, ha a gazdaságot érdeklő minden körülményről, főleg pedig minden vagyonváltozásról értesül. Ez legczélszerűbben úgy történik, hogy a hatóságok ügyirataikat, az ezekben folyó tárgyalásnak valamely megfelelő időpontjában, saját számtartóságaiknak rövid úton (r. ú.) bemutatják. Ezekből aztán a számtartóságok nemcsak az egyes intézkedéseket, hanem ezeknek indokait is megismerhetik, s így azoknak minden részletét teljesen felfoghatják. Magok a számtartóságok is kötelesek arra törekedni, hogy hatóságaiknak előttük titkuk ne legyen. A számtartóságok a gazdaságról így szerzett adataikat nyilvántartásba való *bejegyzés* által, az emlékezetnek megtartani és az értelemnek könnyen felfoghatóvá tenni iparkodnak. *Bejegyzés* alatt tehát a gazdaság rendtartására szükséges adatoknak, az erre a célra berendezett *könyvekbe* való rendszeres bevezetését és nyilvántartását kell érteni.

A szóban forgó ügyiratokban *a) vagy van b) vagy nincs utalvány.*

a) Előbbi esetben a bejegyzés *könyvviteli*, s ekkor az ügyiratot az utalvány elküldése *előtt* kell a számtartósággal közölni. *b)* Midőn pedig azokban nem utalvány, hanem csak valamely más rendelet avagy a számtartás által használható egyéb tudni való van: akkor elég ha azokat a számtartóságokkal csak *végül*, azaz akkor közlik, midőn az azokban folyó tárgyalásokat már befejezték, s az ügydara-bot már irattárba teszik.

A *b)* alatti rendeletek bejegyzése semmi számtartási szakismeretet nem igényel, s az vagy a *szabályrendeletek* vagy a

láttamozási könyvbe történik. Az előbbi könyvbe a bárhonnán és bármely alakban érkező *fontosabb* rendeleteket és más közleményeket írják be. Még pedig érkezésük sorrendjében vagy egészen, vagy egyes részeit, de szóról szóra. Az ebben a könyvben foglaltakról, a tárgyakat jelző vezérszavak szerint szerkesztett, betűsoros mutató szolgál felvilágosítással. A *láttamozási* könyvbe, a kevésbbé nevezetes rendeleteket *kivonatilag* és *betűrendben* jegyzik fel. Mindezek a könyvek azért hasznosak, sőt szükségesek, mert minden gazdasági ághoz és hatóságnál, az általános érvényű rendeleteken kívül, vannak oly *különleges* rendeletek, melyek csak abban az ághoz és csak valamely hatóságnál, ennek helyi viszonyaira való tekintettel érvényesek. Ezeket a rendeleteket akár az emlékezetnek, akár az áthelyezett avagy most szolgálatba lépő tisztviselőnek, legcélszerűbben csak a tárgyaló könyvekben lehet megtartani.

Ezeket a könyveket kívül: még egyik vagy másik számviteli ághoz különféle statisztikai adatok felölelésére szolgáló könyvek, előjegyzések, nyilvántartások, kimutatások (74. §.) stb. fordulhatnak elő. Mindezeknek berendezését és az ezekbe bevezetendő adatokat az a gazdasági cél határozza meg, a melynek támogatására szolgálnak és azok a külön rendeletek, melyek az illető gazdasági és számviteli ághoz érvényesek. Mindezek a könyvek a két előbbivel együtt az alább tárgyalandó főkönyvek mellett *segédkönyvek* jellegével bírnak.

86. §. Könyvviteli bejegyzés.

(Helybenhagyás után, kibocsátás előtt, megvizsgálás. alkalom a közig. számfejtésre, számszerű, kényes helyzet, akadékoskodás, kifogások esetei, gazdaság rendszere, hitel, kellékek, bejelentés, rendeletre, könyv fogalma, felosztás.)

Az utalványokat a hatóságok számtartóságaikkal, a helybenhagyás *után* és a foganatosító hivatalokhoz való kibocsátás *előtt* azért közlik, hogy azokat saját szempontjukból *vizsgálat* alá vegyék, s a vizsgálat megejtése után számtartási könyveikbe *bejegyezzék*. Vizsgálat alá azért kell venni, mert a szóban forgó vagyonváltozás közigazgatási számfejtésére vagy volt eddig a számtartásnak alkalma, vagy *nem* volt. Az utóbbi esetben, a mostani vizsgálat a közigazgatási számfejtésnek csak utólagos megejtése. Ha azonban erre a számtartásnak már előbb volt alkalma: akkor vagy *hozzájárult* az utalványozó hatóság a közigazgatási számfejtésben elmondottakhoz vagy *nem* járult hozzá. Ha hozzájárult: úgy a mostani vizsgálat

csak számszerű, vagyis: arra terjed ki, hogy a közigazgatási számfejtésben felsorolt adatok, helyesen lettek-e a kiadandó rendelet fogalmazványába és tisztázatába átvéve?

Kényes a helyzet akkor, ha a számtartóságnak a közigazgatási számfejtésre alkalma volt, de a hatóság *nem* járult a közigazgatási számfejtésben elmondottakhoz, hanem ezek mellőzésével, intézkedik és pedig esetleg a számtartóság nézete szerint: nem kifogástalanul. Míg az előzetes ellenőrködés tapintatos érvényesítése minden esetben jó szolgálatot tehet az államgazdaságnak: addig az indokolatlan akadékoskodás az ügynek is, az akadékoskodónak is ártalmára van. Ezért mi sem természetesebb, mint hogy az esetről esetre fenforgó *személyi* és *tárgyi* viszonyokhoz képest, a számtartás gyakorlásának érdességtől menten: szigorúan tárgyilagosságnak kell lenni. Ha tehát a számtartóság, a vele közölt rendeletet valamely szempontból kifogásolandónak tartja, (pl. ha a tervezett utalvány a gazdaság rendszerét alkotó törvényekbe, szabályokba *ütköznék*, ha a költségvetési hitellel szemben *túl-*, esetleg előirányzat *nélküli* kiadást, *nem* engedélyezett hitelátruházást, a hatóság *hatáskörébe* nem tartozó utalványozást stb. foglalna magában, továbbá, ha a 84. §-ban felsorolt *kellékekkel* nem birna vagy a rendelet kiadása ellen akármilyen más *tárgyilagoss* észrevétele van) felfogását az ügydarab előadóívén, az utalványozó hatóság főnökének bejelenti. Ha erre a hatóság a rendeletet megfelelően változtatja, avagy éppen visszavonja: a további eljárás szüksége önként megszűnik. Ha azonban a hatóság és a számtartóság álláspontja össze nem egyeztethető: a számtartóság az utalványt könyveibe *mindaddig be nem jegyezheti*, a míg a hatóság ezt írásban *külön* el nem rendeli és az által az utalványból folyó következmények terhét egymagára nem vállalja. Ezek szerint a számtartóság az utalványt, az erre a célra berendezett könyvekbe, vagy saját jószántából vagy pedig »rendeletre« *jegyzi be*. De vagy így, vagy úgy bejegyzi, s ezzel megkezdí a *könyvvitelt*.

Tárgyalásainkban tehát mi is rátérünk a számtartásnak arra a részére, mely könyvvezetés, könyvvitel néven ismeretes. Ebből a célból legelőbb azt kell tisztáznunk, hogy *könyv* alatt számtartási szorosabb értelemben mit kell értenünk? Ismételten említettük eddig, hogy a számtartás rendszerének meg kell felelnie: a gazdaság és gazdálkodás rendszerének. Ezt az elvet tartja szem előtt az eddigiekben: a leltár és a költségvetés is. Így tehát a számtartósággal közölt vagyonváltozásokat is olyan *nyilvántartásba* kell bejegyezni

(58. §.), mely a vagyonban és változásaiban természetüknél fogva összetartozókat együtt, a külön állókat külön egymás fölé, mellé és alá, osztályozva öleli fel. Ez a nyilvántartás pedig maga a *könyv*, mely alatt tehát számtartó értelemben: *a vagyonnak és változásainak, a gazdaság természetének megfelelő szerves csoportokban való nyilvántartását értjük*. Az így szerkesztett könyv, a tárgyat képező gazdaságnak és vagyonváltozásoknak természetéhez képest kétféle rendszerű lehet: *kettős*, vagyis: *kereskedelmi* és *egyszeres* vagyis: *kincstári*. A két rendszer közti különbséget (24. §.) valamint a kettős rendszert (25—38. §§.) már tárgyaltuk.

87. §. A kincstári könyvvitel és felosztása.

(Felosztás, elvi alapja, gyakorlat, A) 3, szorosan, B) 2, formák, főkönyv, segédkönyv, pénz és anyag.)

A kincstári könyvvitel keretében is *kétféle* könyvvitelt különböztethetünk meg.

Az egyik az állami háztartásnak *elvileg*: A) *valódi*, a másik ugyancsak *elvileg*: B) *átfutó* vagyonváltozásait öleli fel. Az elvi álláspontot azért emeljük ki, mert a későbbi tárgyalásaink tanúsága szerint ez az álláspont a gyakorlatban sok *kivételt* szenved.

A) A valódi változásokat felölelőhöz tartoznak a költségvetésen alapuló 1. *tárcza* (66. §.), 2. *alap* (15, 73. §§.) és 3. az önkormányzó hatóságok (45—47, 55—66. §§.) *háztartási* és gyámhatósági főkönyvei. Ezek úgy tartalomban mint alakban *szorosan egyszeres* rendszerűek (24. §.); mert a vagyonváltozásokat csak egy irányban és az erre történelmileg kifejlődött alakban tartják nyilván. Az alább következő §§-okban első sorban a tárczakönyveket tárgyaljuk, s megjegyezzük, hogy ezekhez hasonlóan vezetnek minden közalapra: *alapfőkönyvet*, s minden önkormányzattal bíró hatóságnak gazdálkodásáról (megyei, városi, községi): *háztartási* és gyám-gondnoksági főkönyvet.

B) Az átfutók könyvvitele 1. a *forgalmi* és 2. a *letétfőkönyvben* (91. §.) történik. Amint későbbi tárgyalásunkból kiderül, ezek a könyvek tartalmuknál fogva nem tartják, (mert nem tarthatják) magukat szorosan az egyszeres rendszer formáihoz, a nélkül azonban, hogy a kettős rendszer alakzatait (25. §.) elfogadták volna. Ezekre a tárczakönyvek után térünk rá.

Mindkét rendszerben megkülönböztetünk még a) *fő-* és b)

segédkönyveket. a) A főkönyv egy *egész* gazdaságnak, *egész* vitelét felöleli. b) A *segédkönyv* a gazdaság vitelét csak valamely szempontból vagy annak csak egy részét öleli fel. Az eddigi tárgyalásainkban előfordult állomány (78. §.), statisztikai (74. §.), szabályrendeleti, láttamozási (85. §.) stb. könyvek mind csak segédkönyvek jellegével bírnak. Ilyenek lesznek az alább tárgyalandó előlég-, (90. §. 1. b), törzs-, (91. §.) számfejtő (95. §.) stb. könyvek is. Úgy a fő- mint a segédkönyvek tárgyukhoz képest lehetnek *pénz-* és *anyag* főkönyvek.

88. §. A tárczafőkönyv értelmezése.

(A számtartás legfőbb elve, az állami gazdaság csoportjai, tárczakönyv és budget, külön-külön, 1—4, tagoltság, öt alosztály, fejezet, cím, kötet, hitelesség, helyhatóságok, számlák, legalsóbb, 1—7, személyi-, részletes-, lekötött, időközi, túllépés, átfutó, állandó, a számla neve, lapok, ugrások, tükör.)

Már kezdettől fogva (2. §.) ismerjük a számtartás azt a legfőbb elvét, hogy annak összhangban kell lenni a gazdaságnak és változatainak szerves természetével. És itt a *könyv* fogalmának, a 86. §-ban adott meghatározásához csatlakozva, rámutatunk arra a korábbi (VII. és VIII.) fejtegetéseinkre is, hogy az állami gazdaságnak azokat a szerves *csoportjait*, amelyek annak természetét kifejezik, a költségvetés határozottan megállapítja. A *tárczakönyv* berendezésének tehát csatlakozni kell, a költségvetés berendezéséhez, vagyis a tárczakönyvet úgy kell berendezni, hogy ez megfeleljen a *budgettörvény* berendezésének. Ebből kifolyólag úgy a költségvetés bruttó természetének, mint a számtartás egyszeres rendszerének is az felel meg, hogy úgy a bevételekre mint a kiadásokra (ha nem is éppen külön kötve, de tartalmilag) *külön-külön* kell a könyveket berendezni (és *nem felfektetni!* hisz ez az »auflegen«-nek kétségteljes fordítása). Még pedig 1. minden költségvetési *fejezet* gazdaságáról egy *tárczafőkönyvet* és 2. a fejezet minden *címéről* a főkönyv egy-egy, sőt gyakran 3. a cím gazdaságának hatósági *tagozódása* folytán, több *kötetét* kell vezetni. Továbbá minden a tárczafőkönyv vagy ennek kötete, 4. legalább is annyi és olyan *számlára* oszlik, a hány és a minő *rovat*, esetleg *alrovat* sőt tétel a költségvetési fejezetben vagy a megfelelő címben van.

1. Az állami gazdaság tagoltsága a budgettörvényben úgy nyer kifejezést, hogy a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke, a költségvetés megfelelő *fejezetei* felett rendelkezési joggal, költségve-

tési hitellel bírnak. Az ebből folyó önállóság és felelősség tehát oly szempont, mely megköveteli, hogy tartalmilag legalább is annyi és olyan tárczakönyvet vezessenek, a hány és a minő fejezete van az illető tárczának a 'budgettörvény öt (három kiadási, két bevételi) alosztályában.

2. A költségvetési törvénynek azonban kevés olyan bevételi vagy kiadási rendes fejezete van, melyeknek gazdaságát egy könyvbe összefoglalni lehetne. És pedig első sorban azért, mert egy könyvben egyszerre csak egy személy *dolgozhat*. A gazdaság pedig sokkal nagyobb, sem hogy annak könyvvitelével járó munkálatokat egy ember elvégezhesse. De meg a könyv *hitelessége* is kizárja, hogy abban bár különböző időkben, különböző személyek dolgozhassanak. Az ilyen tárczafőkönyveket tehát annyi és olyan *kötetre* osztva kell vezetni, a hány és a minő *címre* az illető költségvetési fejezet oszlik. Ez a felosztás azonban nem zárja ki azt, hogy a fejezetnek csak némely nagyobb címeiről vezessünk egy-egy külön kötetet és hogy a többi *kisebb* címet foglaljuk *egy* kötetbe össze.

3. A költségvetési törvénynek azonban nemcsak némely fejezete, hanem némely címe sem alkalmas arra, hogy gazdaságáról *egyetlen* kötetet vigyenek. Különösen nem azok a címek, melyek külsőleg és belsőleg olyan terjedelmes gazdasági ágat foglalnak magukban, melyeket csak úgy lehet jól igazgatni, ha ez a hatáskör, az állam egész területére kiterjedő helyhatóságok között felosztva, decentralizálva van. Az ilyen *helyhatóságoknak* rendesen, a költségvetési hitel felosztás alapján, utalványozási joguk is van. Ezek tehát saját ágazatukban és területükön saját gazdasággal és számtartással, s ebből folyó főkönyvvel is bírnak. Ezek a könyvek is mindannyi *kötetei* az illető költségvetési cím, illetőleg fejezet tárczafőkönyvének.

4. A tárczafőkönyv, illetőleg kötet azután legalább is annyi és olyan *számlára* oszlik, a hány és a minő *legalsóbb csoportra* az illető költségvetési cím vagy fejezet felosztva van. Ezt úgy kell érteni, hogy ha olyan fejezetről vezetünk főkönyvet, melynek csak címei és nem rovatai is vannak: akkor legalább is annyi és olyan számlát kell berendezni, a hány és a minő címek a fejezetben vannak. De ha a címek rovatokra, sőt ha ezek csak az előírányzatban is, esetleg alrovatokra vagy még éppen tételekre vannak felosztva: ekkor a számlák *ezeknek* felelnek meg.

A számlák aztán többfélék lehetnek: a) Így a költségvetési törvény személyi és dologi rovataihoz képest: *személyiek* és *dologiak*.

b) *Részletes* és *sommás* számlák is vannak, a szerint, a mint csak saját tételeiket vagy pedig több más számlának végsommáit ölelik fel; mert néha a gazdálkodó hatóság, a költségvetés részletezésénél is részletesebb nyilvántartást, könyvvitelt óhajt. Ekkor az előirányzat legalsóbb csoportját, könyvvitelileg még több *alsóbb* rendű csoportra osztjuk, s ezeknek megfelelőleg nyitunk részletes számlákat. Ezeknek eredményét azután egy sommás számlába foglaljuk. c) Külön számlákon kell nyilvántartani a lekötött (83. §.), valamint d) az időközi avagy e) budgethitelnek túllépésével (71. §.) igénybevett hiteleket. f) A valódi vagyonváltozásokat felölelő mindezek mellett, nyitni kell a tárczakönyvben néha u. n. *átfutó* számlákat is; mert a tárczagazdaságban *kivételesen* átfutó vagyonváltozások is fordulnak elő. Ilyenek főleg a különféle megtérítendő előlegek, az illetéktelen, avagy a fölös be- és kifizetések, vagy magánfelek terhére tett szolgálatok költségeinek megtérítése, a számadási perből (115. §.) azon évben származott térítmények stb. g) Sőt az *állandó* illetményeknek is, külön számlákat kell nyitni.

Minden számlának azonos a *neve*, annak a költségvetési csoportnak, vagy a vagyonváltozások annak a csoportjának nevével, a mire a számlát berendezzük. Minden számlára a könyvnek megfelelő mennyiségű *lapját* kell szánni. De ennek a mennyiségnek meghatározására nem szükséges a kellőnél nagyobb súlyt fektetni; mert ha valamely számlának lapjai beteltek, a számlát ismételten a könyvnek valamely (más és más számlának szánt, de) üresen álló lapjaira lehet átvinni és ott folytatni. Ily módon néha egy számlát elé- és visszaugrásokkal, a könyvnek más és más helyein viszünk. A könyvben levő számláknak minősége, mennyisége és elhelyezése felett a könyv *tükre*, vagyis: tartalomjegyzéke (mutató) nyújt olyan tájékozást, hogy ebből a számlák folytatásának ide-oda ugrását is lapszám szerint láthatni.

89. §. A tárczafőkönyv számláinak berendezése.

(Megjelölés, főhasábok, ikerlap, baloldal, jog, utalványozás, fizikum, hitel, tárczabejegyzés, Vorschreibung, tartozás, követelés, alhasábok, tartalmuk, a—g, jobboldal.)

Mint a 286—7. lapon bemutatott számlán látható, először is meg kell a gazdaságnak azt a részét és a költségvetési hitelnek azt az összegét jelölni, a melyről a számla szólni fog. Aztán min-

den számla két (esetleg három) főhasábra szakad. (23. §.) Ez a két főhasáb: az utalványozott (vagy tartozási vagy követelési) jog, s a teljesítés (lerovás) felölélése szolgál. (A harmadik: a pénztári számfejtés hasábjáról a XII. alatt lesz szó.) Minden számla a nyitott könyv egy ikerlapját foglalja el. Ennek egész baloldalát egy főhasáb veszi igénybe. Ebbe jegyezzük fel a vagyonváltozásoknak alapul szolgáló azt a *jogot* (11. §.), mely a *bejegyzendő* utalványban (81. §.) nyert kifejezést, s melyet a költségvetési hitellel (70. §.) bíró hatóságok bocsátanak ki.

E szerint a tárczakönyv első sorban a költségvetési *hitelt* tartja nyilván. A *tárczakönyvi bejegyzés* alatt tehát az utalványozásban megnyilvánuló jognak nyilvántartásba vételét értjük. (Ennek a számlára való irását hivatalosan *előírásnak* nevezik. Ez a vorschreibung-nak szolgál fordításából származik. A magyar rendelkezik, parancsol, utasít, megmond, megír valamit: de nem »előír«.) Ezért meg is kell különböztetnünk egymástól a bevételnek és a kiadásnak bejegyzését. Ha az állam bevételi utalványt bocsát ki, hogy pl. Szetye János 100 K adót fizessen: ebből Szetyének tartozása származik. Ez a bejegyzés tehát Szetyének, az állam által vezetett számláján: *tartozás* lesz. Ha pedig az állam kiadási utalványt bocsát ki: hogy pl. Ramocsa Gábor számtartónak a pénztár 500 K jutalmat fizessen ki, ebből Ramocsának a pénztárral szemben követelése származik. Ennek az állam által vezetett Ramocsa számlára való bejegyzése: *követelés* lesz. Mellőzve tehát a helytelen előírás kifejezést: a bevételi jogot megállapító utalvány bejegyzését tartozásnak, a kiadásiét követelésnek nevezzük. E szerint a *nyitott kiadási* tárczakönyv *baloldali* lapja: *követelés*, a *bevételi* tárczakönyvé pedig: *tartozás*.

A baloldali, vagyis: az utalványozást nyilvántartó főhasábnak alhasábokban ki kell mutatni: *a)* a tételek folyó száma és *b)* az utasított vagyonkezelő hivatal megnevezése és *c)* tárgyhasáb után, *d)* a cselekvő vagy szenvedő kezdő *hátralékot* tételenként; a 286—7. lapon például bemutatott számla 1—2-dik tétele alatt, a múlt évről áthozott szenvedő hátralékok vannak felsorolva; *e)* a folyó évi tartozásokat és követeléseket, a példa a 3—9. tétele szerint; *f)* hogy a folyó utalványozásokból mennyi esik póttartalványozásul a *múlt*, és mennyi a *folyó* évre? az előbbire példa a 4., az utóbbira a többi tétel; *g)* az esetleges törléseket; mert a kibocsátott utalvány visszavonható, megváltoztatható, s így az utalványozott összeg kifizetése rész-

ben vagy egészben megszüntethető. Ennek megfelelőleg a bejegyzés is módosulás alá esik. Erre a célra szolgál a például szerkesztett számlán a *törlési* hasáb és a 7. tétel; *h*) végül a törlés után maradó netto utalványozást a múlt és folyó évre.

A számla jobboldalán az utalvány számfejtését (érvényesítését) és teljesítését (lerovását) mutató főhasábok foglalnak helyet. Mindezekről tárgyalásaink rendjén később (XII, XVI) szólunk. Itt világosabb áttekintés céljából csak annyit jegyzünk meg meg, hogy minden számlának ki kell mutatni a (multból és a jelenből származó netto) utalványozást, lerovást és végső hátralékot. Addig is, míg ezek magyarázatára visszatérünk: a számla tanulmányozását melegen ajánljuk, megjegyezvén, hogy a pénztári számfejtés megjelölésére szánt hasábok a főkönyvnek nem képezik elengedhetlen alkatrészeit és hogy az 1905-diki új számlát, a múlt évi (60 K) hátralék átvitelével, csak helykimelés céljából nem nyitottuk külön lapon.

90. A tárczafőkönyvek vezetése.

(Adatok, kivételek : 1, 2, hátralékok, áthozás, tarifák, követelés, tartozás, valódiság, kétely, függő, akarat, bejegyzés : *a—f*, sorszám, számláló-nevező, 1—4, előjegyzés, *a*) felfüggesztés, idei, *b*) úti előleg, előleg-könyv, *c*) lekötött hitelek, 2. stornó, *a*) utalvány megváltoztatás, *b*) viszonylagos számla, *c*) visszafizetett úti előleg, *d*) bizonytalanság, *e*) helytelenség, 3, egy utalvány több bejegyzés, átutalás, változtatás, sommás számlák.)

A tárczafőkönyvek *adataikat* rendszerint az utalványozó hatóságok rendeleteiből merítik. Kivételt képeznek 1. a *hátralékok* és (81. §.) 2. *árjegyzékek*, tarifák alapján fizetett összegek. Az előbbieket a múlt évi előirásból *tételenként*, szóról szóra kell áthozni a folyó évi számlára. Az utóbbiakról pedig a számtartóság csak a naplókából (XIV) értesülvén: ezek utalványozását a teljesítés könyvelésekor *utólagosan* kell és lehet jegyezni be.

Mielőtt valamely *követelést* a számla *terhére*, vagy *tartozást* számla *javára* íránk, a könyvvezetőnek szigorú kötelessége az utalvány *valódiságáról* meggyőződni. Ha a számtartóságnak bármely tekintetben csak a legkisebb *kételye* is van, vagy az utalvány szövege különféle magyarázatot enged meg: tartozik erről az utalványozó hatóságot értesíteni, s további utasításig a bejegyzést függőben tartani. Ha kétely már nincs, vagy nem is volt: a vagyonváltozást úgy kell bejegyezni, hogy ebből az utalványozó-hatóság

a *et* *ta* határozottan megismerhető legyen. Ezért a főkönyvbe az utalvány tartalmának nem csak *lényege*, hanem esetleg az utalvány szövege is szóról szóra bevezetendő. De legalább is be kell jegyezni: *a*) az utalványozó hatóságot, az utalványozás számát és idejét; *b*) a fizetésre jogosultnak vagy kötelezettnek nevét, lakását, lakóhelyét; *c*) a fizetésnek jogcímét és *d*) valutáját, esetleg annak *e*) részleteit, és ha vannak *f*) feltételeit. Minden számlában a sorszám évenként 1-gyel kezdődik, s egész éven keresztül minden bejegyzés a következő sorszámot kapja. A múlt évi hátralék áthozatalánál a folyó évi sorszám a számlálót, a múlt évi a nevezőt képezi. Az utalványozás bejegyzésénél előforduló esetek igen változatosak. A nélkül, hogy minden lehető esetet felsorolni szándékunk lehetne: néhány nevezetesebbet felemlítünk.

1. Az *előjegyzés* akkor fordul elő, midőn a jog létrejövetelének valamennyi előfeltétele még nem következett be. De annyi mégis történt, hogy ennek az emlékezet számára való megtartása szükséges. Ekkor az egész esetet, az összegekkel együtt csak a *szöveg-hasábba* (intra marginem) írjuk. Az érték- és pénzhasábokba csak akkor tesszük ki az összegeket, midőn a jog létrejövetelének minden előfeltétele (rendesen a pénztári számfejtéskor, XII) bekövetkezett. Ilyen előjegyzési esetek a következők: *a*) Midőn a fizetség teljesítése valamely felfüggesztő feltételhez, vagy jövő időhöz van kötve. Ez leginkább akkor fordul elő, midőn valamely számlának javára vagy terhére *állandó* illetményeket kell írunk. Ilyenkor az egész esetet az összegekkel *együtt* csak a szöveghasábba *jegyezzük elő*; az értékhasábba pedig csak azt az összeget tesszük ki, mely az ideai hitelt terheli. A jövő évi számlán azután az egész utalványozott összeget kitesszük a pénzhasábba, mert az egész évre az egész összeg jár. *b*) Az *úti előlegeknél* az utalványozott összeg, még a kifizetés után is csak előjegyezve marad, mind addig, a míg az útra kiküldöttel, úti számlája alapján a végleszámolást meg nem ejtették, s így a kiérdemelt úti költséget végleg meg nem határozták. A hol sok úti előleg fordul elő, ott a különböző úti előlegszámlákon kívül, még azok külön nyilvántartására és leszámolásuk ellenőrzésére külön segédkönyvet: az *úti előlegkönyvet* szokták vezetni. *c*) A *lekötött* hiteleket (88. §.) mint követelési (terhelő) hátralékokat kell az illető tárczafőkönyvekben nyilvántartani és ha nem szánunk azoknak *külön* számlákat, akkor az ilyen hitelre érkező utalványokat, a régi számlákon csak a *főösszeghasábba* írjuk, azaz csak előjegyezzük, de úgy,

hogy azok különben a követelés bejegyzésének minden kellékével birjanak.

2. A könyvvezetés érdekes esetei közé tartoznak az *átvezetett (storno)* tételek. *a)* Ha valamely bejegyzett, de még *nem teljesített* utalványt utólagosan megváltoztatnak: ekkor a kisebbedést mint *törlést* a *törlési* hasádba, a nagyobbodást mint új jogot (tartozást vagy követelést) új tétel alatt kell bejegyezni. Ez is egy fajtája a stornálásnak. *b)* Ha azonban az összeget már teljesítették, *kifizették*, akkor ezt *csak* a *törlési* hasábbal rendezni már nem lehet. Ezt csak egy költött hasonértékű, de *ellenkező irányú* (storno) tétel bejegyzésével lehet hatástalanná tenni. Erre a célra szolgálnak a *viszonylagos számlák* (15, 88. §§. 6.) Ezek alatt a kiadási tárczakönyvekben (a budgetszerű valódi számlákkal hasonnevű, de ellentétes irányú) bevételi *számlákat* és a bevételi könyvekben (hasonnevű ellentétes) kiadási *számlákat* kell érteni. Ha már most a fizetett összeg kiadás volt, ezt a viszonylagos bevételi számlára, ha pedig bevétel volt, a viszonylagos kiadási számlára kell bejegyezni. Ez által a visszavont utalvány jogilag, s majd a teljesítés által pénztárilag is ki lesz egyenlítve. *c)* Így kell eljárni nevezetesen az előbb (1. *b)* tárgyalt úti előlegek rendezésénél, ha a kifizetett úti előleg részben vagy egészben visszafizetés alá kerül. Úgy tehát, hogy a visszafizetendő összeget az úti költség bevételi számlán tartozásul jegyezzük be. *d)* Ugyancsak *stornoval* kell kiegyenlíteni az olyan esetet is, midőn valamely összeg (pl. épületfentartási költség) előreláthatólag ugyanazon egy tárczának több számláját fogja illetni, de hogy minden egyes számlát milyen részben? az a bejegyzés alkalmával még nem bizonyos. Ilyenkor egyelőre az egész összeget az érdekelt számlák egyikére írjuk. Ha azután a részesedés megállapítható: akkor az egész összeget mutató számláról, az arra már nem tartozó részt storno segítségével elvezetjük, vagyis: ezt a részt a viszonylagos (ellentétes) számlára jegyezzük. Ezzel az eredeti bejegyzést rendezvén, a stornált részösszeget azokra a számlákra írjuk, a melyekre (ha céljukat ismerjük) eredetileg is irtuk volna. *e)* Egyáltalában mindazokat a helytelenségeket, melyek a gazdálkodásban akár az utalványozásból, akár a kezelésből származnak, a könyvvezetés storno segítségével fejezi ki és rendezi. Jegyezzük meg azonban, hogy a viszonylagosan átfutó számláknak a tárczakönyvekben való létezése, ezeknek a könyveknek budgetszerű, tehát valódi kezelésű tartalmát és egyszeres rendszerű (vagyis: csakis bevételi avagy

csakis kiadási) jellegét nem zavarja; mert a tárcza gazdaságára *mennyiségi* befolyással nincsenek.

3. Van olyan eset is, hogy *egy* utalvány alapján ugyanazon összeget *több* számlán és pedig úgy követelésül, mint tartozásul kell bejegyezni. Ilyen pl. a fizetési előleg és ehhez hasonló más kölcsönök esete. Ezeket a főkönyvekben, nemcsak az átfutó kiadásoknak sommás és az illetőnek egyéni számláján *követelésül*, hanem még az átfutó bevételeknél (úgy a sommás mint az egyéni számlán) *tartozásul* is be kell jegyezni. Ha az ilyeneket évközben ugyanazon tárczának valamely más címére utalják át, az előbbi címen mint a kezdő hátralék apadását és az utóbbin pedig mint szaporodását kell bejegyezni. És egyáltalán a tárczának átfutó hátralékai, csak téves bejegyzések helyesbítése vagy átutalás folytán változtathatók. Minden más (például behajthatlanság stb.) esetben az illető követelés vagy tartozás, esetleg évközi új hitel igénybevételével is, csak valódi számlákon egyenlíthető ki.

4. A sommás számláknál arra kell ügyelni, hogy a (tartozási avagy követelési) jogokat, utalványok alapján vezetett részletes számlák összesítéséből? avagy törvény vagy hitelfelosztás alapján közvetlenül a bödzsetösszegeket jegyezzük-e be? Az előbbi negyed- vagy félévenként szokott történni. Az utóbbiban pedig új bejegyzés csak időközi új- (pót-, rendkívüli, elő nem irányzott, túllépő) hitel alapján jöhet létre.

91. §. A forgalmi főkönyv.

(Valódi kezelés könyvei, forgalom, ennek származása, tárczakönyvek szerepe, egységesség, számvevőszék, jog, pénzkészlet, lerovás, sommásan, részletesen, egészben, egyesek, berendezés, ennek elve, egységes egész, összes, pénzfőkönyv, meghatározás, számlák, oldalak, alap, kezelés, utólagos, 1—2, jelleg, kettős, conto corrente, külső, pénztárak, kötet, különleges.)

Mint a 87—90. §§-ban láttuk, az állam mindazokat a valódi, vagyis budgetszerű bevételeit és kiadásait, a melyek őt közvetlenül a saját költségvetése avagy közvetve más (alapok, önkormányzat stb.) költségvetések révén érdeklik: a tárcza- avagy ehhez hasonlóan berendezett könyvekben tartja nyilván. De az állami háztartásnak, a valódi vagyonváltozásokban nyilvánuló termelése és fogyasztása (10. §.) folytán nagy *forgalma* (11, 15, 54. §§.) is van, a melyből nagy tömeg *átfutó* vagyonváltozása származik; mert mint nyilvános háztartó (54. §.) gazdaság: bevételeit azért hozza létre,

hogyan azokat a polgárok közszükségeire kiadja. Tehát az összes bevételek *összeségükben* viszonylagos kiadásokká lesznek, s ebben az útjokban a *forgalmon* keresztül *átfutókká* lesznek.

Ezt a mozgalmát az állam vagyonának a tárczakönyvek nem tartják nyilván; mert ezek tárczánként *csak a maguk* bevételi forrásaival és kiadási céljaival foglalkoznak. Annak nyilvántartására tehát, hogy az egész állami gazdaságban, a bevételek forrásaiktól, hogyan jutnak a kiadási célokhoz: egy oly könyvnek a berendzése és vezetése szükséges, mely az *egész* állami gazdaságot, mint szerves egységet tartja nyilván. Az állami számvevőszék, a mint ezt a maga helyén látni fogjuk, vezet is több ilyen könyvet. De a számvevőszék csak az utólagos ellenőrködés független támogatására van hivatva, s mint ilyen, a kormányon kívül álló hatóság. Ennek könyvei tehát a végrehajtó hatalom gyakorlói által igénybe nem vehetők. Az egész állami gazdaságot egységesen felölelő könyvről ezért magának a gazdálkodó kormánynak kell gondoskodni. Ilyen a pénzügyminiszterium számtartósága által vezetett *forgalmi főkönyv*.

Csak hogy az államgazdaságnak *jogi* vitele, a miniszteri felelősségből kifolyólag, a tárczaminiszterek hatáskörébe, s így annak nyilvántartása az ők tárczakönyveikbe tartozik. Ezekben az meg is van. Ezért a bevételi és kiadási jogoknak bejegyzése, a forgalmi könyv tárgyát nem képezheti és nem is képezi. Ami ebbe tartozhatik: ez a *lerovások* nyilvántartása. Erről a pénzügyminiszternek a legmegbízhatóbb adatokkal kell birni; mert csak ekkor fog oly pénztári készletről gondoskodhatni, mely az egész államgazdaságban mutatkozó tényleges szükségletnek megfelel.

De minthogy a tárczakönyvekben minden egyes tárczagazdaságnak nemcsak a *jogi*, hanem *kezelési* vitele is (a teljesítés, lerozás) *részletesen* már benne van: ezért elég ha a forgalmi főkönyvben, az egyes tárczák teljesítései, csak *sommásan* nyernek kifejezést. Más szóval az államnak budgetszerű vagyis: *valódi* gazdaságból a forgalmi könyvben elég, csak a *lerovást sommásan* nyilvántartani. Annál részletesebben, sőt éppen tételenként kell nyilvántartani, ebben azt a *forgalmat*, melyet a lerovott bevételek időben és térben megtesznek azért, hogy akkor és oda jussanak, a mikorra és a hova szánva vannak: a kiadások fedezéséhez. Ez a hullámozása a vagyonnak, ennek mennyiségét *egészben* ugyan meg nem változtatja, de az *egyes* kezelő hivataloknál mégis más és más állapotot idéz elő.

Az ennek felölelésére szánt forgalmi főkönyvnek is a berende-

2-ik lap. Bizományos fizetések *naplószerű* elszámolása.

Tétel	Bevételben előfordul			A forg. napló		Korona értékben		Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.			
	a pénztárnál	a pénztár rovására	T á r g y	kelte	tétele	K	f	jegyzék száma	ellenszámol. adatok		
									könyv		
				szerint		sorszám	lap		tétel		
			Október.								
11	Buda	Arad	Térey Jenőnek 619/1904. A) lajstrom számhoz előírt illeték tartozása és pedig tőke 712 K kamat 24 K 84 f fizetett	1 227		736	84	52	IV.	12	9
12	Buda	Eger	A birságalap 1904-iki juliusi pénztárhiányának fedezetére vett összeg 1904. október 1-én 49,339. sz. rendelet folytán a C) birságnapló 43. tétel alatti kiadásnál viszonylagosan...	1 228		300	85	—	—	—	—
13	Czeg-léd	Eger	Karikás Pálnak fizetett.	20	36	600	—	—	saját	2	16

2-ik lap. Bizományos fizetések *naplószerű* elszámolása.

Tétel	Kiadásban előfordul			A forg. napló		Ko-rona értékben		Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.				
	a pénztárnál	a pénztár rovására	T á r g y	kelte	tétéle	K	f	jegyzék száma	ellenszámol. adatok			
									könyv			
				szerint			sám	lap	tétel			
			Október.									
14	Kolozsvár	Buda	A 220/903. A) lajstrom tételhez beszédett illeték a központi számtartóságnak 1904. szept. 16-án 726. számú jegyzéke folytán.....	1	179	86	52	—	IV.	11	8	
15	Buda	Butyin	Nagy Jenőnek illeték 1904. július 20-ikáról 42,792. számú rendelet folytán	2	181	104	76	—	II.	6	7	
16	Eger	Czegléd	Karikás Pál helybeli lakosnak és mülakatosnak a czeplédi adóhivatal részére szállított vasszekrényért p. ü. miniszteri II/28. 6756. számú rendelet folytán 600 Korona	9	79	600	—	—	saját	12	13	
17	Eger	Kápolna	A kápolnai dohánybeváltó hivatalnál befolyt egyenes adó és illeték, mint annak adott ellátmány	16	82	1340	—	—	III.	7	4	
18	Buda	Közp. áll. pénztár	A velszi cs. k. adóhivatalnál Gelber Alfréd részéről befizetett illeték	17	3	356	48	—	II.	6	8	
			Havi összeg....	—	—	2487	76	—	—	—	—	

zése, hódol annak az elvnek, hogy a számtartás rendszerének összhangban kell lenni a gazdaság természetével. Ez a forgalmi főkönyvnél első sorban abban nyilvánul, hogy az egész állami gazdaságot, mint egységes egészet, egy főkönyvbe öleli fel. Továbbá hogy az összes bevételi és az összes kiadási lerovást magában foglalja. Még pedig az átfutó kezelést tételenként, a valódit pedig sommásan. A forgalmi főkönyv tehát az a pénzfőkönyv, mely az egész állami gazdaság pénzkezelését, természetének megfelelő csoportokban felöleli

Mint a 294—5. lapon látható, a forgalmi főkönyv minden számlája, a nyitott könyv ikerlapjának egyik oldalán a bevételeket, a másikon a kiadásokat foglalja magában. A forgalmi számlákon tehát, (a tárczakönyvektől elütőleg) nincs hely szánva a jog bejegyzésének; mert a forgalomban a vagyonváltozásoknak alapul és elvileg, rendszerint nem valamely megállapított jogeset, hanem az a kezelési tény szolgál, hogy a bevételnek egy viszonylagos kiadás és a kiadásnak egy viszonylagos bevétel felel meg. Más szóval: a forgalom, mint átfutó gazdálkodás az állami gazdaságnak nem (a hatóságok által gyakorlandó) jogi, hanem (a foganatosító hivatalok által teljesítendő) kezelési részéhez tartozik. Ebből az következik, hogy a forgalmi könyvvitelt a vagyon kezelő hivatalok működése után, az utólagos számtartás fokozatai között kell tárgyalni. És kellő tüzetességgel csakugyan ott is fogjuk tárgyalhatni.

A jelen fejezetben, hol éppen a jogot esetről esetre megállapított utalványoknak bejegyzését tárgyaljuk, csak azért kellett a forgalmi könyvvitelt is szóba hoznunk, mert 1. a kincstári könyvvitelnek nevezetes és sajátos alkatrészét képezi, s mert 2. tényleg a forgalmi könyvvitelnél is kivételkép fordul elő valamely előzetes bejegyzés. 1. A kincstári tárczakönyvvitel tudvalevőleg egyszeres rendszerű könyvvitel. Ezzel ellentétben van a forgalmi könyvvitel; mert ez az átfutó vagyonváltozásokat két irányban: úgy bevételben, mint a kiadásban nyilvántartja. A forgalmi könyvvitel tehát kettős könyvvitel jellegével bir. (87. §.) És valóigaz, hogy az a maga helyén (II.) tárgyalt kettős könyvvitelnek folyó számlájából (32, 38. §§.) származik. Elannyira, hogy mind a kettőnek nemzetközi neve most is conto corrente. Az állam forgalmi könyvvitele tehát eredete és lényege szerint kettős rendszerű, csak-hogy az állami számtartás körében, az állami czéloknak megfelelő államosításon ment keresztül. 2. Ennek az átformáló államosításnak egyik eredménye az, hogy noha a forgalom nem megállapított jog-

eseteken, hanem csak viszonylagos kezelési eseteken alapul, mégis fordulnak néha olyan körülmények elő, melyek előzetes bejegyzés tárgyát képezik. Csakhogy ekkor ez a bejegyzés nem mint a tárczánál: tartozási vagy követelési jogot állapít meg, hanem a számtartósággal csak olyan *valami*, a miből idővel lehet *minden* és *semmi*. Ennek alakja itt is az, a mi a tárczánál (90. §. 1.) vagyis: *előjegyzés*, s tehát az értékösszegekkel együtt mindent csak a szöveghasábjába írunk.

A forgalmi főkönyv *külső* elrendezéséről megjegyezzük, hogy valamint (a 48. §. szerint) az egységes pénztárak, az állam egész gazdaságára egységesen fizetnek: úgy az ezen pénztárak között létrejött forgalom is *egységes* egészet képez. Tehát az erről vezetett könyv is *eszményileg* éppen egy: habár az külsőleg harmincz-negyven legnagyobb méretű kötetből áll is. Ezek közé tartoznak a forgalmi könyvnek azok a kötetei is, melyeket nem a pénzügyi, hanem más (vasut, ménes, posta-távíró) különleges pénztárakról, ezek központi hatóságaiknak számtartóságai vezetnek.

92. §. Egyéb könyvek.

(Valódi átfutó, letétek, származásuk, ennek $a-b$, berendezés, oka, adósság, pénz- és anyag, főkönyv, csere, kettős, $a-d$, viszonylagos, formák, lényeg, $a-c$ $\alpha-\delta$, törzskönyv, három rész, $\alpha-\gamma$, külön utasítás.)

A 87. §-ban említett kincsári könyvek közül jelen §-ban tárgyaljuk még 1. a letét-, 2. az anyagfőkönyveket, 3. a törzskönyveket.

1. A 87—91. §§-ból tudjuk, hogy a mint a tárczafőkönyvek a valódi-, úgy a forgalmi főkönyv az átfutó kezelés felölelésére van hivatva. De *átfutó* kezelés képezi tárgyát a letétfőkönyveknek is; mert az állam néha idegen, sőt saját értékes dolgait is *átfutólag* külön kezelteti addig, a míg valamely azokkal összefüggő jog vagy közérdek biztosítást lel. Az állam gondjai alatt így álló dolgot *letétnek*, (13. §.) *depositumnak* mondjuk és *kétféle* szokott lenni: *a*) általános vagyis: tárczaszerű és *b*) különleges, vagyis: alapszerű. *a*) Az elsőnek tárgya: vagy már is az államé és csak azért kezelik külön, mert minden arra vonatkozó adatot még nem ismernek, vagy pedig tárgya: nem az államé ugyan, de mégis valamelyik tárcza révén került állami kezelésbe, s így ehhez számítják. Mind-ezekre a letétekre *tárczánként főkönyveket* kell vezetni. Még pedig olyanokat, melyeknek számlái *nem* a jog és teljesítés, hanem a be-

vétel és kiadás felölelésére van berendezve; mert a letét *átfutó* vagyonváltozásokat idéz elő. A mely letétnek tárczája meg nem határozható: az a pénzügyi tárczába jó. *b)* Az *alapszerű letétekkel* az állam, mint idegen alapokkal bánik. Ha ezeknek a letéteknek elhasználható és helyettesíthető javait igénybe veszi: akkor az függő adósságot képez és nem csak *tárczaszerű*, de egyenesen *tárczakezelésbe* megy át; mert a budgetben az államadósságok fejezetében foglal helyet.

2. *A)* Azokban az ágazatokban, melyeknél a gazdaságot nemcsak pénzben, hanem anyagban is, pl. fában, sóban, bélyegben, dohányban, érczben, értékpapirokban stb. vinni kell: az itt *pénzfőkönyvnek* nevezett tárcza esetleg alapfőkönyvön kívül, még *anyagfőkönyvet* is vezetnek; mert ezekben az ágazatokban az állam is, dologi jószágot dologi jószággal, az anyagot pénzzel és viszont cserél ki. A kettős könyvvitelnek tehát minden tényezője meg van ezekben az ágazatokban, s ezért a kettős rendszerű könyvvitel életbe léptetése ezeknél egyenesen szükséges. Az anyagfőkönyvnek berendezése iránt különben az illető gazdasági ágazatokban érvényes utasítások intézkednek. Mégis azokban általában négy bevételi és kiadási viszonylagos számlát állapíthatunk meg; *a)* a saját termelésből és gyártásból, *b)* készpénzen való szerzésből és eladásból, *c)* más gazdasági ágakkal való szállítmányokból és ellátmányokból, s végül *d)* az anyagok természetéből (apadás, párolgás, véletlen többlet stb.) származó változások számláját. Nevezetes itt továbbá az, hogy a pénz- és az anyagfőkönyvek egymásnak *viszonylagos* főkönyvei, vagyis: hogy ezekben a főkönyvekben rendesen minden pénzbevétel mint anyagkiadás és minden anyagbevétel mint pénzkiadás jelentkezik. Úgy hogy az egyszeres rendszerű könyvvitel formáinak alkalmazása mellett, lényegben mégis kettős a könyvvitel: a kettős rendszer előnyei nélkül.

B) A pénz és anyag viszonylagos nyilvántartásának kifejlődött rendszerét találjuk *az államadósságoknál*, melyekről: *a)* a hitelügyi számtartóság (m. k. p. ü. ministerium) fejének közvetlen gondozása mellett egy olyan *sommás főkönyvet* vezetnek, melyben minden adósságnak tőkeálladékát, ennek (a törlesztési terv vagy más visszafizetési módozat szerint való) változásait, s végül a fizetett kamatokat egy-egy külön számlán nyilvántartják; *b)* a költségvetésnek megfelelő számlákkal adósságonként *tárczafőkönyveket*, továbbá a tárczában átfutó kezelés (az értékek beváltásával

megbizott pénzüntézeteknek elszámolásra adott előlegek) nyilván-
tartására még kettős rendszerű folyó számlákat (conto corrente)
is vezetnek (II.); c) az *anyagfőkönyv* éppen több kötetre osz-
lik: α) a *kibocsátási* főkönyv, melyben a kibocsátásra teljesen
kész címletek bevételben és a tényleg kibocsátottak kiadásban
vannak; β) a *tőkeálladék* könyve, mely az adósság tőkéjének a
címletek kibocsátása folytán való szaporodásáról és a visszafizetés
által való csökkenéséről szól; γ) az önmagában pár száz kötetre
menő *hitelkönyvek*, melyek az államadósság minden egyes címle-
tének egész élettörténetét, a kibocsátás keltétől a beváltásig külön
számlán tartják nyilván; δ) az *üreslapok* könyve, mely azoknak a
félig-meddig elkészített értékpapiroknak nyilvánartatása, melyekből
valamely címltetet időközben bármely okból megújítanak.

4. Végül, bár nem tartoznak a fő-, hanem csak a *segédkönyvek*-
hez, mégis a berendezésükhöz és vezetésükhöz szükséges szakismere-
tek fontossága miatt itt külön tárgyaljuk a törzskönyveket is. Ezek az
állam ingatlan vagyonának lényeges ismertető jeleit, mindenkori
álladékát és értékét részletesen és híven kimutatják, s a melyekben
ezért minden változást azonnal nyilvánartatásba kell venni. Három
részből áll. A) A tulajdonképeni törzskönyvből, melyben követ-
kező fejezeteket (számlákat) különböztetünk meg: a) földbirtok,
b) építmények, c) az ingatlanokhoz tartozó jogok, d) az ingatlano-
kat terhelő szolgalmak és egyéb terhek, e) épületek felszerelése.
B) A részletes leírásokból, melyek újból a törzskönyv beosztását
követik, s végül C) a térkép- és okmánytárból, melyet az ehhez
tartozó rajzokkal, jegyzőkönyvekkel stb., a törzskönyv beosztásának
megfelelő csoportokban kell kezelni. Egyébiránt a törzskönyvek be-
rendezésének és vezetésének részletes szabályait, az illető ingatla-
nok neméhez és rendeltetéséhez képest, külön utasítások szokták
megállapítani. (P. K. 1902-iki 19. sz.)

93. §. Bejegyzési eljárás és záradék.

(Megvizsgálás, záradék, 76. §., egyszerű, könyvviteli, példa, fogalmazvány,
tisztázat, bejegyeztetett, visszaküldés, felelősség, sérelem, védelem, állami
számvevőszék.)

Azonkívül a mit a 86. §-ban idevágólag elmondottunk, itt uj-
ból kiemeljük, hogy a számtartóságok a hozzájuk bejegyzés cél-
jából érkezett utalvány rendeleteket, vonatkozzanak ezek bármilyen
vagyonváltozásra, csak *megvizsgálás után* jegyzik be. De bármikor

és bármely könyvbe történjék ez, ennek hogyan és miképen való megtörténtéről: *záradékban* (76. §.) bizonytságot tesznek. Az *egyszerű* (85. §.) bejegyzésnél a könyv lapjára, esetleg tételszámára való hivatkozással, magára az ügyíratra kell vezetni a záradékot. A *könyviteli* (86. §.) bejegyzésnél a záradéknak magában kell foglalni a könyv lapszámán kívül, a számlának (költségvetési vagy más teljes) nevét és tételszámát. Például így: bejegyezte a pénzügyminiszteri számtartóság a saját tárczakönyvének 72-ik lapján, az 1904. költségvetési törvény, rendes kiadások, X. fejezet, 7. czimének 3. rovatára: az iroda költség számla 18-ik tétele alá. Ezt a záradékot reá kell vezetni úgy az irattárban maradó fogalmazványára az utalványnak, mint magára az elküldendő tisztázatra. Ennek a tisztázatnak tehát, a záradék és az aláírások hijával, teljesen elkészítve kell a számtartósághoz érkezni, hogy így a számtartóság az utalványnak nemcsak fogalmazványát, hanem tisztázatát is vizsgálat alá vehesse.

A bejegyzési záradékot legalább is czélszerű az utalvány tisztázatába mindig bevezetni; mert ez úgy a pénztár, mint számtartóság további tárgyalásainak irányadóul szolgál. Ha azonban a záradék szövege az utalványból ki is marad: a szabályszerű bejegyzés megtörténtét a számtartóság főnöke magán az elküldendő utalványon »bejegyeztetett« szóval és aláírásával mindig tartozik bizonyítani.

A gazdasági rend és pontosság fentartása czéljából a *pénztárak* utasítva vannak, hogy a *számtartósági aláírás nélkül érkező utalványokat* az utalványozó hatósághoz illetőleg az utalvány aláírására hivatott számtartósághoz *teljesítetlenül* (pótlás végett) *visszaküldjék*. Ha ezt nem teszik és egy ilyen nem ellenjegyzett utalványt teljesítenek: a fegyelmi vétségen kívül, az államkincstárra vagy magánosokra háramolható károkért vagyoniilag felelősek.

A bejegyzési záradék azonban *nem csak* azt jelenti, hogy az utalványt az államgazdasági számtartás *alaki* rendjébe besorozták, hanem a 86. §-ban tárgyalt *rendeletre* szóló bejegyzés esetében, a záradék a mellett tanuskodik, hogy a számtartóság nézete szerint, az utalvány kibocsátása által, valamely törvényt vagy szabályt megsértettek, s így a gazdaság *belső* rendjén sérelem történt. Az ilyen utalványozás esetében a bejegyzést megparancsoló rendeletet, a számtartóság saját védelmére gondosan megőrzi, s hogy a bejegyzés a rendeletre történt: ezt utalvány fogalmazványába vezetett záradék legelső szava gyanánt említi. Az utalvány tisztázatán pedig

a számtartóság főnöke, midőn az utalványt ellenjegyzí, egyszerűsmind a »rendeletre« szót neve fölé írja. Hogy az ilyen utalványokról ellenőrzés czéljából az állami számvevőszék hogyan értesül: erről a XVII. fejezetben lesz szó.

Tájékoztató példák: 1. Egy tisztviselőt hivatalos útra küldtek, s úti költségének fedezésére neki 80 korona előleget adtak. Eljárásának befejezése után napidíjak fejében 60 koronát és fuvar költség fejében 25 koronát számított fel. Ugyanennyit állapított meg neki, közigazgatási számfejtés alkalmával, a számtartóság is.

Utalványozás.

Magyar királyi adóhivatal

Csikszereda.

Beke Mihály irnoknak úti költség számláját a számtartóság megvizsgálta, s neki napidíj fejében	60 K
és fuvar költség fejében	25 „
összesen	85 K

állapított meg.

Minthogy említett irnok ezen költségek fedezésére 80 korona előleget kapott: fizessen ki nevezettnek, 85 koronáról szóló, de 60 korona napidíjnak megfelelőleg, a II. fokozat szerint bélyegzett nyugtájára még öt (5) K-át és a költségvetési törvény X. fejezetének VIII. czíme alatt, az úti költségek terhére számolja el. Bejegyeztetett . . . . . Kelt . . . . . év hó nap.
Aláírások.

Jegyzet: Lássa helybenhagyás után a számtartóság bejegyzés czéljából.

A megszerkesztett és helybenhagyott utalványra a számtartóság a »bejegyeztetett« szó után folytatólagosan következő záradékot vezeti: a . . . tárcza könyv 25. lapjára az úti költségek számlájának 48. tétele alá. Együttal ha az utalványozási jegyzéket (lásd: XVII. alatt) a könyvvel egyidejűleg szerkesztik: ekkor is oda jegyzi az 5 K utalványozását (90. §. 1. b).

2. Ha valamely épületet több tárcza közösen használ, annak az épületnek fentartási költségét a használó tárczák között a használat arányában kell felosztani. Egy ilyen épület tatarozása 17,899 K 57 f-be került, s ebből az épületet használó pénzügyigazgatóságra $\frac{2}{4}$, a postahivatalra $\frac{1}{5}$, a járásbírószágra $\frac{1}{4}$, s a többi a csendőrségre esik. A tatarozási költséget egyelőre egészen a pénzügyi tárcza terhére utalványozták.

Intézkedés.

Magyar királyi adóhivatal

Gyergyó-Szent-Miklós.

Az ottani kincstári épület tatarozása 17,899 K 57 f-be került, s ezt az összeget a pénzügyi tárczából, a pénzügyigazgatóság terhére fizették ki. Minthogy ennek az épületnek helyiségei $\frac{1}{5}$ részben a kereskedelmi, $\frac{1}{4}$ -ben az igazságügyi, $\frac{2}{4}$ -ben a pénzügyi, s a többi részeiben pedig a csendőrség elhelyezésére szolgálnak: utasítom a hivatalt, hogy a kereskedelmi tárcza terhére 3579 K 91 f, az igazságügyi terhére 4474 K 89 f, a belügyi tárcza

terhére 894 K 98 f kiadásba, s viszonylagosan ezen összegeket a pénzügyi tárcza javára tegye bevételbe. Kelt . . . . év . . stb. Aláírások.

A további eljárás folyamán az utalvány fogalmazványának és tisztázatának el kell a számtartóssághoz jutnia, hogy ott a megfelelő könyvekben bejegyezzék, úgy mint az 1. példánál láttuk. Az állami számvevőszék az utalványjegyzék alapján fog erről az utalványozásról értesülni.

3. Állapíttassék meg nyugdíja egy özvegynek és nevelési járuléka törvényes koron alul lévő 7 gyermeke számára. A férj 15 év 6 hó és 19 nap szolgálat után 1901. július 31-én hunyt el és évi 2500 K fizetése volt. Meg kell szerkeszteni az utalványt is.

Megfejtés.

Özvegyi nyugdíj 2500 K évi fizetés után: $1200\text{ K } 50\% = 600\text{ K}$; a maradó 1300 K után $20\% = 260\text{ K}$. Összes nyugdíj 860 K. A gyermekek nevelési járuléka jelen esetben ugyanennyi, s így kikerekítve minden gyermekre 122 korona esik.

Magyar királyi adóhivatal

Csikszentmárton.

Az 1901. július 31-én elhalt K. L.-nek, 2500 K fizetését és lakáspénzét, folyó évi július végével szüntesse meg és özvegyének, született E. B.-nek, az említett fizetés után megállapított nyolczszázhatvan (860) K özvegyi nyugdíjat, 1901-iki augusztus 1-étől, egyenlő havi előleges részletekben, szabályosan bélyegzett és kiállított nyugtára, a szokott óvatosság és feltételek megtartása mellett fizessen ki. Továbbá így fizessen ki az elhaltnak Kálmán, Sándor, Anna, József, István, Ferencz és Antal nevű hét gyermeke részére az említett időtől, szabályos koruk betöltése havának végéig és pedig Kálmánnak 1904. márczius, Sándornak 1906. április, Annának 1908. május, Józsefnek 1909. deczember, Istvánnak 1911. május, Ferencznek 1916. január, Antalnak 1918. május végéig, esetleg korábbi ellátásukig, egyenkint egyszázhuszonekettő (122) K összesen nyolczszázötvennégy (854) K nevelési járulékot a folyó évi költségvetési törvény: . . . . fejezete . . . . címe, nyugdíjak és nevelési járulékok rovatának terhére.

Begyeztetett a . . . tárcza nyugdíjak . . . könyvének . . . lapján . . . . tétel alatt. Kelt stb. Az utalványozó hatóságnak és számvevősége főnökének aláírásai.

XII. PÉNZTÁRI SZÁMFEJTÉS.

---

94. §. A pénztári számfejtés és gyakorlói.

(Felosztás, különbség, hasonlatosság, új vizsgálat, okai, idő, ellenőrzés, utalvány és nyugta, jogosság, valóigazság, fogalma, hivatott, tárgyilag, személyileg, bejegyzés, ügydarab, külön, függetlenség, helyben, összevágás, számtartóság, ellenőr.)

Kétféle számfejtést ismerünk: közigazgatásit és pénztárit. Az előbbit már a IX. alatt tárgyaltuk, s mint nevök is mutatja, mindketten megegyeznek abban, hogy tevékenységük valamely gazdálkodási eljárásnak, alapul szolgáló *számműveletre* irányul. De különböznek egymástól abban, hogy az első az *utalványozó* hatóság, az utóbbi a *kezelő* hivatal gazdálkodási eljárására, vagyis: az első a *rendeletre*, az utóbbi a rendeletnek *foganatosítására* irányul. Az első tehát a gazdálkodásnak jogi, az utóbbi fizikai vitelét támogatja. Ennek helyes felfogására, azonkívül a mit az 58. §-ban elmondottunk, megjegyezzük még, hogy ha a hatóságilag kellően kiállított és a számtartóság által ellenjegyzett utalvány, a vagyont kezelő hivatalhoz érkezik: akkor ez annak *teljesítéséhez* foghat. Mielőtt azonban a teljesítés megtörténnék: ennek módozatait előzetesen vizsgálat alá kell venni. Ennek két oka van. Az *egyik* ok az, hogy bármennyire jól szerkesztették meg az utalványt, ez a teljesítésnél létrejövő mindenféle levonásokra, időközi kamatokra stb. tekintettel nem lehetett. A *másik* meg az, hogy ha sikerül: a legjobb ellenőrzés az előzetes. Ezért lehetőleg előzetesen kell biztosítani, hogy a minek az utalvány szerint *történni* kell: a bemutatott nyugta szerint csakugyan az *történjék*, s hogy a bemutatott nyugta (ellennyugta) ezt hibátlanul igazolja. Vizsgálat alá venni és összehasonlítani kell tehát: a könyvi *bejegyzésben* számtartásilag kifejezésre jutott jogot és az ennek teljesítésére irányuló *nyugtát* (ellennyugtát), s csak ez után lehet a foganatosítást tényleg megejteni. A *pénztári számfejtés* alatt tehát oly számtartási eljárást *értünk*, mely a vagyonváltozás teljesítésének igazolására irányuló okmá-

nyok megvizsgálásából, ezeknek a könyvi bejegyzésekkel való összehasonlításából áll.

Erre hivatott *tárgyilag* az, ki erre az eljárásra a szükséges adatok birtokában van. *Személyileg* pedig, ki az ellenőrzendő kezeléssel szemben, több függetlenséggel bír. A számtartóságnak a már megejtett könyvi *bejegyzései* alapján, feltétlenül birnia kell a szükséges adatokkal. Az igaz, hogy időközben a pénztárhoz is meg kellett érkezni a vagyonváltozást elrendelő utalványnak. De tekintettel a számtartóságoknak a kezeléssel szemben való teljes *függetlenségére* is: a pénztári számfejtést, a hol csak lehet, a számtartóságokra bizzák. De hol nem lehet ez? *tényleg* nem ott, hol a számtartóság *nem* a foganatosítás szé helyén van; mert a számfejtésnek éppen abban rejlik előzetes ellenőrző ereje, hogy a foganatosítást megelőző, mintegy utolsó órában veszi az ügyesetet vizsgálat alá. Ezért a *foganatosításnak* időben is annyira össze kell vágni a *számfejtéssel*, hogy e két esemény között, a foganatosítás *módosulására* alkalmas időmennyiség ne lehessen. Ez pedig bajosan kerülhető ki, ha számvevőség és pénztár egymástól távol fekszenek. Ezért minden *számvevőség*, az általa könyvileg bejegyzett vegyonváltozásokat, rendszerint számfejti is, ha a teljesítő *pénztár helyben* van. Ellenkező esetben a pénztári számfejtés megejtése, a kezelő hivatal *ellenőrének*, számtartójának (48. §.) teendői közé tartozik. (XIII.)

95. §. A számfejtő könyvek és ezek vezetése.

(Közvetetlen, elvileg, tényleg, számfejtőkönyv, fő- és számfejtőkönyv, táblázat, csoport, egyén, berendezés, bejegyzés, forgalmi, előjegyzés, pénzhasáb, értesítés, következő hónap, levonások, szolgálati díj, részletek, adómentesség, visszatérés, birói lefoglalás, érintetlen, esetek, végzések, nyugta, elszámolás, iratok, kamat, költség, közigazgatási lefoglalás, adók, tisztbi biztosíték, térítvények.)

Az előbbi §. szerint, az utalványozott jog könyvi bejegyzésének közvetetlen célja, a pénztári számfejtés. Ebből következik, hogy a számtartóságoknál vezetett minden *főkönyv*, a helybeli pénztár minden fizettségére *elvileg* számfejtő könyv is. *Tényleg* azonban ilyen: csak a *változó* illetményekre; mert a főkönyvekben az állandó illetményekre (fizetésekre, nyugdíjakra stb.) rendszerint csak olyan számlák vannak, a melyek egy-egy költségvetési egész rovatot (88. §. 4.) foglalnak magokban. Ezek tehát sommás számlák, a melyeknek *részletes* (a személyi illetményeknél: *egyénenkénti*) számláik

16-ik lap.		L e r o v á s																			
Az előbbi számfajtőkönyv 15-ik lapjáról ide áthozatott		Követel		Észrevétel	mikor naplőczik	mely időre?	fizetés		pótlék		lakbér		L e v o n á s				térftmények				
		mult évekre					folyó évre		K	f	K	f	K	f	állami	közsegi pótl.	szolgálati (tiszt) díjra	fizetési előlegre	szolgálati biztosítékra	útiköltség	összeg
		K	f				K	f													
A fővárosi magy kir. pénzügyigazgatóságnak 1899. decz. 20-án kelt 26953 számú rendelete folytán:						1903	—	—	—	—	—	26	—	—	30	225	—	—	—	65 68	
évi fizetés		1800	—	Havonként 150K	1/1	Január . .	150	—	33	33 1/3	—	2	24	—	11)15	22	50	—	—	5 47 1/3	
szem. pótlék		400	—	33 K 33 1/3 f	2/1	Február .	150	—	33	33 1/3	175	—	2	16	12)15	22	50	—	—	5 47 1/3	
lakbér		700	—	Évnyegyedeként 175 K —	3/1	Márczius .	150	—	33	33 1/3	—	—	2	16	—	22	50	—	—	5 47 1/3	
1902. febr. 26-án 8618. sz. rendelettel 3 havi fizetési előleg fejében 1902. márczius 1-től 20 havi részletben törlesztendő 450 K, 1902. decz. 26-án 36484 sz. r. úti-költség térftmény fejében 65 K 68 f 1903. jan. 1-től 12 havi részletben.					4/1	Április .	150	—	33	33 1/3	175	—	2	16	—	22	50	—	—	5 47 1/3	
A m. k. pénzügyigazgatóságnak 1903. június 26-án 16455 sz. a. kelt rendelete a fizetést és a pótlékot június, a lakbért pedig június végével itt megszüntette.					5/1	Május . .	150	—	33	33 1/3	—	—	2	16	—	22	50	—	—	5 47 1/3	
A számla-kivonat 1566. sz. a. az x-i adóhivatalnak 1903. július 2-án elküldött,					6/1	Június . .	150	—	33	33 1/3	—	—	2	16	—	22	50	—	—	5 47 1/3	
A visszaérkezett bejegyzési bizonylat, az 1903. júliusi havi állandó illetmények jegyzékének 90. tételéhez csatoltatott.						Julius . .															
						Augusztus															
						Szeptember															
						Október . .															
						November															
						Deczember															
						Lerovás összege	900	—	200	—	350	—	13	04	—	30	135	—	—	32 84	
						Követelés összege	1800	—	400	—	700	—	26	—	30	225	—	—	65 68		
						Hátralék .	900	—	200	—	350	—	12	96	—	—	90	—	—	32 76	

külön segédkönyvben vannak. Ezekből történik aztán a pénztári számfejtés. Az ilyen segédkönyvek rendszerint négy évre szólnak, s megkülönböztetésül az előbbi a *fő- és számfejtő* főkönyvektől ezeket csak *számfejtő* könyveknek mondjuk.

Tekintettel a 286—7-ik lapon szerkesztett fő- (és számfejtő-) könyvre: elégnek látszik, ha táblázatos példával itt még a *csak* számfejtő könyvet világítjuk meg, mert az ebben levő *állandó* illetményi *személyszámlák* alakja, igen elütő a főkönyv *dologi* számláinak alakjától az által, hogy az állandó illetményi követelés bejegyzése, rendszerint egy-két tételben történik. Ellenben számfejtésük és teljesítésük időszakonként újból és újból ismétlődik. Ezért az állandó illetményi számfejtőkönyvek számláin, a bejegyzésre jelentékenyen kevesebb tért hagynak, mint a teljesítésre. Egy ilyen számla van a 305-ik lapon, melynek hasábrendszere az államgazdaság különböző ágának természetéhez képest változik ugyan, de magát az állandó illetményi számfejtőkönyv számlájának alapul szolgáló gondolatot, kellően megvilágítja. Meg azt is, hogy az állandó illetményekre vonatkozó rendelkezések, nem mindig valamely bevétel vagy kiadás közvetlen fogatosítása iránt intézkednek, hanem gyakran azoknak megszüntetését, felemelését, letiltását, leszállítását és különféle fizetési módozatait állapítják meg. Mind e körülményeket az egyéni számlákra részletesen be kell jegyezni.

A forgalmi főkönyvbe jegyzett vagyonváltozásoknál is meg kell különböztetni, hogy ezek *állandók-e vagy változók*? Az előbbieknél számfejtése, a forgalmi főkönyvnek szintén segédkönyvéül vezetett, külön számfejtőkönyvben történik. Az utóbbiak magában a forgalmi főkönyvben számfejtendők. Minthogy pedig ebben számfejtési hasábkok nincsenek: a számfejtés megtörténtét az által kell jelezni, hogy az addig csak *előjegyzett* összeget most a *pénzhasádba* kiírjuk. Különböztetés a forgalmi tételekre vonatkozólag: a hatóságoktól avagy a pénztáraktól, a számtartóságokhoz érkezett minden néven nevezhető *értesítés*, a forgalmi főkönyv megfelelő számláján *előjegyzendő*. És ha valamely előjegyzett forgalmi tétel, az előjegyzési hónapban nem kerül számfejtés alá: az eredeti bejegyzésre való hivatkozással azt tovább hónapról hónapra kell átvinni.

A számfejtésnél nagy figyelemmel kell lenni a következő levonásokra.

1. *Szolgálati díj* alá esik *egyszer*, minden 600 K-t meghaladó

állandó illetmény, melyet végleges kinevezés vagy előléptetés alapján utalványoznak. Kivétel csak némely tanítói, közalapítványi és erdészeti kinevezés. A szolgálati díj összege, az ezzel terhelt illetmények $\frac{1}{3}$ -da, melyet rendszeren 12 havi egyenlő részletben vonnak le, mely idő alatt a szolgálati díjjal terhelt része a fizetésnek adómentes. Ha valaki az államszolgálatból kiválik és ismét visszatér: a szolgálati díjat csak a réginél magasabb illetmények után fizet.

2. A köztisztviselők fizetésének *birói lefoglalhatása* iránt az 1881: LX. t.-cz. (54—64 §§.) intézkedik. E szerint annak legfeljebb csak egyharmada vehető végrehajtás alá, de ez is úgy, hogy 1600 K érintetlenül marad. A nyug- és kegyélvezményekből, s a katona-házassági biztosítékokból legalább 1000 K-nak kell épen maradni. A lakpénz csak lakbér fejében foglalható le. Ha a követelés feleség, szülők, gyermekek tartására irányul: ekkor a nyugdíj egészen, a szolgálati járandóság pedig 600 K-ig foglalható le. A napi díjakból csak a napontai 3 K-t meghaladó rész foglalható le stb. A bíróságnak foglaló végzései, az utalványozó hatóság útján jutnak a számfejtőhöz. A közvetlenül hozzáérkezett ilyen végzéseket, az utalványozó hatósághoz terjeszti. A foglalást szenvedő tisztviselő egész havi illetményét nyugtatja ugyan, de a végrehajtatónak kijáró rész levonandó és hallgatólag visszatartandó. A kijáró rész, a kincstári térítmények és adók már ekkor véglegesen elszámolandók. A visszatartott összeg pedig a végrehajtatónak szabályszerűen bélyegzett nyugtáján számfejtendő, s erre kifizettétvén: ugyanazon czímen számolandó el, a melyen le lett foglalva, pl. mint fizetés, nyugdíj, lakpénz stb. Az egész tartozás törlesztése alkalmával a végrehajtató kezében lévő birói végzés és kötelezvény, vagy váltó bekövetelendő. Az előbbit a nyugtához kell csatolni, az utóbbiak pedig a végrehajtottak kézbesítendőek. Ha a tőke mellett kamatok és költségek is lettek megítélve és az ítélet másképp vagy sehogy sem intézkedik: legelőbb a költségeket, ezután a kamatot s csak végül lehet a tőkét kiegyenlíteni. Arra az időre, melyen át valamely részlet a pénztárnál levonva, a végrehajtató által felvehető volna: kamat nem jár. A *közigazgatási lefoglalás* iránt az 1883: XLIV. t.-cz. intézkedik.

3. *Levonandók* továbbá a IV. osztályú kereseti adó, esetleg az általános jövedelmi pót-, út- és községi adó, lehető szolgálati biztosíték (XIV. 109. §.), fizetési és úti előleg, s szolgálati egyéb térítmények.

96. §. A fizetési okmányok.

(Jogosság, valódiság, rendeletek, nyugta, kivétel, összehasonlítás, okmányok kellékei, nyugta tartalma, kézjegy, rongálás, javítás, eredeti, bizonyító aláírás, nyugellátás, özvegy, beteg, iskolás, kor, fizetési könyv, céljuk, berendezésük, másodlat, átutalás, kivonat, bizonylat.)

Fizetési okmányoknak azokat nevezzük, melyek a fizetés *jogosságát* és *valódiságát* igazolják. Az elsőt az utalványozó hatóságtól érkező *rendeletek*, utalványok, az utóbbit a fizetést felvevő vagy teljesítő által adott *nyugta* (ellennyugta), esetleg az ezekkel összefüggő egyéb okmányok képezik. Az előbbiekről már (X.) értekeztünk. Az utóbbiakat pedig, minden vagyonváltozásról. ennek számfejtése alkalmával tartoznak a felek bemutatni. Az ellennyugta csak a lajstromokban (sorkönyvekben) elszámolt, valamint a jelen §-ban alább tárgyalandó fizetési könyvecskékben nyugtázott összegeknél mellőzhető. A bemutatott okmányokat a számfejtő az utalványozás bejegyzésével összehasonlítja, hogy ezek tartalma a bejegyzéssel egyez-e? különösen a bemutatott okmányok *valódiak*, *szabályosak*, s így *jogérvényesek-e*?

A bemutatott nyugtának a nyugtatott összegről számokkal és betűkkel, a fizetség valutájáról és jogcíméről, helyéről és idejéről, a fizető vagy felvevő nevére kell nyilatkozni és az erre törvényesen hivatottak által kell kiállítva lenni. Ha az okmány kiállítója írni nem tud: ennek neve, helyette a szokásos kézjegyeknek oda-tétele mellett aláírandó, s két tanú vagy közjegyző által hitelesítendő. Lényeges részeiben vakart, rongált vagy az eredeti szöveget olvashatlanul kijavított okmányok: nem fogadhatók el. Az olvashatólag kijavítottak is csak akkor, ha a kiállító a kijavítást külön aláírásával elismeri. Hiteles másolatok és másodlatok eredeti helyett csak az utalványozó hatóság engedélyével fogadhatók el.

Különös figyelmet igényelnek azok az okmányok, melyek a kiállítón kívül még valamely szempontból bizonyító aláírást igényelnek. Ilyenek különösen a végleges vagy ideiglenes nyugdíjat, kegy- és ellátási díjat, nevelési pótlékot élvezők nyugtái. Ezek a kiállító életbenlétének igazolásául a háztulajdonos és a községi előljáró által láttamozandók. Özvegyeknél megjegyzendő, hogy azok nem-e mentek férjhez? s az árvák nem részesülnek-e valamely más ellátásban? Az iskolába járó árváknál iskolai, betegség tartamára engedélyezett összegek kifizetésénél: hivatalos orvosi bizonyítvány szükséges. Meg kell figyelni továbbá, hogy a csak bizonyos élet-

korig élvezhető összegek, ennek a kornak elérésével meg legyenek szüntetve stb. stb.

Az állandó illetmények számfejtése mindig a *fizetési*, az *adó*-stb. *könyvek*, *ívek* mellett történik. Ezek a könyvecskék is külön mutatják ki a jogot és a teljesítést. Céljuk, hogy a megtörtént fizetést a vagyont kezelő hivatal *nyugtázza*, illetőleg *ellennyugtázza*. Ezeknek a táblázatos könyvecskéknek kiszolgáltatása mindig a számfejtőség (94. §.) dolga és rendszerint úgy elő vannak készítve, hogy csak ki kell tölteni, vagyis: a teljesítésre vonatkozó adatok, a fizetési részletek, ezek lejárási ideje, a feltételek, levonások, letiltások, ezek megszüntetése stb. esetről esetre azokba csak bevezetendő. Másodlat az egyszer kiállított könyvecskéről csak az utalványozó hatóság engedélyével állítható ki. Ha valamely befizetési könyv már megtelt vagy az utolsó részletet is lerották: a fizetési könyv átveendő, s az előbbi esetben a folytatásra új könyvet, az utóbbiban pedig az egész befizetett összegről nyugtát kell kiszolgáltatni. A *kifizetési* könyvet azonban a kifizetést megszüntető hatóság nevének és a rendeletnek, szám és keltezéssel való bejegyzése után vissza kell adni a félnek.

Ha valamely állandó illetményt áthelyezés, előléptetés stb. folytán, egy másik pénztárhoz utalnak át: az átutalás önmagában, a fizetségre még nem elég. Hanem a számfejtő-hivatal (tartozási?) *kivonat*ot szerkeszt a *számfejtőkönyv* arról a *lapjáról*, melyen eddig a szóban forgó illetmény számfejtetett, s az esetleg erre vonatkozólag, birtokában lévő egyéb okmányokkal együtt azt, bejegyzés céljából annak a számfejtőségnek küldi, hol az illetmény jövőben számfejtetni fog. Az eljárást illetőleg utalunk a 310. lapon szerkesztett példára, megjegyezvén, hogy a számfejtőség (lásd: a 94. §. második bekezdésének utolsó sorait) a számlakivonat, az átutalt illetmény első részletének felvételéről szóló nyugtához csatolja. Az üresen érkezett *bejegyzési* (előírási?) *bizonylatot* pedig levágva és kitöltve, az átutaló számfejtő hivatalhoz kell visszaküldeni.

97. §. Be- és kifizetések számfejtése.

(Minden számfejtendő, kivétel, pénz, átvétel, feltétel, letét, késedelmi kamat, lejárat, határidő-naptár, részletek, azonosság, letétjegyek, értesítés, gyám-gondnokoltak, jogi, személyek, elhaltak, bélyeg, lelet.)

Számfejtés nélkül még *befizetést* sem szabad elfogadni. Kivétel a hatósági letét és a postán jött érték. Az előbbinél a hatóság kísé-
rő

1566.
1903. szám.

1903. évi költségvetési törvény X VI. fejezet.
22. cím, fizetési rovat.

Számfejtőkönyvi (tartozási) kivonat.

Székely Balázs számellenőr tartozik az állandó illetmények számfejtőkönyvének 16-ik lapja szerint:

A tartozás neme	Összege	
	K	f
Tiszti díjak.....részlet.....K.....f-jével 19.....-tól kezdve	—	—
Túlélvezett.....19.....-ra évi.....Korona után	—	—
Fizetési előleg húsz részletben 23 Korona 30 f-jével.....	90	—
Birói tilalmak a mellékelt.....darab végzés (kimutatás) szerint	—	—
Úti költség térítmeny 5 K 46 f-es részletekben.....	32	76
Összeg.....	122	76

Szóval: százhuszonkettő Korona 76 fillér.

Az állami (és községi) adó $1800 + 400 = 2200$ K illetmény után 1903. évi június hó végéig meg van fizetve.

A m. kir. x-i pénzügyigazgatóság 1899. évi 26953. szám alatt kelt rendeletével utalványozott 1800 K-nyi évi fizetést ^{esetleg} $\left(\frac{\text{nyugdíj vagy-kegydíj}}{\text{nevelési pótlék stb.}} \right)$ 1903. évi június hó végével, a 700 K-nyi évi lakpénzt 1903. évi május hó végével, a 400 K-nyi fizetési pótléket 1903. évi június hó végével: 1903. évi 16455. sz. alatt kelt rendeletével **megszüntette**.

A magyar kir. pénzügyigazgatóság m. r. számtartóság.

Budapest (Pest), 1903. július hó 2-án.

N. N.
számtanácsos.

(P. h.)

N. N.
számtiszt.

1464.
1903. szám.

Bejegyzési (előírási) bizonylat.

Az ottani állandó illetmények számfejtőkönyvének 16-ik lapja szerint, az 1903-iki költségvetési törvény XVI. fejezete 22. címének fizetés rovatán Székely Balázs számellenőr terhére előjegyzett térítmenyek, összesen 122 K 76 f az 1903. évi július hó 2-án 1566. sz. alatt kelt számfejtőkönyvi kivonat alapján, az itteni állandó illetményi számfejtőkönyv 49-ik lapján, a XVI. fejezet 22. címének fizetés rovatán **be van jegyezve**.

A magyar királyi bányagazgatóság m. r. számtartóság.

Selmeczbánya, 1903. július hó 13-án.

N. N.
számvizsgáló.

(P. h.)

N. N.
számellenőr.

jegyzéke az irányadó. A befizetésekre nézve különben elv, hogy ilyet mindenki önmagáért és másért teljesíthet. Tehát *pénzt visszautasítani nem szabad*. Ezért az utalványozás nélkül érkező pénzek is, mint *letétek* mindig számfejtendők. A befizetések számfejtésénél különös figyelmet kell arra fordítani, hogy azok kellő időben történjenek. Ezért a számfejtés alkalmával esetleg a késedelmi kamatokra tekintettel kell lenni. Egyébiránt oly gazdasági ágaknál, melyeknél a befizetések határideje, ezek sokasága és különfélesége miatt, a fő-, illetőleg számfejtőkönyvekben kellően nyilvántartható nem volna: a számfejtő kötelessége azokról külön segédkönyvül: *határidő nyilvántartást* (skadencz) úgy szerkeszteni, hogy az év minden napjára eső fizetések abban naptárszerűleg feljegyezve legyenek. Az állandó befizetéseknél a későbbi részletnek hátralék előtt való törlesztéséhez, hatósági engedély kell; ezért minden fizetés alkalmával előbb a régi és folyó részletek törlesztendők, s csak a maradó összeg számfejtendő, mint előzetes fizetés. Ha kamatozó követelést törlesztenek: előbb a kamatokat s csak ezután lehet a tőkét törleszteni.

A *kifizetések* számfejtésénél legelső kérdés, hogy a fizetési okmány bemutatója, a pénz *felvételére* jogosítva van-e? Ha ismeretlen egyén jelentkezik, személyének a felvételre jogosított személylyel való azonosságát, ismert tanuk által vagy más módon, esetleg magán a fizetési okmányon igazolni tartozik. A *letétjegyeket* vagy az állam által netán kiszolgáltatott más elismerő leveleket az illető értékek kiszolgáltatásával vissza kell venni. Olyan kifizetésnél, mely egyszer mindenkorra történik, köteles a fél az erre vonatkozó *értékesítést* is bemutatni, melyen a megtörtént számfejtés szintén feljegyzendő. Kik vagyonuk felett nem rendelkezhetnek: magok részére fizetéseket nem vehetnek fel. Erre, úgy mint ez a jogi személyeknél is történik, törvényes *képviselőjük* van hivatva. Az *elhaltak* hátralékos illetményeit a hagyatéki tárgyalás befejezése előtt, csak a hagyatéki bíróság által erre felhatalmazottnak, a tárgyalás befejezése után, pedig az igazolt örökösnek szolgáltatják ki. Különös figyelem fordítandó a nyugtának *bélyegköteles* voltára, s hogy a bélyeg kellően átírva legyen. *Szabálytalanság* esetében a bemutatót erre figyelmeztetni kell, s vonakodás esetében a számfejtés ugyan megejtendő, de bélyegjövedéki kihágásról azonnal (lelet) jelentés teendő. A nyugtának a bejegyzéssel való összehasonlításánál különösen megfigyelendő, hogy csakugyan lejárt a kérdéses összeg? s

nem évült-e már el? mely részlet következik? s vannak-e és milyen levonások? A hivatalból származó levonások, megelőzik a magánköveteléseket, s a fizetés lefoglalható részének, csak az előbbiek után fenmaradó része fordítható, az utóbbiak kielégítésére.

98. §. Eljárás a számfejtésnél.

(Korlát, darabka, bejegyzés, összehasonlítás, bal és jobb szeglet, vidimálás, záradék, tartalma, külön, kalitka, aláírás, bélyeg, fizetési jegyzék, jegy, 200 K, nemegyezés, kijavítás, megtagadás, hibás, felvilágosítás, kiadási hasábok, teljesítési czikkely, bevételek, pecsét alatt, pénztáros, felelősség, nagyzolás.)

A számfejtőt a közönségtől korlát választja el. Az ezen át, számfejtésre adott nyugta sarkából, az átvevő egy darabkát lehasít, s ezt a félnek visszaadja, hogy a számfejtés megejtése után, annak bemutatása és a nyugtához való illesztése által igazolhassa magát. A számfejtő a nyugta megtekintése után felkeresi a (fő-, esetleg csak) számfejtőkönyvet, s ennek azt a lapját, hol a számfejtendő vagyonváltozásnak, bejegyezve lenni kell. Az így talált bejegyzéssel összehasonlítja a nyugtát, s az összehasonlítás eredményét legelőbb is magán a nyugtán az által fejezi ki, hogy a nyugta felső bal szegletére, a számfejtőkönyvnek azt a lapját esetleg a személyszámla sorszámát feljegyzi, hol a szóban forgó összeget bejegyezve találta. Jobb szegletre pedig a számadási évet és annak a naplónak nevét írja, melyben az esetet a pénztár elszámolni fogja. Azután a nyugtának azokat a kifejezéseit, melyek a be- vagy kifizetés kellékeit foglalják magukban, valamint az összegeket is, a vizsgálat jeléül (a »vidit«-ből származó v. betűnek elpipásított alakjában) aláhúzza. Végül az okmány szövegén alól, vagy ha itt hely nem volna, annak tiszta hátlapján, de minden esetre közvetlen a szöveg után a *számfejtési záradéknak* kell következni. Ebben a nyugtázott és ebből levonandó, valamint a kifizetés alá kerülő maradék összeget megfelelő számtani rendben kell felsorolni és pedig külön a véglegesen most már elszámolandó és külön a letiltás folytán visszatartandókat. Végül a maradékot kifejező összeget vastag tollvonásokkal úgy bekalitkazzuk, hogy a zárt térben más jegynek helye teljességgel ne legyen: Így »kifizetendő **200** azaz: kétszáz K.« Erre (nem törtszámalakban) kelet, olvasható aláírás, és a hivatalos pecsét következik. Megjelölendő a számfejtett nyugtán, az esetleg ehhez csatolt okmányok is.

Visszaélések megelőzése czéljából néhol a számfejtő és pénz-

táros időnként valamely titkos jelben is megegyeznek, melyet az előbbi a számfejtéskor tesz a nyugtára. A 200 K-t meghaladó változó illetménynek és a lefoglalt összegnek a lefoglaló részére való számfejtését, a számfejtő közvetlen előljárója is aláírja. Mihelyt valamely okmányon számfejtési záradék van: az azon lévő bélyegek oly keresztvonással látandók el, melyek egymást a bélyeg közepén metszik. Ha jegyzék mellett mutatnak be számfejtés céljából egyszerre több nyugtát: ezek mindenikén a záradéki számítások megteendők ugyan, de az egészről aláírással és pecséttel ellátott záradékot kell a jegyzékre vezetni. Ha a nyugtának a bejegyzéssel való összehasonlításakor, a nyugta adatai a bejegyzés adataival nem egyeznek, vagy ha a nyugtában az összeg, az időszak vagy az aláírás kijavíttatik, akkor a számfejtést nem csak meg kell tagadni, hanem a bemutatott okmány szövegén keresztül ráírandó, hogy »hibás«. Felvilágosítást a bemutatónak csak abban az esetben lehet adni, ha az igény és a felvételre jogosultság kétségtelen. Javítani pedig a számfejtőnek a nyugtában (az időszakot és a filléreket kivéve) nem szabad.

A nyugtának záradékolása után következik a számfejtőkönyv számfejtési hasábjainak hivatásuk szerint való kitöltése, még pedig úgy, hogy a kiadási tárczafelelő és számfejtőkönyvnek, a számfejtés alkalmával még a teljesítési hasábjait is kitöltik. Kivéve a teljesítési cikkelyre vonatkozó hasábokat, melyeket a pénztáraknál naplózás (XIV.), a számtartóságoknál könyvelés (XVI.) után az illető naplócikkek számjegyeivel kell kitölteni. A bevételek teljesítési hasábjait azonban csak a teljesítés után szabad kitölteni. Az egyszer mindenkorra történő fizetéseknél, a fél kezében levő hatósági értesítést, tőle be kell kérni és esetleg ugyanezen fizetésre vonatkozó többi okmánynyal, a számfejtés hivatalos pecsétje alatt összeragasztandó, s a félnek a pénztárosnál leendő bemutatás céljából így kell kézbesíteni. Ha így a számfejtés úgy a fizetési okmányokon, mint a számfejtőkönyvben, s esetleg ha ilyen van, a fizetési ívben is kifejezést nyer: a fél a fizetés megejtése és így a tulajdonképpen való foganatosítás céljából a pénztárhoz utasítandó, mely azt rendszerint a számfejtési záradék szerint teljesíti is. De nem köteles teljesíteni, mert a számfejtés a pénztári foganatosításra hivatott tisztviselőt, nem fosztja meg azon jog és kötelezettségtől, hogy a fizetésnél a bemutatott okmányokat *lehetőleg* szemügyre is vegye. Szabálytalanság esetében tehát a kifizetést megtagadhatja.

Éppen ezért alaptalan nagyizolás, a pénztári számfejtést *érvényesítésnek* nevezni; mert a számfejtés önmagában mit sem tesz érvenyessé.

Tájékoztató példa: Bálványos Jenő miniszteri titkár egy havi fizetéséről kell nyugtát szerkeszteni és pénztári számfejtés alá venni. Az évi fizetés 4000 K és évi 800 K személyi pótlék, melyet havonként 50 K birói tilalom, 20 K tiszti díj és 6 korona adó terhel.

Számfejtőkönyv 28. lap 76. tsz.

1905. pénzügyminiszteriumi fizetések.

N y u g t a.

400 korona azaz négyszáz koronáról, mely összeget és pedig: évi 4000 K fizetésemnek 1905. évi október hóra eső része fejében 333 K $33\frac{1}{3}$ f, az 1904. évi I. t.-cz. alapján 800 K szem. pótlékomnak 1905. évi októberre eső része fejében 66 K $66\frac{2}{3}$ f, összesen 400 K, a m. kir. központi állam-pénztárból hiány nélkül felvettem Budapesten, 1905. október hó 1-én.

Bálványos Jenő,

m. k. p. ü. miniszteri titkár.

Kereseti adó	5 K — f.	Fizetés	333 K $23\frac{1}{3}$ f.
Községi pótdó	— » — »	Letiltás	50 » — »
Orsz. betegápol. adó ...	— » — »	Marad	283 K $33\frac{1}{3}$ »
Szolgálati díj.	20 » — »	Személyi pótlék	66 » $66\frac{2}{3}$ »
Fizetési előleg	— » — »	Összesen..	350 K — f.
		Levonások	25 » — »
		Fizetendő:	325 K — f.

A m. k. pénzügyminiszteri számvevőség központi csoportja.
Budapesten, 1905. évi október hó 1.

Pecsét.

Számfejtő aláírása.

99. §. Értékpapírok számfejtése.

(1—6, össze-, szét- és átirás, lekötés, alapja, kivonás, jegyzék, tartalma, elismervény, előzetes, átllyuggatás, tényleges számfejtő, okmány, tartalma, megsemmisítés, oka, kérvény, törvényszék, hatóság, számfejtés, hirdetmény, határidő, új számfejtés, végzés, ennek hatása, szelvények, elévülés, szelvény-utalvány, nem semmisíthetők meg, új szelvényívek, 10 év, záradék, beváltás, közvetítés, kifizetés, visszautasítás, elévülési idő, járadékoknál, szelvények számfejtése, kivétel, névre szóló, lekötött, kamatfizetési ív, átutalás, nyugta kellékei.)

1. Az értékpapírok úgy kerülnek pénztári számfejtés alá, hogy néhány fillér kezelési költség fejében, az államadósság címletek, melyek a) kisebb névértékűek, nagyobb névértékűre összeirathatók

és a nagyobb névértékűek, több kisebb címletre *szétirathatók*; b) bemutatóra szólók névre szólókra és ezek más névre *átirathatók*; c) a birtokosra, vagy névre szólóak: *lekötethetők* és a lekötés alól *feloldhatók*. A névre szólónak: bemutatóra vagy más névre *átírása*, vagy bírósági végzés vagy a szabadon rendelkező tulajdonos kérésére, vagy pedig felügyelő hatóság lététben, ennek beleegyezése alapján történik. A *lekötést* pedig úgy kell érteni, hogy az értékpapírt a tulajdonos kezében való meghagyás mellett, a forgalomból kivonják az által, hogy *záradékot* vezetnek rá, mely szerint az értékpapír és illetőleg ennek jövedelme valamely személy vagy cél javára le van kötve, foglalva.

Az a), b), c) alatt említett mindhárom esetben, az átváltoztatandó értékpapírokat a pénztárhoz minden adósságnemre külön szerkesztett olyan (*jegyzékkel*, felajánló okmánnyal) nyilatkozattal kell bemutatni, melyből nemcsak azok ismertető jele (az értékpapír neve, sorozata, száma, névértéke, a szelvények darabszáma vagy a kamatozás kezdete), hanem a művelethez képest az is kivethető legyen, hogy az átváltoztatás milyen névértékűre, milyen névre, avagy milyen szövegű lekötési záradékkal történjék, s a kamatokat melyik pénztárnál kívánják felvenni. A pénztár a bemutatott papirokról elismervényt ad, s a bemutató nyilatkozatát a *papírok nélkül*, a hitelszámtartósághoz *előzetes számfejtés*, vagyis annak megállapítása céljából küldi, hogy a hitelkönyvek (92. §. 3. B) ¹szerint, a tervezett műveletnek nincs-e valami akadály? Ha ilyen nincs: a pénztár a papírokat átluggatással a forgalomra képtelenné teszi, s számfejtés megejtése céljából a hitelszámtartóságnak megküldi. Ekkor az utóbbi *számfejtő okmányt* szerkeszt, melyben hitelkönyvei alapján a pénztárnak számszerűen apróra kifejti, megírja a fogantatandó átváltoztatási művelet kezelési módozatait. (Forrás: 1878. 43, 1883. 19, 1889. 38, 1890. 23, 1891. 10, 1893. 16, P. K.)

2. Az értékpapír értékének jogi *megsemmisítésére* van szükség, ha az a tulajdonos birtokából valamely meg nem engedett módon kikerül és a tulajdonos a papír birtokával járó jogait, [mégis fenntartani óhajtja. Az eljárás megindítása iránti kérvényben (a budapesti m. kir. kereskedelmi és váltótörvényszéknél, kivéve a horvát-szlavon földtehermentesítést, mely a zágrábi kir. törvényszékhez tartozik) a megsemmisíttetni kért *értékpapír* ismertető jeleit az 1. alatt említett jegyzékhez hasonlóan kell felsorolni. Ez a kérvény a gazdálkodó hatóság (pénzügyminiszterium, törvényhatóság stb.) útján *elő-*

zetes számfejtés céljából a számtartósághoz jut. Ha annak meg-ejtésekor az derül ki, hogy az előadott ismertető jelek nem helyesek, vagy hogy az értékpapirban kifejezett követelés fenn nem áll: a kérvényt a törvényszék elutasítja. Ellenkező esetben a bíróság hirdetményt bocsát ki, melyben az értékpapir ismeretlen birtokosát felhivja, hogy birtoklását (a lekötött és a névre szóló értékpapiroknál egy, különben három év alatt) a bíróságnál bejelentse. Az így megindított eljárásról a törvényszék úgy a folyamodót, mint a gazdálkodó hatóságot, s ez a számtartóságot értesíti. Ha a hirdetett határidő alatt senki sem jelentkezik és ha a folyamodó az értékpapir birói megsemmisítését *újból kéri*: a bíróság a kérvényt a gazdálkodó hatósággal közli, hogy vajjon az értékpapirban kifejezett követelés a hirdetett határidő alatt nem változott-e meg? s hogy nemleges esetben, további birói rendeletig az illető értékpapirt meg ne változtassa, ahhoz új szelvényt ki ne adjon, s arra fizetést ne teljesítsen. Egyúttal értesíti erről a pénztárt is. A hatóság akkor *újból számfejtést* kíván a számtartóságtól, s ha annak eredménye az, hogy az értékpapir időközben valamely irányú változást szenvedett: a törvényszék a kérvényt elutasítja és erről a pénztárt is értesíti. Ellenkező esetben és ha a bíróságnál a hirdetésben felhívott ismeretlen birtokos nem jelentkezett: a törvényszék az értékpapir megsemmisítését kimondja és erről úgy a gazdálkodó hatóságot (ez pedig *bejegyzés* céljából saját számtartóságát) mint az adósság pénztárát értesíti. A jogerőre emelkedett megsemmisítési végzés folytán, a megsemmisítettöt új értékpapir, illetőleg a lejárt követelés kifizetése illeti meg.

A jogilag megsemmisültnek kimondott értékpapir tulajdonosa, az értékpapirnak még le nem járt *szelvényeit*, vagy vissza adja vagy pedig a hiányzó szelvények értékét készpénzben lefizeti: mert a *szelvények csak élévülhetnek*, de megsemmisítetteknek ki nem mondhatók. Ezért ha az ilyennek nyilvánított értékpapirral, az ehhez kiadott *szelvényeket* is, a bíróság elpusztultaknak mondja ki: a megsemmisítettőnek még akkor is, csak az *el nem évült* és be nem váltott, ilyen szelvények értéke fizethető ki. Csak ilyen értelemben vehető eljárás alá a szelvény akkor is, ha nem a tőkét képviselő értékpapir, hanem ennek *csak szelvényei vesztek el*. Ekkor a bírósághoz benyújtandó folyamodványhoz maga az értékpapir, vagy legalább ennek tulajdon birtokát igazoló okmány csatolandó. A mely szelvénynek értékét, az *elévülés* befejeztétől számítandó három hó alatt nem

követelik: annak értékéhez sem folyamodó, sem az értékpapír bemutatója igényt nem tarthat. Ha az értékpapírral a *szelvény-utalvány* is elpusztult: az eljárás folyamata alatt, az új szelvényív csak azt illeti meg, a ki a szelvény-utalvány mellett az értékpapírt is bemutatja. A megsemmisítés kimondása után, a megsemmisítettőnek az új értékpapírral együtt új szelvény-utalvány is jár. Ha *csak* a szelvény-utalvány veszett el, a bíróság elrendeli és úgy magára az értékpapírra, mint a hitelkönyvekbe bejegyzik, hogy az új szelvényív, csak az értékpapír bemutatójának fog kiadatni.

Birói *megsemmisítés* tárgyai *nem* lehetnek: 1. az állami pénztárjegyek; 2. a kir. zálogház által kiadott zálogjegyek; 3. az állami sorsjegyek; 4. az értékpapírok szelvényei és szelvény-utalványai; 5. a jótékony és közhasznú célokra rendezett állam- vagy magán-sorsjátékok jegyei; 6. az oly értékpapírok, melyekre nézve a megsemmisítés magában az értékpapír szövegében határozottan kizárattott; 7. az osztrák-magyar bank jegyei; 8. a névre szóló avagy lekötött értékpapírok, kivéve ha üres hátirattal bírnak, azaz: forgathatók. (Forrás: 1878: XXV. és 1881. XXXIII. t.-cz.)

3. Új szelvényeket csak egy esetben: akkor lehet kiadni, ha azok beváltás folytán elfogytak. Ekkor (rendszerint 10 évenként) a szelvény-utalvány bemutatása és a tulajdonos által aláírt nyugtával (vétbizonyítvány) a hitelszámtartósághoz kell fordulni, melynek *számfejtésére* új szelvényívet adnak ki. Szelvény-utalvány hiányában az új szelvényív kiadását, magával a hitelpapírral kell kérni, s kiszolgáltatását záradékkal ezen igazolják. Ugyancsak magát az értékpapírost kell bemutatni, ha az utolsó szelvény lejáratát után három évig a szelvény-utalványt be nem mutatták.

4. Az államadósságnak kisorsolt és (2—6 hónap alatt) lejárt címleteit beváltás céljából, az 1. alatt tárgyalt jegyzékkel kell a pénztáraknak bemutatni. Az adóhivatalok hitel ügyekben csak közvetítők, s ezért a központi állampénztárhoz mint *adóssági pénztárhoz*, úgy az adóhivataloktól mint közvetlenül a közönségtől érkehetnek beváltandó *címletek* (43. lap), melyeket az *számfejtés* céljából a hitelügyi számtartósághoz juttat. Az utóbbi azokat hitelkönyvei (92. §. 3. B) alapján vagy számfejti vagy visszautasítja. Első esetben a pénztár a címlet értékét egy hét múlva, a visszavett elismervényen való nyugtázás mellett készpénzben kifizeti. Az utóbbi eset akkor következik be, ha a bemutatott címletek hamisítottak, csonkák, biróilag semmisek, elévültek, vagy ismertető jeleik rongáltak.

Az elévülési idő rendszerint husz év, mely a járadékoknál is számít attól a naptól kezdve, melyen az első fél nem vett kamat lejárt. A visszautasításnál az elévült címletnek első lapjára, az elévülést feltűnően kell ráírni, s úgy a bemutatónak visszaadni.

5. A szelvények mindig a hónap 1-én járnak le, s ha a rendszerinti 6 (némely adósságnál 5 sőt 4) éves elévülésök még be nem következett, értéküket némely megszorításokkal az általános *pénztárak számfejtik* és fizetik. Erről a számfejtésről tehát a pénztáraknál (XIII.) lesz szó. Kivételt képeznek a biróilag elpusztultaknak kimondott szelvények. Ezeknek értékét elévülés után, a jogosított nyugtával veszi fel. Ezt a fizettséget hitelkönyvei alapján a hitelszámtartóság *számfejti*. Még pedig úgy, hogy a fél vagy az elveszett szelvények címletét vagy pedig ennek birói végzést tartozik bemutatni.

6. Ugyancsak a hitelszámtartóság *számfejti* a névre szóló vagy a valamely célra lekötött (nem szelvényes) címletek kamatjairól kiállított nyugtákat is. Az ilyen fizettségek állandók, s a hitelszámtartóság ezért a jogosítottnak *kamatfizetési* könyvecskét is ad, mely nélkül az nem számfejt, s tehát a pénztár nem fizet. Az ilyen kamatok fizetését a hitelszámtartóság, a fél kérésére az államadósági pénztárból, kamatot megszüntető és átutaló kimutatással, bármely adóhivatalhoz is átutalhatja, sőt az adóhivatalok ezt az átutalást egymásközt is folytathatják. A kamatátutalásban egyéb rendes adatok mellett (a lekötés esetleges céljain kívül), a külön netán kikötött feltételek és kellékekről is meg kell emlékezni.

Tájékoztató példák. 1. Egy pénztári tisztet, kinek a vidéken 1600 K fizetése és természetbeni lakása van, 1906. január hó 2-án 2000 K évi fizetés- és 700 K lakpénzzel, a fővárosba neveznek ki. Új állását 1906. évi január hó 10-én foglalta el.

I. A m. kir. adóhivatalnak

Csikszentmárton.

Kajcsa Ferencz ottani pénztári tisztet Budapestre nevezvén ki, utasítom a címet, hogy nevezettnek 1902. évi 35576. számú rendelettemmel utalványozott 1600 K fizetését, 1906. évi január 15-ével és természetbeni lakásának használatát részére, új állásának elfoglalása napjától kezdve állandóan szüntesse meg és számlájának kivonatát a budapesti m. kir. állam-pénztárnak haladéktalanul küldje meg.

II. A m. kir. állampénztárnak

Budapesten.

1906. évi költségvetés ..... fejezet ..... cím ..... rovat ..... tétel.

Utasítom (címet), hogy a csikszentmártoni m. kir. adóhivataltól veendő számla- (tartozási) kivonat alapján, 1906. évi január 2-án kelt 4256. számú rendelettemmel (címhez) kinevezett Kajcsa Ferencz pénztári tisztnek, ki állását f. évi január hó 10-én foglalta el, évi fizetésül 2000 koronát, lakpénzül pedig 700 koronát 1906. évi január hó 10-től kezdődőleg, az előbbi állásában f. évi január második felére már felvett fizetésének megfelelő betudásával, illetőleg a lakpénzét f. évi január hó 10-étől február 1-ig terjedő időre azonnal, azontúl pedig negyedévi előleges részletekben, fizetését pedig f. évi február hó 1-től, egyenlő havi részletekben fizesse ki és a jelzett módon számolja el. A 400 korona fizetéstöbbletből járó 133 K 33 f szolgálati díjat, 12 havi egyenlő részletben vonja le. Bejegyeztetett ..... stb. Keltezés. A hatóság és a mellé rendelt számvevőség fejének aláírása.

2. Egy állami tisztviselő, a kinek 2600 korona évi fizetése és 800 korona évi lakbére van, 1905. novemberben 25 évi szolgálat után szolgálatképtelenné válván, nyugdíjazandó.

$$\left(\frac{2600}{100} \times 40 + \frac{2600}{100} \times 2 \times 15 = 1820 \right)$$

A m. kir. központi állampénztárnak

Budapesten.

1905-iki költségvetés. 1, ... tárcza: ..... fejezet ..... cím ..... rovat ..... alrovat.

Fisáky Gyula budapesti pénzügyi segédtitkárt az 1885. X. t.-cz. 20. §-a a) pontja alapján f. évi november végével végleges nyugalomba helyezvén: utasítom a m. kir. közp. áll. pénztárt, hogy nevezett részére 1905. évi deczember hó 1-étől, évi nyugdíj fejében egyezer nyolczszázhusz (1820) K-t, előleges havi részletekben, életben létét igazoló hatósági láttamozással ellátott bélyeges nyugtájára fizessen ki és a pénzügyi nyugdíjak terhére számoljon el. Egyben arra is utasítom a m. kir. közp. áll. pénztárt, hogy a nevezett által eddig élvezett évi kétezerhatszáz (2600) korona fizetését, f. évi november és évi 800 azaz nyolczszáz korona lakpénzét 1906. évi január hó végével szüntesse meg.

Feljegyeztetett a m. kir. pénzügyminiszterium számvevőségénél a tárcza ..... kötet ..... lap és ..... tétel.

Keltezés és aláírásai a hatóságnak és mellérendelt számvevőségnek.

XIII. FOGANATOSÍTÁS.

100. §. Számfejtés a pénztárnál és a foganatosítás részei.

(§§., közkelet, szerintünk, számtartás, $a-b$, számfejtés, közigazgatási, pénztári, időköz, egyetértés, kívánatos, független, hasonlatosság a hasábatban, külsőleg, különbség, XI–XII., a szelvények számfejtése, $a-d$, záradék, három.)

Annak folytatásául, a mit (16, 43, 48, 59. §§.) idevágólag elmondottunk, még jegyezzük meg, hogy közkeletű felfogás szerint, a vagyonkezelő hivataloknak, a pénztári számfejtés is feladatuk. Ennek a felfogásnak helytelenségét azonban (88. §.) már ismerjük. Szerintünk a pénztári hivataloknak hivatásszerű feladatuk, 1. a vagyonnak kezelése (a foganatosítás) és 2. mert megbízásból gazdálkodnak *számadásra* vannak kötelezve. De hogy számot adhassanak: *számot* is kell *vinniök*. A kezelő hivataloknak tehát *a) számvitelből* és *b) számadásból* álló számtartásuk, már csak következménye a kezelésnek, s arról (XIV. alatt) külön fogunk szólni.

A pénztári számtartástól egészen külön álló dolog, a pénztári hivatalok által, *sűrűn* végzett számfejtés! A mint a közigazgatási számfejtés nem azért közigazgatási, mintha azt a közigazgatási hivatalok végeznék, hanem azért, mert a közigazgatást támogatja: úgy a pénztári számfejtés is nem azért pénztári, mintha azt a pénztáraknak kellene végezni, hanem azért, mert (legtöbbször) a *pénz-* (és gyérekben a *rak-*) *tárak* működését támogatja. Ezért kellett a számfejtést magára a pénztári hivatalra ruházni, minden oly esetben, (a város nagy terjedelme miatt, kivétel a két *budapesti* állampénztár) midőn ez *nem* számtartóság székhelyén van. Csakhogy ekkor a számfejtés ellenőrködő hatása, a pénztári hivatal tagjainak egyetértésével könnyen elveszhet. Ezért állandó az a törekvés, hogy a pénztári számfejtés gyakorlásának, a pénztári hivatalokra való ruházása, hova-tovább gyérüljön és hogy az ne a hivatalt, hanem az

ellenőrt, mint hivatali számtartót személyesen illesse meg, ki azt vagy önmaga, vagy a neki ebből a célból alárendelt személyzet által, teljesen a saját felelősségére függetlenül gyakorolja, gyakoroltatja.

Az ellenőr, a valamely pénztári hivatalnál számfejtendő illetményekre nézve éppen olyan hasábokkal bíró könyveket vezet, mint a milyenekbe a számtartóságok a 95. §. szerint számfejtenek. És pedig a pénztári hivataloknál: a *változó* illetményeknek számfejtésére használt könyvek hasábzata, a tárcza főkönyvvel (89. §.) *azonos*; mert a mint tudjuk, (95. §.) a számtartóságok is a változó illetményeket a fő- (és *számfejtő*)könyvből számfejtik. A pénztári hivatalok által vezetett *állandó* illetményi számfejtő könyveknek hasábzata pedig: azzal a könyvvel *azonos*, melyet a számtartóságok is, náluk számfejtendő állandó illetményekről vezetnek. Külsőleg is *hasonlítanak*, a pénztári hivatalok számfejtő könyvei a számtartóságok könyveihez abban, hogy azokat is a nagyobb gazdasági ágakra, külön-külön szokták berendezni. De *lényegesen* különböznek egymástól abban, hogy a míg az előbbieket a pénztárak, csak a náluk számfejtésre kerülő *egyes* esetekről, *csak* számfejtés szempontjából segédkönyvekül vezetik: addig a számtartóság fő- és számfejtőkönyveiben nem *csak* számfejtenek, hanem ezek az *egész* gazdaság egész vitelét szervesen, részletesen és sommásan *felölelik*. A számfejtőkönyvekbe való bejegyzés és abból való számfejtés tekintetében utalunk a XI—XII. alatt elmondottakra, megemlítvén még, hogy a pénztárhoz érkezett utalványok megőrzése és az elévült utalványoknak (84. §. 276. l.) visszaterjesztése is az ellenőr feladata.

A szelvényeknek a 99. §-ban említett számfejtésekor, ha tiznél több szelvényt mutatnak be, azokról a bemutató, jegyzéket tartozik szerkeszteni, mely azoknak számozását és nyers összegét tőke szerint, valamint a bemutató aláírását és lakhelyét tartalmazza. Csak *a)* kétségtelenül valódi, *b)* lényegükben (számozás, érték, idő és pecsét) ép, *c)* lejárt és *d)* el nem évült szelvényeket szabad számfejteni, azokat egyenként kelettel és kézjegyből álló záradékkal látván el. Így és még számfejtési pecséttel kell a szelvény-jegyzéket is számfejteni.

A vagyonváltozások *foganatosításához* szükséges kezelésnek már ismert (48. §. 172. l.) három részét: a beszédést, készentartást és kiszolgáltatást a következő §§-okban egyenként fogjuk tárgyalni.

101. §. Az értékek beszédése.

(Érkezés, közvetítő, posta, kulcsok, vizsgálás, hamis és sértett, $\alpha-\beta$, értékes levelek, felbontatlan, pecsétek, forgalomképes pénzek, súly, papirospénz, $a-d$, bankjegyek, megcsonkított, hálózat, pénztárak, rongált, beváltásuk, letétemény, kezelésük, kihallgatás, bíróságok, kétes, érczpénz, arany, súly, csonka, korona-pénzek, pénzverő, kopás, okmányok, szállítmányi jegyzék, kitöltése, rovatlap, összehasonlítás, aznap, felbontás, pénzjegyzék, átvétel, bizottság, vezető, szoba, megolvasás, elkülönítés, kapcsok, felelősség, megszámlálás, lehetetlenség, asztal, kéz, szabálytalanság, térítményjegyzék, nikkel és bronz, arany, zacskók, jelzés, olvasás nélkül, megmérés, különbözet, elszámolás, közönség, pénztáros, utolsó részlet, hivatalos letét, jegyzék, magánletét, fizetési könyv, bárcza, nyugta kellékei, másodlat, ellennyugta.)

Az értékek vagy 1. *közvetve* lezártan érkeznek a pénztárhoz, vagy pedig azokat a pénztárnak 2. *közvetetlenül* leolvassák. A megérkezett értékeket aztán előbb meg kell *vizsgálni*, s csak azután lehet 3. *átvenni*.

1. Közvetve vagy a posta vagy más (pl. a küldő hivatalnak, intézetnek stb. tisztviselője) a megbizott. A kisebb értékű küldeményeket maga a posta beszoigáltatja a pénztárba. A nagyobbakat szolgák segélyével rendszerint tisztviselőknak kell onnan elhozni. Ha erre a célra zárható szerszámot használnak, ennek kulcsai az elhozás alatt a tisztviselőknél *megosztva* állnak. A közvetítő előtt meg kell vizsgálni, hogy a pecsétek nem hamisítottak-e, a levél vagy csomag zárolása nincs-e oly módon megsérülve, hogy tartalma részben vagy egészben elveszthetett. A hamis pecsétell ellátott vagy sérült levél vagy csomag, hamis és sértett részeinek érintése nélkül, a főtisztek által azonnal felbontandó, s ha abból valami hiányzik: az egész esetről haladéktalanul jegyzőkönyvet kell felvenni. Ezt a jegyzőkönyvet a közvetítő személyek is aláírják és a pénztári hivatal azt kimerítő jelentés kíséretében az előljáró hatósághoz terjeszti fel. A nagyobb küldeményeknek súlyát is meg kell állapítani. A postán jött *értékes* küldeményekről és *levelekről* a postai értesítő (rovatlap) alapján *szállományi* jegyzéket vezetnek, melybe a vevények posta-számai, a feladási helyek és az összegek beiktatandók. A pénzes leveleket a felbontásig a pénztári főszekevénybe kell elhelyezni. Ha az *átvétel* aznap bevégezhető, a felbontás az ellenőr jelenlétében úgy történjék, hogy a pecsétek épen maradjanak, s a csomag burkolatát, a küldemény tartalma átvételének bevégezéséig meg kell őrzeni. Előbb a csomagokat magokat, s ezután tartalmukat kell megolvasni.

2. Akár zár alatt érkeztek, akár nyíltan leolvassák az átveendő értékeket, rendszerint *csak* a 324. lapon látható kimutatásban felsorolt jó állapotban levő: α) papiros- β) érczpénzek fogadhatók el.

α) A *papirospénz* lehet még a) sérült, b) használhatlan, c) hamis és d) kétes. a) A *sérült* bankjegyek értékét, az ép jegyek nagyságának megfelelő koczkás hálózat szerint magok a pénztárak számítják ki oly módon, hogy a száz egyenlő nagyságú, részben vagy egészben hiányzó minden koczkáért a névértéknek bizonyos részét levonják. Az így beváltott *jegyeken* két helyt is rostalyukat ütnek, s a kifizetett összegről szóló nyugtákkal együtt (külön-külön borítékokban, melyekre az illető jegy folyó számát, a bemutató nevét, a darabszámot, az összes névértéket, s a beváltási összeget jegyzik fel) a központi állampénztárba, ez pedig az azokat kibocsátott magyar-osztrák bankba küldi. b) A zsír-, olaj- vagy savakba mártott, égett, részecskékre szakadt, avagy elkopott jegyekkel, mint letéteményekkel kell elbánni, s egyenként külön borítékba helyezve, egy közös csomagban szakértői megvizsgálás, illetőleg az azokért járó összeg megállapítása végett, minden hó végével az említett bankhoz kell küldeni. Az érték ettől érkezett összegek felvételökig letétben kezelendők és a felvevőknek bélyegmentes nyugtára kell kifizetni, c) A *hamisítványokat* is letéteményül kezelik. De ha közvetetlen érkeznek a pénztárhoz, származásukról a bemutatóval jegyzőkönyv veendő fel, s ha további nyomozás czélszerűnek vagy szükségesnek látszanék: akkor a jegyzőkönyv és hamisítvány a budapesti kir. büntető törvényszéknek küldendő, jelentést tevéen az egész esetről az előljáró hatóságnak is. d) Oly bankjegyeket, melyeket a felek már *átlyukasztott* állapotban adnak át, vagy a melyekre nézve *kétely* merül fel, vajjon nem hamisítványok-e: letétbe kell venni és az illető fél, az átlyukasztás iránt jegyzőkönyvileg kihallgatandó. A felvett és kellően aláírt jegyzőkönyv, az átlyukasztott vagy kétes államjeggyel együtt a magyar pénzügyminiszteriumhoz terjesztendő fel. A *szándékosan* megrongált államjegyeket az állami pénztárak nem fogadják el. A bank tiz fillér költség fejében ezeket is beváltja.

β) *Érczpénzünk* érmei közül csak azok fogadhatók el, a melyek vagy kellő *súlylyal* birnak vagy a melyeknek alakjából kétségtelenül megállapítható, hogy súlyveszteségük a hosszas forgalom és kopásból származik. Az erőszakosan megcsonkított *váltópénzt* (ezüst, nikkel, bronz) kalapáccsal vagy ollóval úgy el kell torzítani, hogy

K i m u t a t á s

a forgalomban lévő és az állampénztárak által elfogadható ércz- és papirpénzekről.

Folyó szám	A pénznemek megnevezése	Pénztári értéke		Egy csomagban vagy zacskóban foglalandó darabok száma	Minimális forgalmi súly			Észrevétel
		K	f		egy drbnál	egész tételnél		
					gramm	darab	gramm	
I. Papiros.								
1	1000 koronás bankj.	1000	—	100	—	—	—	} Tíz csomag egy köteget képez
2	100 » »	100	—	100	—	—	—	
3	50 » »	50	—	100	—	—	—	
4	20 » »	20	—	100	—	—	—	
5	10 » »	10	—	100	—	—	—	
II. Arany								
1	A 8 frtos arany .	19	04	500	6·440	500	3220	} Francia, belga, olasz, svájci és román.
2	A 4 » » .	9	52	1000	3·220	1000	3220	
3	20 frankos » .	19	04	500	6·440	500	3220	
4	10 » » .	9	52	1000	3·220	1000	3220	
5	5 » » .	4	76	—	1·600	—	—	
6	≠ arany	11	29	1000	3·487	1000	3487	} Monacoi csak 20 frkos van.
7	20 márkás arany	23	52	500	7·950	500	3975	
8	10 » »	11	76	1000	3·975	1000	3975	
9	20 koronás »	20	—	500	6·74	500	} 3370	
10	10 » »	10	—	1000	3·37	1000		
11	1 £ (sterling) .	24	02	—	—	—	—	
12	10 aranyrubel .	25	39	—	—	—	—	
13	10 hollandi forint	19	84	—	—	—	—	
14	10 skandinaviai korona	13	23	—	—	—	—	
III. Ezüst.								
1	Öt koronás	5	—	200	—	—	—	
2	Egy forintos . . .	2	—	500	—	—	—	
3	Egy koronás . . .	1	—	1000	—	—	—	
4	Öt frankos	4	76	200	—	—	—	
IV. Nikkel.								
1	20 filléres	—	20	1000	—	—	—	
2	10 »	—	10	2000	—	—	—	
V. Bronz.								
1	2 filléres	—	2	1000	—	—	—	
2	1 »	—	1	1000	—	—	—	

eredeti alakjából kivetkőzve, forgalomképtelenné váljon. A fémbevéltő hivatal fémértékéhez képest jó pénzt ad érte. A megcsontított *aranyakat* elismervény mellett elvenni és a körmöczi pénzverőhivatalhoz kell küldeni. Ez azoknak belső értékét végérvényesen megállapítja és a pénztári hivatal kifizeti. Ha a váltópénzről azt állítják, hogy annak sérülése balesetből (tűz stb.) származott: akkor azt változatlanul kell a bemutatónak visszaadni, hogy a baleset igazolása mellett az érték kifizetéséért a pénzügyminiszteriumhoz folyamodhassék. A *hamisítottság* gyanújában álló váltópénzek elismervény mellett lefoglalandók, s miután a bemutatót jegyzőkönyvileg kihallgattuk, a lefoglalt pénzeket Körmöczre küldjük, hol azok mivolta megállapíttatván, ehhez képest aztán vagy elfogadjuk vagy pedig (az előljáró hatóságnak is bejelentve) az egészet az előbb említett bíróságnak küldjük meg. *Okmányok, értékpapírok és tárgyak* csak az illető hatóságok külön utalványai alapján helyezhetők el a pénztárban. Ilyenkor az okmány megvizsgálandó, hogy ez az utalványban leírt állapotban adassék át és hogy mellékletei (esetleg a szelvények) meglegyenek. Magánokmányoknál valódiságukra külön figyelmet fordítani, s ezeket külön borítékban kell elhelyezni, a mire a naplóczi, a fél neve, az összeg, melyet az okmány képvisel és a bevételi rendelet kelte és száma jegyzendő fel.

3. Az így megejtett vizsgálat után az *átvétel* következik, melynél az 1000 és 100 koronás valamint a (324. lap) nem egész köteget avagy tételt képező *papiros-* és érczpénzcsomagok tartalmát darabonként meg kell olvasni. Ez rendszerint az első főtiszt dolga. A nagyobb pénztáraknál egy főtiszt vezetése alatt, a hivatal személyzetéből külön *pénzolvasó bizottság* alakul, a melynek tagjai az átvétel bevégezéséig a szobát el nem hagyhatják. A forgalomra képes pénzeket az erre nem képesektől elkülönítve (szortálva), a papirospénzt 100 drbként a pénztári hivatal kapcsai (széles papirszalagból kereszt-kötés) alá kell tenni. A kapocs jobb oldalára a megszámláló kézjegyet és keltezést ír, mi által az abban netán előfordulók *minőségeért* felelősséget vállal. Az így készült csomagokat egy másik tiszt *megszámlálja* (revidiálja), mert a főpénztárba csak revidiált csomagokat szabad betenni. A revisor is kézjegyet írja a csomóra, mi által annak *menntiségi* helyességeért vállal felelősséget. A pénzolvasó által a küldeményben netán felfedezett szabálytalanságot, az illető csomag kereszt-kötésén a főtisztok együttes aláírással úgy állapítják meg, hogy a szabálytalanság feltétlenül a küldőt illesse. Ezekről a

szabálytalanságokról külön (térítmény) jegyzéket is vezetnek. Az *ércpénzküldeményeket* is hasonló módon veszik át, csak hogy nikel- és bronzpénzből az állampénztárak 10 koronánál többet nem kötelesek elfogadni. Saját aranypénzeinket vagy darabonként megmérve veszik át vagy pedig a közpénztáraktól, megbízható intézetektől és hasonló magánszemélyektől varrás nélkül szótt zacskókban, a tartalmat hitelesen jelző feliratokkal és lepecsételve, csak tételenként megmérve is át lehet venni. Ha a megolvasásnál hiány vagy fölösleg fedeztetik fel: az alább (XIV. alatt) tárgyalandó forgalmi naplóban az elsőt mint adott előleget, az utóbbit mint idegen pénzt átfutó kiadásul és bevételül kell elszámolni.

A fizetségét *közvetlenül leolvasó* nagyközönség tájékozása céljából a pénztári helyiségben szembeötlő helyre és módon, nyilvánosan közzéteendő, hogy minő befizetések átvételére: melyik tisztviselő hivatott. Ha a befizető ellennyugtáját már számfejtették: a befizetendő összeg átveendő, s a befizető előtt megolvasandó. Ha az összeg rendben van, az átvételt a pénztáros az ellennyugtára jegyzi, s azt az elszámolás megejtése és a nyugta kiállítása céljából a naplózó tisztviselőnek adja át. A *hivatalos letétek* a hatóságoktól egy tisztviselő és *letétjegyzék* kísérelében rövid úton jutnak a pénztárhoz. Az előbbi magával hozza a letevést elrendelő ügyiratot is. A jegyzékben pedig a küldő hatóság iktató száma, a letevő fél neve, lakhelye, a letéteményezés oka, ideje, tárgyának megnevezése és jellemző leírása van. Az átvételt a pénztár ezen nyugtázza. Ha *magánfél hoz letétet*: a pénztár tartozik erről annak a hatóságnak tenni jelentést, melynek javára a letét szolgál. Ha más vagyont kezelő hivatal számára szól a letét: csak ideiglenes nyugta adandó, addig, míg az illető hivataltól a szabályszerű pénztári nyugta megérkezik.

A pénztár minden egyes átvett értéket *nyugtázn*i tartozik. A *sorkönyvek* (lajstromok) mellett fizetett összegeket kitöltött bárczával, az] egyéb fizetéseket pedig: vagy a félnek szóló fizetési *meghagyáson*, vagy a minden ²pénztárnál található *nyugta-nyomtatványon* kell nyugtázni. A hivatalos nyugtának a naplóban foglalt adatokat, vagyis: a fizetett összeget betűvel és számmal, a fizető fél nevét, lakhelyét, a *fizetés jogcímét*, idejét és a mely alatt elszámoltatott: a *napló cikkét* kell magában foglalnia. Nem szabad arról a nyugtázó hivatal pecsétjének sem hiányoznia. A főtiszték minden nyugtát aláírnak. Rajtok kívül nagyobb hivataloknál az illető naplózó

és pénzkezelő is. Ha a vagyonkezelő hivatal által kiállított nyugat (elismervény) elveszett: folyamodványra a hivatal másodlatot adhat ki. Ellennyugtát a befizetőtől kivételkép csak akkor kell követelni, ha a fizetések nem ismétlődnek, vagy ha ezek összegét az utalványozási rendelet és a félnél lévő fizetési ív világosan ki nem fejezi.

Források: 1899: XXXVI. t. cz. és az ennek végrehajtásáról szóló 1899-iki 89,434. számú pénzügyminiszteri általános utasítás. (1899-iki 31. P. K.) 1900-iki 52,400. számú szabályzat a koronaérték aranyérméi törvényes és forgalmi súlyának ellenőrzésére szolgáló mérlegekről. (1900-iki 19. P. K.) 1900-iki 2461. P. M. számú rendelet a pénzhamisítási esetekről. (1900-iki 25. P. K.) 1900-iki 2772. és 1901-iki 2499. P. M. számú rendelet a bankjegyek kicserélése és részleges megtérítése tárgyában (1900-iki 26-ik és 1901-iki 21. P. K.)

102. §. Az értékek készentartása.

(Elkülönítés, együtt, számtartás, letétek, ércz, papiros, érték, függvények, kapcsok, lyukasztás, zsineg, szekrények, a fő- és a kézi pénztár, forgalom, kulcsok, megváltoztatás, készlet, felelősség, pénzjegyzék, váltópénz, időnként, szükséglet és készlet, ellátmány és szállítmány.)

A pénztári hivatalok különféle állami és idegen vagyonösszegeket kezelnek. Ebből azonban nem következik, hogy azok egymástól *tényleg* is elkülönítve legyenek; mert hogy a készletből kire, mire, mennyi esik? ez nem a pénztartó szekrények, hanem a számtartás dolga. Ezért a vagyont kezelő hivatalokra bizott egész készlet együtt tartható. Csak az *oly letéteket* kell külön tartani, melyek (bűnjelek stb.) a beszolgáltatott állapotban, vissza is adandók. A forgalomképes pénzkészletet: ércze, papirosa, valamint értékosztályzata szerint rendezve kell tartani (324. lap). El kell különíteni egymástól, s így kell tartani a forgalomra *még* alkalmas érczpénzt a nem alkalmastól, a milyenek főleg a forgalmi súlyon alól csökkentek. Az aranyat tartalmazó zacskókon sárga, az ezüstén fehér, a nikkelén kék, a bronzén piros papirlemezekből készült, azok az ú. n. függvények, a papirospénz kötegeken azok a keresztkapcsok legyenek, melyeket azokra az átvevők illesztettek.

Úgy a fő- mint a kézi pénztár elhelyezésére külön pénzszekrények szolgálnak. Az utóbbi a napi apró forgalmat, az előbbi az utóbbinak szükségletéből és feleslegéből, idegen pénztárak szállítmányából és ellátásából, a pénzváltásokból, valamint a nagyobb összegű bevételekből és kiadásokból származó forgalmat végzi. A

pénzszekrényekben idegen dolgokat tartani nem szabad. A mi illet ott találunk, az ellenkező bebizonyításáig, az állam mint a magáét veszi igénybe. Idegen pénzszekrények is, csak az előjáró hatóság engedélyével tarthatók a pénztári hivatalban. A használatban levő pénzszekrények három különböző zárral birnak. A főpénztár kulcsai a főtiszteknél vannak, de úgy, hogy valamely szekrény valamennyi *kulcsa még különböző időben sem kerülhet egy kézbe.* A kulcsok ilyen kezelésének ellenőrizhetése céljából minden szekrény minden kulcsáról nyilvántartást kell vezetni, hogy kiknek mikor volt a kezén. (1899-iki 12,177. és 1900-iki 38,475. sz. r. 1899-iki 10. és 1900-iki 20. P. K.)

A kézipénztár kulcsai a kézipénztárosnál vannak. Minden kulcs másod- vagy harmad példánya, ha nincs helyben előjáró hatóság, annál áll, ki az elsőt birja. Ha egy kulcs elvesz: a zár megváltoztatása céljából az előjáró hatóságnak azonnal jelentés teendő. A kézi pénztárt a szükségletnek megfelelő összeggel napról napra a főpénztárból kell ellátni. A kézi pénztár készletet a pénzkezelő tartozik gondozni, s ha nagyobb összeg gyűl, nemcsak naponként, hanem időközben is az a főpénztárba helyezendő el. Legfeljebb a jövő napi kiadások fedezésére szükséges összeget lehet a kézi pénztárban hagyni, melynek tartalmáért a fizetési idő alatt egyedül a kezelő felelős.

A főpénztár mindig a főtisztek egyetemleges kezelése alatt áll és valahányszor abba valamit betesznek, vagy abból kivesznek: mindkét főtisztnek jelen kell lenni. Egyébiránt úgy a fő- mint a kézi pénztárban, s általában minden pénzszekrényben, ennek tartalmáról a felelős tisztek által aláirt jegyzék van elhelyezve. (329. lap). Ha szükségesnek látszik, a kezelés alá kerülő minden értékre abban hasábot nyitunk, úgy hogy a kimutatás az értékekben történt minden szaporodást vagy apadást feltünteti. A kézi és főpénztár forgalmát a főtisztek és pénzkezelő kölcsönösen ezekben a jegyzékekben ismerik el.

Ha oly nagy mennyiségű váltópénz folya be, hogy a pénzszekrényekben elhelyezni nem lehet, akkor ez külön helyiségben is, de a szekrényekhez hasonlóan: kettős ellenzár alatt tartandó. Az értékek gondozásához tartozik még időnként meggyőződni, hogy mindaz megvan-e a pénztárban, a mi befolyt és a minek meg lenni kell? s mindez elég-e a kiadási utalványok fedezésére? avagy éppen fölösleg mutatkozik? Mindennek ellenőrzésére rövid időközökben, rendszerint *hetenként* ú. n. *szükségleti és készlet kimutatásokat* szokott a pénztári hivatal az előjáró hatósághoz beter-

J e g y z é k

a pénztárban elhelyezett pénzekről.

Év, hó és nap	Tárgy	P a p í r p é n z										V á l t ó p é n z														Arany érték- pénz		Össze- sen		Kézi pénz- tár		Fő- összeg		
		k o r o n á s										ezüst		nikkel		bronz		össze- sen		20 K	10 K	össz.	K	f	K	f	K	f	K	f				
1000	100	50	20	10	össz.	2	1	K	össz.	20	f	10	f	2	f	1	f	20	10	össz.	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f				
																		K	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
1905. szept. 30-án . .	Marad- vány . .	2000	400	400	200	500	3500	240	1801	2041	—	200	40	121	20	41	—	2	364	60	220	80	300	6205	60	1758	32	7963	92					
1905. okt. 1	Napi szükség- letre ki- vettünk	—	200	—	—	200	400	—	—	—	—	8	—	—	20	—	—	28	—	—	—	—	—	428	—	1758	32	2186	32					
„ „ „	Marad. . .	2000	200	400	200	300	3100	240	1801	2041	—	192	40	121	20	21	—	2	336	60	220	80	300	5777	60	—	—	5777	60					
„ „ „	A nap vé- gével be- tettünk .	6000	—	800	—	1420	8220	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8220	—	376	32	8596	32					
„ „ „	Összesen	8000	200	1200	200	1720	11320	240	1801	2041	—	192	40	121	20	21	—	2	336	60	220	80	300	13997	60	376	32	14373	92					
1905. „ 2.	Napi szükség- letre ki- vettünk																																	
	stb.																																	

így tovább napról napra a felelős tisztek aláírásával.

jeszteni. Ebből származik a hiány fedezésére: ellátmánykérés az előljáró hatóságtól, vagy a fölösleg elszállítása az erre kijelölt pénztárhoz.

103. §. Az értékek kiszolgáltatása.

(Készlet célja, kifizetés, számfejtő, naplózó, pénzkezelő felelőssége, kézi jegyzék, kézjegy, összegek, lyuk, új ellátás, letétek, vagy-vagy mult; ellenjegyzés, jegyzék, nyugta, bíróság, hatóság, fölösleg, maximum, giro, birság, kártérítés, koronaaranyak, veretük, értesítés, szállítólevél, külön csomagolás, küldemény, jelvényei, felügyelet, ellennyugta. egyenlő szállítmányok, elküldés előtt, postalutalványok-, postahivatal, vevény, ennek megőrzése, nyugta, sürgetés, jelentés.)

A pénztári készletet rendszerint a rendeletek, utalványok stb. teljesítésére, vagy pedig mint ezek után megmaradt fölösleget, valamely más pénztár javadalmazására fordítják. A kisebb összegekről szóló, s így a legtöbb utalványt a kézi pénztáros fizeti ki. Ha tehát a fél értesítvényével, illetőleg állandó fizetéseknél: fizetési ívvel és nyugtával, pénznek vagy egyéb értéknek felvétele céljából a pénztári hivatalnál megjelen: a számfejtő, esetleg a naplózó mindenekelőtt a bemutatott okmányokat vizsgálja meg, hogy kifogástalanok-e? Különösen a *számfejtésre* és a naplózásra kell súlyt fektetni. Esetleg a számfejtésnek is, de minden esetre a naplózásnak meg-ejtése után, a fizetésre jogosultnak a nyugtája azzal a szóbeli utasítással adandó vissza, hogy az érték felvétele céljából a kifizető kézi pénztárosnál jelentkezzék.

Előzetesen bármennyire ellenőrzünk valamely kifizetést: a pénzkezelő még sincs felmentve azon kötelezettség alól, hogy a fizetési okmányokat a kifizetés előtt ő is szemügyre vegye; mert ha alapos aggályai vannak, a kifizetést esetleg meg is tagadhatja. Ha nincs akadály: a kifizetendő összeget előbb, az általa teljesített mindennemű fizetésről vezetett *kézi jegyzékbe* vezeti, s a bemutatott értesítvényt, fizetési ívet, nyugtát stb. kézjegyével látja el, sőt az utóbbin rostalyukat is üt. A két előbbit a félnek visszaadja, s a nyugtatott összeget csak ekkor fizeti ki. Az ötkoronásokból 250-nél, egykoronásokból 50-nél, nikkelpénzből 10-nél és bronzból egy koronánál nagyobb összeget a fél elfogadni nem köteles. Ha a kézi pénztár készlete fogytán van és a főtiszték a pénzkezelő kézi jegyzékéből az összegek helyes elhasználásáról meggyőződtek: a főpénztárból a kézi pénztárt új összegekkel kell ellátni, s ez a főpénztári kimutatásban feltüntetendő. Az így nyert összeg átvételét a kézi

pénztárnok az ellenőr kiadási főjegyzékében elismeri, s egyszer-smind saját kézi jegyzékébe írja.

A *letétek* kiadásáról szóló engedélyt az illetékes hatóság vagy rendes utalvány alakjában, vagy pedig rövid úton, az illető ügyiraton adja ki. Ha a letét a múlt hónapból származik: a kiadást elrendelő ügyiratnak, mint bármely utalványnak számvevőségileg ellenjegyezve kell lenni. A mint van bevételi letétjegyzék (ellen-nyugta): úgy kell, hogy az ügyirattal most hasonló tartalmú kiadási (nyugta) jegyzék is mutattassék be. Ha a letétről nyugta adatott ki: ezt a felvevőtől vissza kell követelni s felvételét ezen kell elismertetni. Ha a nyugtát elvesztette: a letét csak az azt megsemmisítő birói végzés alapján adható ki. Ha a letét az utalványozó hatóság nevében adatik ki: a kiadási rendelet, vagy átirat fogalmazványa és tisztázata, a kiadási jegyzékkel együtt küldendő a pénztárhoz, mely a letétet a rendelethez csatolja és az így csinált csomagot saját neve és pecsétje alatt küldi el.

A központi állampénztárt kivéve, minden pénztár részére meg van határozva, hogy legfeljebb mekkora készlettel (pénztári maximum) szabad birnia és hogy fölöslegeit: hová szállítsa. Ujabb időben úgy az állami, mint más közpénztárak, a magyar-osztrák banknak székhelyükön levő fiókintézeteivel lépnek ú. n. giróforgalomba, folyószámlai (32., 38. §§.) viszonyba vagyis: ehhez szállítják feleslegeiket és csekkek (13. §.) kibocsátása révén ettől veszik ellátmányaikat. Sőt feleiket is fizetségeikkel gyakran ehhez utalják. (1901. 17. P. K.)

Az elszállítandó összeget hetenként és a hónap utolsóján mindig a főpénztárból, s az ebben őrzött pénztári kimutatás alapján, a főtisztek állapítják meg és küldik el. Elmulasztása pénzbírságot, sőt a visszatartott fölöslegnek elpusztulása esetében, kártérítési kötelezettséget von maga után. Ugyancsak elszállítandók azok az aranyak is, melyek kopás folytán törvényes forgalmi súlyukat elvesztették, s a melyeket legalább évnegyedenként, a többi pénztárak a központinak kicserélésre beküldenek. Az utóbbi azokat, magyar és osztrák veretük szerint, kölcsönös elszámolás és kiegyenlítés mellett, a körmöczi pénzverő hivatalnak, illetőleg az osztrák központi pénztárnak küldi.

Minden esetben azt a pénztárt, vagy esetleg személyt is, hová vagy kinek a szállítmány küldve lesz, valamint úgy az előljáró *hatóság* számtartóságát, mint a *forgalmi számtartóságot*, a megelőző postával a (csomagok számáról és neméről, az ezekben elhelyezett

pénzekről és értékekről, darabszámáról, az összegről, s a küldemény más jelvényeiről), külön levélben kell értesíteni. Ugyanezek az adatok sorolandók fel a szállító-levélen is. Ércz- és papírpénzt egy csomagban küldeni rendszerint nem lehet. Az érczpénz elküldésére megfelelő nagyságú jól abroncsolt és csomótlan zsineggel megkötözött, s a zsineg végén lepecsételt hordók használandók. A papírpénz, valamint egyéb értékek rendesen vászonban és zsineggel átkötve, pecsét alatt szállítandók. A küldeményekre is felírjuk az elküldő pénztárt, valamint annak nevét és lakását, hová a csomagot küldjük; továbbá a tartalmat, az értéket, súlyt, darabszámot s más jelvényeit a küldeménynek. A csomagolás a főtiszték, a postára szállítás pénztári tiszték felügyelete alatt történik. Az ellennyugta a csomagok egyikébe zárandó. Két egyenlő összegű szállítmányt egymásután elküldeni nem szabad. Közvetlen az elküldés előtt a pénztárban visszamaradó készlet helyességét megállapítani, s a szállítmány kiadását naplózni kell. A postautalványok pénzküldeményekre 1000 K-ig használhatók és 100 K-t meg nem haladó bélyegmentes fizettségekre kizárólag használandók. A postahivatal az átvett értékekről vevényt ad, s azt a szállítmányt feladott tiszt a főtisztéknek haladéktalanul kézbesíteni tartozik. Míg a szállítmány megérkezéséről a nyugta meg nem jó: e vevény képviseli azt, s ezért ezt a pénzszekrényben ellenzár alatt tartjuk. Ha a nyugta megérkezhetett volna, de nem érkezett meg: megsürgendő s ha ezt két hét alatt kétszer eredménytelenül ismételjük: az előljáró hatósághoz kell jelentést tenni.

XIV. NAPLÓZÁS.

104. §. A naplók.

(58. §., napló, 1—12, legelől, nap, maradvány, tételszám, szöveg, idézés, okmány, különféle, összegezés, érték, arany, értékpapír, szelvények, számvitel és számadás, első és másodfeljegyzés, cél, lehető és lehetetlen vezetőjük.)

Ahhoz a mit már elébb (18, 58. §§.) elmondottunk, még hozzátesszük, hogy a mint a könyvi bejegyzés a jogot tartja nyilván: úgy a naplózás a bejegyzett jog gyakorlását, foganatosítását, más szóval: a gazdaság *fizikai* vitelét tartja meg az emlékezetnek. A napló

tehát az a kimutatás, melyben a vagyont kezelő hivatalok a teljesített vagyonváltozásokat időrendben, kronologikusan sorolják fel.

1. Minden napló legelől a számtartás tárgyát képező gazdasági ágnak, a kezelő pénztári hivatalnak, a felelős számadóknak, a számadási évnek és hónapnak nevét foglalja magában. 2. A vagyonváltozások napját, ha erre nincs külön hasáb, rendszerint a szöveghasáb közepébe írjuk, naponként egyszer. 3. Az oly naplókban, melyek nem költségvetési hitelről, hanem kész anyag- vagy pénzvagyronról (pl. forgalmi, alap, letét, anyag stb.) számolnak: a havi első és utolsó tételt mindig a kezdő és végző maradvány képezi. 4. Rendszerint minden vagyonváltozás egy naplótételt képez, s a folyó szám 1-től kezdve, hónapokra való tekintet nélkül, az egész éven át (deczember hó végéig) szakadatlanul folyik. Ha a mellékletekre külön hasáb nincs: azok száma a folyó tételszámok alatt nevezőül jelentkezik. 5. A tétel röviden és világosan legyen szövegezve. Különösen kiemelendő az utalványozó rendelet száma és kelte, a név és a jogcím, melyre és az összeg, melyet fizettek. Ha a tételek viszonylagos összeköttetésben (15, 92. §§.) állanak: a szöveghasábban ezeket is kölcsönösen idézni kell. Így: az előlegek elszámolásánál, letétek, idegen pénzek és más átfutó tételeknél, valamint anyag és pénzvagyon kicserélésénél. 6. Minden fizetési okmányt, azzal a tételszámmal kell megjelölni, a mely tétel alatt, az okmány szerint létrejött vagyonváltozást naplóztuk és a melynek az a mellékletét képezi. Ha több a melléklete: a tétel száma alá nevező alakban írjuk, hogy valamely okmány hányadik melléklete az illető tételnek. 7. Ha egy fizetési okmány alapján különféle jogcímű fizetések történnek, pl. iroda, úti költség, épület-tatarozás stb., akkor mindezek külön tétel alatt naplózandók. A fizetési okmányt mindig a legnagyobb összegű kiadási tételhez csatoljuk és a többinél arra hivatkozunk. 8. A naplónak minden oldalát össze kell adni és az így mutatkozó összeg az összeadott oldalon mint átvitel, a következőn mint áthozatal jelentkezik. 9. A fizetés és az elszámolás rendszerint koronában történik. A fél filléren alúl levő összegek nem számítanak. A fél [és ezen felüliek egésznek számítanak. 10. Ha a kezelésben aranypénzek fordulnak elő, ezeknek neme és darabszáma a szöveghasábban irandó le, értékük pedig a pénzhasábban törvényes érték szerint számítandó. 11. Az értékpapirokat a szöveghasábban írjuk körül. A pénzhasádba tőzsdei értékük jegyzendő, kivéve a váltókat és pénztári jegyeket (13, 53. §§.), melyeket névértékükben kell elszá-

molni. Az értékpapírok számára néha, a készpénzhasábból elkülönített értékhasábot rendeznek be. 12. A beváltott szelvényeket csak minőségük darabszáma és nem szelvényszámuk szerint kell naplózni.

A vagyont kezelő hivatalok nincsenek *egymásnak alárendelve*. Számtartásukban tehát számvétel nincs, hanem csak számvitel és számadás, s számtartásuk e mindkét részét rendszerint *naplókban* végzik. Megkülönböztetünk tehát a kezelés *vitelének* támogatására szolgáló számviteli és a kezelés *ellenőrzésének* támogatására szolgáló számadási naplókat. Az első a gazdasági eseményeket ezek közvetlen szemlélete alapján sorolják fel. Az utóbbiak rendszerint az elsőkből vett adatokat tartalmazzák. Azért a számviteli naplókat elsőfeljegyzésű (prima nota) naplóknak, a számadásiakat másodfeljegyzésűeknek (secunda nota) is mondják. Ha a kettő között különbség van, az elsőfeljegyzésűek szövege a hiteles.

Az *elsőfeljegyzésű* naplók bevételének és kiadásának összevetéséből kell megállapítani a pénztár mindenkori készletét is. Ezért a vagyont kezelő hivatal minden tagja *vezetheti* azokat, csak éppen azok *nem*, a kik pénzt kezelnek. A vagyont kezelő hivatalok főtisztjei közül, hivatásánál fogva az *ellenőr lévén a hivatali számtartó*: a naplózás első sorban az ő feladata. Ebben a feladatában, az ő felelőssége mellett, neki más tisztviselők, sőt a *számadó* naplók szerkesztésénél a pénzt kezelők is segédkezhetnek.

105. §. A számviteli naplók és ezek lezárása.

(Főnapló vezetője, állampénztárak, czélja, neve, első és utolsó, sorrend, kivételek, helyviszonyok, előfordulás, kezelés, kézi (kis) és segédnapló, jegyzék, lajstrom, közös, egyenként, napi somma, készlet, lezárás, összevetés.)

Azt az elsőfeljegyzésű naplót, melyben a valamely pénztári hivatalnál előforduló összes (állami és *idegen*) vagyonváltozásokat, előfordulásuk sorrendjében feljegyzik: *főnaplónak* nevezzük. Ilyen főnaplót (kivéve a központi, a budapesti és a zágrábi állampénztárakat, melyekről alább [110. §. 1. b]) lesz szó) rendszerint minden általános és különleges állami pénztárnál vezetnek, s *czélja* az állami vagyonváltozásoknak: maga a kezelő pénztári hivatal számára való nyilvántartása. Ezért *házi* főnaplónak is mondják. A 335—338-ik lapokon ilyen bevételi és kiadási főnaplót szerkesztettünk.

A bevételek első tételét mindig a mult havi végző, azaz: a folyó havi kezdő és a kiadások utolsó tételét, a folyó havi végző pénzmaradvány képezi. Ezután jönnek a bevételek és kiadások,

Bevétel.

A tételnek és mellékl. sz.	Szám- viteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatkozás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
		1906. június 1.				
748	Forgalmi	Mult havi pénzmaradvány	3295	04	346	226
749	Igazság- ügyi*	Utiköltség-téritmény Vasadi Lajostól 1905. deczember 1-én 35,827. sz. igazs min. rendelet folytán.	40	96	000	000
750	Közle- kedés*	A dömsöd - dunapataji védgáttársulat által 1905. deczember 10-én 42,515. számú rendelettel nyert kölcsönelő- legre teljesített részletfizetés	5638	52	000	000
751	Forgalmi	Az aradi m. kir. adóhivataltól: Térey Jenőnek a nevezett hivatalnál 619/ 1906. Q lajstromszámhoz előirt illeték tartozása és pedig tőkében 712 K és kamatban 24 K 84 fillér	736	84	346	227
752	Adóhivatal	Selejtezett papirokért Polgár Benő ál- tal befizetett vételár	57	87	344	46
753	Forgalmi	Az egri m. kir. adóhivatal által 1905. július havi birságalap pénztári hiányá- nak fedezésére vett összeg, az 1906. márczius 1-én 49,339. sz. pénzügyigaz- gatósági rendelet folytán és a birság- napló 43. tétele alatti kiadással vi- szonylagosan megtérül	300	85	346	228
754	Hon- védelem*	Pálmay Keresztély Ludovica-akadémiai tanuló ellátási díja az 1905/1906 tan- év első felére	300	—	—	—
755	Illeték*	X lajstrom** és Y alnapló 540—555. tétel eredménye	404	70	—	—
756	Dohányeladás	Segédnapló 239—241. tétel eredménye	45	44	—	—
757	Egyenes adó*	Az adó segédnapló** 619—622. tétel eredménye.	2485	86	—	—
758	»	A hadmentességi segédnapló** 150— 152. tétel eredménye	484	78	—	—
759	Díj- jövedék	Az adóhivatali állandó fizetési jegy- zék 240—245. tétele alatt levont tishti díjak	124	78	—	—
760	Egyenes adó*	Jegyzék szerint tishti fizetésekből le- vont adók	45	80	—	—
761	Adóhivatal	Jegyzék 240—5. tétele szerint levont fizetési előlegek	260	84	—	—
		Napi zárlat 1-én . . .	10937	24	—	—
		Átvitt összeg . . .	14232	28	—	—

* Az egy csillaggal jelölt tárczanaplókat helykimélés czéljából nem mutatjuk be, mert az adóhivatali és dohányeladási tárcza-alnaplók (344—5. lap.) alapján és a következő §. folyamán valamennyi tárczanapló és tárczaalnapló megérthető.

** A két csillagos kézi naplókat sem mutatjuk be, mert a dohányeladási segédnapló és a fizetési jegyzék alapján (339. és 340. lap) valamennyi kézi naplót meg lehet érteni.

Bevétel.

A tételnek és mellékl. sz.	Szám- viteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatkozás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
		Áthozott összeg	14232	28	—	—
		Junius 2-án.				
762	Dohány- eladás	A jászberényi bizottság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszédett termelési illeték	15	16	345	82
763	Díj- jövedék*	Matusek Bálint hédervári lakos által 1905. decz. 20-án 1238 számú marasztaló végzés szerint befizetett birság.....	59	—	—	—
764	Dohány- eladás	Örködési illeték Petres Imre törökbecsei lakostól 1905. november 10-én 6749. sz. rendelet folytán.....	153	90	345	83
765	Igazság- ügy*	Visszatérített rabtartási átalány a királyi ügyészségtől a jegyzék** 121—142 tétele szerint.....	493	18	—	—
766	Egyenes adó	Az igazságügyi nyugdíjból levont adó a jegyzék** 85—99. tétele szerint..	45	16	—	—
767	Illeték*	Az X lajstrom és Y alnapló 556—580. tétel szerinti eredménye.....	2488	52	—	—
768	Dohány- eladás	A segédnapló 242—248. tétele alatti eredmény.....	62	24	—	—
		Napi zárlat 2-án.....	3317	16	—	—
		Főösszeg január 2-án.....	17549	44	—	—
		Igy tovább január 3-án.....				
		» 4-én				
		» 5-én.....				
		» 6-án				
		» 7-én.....				
		stb. egész a hó végéig,				
		Összesen 1906. junius 30-án	17549	44	—	—
		Levonva a kiadást.....	10967	18	—	—
		Maradvány.....	6582	26	—	—
		Kimutatása a pénzügyi maradványok- nak:				
		A főnaplóból	6582	26	—	—
		jövedéki birságból.....	1456	92	—	—
		pénzügyi letétből.....	424	58	—	—
		igazságügyi letétből	184	92	—	—
		közlekedési letétből.....	113	18	—	—
		X alap	780	82	—	—
		birói letétből.....	—	—	—	—
		Együtt.....	9542	68	—	—
Kelt.....1906. junius 30-án.						
N. N. pénztárnok.					N. N. ellenőr.	

K i a d á s.

A tételnek és mellékl. sz.	Szám- viteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatkozás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra		
			K	f	lap	tétel	
1906. június 1-én.							
826 3	Pénzügy- igazgató- ság*	Utiköltség és napi díj Papp Edének 1905. december 15-én 4220. sz. rendelet folytán	36	84	000	000	
827 1	Forgalmi	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 220/1905. Z lajstrom tételhez beszédett illeték a m. kir. központi számvévőségnek 1906. április 16-án kelt 726. sz. átutaló jegyzéke szerint kiadatik	86	52	347	179	
828	Igazság- ügy*	Bűnvádi átalány a kir. ügyészségnek 1905. szeptember 10-én 44,738 sz. rendelet folytán.. ..	2000	—	000	000	
829	Földmű- velés*	Munkadíj Halász Oszkárnak könyv- kötési munkálatokért 1905. november 13-án 25,760. sz. rendelet folytán. .	85	52	000	000	
830 2	Adó- hivatal	Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettsége mellett Petres Gyulának 1905. decz. 31-én 52,671. számú rendelet folytán	600	—	344	74	
831	Igazság- ügy*	Az állandó fizetési jegyzék* 879—881. tétel eredménye	1121	88	—	—	
832	Közleke- dés*	szintén* 245—260. tétel eredménye...	957	84	—	—	
833	Adó- hivatal	szintén 240—245. tétel eredménye ...	1273	32	—	—	
Napi zárlat október 1-én			6161	92	—	—	
június 2-án.							
834 1	Forgalmi	Pénzszállítmány a m. kir. központi állampénztárba	3000	—	347	180	
835 2	Adó- hivatal	Iroda és világítási átalány az adóhiva- tal személyzetének júniusra	21	56	344	75	
836 2	Forgalmi	Nagy Jenőnek visszatérített illeték fe- jében a buttyini adóhivatalnál elő- írt illetékből 1905. okt. 20-án 42.792. számú rendelet folytán nevezett hi- vatal terhére kiadatik.. ..	104	76	347	181	
837 2	Adó- hivatal	Uti előlegek Horváth Károlynak 1906. június 30-án 62,838. számú rendelet folytán	120	—	344	76	
Oldalösszeg 2-áról			3246	32	—	—	
Napi zárlati összeg 1-ről			6161	92	—	—	
Átvitel			9408	24	—	—	

* Az ehhez való naplók sincsenek bemutatva.

* Az ehhez való naplók sincsenek bemutatva.

Kiadás.

A tételnek és melékl. sz.	Szám- viteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatkozás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
		Áthozott összeg.....	9408	24		
		Napi zárlati összeg 1-ről.....	6161	92	—	—
		Oldalösszeg 2-áról.....	3246	32		
838	Díj- jövedék*	Walter Lipótnak fizetéséből hibásan le- vont szolgálati díj 1905. november 20-án 22,976. sz. rendelet folytán..	36	—	000	000
839	Igazság- ügy*	A nyugdíj-jegyzék* 226—248. tétele szerint	1256	98	—	—
840	Birói letét*	A járásbirósági napló* szerint 260—263. tétel	257	40	—	—
841	Függő* állam- adósság	Ugyanazon napló* tételei szerint fize- tett kamat.....	8	56	—	—
		Napi zárlat 2-án.....	4805	26	—	—
		Főösszeg január 2-án....	10967	18	—	—
		január 3-án.....				
		» 4-én				
		» 5-én.....				
		» 7-én.....				
		» 12-én				
		» 22 én.....				
		stb. a hó végéig.				
		Összesen 1906. június 30-án.....	10967	18	—	—
		Kelt.....1906. június 30-án.				
		N. N. penztárnok.				
		N. N. ellenőr.				

Dohányeladási segédnapló 1906. júniusra.

Tételszám	Mellékl. száma	A tárgy és tárgyalás napja		P é n z ö s s z e g								
				haszonbér		késedelmi kamat		3%-os hátralék		összesen		
		a f é l n e k		a befizetett haszonbér terjed	K	f	K	f	K	f	K	f
neve	lakhelye											
				— 1 —								
239		Bek Rudolf . .	Páthy . . .	1906. ápr. 1-től június 28-ig	14	—	—	—	—	—	14	—
240		Keresztes Pál.	Hidegkut .	1905. okt. 1-től decz. 31-ig	24	—	1	44	2	—	27	44
241		Mányi Antal .	Budaörs. .	1905. decz. 1-től 1906. febr. 28-ig	4	—	—	—	—	—	4	—
				— 2 —								
242		Melcher Károly	Budakesz .	1906. jan. 31-től márcz. 31-ig	10	—	—	—	—	—	10	—
243		Petrik Géza . .	Csobánka .	1905. márcz. 1-től „ „	12	—	—	20	—	—	12	20
244		Hajdu Imre . .	Zsámbék .	1906. jan. 1-től „ „	8	—	—	—	—	—	8	—
245		Pataki Béla . .	Tök	1905. nov. 1-től „ „	6	—	—	18	—	—	6	18
246		Hork Lajos . .	Üröm . . .	1905. év III. negyed	—	—	—	—	5	52	5	52
247		Gasztai Mitár .	Pomáz . . .	1905. I—IV. negyed	—	—	—	—	14	84	14	84
248		Rajkay Alajos	„	1905. év I—II. negyed . . . (Így napról napra, a hónap napjaig.)	—	—	—	—	5	50	5	50
				Összesen a hó végével	78	—	1	82	27	86	107	68
		Kelt -----, 1906. június 30-án.										
		N. N. pénztárnok:										
		N. N. ellenőr.										

Elszámoltatott a dohány-eladási alnapló 84. bevételi czikke alatt.

Elszámoltatott a dohány-
eladási alnapló 84. be-
vételi ezikke alatt.

Adóhivatali állandó fizetési jegyzék 1906. júniusra.

A mel- léklet	tétele és száma	kelte	Neve a pénzfelvételre jogosítottnak	J á r a n d ó s á g o k										L e v o n á s o k						Fő- könyv oldal- száma										
				időponttól	időpontig	fizeté- sek		működési és helyi pótlékok		lak- pénzek		évi díjak		bérek		kereset- adó		átlános jövedelmi pótadó			szolgálati díjak		fizetési előlegek		neme	térftmények össz- szege				
			1906. június. — 1 —																											
240	1/10		Petres Gyula	—	—	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
241	»		Varga András.....	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
242	»		Gonda Dániel.....	—	—	166	66	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
243	»		Berkes Imre.....	—	—	166	66	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
244	»		Horváth Károly.....	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
245	»		Kaszab Ödön.....	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			— 2 —																											
			— 3 —																											
			Összesen. . .	—	—	1273	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
				Elszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 77. tétele alatt (344. lap)																										
				Elszámoltatott az egyenes adó alnapló* cz. a.																										
				Elszámoltatott a díjjövedéki alnapló* cz. a.																										
				Végelszámoltatott az adóhivatali tár- cza alnapló 47. cz. a. (344. lap)																										
				N. N. ellenőr.																										
				N. N. pénztárnok.																										
				Kelt -----1906. június 30-án.																										
				* Helykimérés céljából nem szerkesztettük meg; lásd 335. lapot.																										

Elszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 77. tétele alatt (344. lap)

Elszámoltatott az egyenes adó alnapló* cz. a.

Elszámoltatott a díjjövedéki alnapló* cz. a.

Végelszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 47. cz. a. (344. lap)

N. N.

pénztárnok.

Kelt ..... 1906. június 30-án.

* Helykimélés czéljából nem szerkesztettük meg; lásd 335. lapot.

N. N.

ellenőr.

előfordulások sorrendjében és idejében egyenként, tételenként. Van-
nak azonban néha a pénztárnak olyan fizetségei, melyeket akár a
helyi viszonyok (pl. a munkásoknak a munka helyén való kifizetése
stb.), akár sűrű és apró összegekben (legtöbbször erre a célra
szolgáló *kézi* pénztáraknál) való előfordulásuk avagy egyéb külső
kezelési körülmény miatt, a főnaplóba egyenként, vagyis: tételenként
bevezetni nem czélszerű. Ezek felölelésére szolgálnak a *kézi* (*kis*)
naplók. Ilyenek az ú. n. segédnaplók, jegyzékek és lajstromok, mellék-
naplók, leszámolások, stb. stb. A nélkül, hogy a kézi naplóknak, ezeket a
különféle elnevezéseit tartalmuk különféleségével indokolni lehetne,
mégis megjegyezzük, hogy a *segédnapló* sűrűn, de *nem* egyforma
összegekben előforduló vagyonváltozásokat szokott magában foglalni.
A *jegyzék* rendszeren az egy hivatalban lévők *állandó* illetményeiről
szól. A *lajstrom* pedig a sűrűn és egyforma összegekben mutatkozó
vagyonváltozások elszámolására szolgál.

A kézi naplóknak közös tulajdonságuk, hogy akárhol és akárki
vezeti: a pénztári hivatal házi főnaplójának, csak napi végösszegeiket
adják át. A 339—340. lapon van segédnapló és jegyzék. A segéd-
naplónak (339. lap) pl. első napi három tétele egy sommában, a
bevételi főnaplónak (335. lap) 756. tétele alatt van naplózva stb.
A jegyzék (340. lap) fizetési hasábjának első napi sommája a kiadási,
főnapló 833. tétele alatt van és így tovább napról-napra. Ily módon
a házi főnaplóba *minden* vagyonváltozás belejő. Még pedig vagy
egyenként előfordulásának sorrendjében, vagy pedig (a kézi naplók
szerinti) *napi summákban*. Ezért, ha a bevételi főnapló valamely *napi*
végösszegéből, a kiadási főnapló aznapi sommáját levonjuk: a kettő
közti különbség a pénztárban, raktárban levő *összes készletet* (a
totálét) *fogja* mutatni. Így *kell* vezetni tételről tételre a számviteli
házi főnaplót és a kézi naplókat, s így *kell* ezeket napról napra le-
zární. Még pedig előbb a kézi naplókat, aztán a főnaplót, hogy így
ezek alapján mindennap meg lehessen győződni a pénztári értékek
készletének, a számvitellel való megegyezéséről.

Pénztáraink azonban az *idegen* naplókat rendszerint nem úgy
vezetik, a hogy törvény szerint vezetniök kellene és a hogy itt
előadtuk. Hanem úgy vezetik, hogy az idegen vagyont érintő tételek
első feljegyzéséül nem a főnaplót, hanem magát az idegen (106.
§. 2.) naplót használják. Más szóval: a hónap folyamán az idegen
tételeket nem a főnaplóba, hanem az illető idegen (alap, letét stb.)
naplóba vezetik be, s így a napi zárlat és pénztárkészletek meg-

állapíthatása céljából a 341. lapon látható számműveletet kénytelenek napról-napra szerkeszteni. Alapos megértésükre a bemutatott példáknak végig, *tételről tételre* egymással való *összevetése* ajánlatos. Könnyebb eligazodás céljából, a *hivatkozási* hasámban jelen könyvnek oldalszámait idézzük úgy, mintha ezek volnának az esetleg több lapból álló naplónak oldalszámai. Bővebben úgy ezt, mint a havi lezárást, a következő §-ban magyarázzuk meg.

106. §. A számadási szaknaplók és ezek lezárása.

(Háromfélék, szerkesztés, hiteles, átvezetés, napi sommák, 1—3 tárczanaplók és alnaplók, milyen és mennyi, minta, idegenek, alap- és kis naplók, megtekinthetés, alapalnaplók értelmezése, alappénztár, bizományos fizetések, forgalmi napló, §§, $a-d$, egységes maradvány, forgalom, $\alpha-\delta$, forgalmi alnaplók, minták, lezárás, pénzügy, állami és idegen, összes maradvány.)

A számadási, vagyis másodfeljegyzésű naplók szakok szerint első sorban háromfélék: 1. a *tárcza*-, 2. az *idegen*- és 3. a *forgalmi* naplók. Mind ezeknek aztán vannak vagy legalább is lehetnek *alnaplói*, illetőleg az alnaplóknak lehetnek *kézi* (kis) naplói. A számadási szaknaplókat úgy szerkesztjük, hogy a főnaplóból a tételeket ágazatonként, szakonként kiválogatjuk és szórul szóra, s előfordulásuk sorrendjében átvezetjük a számadás céljából megfelelően nyitott *számadó* (19, 60. §§.) naplókba. Minthogy pedig a házi főnaplóban a kézi naplók tételei csak sommásan vannak felsorolva: abból csak az egyes (állami és idegen) tételeket kell a számadó szaknaplókba átvezetni. A napsommákból álló tételek tehát (mindjárt meglátjuk az okát) érintetlenül maradnak.

1. Vezet minden átalános pénztári hivatal havonként annyi *tárczanaplót*, a hány tárczára abban a hónapban fizetsége volt. Itt a tárczát olyan értelemben kell vinni, a milyent annak a 87—88. §§-ban adtunk. Vagyis: hogy a számadó hivatal, a költségvetés minden fejezetére, esetleg címére, sőt még egyes hatóságok részére is, egyenként külön tárczanaplót vezet. Ha azonban valamely fejezetre: *csak egy* tárczanapló vezetése, bármely irányban (pl. a naplónak számtartási tárgyalásánál) nehézségeket okozna: ekkor a költségvetési címeknek megfelelő *tárczaalnaplókat* vezetünk. Az első feljegyzésű házi főnaplóból tehát, minden valódi tételt a maga tárczanaplójába *vezetünk* át. Ha pedig valamely tárcza részére alnaplókat rendezünk be: akkor a tétel a megfelelő ilyen tárczaal-

BEVÉTEL

A pénzügyi tárcza adóhivatali alnaplója 1906. júniusra.

KIADÁS

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona-értékben		Fő-könyv oldal-lapja
			K	f	
752 46	1	— 1 — Selejtezett papirokért Polgár Benő által befizetett vételár	57	87	
47		— 31 — Fizetési előleg az állandó fizetési jegyzék 240—245 tétele szerint	260	84	
Összesen			318	71	

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona-értékben		Fő-könyv oldal-lapja
			K	f	
830 74	2	— 1 — Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettsége mellett Petres Gyulának 1905. december 31-én 52,671. sz. rendelet folytán.	600	—	
835 75	2	— 2 — Irodai és világitási átalány az adóhivatali személynzetnek júniusra	21	56	
837 76	2	Uti előleg Horváth Károlynak 1906. június 30-iki 62,838. sz. rendelet folytán.....	120	—	
77		— 31 — Végelszámolás által az adóhivatali állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele szerint.	1273	32	
Összesen.....			2014	88	

Elszámoltatott a forgalmi bevételi napló 231. cz. a.

Elszámoltatott a forgalmi napló 185. kiad. cz. a.

Kelt..... 1906. június 30-án.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

A forgalmi napló 234. bevételi cikkéhez.

A pénzügyi tárcza dohányeladási alnaplója.

Bevétel 1906 júniusra.

Tételszám	Mell.szám	A tárgy és tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Főkönyv oldal- lapja
			K	f	
		— 2 —			
762 82	1	A jászberényi bizottság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszédett termelési illeték.....	15	16	
764 83	1	Örködési illeték Petres Imre törökbecsei lakostól 1905. november 10-én 6749. számú rendelet folytán	153	90	
		— 31 —			
765 84	1	A dohányeladási segédnapló 239—248. tétele szerinti eredmény.....	107	68	
		Összesen.....	276	74	

Elszámoltatott a forgalmi napló 234. cikke alatt.

Kelt .....1906. június 30-án.

N. N.
pénztárnok.

N. N.
ellenőr.

Forgalmi napló

B e v é t e l.

A főnapló té- tele és a folyó sorszám	A mellékl. té- tele és száma	B e v é t e l	Korona- érték		A szám- vevőség forgalmi könyvének	
			K	f	lapja	tétele
748 226		Mult havi pénztári maradvány.....	3295	04	—	—
		— 1 —				
751 227	1	Ellátmány az aradi m. kir. adóhiva- taltól: Térey Jenőnek a nevezett hi- vataltól 619/1906. A) lajstrom szám- ban előirt illeték tartozása és pedig tőkében 712 K — f kamatban 24 » 48 »	736	84	—	—
753 228	1	Az egri m. kir. adóhivatal által 1894. jul. havi birságalap pénztári hiányá- nak fedezésére vett ellátmány meg- térül, az 1906. márczius 1-én 49,339. sz. p. ü. ig. rendelet folytán és a C) birság napló 43. tétele alatti kiadás- sal viszonylagosan ..... (Így tovább napról napra egész a hónap végéig.)	300	85	—	—
		— 31 —				
229		Az igazságügyi* tárcza naplóból ...	540	14	—	—
230		A közlekedési* » »	5638	52	—	—
231		Az adóhivatali naplóból	318	71	—	—
232		A honvédelmi* tárcza naplóból	300	—	—	—
233		A jogilletéki* naplóból.....	2903	22	—	—
234		A dohányeladási naplóból.....	276	74	—	—
235		Az egyenes adó* »	3065	60	—	—
236		A díjjövedéki* »	173	78	—	—
Összesen.			17549	44	—	—

* Ez mind nincs szerkesztve

1906. júniusra.

K i a d á s.

A főnapló té- tele és a folyó sorszám	A mellékl. té- tele és száma	K i a d á s	Korona- érték		A szám- vevőség forgalmi könyvének	
			K	f	lapja	tétele
		— 1 —				
827 179	1	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 230/1902. Z.) lajstrom tételhez be- szedett illeték a m. kir. központi számvevőségnek 1906. ápr. 16-án 726. számú átutaló jegyzéke szerint kiadatik (I. lajstrom 550. tétele) ..	86	52	—	—
		— 2 —				
834 180 836 181	1 2	Pénzszállítmány a m. kir. közp. ál- lampénztárhoz..... Nagy Jenőnek visszatérített illeték fejében a buttyini adóhivatalnál előírt illetékből 1905. okt. 20-án 42,792. sz. rendelet folytán nevezett adóhivatal terhére kiadatik ..... (Így tovább napról napra.)	3000	—	—	—
		— 31 —				
182		Az igazságügyi* tárcza naplóból...	4415	70	—	—
183		A közlekedési* » » ...	957	84	—	—
184		A földmívelési* » » ...	85	52	—	—
185		Az adóhivatali naplóból	2014	88	—	—
186		A díjjövedéki* » ..... A birói letét*..... A függő államadóssági* naplóból ..	36 257 8	— 40 56	— — —	— — —
187		Összesen	10967	18	—	—
188		Pénztári maradvány a hó végével .	6582	26	—	—
		Egyenleg ..	17549	44	—	—
		Kimutatása a pénztári marad- ványoknak :				
		A főnapló maradványa.....	6582	26	—	—
		jövedéki birság maradványa	1456	92	—	—
		pénzügyi letét » ..... igazságügyi » ..... közlekedési » ..... 1868. dézsma-kamat maradványa. birói letét maradványa	424 184 113 780 —	58 92 18 82 —	— — — — —	— — — — —
		Összesen	9542	68	—	—

Kelt..... 1906. június 30-án.

N. N. pénztárnok.

N. N. ellenőr.

* Ez mind nincs szerkesztve.

Naplózási próba 1906. júniusra.

B E V É T E L

For- galmi napló	Igazság- ügy		Közle- kedés		Adó- hivatal		Hon- védelem		Illeték		Dohány eladás		Egyenes adó		Díj- jövedék		Föld- művelés		Bírói letét		Függő állam- adósság		Együtt				
	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	
3295	04	46	96	5638	52	57	87	300	—	404	70	45	44	2485	86	124	78	—	—	—	—	—	—	—	—	12,399	17
736	84	493	18	—	—	260	84	—	—	2498	52	15	16	484	78	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,539	32
300	85	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	152	90	49	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	503	55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	24	45	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	107	40
4332	73	540	14	5638	52	318	71	300	—	2903	22	276	74	3065	60	173	78	—	—	—	—	—	—	—	—	17,549	44

K I A D Á S

86	52	36	84	957	84	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	85	52	257	40	8	56	—	—	2,068	68
3000	—	2000	—	—	—	1273	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,273	32
104	76	1121	88	—	—	21	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,248	20
—	—	1256	98	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,376	98
3191	28	4415	70	957	84	2014	88	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	85	52	257	40	8	56	—	—	10,967	18

naplóba jó. Két ilyen alnapló van a 344—345. lapon. Ha ezeket a 335—338. lapon bemutatott főnaplóval összevetjük, látjuk hogy számadás céljából az utóbbinak 752. bevételi tétele: az adóhivatali tárcza-alnapló 752/46. tétele alatt, továbbá ugyancsak a főnapló bevételi 762. és 764. tételei, a dohánybevételi tárcza-alnapló 762/82. és 764/83. tételei alatt kerülnek számadásba. Így van ez tovább a kiadásnál is.

2. Az idegen vagyonról számadásul: a házi főnaplóból a tárcza naplók alakjára és módjára szerkesztett *idegen naplók*, esetleg *alnaplók* szolgálnának. A míg valamely tárczanaplóhoz *vezetendő* vagy *nem* vezetendő *alnaplókra* nézve (hogyan hányszor és mire vezessünk), az illető költségvetési fejezetnek *címei* (67. §. 4.) az irányadók: addig valamely alapnál erre, az alapnak tagozata a döntő. Esetleg alnaplóra egyáltalában nincs szükség, avagy az alap tagoltságához képest egy vagy több alnapló is szükséges lehet. Az idegen vagyonba tartozó minden *alapról* csak egy pénztár és pedig az vezet *alapanaplót* (esetleg ennek egy vagy több alnaplóját), a melynél az alap mint *alappénztárnál* elhelyezve van. Az állami kézben lévő legtöbb alapra nézve, ilyenül a *központi* állampénztár szolgál. A *nem* alappénztár által, valamely alap részére történt minden fizetés: az alább (3.) szóba jövő *bizományos* fizetések közé tartozik, s mint ilyen a házi főnaplóból számadásul a *forgalmi* naplóba jó.

3. A mint így a tárcza és az idegen naplók, az állami és nem állami *valóságos* vagyonváltozások számadását képezik: úgy képezi a *forgalmi napló*, az összes *átfutó* kezelés számadását. Ahhoz a mit a 11., 15., 54., 87—91. §§-ban idevágólag elmondottunk, még hozzátesszük a következőket. a) Forgalmi naplót csak az egységes rendszerű pénztárak (48. §.) és pedig mindenik egyet vezet. b) Annak havi első vagy utolsó tételét a házi főnaplóval egyező kezdő és végső pénztári maradvány (104. §. 3.) képezi; mert ezt a maradványt *számotadás* céljából *nem a tárczahitel* lerovásáról szóló tárczanaplók, hanem csakis: az összes lerovást felölelő forgalmi napló mutatja ki. c) Ezután a házi főnaplóból ide jönnek a pénzforgalom szoros értelemben vett tételei. Ezek: α) a szállítmányok és ellátmányok; β) a pénzváltás; γ) előlegek és idegen pénzek; δ) bizományos fizetések. Ezeknek a tételeknek tehát a forgalmi napló a *számadási* szaknaplójuk.

α) *Szállítmány* alatt elküldött, beszolgáltatott pénztári fölösleget, *ellátmány* alatt pedig valamely pénztári hivatal által szükségére,

előjáró hatósága útján kért és kapott összeget értünk. Ezért úgy a szállítmány, mint az ellátmány egyik pénztárnál kiadás, a másikonál bevétel. Minden pénztár számára külön meg van állapítva a pénztári *minimum* és *maximum*, vagyis: hogy legalább és legfeljebb mekkora összegeket tartson készletben. Ha ez a minimumon alól száll: ellátmányt kell kérnie. És mihelyt a maximumot elérte: a minimumon felül lévő összeget tovább kell küldenie, úgy a mint ezt a 103. §-ban kifejtettük. Ha a megállapított maximumnál nagyobb összegre volna szüksége, s tehát ilyen nagyobb összeget akar megtartani, ezt a forgalmi napló lezárásánál, büntetés terhe alatt indokolni tartozik. β) Önmagokat kiegyenlítik a *pénzváltási* tételek is, melyek nagyobb értékű pénzdaraboknak kisebb értékűekkel, vagy ércz- és váltópénzzel a magyar-osztrák bank pénztárainál való kicseréléséből származnak. γ) Olyan *előlegeket* és *idegen* pénzeket, melyek bármely körülmény folytán egyik tárczát sem illethetik, vagy legalább is előfordulásuk idejében nem állapítható meg, hogy melyiket illetik: a forgalmi naplóban kell elszámolni. Ilyenek a szállítmányokban és ellátmányokban, vagy a pénzváltás és az alább tárgyalandó pénztári zárlatok alkalmával, tévedés folytán mutatkozó *pénztári* kisebb *hiányok* vagy *fölöslegek*. Az előbbieket a felelős számadók terhére, mint *előlegeket*, az utóbbiakat mint *idegen* pénzeket számoljuk el addig is, míg a valószínű tévedés kiderülvén, *viszonylagos* tétel által kiegyenlítést nyernek. Avagy fordulnak elő tényleg olyan előlegek, melyek nem valamely tárczát, hanem az állam egész gazdaságát terhelik. Ilyenek a nagy elemi csapások idejében az államtól kért kölcsönök, stb., a melyeket mint előlegeket kell elszámolni. δ) *Bizományosok* azok a fizetések, melyeket *nem az illetékes* pénztárak, hanem ezek helyett más pénztárak teljesítenek. Ide tartozik különösen a fizetségeknek az a nagy sorozata, melyről az 54. §-ban (186. lap) *a—g*) alatt emlékeztünk meg. Az ott felsoroltakra a forgalmi naplók birálatának és könyvelésének (113., 119. §§.) tárgyalása alkalmával még visszatérünk.

A *forgalmi* naplónak is lehetnek és nagyobb pénztáraknál vannak is, a forgalom nagymérvű elágazásához képest *alnaplói*. Nevezetesen az osztrák államadósság vagy közös nyugdíjak stb., néha oly tömegesen jelentkeznek, hogy ezeket a könnyebb elbánás céljából külön *forgalmi alnaplóban* számoljuk el és csak havi végösszegük jó a forgalmi naplóba. Mindezeknek lehető megvilágítására szolgáljanak a 335—338. lapon látható főnaplónak 748, 751, 753

bevételi és 827, 834, 836 kiadási tételei, melyek ott a hivatkozási hasámban idézett tételek alatt, a 346—347. lapon levő forgalmi naplóban vannak számadásba téve.

Ha így az átfutó tételeket a házi főnaplóból egyenként, (és a mennyiben azokat forgalmi *al*naplókban számoltuk el, ez utóbbiak végösszegét) a forgalmi naplóba átvezettük: csak ezután következik *a)* előbb az egyes tárcza és idegen naplók, s csak végül *b)* a forgalmi napló lezárása.

a) Ez a *lezárás* úgy történik, hogy miután a házi főnaplóból számadás czéljából, csak (jelen §. első bekezdése szerint) az *egyes* tételeket és nem a kézi naplók *napi* sommás tételeit is hoztuk át a tárcza-, az idegen és a forgalmi naplóba: most a *lezárás* alkalmával a *hónap végén*, a kézi *naplók*nak *egész havi* végösszegeit visszük át, a fölöttük álló (azokba *a)* tárcza-, idegen avagy forgalmi *al*naplókba (melyekbe a többi tételeket a hónap folyamán, a házi főnaplóból a jelen §. 1., 2., 3. pontjai szerint már egyenként átvezettük. Lásd a 339—340. lapokon levő kézi naplók havi végösszegeit a tárcza-*al*naplókban a 344—345. oldalokra átvezetve.) A hónap végén aztán ezeket az *al*naplókat is lezárjuk, s most ezeknek visszük *bevételi és kiadási végösszegeit* át (azokba *a)* vagy tárcza-, idegen avagy forgalmi *naplók*ba (melyekbe a hónap folyamán, azokat az egyes tételeket a főnaplóból már átvettünk: a melyekre külön *al*napló szánva nem volt.) Ezzel tehát a tárcza és az idegen naplók (vagy tételenként vagy sommásan, de) az *összes* tárcza és az *összes* idegen gazdaságoknak, a valamely pénztárnál előforduló *egész fizikai vitelét* felölelik. Legvégül a tárczanaplóknak úgy *bevételi mint kiadási végösszegei* (abba) a forgalmi naplóba jőnek (melyben a 3. alattiak szerint az átfutók már is tételenként benne vannak. Lásd a 344—5. oldalon levő tárcza*al*naplók végösszegeinek elszámolását a 346—7. oldali forgalmi naplóban.)

b) Ekkor tehát a forgalmi napló, a számadó pénztár egész havi *állami* bevételi és kiadási kezelését, még pedig elől az átfutót *tételenként*, azután a valódit tárczanaplónként (havi végsommákban) öleli fel. Ha most a forgalmi napló így alakult bevételi oldalából a kiadást levonjuk: mint *egyenleget* azt az összeget kell megkapnunk, mely az *államot* a pénztárában levő készpénzből *megilleti*. Ehhez az állami készletet mutató egyenleghez, még *egyenként jőnek* a *pénztárban levő idegen vagyonösszegek, illetőleg idegen naplók készleteit mutató egyenlegek*. Ily módon az állami és az idegen egyen-

legek sommájából alakult végösszege a forgalmi naplónak: a hivatal pénztárában levő *összes értékkészletet* (a totalét) mutatja. Ennek a végösszegnek és készletnek a házi *főnapló* zárösszegével kell egyezni. (105. §. 342. lap) 'A hivatal egész pénzkezeléséről így képezi a házi *főnapló a számvitelt és a forgalmi napló a számadást.*

Mindennek az alapos megértéséhez szükséges, hogy az olvasó a 346—7. lapon lévő bevételi és kiadási forgalmi naplónak tételeit, a többi naplóban felkeresse, s elhelyezésüket egymással összehasonlítsa. Megjegyezzük még, hogy a pénzügyi tárczának nagy terjedelme miatt nincs tárcza naplója, hanem csak költségvetési fejezetének címei szerint *alnaplói* vannak, s hogy ezeknek végösszegeik (nem előbb egy tárczanaplóba, s csak ennek végösszegében, hanem) közvetetlenül jönnek a forgalmi naplóba. A naplók havi zárlatáról a 348. lapon látható próbát szokás szerkeszteni.

Tájékoztató példák. 1. Egy állami tisztviselő elhal a nélkül, hogy 150 K fizetési előlegét megtérítette volna vagy pedig hogy vagyont hagyott volna hátra.

A magyar kir. adóhivatalnak

Nagykászon.

P. A. főgymnáziumi tanár folyó évi január hó 15-én vagyontalanul halt el. Utasítom a (címet), hogy nevezettnek 1905-iki május 4-én 46,282. számú rendelettel utalványozott 250 K előlegéből még nem törlesztett 150 K hátralékát, egyfelől a vallás- és közoktatásügyi tárczanaplóban mint fizetési előlegtérítményt bevételbe, másfelől pedig ugyanabban a naplóban mint előirányzat nélküli kiadást, a fizetések alrovatának terhére számolja el. Bejegyeztetett stb. Keltezés, a hatóság fejének aláírása, számvevőségi ellenjegyzést igazoló aláírás.

2. Egyik kincstári erdész utasítást kap, hogy a raktáron levő 200 darab különböző méretű, összesen 250 köbméter fenyőtönkből zsindelyt készíttessen. A munka befejeztetvén, a tönkökből 100,000 drb 50 cm. hosszú zsindely, ezrenként 3 K munkabér mellett készült és a hulladékból 20 köbméter tűzifa gyült össze.

A magyar királyi erdőhivatalnak

Csikszereda.

Utasítatom az erdőhivatalt: 1. hogy az anyagnaplóban 200 darab, összesen 250 km. fenyőtönköt kiadásba és az abból nyert 100,000 drb 50 cm. hosszú zsindelyt és 20 köbméter tűzifát bevételbe tegyen: 2. hogy a felmerült 300 korona munkabért N. N. munkavállalkozónak a II. fokozat szerinti bélyeggel ellátott nyugtatványra kifizesse és a tárczanaplóban kiadásba tegye. Bejegyeztetett stb. Keltezés, a hatóság fejének aláírása és a számvevőség ellenjegyzését igazoló aláírás.

107. §. Egyéb számadások.

(1—2, *a—b*, naplók, rovatszámadás, intézetek, ellenőr, kis tárcza, számlák, rovatok, könyvkivonatok, megkülönböztetés, okmányok, megfordítva, elválasztás, anyagok, raktár, leltár, hasonlatosság, anyagfőnapló, kezdő és végző, időközi, viszonylagos, nyomtatványok, szoros, kimetszvény, törzs, szelvény, készpénz, adósságok, tárcza, címletek, két önálló, többi.)

Ezek alatt értjük 1. a rovat- és 2. az anyagszámadást, mely utóbbit ismét *a*) raktár és *b*) hitelszámadásokra osztjuk.

1. Az eddigiek szerint a pénztárak naplókban visznek és naplókban adnak számot. Ez mint szabály azonban csak az *egységes* pénztárakra érvényes; mert a házi pénztárhivatalok egy része ú. n. *rovatszámadást* szerkeszt. Ezt úgy kell érteni, hogy némely *közüntézet* (43. §. 158. l.) gazdaságának csekély forgalma megengedi és sajátossága megköveteli, hogy *számtartását* nemcsak a kezelésre, hanem az igazgatásra is, a *pénztáránál* már úgy is számtartóskodó *ellenőr* (és ne a távol fekvő számtartóság) *végezze*. Ezért az intézeti ellenőr vezet: nemcsak a *pénztárkezelésről* naplókat, hanem az intézet igazgatójának adott költségvetési hitel felhasználásáról és az intézet egész kis gazdaságának viteléről megfelelő *kis tárczakönyvet* és végzi a számtartás némely más teendőit is. Minthogy pedig ennek a tárczakönyvnek is számlái az általános szabálynak, vagyis: a költségvetés rovatainak (88. §. 284. lap 4.) megfelelőleg vannak berendezve, s minthogy az intézeti hatóság (utalványozó igazgató stb.) számadásául, az abból szerkesztett könyvkivonatok (XVII), a gazdálkodást szintén a költségvetés rovatai szerint mutatják ki: ezért ezt a számadást, a naplószámadástól való megkülönböztetésül *rovatszámadásnak* nevezik. Némely házi pénztárnál a fizetési okmányokat a rovatszámadásokhoz csatolják, s a naplókat üresen küldik be. Az ellenkező helyesebb volna, ha mind a kétféleképen rossz nem volna; mert az intézetek gazdálkodásában nem a kezelési *ellenőrre* kell bízni a számtartósági teendőket is, hanem megfordítva: az intézet hatóságát *számtartóval* kell kiegészíteni, s ezt mint illet megbízni úgy a kezelés, mint az igazgatás ellenőrzésével.

2. A saját hivatalos használatra adott anyagokat (tüzelő- és írószereket stb.) nem szokták számadás terhe alatt kezelni. Csak a 63. §-ban említett, valamint a *raktárilag* kezelendő vagyonról kell számtartást vezetni.

a) Egészben ugyanazok a szabályok érvényesek az *anyagkezelésről* és számadásról is, mint a minőket a *pénzkezelésnél* és számadásnál láttunk; mert végelemzésben a pénz is csak anyag. Itt is ügyelni kell, hogy az összegek kellő időben, mennyiségben, és minőségben vétessenek be vagy adassanak ki; hogy minden vagyonváltozás megfelelő okmányok alapján jőjjön létre; hogy a raktárkezelő az anyagot rendben és alkalmas helyen tartsa. Az anyagnak könyvi (utalványozási) számtartásáról a 92. §-ban (298. lap A. B.) szoltunk, s arra alább (XVI) még vissza is térünk. Az összes *anyagforgalom kezelése* pedig, (nevezetesen: a kezdő és végző maradvány, a termelés, gyártás, vásárlás, szállítás, üzleti kezelés stb. folytán mutatkozó bevételek, valamint a feldolgozás, fogyasztás, eladás, elküldés, károsodás, kopás, apadás, párolgás, száradás stb. miatt létrejövő kiadások) mennyiségileg, minőségileg, sőt lehetőleg érték szerint is az *anyagfőnaplóban* és a vagyont csoportonként részletező al-, segéd- stb. naplóokban, a pénzről vezetett naplókkal *párhuzamosan* és *viszonylagosan* úgy számolandók el, hogy abból az elszámolás tárgyát képező vagyon, a számadási év kezdetén és végén sommásan, az időközi változások tételenként kitünjenek. Mind e számadások berendezését, számát, minőségét, zárlatuk és beküldésük módját és idejét, az elszámolandó anyagok és tárgyak fő- és alcsoportjaihoz és természetéhez képest, a részletes utasítások határozzák meg.

b) A hivatalos használatra szánt *nyomtatványok* kétfélék, ú. m. *szoros* és *egyszerű számadás alá* tartozók. Az első: az úgynevezett kimetszvények (mellőzzük a német: bárcza kifejezést, mely a barzahlen-ből származik), különösen az oly elszámolási ágaknál szükségesek, melyeknek kis összegekben előforduló vagyonváltozásai, előre meghatározhatók s így a kezelés ellenőrzésére külön személyt nem is alkalmaznak. (48. §. 173. lap). Ezek az okmányok két egyenlő tartalmú részből állanak: a törzsből és szelvényből. A szelvényt lemetszik, s mint nyugtát a fizető kezébe adják; a törzslap pedig számadási okmánykép, a kezelő hivatal kezében marad. Az utóbbinak tehát a hiányzó szelvényért készpénzzel kell elszámolni. Ezek tehát a szorosan *darabonként* számadás alá tartozó nyomtatványok, szemben az egyszerűekkel, melyek csak rizsmaszámba vétetnek.

c) A központi állampénztár két *önálló* osztályra: a *készpénz* és az *államadóssági* pénztárra oszlik. Az utóbbi az államadósságok minden ágának nemcsak pénzgazdaságáról vezet tárczanaplót és ehhez (a tőke-, szelvény- és nyugta-kamat, különféle költségek stb. kifizetéséről),

mindenféle al- és esetleg kézi naplókat, hanem a *czímletekről* vagyis: magokról az értékpapírok egyes darabjairól (13. §. 43. lap) és ezek szelvényeiről is: a *pénzszámvittel* viszonylagosan (kibocsátási, átírási, letét, üres lapok, új szelvényívek stb. nevű) *anyag*naplókat is szerkeszt. A többi általános pénztár csak tőke-, kamat- és letét-naplót vezet. A két előbbinek a végösszege, tárcza módjára havonként a forgalmi naplóba jó.

108. §. A számadások felszerelése és beküldése.

(Okmányok, jogosság, valóság, utalvány, nyugta, mellékletek, beküldési jegyzék, előljáró, értékek, átvétel, számszerű birálat, szétosztás, egyéb beadványok, váratlan vizsgálati záradékok.)

A számadások *felszerelése* alatt, azoknak a pénztári okmányokkal való ellátását értjük. Ezek tudvalevőleg azok az okmányok, melyek a számadásokban felsorolt vagyonváltozásoknak *jogosultságát* és *valóságát* igazolják. A *jogosultság* igazolására szolgálnak az utalványok, vagy az ezeket helyettesítő más rendeletek és ezeknek lehető mellékleteik. A *valóságot* igazolják a felek által adott nyugták, ellennyugták, mellékleteikkel együtt. Minden jegyzék, lajstrom, segéd-, mellék- és alnapló, okmányaival együtt mellékletét képezi annak a fölötté álló naplónak, melybe végösszegét vezettek át, (106. §. 351. lap) s melynek címlapján az összes mellékletek így alakult száma feljegyzendő. Ha egy tételnél a melléklet hiányzik: ez külön úgy az illető számadási, mint a házi főnaplóban megjegyzendő. Ez utóbbi mellőzhető akkor, ha a hiányzó okmányokról a pénztár külön nyilvántartást vezet. Ha az ily hiányzó okmányokat később beszerezzük, azokat a folyó számadásokhoz külön, mint pótmellékleteket kell csatolni.

A számadásokat mindig a közvetlen előljáró hatóság számtartóságához küldjük, *beküldési jegyzék* kíséretében. Ebben a jegyzékben mindazokat a naplókat fel kell sorolni, melyeknek végösszegei közvetetlen a forgalmi naplóba jöttek. A beküldési jegyzéknek iktató számot kell adni, s azt a számadók írják alá. A számadásokat csomagolva vevény mellett a postára tesszük. Ha a számadások mellékletei között értékek (pl. szelvények, kötvények stb.) fordulnának elő: ezeket nem a számadásokkal, hanem nemeik szerint külön csomagolva, *közvetetlen* ahhoz a számtartósághoz kell küldeni, mely ennek tárgyalására hivatva lesz. A borítékra ezek tartalmát, pl. az államadósság nemét, a darabok számát, névértékét stb. vilá-

gosan fel kell jegyezni. A beérkezett számadásokat a számtartóság a beküldési jegyzékkel összehasonlítja, darabszám szerint átveszi, s ha hiánytalannak találja, a beküldési jegyzékre átvételi záradékot vezet és irattárában saját iktató száma alatt megőrzi. Ha azonban valamelyes hiány mutatkozik: ezekről a számadó pénztárhoz *egy hónap alatt észrevételt ad* ki; minthogy különben a számadásokat és okmányokat hiánytalanul átvetteknek tekintik.

Az átvevő számtartóság ezután arról győződik meg, hogy az egyes naplók végösszegei számszerűleg helyesek-e? s hogy fokról fokra, az illető naplókba, s újból ezeknek végösszegei a forgalmi naplóba helyesen lettek-e bevezetve? E czéből a számadásokat *számszerint* megvizsgálja, vagyis: utánszámítja, s végösszegeiknek átvezetését megtekintvén: helyességüket igazoló kézjeggyel látja el. Ezt az eljárást *számszerű* (numericus) *birálatnak* is mondják és megejtése mindig annak a számtartóságnak dolga, mely a számadásokat *legelőbb kézhez* kapja. Ez a saját hatáskörébe tartozó naplókat magánál visszatartja, s a többieket az illetékes számtartóságok között *szétosztja*, vagyis: azokat, az előadott módon kiállított beküldési jegyzék kíséretében ezeknek elküldi. A vagyonkezelő hivatalok ezeken a havi számadásokon kívül, és ezekkel egyidejűleg azokat a más időszaki, vagyis: havi, évnegyedi, félévi vagy egész évi beadványokat is felterjesztik az előljáró hatósághoz, melyeknek szerkesztésére a kezelő hivatalok külön utasítvák.

Vegyük tudomásul itt még azt is, hogy mielőtt az így numericusan bíráló számtartóság, valamely hivatal havi számadásait *szétosztaná*, az annál a hivatalnál (a számadási hónapban) netán meg-ejtett váratlan vizsgálatokról (110. §. 2. a) a naplókba vezetett záradékokat nyilvántartásba veszi, hogy *ezeknek* a záradékoknak, a hivatal megvizsgálásáról később beérkező jelentéssel való összehasonlítása alapján, a vizsgálatnál záradékolt naplóknak, a beküldött naplókval való *azonosságát* megállapítsa.

109. §. A vagyonkezelésnek és számadásnak biztosítékai.

(1—2, a—c, előélet, összeférhetlenség, tukmálás, államvizsga, hivatali felelősség, büntetés, a—c, gazdasági felelősség, α — γ , szolgálati biztosíték, kamat, függő adósság, kulcsok, különböző idő, harmadik, őrzés.)

Ezek a biztosítékok: 1. erkölcsiek és 2. anyagiak.

1. Erkölcsi biztosíték: a vagyont kezelők a) *becsületessége*, b) *műveltsége* és c) *hivatali felelőssége*.

a) A pénztári és raktári tisztviselők kinevezésénél kiváló gondot fordítanak ezeknek kifogástalan *becsületességű* előéletére. Szolgálatuk ideje alatt pedig oly magatartásra kötelezvék, mely eljárásuktól minden gyanut, félrevezető alkalmat távol tart. Így ugyanazon pénztári hivatalnál fel- és lemenő rokonok, sógorok, oldalrokonok bezárólag az unokatestvérig, örökbe fogadott szülői és gyermeki viszonyban állók, valamint a tisztviselő nejének fítestvére, vagy nőtestvérének férje nem alkalmazhatók. Nem szabad nyerészkedéssel járó mellékfoglalatosságot űzni. Jutalmat éppen úgy mint más tisztviselőnek, közvetve sem szabad elfogadni. Ha pedig ilyet mégis reájok tukmálnának: azt azonnal letétbe helyezni, s feljelenteni tartoznak.

b) Műveltségüket illetőleg pedig az intéző körök törekvése oda irányul, hogy általában legalább is középtanodát végzett, érettségi vizsgát és a *gazdasági számtartást*anból, állami vizsgálatot tett egyének neveztessenek ki.

c) Minden tisztviselő első sorban *hivatalilag* felelős úgy a saját, mint az alája rendelt személyzet cselekményeiért vagy mulasztásaiért. Így a számfejtő felelős az általa számfejtett összeg helyességeért, ha a bejegyzés, melynek alapján a számfejtés történt, helyes volt. A pénzértékek és okmányok átvevője, a mennyiben kívülről felismerhetőnek bizonyul, felelős azok helyességeért, a naplózó a naplózásért, a pénzkezelő a kézi pénztár helyességeért stb. Ide tartozik a főtiszték együttes működésének viszonya is, mely szerint az ellenőr befolyásolja a pénztárnok *kezelését*, ez pedig az ellenőr *számvitelét*. Minden tett vagy mulasztás, mi által a kezelőkre bízott tárgyaknak, jövedelmeknek, a szolgálat rendjének biztossága szenved vagy akár csak a hivatalnak tekintélyét veszélyezteti: egyszerű, súlyos és legsúlyosabb szolgálati vétség. Mind ez írásos megrovással, pénzbürséggel, az előléptetés megvonásával, kisebb fizetésbe való áthelyezéssel, vagy végül hivatalvesztéssel büntethető.

2. Anyagi biztosítékul szolgál a) a főtiszték gazdasági felelőssége; b) az értékeket tartalmazó szekrények kulcsainak megosztott őrzése és c) más egyéb intézkedések.

a) A *gazdasági felelősség* háromféle lehet: α) egyénenkénti (singularis), ha a bekövetkezett kárból az egyesek által okozott rész megállapítható; β) egyetemleges (solidaris), midőn nem határozható meg, hogy a bekövetkezett kárnak ki, mily részben, okozója? ekkor mindazok, kik az előidézett kárnak közvetve vagy közvetlen

okozói, azt egyetemlegesen, vagyis *egyik a másikért és mindenik az egészért* tartoznak viselni; végül γ) szükségbeli (subsidiaris), ha az egyetemlegesen megtérítendő kár, a többiek vagyontalansága miatt részben vagy egészben csak egytől szedhető be.

Arról, hogy a pénztári tisztektől az általuk megtérítendő összegek, vagyis: térítmények beszédhetők legyenek, ezelőtt *úgy is* gondoskodtak, hogy addig nem bocsáttattak hivatali eskü letételére, a melytől hivataloskodásuk és fizetésük élvezete kezdődött, a míg a *szolgálati biztosíték* letételét nem igazolták. Ez az államnak azon követeléseinek biztosítására szolgált, melyek a vagyont kezelő tisztviselőknek számadói működésükből eredtek, s a melyből tehát még külön bírósági végzés alapján is, más követelést csak az államiak kielégítése után lehetett fedezni. Ez a biztosíték 1868. április 21-ig az illetőnek egy évi fizetéséből állott, s állami hitelpapirokban is letehető volt. Az említett idő óta azonban készpénzben és pedig a fizetés $\frac{2}{3}$ -adával felérő összegben volt leteendő. Voltak az egyes ágazatokban kivételes intézkedések is. Ha valaki a biztosítékot egyszerre egy összegben letenni képes nem volt: megengedték neki, hogy tiszti fizetéséből legfeljebb 36 havi egyenlő részletben levonathassa. A letett összegről mihelyt ez 100 Koronát elért, a letevő okmányt nyer, mely mint az állam *függő adósságának* (53. §. 180 l. 2. a.) része, kamatozott. A kamatot odaautalványozták, a hol azt a jogosított $\frac{1}{2}$ évi részletekben felvenni óhajtotta. A biztosíték a letevőnek csak számadással járó hivataltól való visszavonulása és az általa szerkesztett számadásoknak helybenhagyása után volt kiadható. Ezt a szolgálati biztosítékot az 1904-iki VII. t.-cz. megszüntette s azoknak öt év alatt való visszafizetését elrendelte, úgy hogy a vagyont kezelő hivatalok alkalmazottjai (tisztviselők esetleg altisztek) a kezükre bízottakért *egész vagyonukkal* felelősek.

b) Úgy a fő-, mint a napi pénztári szekrények *kulcsai* a főtiszték között meg vannak osztva oly módon, hogy azokba egymás nélkül nem juthatnak, s így azokat mindig együtt kell felnyitniok. Ha a kulcsot tartó főtiszték közül valamelyik távozni készül: ez csak a kulcsok átadása után történhetik. Ekkor azonban egy kulcsnak sem szabad oly kézbe jutni, melyben az illető szekrény ellenzárának kulcsai már megfordultak. Ezt különben már a 102. §-ban is tárgyaltuk.

c) A pénztárakban lévő értékek physikai megőrzése cél-

jából a pénztári helyiségeknek és szekrényeknek lehetőleg víz- és tűzmenteseknek, nemkülönben a betörés ellen, fegyveres őrség által is kellően biztosítottaknak kell lenni. A hivatalos helyiség kulcsai a főtitkár lakásán őrizendők, s még a szobák tisztogatásánál is egy tisztviselőnek jelen kell lenni.

110. §. A pénztárak megvizsgálása.

(1—2, *a—c*, napi, heti, másodlat, havi, *a—c*, váratlan elrendelői, terjedelem, a küldött magával mit visz? okmányok, szekrények, kulcsok, pecsételések, jegyzőkönyv, számadások, viszonylagos, kéz, záradék, készlet, eljárás, különbözet, felfüggesztés, szemle, lelet, összegek, készpénz, raktár, jelentés, számtartóság, azonosság, személy, jelenlevők, záradék tartalma, rendkívüli egyéb esetek.)

A vagyonkezelés és számadás (előbbi §-ban tárgyalt) biztosítékainak *épségét* időnként, a vagyont kezelő hivatalok 1. *rendes* és 2. *rendkívüli* (zárlataival és) *megvizsgálásával* kell *ellenőrizni*. A *ro-vancsolás* elnevezés teljesen magyartalan és ezért mellőzzük.

1. A *rendes* (zárlat és) vizsgálat az, melyet állásukból kifolyólag maguk a felelős főtitársak a kisebb pénztáraknál *a*) naponként, nagyobbaknál, *b*) hetenként és mindkettőnél, *c*) minden hó végén tartanak.

a) A 105. §-ban tárgyalt számviteli naplók *napi* lezárása alkalmával, a főtitársaknak egyszersmind arról is meg kell győződnie, hogy az az összeg, melynek a havi főnapló végösszege szerint a pénztárban lenni kell: csakugyan ott van. És ha a főnapló és a pénztár tartalma között különbség mutatkozik: a főtitársaknak a pénztári hivataltól addig eltávozni nem szabad, míg ez a különbség vagy készpénzben való fizetség, vagy pedig a különbözeti összegnek a forgalmi naplóban való elszámolása által (a fölöslegnek: idegen pénzül, a hiánynak: a felelős számadóknak adott előlegül való elszámolás által) kiegyenlítve nincs.

b) *Heti* zárlat és vizsgálat rendszeren csak a három állampénztárnál (105. §.) van; mert ezeknek forgalma oly nagy, hogy azt egy (valamely házi fő-) naplóba összefoglalni nem lehet. Ezek a pénztárak már *számvitel* céljából azokat a naplókat vezetik, melyekről a 106. §-ban mint számadási szaknaplókról szoltunk. Házi használatra a főnapló helyett, vagyis arra, hogy a kezelés bármely esete iránt, bármikor felmerülhető kérdésekre felvilágosítást adhasanak: *másodlatokat* vesznek mindazokról a naplókról, melyeket számadásul, olyan számtartóságokhoz küldenek, mely velük nem

egy helyben van. A kezelés közben pedig a *kézi pénztárosok*, *kézi jegyzékeket* vezetnek és ezek lezárása alapján a főtiszték naponként, csak a kézi pénztárt vizsgálják meg. A főpénztári szekrények csak hetenként kerülnek vizsgálat alá és pedig ekkor azoknak tartalmát, az előbb említett számadó naplókól, ezeknek formszerű lezárása nélkül úgy számítjuk ki, mint ezt a 106. §-ban a számadó naplók havi lezárásánál láttuk. Ekkor is meg kell győződni a pénztár állapotának a naplók eredményével való megegyezéséről.

c) A *havi zárlat* és vizsgálat valamennyi pénztárnál, a havi *számadások* (naplók havi) lezárásakor történik.

2. A rendkívüli (zárlat és) vizsgálat vagy a) váratlan, vagy pedig b) a főtiszték változásánál, avagy c) egyéb rendkívüli esetben szokott előfordulni.

a) A pénztár *váratlan* megvizsgálását elrendelheti vagy a közvetlen, vagy pedig még az e felett is álló *előljáró hatóság*. Továbbá ez utóbbinak előleges értesítése mellett, az állami *számvevőszék*. A pénztárvizsgálat kiterjed az illető hivatal összes működésére, tehát: a pénz-, az okmány-, a raktárkezelésre, a leltári tárgyakra, az értékek biztonságára, az egész ügyvitelre és számtartásra. A kiküldött vizsgálónak magával kell vinni: a vizsgálat iránt hozzá intézett rendeletet, kivéve, ha ő maga az előljáró hatóságnak a pénztárhivatalnál ismert főnöke; továbbá az ilyen váratlan vizsgálatokról szóló szabályzatot, a pénztárhoz küldött szállítmányok jegyzékét, egy hivatalos vagy magánpecsétet és végül a pénztárnak mult havi pénzmaradványait kimutató jegyzékét. Ez utóbbit a vizsgáló biztos, az őt kiküldő hatóság mellé rendelt számtartóságnál szerzi meg. A vizsgáló biztosnak szigorúan ügyelni kell arra, hogy vizsgálata a pénztárra csakugyan *váratlan* legyen.

Mihelyt a vizsgáló biztos a pénztárnál megjelent, a hivatal működése *azonnal* megszűnik, s csak akkor és annyiban indul újból meg a mikor és a mennyiben ezt a vizsgáló biztos a vizsgálat céljának veszélyeztetése nélkül megengedhetőnek tartja. Mindenek előtt a számadó tisztektől megkérdi: nincs-e a hivatal birtokában (bevételekre) naplózatlan fizetési okmány és pénz? avagy (kiadásra) nincs-e fizetés nélkül naplózott okmány? Megjelölteti továbbá mindazokat a szekrényeket, melyekben értékek, különösen pénz van elhelyezve, s azokat bezárja. A kulcsokat a hivatal főtisztjei által az ő pecsétjükkel lepecsételtetve, magához veszi. A pénzes szekrényeket és a pénzes kamarát a magával hozott pecsétnyomóval

lepecsételi. Ez a lepecsételés különösen akkor szükséges, midőn a vizsgálat egy nap be nem fejezhető. Ezután a számadó tiszteket az előbb említett okmányok és pénzek iránt jegyzőkönyvileg kihallgatja. Ha a naplózatlan okmányok ellen kifogás nem merül fel, azokat naplóztatja. A többiekről a pénztárnak nyugtát ad és azokat a felvett jegyzőkönyvvvel együtt, az egésznek körülményes leírása mellett a vizsgálati jelentéshez csatolja.

A vizsgáló biztos ezután az összes számtartási iratokat (naplókat és mellékleteiket) előkéri, s ezekből és a magával hozott szállítmányi jegyzék segítségével meggyőződik, ha vajjon a szállítmányok kellően bevételezve vannak-e, s hogy a pénzküldeményekről vannak-e nyugták? Ha ez irányban szabályellenességek mutatkoznak: a biztos kötelessége a kincstár érdekei megóvására, a kellő intézkedéseket azonnal megtenni. Ezután azt vizsgálja meg: vajjon a számadások kellően vannak-e okmányolva. Különös figyelmet fordít arra, hogy a viszonylagos tételek egyezzenek, azaz: ha valamely naplóban egy tétel mint keresztül vezetett kiadás jelentkezik, ugyanezen tételnek egy más megfelelő naplóban, mint bevételnek kell elszámoltatni. Mindezek után a naplókat *sajátkezűleg lezárja*, vagyis váratlan *vizsgálati záradékot* vezet azoknak szöveghasábjába. Például így: váratlan pénztárvizsgálat alkalmából 52. tételtől 73. tételig ötszázhuszonnyolcz (528) K-val és 13 f-rel lezárta 1906. május 20-án, N. N. vizsgáló biztos. A záradékot még aláírják a felelős főtiszték és esetleg a vizsgáló bizottságnak más tagjai.

Ha így az összes számviteli és számadási naplók lezárása alapján a pénztári készlet mennyiségét megállapította: következik annak megvizsgálása, ha vajjon a számtartásszerű pénztári készlet a pénztárban megvan-e? E célból az összes pénztári szekrényekben levő összes készletet, a biztos jelenlétében és éber figyelme mellett a főtiszték, esetleg pénztári más tiszték úgy olvassák meg, hogy az egész megolvasott készlet, egyszerre a biztos szeme előtt feküdjön. Ennél az alkalomnál a vizsgáló biztos elnöklete alatt, ugyanazon eljárás követendő, melyet a pénztári hivataloknál, az értékek átvétele alkalmából (101. §.) már ismertettünk. Ha a pénzszekrényekben a naplószerűleg megállapított készletnél *kevesebbet* találtunk, akkor azon összeg, mint a felelős számadóknak adott megtérítendő *előleg*, a forgalmi naplóban kiadásba teendő; ha pedig *több* találtatnék, a többlet mint *idegen pénz* bevételezendő. Csekély, négy koronát nem tevő különbségeknél, ha egyébiránt sincsenek

gyanúsító körülmények, megengedhető, hogy a hiányt a számadó tiszték azonnal, minden további hivatalos tárgyalás nélkül megtéríthessék. Ellenben nagyobb különbségeknél, a vizsgáló biztos kötelessége, a különbözetre befolyó minden körülményt kipuhatolni és esetleg a felelős számadóknak állásuktól való felfüggesztése által is, a kincstár érdekeinek megóvásáról gondoskodni. Ily módon a pénztárt és okmánykezelést megvizsgálva, a biztos kiterjeszti figyelmét a *rak-* és *leltári* tárgyakra is, s ezeket a nyilvántartásukra szolgáló anyag- és pénznaplók, valamint a leltár alapján, a vizsgálati tárgyak természetének megfelelő szemle alá veszi. Meggyőződést kell szereznie arról is, ha vajjon a pénztári kezelés biztonságára előírt intézkedések foganatosíttatnak? s hogy egyáltalában a pénztárban úgy az ügykezelés, mint a számvitel a szabályoknak megfelel?

Az így végrehajtott pénztári vizsgálatról az erre a célra készen álló nyomtatványon *leletet*, vagyis: a naplók végeredményeit és a pénztári készletet kimutató *jegyzéket* kell szerkesztenie. Ebben mindenekelőtt a főnaplónak, azután a forgalmi és tárcza-, valamint az idegen naplóknak, arra a célra szükséges záróösszege mutatandó ki, hogy a pénztárban, úgy a számviteli mint a számadási naplók szerint, *összesen* mily pénzüsszegnek kell lenni? Ezután a kipuhatolt pénztári készletet, a különböző pénznemek szerint sorolja fel és pedig, a fő- és kézi pénztárak tartalma külön tüntetendő ki. A *leletben* készpénz után azok a már említett *okmányok* sorolandók fel, melyek valamely akadály miatt elfogadhatók nem lévén, utólagosan sem voltak naplózhatók. Ezek után az összeg számokkal és betűkkel kiirandó, s a pénztári készlet és a számtartásszerű maradvány összehasonlításánál netán mutatkozó többlet vagy hiány fejezendő ki. Végül a lelet helyességét, a vizsgálatnál cselekvőleg és szenvedőleg részt vevők aláírásukkal tanúsítják.

Hasonló az eljárás a *raktári* készletek felvételénél is, de természetesen, hogy a vizsgálati lelet hasábjainak, alkalmazkodni kell a vizsgált tárgyakhoz. A vizsgálati leletet azután *jelentés* kíséretében, a vizsgálatot elrendelt hatósághoz terjesztjük fel. E jelentésben a biztos, a megvizsgált pénztári hivatalra vonatkozó minden intézkedéseit, észrevételeit elmondja, a netán felvett *jegyzőkönyveket* pedig mellékleteivel együtt csatolja. A hatóság ezt a jelentést rendszerint *számtartóságának* adja ki, mely a jelentésben foglalt, s a számtartásra vonatkozó esetleges észrevételek folytán, a saját hatáskörében a szükséges intézkedéseket, esetleg ezek iránt a ható-

ságnál a kellő indítványokat megteszi. A következő hónapban beérkező naplóknál pedig, a pénztárvizsgálat alkalmával ezekbe vezetett záradékok alapján arra is ügyel, hogy a beérkezett naplók azonosak (108. §. 365. l.) legyenek, a vizsgálatnál szerepelt naplókkal.

b) A rendkívüli (zárlat és) vizsgálat előfordulhat továbbá a számadó főtiszték *személyének változásainál*, midőn ezek egyike vagy másika véglegesen vagy ideiglenesen, de legalább két hétnél hosszabb időre távozik. Az ekkor megejtendő vizsgálatnál és átadásnál nemcsak az átvevőnek, hanem az átadónak is mindenkor jelen kell lennie. Haláleseteknél, vagy pedig akkor, midőn a számadó tisztviselő betegségnél vagy egyéb oknál fogva akadályozva van az átadásnál megjelenni: ennek örökösei, vagy meghatalmazottja hivandók meg, s a körülményekhez képest az illető gyámhatósághoz is jelentést kell tenni, hogy az átadó tisztviselő érdekében az átadáshoz gondnokot, vagy képviselőt rendeljen ki. A gazdátlanul maradt pénztári szekrénykulcsokat, lezárt borítékban kell az ellenkulcsos elől, az új számadó kezeihez juttatni. Különben pedig a vizsgálatot a szerint csináljuk, a mint a pénztárt véglegesen, vagy ideiglenesen adjuk át. Az első esetben az egész hivatalra, az utóbbiban csak a pénz-, okmány- és anyagkezelésre terjesztendő ki. A kezelés alatt lévő naplókhoz és lajstromokhoz az összes melléletek csatolandók, hogy az átvevő tiszt azokat az egyes tételekkel összehasonlíthassa, s az elszámolt összegek valódiságáról, valamint arról is meggyőződjék, hogy a melléletek, melyekért azontúl ő felelős, rendben vannak-e?

A naplók lezárásánál a záradékban a zárlatnak oka, valamint az átadó és átvevő tisztviselők nevei felemlítendő. Ezzel az alkalommal is úgy, mint a váratlan vizsgálatnál, minden naplózáradékban az első és utolsó cikk, a melytől a meddig a zárlat tartott, megemlítendő. Az ily módon lezárt naplók eredményeit a leletben bevételeik és kiadásai szerint összeállítjuk. A pénz megolvasása, az okmányok és értéktárgyak átadása, illetőleg átvétele, úgyszintén a felfedezett hiányok vagy feleslegek tekintetében, nemkülönben a pénz, okmányok, anyag és a többi elszámolás alatt lévő tárgyak kezelésére nézve, a más helyt már elmondottak szolgáljanak mérvadóul. Az egész esetről és a netalán mutatkozó hiányokról jegyzőkönyv veendő fel, melyet úgy az átadó, mint az átvevő tiszték aláírnak, s mellékleteivel együtt az átadás napjától számítandó 4 nap alatt, az előljáró hatósághoz terjesztenek fel.

c) Rendkívüli (zárlatot és) vizsgálatot kell azonnal megejteni végül akkor is, midőn valamely *rendkívüli esetnek* (tűz, víz, betörés, sikkasztás stb.) a pénztár állapotára való hordereje, számszerűleg csak ez úton állapítható meg. Ilyenek az elemi csapások, a betörés, sikkasztás stb. Utóbbi esetekben az azonnali vizsgálat csak előzménye annak a később bekövetkező vizsgálatnak, melyet az illetékes hatóság annak megállapítására indít meg, hogy az elkövetett sérelem fegyelmi úton megtorolható-e vagy pedig rendes bíróság elé tartozó vétség, avagy éppen büntett az?

XV. BIRÁLAT (SZIGORLAT).

111. A birálat fogalma és különfélesége.

(Állománykönyv, birálat, felosztása, számtan, minőség, jogosság, valódiság, összehasonlítás, magasabb és szakismeretek, 1--12, idő, alak, tételek, összehasonlítás, kiadások, számfejtés, tárgyi és személyi összeférhetlenség, kézjegy, selejtezés, utólagos, színes tinta, ellenszámolás, r. u., jegyzék, határidők, ötezer, nyilvántartás, sürgetés, előzetes, a bíráló szakismeretei.)

Midőn a számtartóság a 108. §. szerint, a számadásokat további tárgyalás céljából megkapja: legelőször is azokat a számadási *állománykönyvbe* jegyzi. Ez egy *segédkönyv*, melyben minden számadást, tárgyalásának egész menetén át, ennek minden mozzanatával kezdettől végig nyilvántartanak. A részletek iránt a 115. §-nál látható kicsinyített minta és a jelen fejezetben előadandók nyújtanak felvilágosítást.

Birálat alatt a számtartásban azt az eljárást értik, melylyel a számtartóságok a számadások tárgyát képező gazdaságnak mibenlétéről iparkodnak meggyőződést szerezni. A birálat lehet *számszerű* és *érdemleges*. Az *előbbi* alatt a számadásoknak tisztán csak mennyiségi szempontból, a számtan szabályai szerint való tárgyalását értjük. Ezt a birálatot a 108. §-ban jelzett alkalmon és számtartóságon kívül, minden bírálónak, minden számadáson, meg kell ejteni. Csak ezután következik az *érdemleges* birálat, mely alatt a számadásoknak nemcsak mennyiségi, hanem minőségi mibenlétéről is, s ezzel az előfordult vagyonváltozásoknak *jogosságáról* és *valódiságáról* szerzünk meggyőződést. Ez a birálat lehet közönséges és minősített.

Közönséges, midőn a vagyonváltozás minőségéről, a csatolt utalványnak és nyugtának, az illető számadási tétellel való *egyszerű összehasonlítása* alapján győződünk meg. Ellenben *minősített*, midőn ehhez a meggyőződés megszerzéséhez, magasabb természetű ismeretek szükségesek. Ha a minősített bírálathoz nem épen magasabb természetű, hanem inkább szakszerűséggel bíró ismeretek szükségesek: akkor ezt *szakbírálatnak* is mondják. Minden év márczius végéig az előző évi napló- (106. §.) és július végéig a rovat (107. §. 1.) számadások *bírálatát be kell fejezni*. Ezen általános szabály alól csak némely anyagszámadás (107. §. 2.) képez kivételt.

A bírálatnál *általában* a következőkre kell ügyelni: 1. A számadásoknak a meghatározott *időben* be kell érkezniök és szükséges kiterjedniök arra az egész időre, melyről szólniok kell. 2. Kellő *alakban* szerkesztve, a felelős számadók által aláírva, vakarás és minden olyasmi nélkül kell lenniök, mely a számadások valódiságát kétségesse tenné. 3. A későbbi számadásnak tételszám szerint *csatlakozni* kell az előbbihez, s a hol pénztári vagy raktári maradványok és készletek vannak: ezeknek egyik hónapról a másikra az utolsó, illetőleg első tétel alatt kell átmenniök. 4. A számadások *mellékleteikkel* tételről tételre összehasonlítandók, hogy ezek igazolják-e mindazt, a mit igazolniok kell. 5. Különösen a kiadásoknál behatóan megvizsgálandók, ha vajjon az okmányok szabályszerűek, hitelesek, s hogy minden tekintetben kellően vannak-e szerkesztve? 6. Nevezetesen a pénztári *számfejtés* szabályszerűsége, a számfejtési záradék, a teljesítés ideje, a levonások, a vizontszolgálmányok, bélyeg stb. mind vizsgálat alá veendő. 7. Éppen ezért a *pénztári számfejtés és bírálat* egy személyben *összeférhetlen*, úgy hogy a ki számfejtett, annak a számfejtett kezeléstről szóló számadást bírálni nem szabad. 8. Nem lehetnek bírálók a számadónak (109. §. 1. a.) rokonai sem. 9. A kifogástalan tételeket, lényeges adatokat és okmányokat a bíráló láttamozó *kézjeggyel* látja el. 10. A bírálat folyamán el kell látni a mellékleteket: *selejtezési* jegyekkel is (115. §. 3.). 11. Ha utólagosan jóváhagyandó fizetések történtek: e jóváhagyásnak a pénztár által kellő időben leendő bemutatására különös figyelmet fordítson. 12. A helytelenséget meg kell jelölni, de változtatni a lényeges adatokat nem szabad; legfeljebb a helyes összegek színes tintával a helytelenek fölé írhatók.

Ha a számadásban *viszonylagos kiadások* jelentkeznek, melyeknek tehát bevételben kell előfordulniok, avagy ha a pénzkiadás

megfelelő értékpapir- vagy anyagbevétellel áll összefüggésben: ekkor a kiadási tétel szövegében idézett bevételezésnek létéről, a bíráló-
nak *ellenszámolás* (incontrálás) által kell meggyőződnie. Ez alatt a
feltétlenül átfutó tételnek, a megfelelő viszonylagos tétellel való ösz-
szehasonlítását értjük. Ez vagy *rövid úton* vagy pedig *jegyzék* útján
történhetik. Az elsőt a bíráló személyesen végezheti, ha a megfelelő
bevétel talán ugyanazon számtartóságnál fordul elő. Ekkor a bevé-
telnél a kiadási és a kiadásnál a bevételi tétel bírálója, kézjegy-
gyel idézi az ellentétel számát és idejét. Ha pedig úgy a kiadási
mint a bevételi tétel bírálója ugyanazon egy személy: akkor az,
saját hivatali előljárójával végzi ezt az eljárást. Ez az *ellenszámo-
lás* rövid úton. Ha azonban a viszonylagos bevételi tétel pl. a tá-
volság miatt személyesen meg nem tekinthető számadásban fordul
elő: minden egyes számvevőség részére *ellenszámolási jegyzéket* kell
szerkeszteni. (Lásd az ezen a lapon alább lévő táblázatot.) Ebbe az ellen-
számolandó kiadási tételeket azzal a szöveggel kell átvenni, a melylyel
azok a naplóban vannak. Az így készült kimutatást ahhoz a szám-
tartósághoz küldik, a hol a keresett számadás, illetőleg a viszonyla-

Ellensz.

2522. sz. IV.

Ellenszámolási jegyzék

az aradi m. kir. p. ü. igazg. mellé rendelt számvevőségnek, a m. k. p. ü.
miniszt. számvevőség hitelügyi csoportjától.

Budapest, 1905. évi december hó 2-án.

Aláírások.

Tételszám	T á r g y	K i a d á s							B e v é t e l						
		mely pénztár- nál	mely napló- tételsz. alatt	mikor			összesen		mely pénztár- nál	mely napló- tételsz. alatt	mikor			összesen	
				év	hó	nap					év	hó	nap		
							K	f						K	f
1	A késedelmi kamatok $\frac{1}{6}$ -od része	A m kir. adó- hivatal Arad	Vizszab. letét- napló 21	1905	IX	30	—	18	Aradi m. kir. adóhiv.	Pénz- ügyi tárcza külön- féle bev. 8332	1905	IX.	30	—	18
2	mint fent	„	22	„	„	„	—	17	„	8332	„	„	„	—	17
3	„	Kisjenő	11	„	„	„	275	17	Kisjenő	1802	„	„	„	275	91
4	„	„	12	„	„	„	50	12	„	2098	„	„	„	50	12

6372/906.

sztsz.

Az itt felsorolt adatokat ellenszámolta és helyesnek találta, az aradi
m. k. p. ü. igazgatóság mellé rendelt számtárság 1905. decz. 15.

Aláírások.

gos ellentétel van. Ez a számtartóság két hét alatt az ellenszámlázandó tételek viszonylagos elszámolásáról, a nála levő számadásból meggyőződik, s ennek megtörténtét az ellenszámlázási jegyzékre vezetett záradékban elismervén, illetőleg minden egyes tételhez a bevételi adatokat odajegyezvén: a jegyzéket a küldő számtartósághoz visszaküldi.

Az ellenszámlázás első sorban a kiadást bíráló feladata. És pedig, ha rövid úton megejthető, avagy legalább is 10,000 K-ról van szó: ekkor a napló beérkeztétől számítandó 45 nap alatt, ha pedig jegyzékkel, avagy 10,000 K-nán alul levő összeget kell ellenszámlázni, ez három hónap alatt ejtendő meg. Ha a bíráló számtartóság az ellentételes számadás beérkezését várja: ekkor azt megsürgetni és a megsürgetés ügyszámát, az ellenszámlázandó tételhez kell jegyezni. Ha azonban a számadás valamely számtartósághoz csak félévi vagy még hosszabb időközben érkezik be: akkor az elmondottak szerint rendesen kiállított ellenszámlázási jegyzéket a bíráló, *nyilvántartásba* veszi, s az ellentételes számtartóságnak megküldi. Ha az említett határidők alatt a kiadást bíráló, az ellenszámlázást elmulasztja, a bevételt bíráló tartozik azt kezdeményezni. A nyilvántartásba vett jegyzékek visszaküldését, a határidő leteltével havonként megsürgetik.

Egyébiránt, hogy egyik vagy másik számadás mily irányban, mily mértékkel stb. bírálandó meg: ezt az egyes gazdasági ágak természete határozza meg; mert nevezetesen oly esetekben, midőn bármely okból számtartás előzetes fokai gyakorolhatók nem voltak: ezeket utólagosan a bírálatnak kell pótolnia. Ezért minden számvévőnek a bírálandó számadás tárgyára vonatkozó *törvényeket, szabályokat, utasításokat, szerződéseket* stb., továbbá a bírálandó számadás szerkezetét, célját összefüggését teljesen ismernie szükséges.

112. §. A tárcza- és az idegen naplók bírálata.

(Valódi, kivétel, utalvány nélkül, szakbírálat, *a—b*) átvezetés, *a*) államiak, változás, kiegyenlítés, végösszeg, pénzmaradvány, r. ú. forgalmi átszámítási jegyzék, *b*) idegen, pénztári és számtartósági keresztülvezetés).

Az egyes tárczanaplók, alnaplók és az ezekhez tartozó kézi (kis) naplók bírálatánál figyelmet kell arra fordítani, hogy mindezekbe csak költségvetésen alapuló, tehát: *valódi* tételek foglalhatnak helyet. E szabály alól csak az illető elszámolási ág keretén belől átfutók

(90. §. 2.) képezhetnek *kivételt*. Különös figyelmet kell fordítani azokra az ágakra, melyekben esetről esetre *külön* utalvány *nélkül* díjszabályzatok (tarifák 81. §. 1.) alapján magok a kezelő hivatalok szabják ki a vagyonváltozásokat. Ezeket a kiszabásokat a számtartás előzetes fokozatai nem támogatván: azok helyes vagy helytelen voltáról a számtartóságnak utólagosan, a birálatnál kell meggyőződnie. Ezeknek birálata szokott a *szakbirálat* (111. §.) körébe tartozni.

Ha valamely tételt nem abban a naplóban találunk, a hova az természeténél fogva való, azt onnan oda kell *átvezetni*, a hova az természeténél fogva tartozik. Mindenek előtt azonban meg kell különböztetni, hogy az átvezetés *a) állami vagy b) idegen* naplók között történik-e?

a) Az első esetben a helytelenül elszámolt tételt, az eredeti szöveg olvashatóságának épségben tartása mellett töröljük és kölcsönös hivatkozással abba a naplóba vezetjük, a hová tartozik. Ha az ilyen átvezetés, ugyanegy tárczanaplónak alnaplói, vagy egy alnaplónak kézi (kis) naplói között történik: ezeknek a naplóknak végösszegeit kell olykép kijavítani, hogy a mennyivel az átvezetés folytán egyik kevesebb lett, a másiknak annyival nagyobbodnia kellett. Az ily átvezetés folytán tehát, fokról fokra az egyik-másik (kézi, al- és tárcza stb.) napló végösszege változhatik: de nem szabad változni annak a napló végösszegének, melybe a kevesbedett vagy nagyobbodott, s így egymást végül kiegyenlítő összegek összekerülnek. Nevezetesen semmi szín alatt nem szabad változni a forgalmi naplóban a pénztári *maradványt* mutató összegnek; mert az egész átvezetés csak számszerűleg, vagyis: csak a napló számadásokban történvén, magát a pénztárban levő pénzt, illetőleg ennek mennyiségét nem érinti.

Megcsinálhatja az átvezetést a bíráló *rövid* úton, személyesen is. Ha azonban az átvezetendő tételek, helyileg máshol tárgyalt állami naplóba tartoznak: azokat mellékleteik kíséretében, a forgalmi számtartósággal kell közölni. Ez utóbbi az átvezetendő tételeket ú. n. *átszámítási jegyzékbe* foglalja, s az elszámolásra hivatott számtartóságoknak küldi meg, hogy azokat, mint oda tartozókat: saját birálatuk alá tartozó naplókba és innen *könyveikbe* átvegyék, azaz: utólagosan abba a birálat céljából, már náluk levő naplókba, valamint saját könyveikbe jegyezzék, a melyekbe azok az épen kiigazítás alatt álló téves naplózás nélkül, tehát rendes körülmények között is jutottak volna. Ha a tévesen elszámolt tételek ily módon

saját helyükre kerültek: végül a forgalmi számtartóshoz vissza- került átszámítási jegyzék alapján, a forgalmi számtartóság saját számtartásának könyveiben, azokat a tételeket helyesbíti, melyekben a kiigazított tárczanaplók végösszegei foglalvák, természetesen mindig a forgalmi napló pénzmaradványának érintetlen hagyásával.

b) Ha azonban a téves elszámolás egyfelől *állami* és másfelől *idegen* vagyonról szóló alap- vagy letétnapló között egyenlítendő ki: ekkor a *kiegyenlítő átvezetést* tekintettel arra, hogy ez az átvezetés pénzmaradványt fog megváltoztatni, első sorban a pénztárral kell megcsináltatni. Ebből a célból az előbb leírt eljárás követendő azzal a különbséggel, hogy most a hibás elszámolást felfedező számtartóság, az átvezetendő tételekről maga szerkeszt *jegyzéket*, s ezzel egyenesen a pénztárt hívja fel, hogy ez a kérdéses tételeket naplóiban stornálja, (90. §. 291. l. 2.) vagyis viszonylagosan vissza- és oda vezesse, a hol azok helyükön lesznek. A közreműködő számtartóságokról, illetőleg pénztárakról az a) alatti eljárást *számtartósági*, a b) alattit *pénztári át-* (keresztül) *vezetésnek* mondják.

113. §. A forgalmi napló birálata.

(Egységes pénztárak, hol vannak? 1—3, maradványok, idő, jelentés, bizománysók, megkülönböztetés, 1—3, a—b, magyarázat, államok, a—c).

Tudvalevőleg csak az egységes pénztári hivatalok (48. §. 171. l.) vezetnek forgalmi naplót (106. §. b). Ezért egyáltalán a forgalmi naplónak tárgyalása, s így birálata is nem az igazgató, hanem csak is vezérő (43., 44. §§.) hatósági számtartóságoknál és ezek közül is csak azoknál fordulhat elő, a melyeknek *egységes* pénztárak számadolnak. Ilyen kiválóan és első sorban a pénzügyi, másodsorban (a posta-távíró, a vasúti és ménésügyi pénztárhivatalok folytán) a kereskedelmi- és a földművelésügyi tárcza.

A forgalmi naplók birálatánál a következőket kell szem előtt tartani. 1. Valamely pénztárhivatal havi végző készpénzmaradványa, a hónap utolsóján kiadásul, a következő hónap elsején, mint kezdő maradvány bevételül jelentkezik. Tehát a pénzmaradványok átfutók, s egymást viszonylagosan kiegyenlítik. 2. A pénzforgalmi tételeknél nemcsak az összegnek, hanem az elszámolás idejének is a viszonylagosságára, figyelemmel kell lenni, nehogy a forgatott összegeket időközben, meg nem engedett célokra használhassák. 3. Az előlegek megtérítettése és az idegen pénzek természetének tisztázása, s ennek

megtörténte után azok végleges elszámolása iránt, időnként a hatósághoz jelentést kell tenni.

A mi nevezetesen a *bizományos* fizetéseket (48. §.) illeti, ezek *kiegyenlítésük* tekintetében kétfélék: 1. költségvetési hitelhez, 2. pénztárhoz kötöttek. (112. §.) Az elsőket a számtartóságok a költségvetési hitel keretében *jogilag*, számszerűleg egyenlítik ki. Az utóbbiakat pedig *pénztárilag* vagyis úgy lehet kiegyenlíteni, mintha a kiegyenlítés csakugyan készpénzben történnék. 1. A *jogilag* kiegyenlítendőkhöz tartoznak: a) azok a fizetségek, melyeket a magyar utalványozó hatóságok egymás javára vagy terhére teljesíttetnek. Az ilyet meg kell egymásnak téríteniök; mert a költségvetési hitelfelosztás alapján (72. §.) minden hatóság külön hitellel bír, s tehát az egymás hitelét igénybe venniök nem szabad. A pénztári rendszer *egységénél* fogva azonban nem szükséges, hogy a megtérítés pénzben történjék, hanem elég, ha a teljesített összeget, a hatóságok számtartásilag, saját hitelüknek javára vagy terhére írják. b) Ugyancsak jogilag lehet kiegyenlíteni egyfelől: a közös, az osztrák és másfelől: a magyar hatóságok, illetőleg pénztárak által egymás részére teljesített fizetéseket is; mert a monarchiának két állama, az egymásért bevételekre vagy kiadásra teljesített fizetségeknek, csak a (forgalmi számtartóságaik által, meg-ejtett kölcsönös leszámolás után mutatkozó) különbözeti összegét fizeti ki egymásnak készpénzben. 2. A *pénztárhoz kötött* fizetségek közé tartoznak: a) az idegen vagyon (rendszerint közalap) részére *nem* annál a pénztárnál teljesített fizetségek, mint a hol az illető idegen vagyon (rendszerint a központi állampénztárnál) elhelyezve van (106. §. 349. l.); b) azok az állami fizetségek, melyeket valamely különleges okból, törvény vagy szabály köt meghatározott pénztárhoz; pl. az adót annál a pénztárnál kell fizetni, melynek kerületében az adó tárgya van, s tehát ha máshol fizetik: azt ahhoz a pénztárhoz kell átszámolni, a melyhez kötve van; c) a *közös* katonai pénztárak fizetségei (137. §. 2. a) b). Mindezekre a könyvelésnél (XVI. alatt) visszatérünk.

114. §. Egyéb számadások és birálati záradék.

(Egyéb számadások, *a—b*, könyvkivonat, készlet, jog, teljesítés, hátralék, leltárak, szakbirálat, pénz és anyagbirálati záradék, észrevétel, előljáró, váratlan vizsgálatok, évenként, leletek, utánszámítás, jelentés, összeférhetlenség.)

A 107. §. szerint egyéb számadások alatt a) a rovat- és b) az anyagszámadásokat értjük. a) A rovatszámadások tulajdonképp könyvkivonatokat képeznek, s így ezek természetét csak a XVII. alatt fogjuk

teljesen megértetni. De a kezdő és végző vagyongészlet, továbbá az utalványozott (tartozási és követelési) jognak bejegyzése és a teljesítés, valamint az ezekből származó cselekvő és szenvedő hátralékok (89., 90. §§.) a rovatszámadásoknál is mind birálat tárgyává teendők. *b)* Az anyagszámadásokkal, ha a hónapnál nagyobb időközökben is, de néha együtt járnak a leltárak is (63. §.). Az utóbbiakról is alább, a XVII. és XVIII. alatt lesz szó. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a különböző vagyont kezelő raktári hivatalok, részletes utasításainak szemmel tartása mellett, az anyag- és pénzszerkezetek szoros összefüggését, rendszerint érdemleges szakbirálat (111. §.) alá kell venni, különös figyelmet fordítván arra, hogy rendszerint nem ruházható az anyagnak *kezelése* és *elszámolása* arra, a kire a pénz kezelését és *elszámolását* bízta.

Az a tisztviselő, ki a birálatot teljesítette, tartozik azt a számadásokon *záradékban* igazolni ilyformán: megbírálta és helyesnek találta, avagy: . . . . szám alatt észrevételeket tett. Ezt a záradékot az észrevételek valóságának és helyességének megállapítása, valamint a számadás többi részeinek, legalább is kémpróbák útján való megvizsgálása után, a számtartósági közvetlen előljáró is aláírja.

Ha nem is volt a 106. és 107. §-ban számadásnak nevezve, de kétségtelen, hogy annak képezik kiegészítő részét, a 110. §-ban tárgyalt és minden vagyongeszlet hivatalnál, *évenként* legalább *egyszer* megejtendő, váratlan vizsgálatokról szerkesztett *műveletek, leletek*. (362. l.) Az ezekben foglalt számszerű eredményeket a számtartóságok megállapítják oly módon, hogy az illető naplóknak, a vizsgálati záradékig terjedő tételeit utánszámítják, s különben is a leletet a naplóval (108. §.) összehasonlítják és ha az eredmény a záradéknak megfelel, ezt a lelet illető tételéhez jegyzik. Ellenkező esetben a közvetlen előljáró hatóságuknak azonnal jelentést tenni tartoznak. Ezt a birálatot a pénztár vizsgálatában résztvett tisztviselő *nem* végezheti.

115. §. A számadási per és ennek folyamatai.

(1—3, számadási per? három év, kivétel, felelősség, csekélységek, eljárás, közvetítő, észrevételek, hivatal, felvilágosítások, feltételek, vétbizonyítvány, ismeretlen, másolat, határidők, kérdőpontok, okmányok, négy hét, *a—b*, igazolás, iratváltás, védelem, döntés, meghosszabbítás, elmakacsolás, 15 nap, hat hó, felmentés, foganatosítás, térítmények, kompenzatio, visszkereset, bíróság, kegyelem, rendetlenségek, számadási állománykönyv, nyilvántartás, kivonat, pótlás, feloldás, feltételei, eljárás, okmányok, selejtezés, határidő, évek, jelek.)

Azonkívül a mit a 111—114. §-ban a számadások birálatáról, az ebben nyilvánuló *ellenőrzésre* nézve láttunk, van még:

Az észrevételeket aztán a számadó hivatal *tartalmilag a) jogosultaknak* vagy *b) jogosulatlanoknak* találhatja. *a)* Az előbbi esetben a válasznak, pontról pontra röviden és szorosan alkalmazkodni kell az észrevételekhez, s vagy az észrevételben kifogásolt körülményt, vagy ennek jóvátételét igazolni tartozik. A felvilágosítás elégtelensége esetében, a számtartóság *másodészrevételeket* ad ki, s az erre adott *másodfelvilágosítással az iratváltás* befejezést nyer. *b)* Ha azonban a számadók akár az első, akár a másodészrevételeket tartalmilag jogosulatlannak találják: jogukban áll a válaszra adott határidőn belől, közvetetlen előljáró hatóságaikhoz fordulni *védelemért*. Ezek aztán a számtartóságok észrevételeit, ha ezeket levelezés útján a kibocsátó számtartóságokkal nem rendezhetik, döntés céljából a szakminiszterhez terjesztik fel.

Az észrevételekre adandó válaszolásra engedélyezett *határidő* meghosszabbításáért, a számadók ahhoz a hatósághoz folyamodhatnak, mely mellé az észrevételező számtartóság rendelve van. Ha az eredetileg kitűzött vagy meghosszabbított határidőre válasz nem érkezik: a számtartóság ezt saját gazdálkodó hatóságának bejelenti, s ez a számadókat az észrevételeknek megfelelően: *makacs-ságban* marasztalja el. Ez ellen a végzés ellen az elmarasztalt számadó 15 nap alatt egyszer *igazoló* kérelemmel élhet; de ha a netán adott új határidőt is elmulasztja, avagy felvilágosításai nem kielégítők: a hatóság legtovább *hat* hónap alatt a számadónak *elmarasztaló végzést* ad ki. Ha azonban a felvilágosítás kielégítő, vagy a marasztaló végzésnek a számadó eleget tett: ugyancsak hat hónap alatt *felmentő* végzést kell kapnia. Az igazgató hatóságok által a számadók terhére hozott minden *végzés ellen*, 15 nap alatt a szakminiszterhez lehet (birtokon kívül) folyamodni, ki netán adott engedélyét meg is ismételheti.

A marasztaló végzésekben lehetőleg a *végrehajtás* módozatai is megállapítandók; mert *a)* ha az elmarasztalt, a kézbesítéstől számított 45 nap alatt a végzésnek önként eleget nem tesz, vagy *b)* ezen határidő alatt a végzés ellen *jogorvoslatot* a rendes bíróságnál nem keres, avagy *c)* illet keresett, de nem talált, s a *birói ítélet* kézbesítésétől 15 nap eltelt: a végrehajtás (a még tán meglevő szolgálati biztosíték (109. §.) különleges jellegének épségben tartása mellett) az elmarasztalt számadó fizetésén, esetleg nyugdíján közigazgatásilag, egyéb vagyonán, esetleg hagyatékán: az illetékes bíróság útján foganatosítandó. A *térítmények* részletekben is

fizethetők, sőt ha azok az idénról származnak, még azon gazdasági ág javára, melyre a számadási per folyamán megállapítottak, még kompenzálhatók is. Az elmarasztalt az olyan térítményekért, melyeket az ő felelősségére más alkalmazottak idéztek elő, a miniszterium útján számadási perrel, *visszkereseti* jogot érvényesíthet. Sőt illet birói úton (pl. közadósoknál stb.) hibás számítás czímén, *magánosok* ellen is támaszthat. Az elmarasztalt előtt nyitva áll még a *kegyelem* útja, melyet előljáró hatósága útján kell kérnie.

Ha végül a számadási per térítmény nélkül ugyan, de olyan körülményeknek megállapításával végződnek, melyek a gazdálkodás rendjével össze nem egyeztethetők: azokat a teendő fegyelmi intézkedések czéljából, az észrevételező számtartóság, az illetékes hatóságnak bejelenteni köteles. Az egész számadási pert a 372—3. lapon látható és számtartási ágakként, esetleg más és más hasábokkal ellátott, ú. n. *számadási állománykönyvben* tartják nyilván. Ennek a könyvnek szövegét helyszűke miatt ugyan *nem* közölhetjük, de a bemutatott hasábzatot, az éppen elmondottakkal figyelmesen összevetve: ennek az állománykönyvnek feladata és vezetése szöveg nélkül is megérthető lesz.

2. A 109. §-ban (2. a) alatt) elmondottakhoz még hozzáteszük, hogy minden számtartóság, az ő számvétele alá tartozók szolgálati biztosítékáról oly *nyilvántartást* vezet, mely a számadók neveit, állását és állomásuk helyét, a biztosíték összegét és nemét, a pénztár nevét, melynél kamatjait fizetik és a rájegyzett térítményeket, birói tilalmakat, valamint a biztosítékokra vonatkozó minden változás feljegyzését magában foglalja. Ebből a nyilvántartásból, valamely érdekelt számadónak áthelyezése esetében, új állomásának számtartóságához kivonatot kell küldeni. Ha a számadó összes számadásait már megbírálták és az illetékes számtartóságok megállapították, hogy a biztosítékból a térítmények mennyit, avagy már mit sem vesznek igénybe: a biztosítéknak aránylagos része, vagy egészen is, a lekötöttség alól, még a biztosítékok visszafizetésére megállapított öt év leforgása előtt *feloldható* és kiszolgáltatható. A feloldást az illetékes számtartóságok meghallgatása után, a hatóságok ejtik meg, mely utóbbiak azokat ebből a czélból nyilatkozatra hívják fel. Ha e nyilatkozatok szerint a biztosíték részben vagy egészben kiadható, azt az illetékes hatóság a pénzügyminiszteri számtartóságnál *felmondja*. A felmondási átirathoz a számadó egyéni számlájának számfejtőkönyvi kivonata, a kamatmeg-

szüntetési jegyzék, esetleg a jogutód jogosultságának és a hagyatéki illeték megfizetésének igazolása csatolandó. A feloldott biztosítékot a pénzügyminiszteri számtartóság kifizetésre, négy hét múlva számfejti. Az ezért bemutatott tőke- és kamatnyugta mellett, az előbb említett igazolási íratokon kívül, az ú. n. befektetési vagyis azon okmány is bemutatandó, melyet annak idejében a pénztár a biztosíték letételéről, a számadónak adott.

3. Az irományok *selejtezése* alatt azoknak *okmányi minőségük megszüntetését* (égetés, szecskává aprítás stb. útján) értjük. A selejtezésre vagy van: határidő vagy nincs. Az utóbbiakhoz mindenféle fő- és segédkönyvek, az ingatlanok adás-vevési okmányai, a szabálygyűjtemények, építési tervek, a történelmi és jogi értékkel bíró okmányok tartoznak. Ezek mindaddig megőrzendők, míg az azokkal való elbánás iránt a miniszterium másképp nem határoz. A többieket azonban 5—6, 10—20 és 30—40 év közötti időkben, a számtartóságok jelentései alapján, a miniszterium engedélye mellett ki szokták selejtezni. A számadásokat bírálóknak kötelességük, a bizonyos idő elteltével selejtezésre alkalmas okmányokat, előre megállapított jelekkel (pl. †, $\ominus$, $\oplus$) már a bírálat alkalmával, észrevehetően megjelölni.

A peres eljárás folyamán előbb jelzett alkalmon, avagy a selejtezésen kívül, számadási okmányokat csak illetékes hatóságok megkeresése vagy engedélye folytán szabad kiadni avagy azokba idegennek betekintést engedni. Az így kiadott okmányokat hivatalos bélyegzővel kell ellátni és nyilvántartani, hogy visszaszolgáltatásuk ellenőrizhető legyen.

Tájékoztató példák.

1. A pénzügyminiszteri számtartóság hitelügyi csoportja, a központi állampénztár számadásainak bírálatánál azt tapasztalta, hogy ez a pénztár, egy darab 1000 frtos névértékű 4⁰/₀-os aranyjáradék kötvény után, egy darab már elévült szelvényt váltott be.

..... ügyszám.

M. kir. központi állampénztár

Budapest.

A folyó évi szeptemberi számadások szerint cím, egy darab 1000 frt névértékű 4⁰/₀-os aranyjáradék kötvény után, már elévült egy darab szelvényt váltott be. Ennek értékét e helyt, mint adott előleget a számadók terhére kellett nyilvántartásba venni. A $\frac{1}{2}$ alatti elévült szelvény csatolása mellett tehát cím a kifizetett összeget, az említett államadósság tárcza al-

naplójában, mint a felelős számadók által megtérített előleget tegye bevételbe. Ennek megtörténtéről alulírott számtartóságot 8 nap alatt értesíteni sziveskedjék. M. kir. pü. min. számtrság. hitelügyi csoportja. Budapest, 1901. október 28-án. A főnök aláírása.

2. Egy pénztári napló *ellenszámlázásánál* úgy találja a számtartóság, hogy a kiadásnál a viszonylagos bevétel 1150 koronával kevesebb és 6 hóval későbbben van elszámolva.

..... ügyszám.

M. kir. hatóság.

A . . . . naplóban előforduló viszonylagos kiadási tételnek ellenszámlázásánál kiderült, hogy a viszonylagos bevétel 1150 koronával kevesebb és hogy ezt 6 hóval későbbben számolták el. Minthogy itt a hűtlen kezelés esete látszik fenforogni, kérjük a t. hatóságot, méltóztassék e tekintetben a szükséges vizsgálatot elrendelni, s az eredményről alatt irt számtartóságot értesíteni. Keltezés és a számvevőség főnökének aláírása.

3. Valamely forgalmi napló birálatánál rájöttek, hogy a pénztár, a bevételek összegét 105,275 korona 30 fillérrel mutatta ki, holott az egyes tételek helyes összege 105,300 koronát tesz. A 24 korona 70 fillérnyi különbözetet a számtartóság adott előleg czímén kell *könyveli* és egyidejűleg a felelős számadók terhére megtérítésül bevételre *előjegyz*.

..... ügyszám.

M. kir. pénztár

Brassó.

30 A májusi forgalmi napló bevételeinek végösszege 105,275 koronára és végösszege 105,300 koronára rug, sziveskedjek czim, a különbözetet mutatkozó 24 korona 70 fillért, a legközelebbi havi forgalmi naplóban, hivatkozással jelen észrevételre, adott előleg czímén bevételezni és ennek megtörténtéről a naplózási adat közlése mellett, ezt a számtartóságot értesíteni. Keltezés és a számtartósági főnök aláírása.

4. A csikszentmártoni adóhivatal Bánkfalvy Györgytől beszédett 86 korona 50 fillér adóbehajtási illetéket, melynek 65⁰/₀-a mint az államkincstárt illető rész, az adóbehajtási költségek melléknaplójában lett volna bevételezendő, egészen a pénzügyi letétnaplónak 20. t. a. a községének járó adóbehajtási illetékek közt számolta el.

$$\left(\frac{86 \cdot 50}{100} \times 65 = 56 \cdot 23. \right)$$

..... ügyszám.

M. kir. adóhivatal

Csikszentmárton.

A p. ü. letétből legközelebb 56 korona 23 fillért kiadásba, s egyidejűleg az adóbehajtási költségek melléknaplójában, hivatkozással jelen észre-

vételre és az elszámolási tételekre, tegyen bevételbe; mert Bánkfalvi György ittkétfalvi lakostól beszédett 86 K 50 f adóbehajtási illetéket helytelenül, egészen a pénzügyi letétnaplóban a község javára számolta el. Keltezés és aláírás.

5. Káldor Sándor számtiszt 12 hó alatt törlesztendő 2 havi, vagyis 233 K fizetési előleget kér; mert édesanyját a nyár folyamán fürdőre kell kísérnie, s az evvel járó költségeket teljesen magának kell fedeznie. Ruházati czikkeket is óhajt beszerezni, a mi készpénzvásárlás mellett tetemes megtakarítással jár.

Folyamodó nős, gyermekes ember, akinek vagyona, avagy valamelyes mellékkeresete nincs. Hivatali előljárója szerint szorgalmas, jó tisztviselő, a ki végleges minőségben van alkalmazva és hadkötelezettségének végkép eleget tett. Fizetése tehermentes, s így a kért kedvezmény megadását mi sem akadályozza.

.....ügyszám.

M. k. p. ü. ministeriumtól.

A m. kir. központi állampénztárnak

Budapesten.

Meghagyom címnek, hogy Káldor Sándor pü. számtisztnek 1000 K tehermentes évi fizetése és 400 K személyi pótlékából 230 K, azaz kétszázharmincz K fizetési előleget, 12 havi egyenlő összegű és egymásután következő részletekben való visszafizetés kötelezettsége mellett, szabályszerű nyugtára fizessen ki és a folyó költségvetési hitel pénzügyi tárczájának, központi igazgatás: fizetések és lakpénzek rovata terhére számoljon el.

Feljegyeztetett a számfejtőkönyv 234. lapján.

Keltezés, hatósági és számtartósági aláírás.

6.

.....ügyszám.

A magyar kir. pénzügyministeri számvevőség hitelügyi csoportjától.

É s z r e v é t e l

a körösményi magyar kir. adóhivatal által, az 1906. évi április haváról bemutatott és a számadási állománykönyv 455-ik lapján nyilvántartott, 4⁰/₀ m. koronajáradék kölcsön nyugtakamat napló fölött. *Választ* 2 hét alatt kell adni.

Felelős számadók: Kotormányi Péter pénztárnok, Becse János ellenőr.

Az idézett napló 1-ső tételéhez tartozó, s ⁰/₁₀₀ alatt csatolt 1 drb nyugta nem volt elfogadható; mert ezen a temesvári cs. és kir. katonai építészeti osztály, kezelő bizottságának láttamozása hiányzik. A hiányt pótolni, s a nyugtát minden további elszámolás nélkül ide vissza kell küldeni. Az így kiegészített nyugta beérkeztéig,

az azzal elszámolt 176 Kt, mint adott előleget, a felelős számadók terhére, jegyezzük be. Amennyiben pedig a szóban levő láttamozás mint a számfejtés feltétele, a címnél vezetett számfejtőkönyvben feljegyezve nincs: azt abba pótlólag be kell jegyezni.

Budapest, 1906. július 10. A számtartóság fejének aláírása.

(Válasz.)

..... ügyszám.

A körösményi m. k. adóhivataltól.

A m. k. p. ü. ministeri számvevőség hitelügyi csoportjának

Budapest.

F. é. június 10-iki, 1456. idei számú *észrevételével* leküldött nyugtát a kívánt módon kiegészítve küldjük vissza. Körösmény, 1906. július 19.

X. adótárnok.

Y. ellenőr.

7.

..... ügyszám.

A magyar kir. pénzügyministeri számvevőség hitelügyi csoportjától.

Észrevételek

a pottyondi magyar kir. adóhivatal által, az 1906. évi május haváról bemutatott és a *számadási állománykönyv* 19. lapján nyilvántartott, 4⁰/₀ magyar koronajáradék kölcsön nyugtakamat napló fölött.

Választ két hét alatt kell adni.

Felelős számadók: Beke Pál *pénztárnok*, Tima Zoltán *ellenőr*.

Az idézett naplónak 6. cikkéhez tartozó, s $\cdot$ /₀ alatt csatolt nyugtára, cím a szentgyörgyi róm. kath. egyháznak nevére szóló 7769. számú 200 K névértékű 4⁰/₀-os magyar kor. jár. kötvénye után, 1905. decz. 1-től 1906. május 31-ig terjedő félévre 8 K kamatot fizetett ki, holott arra csak 4 K járt volna.

Az így mutatkozó 4 K túlfizetés rendezése céljából cím: az elszámolt 8 K-t hivatkozással jelen észrevételre, a 4⁰/₀ m. kor. jár. *tárcza*alnaplóban azonnal *tegye bevételbe*, s a félévi, vagyis 1905. decz. 1-től 1906. június 1-ig járó 4 K kamatot pedig, a fél által kiállított és az 1893. évi adóh. utasítás VI. füzete 17. §-ának megfelelő új nyugta alapján, ennek az új nyugtának csatolása mellett, az idézett nyugtakamat naplóban kiadásként számolja el.

Bpest, 1906. június 20 A. számtartóság fejének aláírása.

(Válasz.)

A pottyondi m. k. adóhivatal.

.....ügyszám.

A m. kir. pénzügyministeri számtartóság hitelügyi csoportjának

Budapest.

A ...../906. sz. észrevétel folytán az ott kifogásolt 8 koronát, a 4⁰/₀ m. kor. járadéki kölcsön nyugtakamat napló 1670. tétele alatt bevételbe és 4 K ugyanazon alnapló 8 t. a. kiadásba tettük.

Keltezés. Pénztáros és ellenőr aláírásai.

8.

.....ügyszám.

A magyar kir. pénzügyministeri számtartóság hitelügyi csoportjától.

Észrevételek

az *impéri* magyar kir. adóhivatal által, az 1900. évi deczember haváról bemutatott, s a számadási állománykönyv 120. lapján nyilvántartott 4⁰/₀-os magyar koronajáradék kölcsön nyugtakamat napló fölött. A *felvilágosítást* egy hét alatt kell megadni.

Felelős számadók: Fürtös Sándor *pénztárnok*, Sós Jenő *ellenőr*.

Az idézett napló 2-ik tételéhez tartozó, s ./. alatt csatolt 1 drb nyugtát nem szabadott volna elfogadni; mert a kamatozási időszak, vagyis: hogy azzal a nyugtával mitől meddig lejárt összeget vettek fel, abban nincs elég világosan kitéve. Sőt a nyugtán levő számfejtési záradékban jegyzett időszak is helytelennek látszik; mert az 5494. sz. névre szóló 500 K n. é. 4⁰/₀ koronajáradék kötvény kamatozásának kezdete, abban 1900. évi junius hó 1-ére van jelezve, holott az helyesebben 1899. évi deczember 1-jének látszik lenni. Az utóbbi annál valószínűbb, mert az itteni hitelkönyv szerint, az idézett kötvény után 1899. deczember 1-től 1900. juniusig lejárt félévi 10 K kamatot, csakugyan nem vették fel, s így az említett kötvény után, 1899. deczember 1-től 1900. deczember 1-ig, egy egész évi kamat fejében 20 K már lejárt.

A cím tehát a csatolt egy drb nyugta alapján elszámolt 10 K összeget, mint a felelős számadók terhére itt könyvelt előleg megtérítését: a 4⁰/₀-os m. koronajáradék tárczaalnaplójában vegye be, s esetleg a jogosult községi előljáróság által egy új, a helyes kamatozási időszakról és — amennyiben az 1899. decz. 1-től 1900. junius 1-ig járó 10 K kamatot a cím eddig ki nem fizette volna — 20 K-ról kiállított nyugta alapján: 20 Koronát az említett naplóban tegyen kiadásba.

Jövőben pedig a kamatnyugták számfejtésénél, az 1893. évi adóhiv. utasítás VI. füzele 17. §-át tessék szem előtt tartani.

Budapest, 1901. márczius 3. A számtartóság fejének aláírása.

.....ügyszám. A m. k. p. ü. mnsteri sztarts. hitelügyi csoportja.

A m. k. adóhivatalnak

Impér.

Felhivom a t. hivatalt, hogy 1901. évi márczius hó 3-án .....szám alatt, a 4⁰/₀-os magy. kor. járadék, 1900. évi december havi nyugtakamat naplójára kiadott itteni észrevételt, most már egy hét alatt okvetlenül intézze el; mert ha a felvilágosítás ezen idő alatt be nem érkezik, kénytelen leszek, az 1897:XX. t.-cz. végrehajtása tárgyában kiadott utasítás 378. §-a értelmében a felelős számadóknak, makacssági elmarasztalásuk iránt azonnal intézkedni.

Bpest, 1901. márczius 27. A számtartóság fejének aláírása.

Válasz.

.....ügyszám. Az impéri m. k. adóhivataltól.

A m. kir. pénzügyministeri számtartóság hitelügyi csoportjának

Budapest.

Folyó évi márczius hó 27-én ..... szám alatt kelt megkeresésére értesítjük, hogy a 4⁰/₀ magy. kor. járadék, 1900-iki deczemberi nyugtakamat naplójára, idei ..... szám alatt tett észrevételére, választ eddig azért; nem adtunk, mert a dobolyi előljáróság, 20 K-ról szóló új nyugtáját még nem küldte be. Megsürgettük az előljáróságot.

Keltezés, a pénztáros és az ellenőr aláírása.

.....ügyszám. Az impéri m. k. adóhivataltól.

A m. kir. pénzügyministeri számvevőség hitelügyi csoportjának

Budapest.

Hivatkozással f. é. márczius 3-diki .... számú észrevételére értesítjük, hogy a 4⁰/₀-os m. kor járadék 1900-iki decz. nyugtakamat naplójának 2-ik tétele alatt kiadott 10 Koronát, adott előlegül ma az említett járadék tárczaalnaplójának 972. tétele alatt bevettük. Egyidejűleg Doboly község előljárósága által, az idézett észrevétel értelmében beadott új nyugtájára, 1899. XII/1—1900. XII/1-ig terjedő időre, 20 K-t a legelől említett nyugtakamat napló 768/1 tétele alatt kifizettünk. Ezen adatok alapján alólirt számadók terhére könyvelt 10 K előleget törölni, s erről minket értesíteni sziveskedjék.

Impér, 1901. április 13. Aláírások.

.....ügyszám. A m. k. p. ü. msteri számtartóság hitelügyi csoportjától.

A m. k. adóhivatalnak

Impér.

A 4⁰/₀-os magy. kor. járadék m. é. deczemberi nyugtakamat naplójára ..... sz. a. tett itteni észrevétel és következményei, az adóhivatalnak f. é. márczius 13-án ..... sz. a. adott válasza folytán elrendezést nyertek.

Keltezés, aláírás.

XVI. KÖNYVELÉS.

---

116. §. A könyvelés értelmezése.

(Napló és könyv közti különbség, könyvelés fogalma, könyvvitel részei, történet, laikus, elválasztás, bejegyzés, folyósítás, megelőz és követ.)

Sokan a naplózást is könyvelésnek mondják. Pedig a könyv fogalma, a vagyonnak és változásainak, a naplóban lévő egyszerű időrendiségnél (chronológiánál) magasabb rendjét tételezi fel. Ez a rend pedig a 86. §. szerint maga a gazdaság természetének rendje. Óvakodjunk tehát a fogalmaknak, s így a naplónak a könyvvvel, a naplózásnak a könyveléssel való összezavarásától.

Egyébiránt pedig *könyvelés* alatt a szónak egyszeres, vagyis: kincstári rendszerű legszorosabb értelmében, a bejegyzett tartozási és követelési jog *teljesítésének*, vagyis: a *lerovásnak könyvi nyilvántartásba vételét értjük*. Ez tehát a (helyes értelemben vett) *könyvvitelnek* csak egy része. Még pedig utólagos része; mert XI. és XII. alatt tárgyalt bejegyzés és pénztári számfejtés is, a számtartásnak szintén a *könyvvitelhez* tartozó részei. Úgy hogy e szerint a kincstári, vagyis: egyszeres könyvvitel a számtartásnak: *bejegyzés, pénztári számfejtés* és a *könyvelés* fokozataiból áll.

Hogy a három kifejezés közül éppen a legjellemzőbb elnevezés: a könyvelés maradt az utolsó fokozat megjelölésére, ez a kincstári könyvvitel történeti fejlődéséből származik; mert eredetileg úgy vitték az állami könyveket is, mint ezt minden laikus ma is teszi. Úgy, hogy minden vagyonváltozást, fizikai létrejövetelekor irtak be a könyvbe. A bal oldalra a bevételt, a jobbra a kiadást. Ekkor tehát *csak a lerovásból* állott a könyvvitel. Az állami gazdaság fejlődésével azonban rájöttek, hogy szükséges a *jognak* is könyvi nyilvántartása. Ekkor elválasztották egymástól a bevételek és kiadások könyvelését, s a kinyitott könyv baloldali lapját, úgy a bevéteinél, mint a kiadásnál, a *jog bejegyzésére* használták. Így jött létre a bejegyzés (előírás), mint a könyvvitel első fokozata. Később azt tapasztalták, hogy

a jog és teljesítés könyvi nyilvántartása között, még azt a felelősségteljes eljárást is be kell a könyvbe írni, hogy az utalványozásból a teljesítésre, a *számfejtés* által ki, mennyit tett folyóvá, vagyis: mennyit számfejtett a foganatosító pénztár számára? Így fejlődött ki lassanként a kincstári könyvvitelnek a jog bejegyzéséből és pénztári számfejtésből álló két előzetes foka. És így maradt a *könyvelés* kifejezés *csak* annak megjelölésére, a mire a legelőbb is használták: a jog teljesítésének, vagyis csak a *lerovásának* megjelölésére.

Egyébiránt minden könyvvitelt a könyvnek berendezése előzmeg és a könyvek lezárása követ. Eddig (XI. és XII.) tárgyaltuk a könyvek berendezését és a kincstári könyvvitel két előzetes fokozatát. Most tehát az utólagos fokozattal, vagyis: a könyveléssel és a könyvek *lezárásával* kell még foglalkoznunk.

117. §. A kincstári könyvelés és próbája.

(1—11, pénztáraknál a számfejtő könyvelése, számtartóságok hasonló könyvelése, ismételt könyvelés, állandók és változók könyvelése, hivatkozások, fizetési előlegek, *a—b*, hibajavítás, értesítvények, hitelátruházás, havi összegek, összegezés, próba kimutatás, hasábok, alak, helyes elnevezés.)

A 286—7. oldalon bemutatott tárczakönyv tanulmányozásához tartoznak még a következők is.¹ Azokat a vagyonváltozásokat, melyeket a pénztárak számfejtettek (94., 100. §§.): *saját* számfejtő könyveikben a számfejtés alkalmával, a *pénztárak könyvelik is*. Természetesen a lerovás idejének és a naplótétel sorszámának kivételével; mert ezek az adatok csak a fizetség megtörténtével válnak könyvelhetőkké. 2. Ugyanígy könyvelik saját könyveikben a számtartóságok is, azokat a vagyonváltozásokat, melyeknek pénztári számfejtését ők ejtették meg. És minthogy a pénztárak számfejtő könyvelése, csak magára a pénztári kezelésre bir jelentőséggel: a számtartóságok a pénztárak által számfejtett és könyvelt tételek adatait is, nevezetesen: az állandó illetményeket (hivatkozással a teljesítési időre és naplócikkre) a megfelelő állandó illetményi számfejtőkönyv személyszámáinak teljesítési hasábjába, a *birálattal egyidejűleg a naplóból könyvelik*. 3. Így könyvelnek a naplóból a számtartóságok minden egyéb bevételt és kiadást is; csak hogy a pénztárnál számfejtett változó illetményi tételeknél, a számtartóságok könyveinek számfejtő lapjai üresen is hagyhatók, de czélszerű azokat a fizetési okmányok (96. §.) alapján kitölteni. 4. A változó illetmények könyvelésénél, vagyis: a

lerovásnál még a jog bejegyzésének (az előírásnak) tételére és viszont is hivatkozni kell, s a megfelelő lerovási hasábokban úgy a teljesítő pénztári hivatal, mint a teljesítés összegét fel kell jegyezni. 5. A könyvelésnél a *hivatkozási* hasábok kölcsönös kitöltésére általában különös figyelmet kell fordítani, vagyis: a naplóban minden egyes tételnél a könyvelési adatokat és a könyvekben a naplózásiakat idézni kell. 6. A fizetési előlegeket a főkönyvben először az átfutó kiadások között és az illetőknek személy-számláira *egyéenként*, azok visszafizetéseit aztán a főkönyvben *sommásan* kell könyvelni. 7. A birálatnál kiderülhetett, hogy *a)* be- vagy kifizettek többet, *b)* a számadásban összeadási vagy átviteli hiba folytán a helyes végösszeg, a kitett és a forgalmi naplóba is átment végösszegnél kisebb vagy nagyobb. Mind a két esetben a hiba számszerű rendezéséül a többletet mint idegen pénzt, a hiányt mint megtérítendő előleget kell tárgyalni. És pedig a lerovási könyvelésével egyidejűleg és ennek megfelelőleg, nemcsak az utalványozásba kell utólagosan: az idegen pénzt mint tartozást és a hiányt mint követelést bejegyezni, hanem ugyancsak az utalványozásban viszonylagosan is, az előbbi visszafizetésül mint követelést, az utóbbit megtérítésül mint tartozást kell bejegyezni. 8. Mindezek szerint a könyvelés adatait első sorban a *naplókból* meríti. De merítheti az ú. n. *értesítőkből* is, melyekre a forgalmi könyvelésnél visszatérünk (119. §. 1.) 9. Szigorúan ügyelni kell, a vagyont kezelő hivatalok által, díjszabályzatok stb. alapján kiszabott (81. §.) lerovási könyvelésénél arra: nehogy ezeket téves számlára könyveljük és ez által a tárcza gazdálkodását meg nem engedett hitelátruházásba (72. §.) keverjük. 10. A részletes (személy- és tárgy-) számláknak teljesítési tételeit, havi összegekben kell, a költségvetésnek megfelelő főkönyvi sommás számlákra átvinni. 11. Minden számla havi eredményét összegezni és a megelőző hónap eredményéhez kell adni.

Ha az előadottak szerint minden tételt könyveltünk, még havonként meg kell győződni arról, hogy valamely tétel nem maradt könyveletlen, vagy nem lett többször könyvelve. Erről meggyőződést azon mennyiségtani elv alapján szerzünk, hogy ha *két* mennyiség egy *harmadikkal* egyenlő, akkor a két első *egymás* közt is egyenlő. Ahhoz a két mennyiséghez tehát, melyet egyrészt a könyvelt naplók végösszegei és másrészt az azok könyvelése folytán, a könyvben létrejött tételek alkotnak, úgy képezünk egy harmadik mennyiséget, hogy a könyvelt tételeket a *könyvből* egyen-

ként, egy külön kimutatásba gyűjtjük. Ennek a kimutatásnak végösszege lesz a könyvelés *menntiségi* helyességének *próbájául* szolgáló harmadik mennyiség. Vagyis: ha ennek a kimutatásnak, melyet a *könyvből* készítettünk, végösszege egyez a napló végösszegével: akkor bizonyos, hogy a napló is egyez a könyvvvel.

Neve a		A szám- adásnak (napló és értesít- vények) havi ered- ménye		Ház- bérek		Iroda- költség		Úti költség		Épület fentartás		Stb.		Stb.		Összesen	
				s z á m l á j a													
hivatal- nak	szám- adásnak	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f

Az itt bemutatott kimutatásnak *első értékhasábja* az illető napló és értesítő havi eredményének, mint *egyik* ismert mennyiségnek, a *többi*: annyi és ugyanazon nevű hasáb pedig, mint a hány és a milyen számla a főkönyvben van, az ebben már lerovásként könyvelt tételeknek: mint a *másik* mennyiségnek a felvételére szolgál. Ha ez a kettő (az első- és az »összesen« értékhasáb) egyez: akkor bizonyos, hogy az időrendű (chronologicus napló) és szer-
vesrendű (systematicus könyv) számtartás is egyeznek egymással.

Ennél az eljárásnál *ügyelni* kell, nehogy csak a számfejtés megtörténtének jelzéséül kitöltött, de naplócikkkel nem bíró teljesítési hasábok alapján, lerovatlan tételek kerüljenek a próbakimutatásba. Ha a főkönyvben ilyen számfejtett, de nem teljesített tétel fordul elő: ennek származása iránt azonnal meggyőződést kell szerezni. Nem szabad feledni továbbá azt sem, hogy a kimutatást csakugyan a könyvből és ne a naplókól csináljuk.

Ezt a kimutatást, s általában minden olyan kimutatást, melyet az elszórva feljegyzett tételeknek meghatározott célból való (pl. a részletes számlák tételeinek, a sommás számlákra leendő könyvelése alkalmával, azok) összesítésére használunk, az ebben helytelenül *rovatoknak* mondott hasábokról: *rovancsnak* szokták nevezni. Pedig az előbbi érthetően csak *próbakimutatásnak*, az utóbbit *gyűjtőkimutatásnak* lehetne mondani.

118. §. A tárczakönyv lezárása.

(Szabály, 1—3, félévenként, összehasonlítás, *a—c*, önmagával, hátralék, bevételi, kiadási, jelentés, elévülés, túlfizetés, átfutók, kiegyenlítés, idegen pénzek, megtérítendő előlegek, póttalványozás, egyenleg, út, *a—f*, utalványozás = telj. + hátr. — túlfiz.)

Általános szabály, hogy a könyvek *lezárása évenként* történik. Mégis különösen a tárczakönyv lezárásánál meg kell különböztetni 1. a teljesítésnek félévenként, 2. az egyes tételeknek a közigazgatási és végül 3. az egész számlának az utalványozási évvel való lezárását.

1. A teljesítést, vagyis: lerovást félévenként és pedig: június és deczember végével, oly czélból zárjuk le, hogy az illető gazdasági ágnek, melyről a főkönyvet vezetjük, júniusban fél- és deczemberben egész évi tényleges, vagyis: pénztári eredményét megállapítsuk. E lezárás egyszerűen a lerovási oldal összegeinek összeadásából áll. Így látható ez a 287. lapon.

2. Az egyes tételek lezárása alatt, az egyes vagyonváltozások utalványozásának (jognak) és lerovásának (teljesítésnek) a közigazgatási év, vagyis: deczember végével, egymással való összehasonlítását és a mutatkozó eredmények megállapítását értjük. Az eredmény háromféle lehet. Úgymint: a jog a teljesítéssel *a)* vagy egyenlő; *b)* vagy ennél nagyobb; *c)* avagy kisebb.

a) A jognak és teljesítésnek egyenlősége azt bizonyítja, hogy pénztárilag éppen annyit szolgáltatott ki, vagy szedtek be, a mennyinek jog szerint kiadatni vagy bevétenni kellett. Az ilyen tétel önmagával záródik.

b) Ha azonban a jog nagyobb a teljesítésnél: akkor az utalványozott összeg legalább is nem egészen lett leróva, s a mutatkozó különbséget mint *hátralékot*, *tételenként* a következő évi hasonnemű és nevű részletes számlára kell írni. Egyúttal az *aktiv*, vagyis bevételi hátralékokról, az előljáró hatóságnak nemeik szerint *jelentés* teendő. A *passiv*, vagyis: kiadási hátralékoknál pedig az utalvány *elévülését* kell figyelemmel kíséreni. (A 286. lapon 1904. és 1905-ben 1903. és 1904. évi hátralékok láthatók az $\frac{1}{7}$ és $\frac{2}{14}$, illetőleg $\frac{1}{4}$ tétel alatt).

c) Ha az utalványozás (jog) a teljesítésnél kisebb, ekkor *túlfizetés* mutatkozik, mely ha bevétel volt: esetleg vissza- kifizetendő; ha pedig kiadás volt: vissza- beszédendő, s mint ilyen viszonylagosan be is jegyzendő. (117. §. 7.) Ebből következik, hogy minden *valódi számlának viszonylagos* átfutó számlája lehet, melyen a túlfizetéseket tart-

juk nyilván. Az ily túlfizetések tehát, a gazdasági ág és főkönyv keretén belül mint átfutók szerepelnek (88, 89, 90, 117. §§.). Nevezetesen a kiadási túlfizetés csak *szabályellenes* eljárás eredménye lehet, s míg megtérül: mint előleg, a hibát elkövetett tisztviselőt terheli. Az ilyenről az előljáró hatóságnak beszédetés céljából éppen úgy jelentést kell tenni, mint a bevételi túlfizetésről, mely »idegen pénz«-t hozott az állam birtokába, s mely szintén csak utalvány alapján fizethető vissza. Ha a mutakozó túlfizetés valamely következő évi tartozás fejében lett volna előre fizetve: azt a folyó év számlán, kiegyenlítés céljából utólagosan mint utalványozást kell bejegyezni. Nyilvántartás céljából egyúttal utalványozásul, a következő évi számlára is rávezetjük és a törlési hasábjába való bevezetés által egyenlítjük ki. Az *idegen* pénzeknél csak kiadási, s a megtérítendő előlegeknél csak bevételi tételeknél (de nem megfordítva is) mutakozhatnak hátralékok (117. §. f).

3. Ha ily módon minden egyes tételt lezártunk, következik magának a számlának lezárása. Minthogy 1. szerint a teljesítés fél-évenként és 2. szerint az egyes tételek deczember végével már lezárják: az utalványozási év, vagyis márczius végével, még csak az utalványozások oldalát kell lezárni. Még pedig oly módon, a hogy folyó év első három hónapjában, vagyis: a pótutalványozási időszakban, a mult évi hitel terhére pótutalványozott tételeket egy összegben, a tavalyi utalványozáshoz adjuk, s az így nyert összeg képezi a bevételi tartozás vagy a kiadási követelés (utalványozás) főösszegét. Most ezt a 15 havi utalványozást a másik oldalon levő 12 havi lerovással hasonlítván össze: különbözetül annak a *hátraléki főösszegnek* kell jelentkezni, mely az egyes tételek lezárásánál átvitt folyó évi hátraléknak és a pótutalványozásnak sommájával egyez, s melyet az utalványozás és teljesítés számszerű kiegyenlítése céljából, mint *egyenleget* a lerovási oldalra kell vezetni. Alig kell külön fölemlítenünk, hogy *pótutalványozás mindig* mint *hátralék* jelentkezik. Így látni ezt a 286—7. oldalakon is.

Mindezek szerint a tárczaszámlák nyilvántartják *a)* a kezdő hátralékot; *b)* a folyó utalványozást; *c)* mindkettőből a törlést, s az így maradó *d)* tiszta utalványozást és (a rendszerint, de nem szükségképen a pénztári számfejtési adatok után) *e)* a teljesítést, s *f)* a végző hátralékot. A tiszta utalványozás tehát egyenlő: a teljesítéshez hozzáadva a folyó évi hátralékot és a pótutalványozást, s levonva belőle a túlfizetést.

119. §. A forgalmi könyvelés és a bizományos fizetések.

(Jog, előjegyzés, pénzkezelés, pénzfőkönyv, hivatkozás, mintázatok, tárgyhasáb, bizományos, 1—2, fizető pénztár, kiegyenlítő, számla, értesítő, előjegyzés, okmányok, tárczaszámtartóság, átvétel, számfejtés, naplózás, könyvelés, valódi számla, jogi, quotaszámla, *a—c*), *d—e*), főértesítő, tárczák, készpénzegyenleg, napló, jegyzék, előjegyzés, okmányok, pénztár, számfejtés, naplózás, viszonylagos, több-kevesebb, számtartóságok, elnevezés, készpénz.)

Azok után, a miket eddig (91, 106. és 113. §§.) a forgalmi számtartásról elmondottunk, itt megjegyezzük, hogy a (116. §. szerint) kincstári könyvelés alatt a pénztári lerovásnak, vagyis: *teljesítésnek* könyvi nyilvántartását értvén: ez kiválóan igaz a forgalmi könyvelésről; mert a forgalmi számlákon rendszerint valamely jog, nem lévén nyilvántartva (legfeljebb előjegyzés — 90. §. 1. — van azon), a *forgalmi könyvelés: mint az államgazdaság pénzkezelésének könyvelése*, s a forgalmi főkönyv: mint az állami gazdaság *pénzfőkönyve* (91. §.) jelentkezik. A forgalmi számtartásban az *átfutó* vagyonváltásoknak következő *csoportjai*, s következésképp: a forgalmi főkönyvnek következő *számlái* vannak: *a*) kezdő és végső pénzmaradványok; *b*) pénzváltás; *c*) pénzszállítmányok és ellátmányok; *d*) előlegek és idegen pénzek; *e*) különféle (113. §.) bizományos fizetségek. Az átfutó kezelésnek *részletes* felölelésére szánt ezen számlák után következnek: a *valódi* kezelésnek *sommás* felölelésére szánt számlák és pedig: a költségvetési törvény *fejezeteinek* (az 'államadóssági és a pénzügyi tárczáknál: a költségvetési törvény *címeinek*) megfelelőleg.

A forgalminál is, úgymint más könyvelésnél (117. §.), a (jelen esetben: forgalmi) naplónak minden tételét *természetéhez* mértén, a forgalmi főkönyvnek valamelyik számlájára vezetjük. Minden naplótételnél a naplóban, *hivatkozunk* a forgalmi főkönyvnek arra a számlájára és tételére, hol a szóban forgó tétel könyveltetett. És *viszont* a könyvben, a naplótétel keltére és folyószámára hivatkozunk. (A 346—7-ik lapon bemutatott forgalmi napló 227—8-ik bevételi, valamint a 179. és 181-ik kiadási tétele, a 294—5-ik lapon látható forgalmi számla 11. és 12-ik bevételi, illetőleg 14. és 15. kiadási tétele alatt van könyvelve. A bemutatott forgalmi napló többi tételeinek könyvelése, helyszűke miatt bemutatható nem lévén: azokat a forgalmi főkönyvnek, többi megfelelő és hasonló számláira könyveltnek kell gondolni. Példánkban a napló és könyv között nyomdai nehézségek miatt nincs, a mint lennie kellene, hivatkozás egymásra). A tárgyhasábban (intra marginem) *előjegyzett* és a számfejtés alkal-

mával a pénzhasábba is kitett (90., 95. §§.) tételeknél a könyvelés: már *csak* a teljesítés kelte és a naplótétel bejegyzéséből áll.

A forgalmi könyvelésnél különös figyelmet igényelnek a már többször említett *bizományos* fizetések, melyekről (113. §-ból) tudjuk, hogy két részre szakadnak. Olyanokra: 1. melyek bizonyos költségvetési hitelhez és 2. melyek bizonyos pénztárhoz kötvék. Mindezeket a fizetségeket a fizető pénztár csak megbízásból, vagyis: nem a saját, hanem a *megbízó* javára vagy terhére teljesíti, s így azokat abba a *tárczába*, vagy pedig ahhoz a *pénztárhoz* kell átszámolni, a hová azok természetüknél fogva tartoznak. Magának a fizető pénztárnak tehát, az így elszámolandó bizományos fizetséggel többé, sem kiegyenlítés, sem más czímen dolga nincs.

1. A *budgethitelhez* kötött és bizományosan teljesített fizetségeket *csak* a számtartóságok egymásközt és *csak könyveikben* egyenlítik ki. Ilyen könyvi kiegyenlítésnek legegyszerűbb alakjáról már (112. §. a) volt szó. Jelen esetben azonban a kiegyenlítendő tételeket, a forgalmi számtartóság legelőbb is *úgy*, bevételre vagy kiadásra *könyveli* a mint a naplóban azok jelentkeznek. És pedig könyveli az ú. n. értesítéses »kiegyenlítő«, számlán, annak a hivatalnak vagy kerületnek forgalmi könyvében, a hol a fizetés történt. Az így könyvelt összegeket ezután tételenként (minden értesítendő számtartóság részére külön jegyzékbe, kimutatásba) ú. n. *értesítőkhöz* (aviso) foglalja. Ezeknek az értesítőkhöz végösszegeit, annak a hivatalnak vagy kerületnek forgalmi könyvében, melynek *megbízásából* a fizetés történt, a bevételeket kiadásra, a kiadásokat bevételre, tehát: *viszonylagosan előjegyzi*, s az előjegyzési adatokat az értesítőkhöz vezeti. Ezután az értesítőkhöz felsorolt összegekre vonatkozó fizetési okmányokat, a forgalmi naplóból az illető értesítőkhöz csatolja, s ezek mindenikét annak a hatóságnak számtartóságához küldi, melynek megbízásából a fizetés történt. Küldi pedig oly célból, hogy az, az értesítőkhöz felsorolt bizományos fizetéseket, a csatolt okmányok alapján megvizsgálja, s ha helyeseknek találja: ezeket a nála vezetett *tárczakönyvekbe*, mint az illető tárczáért teljesített valóságos bevételt, illetőleg kiadást vegye át, vagyis: azokat a saját tárczakönyvében véglegesen bevételbe, illetőleg kiadásba úgy könyvelje (117. §. 8.), mintha azok nem értesítőkhöz, hanem számadó naplóban jutnának hozzá.

Az így értesített számtartóság az értesítőkhöz felsorolt tételeket, az ezekhez csatolt okmányok alapján minden tekintetben úgy

megvizsgálja, mintha azok csak most kerülnének be- vagy kifizetés alá. Tehát forma szerint *pénztári számfejtés* alá veszi és ha helyesnek találja: úgy azokat, a csatolt okmányok átvétele mellett számtartásába veszi. Vagyis: azokat legelőbb bejegyzí abba a (bírálat céljából időközben már hozzá beküldött) tárczanaplóba, melyben a fizetséget rendes körülmények között, (vagyis: ha nem bizományosan fizették volna) a pénztárnak is el kellett volna számolnia. Ezután az összegeket a tárczafőkönyvben úgy *könyveli*, mintha nem is értesítőkből, hanem naplókba könyvelne. És pedig arra a számlára, a melyre azok mint valódi bevételek, illetőleg kiadások, természetük-nél fogva valósággal véglegesen tartoznak. Ez után a megtörtént könyvelés bizonyítékául, saját könyvelési adatait az értesítőbe nemcsak úgy: vagyis számokkal jegyzi be, amint azokat a könyvelt naplókba is bejegyezné, hanem az elszámolási ág (rendszerint: költségvetési czim) nevét az értesítőbe betűvel is beírja. (117. §. 5.) Ezután az így felszerelt *értesítőt*, (az esetleg el nem fogadott tételek okmányainak kíséretében, az el nem fogadás okainak kifejtése mellett) az azt küldött számtartósághoz küldi vissza.

Miután a forgalmi számtartóság a visszakapott értesítőkből az íránt meggyőződött, hogy a bizományos fizetések a tárczakönyvekbe helyesen vannak átvéve, illetőleg abban véglegesen elszámoltattak: a viszonylagos kiadásra illetőleg bevételekre az épen előrebocsátottak szerint (jelen §. negyedik bekezdés) eddig csak *előjegyezve* volt összegeket, most már mint megtérített kiadást, illetőleg mint bevételt viszonylagosan *könyveli*. Ez által az előbb *könyvelt* bizományos bevétel illetőleg kiadás viszonylagosan megtérül, vagyis kiegyenlítést nyer.

De ezzel a számtartóság feladatát még nem fejezte be; mert a forgalmi könyv nemcsak az átfutó, hanem a *valódi* kezelést is sommásan felöleli. (91. §. 292. I. és 106. §. 351. lap.) De az így bizományilag fizetett, s így *könyvileg* kiegyenlített összegek, a forgalmi naplónak valódi kezelésében még eddig sem elő nem fordultak, sem előfordulni nem fognak (hogy onnan a forgalmi könyv valódi számláin könyvelhetők voltak volna vagy lennének). Ezért a kiegyenlített bevételt vagy kiadást (hivatkozással az értesítőben foglalt tárczakönyvelési bevételi vagy kiadási adatokra) még, egyidejűleg a forgalmi könyv megfelelő *valódi* számláján is (a forgalmi naplózásnak megfelelően) könyvelni kell. Az ily módon tárgyalt összegek tehát, a forgalmi számtartásnak nemcsak átfutó számláin nyernek kiegyenlítést, hanem a valódi számlákon is kifejezésre jutnak.

A kiegyenlítésnek ezt a módját, a kiegyenlítést közvetítő értesítőről: *értesítésesnek*, s az érdekelt könyvekről: *könyvinek*, a közreműködő számtartóságokról pedig: *számtartósági* kiegyenlítésnek is mondják. Minthogy azonban az egész kiegyenlítés a költségvetési hitel keretében történik: legjellemzőbben *budgetjogi* kiegyenlítésnek kellene nevezni. Ezek közé tartoznak nevezetesen: a közös pénzügyminiszteriumnak, illetőleg ennek számtartóságánál vezetett, úgynevezett *közösügyi hányad- (quota-) számlán* kiegyenlítést nyerő következő fizetségek: *a)* Ő Felsége kabinetirodájának (40. §.) költségei és nyugdíjai; *b)* a magyar és az osztrák közös ügyek (41. §.) költségeiből a magyar államra eső hányad; *c)* a közösügyi régi (1867 előtti) nyugdíjak; *d)* az osztrák államadóssági járulék (erről mind bővebben a Különleges részben); *e)* az Ausztria és Magyarország között létrejövő bizományos fizetségek.

Ezeknek *budgetjogi* kiegyenlítése az előbb tárgyalt módon úgy történik, hogy *a)*, *b)* és *c)* alatt felsorolt czímeken, a forgalmi naplóban kiadott vagy bevett összegeket, a magyar pénzügyminiszteri számtartóság forgalmi osztálya, a forgalmi főkönyv hasonló nevű számláin, a *d)* és *e)* alatt elszámoltakat pedig az államadóssági járulékszámlán, ugyancsak kiadásul vagy bevételül *véglegesen* könyveli. Még pedig mint: az említett czímek fejében, a közös központi pénztárba *szállított* vagy onnan *kapott* összegeket. Egyszersmind ezekről a közös pénzügyminiszteri számtartóság számára havonként egy főértesítőt (s ennek részletezéséül az egyes közös tárczákat és osztrák tartományokat illető tételekről, minden tárcza és tartomány számára egy külön *értesítőt*) szerkeszt, s a pénztári okmányok csatolása mellett azt a közös pénzügyminiszteri számtartósághoz küldi. Ez a számtartóság a főértesítő *végösszegét*, számszerinti megvizsgálás után *magyar állam közösügyi quota* (73. §. 1.) *számláján* könyveli és ennek tanulságául, azt a könyvelési adatokkal ellátva: az ezt kiállított magyar számtartóságnak visszaküldi. Ez pedig a közös számtartóság könyvelési adatait, forgalmi könyvébe a már előbb véglegesen könyvelt tételekhez jegyzi. A közös pénzügyminiszteri számtartóság pedig e közben, a nála maradt részletes értesítőket, az ezekben foglalt tételek megbírálására és végleges elszámolására hivatott, különböző közös és osztrák számtartóságoknak adja ki. Hogyha az ezek által megejtett számfejtés alkalmával, valamely összeg elismerése ellen akadály merülne fel, akkor az így kifogásolt tételt, az elismerést gátló akadály közlése mellett, a magyar pénzügy-

miniszteri központi számtartóságnak, ugyancsak értesítő alapján visszaszámítja. Ez esetben az akadályok elhárítása iránt az utóbbi számtartóságnak azonnal intézkedni kell.

Hasonló az eljárás, csak hogy megfordítva, midőn az osztrák vagy a közös pénztárak teljesítenek a magyar államért fizetéseket. Ezeket a közös pénzügyminiszter számtartósága, a saját *hányad-* (*quota-*) *számláján* mint a magyar államnak adott kiadást vagy ettől kapott bevételt jegyzi fel, s ezt a magyar pénzügyminiszterium központi számtartóságának, egy főértesítővel tudtára adja, ehhez csatolván az egyes magyar számtartóságok számára szerkesztett részletes értesítőket. Itt a magyar hányadszámlán a közös számtartóság főértesítőjének végösszegét, ha kiadási: viszonylagosan mint bevételt, s ha bevételi: akkor mint kiadást könyvelik, mi által a hányadszámla el van intézve.

Ezeknek a bizományos fizetségeknek összegei azonban, a magyar *quotaszámlát* csak a közös háztartással szemben illetik. A magyar állami háztartás keretén belül azok valamely más tárczába tartoznak; mert pl. magyar államadóssági értékpapiroknak beváltásából, magyar ösztöndíjnak vagy nyugdíjnak kifizetéséből stb. származnak, s tehát az illető tárczára még külön átszámolandók. Ezért a magyar quotaszámlán *bevett* ilyen összegeket, mint az illető tárczának adott előleget, a kiegyenlítési számlán *kiadásba*, ellenben a quotaszámlán *kiadottakat*, mint attól kapott előleget *bevételebe* kell könyvelni; előjegyezve egyúttal a előbbieket bevételre, az utóbbiakat pedig kiadásra. Ekkor a magyar forgalmi számtartóság, a közös számtartóságtól kapott részletes értesítőket, az érdekelt magyar tárcza-számtartóságnak könyvi kiegyenlítés céljából adja ki, mire azután az az eljárás következik, melyet a jelen §-ban az egész 1. alatt épen tárgyaltunk. A tárcza-számtartóságok által netán el nem fogadott tételeket aztán, a magyar forgalmi számtartóság értesítő útján, a közös pénzügyminiszteri számtartóságnak visszaszámítja. Mindezeknek a fizetségeknek, a quotaszámlán egymással és a közös költségvetéssel szemben való leszámítása után, havonként mutatkozó *tiszta egyenlegét küldi készpénzben* a magyar központi állampénztár a közös központi pénztárba, mely azután a közös tárczapénztárakat látja el a szükséges összegekkel.

2. Azoknak a bizományos fizetéseknek kiegyenlítése, melyek nem költségvetési hitelhez, hanem pénztárhoz vannak kötve, csakis annak a *pénztárnak* segítségével és csakis annak az alapnak vagy *idegen gazdasági ág*nak *naplója* közvetítésével történik, melyhez a

fizetés kötve van. Ennek az az oka, hogy az illető alapnak vagy gazdasági ágnak a vagyona annál a pénztárnál van elhelyezve, s tehát az alapot vagy gazdasági ágat illető minden fizetségnek az alap vagy gazdasági ág számadási szaknaplójában (106. §.) el kell számoltatni; mert különben pénztári készletét hibásan mutatná ki.

Az 1. alatt tárgyalt jogi kiegyenlítéshez hasonlóan, az ily *bevételeket* illetőleg *kiadásokat* legelőbb is, a forgalmi számtartóság annak a pénztárnak forgalmi könyvében, hol a fizetés történt, a megfelelő »naplószerű« kiegyenlítési számlán (ilyen a 294—5-ik lapon szerkesztett számla is), a naplónak megfelelőleg, mint *bevételt*, illetőleg *kiadást* könyveli. Ezután ezeket az összegeket tételenként, minden pénztár részére külön-külön »átszámítási jegyzékbe« foglalja és minden jegyzék végösszegét *viszonylagosan*, arról a pénztárról vezetett forgalmi könyvben *kiadásra*, illetőleg *bevételre jegyzi elő*, a mely pénztár helyett a fizetség történt, s a mely tehát a bizományos bevételt magának követeli, illetőleg a kiadással tartozik. Egyúttal ezeket az előjegyzési adatokat a jegyzékekbe vezeti.

Az így szerkesztett jegyzékeket ezután, a forgalmi naplónak a jegyzékbe foglalt tételekre vonatkozó mellékleteivel együtt, végszámolás céljából az utóbb említett *pénztárhoz* küldi. Ez pedig a jegyzékben felsorolt bizományos fizetéseket, annak az alapnak vagy gazdasági ágnak nála vezetett naplójába (a forgalmival egyenlő módon és összegben, azaz: úgy a mint a jegyzékben van) bevételbe illetőleg kiadásba teszi, mely alap vagy gazdasági ág helyett a bizományos fizetség történt. Minthogy azonban minden bevételt és kiadást, kezelés előtt pénztári *számfejtés* alá kell venni, ezért ha az érdekelt alapot vagy gazdasági ágat nem a pénztári hivatal, hanem az ezzel egy helyben levő számtartóság számfejti (94. és 100. §.). ekkor a szóban forgó jegyzékek előbb a számtartósághoz küldendők, hogy ez juttassa azokat számfejtés után a pénztárhoz. Csak ennek megtörténte után fogja a pénztár a jegyzékben foglalt tételeket, a jegyzék és a számfejtett okmányok csatolása mellett, az illető *alap* vagy elszámolási *ág* naplójában végleg, úgy a mint a forgalmi naplóban van, *bevételbe* illetőleg *kiadásba* tenni. Egyúttal pedig a bizományos bevétel illetőleg kiadás kiegyenlítése fejében, a helyesnek talált összegeket, a saját forgalmi naplójában most már *viszonylagosan*, vagyis: a bevételt *kiadásba*, illetőleg a kiadást *bevételbe* teszi. Az így elnaplózott átszámítási jegyzéket magát, a forgalmi napló így létrejött viszonylagos tételéhez, a jegyzék mellékleteit pedig az

illető alap vagy elszámolási ág (rendszerint: kv. cím) naplójához csatolja.

Az alap (gazdasági ág) naplójában való ezen bevétel vagy kiadás által, az alapnak (ágnak) a bevett összeggel a pénztárban többje, s a kiadottal kevesebbje lesz. És viszont: a forgalmi naplóban való viszonylagos elszámolás által, ugyanazon összeggel az államnak a pénztárban kevesebbje illetőleg többje lesz. A számadó naplók azután annak rendje szerint és idejében: bírálat és könyvelés céljából az illetékes számtartóságokhoz jutnak. Ekkor a *forgalmi* számtartóság, a csak előbb mondottak szerint nála viszonylagosan kiadásra illetőleg bevételre *előjegyzett* bizományos fizetést, a hozzájutott forgalmi napló alapján *ugyanígy* könyveli. Ez által az *átfutó* forgalmi elszámolás ki van egyenlítve. Magát a *valódi* bevételi vagy kiadási tételt pedig, az alap- vagy más számadó szaknaplóból, (mely naplót szabályszerű bírálat és könyvelés céljából, a pénztár az illetékes számvevőséghez küld, ez) a számvevőség a megfelelő alap- vagy más főkönyvben könyveli.

A bizományos fizetések kiegyenlítésének ezt a módját az igénybe vett pénztárról: *pénztárinak*, a közvetítő számvevőségi jegyzékről: *jegyzékesnek*, a naplókról: *naplószerűnek* is mondják. Helyesnek tartjuk a *pénztári* elnevezést; mert ez az eljárás az által, hogy a pénztárhivatal a bizományos fizetséget, egyfelől az illető alap- (ág) és másfelől saját forgalmi naplójában viszonylagosan elszámolja, egyfelől az alapnak (ágnak) másfelől pedig az államnak: a pénztárban levő készpénzhez való viszonyát, a bizományos összeg erejéig úgy megváltoztatja, mintha ezt az összeget a pénztár, egyiktől a másikhoz, valóságos *készpénzben* szolgáltatva volna át.

120. §. A forgalmi főkönyv lezárása.

(Lezárás értelmezése, tárczánál, forgalminál, kezdő, végző, fedezés, havi lezárás, pénzmaradványok, részek, conto-correns, végleges, viszonylagos, függő, cselekvő, szenvedő, időpont, körforgás, ellenőrzés, kikeresés, egyezés, hozzáadás, levonás, hiba, december, számvevőszék, mérleg.)

Minden számtartási könyv *lezárása* a könyvben nyilvántartott tényezők *összehasonlításából* és a netán mutatkozó *különbségek megállapításából* áll. A tárczakönyvnél ezek a tényezők, az utalványozás (előírás) és ennek teljesítése (lerovás) voltak. A forgalmi főkönyvnél pedig ezek a tényezők, a pénztárilag kezelt *bevételek* és *kiadások*.

Minthogy pedig minden forgalmi számtartásban, minden hónap kezdetén a bevételekhez a kezdő pénzmaradványt, s minden hónap végén a kiadásokhoz a végző pénzmaradványt hozzáadjuk: a forgalmi bevételeknek és kiadásoknak egymást *sommásan* teljesen fedezniök kell. És hacsak valamely számtartási hibából származható különbség nincs, a kezdő és végző pénzmaradványos bevételek és kiadások egymást fedezik is. Ebben az értelemben a forgalmi könyvet aztán, bármely időpontban le lehet zárni, s ennek a révén minden hónap elején meg is szokták állapítani, hogy a múlt hónap végén, az összes egységes pénztárakban mennyi pénz volt? mennyi illette ebből az államot? az egyes alapokat, s az állam által netán gondozott más idegen gazdaságokat?

Azonban az állami pénzszükségeknak fedezéséről gondoskodni hivatott pénzügyminiszter, a forgalmi könyv ebből a lezárásából nemcsak a más és más gazdát ismerő különféle *pénzmaradványokat*, hanem azt is akarja tudni, hogy *úgy* az egymásért fizetéseket teljesítő, mondhatnók egymással üzletbaráti (conto-correns, vagyis: forgalmi) összeköttetésben álló részei az államgazdaságnak, mint *maga* az egész államgazdaság és az általa folytatott idegen gazdaságok: egymásnak mivel tartoznak és egymástól mit követelnek? Mert ezek a tartozások és követelések, mint a »termelésből a fogyasztásba«, vagyis: a megszerzéstől az elhasználáshoz *forgó* (10., 11. §§.) részei az állami pénzvagyonnak, mind a *forgalmi* számtartáson futnak keresztül. Tehát ebben nyernek kifejezést mindaddig, míg *valódi* bevételül vagy kiadásul végleges elszámolást, elhelyezést nem találnak. És ha ilyet találtak: akkor a bevételeknek és kiadásoknak egymást *tételenként* is fedezniök kell. Vagyis: minden *egyes* átfutó bevétel: kiadásban is és minden *egyes* átfutó kiadás: bevételben is előfordul.

Azokat a tételeket, melyek *még* csak bevételben, viszonylagos kiadás nélkül, vagy *csak* kiadásban viszonylagos bevétel nélkül jelentkeznek: *függő* tételeknek nevezzük. És pedig *cselekvőleg*, vagyis: bevételre függők azok a tételek, melyek valamely pénztárnál már kiadásban vannak, a nélkül, hogy viszonylagosan még bevétettek volna. Ellenben *szenvedőleg*, vagyis: kiadásra függők azok, melyek már bevétettek, a nélkül, hogy kiadattak volna. Ezek függők is maradnak mindaddig, míg vagy (mint a szállítmányok, ellátmányok stb.) rendeltetésük helyére érvén: itt viszonylagos elszámolást nyernek, avagy pedig mint bizonyos fizetések vagy jogilag, vagy pénztárilag az előbbi §-ban ismertetett módon kiegyenlítést nem nyernek.

Hogy azonban minden átfutó tétel, már úgy kiegyenlítve volna, hogy függő tétel a forgalmi kezelésben egyáltalán ne legyen: ilyen időpontot gondolni sem lehet; mert a mikorra, a valamely mult időszakban keletkezett függő tételek kiegyenlítést nyertek: akkorra a közbeeső időben, már új függő tételek jönnek létre. Úgy hogy a függő tételeknek, olyan állandó körforgása van, melynek önmagában *soha sincs vége*. Hogy ezeknek a tételeknek kiegyenlítését mégis ellenőrizhessük, azokat havonként ki kell keresni.

A számlákon levő bevételeket és kiadásokat, ebből a célból sommásan összehasonlítván: ha a számlákon számszerű hiba nincs, akkor a kettő közti különbségnek, az egyenként kikeresett függő tételek összegével egyezni kell. Még pedig kétféle módon is. Akár a bevett, de még viszonylagos kiadásban el nem számolt összegeket: a kiadásokhoz és a kiadott, de még viszonylagos bevételben el nem számolt összegeket: a bevételekhez adjuk, akár pedig az előbbieket a bevételekből, az utóbbiakat pedig a kiadásokból levonjuk. Az így alakított bevételi és kiadási összegek egymással mindkét esetben egyeznek. Az ellenkező valamely hibából származik, melyet az által követtünk el, hogy egy vagy más irányban viszonylagosan el *nem* számolt tételeket elszámoltaknak, avagy megfordítva könyveltünk. Az így megállapított függő tételeknek kiegyenlítése, végleges elszámolása, s tehát rendezése iránt, a szükséges lépéseket időnként meg kell tenni.

Az így havonként lezárt forgalmi könyvet az év utolsó havában, azaz: deczemberben is, a többi hónapokhoz hasonlóan lezárjuk. E lezárás a többi hónapokétól csak fontosságában különbözik az által, hogy míg az évközi hónapokban mutatkozó függő tételek, rendesen évközben mintegy önmaguktól kiegyenlítődnek, elrendezést találnak: addig a deczemberi lezáráskor mutatkozókat, a jövő évi forgalmi főkönyvben tételenként át kell vinni, vagyis: *előjegyezni*. Az állami zárószámadás szerkeszthetése céljából pedig, az ilyen függő tételeket az állami számvevőszék számára egyenként ki kell mutatni; mert az idegen vagyon-összegektől, alapoktól stb. vett vagy ezeknek az államkincstárból kiszolgáltatót összegek, az év végén, mint *szenvedőleg* és *cselekvőleg* függő tartozások és követelések jelentkeznek, s így az államnak *vagyonmérlegére* szükségkép befolyással bírnak.

121. §. Egyéb könyvek vitele és lezárásuk.

(§, *a-f*, alapnaplók, bizományos fizetések, letétek, nem könyvelendők, államadósságok, törzskönyvek, maradványok.)

A 92. §. szerint ezek az egyéb könyvek *a)* az alapok, *b)* letétek, *c)* anyagok és ezek között *d)* az államadóssági címletekről vezetett főkönyvek és végül *f)* törzskönyvek.

a) Az alapfőkönyvek lerovási adataikat kizárólag az alapnaplók-ból (106. §.) merítik; mert az alapok részére teljesített bizományos fizetéseket pénztárilag egyenlítően ki (119. §. 2.), az alapnaplókba ezek is belekerülnek. Lezárásuk vagy a *tárczafőkönyvek* módjára vagy pedig az alap szervezete által meghatározott valamely különleges módon történik. *b)* A tárczaszerű letétfőkönyveket a tárczafőkönyvek, az alapszerű letétekét pedig az alapfőkönyvek módjára vezetik és zárják le. *c)* Az anyagszámadások rendszerint *nem* könyvelendők. Ezért anyagfőkönyveket csak az olyan gazdasági ágaknál vezetnek, melyeket több hivatal kezel, s a mely kezelésnek, számszerű szerves összefoglalása, úgy a gazdálkodás mint az ellenőrzés szempontjából szükségesnek mutatkozik. Ekkor a gazdasági ág természetének megfelelő különleges berendezésüket, vezetésüket és lezárásukat a részleges utasítások határozzák meg. *d)* Az államadósságok számára (92. §. 2. *B)* szerint) berendezett könyvek a 107. §-ban 2. alatt tárgyalt naplók-ból merítik lerovási adataikat és vagy az általános szabályok vagy a részleges utasítások szerint vezettetnek és záratnak le. *f)* A törzskönyveket az egymással viszonylagos pénz- és anyagnaplók alapján úgy kell vezetni, hogy a leltárakkal összhangban legyenek. A részleges utasítások itt is szem előtt tartandók.

Végül megemlítjük, hogy a 107. §-ban 1. alatt tárgyalt, többnyire a házipénztárak által szerkesztett rovatszámadásoknak alapul szolgáló könyveket, természetüknél fogva a számadó (vagyonkezelő) hivatalok a tárczakönyvek módjára vezetik és zárják le, azzal a különbséggel, hogy azokban még a vagyonkészlet kezdő és végző maradványa is kifejezést nyer.

Jegyzet. Az önkormányzattal felruházott törvény- és községi hatóságok könyveivel tüzetesen a Különleges részben (5. §.) foglalkozunk.

XVII. KÖNYVKIVONATOK.

---

122. §. A könyvkivonatok értelmezése és felosztása.

(Kezelők és intézők számvitele és számadása, könyvkivonatok fogalma, kimutatások, különféleség, czélzat, *a—c*).

Azon kívül, a mit idevágólag a 18., 19., 59. és 60. §§-ban elmondottunk, még megjegyezzük, hogy valamiképen a gazdaságot *kezelő* hivatalok a *naplókban* számot visznek: úgy visznek számot a gazdaságot intéző *hatóságok* a *könyvekben*. És valamiképen a kezelő hivatalok *számviteli* naplókból szerkesztenek *számadási* naplókat: úgy a hatóságok a számtartóságaik által vitt könyvekből szerkesztik számadásaikat: a *könyvkivonatokat*. Ezek alatt tehát a (hatóságok helyett és nevében számtartóságaik által vezetett gazdasági könyvekből, ugyancsak számtartóságaik által szerkesztett) *hatósági számadásokat* értjük. Ezeken a számadásokul szolgáló könyvkivonatokon kívül, részint fő- és segédkönyvekből, részint pedig a 74. §-ban tárgyalt különféle nyilvántartásokból, a számtartóságok az ugyancsak ott említett kimutatásokat szerkesztik. Mindezek a legkülönbélebb szempontból csoportosított adatokat foglalhatnak magokban, azokhoz a czélokhoz képest, melyekre használtatnak, s melyeknek megfelelőleg azok a számtartóságok által, hatóságaik kívánatára esetről esetre, vagy pedig az egyes gazdasági ágazatok természetéhez képest előre meghatározott időközökben szerkesztetnek. Ezért az ilyen könyvkivonatok inkább a közigazgatási (segédszolgálat stb.) számfejtés körébe tartoznak; mert valamennyien azzal a czélzattal jönnek létre, hogy valamely hatósági rendelkezés alapjául és támaszául szolgáljanak. A most itt tárgyalás alá kerülő könyvkivonatok azonban első sorban *ellenőrködésekre* törekszenek, mi épen nem zárja ki, hogy közigazgatási czélokra is használtassanak.

Ilyen könyvkivonatok főleg azok, melyekkel a miniszter, illetőleg ennek nevében az utalványozó hatóságok, az alájuk és melléjük rendelt számtartóságok által, az állami számvevőszéknek, mint a törvényhozás számtartóságának, az egész gazdaságról, sőt annak

egész viteléről is számot adnak. Ezek *a)* az utalványozási jegyzékek, *b)* a lerovási kimutatások és *c)* a tárcza-zárószámadás.

123. §. Az utalványozási jegyzékek.

(Felelős, megbízás, intézkedés, hitel, utalványozás, idő és tétel, arányosság, egészben, hitelnyilvántartás, kibocsátott és visszavont utalványok, positiv, negativ, levonás, 1—24., szerkesztés, sommásan, indokolandók, külön pót-utalványozás, összegezés, valódiak, folytonosak, emelkedés, változók, visszaható, hitelátruházás, rendeletre, hitelfenntartás, megszüntetés, budgethitelek, vezetés, kivételek, *a—e*, nyugdíjak, kompenzatio, térítményi jegyzékek, kész, melléklet, lezárás, hiba, egyezés, év végén, január, határidő, hátralékos, utalványozási jegyzék, két év, tárgyalási iratok, szerződések, kimutatások.)

Kétségtelen, hogy mindegyik miniszter az államgazdaság reá bízott ágának egész *viteléért* felelős. De az is kétségtelen, hogy e felelősség a gazdaság vitelében, mégis csak annyira terjedhet ki, *a mennyiben* reá bízott. Reá bízott pedig a hatalom, a jog, a költségvetésben felsorolt bevételek és kiadások létesítése iránt intézkedni. A miniszter tehát első sorban e hatalom, e jog gyakorlataért, vagyis: a költségvetési hitelnek az *utalványozás* által való felhasználásáért felelős. Erről is számol első sorban; mert ha ezt jog és törvény szerint gyakorolta: akkor a teljesítés is, a mennyiben erre jog és törvény befolyhatott, szintén így jött létre. Az állami számvévőszéknek tehát, midőn a minisztertől számot *kér* és számot *vesz*: első sorban az általa vagy helyettesei által kibocsátott utalványozásra kell figyelmét fordítani. Ezeket tehát lehetőleg *keletkezésük idejében* és *tételről tételre* ismerni óhajtja.

Azonban nem elég az egyes utalványozásokat ellenőrizni, hanem a gazdálkodó, tehát: utalványozó hatóságoknak, a gazdaság vitele céljából arra is kell ügyelni, hogy főleg a kiadásoknál ezek összege, a költségvetési év *haladásával* és az annak folytán még fedezendő szükségekkel arányban álljon. Mert nem volna okoszerű csak az egyes eseteket ellenőrizni és nem ügyelni arra, hogy egészben csak annyi utalványoztassék ki januárban, hogy február, márcziusra és így végig, még deczemberre is elégséges költségvetési hitel maradjon. Hogy tehát úgy az ellenőrködő számtartóságok, mint az utalványozó hatóságok, a költségvetési összegeknek mily mértékben lett igénybevételeiről esetről esetre tájékozva legyenek: az erre szükséges számadás és hitelnyilvántartás céljából az úgynevezett »utalványozási jegyzékeket« vezetik.

Az utalványozási jegyzékekben az van tételenként kimutatva, hogy a budgettörvény valamely hitelének *terhére* mit utalványoztak. Az utalványozásiakhoz tartoznak a *megszüntetési* jegyzékek, melyek azt mutatják ki, hogy az utalványozási jegyzék szerint kibocsátott utalványokból melyiket és milyen összeg erejéig vonták vissza, s hogy ez által a budgethitel mily mértékben *szabadul* fel a ráutalt terhektől. Az utalványozási jegyzéknek tehát, mint a pozitív utalványozás kimutatásának, teljesen az ellentétét, a negatívumát képezi (alakilag és tartalmilag) a megszüntetési jegyzék, úgy hogy ha az utalványozási jegyzék valamely sommázátából, a megszüntetési jegyzék hasonló időszaki sommázatát *levonják*: látni lehet, nemcsak az utalványozó hatóság gazdálkodását, hanem azt is, hogy a budgethitelből még mily összeg áll rendelkezésre.

1. Az utalványozási jegyzékeket a 402—3. lapon látható mintázat szerint, a tárczafőkönyvekbe jegyzett *követelések*, vagyis: a *kiadási utalványozás* alapján szerkesztik. És pedig: a költségvetési törvény minden címére, úgy a rendes, mint a rendkívüli átmenetiekre és beruházásokra, *havonként* külön oly módon, hogy a főkönyvben a költségvetési címek alá tartozó rovatokat, alrovatokat, tételeket képviselő számlákról, a tételeket és összegeket, a mint ott vannak, a jegyzéknek külön-külön erre a célra szolgáló hasábjába vezetik.

2. Csak a *nyugalmi* ellátásokra vonatkozó jegyzékek tételeit kell okmányolni és pedig ezekhez az illető nyugdíjazásnak alapul szolgáló ú. n. ellátási (szolgálati) táblázatok hiteles másolatait kell mellékelni.

3. A számadó hivatalok által *saját hatáskörükben* (tarifák stb. alapján 81. §.) teljesített kiadásokat, az erről szóló és megbírált számadóhivatali kézi naplók, jegyzékek stb. (105. §.) csatolása mellett, *havonként* sommásan kell az utalványozási jegyzékbe felvenni.

4. Azokat a kiadásokat, melyek akár mint túlkiadások, akár (ha ilyet nem is képeznek, de) mint a költségvetés szerkesztésekor a tervezetekben nem foglaltak, külön *indokolásra szorulnak*: a többi kiadásokkal együtt abba a jegyzékbe, s abba a hasábjába kell felvenni, mely természetüknek megfelel.

5. Ellenben címenként külön jegyzékbe kell foglalni az olyan kiadásokat, melyeket *vagy* időközi hitel alapján vagy egyáltalán *előirányzat nélkül* utalványoztak (71. §.) és meg kell jelölni a budgettörvény azon részeit, melyekhez ezek természetüknél fogva tartoznak.

6. A *pótutalványozás* három hónapos időszakáról (83. §.) *havonként* külön jegyzékeket kell szerkeszteni, úgy

a mult, mint a folyó utalványozásokra. 7. Úgy a személyi és a dologi kiadásokat, mint az egy rovat alá tartozó esetleges alrovatok hasábjait önmaguk között, s végül az egész jegyzéket külön-külön hasábban összegezni kell. 8. Csak a *valódi* kiadások utalványozása veendő fel. Az átfutók csak annyiban, a mennyiben ezek a költségvetésben is helyet foglalnak, kivéve a fizetési és megtérítés mellett adott előlegeket. 9. Az *állandó* illetmények számára nyitott külön hasádba oly utalványozások tartoznak, melyek alapján a fizetségek egy külön bekövetkező megszüntetésig, avagy legalább a következő évre is átmenőleg folyton tartanak. Ilyenkor az egész utalványozott összeget az illetmények hasábjába, s a jelen évre eső részt, a megfelelő utalványozási hasádba kell felvenni. 10. Az állandó illetmények *emelkedésének* utalványozásakor, az összeghasábakba csak a különbözet veendő fel. A szöveghasádba azonban az egész esetet, az utánszámításra szükséges adatokkal kell felvenni. 11. Minden oly kiadás, melynek természete a megszüntetést kizárja (például: jutalom, segély, időre költség stb.) a folytonos illetmények hasábjának mellőzésével, egyenesen és egészen abba az utalványozási hasádba irandó, a hová mint *változó* illetmény tartozik. 12. A mennyiben az első évnegyedben, valamely folytonos illetmény, a mult évre *visszahatólag* és egyszersmind a folyó évre is utalványoztatnék: az ilyen tétel úgy a mult, mint a folyó évre vezetendő jegyzékekbe, az illető évekre eső összegekkel felveendő. Ekkor a folytonos illetmények hasábjá, a mult évre szóló jegyzékben kitöltetlenül marad. 13. Azokat a folytonos illetményeket, melyek az év végével megszűnnek, a deczemberi megszüntetési jegyzékben *tételenként* kell venni. Azokat pedig, melyek a jövő évre átmennek: a januári utalványozási jegyzékben és pedig első tételül sommásan felvenni, s aztán egy külön mellékletben kell úgy részletezni, hogy abból a személyi illetmények fizetési fokozatonként, a dologiak pedig tételenként kivehetők legyenek. 14. A megengedett *hitelátruházást*, az utalványozási hasábak fejében kitett hitelösszegek változtatása nélkül, csak az észrevételek hasábjában szabad jelezni. 15. A számtartóság által csak a hatósági külön »*rendeletre*« bejegyzett utalványozásokat (86. §.) itt is ezzel *külön jelzéssel* kell ellátni. 16. A *hitelfentartás* (lekötés) céljából kiutalványozott összegek (83. §. 2.) csak a márcziusi pótutalványozásról szerkesztett jegyzékekben, *vörös* téntával írva fordulhatnak elő. Ezekről az összegekről a költségvetési évet követő *években*, *címenként* külön

Tétel	Az utalványozási rendelet kelte és száma	T á r ' g y	A folytonos illetőségek				U t a l -							
			tartama		évi járandósága	S z e m é l y i j á r a n -								
						6850		1096		730		60		
						Fizetések és lakpénzek		Napi díjak		Bérek		Ruha-illetmények		
mely időtől	meddig	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f			
83	1905 VIII/9 66,715 min. és XI/4	Gondos Gábor dohányárúraktári ellenőrnek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
84	17,645 igazg. 1905 IX/9 17,908 igazg.	Nagy Ferencz pozsonyi dohányárúraktári hivatalszolgának az 1905. év II. felére	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	
85	1905 IX/10 17,923 p. ü. ig.	Weisz Áron nagyszombati dohányárúsnak a pozsonyi dohányárúraktárba szállított dugárú után	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
86	1905 IX/10 17,931 p. ü. ig.	Kovács János pozsonyi dohányárúraktári éjjeli őrnök folyó hó 1—10. napjaira napi 1 K 40 f	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	
87	1905 IX/11 17,942 p. ü. ig.	A következő dohánykistőzséreknek elárúsított limitó dohány után járó árkülömbözet, ú. m. 1. Kis Jánosnak Bajnóczon... 2. Kádár Testv.-nek Modorón .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
88	1905 IX/20 18,000	Sipos Péter segédtisztnek évi fizetése	1905 X/1	megszüntetés-ig	1400	—	350	—	—	—	—	—	—	
89	1905 IX/24 18,542 p. ü. ig.	Gábor Aronnak, a »Pozsonyi Hiradó« kiadójának a bazini dohánynagyárúda betöltése tárgyában közzétett hirdetményekért	—	—	420	—	105	—	—	—	—	—	—	
90	1905 IX/27 18,607	Számoló József pozsonyi kereskedőnek a tűzoltószerek kiigazításáért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
91	1905 IX/30 18,613	Tóbiás István dohányárúraktári napidíjasnak erre a hónapra	—	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	
92	1905 IX/30 18,673	Rendes Kelemen kebelbeli irodavezetőnek az I-ső félévi apró házi kiadásokért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
93	1905 IX/30 18,695 p. ü. ig.	A »Dohányárúsok Közlönye« kiadóhivatalának a nagyszombati nagyárúda kezelésének biztosításáról szóló hirdetés közzétételeért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Összes utalv. szept. hóban ...			—	—	1820	—	455	—	60	—	14	—	30	
Hozzá a f. évi augusztusban kimutatott utalványozás			—	—	8850	—	6850	—	1036	—	716	—	30	
Összes utalv. szept. végéig ...			—	—	10670	—	7305	—	1096	—	730	—	60	
Levonva a szept havi megszüntetési jegyzék végösszegét...			—	—	1600	—	516 66	—	—	—	—	—	—	
Marad szept. hó végével tiszta utalványozás			—	—	9070	—	6788 34	1096	—	730	—	60	—	

*) Az épületek fentartására utalványozott 63 K 06 f-t és 12 K 54 f-t lásd a tárczafejkönyv (286—7.

v á n y o z á s																						
d ó s á g o k						D o l o g i k i a d á s o k																
200				Össze-		1600		300		200		400		3000		100		Össze-		Együtt		Észrevétel
Jutal-				sen		Irodai		Épüle-		Kár-		Fuvaro-		Eladási		Külön-		sen				
mak és						költ-		tek fen-		mentesí-		zási		járandó-		féle						
segé-						ségek		tartása		tések		költsé-		ságok		kiadá-						
K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	
100	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	
—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	—	—	—	—	—	70	—	70	—	
—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 72	—	—	—	6 72	—	6 72	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 86	—	—	—	64 86	—	64 86	—	
—	—	—	—	350	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	350	—	
—	—	—	—	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	105	—	
—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	21	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	63 06	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63 06	—	63 06	—	
—	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	12 54	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 54	—	12 54	—	
—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	10	—	
100	—	—	—	659	—	31	*) 75 60	—	—	—	—	70	—	71 58	—	—	—	248 18	—	907 18	—	
100	—	—	—	8732	—	1104	—	116 18	—	—	—	294	—	1999 64	46 24	3560 06	12292 06	—	—	—	—	
200	—	—	—	9391	—	1135	—	191 78	—	—	—	364	—	2071 22	46 24	3808 24	13199 24	—	—	—	—	
—	—	—	—	516 66	—	3 14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 14	—	519 80	—	
200	—	—	—	8874 34	—	1131 86	—	191 78	—	—	—	364	—	2071 22	46 24	3805 10	12679 44	—	—	—	—	

oldal) 8. és 9. folyó tételszáma alatt.

utalványozási (hátralékos) jegyzékeket kell vezetni, s az illető költségvetési címnek folyó évi jegyzékével együtt kell a számvevőszékhez küldeni. Ezekben az utalványozott tételeket, a végzett munkákért, kereseti kimutatások alapján számfejtett és kifizetett összegek fogják képezni. Tehát a hátralékos utalványozási jegyzékek úgy az új, mint a régi fentartott hitelre szóló utalványozásokat, minden egyes esetre elkülönítve fogják kimutatni.

A mint így az 1—16. alatt elmondottak szerint kell utalványozási jegyzéket szerkeszteni, úgy kell illet ennek ellenkezőjéről: a *megszüntetésről* is, *jegyzéket* csinálni. Alakja teljesen azonos a 402—3. lapon már bemutatott utalványozási jegyzékkel, azt kivéve, hogy a megszüntetési jegyzéknek fejében budgethitelek elő nem fordulnak. A megszüntetési jegyzék *vezetésének módja* is majdnem egészen azonos az utalványozásiéval, csak annál (lehetőleg hivatkozással a visszavont utalványozás idejére és jegyzék tételére) a megszüntetés képezi a kimutatás tárgyát. Némi *kivételek*, hogy *a) nyugdíjaknak* a multa való megszüntetését csak az észrevétel-hasábban kell jelezni; *b) a folyó kiadásokból leszámlítható* (kompenzálható) térítményeket, vagyis a már kifizetett, s visszaszolgáltatott utalványozásokat, a megszüntetési jegyzék módjára berendezett, *külön térítményi jegyzékbe* foglalva: ennek havi végsommáját a megszüntetési jegyzékbe egy tételben kell felvenni; *c) az elszámolt előlegekből* beszállított pénzmaradványok is, a térítményi jegyzékbe jönnek; *d) a netán törült* térítmények az eredeti tételekre való hivatkozással, a térítményi jegyzék végösszegéből levonandók, s csak az így maradó tiszta térítményt kell a megszüntetésbe átvinni; *e) ha azonban valamely* hasábban, a kisebbitendő térítmények végösszegénél, nagyobb találna lenni az abból levonandó törült összegek sommája: a különbözet *kék téntával* tüntetendő fel; *f) a térítményi jegyzék a megszüntetésinek és ez az utalványozási jegyzéknek mellékletét* képezi.

Lezárás céljából minden hónap végével, a megszüntetési jegyzék hasábjának végösszegeihez, (melyekben *b) szerint* az azon havi *térítmények* már benne vannak) egyenként és sommásan *hozzáadjuk* az előző hónapban kimutatott megszüntetések végösszegeit. Ugyancsak az utalványozási jegyzék végösszegeihez *hozzáadjuk* az előző hónapban, az azon évi elmúlt hónapokra kimutatott brutto utalványozás végösszegeit. Ekkor aztán az azon évre így kimutatott összes utalványozásból, *levonjuk* a megszüntetett végösszegeket, úgy hogy a maradvány: az igénybe vett hitelösszegeket fogja tisztán

mutatni. Az így szerkesztett utalványozási jegyzékek évi *végösszegének* és az illető gazdasági ágról, a 125 §. szerint szerkesztendő tárcza-zárószámadás *utalványozási* összegének *egyezni* kell. A netán mégis mutatkozó különbözetet, melynek csak téves bejegyzésből szabad származnia, a tárcza-zárószámadással egyidejűleg szerkesztendő (tehát: az azon évről szerkesztett 16-ik utalványozási megszüntetési) jegyzékben úgy kell kiegyenlíteni, hogy a téves kevesbletet, hivatkozással a helytelen bejegyzésre, mint új utalványozást, s a téves többletet ugyan csak ilyen hivatkozással mint megszüntetést kell jegyzékbe venni.

Az igazgató hatóságok mellé rendelt számtartóságok, az utalványozási jegyzékeket mellékleteikkel együtt, minden mult hónapra minden folyó hó 10-ig, a miniszteriek pedig 15-ig tartoznak az állami számvevőszéknek *megküldeni*. Ez alól kivételt, az egyes ágazatok sajátosságára való tekintettel és az állami számvevőszék elnökének egyetértésével, csak a tárczaminiszter engedhet. Ha valamely hónapban utalványozás vagy megszüntetés nem fordul elő: a jegyzékeket az állami számvevőszékhez még *üresen is*, a költségvetési törvény minden rovatáról be kell küldeni.

Ezeknek az utalványozási (illetőleg: megszüntetési és térítményi) jegyzékeknek alapján, úgy az utalványozó *gazdálkodó* hatóság, mint az *ellenőrködő* számvevőszék, állandóan tájékozva van a kiadási utalványozásokról, s a költségvetési törvényben engedélyezett összegeknek, azok által mily mértékben lett igénybe vételéről. Ezeknek megvizsgálhatása céljából, a kormány és alárendeltjei, ha a számvevőszék kívánja, ennek a gazdaságra vonatkozó minden tárgyalási *iratot megküldeni* tartoznak. Sőt az általuk kötött, vagy jóváhagyott *szerződésekről* évnegyedenként, a számadási ágak szerint elkülönítve, oly részletes *kimutatásokat* tartoznak az állami számvevőszékhez küldeni, melyben a szerződések *tárgya*, a *felek* megnevezése, a megállapított *összeg* és az illető szerződést jóváhagyó elhatározás száma és kelte meglegyen.

124. §. A kezelési (lerovási) kimutatások.

(Kezelők, hatóságok, számadásuk hasonlatossága, 1—2, tárcza, utalványozás, tartalom, határidő, helyesség, számadatok, kémpróba, tárcza a forgalmiban, tételek és végösszegek egyezése, gyűjtőkimutatás, megállapítás, címlap, hasábok, forgalmi, házi használat.)

Miután az előbbi §. szerint, a hatóságok a főkönyveik utalványozási oldalairól szerkesztett utalványozási jegyzékekben, a rájuk

bizott utalványozásról és ennek hullámozásáról, éppen úgy *havonként* és *tételenként* számot adtak, mint a kezelők a számadási naplókban ezt a rájuk bizott kezelésről teszik (106. §.): a hatóságok a főkönyveik lerovási oldalairól szerkesztett kezelési kimutatásokkal, az utalványozott jog teljesítéséről, vagyis: a *lerovásról* is számot adnak. Ezek a kimutatások kétfélék: 1. *tárcza-* és 2. *forgalmi* kimutatások.

1. A *tárcza*-kimutatásokat a tárcza-számtartóságok (addig is, míg az év végén a tárcza egész gazdaságáról, s ebben a lerovásról is a tárcza-zárószámadás elkészülne) a tárcza-főkönyveknek *teljesítési oldalairól*, az első félév végével (költségvetési rovatok) *számlák* szerint (számadási térítmények kompenzálása nélkül) szerkesztik. E kimutatásokból az utalványozás teljesen ki van zárva, s tartalmukat a folyó szám és szöveghasábon kívül, egyetlen függélyes hasábjában, a félév lerovási eredményei, *rovatonkénti* summákban képezik, úgy a mint ezek: a tárczakönyvi lerovási félévi lezárásánál jelentkeznek (118. §.). Az igazgató hatóságok mellé rendelt számtartóságok, az ő részleges utasításaikban megállapított határidőkben, ezeket a kezelési (lerovási) kimutatásokat a miniszteri számvevőségeknek küldik be, melyek azokból és esetleg saját főkönyveikből vett adatokból, az egész tárczára szóló kezelési kimutatást megszerkesztik és küldik be, minden szeptember végéig az állami számvevőszékhez. Ez a kimutatott összegek helyességéről meggyőződni tartozván, a kimutatásoknak alapul szolgáló *pénztári* számadásokat, naplókat stb. a számtartóságoktól időnként bekivánhatja és néha be is kívánja. Ezeknek a pénztári számadásoknak alapján aztán az állami számvevőszék meggyőződhetik: ha vajjon a *lerovási kimutatásban* foglalt adatok, a *naplókban* foglaltakkal egyeznek-e? Ez az eljárás azonban, a megbírálandó lerovási kimutatások nagy száma miatt, inkább csak mint *kémpróba* alkalmazható. A lerovási kimutatások megvizsgálhatóságának tehát, valamely más rendszeres eszközéről kellett gondoskodni.

2. Ezt a rendszeres eszközt a *forgalmi* kimutatásokban találták meg. Ismételten említettük (91., 106. §§.), hogy a forgalmi naplóban és ebből kifolyólag a forgalmi könyvben, az *átfutó* kezelés után summásan a *valódi*, vagyis: a tárczakezelést is nyilván tartjuk. Ha tehát a forgalmi könyvek úgy bevételi, mint kiadási oldaláról kivonatot szerkesztünk: ez nemcsak az átfutó, hanem a valódi kezelést is mutatja. És az ebben a kivonatban, a *valódi*

(tárcza) kezelés eredményét mutató egy-egy *tételnek*: a tárcza főkönyvekből szerkesztett, egy-egy kezelési kimutatás *végösszegével* egyeznie kell.

Megjegyzendő, hogy míg tárczakimutatást, *minden* egyes költségvetési czimről vagy fejezetről, sőt minden utalványozó hatóság gazdálkodásáról is, egyenként külön kell szerkeszteni, s ezekben a lerovás eredményét, költségvetési rovatonként részletezve fel kell sorolni: addig forgalmi kimutatást, a valamely egy rendszerbe tartozó összes pénztárakról (171. lap *a*) *b*) csak *egy-egy* szerkesztene. Ez pedig az átfutó kezelést, a forgalmi főkönyv átfutó *részletes* számlái szerint, a valódi kezelést pedig a költségvetési címek- és fejezeteknek megfelelő *sommás* számlák szerint mutatja ki. De így ki is kell mutatnia, vagyis: az egyes tárczakezelési kimutatások »netto« *végösszegének* egyezni kell: a forgalmi kimutatásban foglalt megfelelő *tétel* összegével. És ez rendesen egyezik is.

Ennek biztosítására két intézkedés szolgál. *a*) Az első az, hogy a forgalmi számvevőség a nála elszámolt valódi kezelési összegeket, évnegyedenként ú. n. forgalmi *megállapítási kimutatások*-ba foglalva, küldi meg a tárcza-számvevőségeknek, hogy ezeknek alkalmuk nyilják, a netalán mutatkozó hibáknak, gyűjtőkimutatások (117. §.) segélyével, vagy önmaguknál vagy a forgalmi számtartóságoknál leendő kiegyenlítéséről, előre gondoskodni. *b*) A másik pedig az, hogy a tárcza-számtartóságoknak nem szabad kezelési kimutatásaikat addig a számvevőszékhez küldeni, míg ezeknek a forgalmi kimutatással való *egyezésük*, magán a kezelés kimutatásnak címlapján, számszerűleg és kétségtelenül megállapítva nincs.

Az 1. alatt tárgyalt *tárczakezelési* kimutatások oly egyszerű szerkezetűek, hogy *alakjukat* külön bemutatni szükségesnek nem tartjuk. Annál is inkább, mert az teljesen azonos a 125. §-ban tárgyalandó (a 410—411. lapon bemutatott) zárószámadás 1., 2., 8. és 10. hasábjával, ha ezeket a hasábokat egy kimutatásba állítjuk össze. A 2. alatt tárgyalt *forgalmi* kimutatásnak is ugyanilyen alakja van, csak a költségvetési rovatok helyett a 119. §-ban tárgyalt számlák neveit sorolja fel. Ez a kimutatás a kezdő és végző pénztári maradványt is magában foglalja. Némely számtartóság a kezelési kimutatást saját házi használatára a *második* félévre is, ennek végével külön megszerkeszti, még mielőtt azt a tárczazárószámadás céljából, az év végén úgy is megszerkesztenie kellene.

125. §. A tárcza-zárószámadás és mellékletei.

(Jog, teljesítés, könyvek, megvizsgálás, mintázat, 1—9, költségvetésszerű és más gazdálkodás, egyesítés, határidő, kezdő *a—d*, hiba, visszahatás, térít-mény, átutalás, részletezés, okmányok, utalványozás egyezése, 16, törlés, netto, lerovás, megállapítás, végző, fentartott, elválasztás, tartalom, elnevezés, 1—5, összehasonlítás, átfutó hátralék és függő, tárcza-leltárak, rovatszám-adások.)

A két előbbi §-ban előadottak szerint, a miniszterek és az alájuk rendelt utalványozó hatóságok, *a gazdasági év folyamában a jogról*: utalványozási jegyzékekben tételenként és havonként, az első félévi *teljesítésről* pedig: kezelési kimutatásokban, költségvetési rovatonként sommásan számolnak. Az állami számvevőszék pedig az ezekben és ezekkel a könyvkivonatokkal nyert adatok *alapján* (mint ez a XVIII. alattiakból kiderülni fog) *vezeti* azokat a saját könyveit, melyeknek segélyével a miniszterek és az ezek alá rendelt utalványozó hatóságok által szerkesztett és beküldött *tárcza-zárószámadásokat* (évi pénzkezelési kimutatásokat) megvizsgálja, megbírálja. Mint a két következő lapon bemutatott ilyen zárószámadás igazolja, ez nem egyéb, mint a *tárczakönyvek úgy utalványozási, mint teljesítési oldalainak*, egy kimutatásba *összefoglalt kivonata*. Ez tehát függélyes hasábokban magában foglalja: 1. a tételek (vyszintes hasábok) *sorszámát* és 2. a kivonatolt tárczakönyvek *számláinak* neveit; 3. a folyó évi *kezdő hátralékokat*; 4. ezeknek a folyó évben beállt változásait, és az ezek folytán 5. helyesbített kezdő hátralékot; 6. a *folyó utalványozást*; 7. az 5—6-ot együtt, mint a teljesítésre váró jogok összegét és az ebből 8. pénztárilag *leróttakat*; 9. a *végző hátralékot*. Lássuk ezeket egyenként.

1. 2. A két első hasábot illetőleg tudni kell, hogy zárószámadást tárczakönyvenként, nem csak a bödzsetszerű, hanem úgy a *külön* törvényes felhatalmazáson, mint a bödzset keretén *kivül* álló minden gazdálkodásról szerkesztenek. És hogy az utóbbiak tartalmát azokba a bödzsetszerű zárószámadásokba *veszik fel* tételenként és külön-külön összegezve, a melyekbe ha bödzsetelve lettek volna, természetüknél fogva tartoznának. Az igazgatóhatóságok mellé rendelt számtartóságok által szerkesztett ilyen zárószámadásokat aztán a miniszteri számtartóságok, saját hasonló számadataikkal egyesítik, s így minden tárczabirtokosnak, mindennemű gazdálkodásáról, tételenként és külön is zárószámadást csinálnak, s küldenek be minden május végéig az állami számvevőszéknek.

3. A mint a tárczakönyvek számláinak tartozási illetőleg követelési (utalványozási) oldalain (286—7. lap) legelől, a mult évről átjött végző hátralékok tételenként találhatók: úgy a tárcza-zárószámadásban is, legelől ezek a *kezdő hátralékok* foglalnak helyet.

4., 5. A kezdő hátralékoknak az év folyamán való változtatását, *helyesbítését* szükségessé teheti: *a)* a számtartás körében tavaly ejtett (akár csak: toll-) hibának a kiigazítása; *b)* a tavalyi rendelkezésnek az idén visszahatólag való megváltoztatása (pl. elengedés, elévülés, behajthatlanság stb. folytán); *c)* a számadási térítmények kompenzatiójában és hátralékaiban, az idén mutatkozó változás; *d)* hátralékoknak más gazdasági ágakhoz való átutalása. Mindezekben az esetekben a hátralékok szaporodását és apadását, esetleg megszűnését, lehetőleg az erre vonatkozó okmányok csatolásával, a tárcza zárószámadásnak egy *külön mellékletén* részletezni és ebben úgy a változás jogcímét, az intézkedő rendelet adatait, s netán »rendeletre« történt bejegyzését: mint a változás megítélésére szükséges minden körülményt elő kell adni.

6. Ezen hasáb *végösszegének* meg kell egyezni: az azon utalványozási évről szerkesztett *utalványozási jegyzék végösszegével* (123. §. 404—5. lap). Mert ha az utalványozási jegyzékbe minden utalványt, mely a főkönyvben előfordul, helyesen bevezetünk és minden megszüntetést, mely arra az évre kiadott utalványt vont vissza vagy változtatott meg, az utalványozott összegből szabályszerűen levontunk: akkor az utalványozási 15 hónapról szerkesztett 15 utalványozási jegyzék végösszege, szükségképen egyezni fog, a tárcza-zárószámadás ugyancsak 15 hónapról szóló utalványozási hasábjának végösszegével. Ez által ezek egymás helyességét igazolják. Ha azonban e között a két összeg között *különbség* mutatkozik, akkor ez egy 16-ik utalványozási jegyzékben, még pedig ha keveslet van: mint utalványozás, ha pedig többlet van: mint megszüntetés pótlendő. Vagy pedig a különbözet okát a tárcza-zárószámadásban kell felkeresni és itt helyesbíteni. A folyó *bevételei* utalványozásban év közben törült összegeket, a kezdő hátralék helyesbítése módjára (4—5.) *részletezni* kell. Ez által az utalványozásnak ez a számadása netto lesz; mert a kiadási térítmények már az utalványozási jegyzékekben, a bevételek pedig itt külön mellékletben kompenzáltatnak.

7. 8. A 7. további értelmezésre nem szorul, hanem a 8.-ról megjegyzendő, hogy a mely számtartóság a második félévre is készít lerovási kimutatást (124. §.), az a lerovási adatokat onnan

1	2	3		4		5		6	
Tételszám	Költségvetési rovatok	Hátralék a mult év végével		Szaporo- dás vagy apadás		Helyesbített hátralék		Folyó utalványozás	
		a r a n y - , e z ü s t - é s							
Kiadás.									
Személyi járandóságok.									
1a)	Fizetések.....	43	65	—	08	43	57	37,682	—
1b)	Fizetési előlegek.....	—	—	—	—	—	—	1,312	82
2	Lakpénzek.....	—	—	—	—	—	—	5,260	—
3	Bérek és ruha-átalányok	138	—	1	40	136	60	18,252	20
4	Napi díjak.....	44	80	—	—	44	80	1,916	—
5	Jutalmak és segélyek..	220	—	—	—	220	—	5,000	—
	Összeg....	446	45	1	48	444	97	69,423	02
Dologi kiadás.									
6	Haszonbérletek.....	1,033	34	58	—	983	34	10,954	17
7	Utazási és átköltözési költségek.....	316	82	—	—	316	82	2,386	34
8	Épületfentart. költségek	2,121	22	34	—	2,087	22	8,312	96
9	Irodakezelési költségek.	362	81	1	55	361	26	4,594	22
10	Büntárgyalási költségek	10,012	65	171	30	9,841	35	7,892	16
11	Kármentesítések.....	2,454	74	—	—	2,454	74	28,827	—
12	Különféle kiadások....	4,362	40	11	06	4,351	34	5,036	41
13	Fuvarozási költségek..	89,290	41	259	85	89,030	56	386,793	49
14	Eladási járandóságok..	20,585	88	402	72	20,988	60	1.232,144	89
15	Jövedéki visszatérítések	4,582	17	484	80	4,098	37	175,738	05
16	Biztosítékok.....	—	—	—	—	—	—	25,952	26
17	A határvám-hivatalok- nál 4 tiszt és 4 szolga fizetésének térítménye	—	—	—	—	—	—	71	40
	Összeg....	135,123	44	1,012	56	134,513	60	1.888,703	35
	Összesen...	135,569	89	1,014	04	134,958	57	1.958,126	37
1	Megtérítendő előlegek .	—	—	—	—	—	—	23,520	04
2	Idegen pénzek.....	3,140	20	—	—	3,140	20	16,581	34
	Összeg....	3,140	20	—	—	3,140	20	40,101	38
	Együtt....	138,710	09	611	32	138,098	77	1.998,227	75
Bevétel.									
1	Eladás belföldön.....	1,761,164	21	4,158	22	1.757,005	99	61.663,845	95
2	Biztosítékok (edényekért)	—	—	—	—	—	—	4,980	29
3	Beviteli és termelési en- gedély-illetékek.....	224,433	25	1,359	80	223,073	45	790,208	68
4	Kivitelre eladott nyers dohányért.....	—	—	—	—	—	—	990,133	91
5	Dohánygyártmányok el- adása Bosznia részére	—	—	—	—	—	—	82,694	90
6	Másféle bevételek.....	299,156	14	85,266	50	213,889	64	929,005	41
7	Bérelőleg-térítmény....	79	96	—	—	79	96	—	—
8	Fizetési előleg-térítmény	1,233	28	—	32	1,232	96	1,312	82
	Összege....	2.286,066	84	90,784	84	2.195,282	—	64.462,181	76
1	Idegen pénzek.....	—	—	—	—	—	—	16,581	34
2	Megtérítendő előlegek..	476	43	—	—	476	43	23,520	03
	Összeg....	476	43	—	—	476	43	40,101	37
	Együtt....	2.286,543	27	90,784	84	2.195,758	43	64.502,283	13
Ingó államvagyon ...									
		—	—	—	—	—	—	—	—

7		8		9		10
Összes illetőség		Lerovás együtt az első és második félévről		Hátralék a folyó 1905. év végével		Észrevételek
folyó pénzérték						
37,725	57	37,682	05	43	52	
1,312	82	1,312	82	—	—	
5,260	—	5,260	—	—	—	
18,388	80	18,294	80	94	—	
1,960	80	1,897	60	63	20	
5,220	—	5,220	—	—	—	
69,867	99	69,667	27	200	72	
11,937	51	10,633	33	1,304	18	
2,703	16	2,545	64	157	52	
10,400	18	6,766	56	3,633	62	
4,955	48	4,362	66	592	82	
17,733	51	7,330	28	10,403	23	
31,281	74	30,184	76	1,096	98	
9,387	75	9,003	37	384	38	
475,824	05	362,370	33	113,453	72	
1.253,133	49	1 235,922	19	17,211	30	
179,836	42	173,588	23	6,248	19	
25,952	26	25,952	26	—	—	
71	40	71	40		—	
2.023,216	95	1.868,731	01	154,485	94	
2.093,084	94	1.938,398	28	154,686	66	
23,520	04	23,520	04	—	—	
19,721	54	16,689	51	3 032	03	
43,241	58	40,209	55	3,032	03	
2.136,326	52	1.978,607	82	157,718	70	
63.420,851	94	61 637,317	26	1.783,534	68	
4,980	29	4,980	29	—	—	
1 013,282	13	773,354	14	239,927	90	
990,133	81	990,133	81	—	—	
82,694	80	82,694	80	—	—	
1.142,895	05	900,990	17	241,904	88	
79	96	53	88	26	08	
2,545	78	1,309	17	1,236	61	
66.657,463	76	64 390,833	52	2 266,630	24	
16,581	34	16,581	34	—	—	
23,996	46	2,947	29	21,049	17	
40,577	80	19,528	63	21,049	17	
66.698,041	56	62.410,362	15	2.287,679	41	
—	—	—	—	—	—	

készen veszi át a zárószámadásba és hogy ezen hasáb végösszegének *egyezni* kell, az azon év negyedeiről szerkesztett, megállapítási kimutatások végösszegével (124. §. a.)

9. A lerovásnak végül az utalványozással való összehasonlítása alapján megismerjük a *végző hátraléket*, mely a jövő évi tárcza-zárószámadásban, mint *kezdő* hátralék szerepel. A végző hátralékban benne vannak a *fentartott* (lekötött) hitelösszegek is. Ezeket az észrevételhasábban az igazi hátralékoktól évenként és tételenként részletezve el kell választani. A fentartott második év végével pedig mint *elévülteket*, törlendőknek kell kimutatni. A mint ezekből látszik, a tárcza-zárószámadás nem csak a »kezelés«-t, vagyis: lerovást, hanem az ennek alapul szolgáló jogszolgáltatást, utalványozást is és a mindkettőnek előzményül és következményül szolgáló kezdő és végző hátraléket is magában foglalja, úgy hogy a pénzkezelési kimutatás közkeletű elnevezése helyett, azt méltán nevezzük: *tárcza-zárószámadásnak*.

Hogy a tárcza-zárószámadás mindazokat az adatokat szolgáltatassa, a melyek az eddig tárgyalt könyvkivonatokban nem foglaltatnak és a melyek pedig az *állami* zárószámadás fölépítéséhez szükségesek: a zárókimutatáshoz külön következő *mellékleteket* kell csatolni. 1. A kezdő hátralék (124. §. 4. 5.) és 2. folyó bevételi utalványozás változásait részletező és *indokoló*, éppen most (6.) említett kimutatásokat. 3. *Összehasonlító* kimutatását, a bödzsethitelnek a tárcza-zárószámadás szerint való utalványozással: hogy a mutatkozó különbözetek, nevezetesen a bevételek kimaradása, vagy a kiadási hitel áthágása kideríttessék és indokoltassék. Ezt az összehasonlítást magában a tárcza-zárószámadásban is meg lehet tenni, ha abban a bödzsethitelek felsorolására, a 9. és 10. hasáb közé egy új hasábot nyitunk. 4. Az átfutó kezelésében netán mutatkozó *hátralékokat* és függő tételeket részletező és indokoló kimutatást. Ezek a hátralékok és függő tételek (120. §.), az állami cselekvő és szenvedő vagyonnak alkatrészét képezik, s így az állami leltárban nyernek kifejezést és az állam vagyonmérlegére befolyást gyakorolnak. Ezért létrejövetelüket és legombolyításukat az állami számvevőszék külön ellenőrzés tárgyává teszi (120. §.) 5. Az illető gazdasági ágban levő ingó és ingatlan állami vagyonról szerkesztett *tárczaleltárt*. Ezekből szerkeszti az állami számvevőszék, az állami zárószámadás egyik részéül az állami leltárt, melyről a XVIII. alatt szólnak.

Végül megemlítjük, hogy a házi pénztárakkal bíró és rovat-számadást vezető intézetek tárcza-zárószámadásában, a költségvetési (jelen §. 1—2. pontja alatt tárgyalt) számlák eredményén kívül, a kezdő és végső pénzmaradványokat is ki kell mutatni.

XVIII. ÁLLAMI ZÁRÓSZÁMADÁS.

126. Az állami számvevőszék jogai és könyvei.

(Állami számvevőszék számtartása, 1—3, utalványozás, lerovás, adósságok, számszerűség, szabályszerűség, *a—g*, érdemileg, iratok, számtartóságok, vagyonkezelők, felvilágosítás, minisztertanács, hitelnyilvántartás, költségjog, állami zárószámadás, jelentés, határidő, minisztertanács, elnök, tárgyalás, ülés, 1—7 könyv.)

Azok után, a mit eddig és főleg a 62. §-ban elmondottunk, egyenesen arra térhetünk át, hogy a kormány gazdálkodásában, nem csak az állami bevételek és kiadások, hanem még az állami gondozás alatt álló *közalapok* és az állami segélyben részesülő *közintézetek*, valamint a felvett és felveendő függő és állósított *államadósság* is, *mind* az állami számvevőszék számtartása alá tartoznak. Ennek meg kell győződni 1. az *utalványozásoknál*: hogy ezek az államköltségvetési törvénynek megfelelőleg adatnak-e ki? a kiadások nem haladták-e fölül az engedélyezett összegeket? nem fordult-e elő törvényellenes átruházás? 2. a *lerovásnál*: minden számadás a számviteli rendszer szerint kellően igazolva van-e? 3. az *államadósságoknál*: a törvények rendeletei minden irányban megtartatnak-e?

A számvevőszéknek ebben az irányban való működésénél következő jogai vannak. *a)* Eljárása nemcsak a számszerinti helyes-ségre terjed ki, hanem a gazdaság *szabályszerűségét*, tekintettel a törvényekre, jogerejű szerződésekre és a közigazgatás különböző ágaiban tényleg fennálló szabályrendeletekre: *érdemileg* is megbírálja. *b)* Ebből a célból úgy a miniszteriumok, mint az ezeknek alá-rendelt hatóságok és számvevőségek kötelesek *minden szükséges okiratot*, számadást, kimutatást, könyvkivonatot, stb. az állami számvevőszék kérésére, a mennyiben ez a gazdaság vitelét nem akadályozza, megküldeni. *c)* Az állami számvevőszék nemcsak ezeket vizsgálja meg, hanem a *számtartóságok* ügykezelését, könyveit, s minden nyilvántartását bármikor megtekintheti, megvizsgálhatja. *d)* Az illető miniszter előleges értesítése mellett a készpénz és

hitelügyi *pénztárakat*, értékpapir- és anyagkészleteket, raktárakat stb. ugyancsak saját tisztviselői által, a helyszínén bármikor megvizsgáltatja, leltároztatja. Ezen az úton nemcsak a számtartási és a kezelés rendjének fentartásáról, valamint az eljárás czélszerűségéről és egybevágó működéséről, hanem a rendelkezésére bocsátott adatok, számadások, kimutatások, stb. helyességéről is meggyőződik.

e) Ha a vizsgálat folytán az érvényben álló számtartási és gazdálkodási elvektől és rendszabályoktól bármi tekintetben eltérést tapasztal: *felvilágosítást* kér az illető minisztertől. Ha ez a felfedezett helytelenségeket el nem oszlatja: az állami számvevőszék az összes ügyiratokat észrevételei kíséretében, a miniszterelnök útján a minisztertanácsnak küldi meg. f) Ugyancsak a minisztertanácsnak megküldi minden évnegyedben minden egyes tárczáról, az utalványozási jegyzékek alapján szerkesztett költségvetési *hitel nyilvántartást* is, melyet a minisztertanács tárgyal és határozatát a számvevőszékkel írásban mindig közli. g) Ezenkívül minden évnegyedről, az évnegyedet követő második hónapban, az illető érdekelt miniszter előzetes értesítése mellett, a minisztertanács útján az országgyűlésnek jelentést tartozik tenni, minden *bödzsetjog-ellenes* utalványozásról. h) Végül pedig a számvevőszék minden *szeptember elejére*, a megelőző évre vonatkozó *állami zárószámadást* elkészíti. Ezt időközben szerzett számviteli tapasztalatairól szóló *jelentésével* együtt a minisztertanácssal közli. A zárószámadást a minisztertanácsnak erre és a jelentésre vonatkozó határozataival együtt, a miniszterelnök terjeszti az országgyűlés elé, melynek kívánatára az állami számvevőszék iratait bármikor bemutatni tartozik.

Mindezeket az ügyeket minőségök szerint az állami számvevőszéknél: vagy elnökségileg, vagy pedig az ügyosztályokban, vagy végül tanácsülésben tárgyalják. A tanácsülés tagjai az elnökön (alelnökön) kívül a számvevőszéki tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok. Az elnök, ha czélszerűnek látja, a számvevőszék más tisztviselőjét is meghívhatja a tanácsülésre. Az ülésekről jegyzőkönyvet vezetnek, melyhez az elnök személyes határozatától netalán eltérő külön vélemény és indokolás is melléklendő.

A számvevőszék feladatai megoldhatása czéljából a következő könyveket vezeti: 1. az állami *főkönyvet* (rovatkönyv) egyszeres kincstári rendszerben és ugyancsak 2. az állami *főkönyvet* kettős (kereskedelmi) rendszerben; 3. az *utalványozási* könyvet, melyben a költségvetési törvényben megállapított hitelek rovására

történt utalványozások, fejezetek, czímek és rovatok szerint nyilván-
tartatnak; 4. az ingó és ingatlan államvagyon *leltárkönyvét*; 5. az
államadósságok és fémváltópénz nyilvántartási könyvét; 6. az állami
tisztviselők és szolgák, s ezek özvegyeinek és árváinak évi *nyug-
díjai*, kegydíjai s a nevelési pótlékok egyénenkénti nyilvántartását és
a másnemű nyugalmi ellátások sommás nyilvántartási könyvét; 7.
saját költségeit illető fő- és számfejtő-könyveket. Lássuk ezeket a
könyveket egyenként.

127. Az egyes és a kettős rendű állami főkönyv.

(Tárcza, adatok, rovatok, kettős, tényezők, termelő, ellentétes, egy irány,
második, tévedés, kényszerhelyzet, elnevezések, külön számlák, előmérleg,
átfutók, részletesen: utalványozás és teljesítés, teljesítés és utalványozás,
sommásan: teljesítés és utalványozás, utalványozás és teljesítés, párhuzam-
osan és keresztben, alakzat, adatok, pénztárkönyv, különbség, beruházás.)

A könyvvitelről mint a számtartás nevezetes részéről, az eddig
(II., V., XI., XII., XVII. alatt) elmondottak után csak arra mutatunk
rá, hogy az *egyes* rendszerben vezetett állami főkönyv (rovatkönyv)
nem egyéb, mint az egész állami gazdaságról, a *tárczakönyvek* mód-
jára kincstári rendszerben vezetett főkönyv, a mely utalványozási
adatait a bevételre: a tárczazárószámadásokból, s kiadásra: az
utalványozási jegyzékekből meríti. Azért nevezik *rovatkönyvnek* is, mert
a tárczakönyvekhez hasonlóan legalább is annyi és olyan számlája
van, a milyen és a hány *rovata* van a költségvetési törvénynek.

A mi pedig az ú. n. *kettős* rendszerű állami *főkönyvet* illeti: a
24—38. §§-ban elmondottak után nem szükség bizonyítanunk, hogy
az állam főkönyvének kettős rendszer szerint való vezetésére, az
államgazdaság természeténél fogva tényezőket nem szolgáltat; mert
a termelő gazdasági ágakat kivéve, az államgazdasági események
létrejöttének legtöbb esetben, közvetetlen oka és eredménye nem a
szolgáltatás és ellenszolgáltatás, hanem a jog, törvény és rendelet.
Ez az egyes gazdasági esetekre vonatkozólag, az utalványozásban
megállapítatván: a teljesítésben illetőleg lerovásban végrehajtást
nyer. A jog és teljesítés tehát *nem* ellentétes, hanem *ugyanazon egy
irányú* mennyiségeknek adnak létet, s így a tartozással és követe-
léssel semmi szín alatt nem azonosíthatók. Más szóval: ezeknél
hiányzik a második feljegyzésre alkalmas és szükséges ellenszolgá-
latás; mert rendszerint csak mint szolgáltatások jönnek létre.

Az állam főkönyvének tehát a kettős rendszer szerint való

vezettetése, törvényhozásunk részéről határozottan tévedés, melynek az állami számvevőszék kényszerhelyzetében, egész jóakarattal úgy tesz eleget, hogy *kettős* rendszerű *elnevezések* alatt vezeti egyszeres, vagyis: kincstári rendszerben az államnak ezt a második főkönyvét. Így: a kincstári felfogásnak megfelelőleg (és a kettős rendszer alapelveivel teljes ellentétben) *külön* főkönyvet vezet (mert a dolog természeténél fogva: kénytelen vezetni) a bevételek és külön a kiadások számára. Ezek a könyvek a költségvetés rendes címeinek és átmeneti, valamint beruházási (rendkívüli) fejezeteinek megfelelő *részletes* számlákkal birnak, mely számlák azután az egész állami háztartás eredményét felölelő, kezdő és végző *átalános* számlákkal záródnak.

Az állami főkönyv *előmérlege* a múlt évről maradt cselekvő és szenvedő vagyonért követel, illetőleg tartozik, a költségvetés egyes címeit és fejezeteit képviselő részletszámláknak. Meg kell jegyezni, hogy az egyes tárczák keretén belől átfutó tételek miatt, fordulhat elő a bevételi számlákon is szenvedő, s a kiadásiakon is cselekvő hátralék. A *bevételi* számláknak tartozási oldalán, a kezdeti cselekvő vagyon után, a folyó utalványozás és a követel oldalán, a kezdeti szenvedő vagyon után, a teljesítés van könyvelve. A *kiadási* számláknak tartozási oldalán, a kezdeti cselekvő vagyon után a teljesítés és a követel oldalán, a kezdeti szenvedő vagyon után az utalványozás van könyvelve. Tehát az a felfogás érvényesül, hogy a bevételi számlák *tartoznak* a bevett *jogokért* és *követelik* az ezek alapján létrejött *lerovást* a kiadási számláktól, a melyek aztán *tartoznak* az ezektől átvett *lerováért* és *követelnek* a lerová kiszolgáltatását megállapító *utalványozásért*. Továbbá a bevételi számlák folyó tartozásáért, vagyis: az utalványozásért, az eredmény-mérleget képviselő *jövedelmi* mérleg: sommásan követel és a folyó követelésért, vagyis: a teljesítésért, a *pénztári mérleg*: sommásan tartozik. A kiadási számlák folyó tartozásáért, vagyis: a teljesítésért, a *pénztári mérleg* sommásan követel és ugyanama számlák követeléseért, vagyis: az utalványozásért, a jövedelmi mérleg sommásan tartozik. Valamennyi számla *végül* a kettős könyvvitel ismertetésénél előadott módon, az *utó-* illetőleg *előmérleg* számlával záródik.

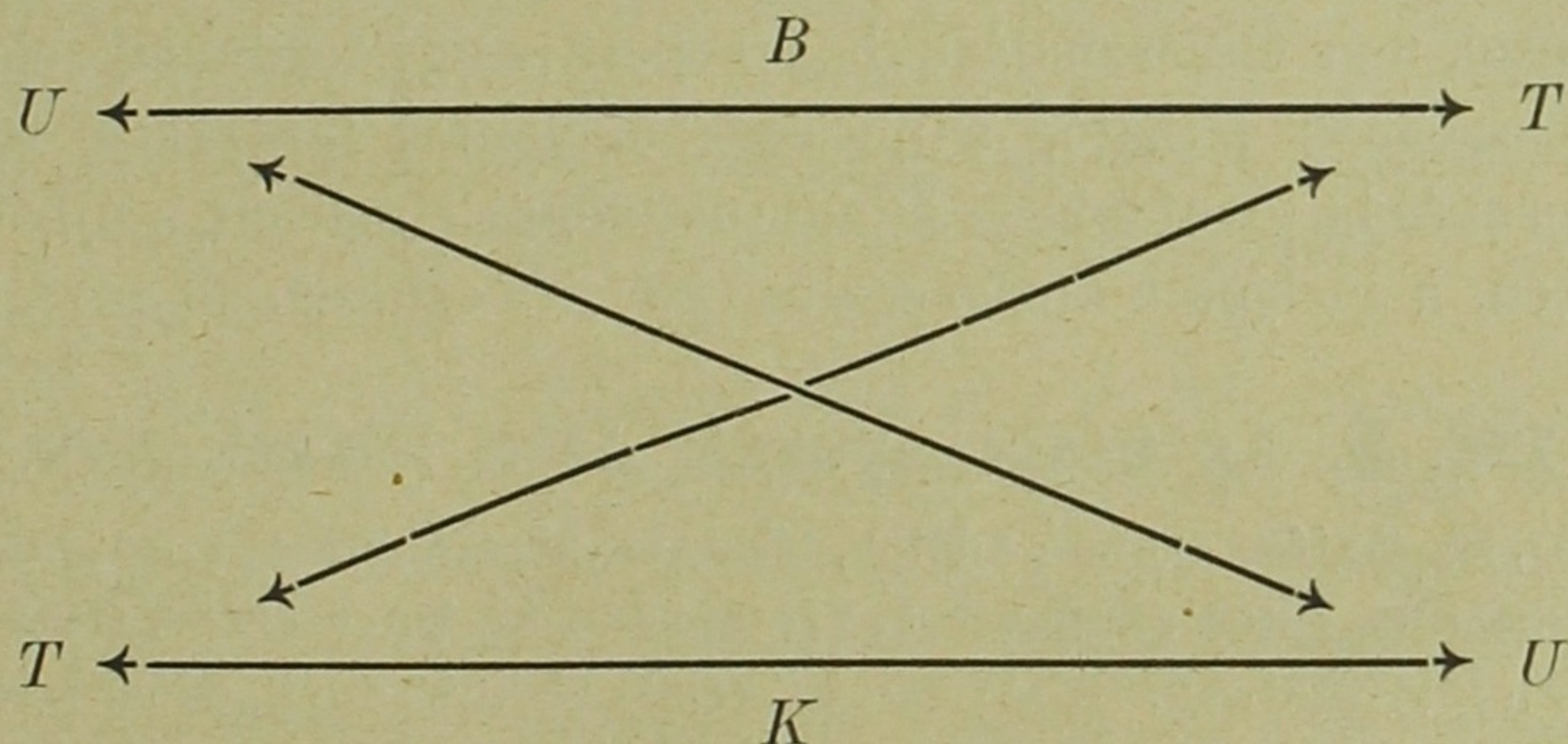
Ezek szerint az állami kettős főkönyvben, a bevételekért és kiadásokért, nem (mint a kettős rendszer természete ezt parancsolja) az ellentétes másik gazdasági ág tartozik illetőleg követel. Nem: mert ilyen másik, második ág az államgazdaságban (ismételjük:

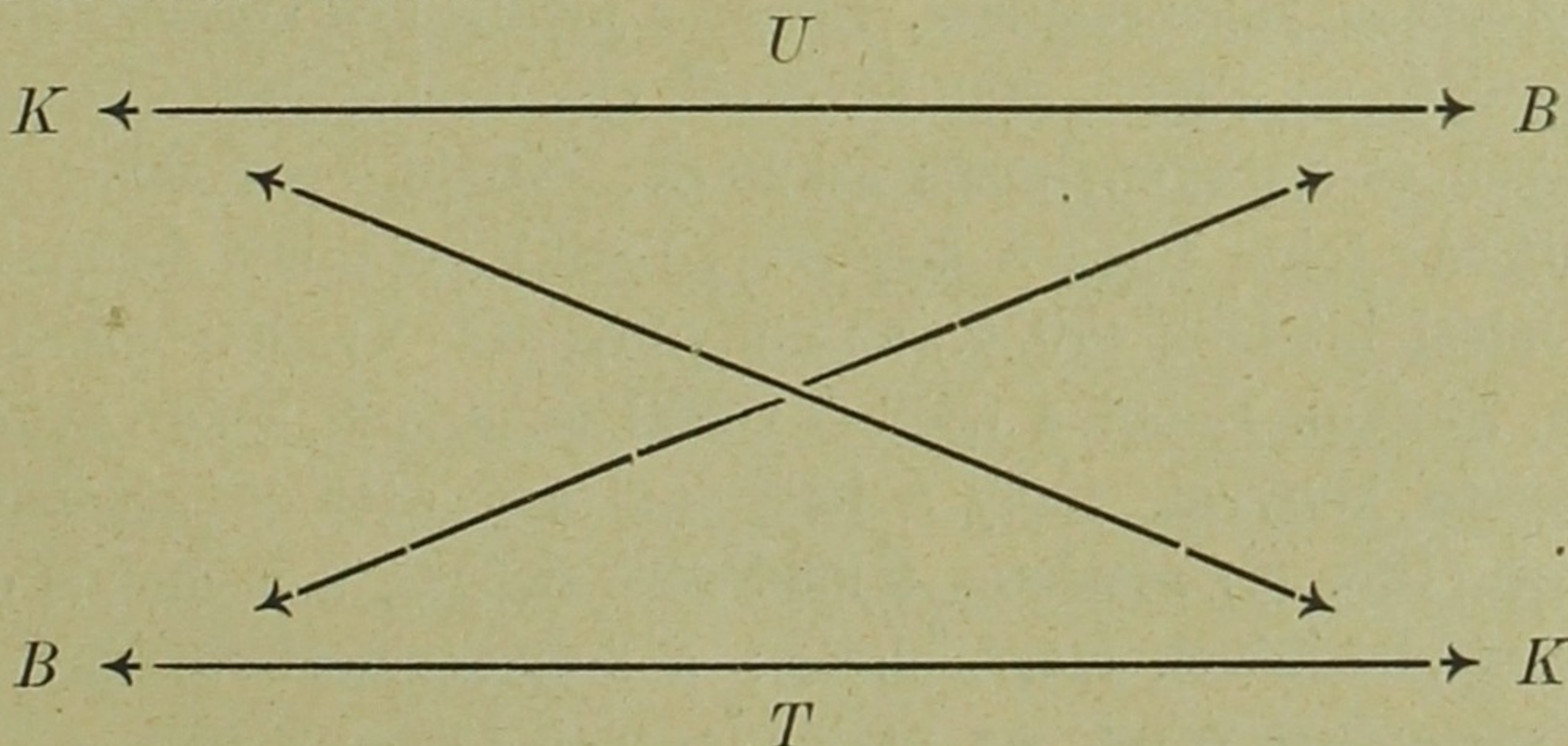
kivéve a termelő gazdasági ágakat) nincs. Hogy azonban a kettős rendszernek alakilag elég legyen téve, a részletes számlákkal két sommás számlát, a jövedelmi és a pénztári mérleget állították szembe. Pedig ezek közül természeténél fogva, egyik sem ellentétje a részleges számláknak. Sőt mindkettő azonos e számlákkal; mert a jövedelminek nevezett számla nem más, mint sommás *utalványozási*, (*előírási*), a pénztárinak nevezett pedig nem más, mint sommás *lerovási* (teljesítési) számla.

Egyébiránt az állami (ügynevezett) kettős főkönyv könyvelési rendszere röviden úgy fejezhető ki, hogy a részletszámlákon: a bevételt és kiadást párhuzamosan, az utalványozást és teljesítést keresztben könyvelik; a sommás számlákon pedig: a bevétel és kiadás keresztben s az utalványozás és teljesítés párhuzamosan van könyvelve, úgy hogy ellentétes mennyiségek szembeállítása legfeljebb a sommás számláknál állapítható meg. Ha a bevételt *B*-vel, a kiadást *K*-val, az utalványozást *U*-val, a teljesítést *T*-vel jelöljük: akkor a kettős rendszerű állami főkönyvnek, ezt a párhuzamosan és keresztben való vezetését következő alakzattal lehetne kifejezni.

A részletes számláknál:

A sommás számláknál:

Ez az állami főkönyv is, úgy mint az előbb tárgyalt egyes rendű másik állami főkönyv, a bevételi utalványozást a tárczazáró-számadásokból, s a kiadásiakat az utalványozási jegyzékekből meríti. A teljesítési adatokat első fél évre a kezelési (lerovási) kimutatásokból, másodikra a tárczazárószámadásokból nyeri. Ezeket az adatokat azonban, előbb egy u. n. *pénztárkönyvbe* gyűjtik oly czélból, hogy (mint a kidolgozott kettős könyvelési harmadik példánkban, a napló pénztári hasábjának összegeit a 115. lapról a 117. lapon levő pénztári számlán sommásan könyveltük: úgy ebben az állami főkönyvben is) a pénztári eredményt ebből a *gyűjtőkönyvből* félévenként sommásan könyveljék. A pénztárkönyvet is a költségvetési törvény berendezésének megfelelő részletezéssel vezetik, s minthogy csak lerovási, teljesítési, tehát csak naplószerű adatokat tartalmaz: ezért még (helytelenül) *főnaplónak* is szokták mondani.

Az egyes és kettős rendű állami főkönyvek közti különbségül lehet végül azt tekinteni, hogy míg a kincstári (egyszeres rendű) főkönyvben az állami bevételek és kiadások, törvényes származásuknak és céljuknak megfelelő összegekben, rovatonként részletezve fordulnak elő: addig a kettősrendű főkönyvben a bevételek így, de a kiadások már felhasználásukhoz képest is úgy fordulnak elő, hogy külön összegben látható, a mi ezekből leltári tárgyakra fordítva, mint beruházás tovább is az állam tulajdonába maradt, s újból külön összegben, a melyek a közigazgatás céljaira teljesen elhasználtattak.

128. §. Az utalványozási és a leltárkönyv.

(§§. leltár, §§. raktár, azonos, adatok, tárczaleltár, szakleltár, mintázat, 1—10., a—d, kiigazítás, átadás, okmányok, gyarapodás, ár, fogyatkozás, eladás, selejtezés, kár, tatarozás, kopás, kivétel, felosztás, haladás, új, apadási kimutatás.)

1. A 62. §. szerint a kormány ellenőrzésének joga és kötelessége: az országgyűlés feladata. Ebben a jogában és kötelességében az országgyűlést az állami számvevőszék számtartásával (számot *vesz* a kormánytól és a törvényhozás számára: számot *visz*) támogatja. Ez a számtartás tehát főleg a kormányzó minisztereknek feladatára: a költségvetési hitelnek (70. §.) az utalványozás (X) által való igénybe vételére irányul. Ebből a czélból vezeti az állami számvevőszék az *utalványozási* könyvet, mely a havi utalványozási és megszüntetési jegyzékek (123. §.) részletes felölelésére szolgál, s a melyet e jegyzékek berendezésének megfelelőleg: a költségvetési törvény szerint való *részletezéssel* vezet. Az utalványozási főkönyv még az állami

számvevőszék által évnegyedenként (120. §. f) a minisztertanáccsal közlendő hitelnyilvántartás előkészítésére is szolgál.

2. Azokhoz, a mit a 17. és 63. §-ban a leltárról és 92, 107, 114, 121, 125. §§-ban a raktári számtartásról elmondottunk, még azt tesszük, hogy az *állami leltárkönyv* berendezése és tartalma azonos a 63. §-ban ismertetett állami leltár berendezésével és tartalmával. Adatait a készpénzre, értékpapírokra, állami követelésekre és adósságokra, valamint a cselekvő és szenvedő hátralékokra nézve, a már tárgyalt idő- és cím szerinti (napló és könyv) számadásokból veszi, illetőleg újítja meg. Ellenben az ingatlanokra, természetményekre, anyagokra, szerekre és eszközökre vonatkozó adatait, a tárczazáró-számadásokkal a különböző számtartóságoktól beérkező tárczaleltárakból (125. §. 412. lap 5.) meríti. Ezek újból a saját, valamint az alárendelt hatóságok és hivatalok által helyi, kerületi, fő, segéd stb. néven nevezett különféle szakleltárakon alapulnak s a 420. lapon (csak tájékozásul) bemutatott hasábzattal bírnak. E szerint a leltárak, s így a leltárkönyv is minden csoportban kimutatja: az 1—4. vagyis leltári és törzskönyvi tételszám] és tárgyhasáb, valamint a község neve (a hol az ingatlan fekszik) után, 5. a vagyonnak mult évi végső értékét, 6. és 7. ennek idei helyesbítését, 8. idei gyarapodását, 9. a. 7. és 8. alattit együtt, 10. idei fogyását és 11. mindezek folytán a vagyonnak a számadási év végén mutatkozó értékét, s végül 12. az észrevételeket.

a) Téves adatok kiigazításánál és oly esetekben, a midőn a vagyont képező tárgyak részben vagy egészben, egyik hatóságtól vagy hivataltól a másiknak adatnak át: a mult év végével kimutatott tárgyak és értékük, a kimutatás második hasábjának alkalmazásával, *szaporodásba vagy apadásba* irandók. Az »észrevételek« hasábjában meg kell jegyezni, hogy mennyiben irányul az, téves kimutatás helyesbítésére, s mennyiben valamely más, tüzetesen megjelölendő gazdálkodási ágtól, címtől történt átvezetésre. Az utóbbi esetben az erre vonatkozó okmányokat csatolni kell. b) Minden kiadás, mely ingó vagy ingatlan vagyon megszerzésére fordíttatik, *vagyoncserét* képez, s ezért az erre utalványozott összeget, mint a vagyonnak a beszerzett tárggyal és ennek vásári árával való *gyarapodását* kell a leltárban kimutatni. Az észrevételi hasábban megérintendő, hogy mely költségvetési elszámolásban foglaltatik a beszerzési ár. c) A leltári kimutatásban felvett vagyont *fogyatkozás* érheti: eladás, avagy (használás miatt bekövetkező) kiselej-

tezés, s végül elemi csapás által. Az első esetben az eladási ár elszámolására, a másodikban a selejtezési rendeletre avagy mindkettőre kell hivatkozni. Az elemi károkat pedig részletesen kell ismertetni. *d)* Az értéket a *tatarozási* költségek czímén nagyobbra, vagy kopás czímén kisebbre tenni nem szabad. Utóbbi tekintetben *kivételek* az olyan gazdasági ágak, melyeknek tiszta jövedelme részben vagy egészben felosztásra kerül. Ezeknél az akár műszaki használas, akár új berendezés folytán egészen vagy részben használaton kívül helyezett tárgyakat és ezek értékét törülni, s külön *leltár-apadási kimutatásba* részletezni és indokolni kell. (Pénzügyi Közlöny 1902-iki 19. sz.)

129. §. Az állami számvevőszék más könyvei.

(1—3, A—C, szerződések, szabályok, történet, kezelés, *a—d*, megvizsgálás, *α—δ*, fémváltópénz, pénzverő, nyugdíjtablázat, saját.)

Az állami számvevőszéknek már felsorolt hét könyve közül az előző két §-ban a négy első könyvet tárgyaltuk. Most még a más hármat kell megismernünk.

1. Az *államadósságok* nyilvántartására szolgáló könyvhöz, az állami számvevőszék a pénzügyminisztertől szerzi meg az adatokat. Ez a miniszter közli vele: *A)* az államadósságokra vonatkozó szerződések és megállapított eljárási szabályokat; *B)* az egyes hitel műveletek létrejöttének kezdettől végig való oly történelmi leírását, mely az illető hitelművelet minden jelentékeny mozzanatát, az odavágó ügyiratokra való hivatkozással tartalmazza. Ehhez a leíráshoz, a törlesztési vagy kisorsolási tervek hiteles másolatának és a kibocsátott hitelpapírok mintáinak (fehér lap, üres lap) mellékelve kell lenniök. *C)* Azokat a kimutatásokat, melyek az állami hitelpapíroknak kezeléséről, még pedig ezeknek: *a)* kinyomatott mennyiségéről, de *b)* a közönség kezébe még ki nem bocsátott készletéről, *c)* törlesztésük céljából időnkint megejtett sorsolásaik eredményéről, *d)* forgalomból való bevonásukról szóló adatokat tartalmazzák.

Eme közlemények alapján a számvevőszék megvizsgálja: *α)* hogy a kibocsátás a törvény által megengedett módon és összegben történt-e? s a törvényben esetleg megállapított pénzösszeg a kibocsátott hitelpapírokért befolyt-e? *β)* hogy a törlesztés a megállapított sorsolási stb. terv szerint eszközöltetik-e? *γ)* hogy a kötvénykészletben az át-, össze- és szétírás folytán létrejövő változások fedezik-e

egymást? δ) hogy az államadóssági fő- és segédkönyveket az illető tárczaszámvevőség pontosan vezeti-e?

Az állami számvevőszék feladatai közé tartozik az időnként vert és forgalomba bocsátott *fém-váltópénz* mennyiségét is ellenőrizni: hogy eme pénznemek kiveretésénél megtartattak-e a törvényes intézkedések? s hogy a vert fém-váltópénz összege nem haladja-e meg a törvény által meghatározott összeget? Az erre szükséges adatokat az állami számvevőszék a pénzügyminiszter nevében a körmöczbányai pénzverde által évnegyedenként szolgáltatott (a hivatalos lapban is közzétett) kimutatásokból veszi, s fémváltópénz nyilvántartási könyvében tartja rendszeresen nyilván. Az egészről pedig évenként zárszámadási jelentésében nyilatkozik a törvényhozás előtt.

2. Mint már (123. §. 1.) említettük, a nyugalmi ellátásokra vonatkozó utalványozási jegyzékeknek, minden tételéhez az illető nyugdíjazottnak szolgálati ellátási táblázatát kell mellékelni. Ennek a táblázatnak mindazokat az adatokat magában kell foglalnia, melyek a nyugalmi ellátás kiszabott összegét indokolják. A számvevőszék az összes állami nyugellátásban részesülőkről vezetett *nyugdíj-könyvében*, ezeket az adatokat és összegeket tartja nyilván. Felvilágosítást kér tehát minden esetben az illető minisztertől, midőn bármely czímen a szabályszerűnél magasabb nyugalmi összeg szabott ki. Ugyanezeket az eseteket, a nyert felvilágosításokkal együtt, zárószámadási jelentésében évenként a törvényhozás elé terjeszti.

3. Végül az állami számvevőszék *saját tárczájáról*, fő- és számfejtő könyvet vezet, úgy mint bármely más utalványozó hatóság számtartósága. Erről azonban a maga helyén: a különös részben fogunk szólni. Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy a míg a többi tárczák birtokosai, (a miniszterek) a törvényhozásnak az állami számvevőszék közvetítésével számolnak: addig az állami számvevőszék saját háztartásáról, *közvetlenül* a törvényhozásnak számol.

130. §. Az állami zárószámadás és berendezése.

(Saját, felelősség, aláírás, ellenőrzés, főelv, *a—c*, első, második, harmadik kimutatás, hitel, utalványozás, lerovás, különbözet, brutto, netto, 1—3, valódi, átfutó, függő, kijátszás, anyag és pénzszerzés, *a—c*, utalványozás, nyereség és veszteség, lerovás, pénzmaradványok, vagyonmérleg, leltár, gyarapodás, fogyatkozás, jövedelmi mérleg, kevesebb-több, helyes elnevezés.)

Az állam háztartásáról évenként, a törvényhozás elé kerülő zárószámadásból, az állami számvevőszék a saját maga háztartá-

sáról szóló kis részt, az általa vezetett könyvek egyikéből t. i. saját tárczakönyvéből (129. §. 3.) szerkeszti. Az állami zárószámadásnak többi részeit pedig, az utalványozó hatóságok tárcza-zárószámadásai-ból és ezek mellékleteiből (125. §. 412. lap 1—5.) meríti; mert ezeket a számtartóságok, hatóságaik helyett csak szerkesztik, de *tartalmukért*: a *felelősség* a *számadó hatóságokat* illeti. Ennek jeléül ezeket a tárcza-zárószámadásokat a hatóságok fejei *alá is írják*. Ezeknek a tárcza-zárószámadásoknak adatai helyességét a számvevő-szék *ellenőrzi* és pedig: az általa vezetett *állami fő*-, és ama más *könyvek* alapján, melyekben a számadási év folytán, úgy az utalványozási jegyzékekből és kezelési kimutatásokból, mint a más-honnan gyűjtött (126. §. *a—d*) adatokat nyilvántartja.

Az állami zárószámadás berendezésének *legfőbb elve*, hogy minden részében lehetőleg a *bödzsettörvény berendezéséhez simuljon*, vagyis: hogy annak belső elrendezése (67. §.) teljesen a költségvetési törvénynek osztályozását, ágazatosságát és rovatrendszerét kövesse. Különben pedig: *A*) három sommás kimutatásra, *B*) három *főrészre* és *C*) három *mérlegre* oszlik.

A) Az *első sommás kimutatás* a költségvetés *osztályozása* (67. §. 1—3.) szerint magában foglalja azokat az összegeket, a melyeket: *a*) úgy a bödzsettörvényben, mint az időközi *hitelek* alakjában (70., 71. §§.) a törvényhozás bevételül és kiadásul engedélyezett; *b*) az *a*) alattiak alapján a hatóságok be- és *kiutalványoztak*; *c*) a *b*) alatti utalványok alapján a pénztárak be- és ki (fizettek) *lerovtak*, s kimutatja mindenikben (*a—c*) a bevétel és kiadás között (fölöslegül avagy hiányul) mutatkozó különbözetet. A *második kimutatás* összehasonlítja az *a*) és a *b*), s az *a*) és a *c*) sommáit: a *brutto* költségvetés osztályozása és *főágazatai* (67. §. 4.) szerint, s keresi az *a*) és *b*), s az *a*) és *c*) közti *különbséget*, vagyis azt, hogy a költségvetési hiteltől úgy az utalványozás mint a lerovás mennyiben tér el. A *harmadik kimutatás* ugyanazt teszi, amit a második tett, csak hogy *netto* (15. §. 50—51. lap, 65. §.) összegekkel.

B) A három *főrész* szól: 1. a valódi és 2. az átfutó kezelésről; 3. az állami vagyonról. Lássuk ezeket egyenként.

1. A zárószámadásnak első *főrésze* magát a *bödzsettörvényt*, *belső elrendezésének egymásutánja szerint* (vagyis: a rendes, átmeneti és beruházási kiadások, s a rendes és átmeneti bevételek, illetőleg engedélyezett *bödzsethitelek*: fejezetek, címek és rovatok szerint) összegről összegre felsorolva hasonlítja össze, az *utalványozott*

összegekkal. Ezután összegről összegre a *teljesítést*, vagyis: lerovást is felsorolja, de nem ezt, hanem csak az utalványozást hasonlítja össze a bödgethitellel, hogy melyik több vagy kevesebb. Az állami zárószámadás első része tehát, vagyis: a *valódi* kezelés azt mutatja ki, hogy a tárczák birtokosai (gazdálkodó miniszterek és az állami számvevőszék elnöke) a rendelkezésükre bizott *költségvetési hitelt utalványozásaikkal a kiadásoknál: mennyire vették igénybe, s a bevételeknél: mennyiben tettek annak eleget.*

2. Az *átfutó kezelést* is, az állami zárószámadás második részében, *budgettörvény belső elrendezésének megfelelőleg* mutatja ki és négy csoportra oszlik, ú. m.: előlegekre, idegen pénzekre, szállítmányokra és ellátmányokra, végül (a bizományos fizetésekből stb. álló) átszámításokra. Mindezekben az látható, hogy az év elején mennyi volt az államnak, *függő* tételekben való tartozása és követelése (51. lap *b*) s hogy az év folyamán létrejött kiadások, illetőleg bevételek által *az* hogyan módosult, s tehát hogy az év végén az államnak mennyi tartozása és követelése maradt *függőben*. Egyébiránt, a *függő* tételek kivételével, az átfutó kezelés az állami vagyon mennyiségére befolyással nem bír. De annak zárószámadásilag való kimutatása mégis indokolt; mert az átfutó kezelés költött előlegek vagy költött idegen pénzek által, könnyen a számtartás és az ezzel összefüggő nagy érdekek kijátszására adhatna alkalmat.

3. Az állami zárószámadás harmadik részét az *állami leltár* képezi. Az erre vonatkozólag eddig (18, 25, 63, 92, 107, 128. §§.) elmondottakat itt azzal toldhatjuk meg hogy, az állami leltár az állami vagyont és értékét, s a pénzszámadással összefüggésben való gyarapodását és apadását, a *költségvetési törvény elrendezésének megfelelőleg*, ennek fejezetei és címei szerint csoportosítva sorolja fel. A pénztári maradvány: pénztári csoportok, az értékpapir-tartozások és követelések: jogcímeik szerint, az államadósságok és állami követelések: egyenként, a hátralékok és pedig: külön a cselekvők és külön a szenvedők, ugyancsak a budgettörvény rendjének megfelelően vannak felsorolva.

C) Az állami zárószámadás ehhez az előadott *három* részéhez csatlakozik három *zárómérleg* (15. §. 51. lap, 25. §. 89. lap) a következő sorrendben: a pénztári, a jövedelmi és a vagyonmérleg. Mibenlétüket azonban könnyebben felfogjuk, ha elsőnek *a) a jövedelmi* aztán *b) a pénztári*, és *c) a vagyonmérleget* tárgyaljuk.

a) A jövedelmi mérleg a számadási év bevételeinek és kiadá-

sainak javára és terhére *jogilag* megállapított, tehát az utalványozott bevételeket és az utalványozott kiadásokat, valamint az állam leltári vagyonában mutatkozó szaporodást és csökkenést (nyereséget és veszteséget) hasonlítja össze. Azt mutatja ki tehát végeredményül, hogy a bevételi és kiadási *utalványozások*, a számadási évben mennyivel haladták túl egymást, vagy mennyivel maradtak egymás mögött. A mennyivel a bevételi utalványozás több a kiadásinál: annyival szaporodott a vagyon (kereskedelmileg szólva: annyi a nyereség). Avagy *megfordítva*, a mennyivel a bevételi utalványozás kevesebb a kiadásinál: (tartozás a követelésnél) annyival kevesedett a vagyon (annyi a veszteség). Ez a mérleg tehát az állami zárószámadásban a kettős könyvvitel *eredmény-mérlegét* iparkodik helyettesíteni. (25. §. 89. lap *D*), 27. §. 96. lap *D*), 29. §. 108. lap *D*.) Tulajdonkép pedig nem más mint *utalványozási* (előírási) mérleg.

b) A *pénztári* mérleg az illető költségvetési év pénztári kezelését, tehát a bevételi *lerovást*, vagyis: teljesítést, a kiadási lerovással, vagyis: teljesítéssel (és pedig bödzsetszerűeket osztályonként, az átfutókat a 2. alatt tárgyalt négy csoportban felsorolva) hasonlítja össze, így megállapítván: a *lerovott bevételek* és *teljesített* kiadások közötti különbözetet. Minthogy azonban készpénzben a bevételnél többet kiadni nem lehet: ezért ezt a mérleget, a kezdőpénztári maradványnak a bevételhez, a végzőnek a kiadáshoz való hozzáadása egyenlíti ki, vagyis a bevételt a kiadáshoz ez teszi egyenlővé. Az itt mutatkozó pénzkészletnek, a forgalmi főkönyv decz. 31-iki egyenlegével egyenlőnek kell lenni, s mint az állami vagyon kiegészítő részének, az állami leltárban és a vagyonmérlegben is helyet kell foglalnia.

c) Harmadik a *vagyonmérleg*; ebben az állam meglevő cselekvő és szenvedő *vagyonának* értékét, a leltár alapján sommásan hasonlítják össze. Az itt mutatkozó fogyatkozás vagy gyarapodás meg kell hogy feleljen, a jövedelmi mérlegen mutatkozó hiánynak vagy fölöslegnek; mert a mennyivel az államnak *jogilag* kevesebb a bevétele, mint a mennyi *jogilag* a kiadása: annyival vagy adósságának kellett szaporodnia, vagy pedig meglevő cselekvő vagyonából kellett a hiányt fedeznie. Már pedig akár adósságot csinált, akár meglevő vagyonát költötte el: mindkét esetben ennek a vagyonmérlegben kifejezésre kell jutni, oly módon, hogy a mérlegnek *cselekvő tiszta* egyenlege annyival kevesebbet, vagy szenvedő tiszta egyen-

lege annyival többet mutat. Kereskedelmileg szólva: annyival az idei vagyonmérleg a tavalyinál vagy rosszabb vagy jobb.

A felsorolt mérlegek tehát, ha nevüket az egyik állami főkönyv kettős rendszerénél fogva, a kettős könyvvitelnél szokásos kifejezések közül kapták is, tartalmilag nem egyebek, mint egymással való sommás összehasonlításai a bevételi és kiadási jognak, vagyis: utalványozásnak, a bevételi és kiadási lerovásnak, vagyis: s végül az állami leltár cselekvő és szenvedő részének. Ezért azok helyesebben *utalványozási, teljesítési és leltári* mérlegnek volnának nevezendők.

131. §. Az állami zárószámadás részletezése, a számvevőszék jelentése és az országgyűlés.

(Bödzsettörvény, részletezés, megfelelnék, indokolás és jelentés, saját, számadók, kevesebb, áthágások, tudomás, bizottság, negyedév, előadók, tárczánként, egészben, javaslat, kormány, számvevőszék, felmentvény, felelősség, tárgyalás, főrendiház.)

Maga az állami zárószámadás, csak a költségvetési rovatokig terjedő összegekről, vagyis: csak magáról a bödzsettörvényről szól. Az egyes gazdasági ágazatoknak további bővebb ismertetésével, a zárószámadás *részletezései* foglalkoznak. Ezek rovatonként, sőt alrovatonként és tételenként kimutatják a kezdő hátralékot, a folyó évi utalványozást, ebből a kettőből való idei lerovást, s a mutatkozó végző hátralékokat. Egyébiránt ezek a részletezések megfelelnek a költségvetés részletezésének. Sőt a zárószámadásiak még apróbbra kimutatják minőségileg és mennyiségileg a történeteket, mint a hogy ezeket a költségvetés részletezései előirányozzák.

A zárószámadásban a költségvetés *indokolásának*, az a részletes *jelentés* felel meg, melyet az állami számvevőszék a zárószámadással egyidejűleg, terjeszt a törvényhozás elé. Ebben a jelentésben az állami gazdaság és számtartás körül szerzett tapasztalatain kívül, saját megjegyzései kíséretében azokat az indokokat is előadja, melyekkel a gazdálkodó hatóságok, az előirányozottnál *kevesebb* bevételeket és a hitelnek *áthágásait*, valamint az előirányzat *nélküli* kezelést, a tárcza-zárószámadások beküldése alkalmával igazolták. E jelentésben indokolja az állami számvevőszék *a saját tárczáját is*.

Az állami számvevőszék által összeállított zárószámadást, miután azt előbb az illető minisztereknek tárczánként bemutatták, a törvényhozásnak a miniszterelnök mutatja be. Itt azt először a

képviselőház előzetes tárgyalás céljából, a zárószámadási bizottsághoz utasítja. Ez a bizottság majdnem kizárólagosan csak ezt a számadást, továbbá a számvevőszéknek (126. §. g) már említett negyedévi jelentéseit tárgyalja. Mind ezeket a bizottság saját tagjaiból választott külön előadóknak osztja ki, kiknek közreműködése mellett azután a legbehatóbb vizsgálat alá veszi és tárczánként meggyőződni iparkodik arról, hogy a gazdálkodó kormánynak a költségvetési törvénytől bármely irányban eltérő eljárása indokolt-e vagy nem? Ezután az *egész* zárószámadás által tett összbenyomást teszi vitái tárgyává, hogy a zárószámadás egészének tanúsága szerint, a kormány eljárása megfelelt-e a törvényhozás akaratának. Végül a tárgyalások folyamán hozott határozati javaslatait, elfogadás céljából, a képviselőházhoz intézett jelentésébe foglalja. E javaslatok egy vagy más tekintetben utasítást tartalmazhatnak, a kormány vagy az állami számvevőszék számára. De tartalmazniok kell a számadási felmentvény megadását, a felelős számadó kormány részére, kivéve nézetünk szerint azokat az eseteket, melyekben az, az 1848 : III. t.-cz. 32—36. szakaszai alapján (42. §.) vonható felelősségre.

A ház ezután nyílt ülésben tárgyalja az egész zárószámadást. De a mint a zárószámadási bizottság tárgyalásai főleg az állami számvevőszék jelentésében foglaltakra irányultak: úgy most a ház figyelmét első sorban a zárószámadási bizottság határozati javaslatára fordítja, nem zárva ki ez természetesen annak lehetőségét, hogy tárgyalásai a zárószámadási bizottság jelentésében foglaltaktól, egészen eltérő irányban és kérdésekre is kiterjedjen. A ház azonban minden esetre dönt a zárószámadási bizottság határozati javaslata fölött, s így *országos határozat* alakjában megadja a kormánynak vagy megtagadja ettől a számadási felmentvényt.

Végül az állami zárószámadást és a képviselőháznak erre vonatkozó határozatait további tárgyalás céljából a főrendiházzal is közlik, mely a zárószámadásokra nézve is, a képviselőházzal egyenlő jogokat gyakorol.

132. A számtartás vége és kezdete.

(Rendszer, párhuzam, alak, III, IV, gazdálkodás és ellenőrzés, ellenőrzés és gazdálkodás, kör, rendszer igazolása vagy czáfolása.)

Miután ily módon az I. és II. alatt *alapvetőleg* a gazdaságot és ebben a számtartást láttuk, s miután az *általános* részben, a III.

és IV. alatt az *állammal* és *gazdaságával* megismerkedtünk: nemcsak az V. alatt *képletesen*, hanem a VI—XVIII. alatt *kifejtve* láttuk, hogy az államgazdaságnak úgy vitele mint számtartása, az államgazdaság rendszeréből indul ki, s a kettő egymás mellett párhuzamosan haladva, végül a számtartás oda tér vissza, ahonnan kiindult: az államgazdaság rendszerébe. Ezért is kell: átalános tárgyalásunk befejezéséül, ha röviden is, az államgazdaság rendszerére újból visszatérni. És itt most már visszatekintve az átalános részben elmondottakra, világosan kell látnunk az állami gazdaság alakját. A III. alatt előadott állami czélok és az államnak ezek elérésére szolgáló szervezete okozzák a állami szükségeket. A IV alatt előadott állami vagyonforrások vannak hivatva eme szükségek fedezésére az alkalmas javakat szolgáltatni. Ezeknek térben és időben való, kölcsönhatásaik folytán áll elő az állami *gazdálkodás*, melyet a *számtartás* lépésről lépésre követ. Előzetesen azért követi, hogy első sorban *vitelét* és másodszorban *ellenőrzését* (cselekvőleg és szenvedőleg), utólagosan pedig azért, hogy első sorban *ellenőrzését*, másodszorban *továbbvitelét*, (tehát szenvedőleg és cselekvőleg) a vagyonnak és változásainak kellő rendbentartása által *támogassa*.

A számtartás ebben az eljárásában, a gazdálkodással egyidejűleg, a gazdálkodás körül úgy természeti, mint jogi törvények szerint való kört (57—60. §§.) fut meg, melynek éppen mert kör, s mert a részek szervesen egymásba folynak: vége nincs. Így szakad bele, a számtartás utolsó fokozata: állami zárószámadás, az államgazdaság rendszerébe, hogy gyűjtött adataival és tapasztalataival igazolja vagy megczáfolja az államgazdaság rendszerét alkotó szükségleti [közjogi, közigazgatási] és fedezeti [pénzügyi, jövedéki stb.], vagyis: kiadási és bevételi törvényeket (16, 18, 63. §§.) s a törvényhozást azok fentartására vagy megváltoztatására indítsa. Az állami zárószámadás által igazolt, támogatott, s ezért változatlanul fenn is tartott vagy megfordítva: a zárószámadás által nem igazolt, nem támogatott, s ezért meg is változtatott gazdasági rendszer *folyományául* jó létre, a következő évi költségvetési előirányzat és így megy ez tovább évről-évre.

KÜLÖNLEGES RÉSZ. *)

XIX. KIS TÁRCZÁK. **)

---

133. §. Királyi udvartartás költségei.

(Rend. kiad. I. fej. 11.300,000 K. Független, összeolvasztás, méltóságok, törvényeink, nem közös, tiz, jog, négy hivatal, fizető hivatal, terület, magyar pénztár, szállítmány, átszámítás, okmányok, bevétel, kiadás, készpénz, magántulajdon, részletezés.)

A magyar királyt, mint ilyet, vagyis mint független államnak hatalmát kifejező uralkodót, a legmagasabb emberi méltóságnak: a felségnek megfelelő udvartartás illeti meg. És ha Habsburg-családból származott királyaink, magyar udvartartásukat császárságuk udvartartásával, tényleg össze is olvasztották, a külön magyar udvartartásnak méltóságait, (az ú. n. kisebb zászlós uraságokat, mint királyi főlovászmester, főpohárnok, főkamარás, főasztalnok, főajtónálló, főudvarmester) ő Felsége most is adományozza. Ezeken kívül a szent István királyunk rendjének lovagjai, a magyar kamarások és pohárnokok, s a magyar királyi nemes valamint a magyar darabont testőrség és a magyar szent korona őrsége Ő Felsége császári és királyi udvarában mind a *magyar* király udvarának fényéhez tartoznak. Törvényeink különben is egyenként felsorolván a közös ügyeket: az udvartartást nem számítják ezek közé. Sőt ellenkezőleg hangsúlyozzák, hogy Ausztriával a magyar királynak csak személye közös. Ezért rendelik, hogy a magyar király udvartartásának költségei a magyar miniszterium előterjesztésére külön és nem a közös

---

*) Az 5. §-ban megállapított rendszer szerint, a különleges részben, az államnak számtartási tevékenysége, az egyes tárczákra való tekintettel tárgyalandó. A következőkben tehát lehető röviden azt tesszük, az 1905-iki költségvetés rendjében. Rövidítések úgy mint eddig: P. K. = Pénzügyi Közlöny, B. K. = Budapesti Közlöny, R. T. = Rendelet Tára, szr = számú rendelet.

**) Lásd 68. §. 234. lap.

ügyek költségei között állapíttassanak meg. Azért ezek évi összegét tiz évről tiz évre külön törvényben (ilyen utolsó törvény az 1904-iki 33. t.-cz.) állapítja meg a magyar törvényhozás, s a megállapított összeg mint állandó tétel jó a költségvetésbe. Mindezekből a nemzetnek a külön királyi magyar udvartartásra vonatkozó joga nyilvánvaló.

Ez idő szerint ő Felségének »császári és királyi« vagyis: közös udvara van, mely főudvarmesteri, főkamarási, főudvarnagyi, és főlovászmesteri hivatal vezetése alatt áll. A magyar törvényhozás által megszabott évi összeget, a magyar pénzügyminiszternek utalványa alapján, a magyar központi állampénztár *havi* egyenlő részletekben az udvari pénztárnak (fizető hivatalnak) fizeti. És pedig oly módon, hogy ha a királyi udvartartásnak a magyar állam területén fizetéseai vannak: ezeket a főudvarmester kérelmére, a magyar pénzügyminiszter annál a magyar pénztárnál utalványozza, amely azoknak teljesítésére a legalkalmasabb, s mely azokat saját *forgalmi naplójában*, mint a központi állampénztár részére teljesített *bizományos* fizetéseket, helyesebben: szállítmányokat kiadásba teszi. Kiegyenlítésük *átszámítás* által úgy történik, hogy a pénzügyminiszteriumi számvevőség központi csoportjának forgalmi osztálya, a magyar állam egész területén teljesített ily fizetésekről szóló okmányokat, a forgalmi naplókból havonként kiveszi és a magyar központi állampénztárnak adja át. Ez utóbbi az átvett okmányok által képviselt összegeket saját forgalmi naplójában, kiegyenlítés céljából úgy teszi bevételbe, mint ha azokat az illető pénztáraktól csakugyan készpénz-szállítmányul kapta volna. Még pedig azért, mert a magyar központi állampénztár is, havonként ezeket az okmányokat, a királyi udvartartás részére netán általa is teljesített fizetésekről szóló hasonló okmányokkal együtt csakugyan készpénz helyett küldi és teszi kiadásba az udvari pénztárnak. A havi járandóságnak az okmányok által nem fedezett részét aztán a magyar központi állampénztár a magyar-osztrák banknál giroforgalom útján egyenlíti ki. Végül az ily módon okmányokban és készpénzben elküldött egész összeget a magyar központi állampénztár udvartartási tárczanaplójában véglegesen kiadásba teszi.

Az elküldött összegek az udvari fizető hivatalba lett megérkezésük után, ő Felsége magántulajdonát képezik. További sorsuk tehát, ép úgy kívül esik az állami számtartás körén, mint — ha szabad ezzel a hasonlattal élni — akármelyik állami tisztviselő ki-

fizetett illetményeinek, további sorsa nem képezheti kérdés tárgyát. Éppen ezért nincsenek is a királyi udvartartás költségei sem a költségvetésben, sem a zárószámadásban, címekre és rovatokra való részletezés által korlátozásnak alávetve.

Források: 1867. XII., 1870. V., 1873. III., 1879. XLIII., 1899. XXXIX., 1904. XXXIII. t.-cz., B. K. 1893. 274. száma.

134. §. Ő Felsége kabinetirodája és ennek nyugdíjai.

(Rend. kiad. II. fej. 176,844 K. Két hivatal, osztály, költségek, hivatalos, körülmények, fizető hivatal és központi pénztár, osztrák és közös számtartás, osztrák és magyar számla, számadatok.)

A fejedelmi hatalom gyakorlatával járó írásos munkák végzésére, a Felségnek két hivatal segédkezik. Egyik a katonai, a másik a polgári kabinetiroda. Az utóbbi élén igazgató van és a személyzet, a hasonló nevű miniszteri tisztviselőknél, egy fokkal magasabb osztályban lévő titkárokból és fogalmazókból áll. Költségeit Ausztriával egyenlő összegben, a magyar törvényhozás külön határozza meg. De nem mint az udvartartását: előbb külön törvényben, hanem a mutatkozó szükséghez képest, évenként a költségvetésben. Minthogy pedig ezek az összegek nem Ő Felsége magánhasználatára, hanem hivatalos teendőinek ellátására szánvák: az állam más kiadásaival számtartásilag is egyenlő megítélés alá esnek.

A kabinetirodának nincs saját pénztára, s ezért kiadásait a fizetség helyéhez képest a kabinet igazgatójának átíratára, hol a magyar, hol az osztrák pénzügyminiszter a rendelkezése alatt álló valamelyik pénztárnál utalványozza. Minthogy pedig a kabinetiroda legtöbbször Bécsben tartózkodik, ezért költségeit és nyugdíjait rendszerint Bécsben, az *osztrák miniszteri* fizetőhivatal (pénztár) fizeti, mely e célból az *osztrák központi állampénztárból* nyeri egész javadalmazását. Ez utóbbi azonban az adott javadalmazásnak, a magyar állam helyett adott részeit, mint a közös központi pénztárnak küldött, közösügyi osztrák szállítmányt teszi kiadásba. Erről a körülményről az osztrák központi állampénztárt számoltató osztrák számtartóság, a pénztári számadásokból tudomást nyervén, a közös pénzügyminiszteri számtartóságot szokott módon értesíti, hogy ez a kiegyenlítési elszámolást megejthesse. Erre azután a közös pénzügyminiszteri számtartóság, az említett osztrák pénztár által Magyarorszáért fizetett összeget, az *osztrák* közösügyi hányad (quota)

számlán (119. §. 391. lap *a*) bevételbe és a magyarországin kiadásba könyveli. Esetleg a kabinetirodáért a magyar pénztáraknál történt fizetéseket is, a magyar pénzügyminiszteri számtartóság központi csoportjának értesítése alapján, a *magyar* közösügyi hányadszámlán bevételre, az osztrákok hányadszámláján pedig kiadásra könyveli.

A mint külön pénztára nincs a kabinetirodának, úgy külön számtartó közege sincs, hanem a tárczáját illető számadásokat (a fizetségeket teljesített osztrák miniszteri fizető-hivatal egyéb számadásaival együtt) az *osztrák* pénzügyminiszteri számtartóság tárgyalja. A magyar állami számvevőszék is onnan kapja, az állami zárószámadás számára a kabinetirodát illető adatait, melyeknek közlésében a többi gazdasági ágazatoktól annyiban tér el, hogy a míg ezeknél a költségvetés részletezésének megfelelő részletes zárószámadást mutat be: addig a kabinetirodáról csak a költségvetési törvényben foglalt egy sommás tétellel számol.

135. §. Országgyűlés.

(Rend. kiad. III. fej. 1—4. cím 3.999,664 K nyugdíjak, VI. fej. 1. cím 44,694 K rk. átmeneti kiad. 17,460 K. Személyiek, háznagy, elnök, iroda, utalványozás, pénztár, számtartóság változó, gazdasági bizottság, kézi, szolgák, felmentvény, mint a főrendeknél, hivatalok, házi, biztosíték, elnök, belügy, számtartás, második, háztartás, állósított és függő, sóbánya, közös pénzügyminiszter, bizottság, ellenőrzés, kimutatás.)

Mint a legtöbb tárczánál, úgy itt is előforduló *nyugdíjakon**) kívül az országgyűlés költségei között meg kell különböztetni 1. a főrendiház, 2. a képviselőház, 3. a magyar delegáció és 4. az állami közös függő adósságokat ellenőrző bizottság kiadásait.

1. A főrendiház személyi kiadásai: az ő Felsége által kinevezett elnöknek és a ház által választott háznagynak, a ház által meghatározott tiszteletdíjaik, továbbá a ház elnöke által az iroda gondozására kinevezett, állami nyugdíjképes alkalmazottak illetményei. A dologi kiadások alatt közönséges irodai költséget kell érteni. Az összes kiadásokat a belügyminiszter utalványozza és pedig az *állandó* illetményeket, a budapesti állampénztárnál. Ezekre a számtartást a belügyi számtartóság végzi. A *változó* illetményeket a ház tagjai

---

*) *Jegyzet.* Hogy nyugdíjak minden tárczánál fordulnak elő: ezt a következő tárgyalásainkban többé már külön nem is említjük. Bővebben a 139. §.

közül választott gazdasági bizottság előterjesztése alapján, a költségvetésben engedélyezett összeg keretén belül, a ház maga határozza meg. Az így havonként megállapított szükséglet fedezésére szolgáló összegeket, a központi állampénztár belügyminiszteri utalvány alapján a háznagynak, mint a ház *kézi pénztára számadó* kezelőjének szolgáltatja ki. Ez nevezi ki és fizeti a szolgálkat is. A számadási felmentvényt az említett bizottság kezdeményezésére a ház maga adja meg. (Forrás: 1885: VII. t.-cz. és házszabály.)

2. A képviselőház személyi és dologi kiadásai a főrendiházéhoz hasonló alkatrészekből állnak. A képviselőháznak azonban az elnöki osztályon kívül, ennek alárendelt könyvtári, pénztári és irodakezelő hivatalai vannak. A háznagyi hivatal közvetlenül a háznagynak van alárendelve. A pénztári hivatal mint házi pénztár van szervezve, s a képviselőház összes kiadásainak fedezésére van hivatva. A pénztáros fizetésének tízszeresét, az ellenőr fizetésének ötszörösét teszi le biztosítékul. A pénztár javadalmazásáról a ház elnöke oly módon gondoskodik, hogy a gazdasági bizottság kezdeményezésére, a ház által a költségvetési hitel keretén belül vagy ezen túl megszavazott összegeknek, a központi állampénztártól való utalványozására a belügyminisztert felkéri. Az így javadalmazott házi pénztár fölött az utalványozási jogot a ház elnöke, az országgyűlés eloszlatásának tartama alatt pedig a belügyminiszter gyakorolja. A számtartás fokozatainak egy részét az elnöki osztályban és a háznagyi hivatalban végzik, míg a pénzkezelés és naplózás a pénztárosnak, a számfejtés és könyvvitel az ellenőrnek dolga. A birálatot a ház tagjai közül választott számvizsgáló bizottság végzi, s ennek kezdeményezésére a számadási felmentvényt a ház adja meg. (Források: 1848: V., 1875: I., 1893: IV. és V. t.-cz. Továbbá a ház hivatalnokai és hivatalai részére, a ház által 1893. május 8-án elfogadott szabályzatok, a pénzkezelési és számviteli utasítás, ügyrend az anyagi czikkekre stb.)

3. A 41. §. kapcsán itt azt említjük meg, hogy ha a delegatio üléseit a magyar székes fővárosban tartja: akkor magyar tagjai semmiféle díjazásban nem részesülnek. Az ilyen esztendőben tehát kiadásai tisztán dologi kiadások. Ellenben minden második esztendőben, midőn a delegatio Ausztria területén tartja üléseit, a delegatio minden tagja 20 K napidíjat kap. A delegatio háztartása különben, az erre a célra választott saját gazdasági bizottsággal és háznagygyal, a magyar főrendiházénak mintájára van szervezve.

4. Mint ez az államadósságoknál kiderülni fog, *közös állósított adósság nincs*. Hanem van közös *függő* adósság. Ez a váltópénzjegyekkel együtt eredetileg 312 millió forint. De a 100 milliónyi sóbánya-zálogjegyekkel oly összefüggésben van, hogy ezek kevesbedése államjegyekkel pótlendő. Ily módon a közös függő adósság 412 millió forintig emelkedhető államjegyekből áll, mely a monarchia két államának jótállása alá van helyezve, s melyet ezért a közös pénzügyminiszter intéz és a közös központi pénztár kezel. A forgalomba bocsátott jegyek említett maximumának megtartására és általában ennek az adósságnak ellenőrzésére, úgy a magyar országgyűlés mint az osztrák rájkszrát ellenőrző bizottságot választ. Mindegyik bizottság ellenzárral bír, a pénzjegyeknek forgalomba nem bocsátott készletére nézve, s ellenőrzi azoknak úgy készítését, mint az elhasználtaknak megsemmisítését. A közös pénzügyminiszter és közgei a szükséges felvilágosításokat megadni, könyveiket és számadásaikat tanulmányozás céljából rendelkezésükre bocsátani tartoznak. A bizottságoknak szükséges munkaerőt is, saját szám-tartó és pénztári személyzetéből a közös pénzügyminiszter állítja ki. A közös függő adósságról, mindkét bizottság a hivatalos lapban, havonként kimutatásokat tesz közzé, s évenként jelentést tesz saját törvényhozásának. A bizottsági tagok rendszeresített fizetést nem húznak, de ha a közös pénzügyminiszterium székhelyén kívül laknak, úti költséget és napidíjat számíthatnak fel. Ezeknek fedezésére szolgál a jelen cím alatt előírányzott összeg. Egyéb költségeire az államadósságok fejezetében a függő adósságoknál (140. §. 447. lap 14.) még visszatérünk. (Források: 1867: XV. és 1868: XLVI. t.-cz.)

136. §. Állandó országház építése.

(Rendk. kiad. I. fejezet 220,000 K.)

Ez a *rendkívüli* kiadás (beruházás) a költségvetési törvényben természetének megfelelőleg a rendes kiadások *után* fordul elő. Csak a költségvetési előírányzatnak részletezésében tárgyánál, az országgyűlés helyéül szolgáló országháznál fogva sorolják fel, közvetlenül az országgyűlés után a *kis* tárczák (68. §. 234. lap) között. Különben pedig törvény rendeli, hogy az állandó országház építésére igényelt összegek, évenként a költségvetésbe felveendők. És ez így is történik. Megemlítjük még, hogy mint tárcza a *miniszterelnök* hatáskörébe tartozik. (Forrás: 1884: XIX. t.-cz.)

137. §. Közösügyi kiadások.

(Rend. kiad. IV. fej. 77.859,115 K ; atm. kiad. 60.666,298 K. Rkiv. bev. I. fej. 48.392,544 K, §§, elnök, bizalom, folyomány, folyószámla, hitel, parancsnokságok, havi pénztár, utalvány, megtérítés, elszámolás, többi, forgalmi, pénzmaradvány, tárczabirtokosok, egyenesen, terület, bizományos, minimalis, függő, nyugdíj, osztrák, benyújtás, tanácskozás, egyetértés, döntés, szervezet, betérjesztő, harmadik, póttartalványozás, nem fordul elő, második év, fedezet.)

Azokhoz a mit (40—45., 62., 73., 113., 119. §§.) az osztrák és a magyar államoknak közös ügyeikről már elmondottunk, még következőket tesszük hozzá.

1. A közös minisztertanács elnöke a *külügyminiszter*, ki annál a nagy mérvű személyes bizalmonál fogva, melyet a külügyi alkalmazottak működésük körében élveznek: a gazdálkodási dolgokban sincs mereven kötve az állami számtartás formáihoz, s így a mi szempontunkból a külügyek háztartása kevesebb fontossággal bír. A három személyből álló és a közös pénzügyminiszterium pénztárából javadalmazott különleges pénztára (48. §.) nemcsak helyi fizetéseit teljesíti, hanem a diplomáciai és consulsági költségeket is, valamely bel- vagy külföldi bankház avagy pénzintézet útján kamatos folyószámla (*conto corrente*) mellett (32, 38. §§.) készpénzzel fedezi. Az egésznek számtartására, az általános szabályok szerint a miniszterium alá és mellé rendelt, csak tizenhét tisztviselőből álló tárczaszámtartóság van hivatva.

2. A közös *hadügyminiszter* költségvetési hitelét részben maga veszi igénybe, részben a közvetlen alája rendelt katonai parancsnokságok között osztja meg. Az általános elveknek megfelelőleg, úgy magának van tárcza-számtartósága, mint az alája rendelt utalványozó hatóságoknak vannak számtartó osztályaik. A magyar állam területén a budapesti, pozsonyi, kassai, nagyszebeni, temesvári és zágrábi hadtestparancsnokságok birnak utalványozási joggal. A hadügyminiszteriumnak is van székhelyén *különleges* (48. §.) pénztára. A katonai parancsnokságok pedig utalványozási jogukat a székhelyükön nekik alárendelt, szintén a különleges szervezetű katonai pénztáraknál gyakorolják. Ezek közül azonban csak *a)* a budapesti van mint külön hivatal (hadi pénztár) szervezve; mert *b)* a többiek teendőit az ott lévő magyar királyi adóhivatalok, illetőleg a zágrábi állampénztár végzi.

a) A budapesti katonai pénztár az említett hadügyi tárczapénztártól, készpénz helyett a közös központi pénztárnak a magyar központi állampénztárra szóló utalványait kapja, melyet ez a közösügyi

hányad rovására fizet ki és a forgalmi naplóban teszi számvitelbe. A katonai pénztár azonban minden helyette történt fizetést (pl. a csapatpénztárak javadalmazásai, katonai nyugdíjak és kegyzsoldok stb.) a pénztári okmányok alapján készpénzben térít meg, a magyar központi állampénztárnak még akkor is, ha e fizetések nem ennél, hanem a katonai kerületbe eső valamely más magyar pénztárnál voltak teljesítve. Ez utóbbi esetben a magyar központi állampénztár, a hadi pénztár térítményét, mint a bizományosan fizetett másik pénztár szállítmányát veszi bevételbe. Az utóbbi pedig azt, mint a központi állampénztárba küldött szállítmányt teszi kiadásba (119. §.)

b) A *többi katonai* pénztárak teendőit végző, magyar pénztári hivatalok, az általuk teljesített katonai fizetségekről, mint különleges katonai pénztárak, külön katonai mindenféle naplókat vezetnek. Így vezetnek a saját kezelésük alatt álló magyar állami pénzekből (a budapesti katonai pénztár módjára) az önmagoknak: *mint katonai pénztáraknak* engedélyezett javadalmazásról külön, *katonai forgalmi naplót* is. Ebben minden fizetést ép úgy elszámolnak *saját magyar* állami forgalmi naplójukkal szemben, mint ezt előbb a) alatt a magyar központi állam- és a budapesti katonai pénztárról láttuk. A különbség csak az, hogy (míg a külön álló budapesti katonai pénztárnak kezdő és végző pénztári maradványa és valóságos pénzkészlete van, s ezt forgalmi naplója ki is mutatja: addig) a katonai pénztárul működő magyar pénztáraknak, katonai forgalmi naplójuk pénztári készlet nélkül záródik; mert *bevételeiknek végösszegét* ebben — mint a magyar állami forgalmi naplóból nyert javadalmazás *megtérítését* — egyúttal *kiadásba*, s *kiadásaik végösszegét* — mint a magyar állami forgalmi naplóból nyert *javadalmazást* — egyúttal *bevételbe* teszik.

3. Magyarországnak és Ausztriának pénzügyeik *nem* lévén közösek, hanem saját *önálló* gazdálkodásukból származó jövedelmeik egy részével, a közös ügyek költségeinek fedezéséhez csak hozzájárulni tartozván: a *közös* ügyek körében egy miniszteriumnak megfelelő, tisztán *pénzügyi hatáskör* már csak azért *sincs*, mert a közös bödzsetben a tárczák birtokosai, saját felelősségökre *önálló* hitelt kapnak, s ezek felhasználása céljából utalványaikat *önállóan saját különleges* pénztáraikhoz intézik. Ezeknek a pénztáraknak pedig úgy a magyar, mint az osztrák pénzügyminiszter, közösügyi járulékaikat, a közös költségvetésben az egyes tárczák részére megállapított összegek arányához képest, egyenesen meg is küldhetnék, mi által minden közös pénzügyi szervezet tárgytalanná válna. A Magyarország

és Ausztria területén felmerülő közösügyi fizetségeket pedig, úgy mint most, kellő leszámolás fentartása mellett az illető államnak pénztárai látnák el. És ezek egymás fizetségeiket is, bizományban saját területeiken, ugyancsak megfelelő leszámolás mellett úgy teljesíthetnék, a mint most is teszik. Mindezekre azonban és tekintettel arra is, mely szerint óhajtott volt, hogy a közös kormány tagjai parlamentáris tanácskozásra szükséges minimalis számmal (3) legyenek: egy közös *pénzügyminiszteri* állást, illetőleg közös pénzügyminiszteriumot is szerveztek. Ez tartja nyilván a közös új és régi (137. §.) nyugdíjakat és a közös függő adósságot (135. §. 435. l.)

4. A közös számvevőszék (62. §.): addig is míg ez iránt törvényhozásilag intézkednének, a közös háztartás számtartásában, osztrák szabályok szerint jár el. Ezek értelmében a közös számvevőszék évi jelentését, nem — mint a magyar számvevőszék — a törvényhozásnak, hanem ő Felségének nyújtja be. A számvevőszék hatáskörét érintő közös minisztertanácskozásokba, a közös számvevőszék elnöke is meghivandó. A számtartás körében minden oly intézkedés, mely az ellenőrzésre is befolyással van: csak a számvevőszék egyetértésével tehető. Ha ez és az illető miniszterium között egyetértés nem jönne létre, nem mint nálunk: a törvényhozás hanem ő Felsége dönt. Szervezete is az osztrák, illetőleg a közös miniszteriuméhoz hasonló, csak hogy a számvevőszéknél az osztályfőnök, tanácsos, osztálytanácsos és titkár után még főszámtanácsosok, számtanácsosok, segédszámtanácsosok, valamint fogalmazó gyakor-nokok is vannak. A közös számvevőszék szerkeszti a közös zárószámadást, melyet nem, mint a magyar állami zárószámadást, a miniszterelnök, hanem jelentés kíséretében a közös pénzügyminiszter terjeszt alkotmányos tárgyalás alá. Erre a tárgyalásra a delegációk vannak hivatva. Ez a zárószámadás nem mint a magyar, a közvetlen elmúlt évről, hanem az ezt is megelőző, vagyis: az elmúlt harmadik évről szól; mert a közös háztartásban a pótutalványozási időszak nem három, hanem hat hónapból áll. Ezért a valamely junius végéig tartó gazdasági évnek eredményei, a közelebbi októberig, midőn a delegációk a következő évi költségvetést tárgyalni szokták, még nem állapítható meg. Így tehát a zárószámadást csak a harmadik évről szerkeszthetnek. Ebben azonban sem leltár, sem mérlegek nem fordulnak elő, hanem csakis a 18 hónapos gazdasági év eredményeit hasonlítják össze az ugyanazon évi költségvetéssel. Hogy azonban a törvényhozás ne csak a harma-

dik, hanem a közvetlen elmúlt második év gazdálkodási eredményei iránt is némi tájékozást szerezhessen: a tavalyelőttiről szóló zárószámadással egyidejűleg a tavalyról egy ú. n. *kezelési* számadást terjesztenek a delegációk elé. Ebben arról ad (pl. 1902-ben) számot, hogy a tavaly a távalyra (vagyis pl. 1901-ben az azon évi hitelre) mennyit utalványoztak, s hogy így az azon (1901-iki) évi bödzset-hitelből, a következő (1902-iki) póttalványozási időszak számára, még mily igénybe vehető hitelösszegek maradtak.

A közösügyi kiadások fedezésére szolgál első sorban a határ-vám (52. §.) tiszta jövedelme. Erről alább: XXI. alatt.

138. §. Az 1849-től 1867-ig tényleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai.

(Rend. kiad. V. fej. 17917 K; ‰, naplózás, könyvelés, közös nyugdíjak.)

Ezekhez a nyugdíjakhoz a magyar kincstár, csak ő Felsége többi országai iránti *politikai* és méltányossági tekinteteből járul hozzá; mert törvénytelen kormányok, törvénytelen közegei voltak. Hozzájárul pedig 23‰-kal. A magyar pénztárak által közvetlenül kifizetett ilyen nyugdíjakat a forgalmi naplóban számolják el s a forgalmi főkönyvben külön számlán könyvelik (119. §.). A 23‰-ból a magyar kincstárt ezek levonása után is még terhelő részt, a közös pénzügyi pénztárnak, a magyar pénzügyminiszter utalványa alapján, a magyar központi állampénztár havi egyenlő részletekben küldi meg. Ez az egész nyugdíjtárcza egyébiránt, a nyugdíjra jogosultak lassankénti elhalálózása folytán mindig csökken. Idővel pedig egészen megszűnik.

Az 1867-iki évtől kezdve csak a három közös miniszterium, s a közös számvevőszék által alkalmazottak nyugdíjai közösek. Ezeket — mint már az előbbi §-ban említettük — a közös pénzügyminiszterium költségvetésében veszik fel. (1868 : XLVII. és 1870 : IX. t.-cz.)

139. §. Nyugdíjak.

(Rend. kiad. VI. fej. 1—13. cím 22.429,184 K, rkiv kiad. 334,638 K. Rend. bev. 300,000 K, rendkiv. bev. 37,638 K, közös, horvát, tárczánként, kivételes.)

A közösügyi nyugdíjak a közös, a horvát-szlavon autonom nyugdíjak a horvát-szlavon költségvetést terhelik. Jelen fejezet alatt tehát a szoros értelemben vett *magyar* nyugdíjakat *tárczánként* és pedig:

minden tárczát egy-egy czím alatt felsorolva kell érteni (432. lap, jegyzet). Kivétel a kabinetiroda, melynek nyugdíjait az irodának egyéb költségeivel együtt előbb (134. §-ban) tárgyaltuk. A 80. §-ban tárgyalt nyugdíjtörvényen (1885-iki XI. és ezt módosító 1892:XXX. t.-cz.) kívül még a következő törvények tartalmazznak ide vágó intézkedéseket: adóvégrehajtók 1883:XLIV., bírák és bírósági hivatalnokok 1869:IV., 1871:VIII—IX., 1875:XXXVI., 1890:XXV., 1892:XXX., büntetésül elveszett nyugdíjigények 1871:VIII., 1880:XXXVII., csendőrség 1881:III., LXXI., 1883:XXVII., egészségügy 1876:XIV., főispán 1886:XXI., fogyatkozás, testi és szellemi 1871:IX., hadsereg 1868:XL., 1875:LI., 1882:XXXIX., 1887:XX., 1889:VI., 1891:X., igényhirdetmény lefoglalt nyugdíjnál 1881:LX., kataszter a földadónál 1875:XXII., kereset és jövedelmi adó 1868:XXVI., 1870:XLIV. és XLIX., 1875:XXII. és XXIX., közadók kezelése 1883:XLIV. közigazgatási bíróság 1883:XLIII., 1896:XXVI., lefoglalhatóság, 1868:LIV. és 1876:XXXI., mezőgazdasági altisztek 1885:XI., nyugdíjas tisztek nősülése 1889:VI., nyugdíjak választásnál kimaradtaknál 1876:XXXIII., nyugdíjazás állás megszűnésnél 1871:IX., rendőrség (székesfővárosi) 1881:XXI., szabadságvesztés büntetése alatt 1878:V., számvevőszék 1880:LXVI., tanárok, (középiskolaiak) 1883:XXX., tanítók 1875:XXXII., 1876:XXVIII., 1891:XLIII., 1894:XXVII., társulatok 1881:LX. és 1883:XLIV., törvényhatóságok 1886:XXI—II., ügyészségek, királyiak 1871:XXXIII., 1890:XXV., végrehajtás 1876:XXXI., 1881:LX., zálogügyletek (kéziek) 1881:XIV., díjnokok 1897:XXIV.

Az államvasutaknál alkalmazottaknak külön nyugdíjalapjuk és egészen különleges szabályaik vannak. A bányászati és erdészeti társládákból ellátott személyzet, az ezeket a társládákat meghatározó szabályok szerint részesül nyugellátásban. Végül a törvényhatósági és községi szolgálatban állók ellátásáról, a törvényhatósági és községi szabályrendeletek is intézkednek.

Az ebben a fejezetben előforduló rendkívüli *átmeneti* kiadások legnagyobb része a pénzügyminiszteri tárczára esik, s a bányatárs-pénztári hiányok felerészének fedezésére szolgál és feltételelesen visszafizetendő *előleget* képez. A rendes *bevételt* a hadsereg állományából, a honvédséghez áthelyezett tisztek után, a közös hadügyi tárcza által fizetendő *térítmény* képezi.

Forrás még Helm Alexander: Die österr.-ungar. Militär- und Civil-Pensions- und Gnadengehalts-Vorschriften. Bécs, 1876.

140. §. Általános államadósságok.

(Rend. kiad. VII. fej. 1—14. cím 262.169,154 K, rkiv. atm. kiad. IV. fej. 6.191,865 K. Rend. bev. II. fej. 1—6. cím 2.458,377 K, rkiv. bev. 9.315,176 K, járulék, kamat, törlesztés, birtokaink, változás, határvám, közvetítés, 80 milliós bankadósság, apasztás, törlesztés. Földesúr, pap, kárpótlás, készen, erdélyi, konvertálás, új, sorsolás, fizetés, törlesztés, tizedjáradék, 30°/_o, alap, igazgatóság, autonom, bankjuttalék. Dézsma, tartozás, követelés, közvetítő, törlesztés, járadék. Maradék és irtás, jelzálogos, megszűnt, követelés, adók. Majorsági, zsellérföldek, megváltás, állam, visszafizetés. ltal, magának, 70, konvertálás, községek, ellensúly. Sorsolás, lánczhíd, sorsjegyek, idegen, tartalék, közmunka tanács, szervezete, zárószámadás, főváros, útdó, kincstári, aranyjáradék, koronajáradék, Tisza-Szeged, kamat, vaskapu, 90, díj, ellensúly, beruházás, függő: a)—b) §§, jegyek, kimutatás, bank, kamat, nap, 6, előleg, pénzhelyek, §§, letétek, díj, kölcsön, tárczaszerű, igazság, hitel, árva, közjegyző.)

A köz- és az állami hitelre vonatkozólag eddig (13, 14, 53, 99. §§.) elmondottak alapján az általános állami adósságokat a következőkben ismertetjük.

1. *Az osztrák államadóssági járulék* (60.620,771 korona) onnan származik, hogy a Magyarország és Ausztria között 1867-ben létrejött kiegyezés előtt az Ausztria által csinált államadósságok, Magyarországot *jogilag* ugyan nem terhelhették, de a 40, 45 §-okban kifejtett annál a viszonynál fogva, a melyben Ausztriával vagyunk: a mi törvényhozásunk méltányosságból, törvényszabta kötelességén túl, késznek nyilatkozott, nem magának az adósság tőkéjének, hanem kamatainak egy részét viselni. Ebből a célból az 1867. előtti állandósított adósságokat, *járadék- és törlesztéses* adósságokra osztották és meghatározták, hogy a magyar állam 1868. január 1-től kezdve mindkettőnek kamataihoz mily mértékben járul. (És pedig a járadék adósság kamataihoz évi 29.188,000 frtnyi állandó összeggel, melyből 11.776,000 frt ezüstben fizetendő.) A törlesztéses adósságok visszafizetésére megkívántató összegeket pedig Ausztria köteles ugyan adni, de a magyar kincstár az ebből Ausztriára háruló tehertöbblet kamataiért (évi 1.150,000 frtot s ebből 150,000 frtot ezüstben) fizet. Az utóbbival azonban azt a jelzálogkölcsönt kell törleszteni, melyért az osztrák kormány, a magyar államkincstári birtokok egy részét, a kiegyezés előtt lekötötte, (s melynek kamatai, az említett 11.776,000 frtban benne vannak). A mikor tehát 1912-ben ez a kölcsön törlesztve lesz, nemcsak a 150,000 ezüstforintnak

fizetése megszűnik, hanem a még előbb említett ezüst kamatjárulék is: a megszűnt kölcsön kamatainak reánk eső részéhez képest kevesbűlni fog. Az említett (29.188,000 frtban megállapított) állandó összegből a 11.776,000 frt ezüstjárulék levonása után maradó 17.412,000 frtnál, vagyis: 34.824,000 K-nál az 1905-iki kv. 55,229 K-val kevesebbet, vagyis csak 34.768,771 K-át vett fel. E szerint a járulék némi változásnak van alávetve; mert ugyancsak az említett kiegyezés értelmében, a magyar állami pénztárakba 1867. év végéig befizetett biztosítékokat és letéteket, a magyar kincstár tartozik visszafizetni. Minthogy pedig ezeknek kamatai a járulék kiszámításánál ebbe befoglaltattak: az általunk visszafizetett és visszafizetendő összegek kamatjának erejéig, az évről-évre mindaddig kevesbedik, míg az összes akkori letétek és biztosítékok visszafizetése tart. Az évenként így kiszámított osztrák államadóssági járulékot a magyar kincstár úgy törleszti, hogy a közös pénzügyminiszter, a határvám ezüsthölöslegéből, a magyar államot megillető összegről, havonként távirati értesítést küld. Ennek az összegnek közigazgatási számfejtés útján való beszámításával, a magyar pénzügyminiszter a havi részletet a közös központi pénztár számára, a magyar központi állampénztárnál utalványozza, mely utóbbi azt külön tárczanaplóban számolja el. Minthogy pedig *közös állósított adósságunk nincs*, azért ezeket az összegeket a közös pénztár csak közvetítés céljából veszi át és róluk az osztrák pénztárakkal külön leszámol. 1867 : XII. és XV t.-cz. 1881. 30. és 1885. 6. sz. P. K.

2. Az 1863. évi január 3-án, az akkori kormány, az osztrák nemzeti bankkal egyezséget kötött 80 millió forintnyi kölcsön felvételére. Ez a kölcsön az 1899. évig akként törlesztetett, hogy a mostani osztrák-magyar bank nyereségéből a monarchia két államát illető rész, továbbá a bank által fizetendő 5⁰/₀-os bankjegydó összegét ebből az adósságból leirták. A tőketörlesztésnek ezt a módját az 1899 : XXXVIII. t.-czikk megváltoztatta és az adósságot 30 millió forintra szállította le. Ebből Magyarországot a 70 : 30 arány szerint 9 millió forint terheli, melynek 50 év alatt leendő törlesztésére a költségvetésben évenként 360,000 koronát vesznek fel. Ezt az összeget a központi állampénztár a cs. és kir. közös pénztárnak a giro-forgalom útján utalja át.

3. A *földtehermentesítés* és örökváltságok (17.354,356 K) származása az 1847/48-iki időkre vihető vissza. Ekkor az úrbéres job-

bágybirtokokra nehezedő földesúri javadalmaknak és papi tizednek megszűnését és még azt mondta ki a törvényhozás, hogy a megszűnő javadalmak megbecsülendőek, s ennek eredménye szerint a földesuraknak kárpótlásul, államadóssági kötvények adandók. Továbbá, hogy gondoskodni kell a kisebb rendű papság azon tagjainak ellátásáról, kik a papi tized megszűnése által jövedelmeikben megrövidülnek. Ezek a rendelkezések a közbejött 1848/49-iki események miatt, a Felségnek 1854—56-iki rendeletei (patensei) szerint lettek végrehajtva. Az 1867-iki kiegyezés alkalmával tehát a magyar állam kincstára, a földtehermentesítést mint 5⁰/₀-os adósságot készen kapta úgy, hogy csak az 1895-ben (III. t.-cz.) járult ahhoz, az *erdélyi* dézsmák után megállapított kártalanítás.

A törvényhozás (1888 : XXXII. t.-cz.) felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a földtehermentesítési kötvények birtokosainak követeléseiket olcsóbb adósságra változtassa (konvertálja), azaz: választásukhoz képest vagy készpénzzel, vagy mérsékeltebb kamatozású kötvényekkel fizesse ki. Ennek folytán a földtehermentesítési kötvények egy része készpénzzel be lett váltva. A kötvénytulajdonosok nagyobb része azonban pénz helyett 4⁰/₀-os új földtehermentesítési kötvényeket kért és kapott. Ezek a kötvények 100, 500, 1000, 5000 és 10,000 forintos címletekre vannak osztva. Minden május és november 1-én *sorsolás*, s a kisorsoltak fél év múlva kifizetés alá kerülnek. Úgy hogy 1889-el kezdődő 70 év alatt az egész adósság törlesztve lesz annál is inkább, mert az 1889. január 1-je után megállapított kárpótlási összegeket az állam nem kötvényekkel, hanem készpénzzel fizeti ki. A kamatok is minden május és november 1-én járnak le. A szintén megszüntetett papi tized fejében az alsóbb rendű papság úgynevezett tizedjáradékot vagyis *örökös váltságot* élvez, mely tehát a sorsolás alól ki van véve. A földtehermentesítési adósságnak ez az 5⁰/₀-os része különben is teljesen valamely névre szóló járadékadósság természetével és formáival bir.

A földtehermentesítési adósság megfizetését alapszerűen vagyis külön az által biztosították, hogy szükségleteire az állam általános jövedelmein kívül, földtehermentesítési *pótlék* czímén, az egyenes adók 30⁰/₀-át rendelték, s hogy az adósság legombolyítása a belügyminiszter alatt, külön szervezett földtehermentesítési *alapigazgatóság* ellenőrzése mellett történik. A *horvát-szlavon* földtehermentesítés a legelől említett patensek által annak idejében külön szerveztetett,

s ezt a különleges állását a horvát-szlavon autonomiára való tekintettel később is megtartotta. A földtehermentesítési alapigazgatóság hatáskörét is erre nézve a tartományi autonom kormány tölti be. A kezelési *költségeket*, a Budapesten, Bécsben, Berlinben és majnai Frankfurtban beváltó czégek ($\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$) bankjuttaléka, továbbá a posta és szelvényrendezés stb. okozzák.

Források: 1847/48: IX., XII. és XIII., 1888: XXXII. és 1891: XXVIII. t.-cz.; 1878. 29,984. szr.; 1881. 3673. és 70,384. szr.; 1883. 36. P. K.; 1884. 13,428., 28,362. és 31,637. szr.; 1885. 21,534. és 26,952. szr.; 1885. 10. P. K.; 1889. 31. P. K.; 1889. 88,521. szr.; 1890. 23. P. K.; 1890. 42,445., 49,176., 83,610. és 87,423. sz.; 1891. 37,347. sz.; 1892. 24. P. K.

4. Azokon az úrbéri tartozásokon kívül, melyek a 3. szerint földtehermentesítés czímén megváltás alá kerültek, a szőlőbirtokosok a volt földesuraknak *szőlőikért* még külön: *dézsmanak* nevezett szolgáltatásra voltak kötelezve. Ennek megváltása egész 1891-ig úgy történt, hogy az állam a dézsmajogosítottaknak megállapított veszteségeikért, a földtehermentesítéshez hasonló kötvényeket adott. Az így kiszolgáltatott kötvényeket azonban 1890 végéig már mind ki is sorsoltatta és úgy ezeket, mint a kamatokat kifizette. Ettől kezdve pedig, a még előforduló kevés számú esetben, a dézsmára jogosultaknak, úgy tőke mint (a dézsma megszűnése óta, tehát 1869-től felszaporodott) kamatok fejében kárpótlásul készpénzt ad, a mire a kvtben felsorolt (44,600 K) tőke- és kamatkárpótlások száma vannak. Ebből az adósságból tehát az államnak ez idő szerint tartozása már nincs. De van követelése; mert az állam a dézsma-kötelezettek és jogosítottak közt csak mint közvetítő szerepel, s ezért a jogosítottaknak kiszolgáltatott összegeket a megváltott birtokokra mint jelzálogokra telekkönyvileg bekebeleztetvén, azokat a birtokok tulajdonosaitól ($2\frac{1}{2}\%$ tőkevisszafizetés, 5% kamat, $\frac{1}{2}\%$ kezelési költség), összesen 8% -os törlesztési részletekben késedelmi kamatok nélkül beszedi. Az így beszédendő összegekből felszaporodott hátralékokat, az állam részletekben szedi be, s ebből származnak az államnak azok a bevételei, (15,000 K), melyeket a bödzset, a váltság-kötelezettek (lejárt és le nem járt) járadékainak nevez. A kezelési *költségek* alatt, első sorban ezeknek az állami követeléseknek, az adóhivataloknál való nyilvántartására szükséges külön munkálatok, továbbá nyomtatványok stb. költségeit kell érteni.

Források: 1868: XXIX. t.-cz. és az ennek végrehajtásáról szóló szabályrendelet; 1877. P. K. 13. sz. 1883: XI. t.-cz. 1890. P. K. 18. sz. 1891: I. t.-cz. 1891. P. K. 6. sz. 1893. P. K. 27. és az adóhivatali utasítás.

5. Azokért a *földekért*, melyek a volt jobbágyok birtokában úrbéri mértéken felül *maradtak*, valamint azokért az *irtásföldekért*, melyeket visszaválthatatlanul a volt jobbágy birtokosok kezére juttattak: az eddig (jelen §. 3., 4. alatt) tárgyaltak szerint a volt földesurak kárpótlást még mindig nyertek. Ezekről törvényhozásunk a szőlődézsmaváltságához oly hasonló módon intézkedett, hogy a volt földesurak a részükre megállapított váltságösszeg erejéig, jelzálogos váltsági kötvényeket kaptak. Később a pénzügyminiszter ennél is konvertálásra és arra kapott felhatalmazást, hogy 1893. január 1-je után megállapítandó váltságösszegeket többé a jogosítottaknak ne kötvényekben, hanem készpénzben fizesse ki. (1905. évben 155,300 K). Ennek folytán a *maradék-* és *irtásföldek* megváltásából származó adósság ezen a néven 1893-ban megszűnt, mert részben készpénzzel ki lett fizetve, részben pedig 4⁰/₀-os koronajáradék (alább 12. alatt) kötvényekkel cseréltetett fel, s így ebbe az adósságba olvadt be. Az államnak tehát maradék- és irtásföldek megváltása révén most már nem tartozásai, hanem a szőlődézsmaváltságához hasonlóan, a váltsághoz tartozó kötelezettségekkel szemben jelzálogilag biztosított követeléseai vannak (126,000 K) és támadnak, melyeket ezek az egyenes adók módjára, törlesztési részletekben, késedelmi kamatokkal vagy pedig egyszerre fizetnek be az adóhivatali pénztárakba. Kezelési költségek itt is fordulnak elő.

Források: 1871: LIII. és LIV. t.-cz. 1892: XXI. t.-cz. 1872. 34., 121., 1889. évi 65,322. pénzügyminiszteri és adóhivatali utasítás.

6. Azokat a *majorsági* birtokterületeket (melyek sem úrbéri birtokok, sem maradékföldek, sem irtványok és a) melyeket 1848. előtt, a volt földesúr az ő ú. n. *zselléreinek*, évenkénti szolgálmanyok mellett használatra átengedett, a jelenlegi birtokos az 1896. évi XXV. t.-czikk értelmében megválthatja. A megváltást az állam is közvetítheti, mely esetben a megállapított váltságösszeget az állam fizeti a földesúrnak készpénzben (kárpótlás) a költségvetésben előirányzott (362,000 K) hitelből. A pénzügyminiszter ezt az előleget, mint a váltsághoz tartozó tartozását a megváltott birtokra bekebelezteti és a szőlődézsmaváltság módjára szedi be (91,200 K).

7. Az eddig (3—6. alatt) tárgyaltak szerint, az úrbériségből származó viszonyok pénzügyi rendezést nyertek, kivéve az *italmérési jogot*, melyet az állam nem (mint az előbbieket) másoknak, hanem magának váltott meg. A megbecsült italmérési jogokért a tulajdonosok *kárpótlásul* 4¹/₂ ⁰/₀-os regalekötvényeket kaptak. Ezek

minden április és október 1-én sorsolás és három hónap múlva fizetés alá kerülven: 1890-től kezdődő 70 év alatt mind kisorsolva és kifizetve lettek volna, de 1902-ben (V. t.-cz.) azokat 4⁰/₀-os járadékba konvertálták. Azokért a regalekötvényekért azonban, melyek a conversio idejében a városok és községek nevére lekötve (13., 99. §§.) voltak: teljes beváltásukig az állam tovább is 4¹/₂ ⁰/₀-os kamatot fizet és az államadósságok 7-ik czíme alatt ezeket a kamatokat veszik fel. Különben az államnak az italmérési jog megváltásából származó egész (21.666,075 K) adósságát ellensúlyozza, a megszerzett italmérési jog, melynek értékét a leltárban, az adósság tőkeálladékaival egyenlő összegben veszik fel. Az ennek alapján szedett italadókról a pénzügyi tárczában (XXI.) lesz szó.

Források: 1888: XXXV. és XXXVI., 1890: XXXVI. és 1892: XV. t.-cz., 1889. P. K. 7. sz. 1890. P. K. 7. és 18. sz. 1891. P. K. 2., 17., 18. és 24. sz. 1892. P. K. 11. és 15. sz.

8. A budapesti Duna szabályozása és a lánczhíd államosítása, valamint a székes főváros területén a közgazdaság érdekében fogantatandó némely építkezésekre és ezeknek fentartására szükséges állandó *pénzalap* létesítésére vették fel az 1870-iki sorsolási kölcsönt (szükséglet 2.530,000 K). A törvényben engedélyezett összeg 24 millió forint volt. Ezért az államkincstár a bécsi Bankverein nevű pénzintézetnek névértékben 31 millió forintot, vagyis: 6000 (egyenként 50 számból álló) sorozatban 300,000 egész darab 100 frtos sorsjegyet adott. Minden sorsjegy ismét két 50 frtos részjegyre oszlik. Az egész kölcsön 1871. január 1-től számítandó 50 év alatt úgy törlesztetik, hogy a központi állampénztár a Bankvereinnak bizonyos állandó összeget félévenként küld. A minden május és november 15-én megejtett sorsoláskor kihúzott sorsjegyek birtokosainak, a reájuk esett összegeket a központi állampénztár — esetleg az adóhivatalok közvetítésével — és a Bankverein Bécsben fizetik ki. A központi állampénztárnak, az ennél bemutatott sorsjegyek kifizetésére szolgáló összegeket, a hitelügyi számtartóság felszólítására a Bankverein küldi meg. Ezt a javadalmazást a központi állampénztár mint idegen pénzt kezeli, s az ebből beváltott sorsjegyekről a Bankvereinnek félévenként kimutatást küld. Ennek az adósságnak magából a kölcsönből létrejött *bevételei* vannak (1.520,000 korona). Az ezek által nem fedezett szükségletet az állam folyó jövedelméből fedezi. A legelől említett *pénzalap* fölött, melybe a kölcsönből létrehozott kisajátítások és szabályozások által nyert telkek

ára, valamint a főváros közmunkaváltsága foly, a fővárosi Közmunkák Tanácsa rendelkezik. Ez a tanács a székes fővárosban előforduló építkezésekre, részint mint első-, részint mint másodfokú hatóság döntőleg foly be. Áll elnökből, esetleg alelnökből és 18 tagból. Az elnököket és a tagok felét a kereskedelmi miniszter nevezi ki; a tagok másik felét a székes főváros választja. A tanács megfelelő jogi, műszaki és számtartó személyzettel bir, mely osztályokban van csoportosítva. A rendelkezése alatt álló pénz-alapról pedig évenként zárószámadást szerkeszt, melyet jelentés kíséretében úgy a kereskedelmi miniszternek mint a székes- és fővárosnak bemutat és nyomtatásban közre is bocsát. Megjegyzendő még, hogy a bevételeknél említett községi pótlékok alatt most az útdát kell érteni. Ezért a közmunkatanács a székesfővárosi útdát kezelését, behajtását nemcsak ellenőrzi, hanem a főváros útdát zárószámadását számtartósága által felül is vizsgálta. Nevezetes még itt számtartási szempontból az, hogy a tanács számtartósága kezdettől fogva 1885-ig, a pénzalap gazdaságának természetével ellenkezőleg, kettős rendszerű könyveket vezetett. Ekkor azonban hosszas tanakodás után, mint helyesebbet az egyszeres kincstári rendszert fogadták el.

Források: 1870: X. t.-cz., 1879. 51. P. K. 1893: XIV. t.-cz.

9. A 4⁰/₀-os arany *járadékkölcsön* első sorban a 6⁰/₀-os régiebb aranyjáradék konvertálásából származott. A kötvények 100, 500, 1000 és 10,000 frtos bemutatókra, valamint névre szólókra oszlanak. A kamatokat (61.093,544 K) minden január és július 1-én a nagyobb m. kir. adóhivatalok, továbbá néhány bel- és külföldi bankház fizeti ki. És pedig úgy itthon, mint külföldön az angol valutához (£) viszonyított törvényes aranypénzben. Az idegen pénzeket a magyar általános hitelbank szerzi be, s küldi meg a beváltó cégeknek. A hitelbank ezért ($\frac{4}{10}^0/_{00}$) alkuszdíjt és ($\frac{1}{10}^0/_{00}$) jutalékot kap. A cégek posta-, hirdetési díjak stb. czímen előforduló költségeik megtérítésén kívül a beváltott értékekért (0.23,723⁰/₀) jutalékot kapnak.

Források: 1878. 13., 23., 36., 43. P. K., 1879. 51. P. K. 1880: VIII. 1881: XI. és XXXII. t.-cz. 1881. 53. P. K. 1883. 36. P. K. 1887: XXXII. és 1888: VI. t.-cz. 1889. 42. P. K. 1890. 23. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 16. P. K.

10. A 4⁰/₀-os *koronajáradék*-kölcsön főleg az 5⁰/₀-os papíráradék és némely más ezüstre szóló kötvények konvertálásából származik. Czimletei 100, 200, 500, 1000, 10,000 frtról szólnak. A ka-

matokat (103.582,524 K) minden június és deczember 1-én az állampénztárak és valamennyi királyi adóhivatalok, valamint néhány bel- és külföldi bankház, melyek ezért ($\frac{1}{10}\%$) jutalékban részesülnek. A kezelési költségek ezekre a jutalékokra, továbbá hirdetési, posta, szelvényrendezési stb. kellenek.

Források: 1881. 15. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 13., 14. P. K. 1894. 9. P. K.

11. Az állam a *tiszavidékieknek* és a *szegedieknek* árvizes bajaikban kölcsönzött 40 millió forintot úgy szerezte be, hogy (4400 sorozatban, sorozatonként 100 darabbal) s darabonként 100 forinttal 440,000 darab sorsjegyet (44 millió forint névértékben) bocsátott ki. Ezért az állam 1880-tól 1930-ig félévi utólagos részletekben 2.400,000 frtot fizet. Ez azonban a törlesztési terv szerint változik, s a költségvetésbe mindig a ténylegesen fizetendő összeg van felvéve (4.649,420 K). A sorsjegyeket minden április és október 1-én sorsolják ki és három hónap múlva legalább is 120 frttal fizetik ki. Ezeken a nyereményeken kívül a sorsjegyek még 4% -os kamatszelvevényekkel is el vannak látva, melyek ugyancsak április és október 1-én járnak le. Úgy a sorsjegyeket mint a szelvevényeket: Budapesten a *központi* állampénztár és a magyar általános hitelbank, Bécsben a Credit-Anstalt és Rotschild-bankház — csak szelvevényeket: a *budapesti* állampénztár is — váltja be. A bankházak a beváltott értékekért ($\frac{1}{8}\%$) jutalékot kapnak. Ezen kölcsön pénzeiből adott kölcsönök évi járulékai (665,381 K) képezik a költségvetés megfelelő bevételeit.

12. A *Vaskapu-szabályozási* 3% -os aranykölcsön úgy jött létre, hogy az említett szabályozási költségeket az 1895: XVI. t.-czikk 18,600,000 frtban állapította meg. Ennek beszerzésére 45 millió korona névértékű adómentes, 90 év alatt törlesztendő államadóssági kötvényeket bocsátottak ki. Az adóssági teher (évi 1.475,200 K) mindenkori ellensúlyozására a magyar kincstár a Vaskapun közlekedő hajóktól, nemzetközi szerződés alapján bizonyos díjakat szedhet, mely jog ellenértéke, a magyar állam vagyonmérlegébe, az adósság álladékával egyenlő összegben van felvéve.

13. Az *államvasúti beruházási célokra* felvett $3\frac{1}{2}\%$ -os korona *járadék-kölcsön* az 1897. évi XXX. t.-czikken alapszik. Kamatozása 1898. évi január 1-ével kezdődött. A szelvevények beváltásáért a bankházak $\frac{1}{10}\%$ jutalékot kapnak. (Szükséglet 2.103,300 K).

14. A *függő adósságból* származó költségek két részre oszolnak:

a) A közös függő adósságot alkotó *pénzjegyek* készítése, megsemmisítése, beváltása s egyéb kezelése költségeinek 30%-a, mely a magyar államkincstárt terheli (5,700 K). b) A pénztári jegyek, s különféle letétek költségei és kamatai (3.261,410 K).

a) Azonkívül, a mit a *pénztári jegyekről* az alapvető és az általános részben (13., 53. §§.) elmondottunk, megjegyezzük, hogy az ezeknek a jegyeknek kiállítására szolgáló, vagyis csak kitöltésre váró üres lapokat (500, 1000, 10,000, 25,000 K-sok) az államnyomda esetről esetre kibocsátott és a p. ü. min. számtartóság hitelügyi csoportjánál előjegyzett pénzügyminiszteri rendeletre készíti, s szállítja a központi állampénztárba, mely azokról külön naplót vezet. A készletről e számtartóság minden hó 29-én, kimutatást terjeszt a pénzügyminiszterium elé. A jegyek további műveletét ($\frac{1}{16}\%$) jutalék mellett a Magyar Általános Hitelbank végzi, mely az üres lapokat a pénzügyminiszterium (első főosztályának vezetője) által láttamozott nyugtára veszi fel. A miniszter által időről időre megállapított kamatlábat, valamint az egy napra eső kamatösszeget, kibocsátás alkalmával a bank kéznyomóval, a jegy kiállításának (és így: a kamatozás kezdetének) napját pedig kézírással jegyzi be, a jegyek üres lapjain erre a célra szolgáló helyekre.

Az egész műveletről a bank, a pénzügyminiszteriumi számtartóság hitelügyi csoportjának, hetenként ötféle kimutatással számol. A beváltott, esetleg elromlott jegyeket is beterjeszti és ugyanekkor a számadások eredményéhez képest, az ezen ügyletből származó tartozásokat vagy követeléseket is, a központi állampénztár készpénzben kiegyenlíti. Ezen kívül félévenként, a bank folyószámlakivonatát terjeszt be, melyben az egész műveletet a Magyar-osztrák bank budapesti főintézete által, a váltók leszámítására megállapított kamatlábon számolja el. A pénztári jegyek 6 hónap múlva járnak le, a mikor úgy a tőkét mint a kamatot kifizetik. Azonban a lejárat előtt is bármikor bemutatathatók, de ekkor kamat csak a bemutatásig jár. A lejárat előtt bemutatott jegyeknek akadálytalan kifizethetése céljából a bank külön 50,000 K állandó állami előleget kamatfizetés nélkül élvez. Hat hónapon túl a pénztári jegyek nem kamatoznak.

Az állami pénztárak is fel vannak jogosítva beváltásukra, sőt pénz helyett fizetési eszközül is elfogadják minden oly esetben, midőn a fizetség érczpenz volta kikötve nincs és a midőn a fize-

tendő összeg, a pénztári jegyekért összesen járó tőkénél és kamatnál nem kisebb. Ebben az esetben bevett összeget, bevételbe teszi annak a gazdasági ágnak naplójában, a melyre fizették. De egyszersmind a pénztári jegy beváltási naplóban, a bevételi adatokra hivatkozva, a beváltott jegyeket kiadásba is kell tennie. A kamatnapokat minden hónapban 30-czal és pedig: a bemutatást megelőző napig kell számítani. A pénzügyminiszterium számtartóságának hitelügyi csoportja a pénztári jegyekről, pénz és anyag (hitel) főkönyvön és kettős rendszerű folyószámlakönyvön kívül, még különféle segédkönyveket és nyilvántartásokat vezet. Ezekből úgy a havi forgalomról mint a hó végével forgalomban maradt jegyekről, minden hó 10-ig a pénzügyminiszteriumhoz kimutatást terjeszt fel, mely azután ezt a hivatalos lapban közhirrre teszi.

b) Azokhoz, a miket előbb (53., 92., 105., 106., 112., 121. §§.) már elmondottunk, még hozzátesszük, hogy *birói letétek* alatt azokat a mindenféle gazdasági értéket képviselő tárgyakat kell érteni, melyeket a bíróságok vagy ennek jóváhagyásával mások biznak az állami pénztárak őrizetére. Ha a letevők magukat a letett tárgyakat akarják visszakapni: akkor őrzési díjakat tartoznak fizetni. Ezekről a pénzügyi tárczában lesz szó. Ha azonban (mint ez nevezetesen a letett készpénznél történik), megelégednek a letét értékének visszakapásával: ekkor az állam a letett pénzt kölcsönkapottnak tekinti, s érte kamatot fizet (1.986,346 korona). Ez a kamat a letevés napjától, a kiutaltványozó végzés jogerőre emelkedésének napjáig (s ezentúl legfeljebb egy hét alatt bekövetkező felvételig) jár. A birói letéteket a bíróságok székhelyén lévő állampénztárak és királyi adóhivatalok tárczaszerűen kezelik. A tőkét és kamatokat rendszerint együtt fizetik ki. A bíróságnak ezzel ellenkező végzése, csak a pénzügyminiszterium külön engedélye mellett foganatosítható. A kifizetett tőkét és kamatokat részletesen a tárczanapló erre szolgáló hasábjában, s ezenkívül a kamatokat sommásan, egy külön függő adóssági kamat *alnaplóban* számolják el. A tárczanaplókat az igazságügyminiszteri tárcza-, az *alnaplókat* a pénzügyi hitelszámtartóság tárgyalja. Az utóbbi könyveli azokat a függő adósságnak tárczafőkönyvében, s *ellenszámolja* (111. §.) a kifizetett összegeket, úgy az igazságügyminiszteriumi, mint a pénzügyi forgalmi (központi) számtartósággal.

c) *Árvaletétek* (17., 56., 61., 73. §§.) alatt azokat a készpénzösszegeket kell érteni, melyeket a gyámhatóságok az állampénztárak-

nál megőrzés és kamatozás céljából letesznek és a melyeket ezek a birói letéteknél *b)* alatt elmondottak módjára tárczaszerűleg kezelnek. De ezekért minden január és július 1-én kamatos kamat jár (308,072 K) és a tárczanaplójukat a belügyminiszterium szám-tartósága tárgyalja.

d) A királyi *közjegyzők* annak a városnak, a hol működnek, lakossága számához képest a törvényben megállapított bizonyos összegű *biztosítékot* tartoznak letenni. Az erre a célra szolgáló készpénzt, értékpapírt vagy bekebelezési záradékkal ellátott óvadéklevelet, a királyi törvényszék beutaló végzése alapján, az állami pénztárak mint közjegyzői letétet a birói letétek módjára tárczaszerűen kezelni tartoznak. A készpénzért félévenként kamatot fizetnek (23,492 K) és az értékpapírok szelvényeit pedig, bélyegtelen elismervényre szolgáltatják ki az illető közjegyzőnek. Az óvadéklevelet díjmentesen őrizik.

Végül a jelen §. legelső (zárjelben levő kisbetűs) bekezdése szerint az államadósságok között helyet foglaló *átmeneti kiadások* és *rendkívüli bevételekről* tudni kell, hogy a közös hadügyi célokra szánt magyar állami kölcsönök törlesztésére a közösügyi költségvetésből 25 éven át évenként 9.315,176 K térül meg. Ebből első sorban az említett közös szükségletek fedezésére kibocsátott 4⁰/₀-os koronajáradék (3.123,311 K) kamatszükségletét fedezik, s az ezután maradó (6.191,865 K) részt pedig a magas kamatlábu, tehát drága adósságok törlesztésére fordítják. (141. §. 5.)

Források: *a)* 1867: XV. és 1868: XLVI.; *b)* 1882. 2. és 28. 1884. 21. 1883. 13., 1889. 17., 1889. 37., 1892. 31. P. K. és az adóhivatali utasítás; *c)* 1877: XX., 1885: VI. t.-cz. 1878. 5. P. K. és adóhivatali utasítás. 1904: XXII. t.-cz. 1904-iki III—IV. számú delegationalis határozat; 1905-iki költsv. I. füzet 82—83. oldal.

141. §. A vasúttal együtt átvett adósságok.

(Rendes kiad. VIII. fej. 1—5. cz. 24.315,712 K, tiszai sorsjegyek, tőzsdedíj, déli vasút, évjáradék, gácsországi, részvények convertálva, elsőbbségek, forgalmi, pécsi, 69, beruházás, osztrák állami vasút, 75, árfolyam, előleg, arad-temesvári vasút.)

1. *A tiszavidéki vasút* részvénytőkéjét az állam kifizette, elsőbbségi kölcsönét a 4¹/₂⁰/₀-os kölcsönbe convertálta és sorsjegykölcsönét a bécsi Kreditanstaltnál évenként törleszti. Az erre és a kamatokra szükséges összeget a központi állampénztár június és de-

czember 27-én és 28-án félévi előleges részletekben bezárólag 1923-ig fizeti, a mikor a 66 éves törlesztés be lesz fejezve. Kezelési költség: a bécsi tőzsdedíj fejében a tőzsdekamarának fizetendő összeg. (1880. évi XXXVIII. t.-cz.)

2. A déli vasút-társaságtól ennek *zágráb-károlyvárosi* vonalait a magyar állam úgy vette meg, hogy annak 1880-tól 88¹/₂ évig 240,000 o. é. aranyfrtnyi változatlan, semmiféle jelenlegi vagy jövődöbeli adónak alá nem vetett évjáradékot fizet. Még pedig a központi állampénztárnál évenként június és deczember 23-án effectiv osztrák és magyar vagy egyenértékű külföldi aranypénzben. Az így kikötött és a költségvetési törvényben felvett összeg közt van különbség, melyet az aranyagio okoz. (1880: XLIV. t.-cz.)

3. A *magyar-gácsországi vasutat* az állam 1889-ben tulajdonába vette oly feltétel alatt, hogy a társasági részvények és elsőbbségi kötvények kamatoztatására és törlesztésére szükséges évi összegeket úgy fogja fizetni, a mint azok a szerződéshez csatolt jegyzékben felsorolvák és hogy a vasút beruházási kölcsöneinek is kamatait és törlesztési részleteit, a magyar kincstár fogja fedezni. Azóta az állam a vasút részvényeit és beruházási kölcsönét részint járadékokba convertálta, részint készpénzben kifizette. Az elsőbbségi kölcsönökre szükséges összegeket pedig: február, június, augusztus és deczember 1-én, a *forgalmi* számtartás útján számolja át az osztráknak; mert a vasút legnagyobb része osztrák területen fekvővén, adósságai is az osztrák kormány gondjai alatt állnak. A kezelési költség ($\frac{1}{8}\%$) bankjuttalékra, sorsolási, szelvény kezelési s egyéb költségekre, valamint bécsi tőzsdedíjra kell. (1869: VI., 1875: XL., 1876: XI., 1887: XXXIII., 1888: XVII., 1889: XIV., 1892: XXI., 1902: V. t.-cz.)

4. Miután az állam, a *budapest-pécsi* vasútnak szintén szerződésileg megszerzett részvényeit, 1893. július 1-én beváltotta: most még csak az elsőbbségi kölcsöne van, melyet 1890-től számítandó 69 év alatt törleszt. A kötvények 200 frtról szólnak. Január 1-én sorsolás és április 1-én (a központi állampénztárnál, a magyar általános hitelbanknál és az osztrák Kreditanstalt-nál) kifizetés alá kerülnek. A szelvények április és október 1-én járnak le. Úgy a kötvények mint a szelvények adó- és illetékmentesek. A kezelési költségek: $\frac{1}{8}\%$ bankjuttalékból, sorsolási, posta, szelvénykezelési stb. költségekből, valamint a forgalomban lévő kötvények tőke-

álladékanak a bécsi tőzsdén való jegyzéséért ($\frac{1}{20}\%$) tőzsdedíj fizetéséből állnak. (1889: XV. és 1890: VII. t.-cz.)

5. A nálunk is volt *osztrák államvasúttársaság magyar vonalaiért*
a) a megváltási ár fejében fizetendő évi járadék 1891. évtől kezdődött és 75 évig tart. Minden január és július 1-én jár le fele, s a központi állampénztár fizeti ki az említett társaságnak. *b)* Ha a félévi járadéknak lejárást közvetlenül megelőző hónapban, az arany árfolyama a bécsi tőzsdén a 117% -ot (9.36) meghaladja: akkor ez az árfolyam-emelkedés, félévenként 3.250,000 aranyforint után, a lejárt részlettel együtt szintén megfizetendő. Ez az összeg tehát az árfolyam hullámlásához képest változó, sőt egészen el is maradhat. *c)* A kérdéses vasúti vonalok átvétele alkalmából a magyar állami kincstár rendkívüli beruházások terhe hárulván, erre a célra az osztrák-magyar vasúttársaság a magyar kincstárnak 5 millió forint visszafizetendő előleget adott. Ennek törlesztéséről lásd 140. §. legutolsó bekezdését. *d)* Az arad-temesvári vasutat is a magyar kincstár az osztrák társaságtól váltotta meg. És pedig úgy, hogy a megváltott vasút adósságának törlesztése fejében 1892-től 67 évig minden márczius és szeptember 1-én (félévenként 288,745 K-t) fizet. (1882: XLV., 1891: XXV. és XXXVIII. t.-cz.)

142. §. Egyes tárczákat terhelő kölcsönök.

A két előbbi §-ban tárgyalt államadósságokon kívül, még minden tárczának van építési és egyéb beruházási célokra felvett nagyobb és kisebb összegű, több-kevesebb kölcsöne, melyek a bődzsettörvénynek egy külön fejezete alatt vannak tárczánként felsorolva. A költségvetés részletezésében azonban, az ezen kölcsönök után járó kamatok és törlesztési hányadok, az illető tárczáknál fordulnak elő, s a mennyiben szükségesnek találjuk, azokról ott meg is fogunk emlékezni.

143. §. Előlegezések vasúti kamatbiztosítás alapján.

(Rend. kiad. X. fej. 493,593 K; kamatbiztosítás értelmezése, vasúti főfelügyelőség, utalványozás, előlegek, 4% , 6% , állami leltár, megtérítés, számlák, beruházási kölcsön, 50 év, egységes, beváltás, előlegek.)

Az állam a reá nézve bármely szempontból, fontossággal biró vasútak kiépítését és forgalomban tartását az által is iparkodik elő-

mozdítani, hogy a vasútba fektetett tőkének valamely kamatját a vállalkozók számára biztosítja. Ez úgy értelmezendő, hogy ha az üzlet folyamán legalább is bizonyos tiszta jövedelem, pl. kilométerenként 8—10,000 korona nem mutatkozik: akkor az állam a hiányzó részt a részvényeseknek pótolja. Az így épített vasútak legnagyobb része azonban a 140—141. §§-ban elmondottak szerint már a magyar állam tulajdonába ment át. Ez idő szerint még csak két vasút (a pécs-barcsi és a kassa-oderbergi) részesül kamatbiztosításban. Ezek a kereskedelmi miniszter hatáskörébe tartozó, vasúti főfelügyelőség ellenőrzése alatt állnak, s a biztosított összegeket, az engedélyokmányban meghatározott kereten belől, a szükséghez mérten, az utóbb említett miniszterium megkeresésére, a pénzügyminiszterium utalványozza. Az utalványozott összegek az illető vasútnak adott előlegekül tekintetnek. Azok az előlegek, melyeket a vasúttársulatok adósságaik lejáró évi törlesztésére és kamataira használnak 4, azok pedig, melyeket beruházásra fordítanak, 6°/_o-os kamatra adatnak az államkincstár által, s az állami leltárban mint ilyenek tartatnak nyilván. Ezért, mihelyt a vasút tiszta jövedelme bizonyos maximumot meghalad, a többlet az előlegek megtérítése céljából az államkincstárba beszolgáltatandó. Illetőleg: ha az évi számadás lezárásánál kitűnik, hogy tiszta jövedelme a biztosított 4°/_o-nál magasabb, a mutatkozó tiszta jövedelmi többlet, az illető vasút 4°/_o-os számlájának javára és 6°/_o-os számlájának terhére lesz írva.

Különösen meg kell itt emlékeznünk a magyar vasútak *elsőbbségi (beruházási) kölcsönéről*. Az 1875:XLI. törvényczikk felhatalmazta a miniszteriumot, hogy az állami biztosítást tényleg igénybe vevő vasútnak, az elkerülhetlen új beruházásokra szükséges összegeknek, kölcsön útján való beszerzését engedélyezze és ezen kölcsönnek tőkéjére az állami biztosítást kiterjeszthesse. Az 1876:XI. törvényczikk pedig azt határozta, hogy eme kölcsön 5°/_o-ot aranyban kamatozó és 50 év alatt törlesztendő elsőbbségi kötvényeit, az állam vegye át. Az ezekért befolyt összegből pedig minden vasútnak a megállapított részt utalványozza. Ez legczélszerűbben úgy volt kivihető, ha a vasútak kölcsönei egy egységes állami kölcsönre változtatnak át, s eme kötvényeket a vasútak helyett a pénzügyminiszter bocsátja ki. Ennek fejében minden vasút a reá eső rész-kölcsönről egy, fő elsőbbségi kötvényt adott a pénzügyminiszternek. Ezen kölcsön (200 és 1000 aranyforintról szóló) kötvényeinek szel-

vényei minden január és július 1-én járnak le. A kötvények évenként október 1-én sorsoltatnak és a kihúzottak 3 hó múlva fizettetnek ki. A szelvények és a kisorsolt kötvények beváltására szükséges összeget, az illető társulatok a részükre biztosított tiszta jövedelmen felül, netalán mutatkozó bevételekből minden június és deczember 23-ig, a központi állampénztárba szállítják be. Ily jövedelem hiányában, a pénzügyminiszter a kamatbiztosítási előlegeket fordítja erre, s azokat 6⁰/₀ kamatozással éppen úgy az illető vasútak terhére írja, s úgy tekinti, mintha ezek közvetlenül a vasútaknak fizettettek volna ki. (1875 : XLI., 1876 : XI., 1879 : XXXVIII., 1887 : XXXIII., 1888 : XVII. t.-cz.)

144. §. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete.

(Rend. kiad. XI. fej. 21.000,000 K, állam, ország, először, leszámolás, összes, autonom, tiszta, arány, kevés, legelőbb, helyette.)

Azonkívül a mit a 44. és 73. §§-ban elmondottunk, még tudnunk kell, hogy a magyar *államnak* horvát-szlavonországi bevételei és kiadásai, a *magyar állami* költségvetésben, a *magyar állami* háztartásnak költségei és jövedelmei között nyerne kifejezést. Így azok az összegek is, melyek az említett tartományoknak külön ügyeik önkormányzati gondozására szükségesek: először szintén a *magyar állami* költségvetésben vannak kiadásra felvéve, habár ez, önkormányzatuknak megfelelőleg, külön fejezet alatt és külön somában történik is. A leszámolás aztán Horvát-Szlavonországgal évenként, és pedig két irányban történik. Először azokra az összegekre nézve, melylyel a horvátok adózási képességük arányában (7·935,195⁰/₀) a magyar korona országainak Horvát-Szlavonországokkal közös kiadásaihoz járulni tartoznának. Másodszor arra az összegre nézve, amely Horvát-Szlavonországoknak valóságos közjöveldelmükből autonom szükségleteikre évenként kiszolgáltatandó. Legelőször tehát az egész *magyar állami* háztartás tiszta kiadását és az ezekből Horvát-Szlavonországra eső (7·935,195⁰/₀-nyi) összeget számítják ki. Ez az egyik irányban való leszámolás. A másik leszámolás pedig az, hogy az állami zárszámadás adatai alapján Horvát-Szlavonországok tiszta jövedelmét határozzák meg, hogy ez a 44:56 arány szerint, az autonom kormányzat szükségletei és az egész állami háztartás között megosztassék. Azonban Horvát-Szla-

vonország *tiszta* közjövödelme állandóan oly kevés, ha abból a közös magyar haza, *állam*-háztartása közös kiadásainak reá eső 7.9 százalékát fedeznie kellene: akkor a Társországok autonom bel-igazgatási szükségleteire alig maradna valami. *Nehogy tehát horvát testvéreink szükségét szenvedjenek*, Magyarország nagylelkűen beleegyezett, hogy Horvát-Szlavonország jövedelméből legelőbb 44% autonom szükségleteire levonassék, s hogy csak az így maradó rész fordíttassék a közhaza állami szükségleteire. Ez által Horvát-Szlavonország évenként mintegy 6 millió korona olyan javadalmazáshoz jut, mely az egész *államot* illetné, s melyet így helyette Magyarország kell pótolni, illetőleg megfizetni.

Források: 1868: XXX. t.-cz. és 1889: XL. t.-cz.

145. §. Állami számvevőszék.

(Rend. kiad. XII. fej. 382,465 K, nyugdíjak rd. kiad. VI. fej. 2. cím 96,470 K, rk. kiad. 15 000 K. Előbb, 1—3, elnökség *a—f*), fő- és ügyosztályok, alelnök, ügybeosztás, tárgyalás, saját háztartása)

Azok után, a miket az 57. §-ban, valamint a XVIII. alatt idevágólag előbb elmondottunk, még tudnunk kell, hogy az állami számvevőszék a hatáskörébe eső ügyeket természetük szerint 1. vagy az elnökségnél, vagy 2. tanácsülésekben, vagy 3. az ügyosztályokban tárgyalja.

1. Az elnökséghez tartoznak: a személyzeti és fegyelmi ügyek, az ügyosztályoknak adandó elnöki utasítások és rendeletek; az állami számvevőszék évi költségvetésének szerkesztése; a kiadások utalványozása s az ezekről vezetett pénztári naplók szigorlata; a zárószámadást kísérő és egyéb az országgyűlésnek teendő jelentések; a helyszini vizsgálatokra vonatkozó s egyéb az elnök által magának fentartott ügyek. 2. A tanácsülésnek tárgyai: *a*) azok a miniszteri közlemények és a számvevőszéki észrevételekre adott miniszteri válaszok, melyek az ügyosztályok véleménye szerint nem kielégítőek; *b*) a minisztertanácsnak azok a határozatai, melyeket az állami számvevőszéknek egyes miniszterek eljárását illetőleg hozzá intézett átiratára hoznia kell; *c*) az állami zárószámadás és ezt kísérő jelentés, valamint az országgyűlés elé terjesztendő más munkálatok végleges megállapítása; *d*) szabályrendeletek és utasítások bírálata, melyek a közigazgatás bármely ágában a számtartás és az ellenőrzés egyszerűsítésére vagy a pénz- és értékezelés javítására ki-

bocsáttatnak; *e*) a minisztertanácsához évnegyedenként küldendő hitelnyilvántartási kimutatás; *f*) az elnök által a tanácsülés elé utalt egyéb ügyek. 3. Az állami számvevőszék az elnöki osztályon kívül három fő- és hat ügyosztályra oszlik. Az alelnök osztályt nem vezet, hanem az elnököt, kinek a törvény szerint helyettese, feladatai teljesítésében támogatja. Nevezetesen: a szűkebbkörű értekezleteket vezeti, s a megállapodásokat véleménye kíséretében az elnöknek bemutatja; a fontosabb természetű, s különösen elvi jelentőségű ügyeket felülvizsgálja, s véleménye kíséretében az elnök elé terjeszti; felülvizsgálja az osztályok által előterjesztett állami zárószámadást minden tartozékával együtt és az elnök akadályoztatása esetében képviseli a számvevőszéket a képviselőház zárószámadási bizottságában. A fegyelemre és ügymenetre közvetlenül felügyel.

Az osztályok: az elnök által kiadott és időnként változó ügybeosztás szerint felosztva, az egész állami gazdaságot tárgyalják. Így ez idő szerint az első főosztályban vezetik úgy a kettős rendszerű állami főkönyvet, mint az egyszeres rendszerű rovatkönyvnek nevezett, de ugyancsak állami főkönyvet (lásd 127. §.) és az utalványozási főkönyvet (költségvetési hitelnyilvántartást), a számvevőszék saját tárcza fő- és számfejtő könyvét, s tárgyalják az úgynevezett kis tárczák egy részét, valamint a bel-, igazság- és vallás-közügyi tárczákat; ugyancsak az első főosztály körébe tartozik az állami zárószámadás főösszeállítása is; a második főosztály tárgyalja a pénzügyi tárczát; a harmadik főosztály a közös ügyeket, az állami adósságokat, továbbá a kamatbiztosítást, a horvát-szlavonországi leszámolást, a földművelésügyi, kereskedelemügyi és honvédelmi tárczákat. Minden osztály a hozzá tartozó tárczák utalványozási és megszüntetési jegyzékeit, kezelési kimutatásait, valamint tárcza-zárószámadásait megvizsgálja, észrevétel esetében a miniszterekkel folytatandó tárgyalás végett az elintézési tervezeteket szerkeszti, a megvizsgált beadványokból elkészíti a részletes zárószámadást, bírálja a miniszter által adott indokolást és tervezi a törvényhozásnak teendő jelentés hozzá tartozó részét; könyvet vezet az őt illető tárczák nyugdíjairól.

A számvevőszék szükségleteit az elnök utalványára, a számvevőszék első ügyosztályának számfejtése mellett a központi vagy más állami pénztár fizeti ki és külön tárczanaplóban számolja el. E naplót a számvevőszék elnöki osztálya bírálja meg és tárgyalja az általános szabályok szerint. A kisebb irodai, házi stb. szükség-

letek fedezésére utalványozott összeget a kézi pénztárban az irodaigazgató kezeli; azokról rendes naplót vezet, melyet havonként tárgyalás céljából ugyancsak az elnöki osztálynak mutat be. A számvevőszék által használt ingó állami vagyonról, a kézi pénztár kezelője naplót és szakleltárt vezet, melyeket havonként illetőleg évenként az elnöki osztálynak bemutat. A naplót az elnöki, a szakleltárt az egyik ügyosztály vizsgálja meg. A számvevőszék által használt ingatlan állami vagyonról az elnöki osztály törzskönyvet és leltárt vezet. Az állami számvevőszék saját háztartásáról, az állami zárószámadás útján, közvetetlenül az országgyűlésnek számol.

146. §. Magy. kir. közigazgatási bíróság.

(Rend. kiad. 609,844 K, nyugdíjak 34,300 K, dönt, Curia, belügy, elnök, tárczák.)

Mint legfőbb bíróság, közigazgatási jogviták felett dönt. Állása a Curiaéval azonos. Elnöke és másodelnöke — hivatalának tartama alatt — a főrendiháznak tagjai. Az elnök járandóságait a belügyminiszter, a bírák és a többi személyzetét az elnök utalványozza. Az elnök a költségvetési törvényben, a közigazgatási bíróság részére megállapított összeg erejéig, utalványozási joggal bír. Számtartását a belügyi számtartóság végzi.

Forrás : 1896 : XXVI. t.-cz. és bírósági ügyrend.

147. §. Miniszterelnökség.

(Rend. kiad. XIV. fej. 1—3. cz. 1.215,202 K ; VI. fej. 4. cz. nyugd. 103,960 K, atm. kiad. VI. fej. 1—4. cz. 941,356 K ; beruh. 50,000 K, 1—3, §, zárószámadás, 1 - 3, küldi, fordítás, fiumei, utalványozás, kezelés, számtartás, alap, átmeneti.)

1. A 42—44. §-ban elmondottakhoz számtartás szempontjából még hozzátesszük, hogy a számvevőszék által szerkesztett zárószámadást, a miniszterelnök terjeszti a törvényhozás elé, s hogy az állami számvevőszék elnökét, az országgyűlés által jelölt három egyén közül, a király a miniszterelnök felterjesztése és ellenjegyzése mellett nevezi ki. A költségvetési hitelnylvántartást évnegyedenként és a minisztereknek a számvevőszék megjegyzéseire adott ki nem elégítő válaszait, a minisztertanács elé terjesztés céljából, a számvevőszék a miniszterelnökhöz küldi. A fordításért járó díja-

kat a miniszterelnökség saját tárczájából előlegezi, s a fordíttató hatóságok azt neki megtérítik. 2. A fiumei kormányzóság személyi járandóságai felett a miniszterelnök, a dologi kiadások felett a kormányzó rendelkezik és kezeléséről a fiumei m. k. adóhivatal ad számot, a fiumei m. kir. pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóságnak, mely az előzetes és utólagos számtartást végzi. Az egész tárcza számtartásának gyakorlására pedig maga a miniszterelnökségi tárczaszámtartóság van hivatva. 3. A *rendelkezési alapról* a miniszterelnök számadással nem tartozik. Az átmeneti kiadások és beruházások az 1848/49-iki honvédek segélyezésére, a milléniumi és az Árpád vezér stb. műemlékre, valamint a fiumei kormányzó palotájára stb. szánvák, (1890: III. és 1896: VIII. t.-cz.)

148. §. Ő Felsége személye körüli miniszterium.

(Rend. kiad. XV. fej. 174,409 K, VI. fej. 5. cím: 71.063 K, rk. atm. kiad. 18,000 K, rend. bev. 2500 K, különleges, közös, kiegyenlítés, 1—2, pénztáros, vizsgálat, hitel, számfejtés, számadás, bírálat, könyvelés, utalványozási, kezelési leltár, szobák, alnapló, forgalmi, havonként, évnegyedenként, bizonyos küldemények.)

A 42—3. §§. kapcsán megemlítjük, hogy ennek a miniszteriumnak, sajátos berendezéssel bíró *különleges* miniszteriumi pénztára van, mely a tárczára szükséges pénzösszegeket, a közös pénzügyi pénztárból kapja. Innen ezeket a Felség személye körüli miniszter átirata alapján, a közös pénzügyminiszter utalványozza és azután a közös quota számlán *jogilag* egyenlítik ki. (119. §.) Különben ennek a pénztárnak szervezetét, az 1883-ban kiadott utasítás alapján ismertetjük, s működését 1. *tárczaszerű* és 2. *közvetítőre* osztjuk.

1. A tárczára vonatkozó a) pénztárosi teendőket a miniszterium kebeléből, a tárczaminiszter által külön rendelvénynyel kijelölt tisztviselő teljesíti. Ennek kezelését évenként legalább egyszer, egy magyar királyi pénzügyminiszteriumi számtartósági tisztviselő segélyével megvizsgálják. b) A miniszterium saját számtartósággal nem bír, s ezért előzetes számtartásának teljesítésével, egy miniszteriumi tisztviselő van megbízva. Ez a költségvetésileg engedélyezett *hitelt nyilvántartani*, s a netalán mutatkozó hiteltúllépést, az utalványozó miniszteriumnak, az utalvány fogatosítása előtt bejelenteni tartozik. A közigazgatási és pénztári *számfejtés* céljából, az általános szabályoknak megfelelően berendezett számlakönyvet ve-

zet. Pénztári *számadás* céljából forgalmi naplót és a saját tárczájára tárczanaplót, megfelelő alnaplóval és jegyzékekkel visz. A bevételi alnapló a külföldre szóló útlevelek kiállításáért szedett díjakról szól. Az így szerkesztett és kellően felszerelt számadást minden hó 5-éig, *birálat* és *könyvelés* céljából a pénzügyminiszterium számtartóságának küldi. Az utólagos számtartás céljából utalványozási jegyzékeket, az előbb említett hitelnyilvántartás alapján ugyancsak havonként küld, a pénztári hivatal az állami számvevőszéknek. Sőt még félévi *kezelési* (lerovási) *kimutatást* és az év végén a miniszteriumra bízott mindenféle készletekről szóló *leltári* kimutatást is szerkeszt. c) A Felség személye körüli miniszterium épületében, a Budapesten lakó, de időnként hivatalosan Bécsben tartózkodó magyar miniszterek és állami tisztviselők számára szobák vannak fentartva. Az ezen miniszterium hatáskörébe tartozó egyéb szerekről és anyagokról szóló számadáson kívül, e szobák butorzatáról szóló leltár vezetése is a miniszteriumi pénztárra van bízva. Ez a szükségeseket a miniszterium rövid úton nyert engedélye alapján beszerzi, s az így kiadott összegekről külön naplót vezet, melynek végösszegét mint valamely forgalmi alnaplóét »a többi m. k. miniszteriumok részére teljesített bizománnyos fizetés« címén egy tétel alatt, a forgalmi naplóban vezeti. De az alnaplónak csak üres másolatát csatolja; mert *évenként* az egyes miniszteriumok tagjai részére kiszolgáltatott cikkeket és ezek egyéb költségeit, úgy miniszteriumok, mint az egyes igénybevevők szerint kimutatja, s a kimutatásokat az eredeti alnaplókkal és ennek pénztári okmányaival, a magyar pénzügyminiszteri számvevőség központi csoportjának megküldi. Ez a költségeket az érdekelt miniszteriumok hozzájárulási engedélyének kikérése után, mint bizománnyos fizetéseket, a Felség személye körüli tárcza javára és az igénybe vevő tárcza terhére *jogilag* számoltatja el.

2. A közvetítő működés úgy történik, hogy a Felség személye körüli miniszteriumhoz érkező pénzes leveleket és értékes küldeményeket, az elnöki osztály vezetője, a pénztárnok jelenlétében veszi át, s a postai vevényt *ketten* írják alá. A küldeménynek pénztárba helyezését, a pénztárnok a miniszterium ügyiratán ismeri el. Egerszersmind a küldemény átvételének napját, ügyiratának számát, értékét, a küldő nevét, később a továbbküldés napját, címét, az erre érkezeti nyugtát és az iktató számot, mely alatt a nyugta tárgyalatott, nyilvántartja. Az elküldésről szóló postai vevény nélkül,

az illető ügyiratot az irattárba elhelyezni nem szabad azért, hogy a feladás megtörténte ez által is ellenőriztessék.

Az átmeneti kiadás a miniszterium épületének helyreállítására van szánva. A bevételek a külföldre szóló útlevelekért járó díjakból származnak.

149. §. Horvát-Szlavon-dalmát miniszter és személyzete.

(Rend. kiad. XVI. fej. 1—2. cím : 101,200 K ; nyugdíjak VI. fej. 6 cím : 29,284 K, atm. 4300 K. Felelős, bán, ellenjegyzés, egység, pénzügy, kézi pénztár.)

Horvát-Szlavon-Dalmátországnak a magyar állam kötelékében elfoglalt önkormányzati helyzetéről, a 39—44. és 73. §§-ban volt már szó. Ez a miniszter a magyar országgyűlésnek felelős, s mint ilyen a bánnak Ő Felségéhez intézett előterjesztéseit ellenjegyzí és felterjeszti. Ha e felterjesztésekre nézve az állami élet egységének szempontjából, a magyar minisztertanácsban kételyek merülnének fel, s ha ezek a bán meghallgatása által sem lennének eloszlatva : a m. k. horvát miniszter saját, illetőleg a magyar kormány észrevételeit elkülönítve, egyidejűleg szintén legfelsőbb elhatározás alá terjeszti. Költségeit nem a horvát-szlavon, hanem a magyar állam költségvetése fedezi. Számtartósága nincs, hanem számtartását a pénzügyminiszteri számtartóság központi csoportja végzi. Van azonban kézi pénztára (48,100, — 103. §.), melynek ellátására az ottani segédhiv. igazgató, évnegyedenként a m. kir. központi állampénztárból utólagos elszámolás kötelezettsége mellett veszi fel és kezeli a szükséges összegeket. Átmeneti kiadásait az autonom horvát törvénytárnak magyar nyelven való kiadása stb.-vel járó költségek képezik.

XX. BELÜGYI TÁRCZA.

1905. kv. rdes kiad. XVII. fej. 1—14. cz. VI. fej. 7. cz. nyugd. IX. fej. 1. cz. tárczakölcsönök; atm. kiad. VII. fej. 1—8. cz. beruh. IV. fej. 1—2. cz. és X. fej. 3. cz. r. bev. IV. fej. 1—8. cz. rk. bev. IV. fej. 1—2. cz. X. fej. 1. cz. XI. fej. 3. cz.

150. §. Központi igazgatás és a földtehermentesítési pénzalap igazgatósága.

(Rdes kiad. 1. cz. 1.518,033 K; atm. 1—3. cz. 3300 K; r. bev. 181,200 K. Értelmezés, elnöki, osztályok, alap, számtartás, hitel.)

1. A *központi igazgatás* alatt magát a belügyminiszteriumot (44. §.), a tárczaszámtartósággal és az irodát kezelő segédhivattal kell érteni. Ugyanitt van előirányozva a főispáni titkárok járandósága is, mert ezek a miniszterium fogalmazó személyzetének létszámába tartoznak. A tárcza költségvetésének és indokolásának tárgyalása, a belügyi zárószámadásnak felülvizsgálata folytán felmerült észrevételek felvilágosítása és az ezzel kapcsolatos kérdések elintézése, s általában az érintkezés az állami számvevőszékekkel, az elnöki osztály feladata. A belügyminiszterium *számtartósága* hét osztályra oszlik. Ezek közül a betegápolási alap létesítéséből, a belügyminiszteri számvevőségre hárult teendők ellátására hivatott 2-ik osztály két csoportban működik, s a 2-ik csoport kizárólag a lelencz-ügyekkel foglalkozik. Teendőit ezeknek az osztályoknak, a hivatalos ügybeosztás részletesen határozza meg, s azok a szükséghez képest esetről esetre változás alá is esnek. 2. A *földtehermentesítési* alapigazgatóság az államadósságok között (140. §. 3.) már tárgyalt földtehermentesítésre irányult igények elsőfokú megbíráására hivatott hatóság. Egy osztálytanácsos elnök alatt, a pénz- és igazságügyminiszterek egy-egy képviselőjének részvételével, testületileg határoz. Szervezete és eljárása az államadósságoknál már idézett földtehermentesítési utasításokon alapszik. Felelősségi hatósága a belügyminiszterium, melynek személyzeti létszámába tartozik. Az igazgatóság számtartását, a mennyiben a földtehermentesítési igény és jog nyilvántartására, s más ezzel kapcsolatos köz-

igazgatási teendőkre vonatkozik: a belügyi számtartóság végezi. Számtartásának hitelügyi részét ellenben a pénzügyminiszterium hitelügyi számtartósága teljesíti.

151. §. Országos levéltár.

(R. k. XVII. fej. 2. cz. 92,131 K; atm. kiad. 2000 K; r. b. 1—2. cz. 12,614 K.
Időleges, hivatás, kézi, bevétel.)

Az országos levéltár össze nem tévesztendő a minden hivatalnál levő, s a folyó ügyekre vonatkozó, tehát időleges becsű iratok elhelyezésére szánt *irattárakkal*. A történelmi, s így állandó értékű állami okmányok elhelyezésére, gondozására és azokból való hiteles felvilágosítások adására van az országos levéltár hivatva. Változó hivatali és irodai szükségleteit kézi pénztárában kezeli. Az országos levéltárnak bevétele is van, a mennyiben az *országos alap* kamatainak egy részét e levéltár költségeinek fedezésére fordítják, s a magánfelek részére kiadott okmánymásolatok után befolyó díjak is ezen cím alatt nyernek elszámolást.

152. §. Az önkormányzattal bíró helyhatóságok számtartása.

(Vármegyék, közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai: r. k. 3. cz. 1—2. rovat 16.401,402 K; atm. 1—2. cz. 1—2. alrovat 40,830 K. Előbbi §§, államjog, magyar, 1—4, intézkedő t. cz., számtartóság, kirendelés, járási számtartók, működésük, pénzkezelés, utalványozás, hiteltúllépés, pénztárvizsgálat, számadási per, önkormányzati jogok épsége és a felelősség, miniszteri utasítások. 1. Megyék. A) Általában, előirányzat, szükséglet, fedezet, alapok, alapítványok, őszi közgyűlés, közigazgatási számfejtés, hitelátruházás, időközi hitelek, utalványozás határai és ezeknek túllépése kölcsön által, bejegyzés, könyvek, hitelnyilvántartás, számfejtés, székhelyi és külső pénztárak, számviteli naplók és naplózás, számadási naplók *a—e*) és naplózás *a—d*), naplók lezárása, forgalmi napló, számadások beküldése és birálata, *a—b*), a külső és a székhelyi pénztár, valamint az állam és a megye közötti elszámolás, a felesleges pénzek elhelyezése, könyvelés, a tőkekönyv berendezése, könyvkivonatok, zárószámadás berendezése és tartalma, határideje, törzskönyv, leltár és határideje. B) Járási számtartók és munkakörük, elvégzendők és ellenőrzendők, nyilvántartások, leltár, statisztika, pénzkezelés, naplók vezetése és lezárása, a számtartó szolgálati viszonya és jogai, helyszini vizsgálatok. C) Járási pénzkezelés, *a—b*), 1—5, postatakarékpénztár, nyilvántartások beosztása, bejegyzés, csekkutalvány és csekkszámle-kivonat. 2. Törvényhatóságú városok, szabályrendelet, elvek, valóság, kivétel, önkormányzat, szé-

kes főváros, 15 szabályrendelet és utasítás, rendszerünk. 3. Községek számtartásának irányelvei, számtartóval vagy anélkül, jegyző és bíró mint kezelők és számtartók, községi számadások, számvizsgáló közgyűlés, idegen, törvényhatósági közgyűlés, panasz, egy év, három hó, alapítványok, szegényalap. 4. Miniszteri utasítások, A), a—b), három főkönyv, tartalék- és gyermeksegélyalap, számvivő és számadó naplók, zárószámadás, belügyminiszter, a—c), B) C), miniszteri utasítások, hasonlósága és különbözősége, augusztus vége, az egyes gyámok és gondnokok számadásai.)

Már a 45., 46., 55., 56. és 73. §-ban tárgyaltuk az önkormányzatot. Államjog szempontjából ide tartozik Horvát-Szlavonország is, az ő nagyszabású autonómiájával. De jelen §-ban azoknak az önkormányzati hatóságoknak számtartását tárgyaljuk, melyek e minőségükben mint szorosan vett *magyar* igazgató hatóságok szerepelnek. Ilyenek nemcsak 1. a *megyék*, hanem 2. a *törvényhatósági városok* és 3. a *községek* is. Végül külön kell megemlékeznünk 4. az *árva- és gyámhatóságokról*.

1. A *vármegyék* számtartási és pénztári teendőinek ellátásáról szóló 1902-iki III. t.-cz. intézkedéseit, a melyek 1903. január 1-én léptek életbe, a következőkben ismertetjük. A vármegyék közigazgatási valamint gyámhatósági *számtartását* a megye központján, a kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok látják el. Azokban a vármegyékben, a melyeknek székhelyén kir. pénzügyigazgatóság nincs, a számtartási teendőknek ellátásáról, a pénzügyminiszter az illetékes kir. pénzügyigazgatóság közgeinek kirendelése útján, a belügyminiszterrel egyetértőleg rendeletileg intézkedik. A járási számtartásról, a kir. pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóságtól, a járási főszolgabírákhoz beosztott egy-egy járási számvevő mint szakközeg gondoskodik. A kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok és a járási számtartók, úgy az előzetes, mint az utólagos számtartás és ellenőrzés tekintetében a vármegyei törvényhatósággal, alispánnal, árvaszékkal és főszolgabírákkal szemben önállóan működnek és e működésükért a számvevőségi igazgató útján a pénzügyminiszternek felelősek; ellenben jelentéstétel és a gazdálkodás támogatásában (közigazgatási segédszolgálat) a vármegye alispánjának és árvaszékeknek, a járási számvevők pedig a járási főszolgabíráknak alá vannak rendelve, miért is ezeknek ebben az irányban kiadott rendelkezéseit feltétlenül teljesíteni tartoznak (lásd előbb a 18—20., továbbá 61. §§.). A vármegyei és a *gyámpénztári pénzkezelést* a megyék székhelyén

lévő állampénztárak (adóhivatalok) végzik. E végből minden kiadást az állampénztárnál a pénzfelvételre jogosított kezéhez kell utalványozni, s minden bevételt a befizető kezéből, vagy közvetlenül, vagy a postatakarékpénztár közvetítésével, az állampénztárhoz kell utalni. Postán érkezett vagy más úton a közigazgatási hatósághoz jutott pénz- és értékküldeményeket, szintén így kell az állampénztárba esetről esetre elküldeni. A járási főszolgabírák pénzkezelése rendszerint postatakarékpénztári úton, a csekk- és kliring-forgalom (lásd elől a 13. §. 7.) igénybevételével történik. Az *utalványozási* jog a jóváhagyott vármegyei költségvetésben és az útdóalap költségvetésében engedélyezett összegekre, továbbá a vármegyei egyéb alapokra és a gyámpénztári tartalékalapra a törvényben, szabályrendeletben és jogerős határozatokban foglalt rendelkezések korlátai között az alispánt, a vármegyei gyámpénztárra nézve pedig az árvaszéket illeti meg. A költségvetéseken túlmenő utalványozás csak az illető miniszter előzetes engedélye alapján történhetik. Az utalványok ellenjegyzésére nézve már előbb (84., 86. §§.) elmondottak itt is érvényesek. A kir. állampénztárak pénzkezelésének időközönti *vizsgálatát*, a kir. pénzügyigazgató rendszerint az alispán és az árvaszéki elnök vagy ezek megbízottjának közbenjöttével teljesíti. Ha azonban ezek meg nem jelenhetnének és a vármegyei alapok és letétek, illetőleg a gyámpénztári vagyonra vagy a községi pénzkezelésre vonatkozó vizsgálat alkalmával szabályellenesség észleltetnék, erről a vizsgálatot elrendelő kir. pénzügyigazgatóság által haladéktalanul értesítendő. Az alispánnak és az árvaszéki elnöknek ezen kívül is joga van a pénztár és a számvevőség helyiségében bármikor megjelenni, ott a megyei alapokra és letétekre valamint a gyámpénztári vagyonra vonatkozó összes naplókat és könyveket megtekinteni, s ezekről adatokat, felvilágosításokat, kimutatásokat előszóval vagy írásban is kívánni. A vármegyei számadások birálatából (lásd 115. §.) származó *számadási perek* ellátása a kir. pénzügyigazgatóságok, illetőleg a számtartóságok igazgatója útján a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozik. A vármegyei törvényhatósági *bizottságokat* a vármegyei költségvetések és zárszámadások, úgyszintén a gyámpénztári számadás, nemkülönben a tulajdonukat képező, vagy felügyeletük alatt álló alapok és alapítványok tekintetében megillető *jogokat*, a pénztáraknak állami kezelésbe vétele nem érinti. Épségben marad továbbá a törvényhatósági bizottságok rendelkezési joga és felelőssége, az alapok vagyonának és a gyámpénztári tőkéknek mikénti gyü-

mölcsöző elhelyezésére is. Végül érvényben marad a vármegyei törvényhatósági bizottság, főispán, alispán és főszolgabíró felügyeleti jogköre, a különböző önkormányzati költségvetéseknek és zárszámadásoknak megállapítására és az ebből folyólag szükséges egyéb intézkedésekre nézve is. Az ebben a hatáskörben tartandó pénztári vizsgálatokat, a számtartóság egy kirendelt szakközegének, illetőleg a járási számvevőnek közbenjöttével kell megejteni.

A törvény ezen rendelkezéseinek végrehajtása [czéljából (1902. évi 121,- és 122,000. B. M. és 3600. P. M. sz. a.) a bel- és a pénzügyminiszterek által kiadott *pénztári és számtartási utasításokat* a következőkben A)–C) alatt ismertetjük.

A) A vármegyei számtartást *általában* az állami számtartásnak a törvényekben, szabályokban, utasításokban, rendeletekben stb. megállapított határozmányai, más szóval: az állami számtartás *stanban* (jelen műben) *már eddig kifejtettek* szerint kell végezni. A vármegyei számtartás tehát kiterjed a gazdasági számtartás minden részére (18,19. §§.) és minden fokozatára (57—62. §§.).

Elkészíti a megye háztartásának, valamint különféle intézeteinek és alapjainak költségvetési *előirányzatait* (1883. XV. t.-cz.). Nevezetesen pedig a megyei *háztartás* előirányzatának szükségleti részébe felveszi az összes személyi és dologi kiadásokat, a fedezeti részbe pedig első sorban az *állami javadalmazás* czímen (1893. IV. t.-cz.) járó azokat az összegeket, melyek az ugyancsak törvényes (1900 : XVIII. és 1902 : III. t.-cz.) levonások után a megyét megilletik, valamint esetleg azt a *pótjavadalmazást*, melyet a belügyminiszter azonfelül engedélyezett vagy előzetesen kilátásba helyezett; a fedezeti részbe tartoznak továbbá: a vármegye törzsvagyonának jövedelme, a különféle vármegyei (gyámügyi-, tartalék-, út-ebadó stb.) alapoknak a háztartás költségeihez való hozzájárulása, a különféle bevételek czímén várható jövedelmek, a háztartás költségeire megszavazott megyei pótagók stb. Az *alapítványokról* (15. §. 1.) és *alapokról* (a kettőt újabban úgy különböztetik meg, hogy az előbbi jövedelmező vagyonnal, az utóbbi pedig a csak polgároktól származó állandó bevételekkel bír) az alapító oklevelek, törvények (pl. az utadó alapról az 1890 : I. t.-cz. stb.) és szabályrendeletek intézkedései szerint kell az előirányzatot elkészíteni. Valamennyit pedig oly időben kell az alispánnak bemutatni, hogy azok a vármegye őszi közgyűlésén tárgyalhatók és megállapíthatók legyenek, s további miniszteri tárgyalás és helybenhagyás, esetleg módosítás avagy

épen visszautasítás folytán, új előirányzat készíthetésére még a költségvetési év beállta előtt idő legyen.

A *közigazgatási számfejtés* kiterjed és pedig úgy tartalmi, mint számszerű helyesség szempontjából mindazokra az ügyekre, melyek kiszámítással vagy számtételek megállapításával, továbbá olyan intézkedésekkel járnak, melyek csak a számtartási munkálatokból könyvekből, naplókban stb. nyert adatok alapján végezhetők. Az *utalványozás* egy évig tart, melyet egy havi pótutalványozási időszak egészít ki. Ha valamely évi költségvetés azon évi január 1-re az illető miniszter által még nincs helybenhagyva: akkor az előző évi költségvetés szerint lehet utalványozni (indemnitás). Hitelátruházással a törvényhatósági bizottság beleegyezése nélkül csak sürgős esetekben lehet élni, de a legközelebbi közgyűlésnek ezt is be kell jelenteni. Az időközi hiteleket, melyekre a fedezeteket is mindig ki kell jelölni, oly időben kell kérni, hogy úgy a közgyűlés, mint az érdekelt miniszter azok felett előre határozhasson. A háztartási és az útalap kiadások a költségvetési hitel erejéig, a többi ágazaté vagy alapé pedig csak az állami pénztárban ezek javára elhelyezett készpénzek erejéig utalványozhatók. Ha ezeknek készpénzüik nincs: hosszabb időre a közgyűlés és miniszter előleges beleegyezése, rövid időre utólagos bejelentés mellett a megye rendelkezése alatt álló idegen pénzek kölcsönkép felhasználhatók és pedig — ha a kölcsönző gazdasági ágnak kamatokra szüksége van — 4°/_o mellett. A »rendeletre« történt utalványozásokat a számtartóság feje az ellenjegyzéstől számított 48 óra alatt, az érdekelt miniszternek bejelenteni tartozik. A pótutalványozás egy hónapig tart.

Az utalványozást a minden gazdasági ágról (alap, intézet stb.) külön vezetett főkönyvbe, a nagyobb tőkével rendelkező alapítványoknál a tőkekönyvbe, a letéteket pedig a letétfőkönyvbe úgy kell bejegyezni, hogy ezen a réven a költségvetési hitelekéről és a rendelkezésre álló pénzkészletekről pontos nyilvántartás jöjjön létre. Az utalványozó ügyiratra az utalványozás után maradó költségvetési hitel-, illetőleg pénzüsszeget mindig rá kell jegyezni. És ha ez a várható szükséglet fedezetére elégtelennek látszik: erről az alispánnak jóelőre kimerítő jelentést kell tenni. A közigazgatási hatóságok mindazokat a jogerős határozataikat, melyekkel a vármegyei alapok javára pénzbüntetések (bírságokat) rónak ki, bejegyzés céljából a számtartósággal közlik. Ugyanebből a célból közölnek vele a megyei mindenféle pótdókra, kirovásokra és járulékokra

vonatkozó rendelkezést is. Ezekre az utóbbiakra vonatkozólag a *pénztári számfejtést* még akkor is a pénztárak végzik, ha a számtartóság helyben van. Különben a pénztári számfejtés az általános szabályok szerint (94—99. §§.) történik.

Úgy a megye székhelyén levő, mint a megye területén elhelyezett többi kir. állampénztárak mint a megye *házi pénztárai* szerepelnek. Csakhogy a székhelyen levő pénztár mint a megye közigazgatási és *árvaügyi* pénztára, a többi (*külső*) pénztárak pedig csak mint: közigazgatási pénztárak szerepelnek. Házipénztár minőségükben valamennyien külön vezetnek elsőfeljegyzésű (*számviteli*) főnaplót (l. előbb 104—5. §§.), amelyet *gyűjtőnaplónak* neveznek. Ebben a megye székhelyén lévő pénztárnál, külön összeghasáb van a közigazgatási és külön az árvaügyi gazdaságra. A gyűjtőnaplóhoz tartozhatnak esetleg még kézipénztári kézinaplók is. Valamennyien vezetnek továbbá annyi és olyan másodfeljegyzésű (*számadási*, 106. §.) *szaknaplókat*, a hány és a minő gazdasági ágról a megyének számolnak és mely szaknaplóknak első tételeit mindig a mult hónapról átjött pénztári maradványok képezik. Mindenesetre pedig *tartoznak* vezetni a következő szaknaplókat: *a) háztartási* naplót, melybe elszámolják mint *bevételeket*: (a belügyi tárczanaplóban kiadásba tett) állami javadalmazást, a megyei póttadókat, az alapok közigazgatási járulékait stb. és mint *kiadásokat*: a megye személyi és dologi kiadásait; *b) útalap* naplót; *c) vármegyei és d) községjegyzői nyugdíjalap*-naplót; *e) közigazgatási letét*-naplót. Ezeknek a naplóknak hasábjai és vezetésük az általános szabályoknak felel meg, csakhogy úgy bevételre, mint kiadásra a következő értékhasábokkal birnak: *a) készpénz, b) pénzügyintézeti betét és értékpapir, c) adóslevelek, d) értéktárgyak*. Ezen hasábok segítségével úgy a készpénznek pénzügyintézetekben való elhelyezését és visszavételét, mint az ezek után lejárt, de nem felvett, hanem az intézetben tőkesített kamatokat, valamint az adóslevelekre bevett összegeket mint külön és viszonylagosan (15. §.) naplózzák. A házipénztár gyűjtőnaplóját naponként kell lezárni, amikor is ennek úgy a bevételei, mint a kiadásai sommásan a számadási állapot kimutatásba (341. l.) és a főnaplóba külön egy-egy tétel alá jönnek. A szaknaplókat havonként zárják le, s ezeknek úgy bevételi, mint kiadási végösszegeiket a forgalmi naplóba vezetik, a melyek ily módon a szaknaplók mellékleteit képezik. A házipénztári így elkészült számadásokat az állampénztár saját más (általános) számadásaival együtt legkésőbb a következő hónap 3-ig küldi be az illetékes pénzügyi számtartóságnak.

A számtartóságok a beérkezett számadásokat *birálván*: a megye területén levő külső pénztárak megyei kezelését is, a megye székhelyén levő pénztár naplóiba helyezik át. Ez úgy történik, hogy legelőször is az azoknak forgalmi naplóikban *a)* bevett és *b)* kiadott összegeket viszonylagosan (ellentétesen) a székhelyen levő pénztár forgalmi naplójában *a)* kiadásba és *b)* bevételbe teszik. Egyúttal pedig a külső pénztárak szaknaplóiban elszámolt bevételeket és kiadásokat *mint ilyeneket*, tehát ugyancsak mint bevételeket és kiadásokat a székhelyen levő állampénztár hasonló szaknaplóiba vezetik át. Ily módon legelőször is az állam a megye székhelyén levő pénztár útján (ennek forgalmi naplójában) mintegy kiadja a megyének a külső pénztáraknál, ennek javára befolyt bevételeket és megtéríteti magának a megyeért ezeknél fizetett kiadásokat. Egyúttal pedig a külső pénztárak ezen bevételeit és kiadásait úgy átvezeti, átjuttatja a székhelyen levő állami pénztárnak *mint* megyei házi pénztárnak naplóiba, mintha azokat maga a székhelyen lévő pénztár kezelte volna. A székhelyen levő pénztárnál így összesített kezelés után netán mutatkozó felesleges készpénznek (az őszi közgyűlésen évről-évre kijelölt pénzügyintézetnél való) elhelyezése és a szükségletek felmerülésekor, azoknak visszavétele iránt a számtartóság tesz az alispánnak esetről esetre javaslatot.

A *könyvelés* minden egyes gazdasági ágak külön vezetett főkönyvébe történik (87. §.). A nagyobb és szövevényesebben elhelyezett tőkékről segédkönyvül a tőkekönyv szolgál, a melyben minden adósnak, minden darab értékpapirnak külön lapja vagy legalább is számlája van. Letétkönyvnek is kell lenni (92. §.), s az év végén ebben maradó letétek összegének vágni kell a letétnapló maradványával. Az egy évnél régibb letétekről jelentést kell tenni.

Minden közigazgatási év végén úgy a megye rendelkezése alatt álló gazdasági összes ágazatokról, mint az alapokról, alapítványokról, intézetekről stb. vezetett könyveket lezárni, s azokból számadás céljából *kivonatokat*, illetőleg évi *zárószámadásokat* kell szerkeszteni. Ezeknek a számadásoknak az illető ágazat, alap stb. költségvetéséhez simuló berendezéssel magokban kell foglalniok a kezdő és végső pénzmárványon kívül úgy a bevételi és kiadási jogot (tartozást és követelést) mint a lerovást és az ezekből folyó hátralékot, még pedig: úgy a valódi mint az átfutó gazdálkodásra. Ezt az évi zárószámadást két példányban kiállítani, s az egész évről szóló és a pénztári okmányokkal jól felszerelt naplóval együtt,

a számadási évet követő április 1-ig kell az alispánnak bemutatni. A zárószámadás egyik példányát a közgyűlés erre vonatkozó határozatával, de okmányok nélkül az illető szakminiszterhez terjesztik fel. Az ingatlan vagyonról *törzskönyvet*, az ingóról és a használati tárgyakról pedig a vagyontkezelő *leltárt*, illetőleg anyagszámadást vezet, mely utóbbiak minden múlt évről, az ujév február 15-ig az alispán útján érkeznek a számtartósághoz.

B) A járási számtartó hivatását és szolgálati viszonyát, az 1904-iki 78,000. B. M. számú utasítás állapítja meg. E szerint a járási számtartók munkaköre kiterjed nemcsak magában a járási szolgabirói hivatalban előforduló minden számtartási szakismeretet igénylő munkának *elvégzésére*, hanem a községi, gyámügyi, az állami, vármegyei és községi mindenféle adók és pótagadók, valamint a különböző közczélú intézmények gazdaságainak, illetőleg kezelésének és *számtartásának ellenőrzésére is*. Ebből a célból a szolgabirói hivatal által büntetéspénzek, elkobzott és gazdátlan jószágok, ipardíjak stb. révén megállapított összegekről *nyilvántartásokat*, valamint a hivatal tulajdonát képező ingóságokról *leltárt* vezet, s mindenféle statisztikát gyűjt és szerkeszt; a szolgabirói hivatal pénzkezelését figyelemmel kíséri, s erre nézve észrevételeket tehet, melyeket ha a főszolgabiró indokolatlanoknak talál: az alispán döntését kéri ki; a szolgabirói hivatalnak pénzkezelésről (lásd alább C) alatt) vezetett naplókat lezárja és felülvizsgálatra előkészíti; a főszolgabiró és saját utiszámláját kivéve minden más járási számlát, számadást megvizsgál stb. A járási számvevő tehát, bár a hivatalnak alárendelt, de ennek még is saját hatáskörrel bíró tagja, s mint ilyen nemcsak személyére független a főszolgabirótól, hanem a számtartó munkakörébe vágó mindazokban az ügyekben, melyekben a főszolgabiró az alispánhoz, árvaszékhez, pénzügyigazgatósághoz és a számtartósághoz jelentést tesz: ehhez esetleges saját különvéleményét csatoltathatja. A községi hivataloskodásnak azokban a megvizsgálásaiban, melyeket úgy a fő- mint az alispán, valamint az árvaszéki elnök tartani szokott: a járási számtartó *lehetőleg*, a szolgabiró által tartott vizsgálatoknál pedig: *mindig* részt vesz, úgy hogy ezekkel a vizsgálókkal vagy ezek nélkül, évenként legalább is egyszer, minden nagy községnek és minden körjegyzőségnek *székhelyén*, a munkakörébe tartozó valamennyi gazdálkodásnak számtartását és vagyonkezelését megvizsgálja.

C) A B) alatt elmondottak szerint a járási szolgabiró hiva-

talnak nemcsak számtartója, hanem vagyon- illetőleg pénzkezelése is van. Ezt a postatakarékpénztár segélyével végzi, s az 1904-iki 79,000. B. M. számú körrendelet *a)* kihágásira és *b)* átmenetire osztja.

a) Ezalatt nemcsak 1. a kihágási ügyekben megállapított büntetéspénzeket, hanem 2. ezeknek eljárási költségeit, valamint 3. a kártérítési összegek fejében megítélt követeléseket és 4. az eljárás folyamán kiszabott pénzbírságokat, úgyszintén 5. az elkobzott és a gazdátlan jószágokat, s ezek értékesítéséből befolyó összegek kezelését is érteni kell. Ezt a kezelést és az ezzel járó számtartást, az 1903-iki 127,000. B. M. számú körrendelet külön állapítja meg. E szerint a járási számtartónak *nyilvántartást* kell vezetni külön az 1—4. és külön az 5. alattiakról. Az 1—4. alattiak nyilvántartása időrendben vagyis: naplószerűen (számlák nélkül), de különben az egyszeres könyvi számlák beosztása szerint (89. §.) a jogot és teljesítést stb. foglalja magában. A jog bejegyzését a végrehajtásra jogerős ítéletből meríti, s azt magán az ítéleten bélyegzős feljegyzési záradékkal igazolja. A megbüntettet pedig megfelelően kiállított csekkutalvánnyal felhívja, hogy a kiszabott összeget a postatakarékpénztárba lerovja. Midőn ez a lerovás 15 nap alatt, különbeni végrehajtás terhe mellett aztán megtörténik, erről a takarékpénztár a szolgabírói hivatalt értesíti, melynek alapján a lerótt összeget — kellő hivatkozással az előbb említett nyilvántartásra — saját kihágási pénznaplójába naplózza. Ez a napló a lerótt büntetéspénzeknek nemcsak bevételéről, hanem az ezekből a pénzekből fedezett kiadásokról is szól. Az 5. alattiak nyilvántartása egyfelől: a netán elkobzott, zálogba fogadott avagy gazdátlan jószágokra és ezek értékesítéséből befolyt összegekre mint bevételekre, s másfelől: az ezek folytán mutatkozott különféle költségek, kártérítések stb. fedezetére mint kiadásokra terjed. Az ennek révén be- és kifolyó pénzeknek is van külön pénznaplója.

b) A járási szolgabírói hivatal *átmeneti* kezelésébe az *a)* alatt *nem* említett mindazok a többi pénzek tartoznak, melyek továbbítás, rendeltetési helyükre való juttatás céljából vagy más hatóságok megbízásából avagy épen végrehajtás útján oda érkeznek. Az így létrejövő legtöbb bevételt és kiadást a szolgabírói hivatal csekkutalványa alapján, a postatakarékpénztár foganatosítja, s erről a szolgabírói hivatalt esetről esetre értesíti. Ezeknek az értesítéseknek és netán közvetetlen a szolgabírói hivatalnál teljesített fizet-

ségeknek alapján vezeti aztán a szolgabírói hivatal az átmeneti pénzek bevételi és kiadási naplóját melyet csak az év végén zár le.

A mint ezekből látszik a szolgabírói hivatalok magok *közvetlen* pénzt a legritkább esetben kezelnek; feladatuk inkább arra terjed, hogy mint a postatakarékpénztár cheque- és clearing (csekk- és kliring) forgalmában, külön kihágási és külön átmeneti számlával bíró tagok: a kezelésökbe kerülő pénzek iránt csekkutalvánnyal intézkedjenek, s azokról részben ezen intézkedések, részben pedig a takarékpénztártól érkező számlakivonatok értesítése alapján nyilvántartások, pénznaplók útján számot tartsanak. Megjegyezzük még, hogy a járási számtartó, sem az itt *a)* *b)* alatt tárgyalt, sem pedig a szolgabírói hivatal másféle (pl. előfizetésekről, gyűjtésekről stb.) pénznaplóját nem vezetheti.

További források: 1870: XLII.; 1875: III.; 1879: XXXVIII.; 1883: XV.; 1886: XXI., XXII.; 1892: XXVI.; 1893: IV. 1901: XX.; 1903: III. t.-cz.

2. A törvényhatóságú városokról már (55., 73. §§.) volt szó. Ezek háztartásában a vagyonkezelés és számtartás módját minden egyes városra, ennek törvényhatósági közgyűlése, a belügyminister által helybenhagyott külön szabályrendelettel állapítja meg. Ezek a szabályrendeletek, a gazdasági számtartástan jelen műben rendszeresen tárgyalt elveit kellene, hogy a törvényhatóságú egyes városok háztartásában, ezek különleges viszonyaihoz mértén alkalmazzák. Sajnálattal konstatáljuk azonban, hogy ez csekély kivétellel a valóságban most sincs így, hanem úgy van, hogy vagy a legkezdetlegesebb berendezésű pénztárak keretében mozognak, vagy pedig valamely exotikus könyvvitel bogaraiban leledzenek. Kivételt rendszerint csak azoknál a városoknál találunk, melyeknek háztartása a józan számtartás intelmeinek mellőzése folytán, valamely katasztrófán már keresztül ment. Intjük, a míg nem késő, a többit is, hogy ne késsenek háztartásuk megfelelő rendtartásáról gondoskodni, nehogy az ebben az irányban mutatkozó bajok miatt, mint a megyéknél történt, önkormányzatukat kelljen szűkebbre szabni. Iparkodjanak lehetőleg csak egy házipénztárt minél kevesebb személlyel, s minél kevesebb írásos munkával rendezni be. Ez lehetőleg egy naplóban vigyen, s minél kevesebb naplóban adjon számot dolgáról a városi számtartóságnak, melyre az eddiginél sokkal nagyobb súly fektetendő. Különben, ha nem is mint a tökéletesre, de mint utánzásra méltó berendezésre, utaljuk a törvényhatóságú városokat, a székesfőváros számtartására.

Források: 1886: XXI. és XXII. t.-cz.

A *székesfővárosnál* azokat a megállapodásokat, melyek a közgyűlés és a belügyminiszterium jóváhagyását igénylik: *szabályrendeletekbe*, a csupán tanácsi határozatot igénylőket pedig *szolgálati utasításokba* foglalták. Az egész munkát következő *tizenöt* szabályrendeletet és utasítást foglal magában: 1. A *leltárról* szóló *szabályrendelet* részletesen foglalkozik a vagyonnak: *a)* felvételével, *b)* becslésével és *c)* egyéb tárgyalásával. 2. A törvényhatóság *bödzsetjéről* szóló *szabályrendelet* annak *a)* alaki berendezését, *b)* szerkesztési és tárgyalási módját, *c)* célját, s a különféle költségvetési hitelek nyilvántartását tárgyalja. 3. A *zárószámadás* iránt intézkedő *szabályrendelet* szól annak *a)* alaki berendezéséről, *b)* tárgyalási módjáról. 4. A főváros *számtartóságáról* szóló szabályrendelet részletesen tárgyalja hivatását: *a)* a *számtartóságnak*, mint a közvagyon és közjövedelmek, s közalapok nyilvántartására, valamint a vagyonkezelésnek ellenőrzésére hivatott szakhivatalnak; *b)* a *főszámvevőnek*, ki a számtartóság élén áll, s a törvényhatóságnak a fővárosi tanács *mellé* rendelt ellenőrző közege; *c)* a *számvevőnek*, ki a számtartóság ügyeit személyes felelősség terhe és a tanács felügyelete alatt közvetlen vezeti; *d)* a *számtanácsosoknak*, kik a számvevőség egyes osztályait közvetlenül vezetik, s ezek működéséért felelősek; *e)* a *számvizsgálókból*, *tisztekből*, *segédekből* és *gyakornokokból* álló többi *személyzetnek*, kik a főnökeik által nekik kiosztott munkálatokért felelősek; *f)* az *irodakezelési* osztálynak, mely az irodavezető alatt iktató, kiadó és irattárba oszlik; *g)* a *végrehajtó* hivatalnak, mely egy főnök alatt segédekből, végrehajtókból, biztosokból és szolgákból áll, s mely a főváros központi pénztára, intézetei és hivatalai, közigazgatási (nem állami adó) hátralékaiknak behajtása céljából, a főváros számvevősége alá van rendelve. 5. A *számtartóság* szolgálati *utasítása* részletesen szól a főváros háztartó gazdaságának és számtartásának minden egyes fokáról. (57—62. §§.) 6. A *végrehajtó* hivatal számára külön szolgálati utasítás van. 7. A főváros *központi pénztára* hatásköréről és szervezetéről szóló *szabályrendelet* szerint e pénztár a fővárosi közvagyon, közjövedelmek, alapok, kölcsönök és letétek kezelésére és erről való számadásra van hivatva, s igazgatóból, ellenőrből, segédekből és pénzkezelőkből áll. 8. A *pénztári utasítás* részletesen intézkedik a pénztár vagyonkezeléséről és az erről való számvitelről és számadásról, valamint a személyzetnek egymáshoz viszonyáról és felelősségéről. 9. Az *árva-pénzek* és értékek kezeléséről szóló *szabályrendelet* szerint a főváros

központi pénztára egyúttal mint gyámpénztár működik, s ennek mint ilyenek ügyvitelét, a főváros számtartóságának erre vonatkozó hatáskörét és az árvapénzek kikölcsönzését s az őrzési díjakat határozza meg. 10. A főváros területén befolyó állami és községi adóknak kezelésére hivatott városi *adóhivatalokról* egy külön *szabályrendelet* és 11. egy külön *utasítás* szól az *adószámviteli* hivatalról, *adópenztárról* és *adóbehajtási* hivatalról. 12. A főváros *közközházainak* gondnokságai, valamint 13. más *intézetek* és egyéb külső *számadó hivatalok* és *közegek* számára szintén külön *szolgálati utasítás* van. 14. *Utasítás* szabályozza a pénztárak és intézetek hivatalos vizsgálatainál követendő eljárást is. 15. Végül egy *szabályrendelet* által a fővárosi *számvevőség*, és a fővárosi központi *pénztár* működésének *ellenőrzése* céljából, a törvényhatóság bizottságának tagjai sorából egy *felügyelő bizottmány* lett alakítva.

Mindezen kívül külön *szolgálati utasítás* szól a kerületi *előljáróságok* pénz és érték: kezelésről, elszámolásról és behajtásáról és egy további külön *szolgálati utasítás* intézkedik a főváros központi és kerületi *adóhivatalairól*; végre egy külön *szabályutasítás* szabályozza a főváros tulajdonát képező, úgyszintén a főváros által bérelt *épületek* és lakások, az ezekben elhelyezett s a főváros vagyonleltárának tárgyát képező *ingóságok* jó karban tartását és úgy ezeknek mint az elhasználásra szánt *anyagok* beszerzése és elszámolása körül követendő eljárást.

Mint az előadott ismertetésből (és nem birálatból) látszik, a főváros az ország első törvényhatóságához méltóan, az autonomikus számtartás terén, mint gyakorlati újító lép fel, elfogadván azt a rendszert, mely *legelőször jelen munkában* lett kifejtve. Különösen örömmel mutatunk rá a pénztár vizsgálati szabályzatra, mely a vizsgálatot a pénztár összes értékeire terjesztvén ki, kizárja azt a lehetőséget, hogy a pénztár kezelésében lévő egyik-másik gazdasági ág hiányát, a másikkól lehessen a vizsgálat megtévesztésére fedezni. A mondottakkal azonban még nincs az állítva, hogy az egész rendszer minden tekintetben, minden kifogáson felül áll. Erről azonban ama kedvező összbenyomás alatt, melyet az úgy egészben, mint — kevés kivétellel — részleteiben minden szakemberre tesz: most hallgatunk. Inkább őszinte örömünknek adunk kifejezést afelett, hogy éppen a főváros tette magáévá a számtartás terén az elmélet és gyakorlat vívmányainak legjobb részeit, s ezzel nemcsak követendő példát mutatott más önkormányzó hatóságoknak, hanem ezek

kezébe, hason irányú kívánatos törekvéseiknél jól használható vezérfonalat is adott. (1872:XXXVI. t.-cz.)

3. Azonkívül a mit idevágólag (55., 73. §§.) már elmondottunk, megjegyezzük még, hogy a *községi* pénztár kezelésének és számtartásának módját, a belügyminiszter által megállapított *irányelvek* és a megyebeli községek külön viszonyainak tekintetbe vételével, a törvényhatóság a belügyminiszter által jóváhagyott szabályrendelettel állapítja meg. Ez a szabályrendelet azonban, hűséges másolata szokott lenni, az említett irányelvek czímén, a belügyminiszterium által kiadott, de a községi életre nem minden részében alkalmazható munkálatnak. Nézetünk szerint, minthogy a *rendezett* tanácsú városok kivétel nélkül birnak számtartósággal, ezeknél a számtartásnak minden fokozatát (58—60. §§.) magának a számtartóságnak teljes mértékben gyakorolni kell. Azért az erre nézve úgy általában, mint a mindkétféle törvényhatóságok háztartásánál csak elébb elmondottakra hivatkozunk.

A hol rendszerint nincs külön számtartóhivatal, tehát a legtöbb nagy és kis községnél, csak egyedül ott jogos a község házi pénztára ellenőrének, számtartási teendőkkel, (pl. pénztári számfejtéssel, könyveléssel stb.) való megbízása. És a hol még külön pénztári hivatal sincs: ott a *községi bíró* kötelessége, hogy mint egy személyben utalványozó és kezelő hivatal, csak egyetlenegy, lehető legegyszerűbb naplóban, minden bevételről és kiadásáról, esetleg a *jegyző oktatása* szerint, számot vigyen. Ezzel a naplóval ad számot azután időnként a jegyzőnek, ki a bíró mellett a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolni, s nevezetesen az egész község háztartásáról *rendszeres könyvet vinni* hivatva van. Ebben az esetben a jegyző, mintegy a község háztartásának egyedüli számtartója működik, erkölcsi és értelmi műveltségéhez képest tevékenysége, mint áldás vagy átok fogja át, a község egész gazdasági életét. Ezért feltétlenül szükséges, hogy a jegyző erkölcsileg és értelmileg, a rendszerint körülötte torzsalkodó községi életnek, átlagos színvonalán messze túl emelkedjék. Hogy így a községi háztartás kezelőivel szemben, mint független számvevő és számvivő, a hatóságok iránt pedig mint szakavatott számadó járhasson el.

Egyébiránt a község zárószámadását a községi költségvetés berendezésének megfelelően kell szerkeszteni és a tavaszi közgyűlésen a képviselőtestület által ép oly módozatok mellett kell tárgyalni, mint a hogy a költségvetést az őszi közgyűlés tárgyalta.

Csakhogyan ezen a számvizsgáló közgyűlésen, a törvényhatóság megbízásából, egy *más községi* egyén is részt vesz, sőt azon elnököl, s a tapasztalatairól a törvényhatóságnak jelentést tesz. A közgyűlés által megvizsgált számadást, akár tettek ellene kifogást, akár nem, a járási számvevő által való megvizsgáltatás végett a járási főszolgabíróhoz kell felterjeszteni, ki azt a járási számtartó által történt megvizsgálás után, az alispánhoz terjeszti fel. Az alispán pedig a számtartóság által azt felülvizsgáltatva, a törvényhatósági bizottság határozata alá bocsátja. Ha panaszt tettek ellene: a számadási felmentvény csak a törvényhatóság közgyűlésének határozata után adható ki. A törvényhatóság ez iránt egy év alatt tartozik határozni, mely határozat ellen a belügyminiszterhez felebbezhető. Sőt a belügyminiszteri határozat kézbesítésétől számítandó három hónap alatt, a kifogásolt tételeknek megvizsgálását, úgy a község, mint a számadó, a községre nézve illetékes bíróság előtt kérheti. A község követeléseai azonban a számadó ellen a számadás tárgyalása alatt is törvényesen biztosíthatók. Minden község az általa fentartott közművelődési és jótékony intézetek számadásait a tavaszi, a kezelésükre bizott *alapítványokéit* pedig bármely közgyűlésen, de évenként megvizsgálni tartozik. Kötelessége továbbá társadalmi úton el nem látott *szegényeiről* a mennyiben lehet, saját háztartása körében gondoskodni s azok létszámáról a törvényhatóságnak minden év végével jelentést tenni.

4. Az árváknak és gondnokoltaknak gazdaságaikról már eddig is (17., 56., 73. §§.) volt szó. Egyébiránt ennek az egész gazdálkodásnak kezelését és az erről való számtartást: A) a megyéknek (1902-iki 123,000. B. M. és ugyanazon évi 3600 P. M. sz.), B) a törvényhatóságú és rendezett tanácsú városoknak (1903-iki 55,200, B. M. sz.) és végül C) a községeknek (1903-iki 55,300. B. M. sz.) külön-külön kiadott, de lényegben egyenlő utasítás rendezi.

A) A vármegyei árvaszékeknek hatósága alá tartozó pénzeknek és ehhez hasonló értékeknek kezelése (ehhez tartoznak: az értékpapírok sorsolásáról, épületek tűzkár elleni biztosításáról, a pénzüintézeti betétkönyvekről stb. szóló nyilvántartások) a) rendesre és b) letétire (92. §.) oszlik. Az előbbiekhöz azok tartoznak, melyek árvaszéki intézkedés szerint, kifejezetten *állandó* kezelésbe kerülnek. Minden egyéb az utóbbiba való. Az utalványozást a számtartás közreműködése mellett az árvaszék gyakorolja, kivéve az alább tárgyalandó tartalékalapot, melyhez csak a törvényhatósági köz-

gyűlésnek a belügyminiszter által jóváhagyott határozata alapján szabad hozzányúlani. A megyei számtartóságok külön, az úgynevezett: *tartozások* főkönyvét vezetik, a vagyontulajdonos kiskorúak és gondnokoltakról (mert ezek vagyonával az árvaszék nekik tartozik) és egy másik főkönyvet: a *követelésit* az adósokról (mert a tartozási vagyont az árvaszék ezektől követeli). Ebben a *tartalékalap*ról (56. §.) és a hét éven fölül lévő elhagyott *gyermek*ek *segélyalapjáról* külön számlákat kell nyitni. Ez a segélyalap abból a feleslegből jó létre, mely a tartalékalap jövedelméből a kezelési költségek és a kölcsönöknél netán előfordult veszteségek fedezése után megmarad. Külön *letéti főkönyvet* is kell vezetni. Ezekbe a főkönyvekbe jegyeztetnek be az utalványozásban megállapított tartozások és követelések, mely utóbbiakat aztán a megyék székhelyén lévő állampénztárnál mint gyámhatósági pénztárnál kell leróvni. A pénztár ezekről a gyűjtőnaplóban (jelen §. 1. A) *visz* számot, s a letétekről, valamint az elhagyott gyermekek segélyalapjáról külön-külön naplóban, egyéb gyámügyi fizetségekről pedig a gyámpénztári naplóban havonként *ad* számot. Ezek a naplók a számtartás általános szabályai szerint tárgyaltnak. Az év végén pedig készül a zárószámadás, mely a) minden naplónak (bevételeiről, kiadásairól és maradványairól) egész évi sommás zárlatából, b) mindhárom főkönyv kivonatából és c) a mérlegből, vagyis: a tartozási és a követelési főkönyvek kivonatai sommás összehasonlításából áll. Mindez az elhagyott gyermekek segélyalapjának zárószámadásával a törvényhatósági közgyűlés elé s annak határozatával a belügyminiszterhez kerül.

B) C) Az idevágólag előbb említett utasítások csak annyiban mutatnak eltérést az A) alattitól, hogy a városok és községek különleges szervezeténél fogva azok a teendők, amelyeket a vármegyéknél a kir. állampénztárak (adóhivatalok) végeznek, a városok és községeknél azok házipénztárait, azon teendők pedig, a melyeket a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségek teljesítenek, a városoknál a városi számvevőségekre, a községeknél pedig a községi jegyzőkre hárulnak. A városok gyámpénztáraival szemben az utalványozást a városi árvaszék, községi gyámpénztárakkal szemben pedig a községi előljáróság és a vármegyei árvaszék gyakorolja. Azokban a városokban, ahol nem önálló hivatalként szervezett számvevőség csak a házipénztár keretében mozgó számvevő könyvelő stb. van, ott az utalványok ellenjegyzését az, a pénztári

számfejtést pedig az ellenőr végzi. A [megyei hatóság alá rendelt városok és községek gyámpénztári számadásait a pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóság oly időben tartozik tárgyalni, hogy az azokra vonatkozó mérlegek a számadási évre következő augusztus végéig a belügyminiszterhez felterjeszthetők legyenek. Az egyes gyámok és gondnokok évi számadásait is a számtartóság a gyámhatóság felszólítására megvizsgálni tartozik.

153. §. A főispánok és a budapesti főpolgármester fizetési és lakpénzei.

(R. k. 4. cz. 787,963 K, javadalmazás, nyugdíj, kedvezmények, főpolgármester, három.)

a) A *főispánok* ministeri tanácsosi javadalmazással birnak. Nyugdíjaztatásuknál már öt év után tíz évet és tíz év után fizetésük 20⁰/₀-át számítják. És így tovább politikai állásukra való tekintettel még más hivatali kedvezményekben részesülnek. b) A *budapesti főpolgármestert* a király által, a belügyminister ellenjegyzése mellett kijelölt három egyén közül, a főváros közgyűlése 6 évre választja. Javadalmazása a mostaninak 20,000 K fizetés és 4000 K lakpénz és háromszor 2000 K ötödéves pótlék.

Források: 1872: XXXVI. és 1886: XXI. t.-cz.

154. §. Anyakönyvi kiadások.

(R. k. 5. cz. 2.350,090 K; személyzet, felügyelők, jegyzők.)

Az anyakönyvek állami vezetését a törvény elrendelvén, a költségvetésben annak költségeiről gondoskodni kellett. Ezek a költségek az anyakönyvesek és felügyelőik személyi járandóságai és dologi kiadásai. Az 1904. évi XXXVI. t.-cz. különben az anyakönyvi felügyelői állásokat már megszünteti s az anyakönyvvezetői teendőket a jegyzők hatáskörébe utalja. Ez a törvény azonban még nincs végrehajtva.

155. §. Községi- és körjegyzők, valamint a segédjegyzők javadalmazásának kiegészítése.

(R. k. 6. cz. 2.320,000 K. Legalább, korpótlék, 20 év, 20⁰/₀, új állások.)

Az 1904. évi XI. t.-cz. által a községi és körjegyzők, valamint a segédjegyzők fizetése oly módon rendeztetett, hogy a jegyző

fizetése legalább évi 1600 korona, a segédjegyző fizetése pedig évi 1000 korona legyen. Ezenkívül a jegyzők részére 4-szer ismétlődő 100—100 korona ötödéves pótlék is jár, úgy, hogy 20 évi szolgálat után a jegyző fizetése már 2000 K. A községek a törvény életbe léptetése előtt fizetett összegen felül, csak annyival tartoznak a jegyzői fizetésjavításhoz hozzájárulni, hogy pótladjuk 20⁰/₀-ot túl ne haladjon. A mi ezen pótladó mellett a község által nem fedezhető, azt az államkincstár fizeti. Ezen kiadások fedezésére, valamint az anyakönyvi törvény módosítása folytán (154. §.) szervezendő új jegyzőségek és segédjegyzői állások költségeinek fedezésére szolgál ez a költségvetési hitel.

156. §. Színművészeti kiadások és bevételek.

(R. k. 7. cz. 1.021,600 K; atm. VII. fej. 4. cz. 6000 K, beruh. IV. fej. 22,400 K, r. b IV. fej. 3. cz. 54,600; 1—5, udvartartás, alapok, pénztár, utalványozás, központi, kultura.)

1. A m. kir. operaház és 2. a budapesti, valamint 3. a *kolozsvári nemzeti színházak* állami segélyezésére engedélyezett összegek havonként, illetőleg a felmerülő szükséghez képest utalványoztatnak. Úgy ezekből, mint a királyi udvartartásnak művészi czélokra szánt részéből, továbbá saját napi és bérlet jövedelmeikből, valamint a budapesti nemzeti színház tulajdonát képező *alapokból* származó összegek kezelésére, mindkét nemzeti színház, illetőleg a budapesti a m. kir. operaházzal együtt, külön házi pénztárral bir, melyre az utalványozási jogot, az illető nemzeti színháznak a korona által kinevezett intendánsa gyakorolja. A költségvetést a belügyminister hagyja jóvá: számadásait ennek számtartósága vizsgálja felül. (Lásd: az 1875-iki »Budapesti Közlöny« 146—149-ik számaiban kiadott szabályrendelet.) 4. A magyar *színesegyesület* segélyezésére engedélyezett összeg, főleg az egyesület központi igazgató tanácsának irodájára fordíttatik. 5. A magyar *vidéki színészet* segélyezésére szánt összegből, az ország végvidékein és különösen a nem magyar ajkú lakosok között, a magyar kultura terjesztése körül, rossz anyagi viszonyok között sikeresen működő szintársulatokat segélyezik.

A színművészet gondozása, a művészet többi ágaival együtt, a vallás és közoktatásügyi tárczába tartozik, s így jelen cím közelebbről oda át is fog menni.

157. §. Közegészségügyi kiadások és bevételek.

(R. k. 8. cz. 5.184,558 K, atm. 158,900 K, r. bev. VI. 4. cz. 1.161,406 K, rk. bev. IV. fej. 20,000 K, 1—11. rovat, tanács, vizsgálódás, fedezik, házi, költségtérítmény, oltás, járvány, szem, szerum, pénzszükségleti, 100, felelős, vegyes alap, ‰, lelcncz.)

1. Az *egészségügyi tanács* a belügyminiszterium mellett és alatt a közegészségi ügyek tárgyalása céljából felállított véleményező és indítványozó testület. Költségeit, melyek a tagok jelenléti díjaiból, egyéb irodai és dologi kiadásokból állnak, a tanács elnökének előterjesztése alapján a belügyminiszter utalványozza. 2. A *bakteriologiai intézet* nemcsak az állandó fenyegető koleraveszély és más járványok, valamint egyes fertőző betegségek miatt szükséges bakteriologiai vizsgálódások, hanem tisztiorvosi vizsgálat megtartására szolgál. 3. A *betegápolási* költségekből: a pozsonyi és marosvásárhelyi m. kir. állami kórház, az állami szemgyógyintézetek összes kiadásait, továbbá a köz- és magánkórházakban ápolat vagyontalan bujakkóros és elmebeteg egyének, a hontalanok és a külföldiek, az egyetemi kórodákon és az orsz. bábaképezdékben gyógykezelt szegény betegek ápolási és szállítási költségeit fedezik. A pozsonyi és a marosvásárhelyi m. kir. állami kórházak, közvetlen a belügyminiszter felügyelete alatt állnak és gazdasági szükségleteiket árlejtés útján fedezik. A vállalkozóknak járó összegeket részint az intézet házi pénztárából, részint pedig az állam pénztárából fizetik ki. A betegápolási költségtérítményekből származó bevételek, a folyó kiadások fedezésére nem használhatók fel, hanem havonként abba az adóhivatalba szállítandók be, melyből a kórház házi pénztára javadalmazását kapja. 4. A *himlőoltási* költségek abból származnak, hogy az előljáró, lelkész és megyei főorvos által igazolt minden sikeres oltásért, az állam 21, újraoltásért 10 fillért fizet az orvosnak. 5. *Járvány*-költségek címén engedélyezett összegekből, a járványlepte községek és törvényhatóságok területére, állami költségen járványorvosokat szoktak kirendelni. 6. A *trachoma* nevű ragályos szembetegség elfojtása céljából a szükséghez képest utazó szem- és más orvosok díjazására, valamint külön kórházak felállítására. 7. A diphtheria elleni gyógyszerum-termelő intézet, a szegénysorsú lakosságot oltószerummal látja el. 8. Állami elmeegógyintézet eddig négy van: Budapesten a lipótmezei és az angyalföldi, aztán Nagy-Szebenben és Nagy-Kállóban. Ezek az intézetek ellátmányát a szük-

séghez mérten a belügyminiszter állapítja meg és havi részletekben teszi folyóvá. Utalványozási joggal 200 K.-ig az igazgató bir; felelős számvivők és számadók a gondnok és ellenőr, kik havonként okmányolt naplót, évenként pedig zárószámadást szerkesztenek és azt az eredeti könyvekkel együtt felterjesztik a belügyminiszteriumhoz. Havonként még pénztári és hitelfelhasználási kimutatást is küldenek be. Ezeken kívül más gyógyintézetekben is ápolnak elmebetegeket és költségeiket szintén innen fedezik. 9. A hét éven felüli elhagyott gyermekekről a következő §-ban lesz szó. 10. Szegény községeket jó ivóvízzel való ellátásra is segíteni kell. 11. A *vegyes* és előre nem látható közegészségügyi kiadások is szoktak előfordulni.

Források: 1876: XIV., 1875: III., 1887: XXII. t.-cz., 1876-iki 51,661. és 1887. évi 40,180. szr., 1886: V. t.-cz., 1869. R. T. 178. lapja.

158. §. Országos betegápolási alap.

(R. k. 9. cím 1—2, r. 8.330,821 K, r. bev. IV. fej. 5. cím 8.129,600 K, rk. bev. IV. fej. 2. cím 22,484 K. Pótadó, 1—5, szegények, ingyen orvos és gyógyszer, fertőtlenítés, gyermekek, gyermekágyasok, gyermekmenhelyek, ezek szervezete, háztartásuk, megvizsgálásuk, államkincstár fedezi a hiányt.)

A nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898. évi XXI. t.-cz. értelmében »országos betegápolási alap« létesített, mely célra az évenként közigazgatásilag kivetett egyenes államadók (földadó, házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bányaadó, végre a tőkék kamatai és járadékok után járó tőkekamat- és járadékadó) alapján az 1905. évi költségvetési törvény szerint 5°/_o betegápolási pótadót vetnek ki. Az országos betegápolási alapból fedeztetnek: 1. bel- és külföldi kórházakban és gyógyintézetekben rendes betegségből ápolott vagyontalan magyar állampolgárok után felmerült ápolási és szállítási költségek; 2. hatóságilag igazolt szegények részére hatósági orvos, valamint a belügyminisztertől e részben felhatalmazott magánorvos által a belügyminiszteri utasítás szerint rendelt gyógyszerek, továbbá a szükséges gyógyászati segédeszközök; 3. a kolera és pestis kivételével a heveny fertőző betegségek ellen való védekezés és ezen betegségek terjedésének meggátlására szolgáló állandó intézmények, mint fertőtlenítő intézetek költségeinek felerésze; 4. a talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és neve-

lési költségek; 5. a kórházakban szülő nőknek és szülötteiknek ápolási költségei. A kórházak és egyéb gyógyintézetek számadásait havonként tartoznak beterjeszteni, a belügyminiszteri számvevőség által megállapított követelések pedig a törvényhatóság székhelyén levő kir. adóhivataloknál (állampénztáraknál) utalványoztatnak.

Az elhagyottnak nyilvánított gyermekek ügyeinek gondozására állami gyermekmenhelyeket állítottak fel. Ezen intézetek, a gondozásba vett gyermekek tápdíjait a tápanyáknak, postatakarékpénztári csekkel negyedévenként utólagosan küldik meg. Evégből a belügyminiszter a postatakarékpénztárba az egyes intézetek számlájára megfelelő ellátmányt utalványoz. Az intézetek élén egy igazgató főorvos áll, ki a gondnokkal együtt, az intézet felelős számadója. A főpénztárt a gondnokkal együtt kezeli, a naplókat és könyveket azonban a gondnok egyedül vezeti és a főpénztárból annyi ellátmányt kap, hogy abból a napi kiadásokat, az igazgató főorvos távollétében is teljesíthesse. Az intézet alkalmazottainak járandóságát és a dologi kiadásokat az intézet, a belügyminiszter által havonként utalványozott ellátmányból fedezi. Kezeléséről havonként okmányolt naplókcal ad számot a belügyminiszternek; a számadási évet követő márczius végén pedig zárszámadást és leltárt terjeszt fel. Az intézeti pénztárakat a gyermekmenhelyek országos felügyelője, továbbá a belügyminiszter kiküldöttei és a pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőségek vizsgálják meg.

Az országos betegápolási alap bevételeiből nem fedezhető kiadások a törvény 9. §-a értelmében az államkincstárt terhelik. Eddigelé tulajdonképeni alap még nem létesült, mert az első évi kezelést kivéve, a bevételek egyszer sem voltak elegendők a kiadások fedezésére, az első év feleslege pedig az 1901. évi VIII. t.-cz. értelmében gyermekmenhelyek létesítésére fordíttatott.

Források: 1898: XXI. és 1901: VIII. t.-cz.

159. §. M. kir. csendőrség.

(R. k. 10. cz. 1—2. r. 12.161,836 K, atm. kiad. VII. f. 6. cz. 67,740 K, rendes bev. IV. fej. 6. cz. 311,396 K. Testület, honvédelmi, belügyi, autonóm, kerület, szárny, szakasz, őrs, pénzszükséglet, számfejtés, utalványozás, házi, bizottság, segédtsízt, számtartóság, naplók, kéz, számol, észrevételek főszámla, leltár, tömegalap.)

A m. k. csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt, katonailag szervezett fegyveres testület. Katonai és fegyelmi

ügyekben a honvédelmi, személyi ügyekben a *honvédelmi és belügyi minisztereknek*, közbiztonsági szolgálat és gazdasági tekintetben pedig kizárólag a *belügyminiszternek* van alárendelve. Ez az oka, hogy költségei a belügyi tárczában, a Horvát-Szlavonország autonom területén alkalmazottaké pedig az autonom költségvetésben nyernek kifejezést. Magyarország — ide nem értve tehát Horvát-Szlavonországot — hét csendőr-*kerületre* oszlik, ugyanennyi csendőr-parancsnoksággal, melynek élén egy-egy ezredes áll. Székhelyeik: Kolozsvár, Szeged, Budapest, Kassa, Pozsony, Székesfehérvár, Brassó. Ezen kívül az 1903 : VII. t.-cz. alapján még két csendőrkerület létesítendő Debreczen és Szombathely székhelylyel. Minden csendőrkerületi parancsnokság több szárnyra (jelenleg 6—8 szárnyra), s ezek mindegyike legalább is két szakaszra oszlik. Minden szakasz ismét több őrsből áll. A szárny élén százados, a szakasz élén főhadnagy vagy hadnagy, az őrsök élén őrmesterek és őrsvezetők állanak.

Minden kerületi parancsnok kerületének következő évi *költségelőirányzatát* (elemi költségvetését), folyó évi május 1-ig a belügyminiszteriumhoz felterjeszteni tartozik. Minden csendőr-parancsnokság a neki alárendelt szárnyaktól havonként pénzsükségleti, vagyis: oly kimutatásokat kap, melyben azok a következő havi tényleges szükségleteiket részletesen felsorolják. E kimutatások alapján azután a parancsnokságok is, hasonló szükségleti kimutatásokat terjesztenek fel a belügyminiszteriumhoz, melyeket ez saját számtartósága által közigazgatásilag számfejtet, s az így megállapított összeget minden kerületi és szárnyparancsnokságnak, az ennek székhelyén levő általános állami pénztárnál utalványozza. Az utalványozott, valamint más egyéb átvett pénzek kezelésére minden csendőr-parancsnokság *házi pénztárral* bír, melyet parancsnoksági pénztár néven, egy törzstiszt elnöklete alatt ennek segédtisztje és az ú. n. oktatótisztből álló bizottság, mint felelős számadó kezel. A pénztári számvivő: a segédtiszt vezeti az összes naplókat, s kezeli az ellenzárt. A parancsnoknak van kézi pénzszekrénye is, de erről is a segédtiszt vezeti a nyilvántartó jegyzéket. Az ú. n. *kezelő* (helyesebben *számtartó*) *bizottságban* és *tisztben* minden parancsnokságnak számtartósága is van, mely az előbb említett szükségleti kimutatás alapján engedélyezett hitelt és pénzt saját ú. n. utalványozási és pénzkészlet naplójában nyilvántartja, s a parancsnokságra és ennek házi pénztárára nézve, a közigazgatási és pénztári számfejtést is telje-

síti. A parancsnoksági pénztárnál előforduló vagyonsvltózasokat, a parancsnokság kezelése alatt lévő különböző elszámolási ágazatok szerint vezetett külön naplókbán számolják el.

A *szárnyparancsnokságok* részére, a szükségleti kimutatásaik alapján megállapított ellátmányokat, a belügyminiszter a szárnyparancsnok kezéhez közvetlenül utalja ki, melyekről ez egy ú. n. számvivő altiszt segítségével a parancsnokságnak számol. Itt ezt a számtartó (számvivő) tiszt előzetesen megvizsgálja, s a parancsnokság útján esetleg számadási észrevételeket ad ki, melyeket, ha a szárnyparancsnok által adott felvilágosítások nem kielégítők (esetleg a mutatkozó rendetlenségek megszüntetése céljából, a honvédelmi miniszter fegyelmi közbelépése mellett is), további elbirálás céljából a belügyminiszterium számtartóságához terjeszt fel. Ezekkel az észrevételekkel együtt, eredetiben havonként felterjeszti úgy a szárnymint a kerületi parancsnokság számadásait. Ezenkívül úgy a kerület mint a szárnyak számadásainak végeredményét egy részletes kimutatásba, ú. n. főszámlába foglalja, úgy hogy ez az egész kerületi gazdaságról havonként áttekintést nyújt. A számadási év végén pedig a szárnyak a kerületi parancsnokságnak, s ezek a belügyi számtartóságnak leltári számadást is küldenek be. A csendőrlegénység ruházati járandósága tömegalap elnevezéssel alapként kezelte-tik, ezen alapról minden ker. parancsnokság félévenként számadást küld a belügyminiszteriumhoz, mely számadásnál az alap készpénze, anyagkészletének értéke, minden egyes csendőr követelése vagy tartozása kimutatva van.

Források : Gazdászatkézelési utasítás a csendőr ker. törzsek, szárnyak, szakaszok és őrsök számára. Utasítás a m. k. csendőrszámvevőségek számára. Pénztárkezelési utasítás a m. k. csendőrszámvevőségek számára. 1899. évi kiadvány.

160. §. A székesfővárosi magy. kir. államrendőrség.

(R. k. 11. cím 1—4. r. 4.440,748 K, atm. k. VII. fej. 7. cz. 18,000 K, r. bev. IV. fej. 7. cz. 2.260,506 K. Előirányzat, házi, számtartóság, számfejtés, naplók, láttamozás, hitelfelhasználás, bevételek.)

A székesfővárosi magyar királyi állami *rendőrség* főkapitánya, a rendőrségi költségekre nézve előirányzati tervezetét évenként, április végéig terjeszti fel a belügyminiszteriumhoz. A főkapitányságnak külön házi pénztára van, melynek ellátmányát a belügyminiszter évenként megállapítja s a IX. ker. állampénztárnál egyenlő

havi részletekben kiutalványozza. A főkapitányságnak mint igazgató hatóságnak kebelében külön számtartóság van. A pénzkezeléssel foglalkozó pénztárnok mellett az ellenőr, az ellenzárlat kezelésén kívül, főleg a számfejtésre és a főnapló vezetésére van hivatva. Vezeti tehát a számfejtő és ezzel összefüggő más segédkönyveket. A pénztári tisztt vezeti a számadási naplókat, számszerint tizenkilenczet. A számtartóság költségvetést szerkeszt, közigazgatásilag számfejt, előzetesen és utólagosan könyvel, könyvkivonatokat csinál stb. A számadás okmányolt és a főkapitány által is láttamozott naplókkal, részint havonként, részint negyed- és félévenként a belügyminiszteriumhoz történik. Ugyanide még havonként utalványozási jegyzéket és lerovási kimutatást, sőt még összehasonlító (ú. n. hitelfelhasználási) kimutatást is küldenek! A rendőrség bevétele főleg abból a járulékból áll, melylyel a székesfőváros, valamint Ujpest és Rákospalota a területükön működő államrendőrség szükségleteinek fedezéséhez törvényesen járulnak. Ezenkívül még különféle rendőrségi díjak, rabkórházi költségtérítmény, kilépett rendőrök térítménye stb. czímen vannak bevételek.

161. §. Közbiztonsági kiadások.

(R. k. 12. cz. 578,850 K, 1—5. Nyilvános, kézi, tolencz, törvényhatóságok, nyomozás, határrendőrség szervezése.)

A *közbiztonsági alap* elnevezés alatt előforduló összeg, a határrendőrségnek és más bizalmas természetű, nyilvános elszámolás alá nem vonható, költségek fedezésére szolgál, s előleges negyedévi részletekben utalványoztatik ki a miniszterium kézi pénztárába. Kezelője a segédhivatali igazgató, mint kézi pénztáros. Ide tartoznak még a fővárosi és vidéki tolenczkiadások, melyek abból származnak, hogy valakitől mintegy megvédendő a tőle távol álló idegen társadalmat, őt az állam illetőségi helyére, haza vezetteti. Az ilyen utaztatásnak költségei hatóságilag díjszabályzatban meg vannak állapítva, s azokat a községek tartoznak előlegezni. Az év végén azután a törvényhatóságok, az azokról szóló számadásokat megtérítés czéljából, a belügyminiszteriumhoz terjesztik fel. A karhatalmi és a bűnügyi nyomozási költségek is itt fordulnak elő. A bűnügyi nyomozási költségekre előirányzott összeg a rendőrhatóságok, szolgabírák, rendőrkapitányok által teljesítendő nyomozások folytán felmerülő utazási költségek, szakértői és tanudíjak stb. fede-

zésére szolgál. Az 1903. évi VIII. t.-cz. alapján a határrendőri szolgálat ellátására külön határrendőrség szerveztetett.

Források: 1885-iki 9389. sz. B. M. tolonczszabályzat; 1905. évi 5692. M. E. és 91,000. B. M. rendeletek, az utóbbi az 1905. évi Belügyi Közlöny 54. számában.

162. §. Közjótékonyági kiadások.

(R. k. 13. cz. 93,138 K.)

1. A kolozsvári szt. Erzsébet-aggháznak I. Ferencz alapítványa folytán kijáró 2000 mázsa só ára (5802 K); 2. a zárdák segélyezése betegek ápolásáért (8336 K); 3. a jótékonyczélú egyesületek segélyezésére átalányként (79,000 K). Ezeket az összegeket a segélyezetteknek felterjesztésükhöz képest utalványozza a belügyminiszter.

163. §. Általános közigazgatási kiadások és bevételek.

(R. k. 14. cz. 420,600 K; atm. k. VII. fej. 8. cz. 40,000 K; r. b. IV. fej. 8. cz. 276,000 K. 1—10, szerződés, kereskedelmi, ellenkező, útlevel, választások, előfogat, tanfolyamok.)

1. Úgy a »Budapesti Közlöny« című hivatalos lap költsége, valamint jövedelme, továbbá 2. az országos törvények és rendeletek tárának költségei és jövedelmei a szerkesztőkkel és kiadókkal időről időre kötött szerződések alapján utalványoztatnak ki és be. 3. A távirói kiadásokat a kereskedelmi tárcza előlegezi és évnegyedenként való leszámolás alapján a belügyminiszter utalványára a központi állampénztár készpénzben fizeti ki az országos posta- és táviró-pénztárnak. Ez az egységes költségvetés természetével ellenkező eljárás, mert ezt forgalmi úton kellene kiegyenlíteni. Az állam terhére netán jogtalanul felszámított összegeket, a számadások bírálata alapján, a táviratozóktól a belügyminiszterium utólagosan szedeti be. 4. Az 1903. évi VI. t.-cz. végrehajtása tárgyában a belügyminiszter által 1904. évi 70,000 B. M. sz. a. kiadott utasítás értelmében az útlevelek kiállításáért járó díjak a kiadások leszámításával a *kivándorlási* alapba folynak be. A belügyi tárcza 1904. évi költségvetésében volt, tehát e czímen utóljára bevétel előirányozva. Az útlevelek kiállítására jogosítottak: a kis- és nagyközségekben és rendezett tanácsú városokban az alispán, törvényhatóságú városok-

ban a rendőrkapitány, Budapesten a rendőrfőkapitány és Fiumében a kormányzó. 5. Az országgyűlési képviselők választása és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmából felmerülő költségek fedeztetnek az államkincstárból. 6. A katonai előfogati díjpótlékok, a katonai számlák alapján, a hadsereg részére érvényes illetéksabályzat szerint, évnegyedenként téríttetnek meg a katonai pénztáraknak. 7. Szolgálati bérletjegyekért különféle alkalmazottak számára. 8. Életmentési díjak. 9. Hullák kifogásáért vagy feljelentéséért. 10. A községi közigazgatási tanfolyamok szükségleteire, mely a tanfolyamok igazgatóinak számadás kötelezettsége mellett utalványoztatik. Vannak még különféle kiadások és bevételek, továbbá határrendezési és határkiigazítási, valamint országos községi törzskönyvi bizottság költségeire és fordítási stb. díjakra átmeneti kiadások.

Az útlevelekre vonatkozólag még megjegyezzük, hogy az ezek kiállításáért járó díjakat és a bélyegilletéket kis- és nagyközségekben a községi előljárók, a rendezett tanácsú és törvényhatóságú városokban a rendőrkapitány, Budapesten a főkapitányság, Fiumében a rendőrhatalóság szedi be. A községi előljáróságok és a rendezett tanácsú városok rendőrkapitányai a befolyó összegeket postatakarékpénztári úton (befizetési lappal), az alispán útlevél-chequeszámlájára küldik. A törvényhatóságú városok rendőrkapitányai a saját, a székesfővárosi államrendőrség a főkapitány és a fiumei rendőrhatalóság, a fiumei kormányzó hasonló számlájára fizetik be a beszedett összeget. Az útlevelek kiállítására jogosult hatóságok, a bélyeges útlevélnyomtatványokért az adóhivatalnak megtérített és a kérelmezőknek netán visszafizetetteken felül megmaradt összegeket, a m. kir. központi állampénztárban kezelt »kivándorlási alap« postatakarékpénztári cheque-számlája javára, a clearingforgalom útján negyedévenként átszámolják.

Források : 1874 : XXXIII. t.-cz.; 1877 : VI. t.-cz.

XXI. PÉNZÜGYMINISZTERIUM.

1905. Rendes kiad. XVIII. fej. 1—35. cz. 181.156,163 K; nyugd. VI. fej. 8. cz. 6.621,000 K; tárczakölcsönök IX. fej. 2. cz. 819,199 K. Átm. kiad. VIII. fej. 1—8. cz. 920,148 K; nyugd. III. fej. 1. cz. 299,000 K; beruh. V. fej. 1—8. cz. és XI. fej. 4. cz. 8.792,846 K. Rendes bev. V. fej. 1—31. cz. 729.671,423 K; rkiv. bev. III. fej. 1—4. cz. 6,189.502 K; nyugd. I. fej. 1. cz. 2000 K; rkiv. bev. és kiad. 5.571,000 K. az 1904-iki XIV. t.-cz alapján beruházásokra és ezek költségeinek fedezésére szánt kötvények értékesítéséből.

164. §. Központi igazgatás.

(Rend. kiad. 1. cím; 1—2. rovat 2.362,171 K. Átm. k. 43.000 K. Rend. bev. 15,000 K. *A—C*) fő- és ügyosztályok, számtartóságok dologi és személyi ügyei, gazdaszat, épületek, kézipénztár, csoportok 1—7, főnökök, igazgató.)

Ez alatt *A*) maga a pénzügyminiszterium az irodai segéd- és *B*) a gazdasági hivatallal, valamint *C*) a tárcza-számtartósággal értendő.

A) A *pénzügyminiszterium* (49. §.) a hatáskörébe tartozó ügyek csoportjaihoz képest, az elnöki és számvevőségi igazgatói osztályon kívül tíz főosztályra, s ezek összesen újból huszonnégy ügyosztályra oszlanak. A számvevőségek személyi és a számtartási állami vizsgálóbizottság, valamint a számviteli ügyek ellátása a számv. igazg. osztály hatáskörébe tartozik. Az elnöki osztály egyebek közt a miniszteriumi személyügyeket, s a személyi és dologi kiadásokat tárgyalja. Az I. főosztály a pénztári-, hitel-, vasút- és közgazdaságügyi ügyekkel foglalkozik. A II. főosztály ügykörébe a pénzügyi hatóságok és adóhivatalok személyes ügyei és a horvát ügyek tartoznak. A III. főosztály az adókivetés és adóreform, és az egyenes adókezelés; a IV. a bélyegjövedék, jogilleték és díjak, az V/a. a cukor-, szesz és ásványolajadók, a borital- és húsfogyasztási adó; V/b. az italmérési ügyek; a VI. a pénzügyőrség és a fogyasztási adóhivatal személyes ügyeit, valamint a határvám, a VII. a bányászat, és az állami vasművek, a VIII. a dohány-, lottó- és sójövedék, a bányahatóságok az állami jószágok és a jogügyeket és végül a IX. főosztály az országos

kataszteri felmérés, földadó nyilvántartás és az állami nyomda ügyeit tárgyalja.

B) A pénzügyminiszteriumnak az irodát kezelő segédhivatalain kívül még külön *gazdászati hivatala* is van. Ez a főváros területén a pénzügyi tárca körébe tartozó állami épületeknek és telkeknek gondozásával van megbízva, továbbá a hivataloskodásnál szükséges irodai butorok, szolgálati szerek, eszközök, stb. kezelése és az erről való számtartás is ennek a hivatalnak a feladata s a pénzügyminiszterium szolgálai és munkás személyzetével szemben felügyeletet gyakorol. Vezet tehát törzskönyvet, leltárt, nyilvántartó jegyzékeket, naplókat stb. Közvetlen a pénzügyminiszterium elnöki osztálya alatt áll és egészben mint számadó hivatal van szervezve. 4000 korona maximummal bíró házi pénztára is van, melyről esetről esetre a javadalmazás megújításakor, félévenként a pénzügyőrségi felszerelésekről a pénzügyminiszteri számvevőség fogyasztási adóügyi, a kezelt többi anyagról pedig a számvevőség központi csoportjának számol.

C) A számtartóság hét csoportra oszlik. 1. A központi, 2. a hitelügyi, 3. az illetékügyi, 4. az egyenes adó-ügyi, 5. a jövedéki, 6. a fogyasztási adó-ügyi és 7. a szeszadóügyi csoport; mindegyike négy osztálylyal, kivéven az egyenes adóügyi csoportok, mely 2 osztálylyal bír. A csoportok vezetése pénzügyi főtanácsos illetve pénzügyi tanácsos-főnökök kezében van. Az igazgatót miniszteri tanácsosság illeti meg.

Forrás: 1892. 1., 1890. 10., 1889. 9. és 11., 1897. 9. és 1898. 17. P. K. 1898-iki 1828. P. M. 1. 1900. 12. P. K.

165. §. Pénzügyigazgatóságok, székesfővárosi kir. adófelügyelő, központi díj- és illetékszabási hivatal.

(Rend. kiad. 2. cz. 9.570,520 K. A—D), megye, igazgatási ágak, kivételek, hatáskör, ellenőrzés, bizottság, tisztviselők, jogorvoslat. alárendeltség, főváros, szervezet, adófelügyelő, kerületek, illeték, számtartóságaik, közig. számfejtés.)

A) Majd minden vármegye területén van *pénzügyigazgatóság* (45—6. §§.). Ez a hozzá utalt egy vagy több törvényhatóság területén mint igazgató hatóság, a pénzügyi közigazgatás majd minden ágára kiterjedőleg működik. Az utóbbiak közül kivételt jóformán csak a lottó, az állami ingatlan vagyon és dohánytermelés, vala-

mint a műszaki ismereteket igénylő ügyek képeznek. Bir kisebb körü kinevezési és nyugdíjazási, valamint fegyelmi hatáskörrel is. Közvetlen a pénzügyminiszternek van alárendelve, de működését a főispánok (főpolgármester) és helyetteseik ellenőrzik. Ebből a célból vizsgálatokat tarthatnak, felvilágosításokat követelhetnek, s ha netán tett észrevételeik eredménytelenek lennének, a pénzügyminiszterhez fordulhatnak. A pénzügyigazgató vagy helyettese, a működési köréhez tartozó törvényhatóság közigazgatási bizottságának tagja, s a pénzügyigazgatóság ügyköréhez tartozó összes ügyekben előadója is. A törvényhatóságok és községek tisztviselői működési körükben őket támogatni, s kiadott irataiknak megfelelni tartoznak. Ha azonban ezek ellen alapos kifogásuk van, az alispán útján 24 óra alatt a főispánnál kereshetnek orvoslást. A pénzügyigazgatóságok alá mint kezelő hivatalok vannak rendelve, a m. k. adó- és (kivéve a budapesti fővámhivatalt) vám-, valamint a sóhivatalok, bélyeg- és dohányárú-raktárak, valamint a pénzügyőrség és kataszteri térképtárak. A székesfőváros számára külön felállított pénzügyigazgatóság hatásköre az egyenes adókra nem terjed ki. Ellenben a zágrábi pénzügyigazgatóság, a horvát-szlavon autonom területen működő többi pénzügyigazgatósággal szemben felügyeleti joggal bir. Minden igazgatóság élén a király által kinevezett igazgató áll, ki alatt ennek helyetteséből, pénzügyi titkárok, segédtitkárok stb.-ből álló fogalmazó személyzet, továbbá földadónyilvántartási biztosok, állami végrehajtók és irodaszemélyzet, valamint mellérendelve a számtartóság is működnek.

B) A székesfőváros területén, az egyenes adók állami közigazgatását, külön e célra rendelt *adófelügyelő*, a pénzügyigazgatóságokéhoz hasonló segédszemélyzettel végzi. A székesfőváros közigazgatási bizottságában az adófelügyelő és pénzügyigazgató közül, a kinevezés időbeli elsőbbsége szerint az egyik mint rendes tag, a másik mint ennek helyettese működik. Előadókul oda alárendelt tisztviselők is elküldhetők. Külön adófelügyelői helyettes alatt állnak a főváros nyolcz kerületében elhelyezett osztályok és a behajtási osztály, mely mindenféle kincstári tartozások behajtásáról gondoskodik.

C) A közvetlenül vagyis készpénzben lerovandó illetékeket a székesfőváros területén első sorban a *központi díj- és illetékszabási* hivatal szabja ki. Ez rendes illetékességi körében nemcsak a főváros területén az illetékeket, az egész országban pedig a díjakat

is kiszabja, hanem mindezeknek nyilvántartása, biztosítása, beszedése és elszámolása iránt is intézkedik. Szervezete a pénzügyigazgatóságokhoz hasonló.

D) Számtartósága mind a három most tárgyalt pénzügyi hatóságnak van. Különbséget kell azonban köztük tenni. *a)* Az igazgatósági számtartóságok *általában* gyakorolják igazgatóságaik gazdálkodásában a számtartás valamennyi fokozatát. Kivételek: az egyes adónak és az állandó kataszternek költségei, s az út-, híd- és révvámjövedék egyáltalában, melyet csak a horvát, továbbá az állami jószágok és a perköltségek, melyeket csakis az erre külön utasított igazgatósági számtartóságok tárgyalnak. Ezen kívül, végzik a megyék összes számtartását (152. §.). *b)* A fővárosi adófelügyelő mellé és alá rendelt számtartóság: a saját és a hatósága, valamint a területén előforduló adókivetés és behajtás költségeiről, a számtartás minden fokozatát gyakorolja. További működése azután, az itt nagymérvű közigazgatási számfejtésben, s az ezzel összefüggő sok és különféle számtartási iratoknak megvizsgálásában, szerkesztésében és vezetésében nyilvánul. *c)* A központi díj- és illetékszabási hivatal számtartósága, végzi hatóságának és saját magának, személyi és dologi járandóságaira, valamint gazdasági ágára a számtartás fokozatait. Végez pedig főleg szintén nagymérvű közigazgatási számfejtést és segédszolgálatot.

Források: 1881. 24. P. K.; 1883: XLIV. t.-cz.; 1883. 13. P. K.; 1884. 11. P. K.; 1889: XXVIII. t.-cz.: 1889. 19., 21., 22., 23., 25., 26., 29., 32., 36. P. K.; 1889. évi 54., 109. pümszr.; 1891. 2. P. K.; 1893. 18., 31. P. K.; 1894. 17., 1898. 25. P. K.

166. §. Földadónyilvántartás.

(Rend. kiad. 3. cím 1.124,175 K. rend. bev. 21,000 K. *A—B*), birtokváltozások, birtokos, adótárgy, hivatottak, biztosok, becslés, adókataszter.)

A) A földadó *nyilvántartása* nem egyéb, mint a földbirtokos személyében vagy az adó tárgyában, vagy ennek adóközség szerinti beosztásában bekövetkezett *változásnak*, a földadó-munkálatokban oly módon való feljegyzése és keresztülvitele, hogy az adót mindenkor a tényleges birtokostól és a valóságban létező adótárgy után lehessen követelni. Erre a községi jegyzők és városi adóhivatalok, esetleg külön nyilvántartók vannak hivatva. A nyilvántartás *ellenőrzése és megvizsgálása*, az előbbi szakasz szerint a pénzügyi igazgatóságoknál működő nyilvántartási biztosok feladata. Az egészet

felülvizsgálják a nyilvántartási felügyelők, kik közvetlenül a pénzügyminiszter alá vannak rendelve. Vannak ezeken kívül szintén közvetlenül a pénzügyminiszter alatt álló *helyszinelési felügyelőségek*, melyek felügyelőből és helyszinelő becslőbiztosokból állnak, s a részletes kataszteri felmérés haladásával járó munkákat, az adó alapjául szolgáló tiszta jövedelem kiszámítására szükséges, becslési adatokkal látják el. *B)* Az erdélyi részek és Szilágymegye területére Kolozsvárt egy *kataszteri igazgatóság* működik oly célból, hogy az ott folyó tagosítások és birtokrendezések miatt átalakítandó, adókataszteri munkákat felülvizsgálja és az adókivetés céljára kidolgozza.

Források : 1880 : XLV. t.-cz. ; 1885 : XXII. t.-cz. ; 1885. 32. P. K. ; 1886. 15. P. K. ; 1888. 9. és 15. P. K. ; 1891. 1. P. K. ; 1892. 8. és 13. P. K. 1893. 8. P. K.

167. §. Állampénztárak.

(Rend. kiad. 4. cz. 326,749 K, rend. bev. 8467 K. Állami és állampénztárak *A—D*), osztályok, *a—c*), *a—c*), igazgató, számadók, személyzet, nyugták, iroda, *a—b*), jelölés, megye, bevételezés.)

A magyar állam egész területén szervezett különféle hivatású és nevű magyar királyi pénztárakat is általában, *állami* pénztáraknak mondjuk, ellentétben azzal a négy pénztárral, melyet egyenesen *állampénztárnak* neveznek. Ilyenek *A)* a központi, *B)* a budapesti IX. ker. *C)* budapesti IV. ker. és *D)* a zágrábi állampénztárak.

A) A székesfővárosban, mint a magyar állam kormányának székhelyén (pénzügyminiszteriumi régi épület) szervezett *központi állampénztár*, csak a magyar miniszteriumok utalványainak fogantósító közege és fegyelmileg közvetlen a m. kir. pénzügyminiszteriumnak van alárendelve. *Két osztályban* végzi teendőit: a készpénz- és a hitelosztályban. A *készpénz-osztály* ügyköréhez tartoznak: *a)* mindazok a számadási ágazatok, melyek az államköltségvetési törvényben kifejezést nyernek, a magyar államkölcsönök kivételével; *b)* az állampénztárak közötti összes pénzforgalom; *c)* a bizományos kezelés az osztrák államadósságra vonatkozólag. A *hitelosztály* ügyköréhez tartoznak: *a)* az összes magyar állósított és függő államadósságok; *b)* valamennyi alapítványi és országos alap s végül *c)* a letétek kezelése. Az egész központi állampénztári hivatal élén egy igazgató és mindegyik osztály élén egy osztályvezető és egy főellenőr áll.

Az igazgató személyében, az igazgató hatóságot gyakorolja a pénztár, mint foganatosító hivatal felett. Csak a tartalékszekrényeknek kezeli a harmadik kulcsát. Tehát nem felelős számadó, hanem naponként személyes meggyőződés és heti, esetleg többszöri pénztárvizsgálat által a rendre, pontosságra felügyel. Képviseli a pénztárt felek és hatóságok irányában, s vezeti annak személyzeti és administratív ügyeit. Az osztályvezetők és főellenőrök az egyes osztályok teendőit mint felelős számadó főtisztok végzik, kik mellett pénzkezelők, pénztári segédek és tisztok vannak alkalmazva. A pénzkezelők a kézi pénztár szekrényeinek kezelésére vannak hivatva. A pénztári segédek a pénztári számvitelre ügyelnek. A tisztok az állampénztár két osztályába a hivataloskodás követelményeinek megfelelőleg osztatnak be. Mindegyik osztály a saját ügyköréből folyó levelezést és nyugtatványozást, felek és pénztárak irányában, az osztályvezető főtisztokkal önállóan végzi; a felterjesztéseket ellenben mindenkor az igazgató és az osztályvezető írja alá. Az államadósság kötvények bármely nemét az igazgató tartozik aláírni. A pénztár személyzeti ügyeit (a két osztályvezetőét kivéve), mindenkor az igazgató és a két osztályvezető egyetértésével és aláírásával intézik. Az irodai teendők együtt vannak, az iktató azonban akként vezetendő, hogy az iktatványszámnak számlálója a pénztár általános, a nevezője ellenben az osztályok ügyszámát jelölje meg.

B) A budapesti IX. kerületi állampénztárnak szintén két osztálya van, ú. m. az a) állami és b) a letéti pénztár. a) Az egész felett azonban mint főtisztok: egy pénztárnok és két ellenőr állanak, kik mellé egy pénztári segéd, több pénzkezelő és pénztári tiszt van alkalmazva. b) A letétpénztár kezelésével és ellenőrzésével megbízott pénzkezelőt és pénztártisztet, a pénztár főtisztjeinek meghallgatása alapján a székesfővárosi m. kir. pénzügyigazgató jelöli ki. Ez a két tisztviselő a birói letéteket, a készpénz kivételével önállóan és saját felelősségére kezeli és számolja el. Ők végzik önállóan az erre vonatkozó levelezéseket is. Ők a felelős számadók is. A főtisztok csak láttamozzák a számadásokat, s a heti pénztárvizsgálat alkalmával is csak kémpróba által győződnek meg azok helyességéről.

C) A budapesti IV. kerületi állampénztár. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye házi- és gyámpénztárából, valamint a budapest-vidéki (budai) m. k. adóhivatalból alakult át, s most előbbi teendőiket ezeknek a pénztáraknak látja el.

D) A *zágrábi állampénztár* a budapesti állampénztárnál kisebb forgalommal és személyzettel az általános részben előadottak szerint jár el.

Az állampénztár czíme alatt bevételek, a központi állampénztár által kezelt alapokból: kezelési költségekre folynak be.

Források: A központi állampénztár szolgálatára vonatkozó pénztári utasítások és szabályrendeletek. Vörös József, 1873. A budapesti állampénztár házi utasítása.

168. §. Adóhivatalok.

(Rend. kiad. 5. cím 5.427,406 K. Tömeg, kiterjed, hatósági állampénztárak, raktár, alárendeltség, személyzet.)

Az általános részben ismertetett általános pénztárak tömegét, a m. kir. adóhivatalok alkotják. Ezek kezelése tehát nem mint nevük-
ből következtethető volna, csak mindenféle adókra, hanem ezeken kívül még letétekre, hitelügyekre, díjakra, jogilletékre, bélyegre, a dohány- és az italmérési jövedékre, bírságokra és mindarra kiterjed, a mely különleges vagy házi pénztárhoz utalva nincs. Minden tárczának utalványai teljesítésére is éppen úgy hivatva vannak, mint az állampénztárak, sőt még némely irányban hatósági teendőket (illetékkiszabás stb.) is gyakorolnak. Éppen ezért kicsinyes elnevezésük, a feladatukat egyedül kifejező *állampénztár* elnevezésre vár. Kezelésük még igen gyakran nemcsak pénztári, hanem raktári is; mert a mely adóhivatal vidékén, a raktárilag kezelendő állami vagy-
gyon számára, bármely okból külön hivatal fel nem állítható, ott az adóhivatal mint raktári hivatal is működik. Ezen kívül az 1902. évi III. t.-cz. 8. §-a alapján 1903. január 1-től a várm. pénztárak házi és gyámpénztári teendőit is végzik. (152. §.)

Az adóhivatalok úgy szolgálati, mint személyi és fegyelmi tekintetben közvetetlenül a m. kir. p. ü. igazgatóságoknak vannak alárendelve. Tiszti személyzetét a pénztárnokon és ellenőrön (főtiszteken) kívül, adóhivatali segédek, tisztek és gyakornokok képezik.

Források: 1893. 13. P. K. és az adóhivatalok szolgálatára vonatkozó utasítások és szabályrendeletek gyűjteménye.

169. §. Pénzügyőrség.

(Rend. kiad. 6. cz. 7.974,801 K, rend. bev. 5000 K. *a—d*), szervezet, félhavi zsold.)

Ennek a fegyveres és egyenruházott testületnek rendeltetése: *a*) megakadályozni; *b*) felfedezni a csempészetet, s a pénzügyi törvények és szabályok áthágását és áthágóit; *c*) a pénzügyi hivatalokat és közegeket hivatalos eljárásaikban támogatni; *d*) esetleg a közbiztonsági intézkedések végrehajtására segédkezet nyújtani. A pénzügyőrség legalsóbb fokozatban szakaszokra oszlik, melyek több vigyázóból, esetleg fővigyázóból, élükön egy fővigyázóval vagy szemlésszel állanak. Több szakasz egy kerületet képez, mely felett már tisztviselő (biztos) áll. Minden pénzügyigazgatóság területe több ily kerületre oszlik. Vannak főbiztosok is. Az utóbbiak a nagyobb pénzügyigazgatóságok kebelében, pénzügyőrségi ügyek előadói, s a saját, esetleg még más igazgatóság területén is a pénzügyőrség felügyelői. Az első osztályú biztosok, igazgatóságok székhelyén lévő kerületeket vezetnek, s az igazgatóság egész területén a pénzügyőrség felügyelői. Vannak tisztán csak felülvizsgáló hatáskörrel bíró felügyelők is. A pénzügyminiszterium kebelében működnek a főfelügyelők. A pénzügyőrség kiadásait és bevételeit rendszerint a pénzügyigazgatóságok az adóhivataloknál utalványozzák, melyet azok a pénzügyőrségi tárcza-alnaplóban számolnak el. Ide jönnek félhavi végösszegeikkel a pénzügyőrségi legénységnek zsoldjáról szerkesztett jegyzékek is. A pénzügyőrség előzetes és utólagos számvitele különben a pénzügyigazgatósági számtartóságok ügykörébe tartozik.

Források: A magy. kir. pénzügyőrség szervezetéről és szolgálatáról szóló legújabb szabályok 1894. 32. P. K. 1884. 18. P. K.; 1885. 26. P. K.; 1888. 11. P. K.; 1889. 24. P. K.; 1890. 1. és 33. P. K.; 1893. 26. P. K.; 1894. 32. P. K. 1905-iki 30615 pümsz. rendelet a pénzügyőri legénység egyenruházatának nyilvántartásáról és elszámolásáról.

170. §. Jogügyigazgatóságok és kincstári ügyészségek.

(Rend. kiad. 7. cím 436,395 K. Kettő, *a—c*), perek, 10,000, ügyésztagok, személyzet, kézi, átalány, egyéb eljárás, felülvizsgálás, zágrábi. Ügyészségek hivatása, előljárójuk, személyzet, számtartás, utalványozás, utiköltségek, ezek megvizsgálása, saját és a perköltségek számtartása.)

A) Két jogügyigazgatóság van a magyar állam területén: Budapesten és Zágrábban. Szolgálati rendeltetésük: *a*) A kincstár jogi

képviselte és az államvagyon bármely tárcza keretében érdeklő perek vitele, vagy ezek vitelének felügyelete. *b)* A legalább 10,000 korona értéket képviselő ügyletekben jogi véleményadás, esetleg közreműködés, ha erre az illető állami hatóságok stb. felszólítják. *c)* A kincstári ügyészségek működésének ellenőrzése, s a kincstár jogi képviseletében a törvénynek, rendeletek és jogelvek egységes és egyöntetű alkalmazásának érvényesítése. Mindkét igazgatóság közvetlen a pénzügyminiszterium alatt áll és személyzetük: miniszteri tanácsosból, (Zágrábban jogügyi tanácsosból), mint igazgatóból, továbbá Budapesten miniszteri osztálytanácsosból, mint aligazgatóból, továbbá jogügyi főtanácsosokból, tanácsosokból s mindkét helyt kincstári ügyészekből, fogalmazókból és segédfogalmazókból áll. Van irodát kezelő segédhivataluk is.

A *budapesti* igazgatóságnak *kézipénztára* és *számtartósága* is van. *Kézi* pénztárába az irodaigazgató a budapesti állampénztárból, a jogügyigazgatóság utalványára számadás mellett kap 1200 K. átalányt, s ebből a jogügyigazgató vagy helyettese által kifizetési záradékkal ellátott és az igazgatóság számtartósága által számfejtett nyugtákra fizet. Ezen átalányon kívül, a budapesti jogügyigazgatóságot akár tárczahitel, akár bármely más néven megillető mindenféle pénzt és értéket, a budapesti IV. kerületi (169. §.) *állampénztár* kezel. Ez veszi át az igazgatósághoz postán érkezett értékes leveleket is, s az összegek letétbe helyezését az igazgatóságnak bejelenti. E jelentés bejegyzés (előzetes könyvelés) céljából a számtartósághoz és innen további intézkedés céljából, az igazgatóság illető ügyosztályához jut. A jogügyigazgatóság a neve alatt ily módon kezelt pénzekre nézve utalványozási joggal bír, mely jogát rövid úton (r. ú.) magán az illető ügyíraton az által gyakorolja, hogy úgy számtartóságát, mint a kezelő állampénztárt megfelelő eljárásra utasítja. *Számtartósága* a jogügyigazgatóság valamint a kincstári ügyészségek tárczahitelére, továbbá a perköltség, letét, stb. néven, a részére kezelt összegekre nézve, az egész előzetes és utólagos számtartást gyakorolja. A *zágrábi* jogügyigazgatóságnál is ugyanez eljárást követik, csak hogy ott a pénztári teendőket a zágrábi állampénztár, a számtartásiakat pedig a zágrábi királyi pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőség teljesíti.

B) A kincstári ügyészségek az ország különböző vidékein lévő m. k. kincstári mezőgazdaságot, erdészetet és bányászatot érdeklő *jogügyeket* vannak hivatva ellátni. Közvetlen előjáró hatóságuk a m.

k. kincstári jogügyigazgatóság, mely felettük a fegyelmi hatalmat első sorban gyakorolja, s működésüket általában ellenőrizni tartozik. Az ellátásukra bizott jogügyekben különben önállóan járnak el, de utasításokat kérhetnek. Személyzetük között jogügyi tanácsosok, ügyészek, alügyészek és irodatisztek vannak. Az utalványozási jogot a tárczahitelre nézve kizárólag a budapesti jogügyi igazgatóság, míg a perköltségekre nézve az ügyészség megkeresésére a székhelyen működő pénzügyigazgatóság gyakorolja. Az úti költségek bármely gazdasági ág érdekében jöttek létre, a költségvetésben előirányzott perköltségekből, az ellenfél által megtérítendő előlegkép fedeztetnek. De ha az ellenfél terhére azok elő nem irhatók: az illető gazdasági ág terhére esnek. Az úti számlákat az illető pénzügyigazgatósági számtartóság vizsgálja meg, s az igazgatóság határoz felettük. A kincstári ügyészségek címére nézve a költségvetési előirányzatot, a zárószámadást és egyáltalában a számvitelt a jogügyi igazgatóság mellé rendelt számtartóság végzi, míg a »Perköltségekre« nézve e teendőkkel, az ügyészség székhelyén lévő pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóság van megbízva.

Források: 1883. 50. P. K. 1885. 20. P. K. 1887. 10. P. K. 1892. 26. P. K. 1899. 12. P. K. 1901. 30. P. K.

171. §. Pénzügyi törvényszékek.

(Rend. kiad. 8. cz. 12,722 K. Jövedéki kihágások, törvényszékek, nálunk, Zágráb.)

Mindazok a cselekmények és mulasztások, melyeket az állami bevételeket elrendelő törvények és rendeletek ellenére *szándékosan* elkövetnek: *jövedéki kihágásokat* képeznek, s felfedeztetésük esetében büntetést vonnak magok után. E kihágások felett való határozathozatalra, illetőleg azok megbüntetésére vannak hivatva a *pénzügyi törvényszékek*. Ezek hatáskörét *Magyarországon*, azok az elsőfolyamodású *kir. törvényszékek* gyakorolják, melyeknek székhelye, (ezen kihágások tekintetében területe is) a kir. pénzügyigazgatóságok székhelyével és területével azonos. A kir. törvényszékek mint jövedéki pénzügyi bíróságok fölé, felebbezési és utolsó forumként, a budapesti kir. ítélőtábla jelöltetett ki.

Csak a jövedéki kihágások tárgyalására hivatott egy első és egy másodfolyamodású pénzügyi törvényszék csak Zágrábban és csak Horvát-Szlavonországok területére van, s az állami költségvetés-

ben ezen a czímen felvett költségek ezeknek a költségei. Mindkettőnek elnökét a zágrábi magasabb rangú pénzügyi tisztviselők köréből a pénzügyminiszter, tagjait pedig az ottani kir. törvényszék, illetőleg (a másodfolyamodású bírósághoz) a báni tábla (mely ott a mi királyi tábláinknak felel meg) tagjai közül a horvát-szlavon igazságügyi önkormányzat alapján, a bán nevezi ki. Az elnökök és ülnökök illetményét, a pénzügyminiszter a zágrábi állampénztárnál utalványozza; ez pedig azokat, megfelelő tárcza-alnaplóban számolja el.

Források ; 1871 : XLVI. és 1872 : XXXVIII. t. cz. : 1893. 22. P. K.

172. §. Országos kataszteri felmérés.

(Állandó kataszter.)

(Rend. kiad. 9. cím 1.744,965 K, rend. bev. V. fej. 5. cz. 41,000 K. Hivatás, cél, anyag, személyzet, vidék, térképtárak, számtartás, bevétel.)

Ez alatt az ország területének gazdasági irányú átalános és részletes felmérését és nyilvántartását értjük. Célja az, hogy az adóköteles és adómentes föld térfogatát, a tényleges birtokállapot és egyes községek terjedelme szerint, kis mértékű térképen pontosan tüntesse elő. E cél elérésével egyszersmind tartalomdús anyagot szolgáltat, különböző irányú tudományos kutatások számára is. A felmérés vezetője megfelelő műszaki személyzettel állandóan a pénzügyminiszteriumban van. Alája vannak rendelve a központban elhelyezett *háromszögelő* hivatal és az ország különböző vidékein a *felmérő és helyszinelő felügyelőségek*, melyeknek személyzete a főnökökön kívül, különféle fokozatú és elnevezésű mérnökökből áll. A térképtárak is műszaki szempontból ide tartoznak, de ezek fegyelmileg első sorban a pénzügyigazgatóságoknak vannak alárendelve. Számtartását az egésznek a pénzügyminiszteri számtartóság egyenesadóügyi csoportja végzi. A bevételek, főleg térképek eladásából, a felmérési munkálatok másolataért, a megrendelő felektől beszédett díjakból és más apróságokból származnak.

Források : 1870., 387. és 11,232, továbbá 1872. 13,541. pümszr. ; 1874. 19. és 1891. 1. P. K. 1902. 3. P. K. 1903-iki 99,423 pümszr.

173. §. Bányászati és erdészeti főiskola Selmeczbányán és bányásziskolák.

(Rend. kiad. 10. cz. 413,736 K, rd. bev. 6. cz. 10,200 K. Tanfolyamok, erdészet, tanács, pénztár, számtartás, tárczakönyv.)

A bányászati és erdészeti felsőbb oktatásnak, hazánkban és külföldön ez a híres intézete, mint neve is mutatja, két tanfolyammal bir: a bányászattal és erdészettel. A főiskola egészben ugyan a pénzügyminiszterium alá van rendelve, de az akadémia bödzsetjének az erdészeti része felett a földművelésügyi miniszterium önállóan rendelkezik; mert az erdészet, mint kormányzati ügy, egyáltalában ennek a miniszteriumnak tartozik a tárczájába. Az akadémia ügyeinek vezetésére és elintézésére, s így a részletesen meghatározott utalványozási jog gyakorlatára is, az akadémia tanácsa által a rendes tanárok közül egy-egy évre választott igazgató és a tanács van hivatva. A pénztári kezelés a selmeczi m. k. bányagazgatósági főpénztárra van bízva, mely ezért akadémiai tárczaletét- stb. naplót vezet. Számtartását a helybeli bányagazgatósági számtartóság végzi. Ez vezeti az akadémia tárczakönyvét is, még pedig külön-külön a bányászatra és az erdészetre. A *bányásziskola* bányaaaltiszteket képez.

Forrás: 1873. október 19-iki időközben módosított utasítás.

174. §. Egyenesadók és földtehermentesítési pótlékok.

(Rend. kiad. 12. cz. 1—3. r. 4.226,289 K, atm. kiad. 20,000 K, rend. bev. 221.781,000. K. A)—C), 1—16, földadó fogalma, kataszter, $\frac{0}{100}$, kivetés, községek, házadó fogalma, felosztása, kiszámítás, községek, keresetadó fogalma, felosztása, a)—d), kiszámítás, bizottságok, beszédés, vállalatok, $\frac{0}{100}$, három, bányakapitányság, tőke, $\frac{0}{100}$, földtehermentesítés, szállítás, $\frac{0}{100}$, leszámolás, nyeresemény, $\frac{0}{100}$, fegyver- és vadászati adó, mértéke, hadmentességi díj fogalma, kivetés, kiadás. Pótadó, $\frac{0}{100}$. Késedelmi, lejáratok, fizetség, $\frac{0}{100}$, végrehajtók, fokozatok, hanyagság, költségek, perköltségek, különfélék, kiadások, a)—h), nyilvántartás, eljárás, bejegyzés, nyugtázás, elszámolás, beszállítás, naplók, a)—f)—, a)—c), kimutatás, évi számadás.)

Előbb foglalkozunk A) a *bevételekkel*, azután B) a *kiadásokkal*, végül C) mindkettővel.

A) 1. *Földadó* alatt azt az adót kell érteni, melyet minden gazdaságilag használható földterület után, ennek tiszta jövedelme

szerint a tényleges birtokos fizet. Hogy ezt megállapíthassák, felmérték nagyban és részletekben (parcellákban) az ország egész területét és becslés alapján meghatározták a föld minőségét, használása módját, s a gazdálkodási költségeket. Mindez a tiszta jövedelem kiszámításával és az idő folytán előforduló változások nyilvántartásával együtt, a földómunkálatban (kataszterben) van összefoglalva. Évről-évre a tiszta jövedelemnek 17.1⁰/₀-át mint földadót és 8.4⁰/₀-ot mint földtehermentesítési pótlékot, összesen 25.5⁰/₀-ot községenként, a földadó sommázatban a pénzügyigazgatóság, (Budapesten az adófelügyelő) veti ki. Az így sommásan megállapított adónak azután az adóköteles parcellákra és birtokokra való felosztását, vagyis az egyéni kivetést a községi tisztviselők végzik. Ezt a kiszámítást a pénzügyigazgatóság közigazgatásilag számtartósága által számfejtetvén, kiadja végrehajtás céljából a községi közegeknek, vagyis utalványozza az állami földadót a községi pénztárhoz.

Források: 1868 : XXV., 1875 : VII. és XXX., 1878 : X, 1881 : XL. és XLII., 1883 : XVII. és XLVI., 1884 : XII., 1885 : XX., 1886 : XXIX., 1887 : LXII., 1889 : XXIX. és XXXIX. t.-cz.; 1883-iki 72,908. pümszr. 52. P. K.

2. A házadó tárgya a házak tiszta haszonértéke, s a szerint a mint azt a házbér vagy lakrészek alapján állapítják meg, a házadó is: házbér- és házosztály-adóra oszlik. Az elsőt, a községi tisztviselők által összeírt és nyilvántartott házak és lakrészek alapján, a háztulajdonosok által bevallott, vagy pedig hivatalosan felbecsült, bérösszegek különféle százalékában, az utóbbit pedig, a törvényben megállapított táblázat szerint a lakrészek számához képest, ugyancsak községi tisztviselők három évenként vetik, helyesebben: számítják ki. Ezt a kiszámítást a pénzügyigazgatóság (adófelügyelő) közigazgatási számfejtés alá véteti, s helybenhagyva vagy kiigazíttatva adja vissza végrehajtás céljából a községeknek.

Források: 1868 : XXII., 1870 : XXII. és LI., 1871 : XLII., 1873 : VI., 1875 : IV., XXIII., XXXIV., 1876 : XIV., 1879 : XXXVI. és XLII. 1880 : XVIII. és LXV., 1881 : IX. és XXXVI., 1882 : VIII., 1883 : XLIV. és XLVI., 1884 : XVIII. és XXII., 1886 : XXIV., XXV. és XXVII., 1896 : XXIII. t.-cz.

3. Keresetadó alá tartozik, a napszámosokét kivéve, minden keresmény vagy jövedelem, mely bármely munkából származik. A keresetadónak négy osztálya van: a) a közönséges munkásoknak

(cselédek, kisiparosok, díjnokok stb.) adója; *b*) a föld-, ház-, tőke- és járadékadókat fizetőknek, személyes munkájuk után fizetett adója; *c*) a vállalkozó *minősített munkások* (haszonbérlok, gyárosok, nagyiparosok, kereskedők, bankárok, ügyvédek, mérnökök, orvosok stb.) adója; *d*) az állandó díjazást húzó minden rangú és rendű *hivatalnok* adója. Az *a*) és *b*)-nél az adózókat a községi tisztviselők írják össze, s ezek kivetik az adót is. A *c*)-nél ugyancsak a községi tisztviselők írják össze az adókötelesek neveit, kik előtt ezek keresményüket bevallani tartoznak. Ezen bevallások alapján a pénzügyigazgatóság elkészíti az adókiszámítási javaslatokat. A kivétést azonban, az erre a célra minden adóhivatal székhelyén, a pénzügyminiszter és az illető törvényhatóság kiküldöttjeiből három évre alakított adókivető bizottság, ugyancsak három évre, a pénzügyigazgatónak (adófelügyelő) vagy helyettesének előadása mellett végzi. A *d*)-ét a pénzügyigazgatóság (adófelügyelő) hivatalos adatok alapján veti ki. A közigazgatási számfejtésen keresztül ment és záradékkal ellátott kivetési lajstromokat azután, még pedig a három elsőnél a községi közegeknek, a negyediknél a fizetést kiszolgáltató pénztárnak (számfejtőnek) végrehajtás céljából adják ki.

Források. 1875 : XXIX., 1875 : XLVII., 1880 : XLV., 1881 : XLIII., 1883 : X. és XLIV., 1886 : XXII. és XXXVII. t.-cz.

4. Mindennemű haszonhajtó célból működő nyilvános számadásra kötelezett *vállalatok* és *egyletek* tartoznak, üzletük három évi eredményének átlagát, a községeknél bevallani, mely után, a mennyiben az nem bányaadó alá esik, 10⁰/₀ adót fizetnek. Ezt az adót is a 3. *c*)-nél ismertetett módon vetik ki.

Források. 1875 : XXIV., 1880 : XXXI. és LX. és 1883 : VII. t.-cz.

5. *Bányaadó* tárgya az a nyers jövedelem, mely a bányaművelésből és a hozzátartozó iparágak üzletéből ered. Ennek három évi átlagát vagy a tulajdonos vagy a művezető bevallani tartozik. A bevallást a pénzügyigazgatóság a bányakapitányság által felülvizsgáltatja. A kivetés az előbb említett bizottságok által az említett módon történik. Az adó a tiszta jövedelem 5—10⁰/₀-ában van megállapítva.

Források : 1875 : XXIV. és XXVII., 1880 : LX. és 1887 : III. t.-cz.

6. *Tőkekamat-* és *járadék-*adót (5—10⁰/₀) kell fizetni minden oly vagyonról és jövedelemről, melyet a 1—4 alatti adók közvetve vagy közvetlenül nem érintenek. Ilyenek a különféle élet- és évjáradékok, a pénzintézeteknél elhelyezett tőkék, valamint a nem adó-

mentes állami és más kötvények, külföldi részvények és jogosítványok stb. Az adót a tőkebirtokosok és járadékélvezők bevallása alapján, esetleg hivatalból a pénzügyigazgatók (adófelügyelő) vetik ki. (1875 : XXII., 1883 : VII. és XLVI. t.-cz.) Az eddig tárgyalt hatféle egyenes adóból befolyó összegeknek 30⁰/₀-a *földtehermentesítési pótlék*, melyből a horvát-szlavon földtehermentesítés szükségleteinek fedezésére szolgáló összegeket, az autonóm kormánynak kell átadni.

7. A *vasuti* és *gőzhajózási* szállításnak, a magyar korona országai határain belül történő használatáért, az utasokat és szállítókat, illetőleg szállítmányok átvevőit terhelő adó, a vasuti és gőzhajózási díjnak 5, vagy 7, illetve 18⁰/₀-át teszi, melyet a szállító vállalat a díjszabályzatban a szállítási díjakkal egy összegben közzé tesz és be is szed. A vállalat az adót egyelőre, az előző évi ugyanazon hónap forgalmához mérten, havonként szolgáltatja be az állami pénztárba, s a végleszámolásnak az adóköteles hónap forgalmáról vezetett hiteles kimutatások alapján, hónapról-hónapra negyed évenként kell bekövetkezni.

Források : 1875 : XX. és XXIX., 1880 : XXXI., 1887 : XIV. t.-cz.

8. Azok a *nyeremények*, melyek a jótékony czélokra rendezett állami sorsjáték sorsjegyeire esnek, továbbá azok a sorsolási engedélyek, melyeket a pénzügyi hatóságok magánosoknak adnak : a nyeremények átvétele illetőleg az engedély kiadása előtt 10⁰/₀ adóval vannak megróva. Ezt az adót semmiféle pótlék nem terhelheti, s gondozása a m. kir. lottóigazgatóság feladata.

Források : 1879 : XLIX., 1897 : XII. t.-cz.

9. Rendszerint évenként 2—4 korona *fegyveradó*t fizet, a kinek lőfegyvere van és 12—24 korona vadászati adót, a ki vadászati jogával élni kíván. A fegyveradót a községi közegek, a vadászati adót a m. k. adóhivatalok vetik ki és szedik be. A kivetés alapja a fegyvertartók bejelentése. A fegyverigazolványt csak fizetés után adják ki. Ezzel az adóval sem jár pótlék. (1883. évi XXIII. t.-cz.)

10. *Hadmentességi* díjat 6 K-tól kezdve 240 K-ig, vagyoni állapotukhoz mérten megállapított díjszabály szerint fizetnek azok, kik védkötelezettségüknek bármi okból eleget nem tettek. A fizetésre kötelezettek minden februárban tartózkodásuk helyének előjáróságánál jelentkeznek. Ezeket a jelentkezőket, a védkötelezettség alól felmentettek névsorával és egyéb szükséges adatokkal együtt

a községelöljáróságok a pénzügyigazgatóságoknak terjesztik be, melyek az adót kivetik, s a kivetési lajstromot végrehajtás czéljából a községeknek megküldik. Pótléka ennek az adónak sincs, de van egy sajátja. Az, hogy a befolyó összegeket részben vagy akár egészben is, a rokkant katonák, továbbá a katonaözvegyek és árvák, valamint a mozgósításkor behívottak családjainak segélyezésére kell fordítani. A költségvetés egyenesadó-kiadásai között így felhasznált évi összeg kiadásba van téve. (1880 : XXVII. és LIX., 1883 : IX. t.-cz.)

11. A föld-, ház-, a harmad- és negyedosztályú keresetadót, a bánya- és tőkekamat- s járadékadót fizetők, valamint a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek, az általuk évenként fizetett adónak még 10—40⁰/₀-át, mint *átalános jövedelmi pótagót* évenként fizetik. Ezt az adót, az alapul szolgáló más adók évi összegéhez képest, a községi közegek vetik ki és a kivetésnek, a pénzügyigazgatóságnál történt közigazgatási számfejtése után, ők is szedik be. (1875 : XLVII., 1883 : XLVI. t.-cz.)

12. Az egyenesadók többnyire minden évnegyed első napján négy egyenlő részben járnak le, s ugyanazon évnegyed közepéig kell azokat befizetni. A pénzügyintézeteknél elhelyezett tőkék, tőkésített kamatja után járó adó félévenként, a következő félév öt első napján fizetendő. A hadmentességi díj pedig október 1-én egyszerre jár le és november 15-éig kell fizetni. Addig, míg az adókivetés eredménye ismeretlen: a leróvásnak utólagos kiegyenlítés fentartása mellett, az előző évi szerint kell történni. A ki a fizetési határidők leteltéig tartozását le nem róvja, a hátralék után, az egész évnegyedre évi 5⁰/₀-os *késedelmi kamatot fizet*. Viszont annak, ki előre vagy pedig helytelen kivetés alapján fizet, az állam is betud 5⁰/₀-ot a fizetés napjától, az illető évnegyed második havának közepéig, illetőleg a visszautalványozásról szóló értesítés kézbesítése napjáig. A házalók első osztályú kereseti adójukat, a fizetési meghagyás kézbesítésétől számított 15 nap alatt és mindenesetre a házalási engedély kiszolgáltatása előtt tartoznak befizetni. Minden más elsőosztályú kereseti adó, április és október 1-én jár le, s a következő május s november 15-éig kell fizetni, de a községből elköltözni akarótól az egész egyszerre behajtható. A negyedosztályú kereseti adó, az ennek alapul szolgáló állandó illetménnyel egyidejűleg jár le, s a fizetésből kell azt törleszteni. Az első- és negyedosztályú kereseti, valamint a fegyveradónál kamat nem jár.

13. A faluk és városok állami adójukat, összegre való tekintet nélkül, a m. k. adóhivataloknál fizetik. A falusi egyes adózók, ha évi adójuk 200 K-ra sem rúg: a községeknél, a többiek közvetlenül a m. kir. adóhivataloknál fizetnek. A városi adózók pedig, bármily nagy összeget, a városi adóhivataloknál róvnak le. A cselekvő hátralékot pedig a községek, a szolgabírák és az állami végrehajtók hajtják be. Nevezetesen a községi adózóktól: a bíró vagy külön megbízott tisztviselő, a közvetetlen fizetőktől: a szolgabírák, az állami végrehajtók pedig azok hátralékát hajtják be, kiknél a községek és szolgabírák a behajtás körül mulasztást követnek el. Ezek hajtanak végre a törvényhatóságú városoknál, polgármesterek és szolgabíráknál is, valamint a székesfővárosban: jogügyi illetékeket és itt a vidék javára beszédendő mindennemű kincstári követelést. A *végrehajtásnak* három foka van. Első a hátralékosok megintése, melyért 10—20 f intési *illetéket* kell fizetni. Második fok a zálogolás, melyért minden hátralékos 2 korona után 4 f egyszerű behajtási illeték jár. Végre minden 2 koronáért 6 fillér fokozott illeték jár, mely az egyszerűvel együtt az árveréskor szedendő be.

14. A pénzügyigazgató a törvényhatóság közigazgatási bizottságának, az adóbehajtás eredményéről havonként jelentést tesz. Ha ebből valamely község előljáróságának vagy a járási szolgabírónak az adóbehajtás körül való hanyagsága derül ki: az adóbehajtást másokra, eselleg állami adóvégrehajtókra bizzák. Az állam ebből származó *költségeit* a hanyagságban elmarasztaltak viselik, illetve az államnak *megtérítik*. Az állami adóvégrehajtók az adóhivatali tisztek létszámába tartozó tisztviselők. Az egyenesadókrendes bevételei között még *adókivetési*, *adóbehajtási*- és *perköltség* térítmények valamint *különfélék* is fordulnak elő.

B) A kiadások között vannak: *a)* az előbb (12.) említett kamatmegtérítések; *b)* a kivetési (bizottságok stb.); *c)* behajtási, *d)* beszédési (jutalmak stb.) és *e)* perköltségek; *f)* különfélék; *g)* horvát földtehermentesítés (6. alatt); *h)* hadmentességi díj külön alap.

C) Az egyenes adókat *könyvelik* és *nyilvántartják*: *a)* a 200 koronán alul lévő adófizetőket egyénenként rendszerint a községek; *b)* községenként: a m. kir. adóhivatalok; *c)* adóhivatalonként és városi törvényhatóságokként: a pénzügyigazgatóságok (székesfővárosi kir. adófelügyelő) alá- és mellé rendelt számtartóságok (2906. évi P. K. 64. sz. 2250. sz. P. M. rend.). Mihelyt a községek az általuk beszédendő adók részletes kivetését magukban foglaló lajstromokat, a közigazgatási számfejtésről tanuskodó záradékkal ellátva, a pénzügyigazgatóságtól

megkapják, kötelesek az adózók tartozásait, az egyenes adók községi számfejtő-könyvébe (a főkönyv elnevezés helytelen) bejegyezni (előírni) és feljegyzési záradékkal ellátva megőrizni, különösen ügyelvén arra, hogy a bejegyzés a lajstrommal tételenként és sommásan egyezzek. A közvetlenül fizetők névsorát, a községek az egyéni kivetésből közlik a m. kir. adóhivatalokkal, melyek ezekre nézve a községekéhez hasonló számfejtő-könyvet vezetnek. Az adózókat a fizetendő összegekről adókönyvecskékkel (fizetési ívekkel) értesítik. Az adó befizetését az általános pénztári szabályoknak megfelelőleg adószámfejtő-könyvi bejegyzés után, a nyugtául szolgáló könyvecskében (ívben) az összeg és a bevételi jegyzék cikkének idézése mellett, mindig két személynek (pl. községi jegyző és bíró, adójegyző és adószedő stb.) kell igazolni. A községnél fizető adózóktól és beszédett adókról, kizárólag az erre a célra rendelt napi jegyzékében a jegyző, illetve az ellenőr visz számot.

A beszédett pénzeket havonként, az e célra kitűzött napon a napi jegyzék, évenként egyszer pedig a községi adószámfejtő-könyvnek is bemutatása és ellennyugta mellett, a m. kir. adóhivatalba kell szállítani. Ez pedig a beszállított összegeket, a bemutatottak megvizsgálása után, általános szabályok szerint, a házi főnaplóban és a kerületében eső minden törvényhatóságra, külön vezetett egyenes adó segédnaplóban számolja el. A m. kir. adóhivatal is vezet napi jegyzékeket, a nála közvetlenül fizetők részére, melyeknek napi és havi sommáit, az általános szabály szerint kell elszámolnia. Nem a községeknél fizetendő következő bevételekről, külön kell vezetni, a melléknaplóknak illetőleg napi jegyzékeknek nevezett naplókat, ú. m.: *a)* a pénzügyi tőkekamat, *b)* a nyereség-, *c)* a házaló-, *d)* a szállítási-, *e)* a fegyver- és vadászati-, *f)* a negyedosztályú kereseti adóról. Külön kell vezetni továbbá a következő bevételekről és kiadásokról a melléknaplókat, ú. m. *a)* adókivétési és *b)* beszédési költségekről, *c)* az adóbehajtási illetékekről, különféle költségekről és ezek térítményeiről. Mindezek közül a naplók közül egyedül az *f)* alatt említett negyedosztályú kereseti adó havi végösszege jó még, az előbb említett egyenes adó segédnaplóba. Úgy ennek mint az *a)*—*e)*-ig említett bevételi és kiadási naplóknak végösszegei az egyenes adó tárczanaplóba jönnek, mely végösszegét közvetlenül a forgalmi naplónak adja át. A naplószámadások végül az általános szabályoknak megfelelő rendes úton kerülnek a pénzügyigazgatósági számtartósághoz.

Ezekén kívül a m. kir. adóhivatalok még minden hó 5-ig külön az egyenesadók, s külön a hadmentességi díj befizetésének eredményéről, a pénzügyigazgatóságokhoz sommás kimutatást tartoznak beterjeszteni. Ugyancsak ide terjesztik fel minden év július hó 1-ig, az összes egyenes adókról szerkesztett *évi számadást*, melyben számos melléklet segítségével minden adóhivatalnak egyenes adó évi kezelése nyer kifejezést (1883 : XLIV., 1889 : XXVIII. t.-cz., továbbá az »Adóhivatali utasítás« 7. füzeté és az 1898. P. K. 10. és 1903. évi P. K. 6. valamint az 1906. P. K. 14. számában megjelent 24,188. illetőleg 62,274. és főleg 2250. P. M. számú körrendelet.)

Az 1898. évi XXI. t.-cz.-kel egy új adónem: az itt 1—6 alatt tárgyalt állami egyenes adók 5⁰/₀-ában megállapított »*országos betegápolási pótdó*« lépett életbe. Ennek kivetése és behajtása az egyenes adók módjára történik. Elszámolásával a m. kir. adóhivatalok vannak megbízva. Ez az adó az »Országos betegápolási alap« létesítésére szolgál. (A belügyi tárczában 158. §.)

175. §. Fogyasztási és italadók.

(Rd. kiad. 12. cz. 14.952,797 K; rd. bev. 179.080,000 K. Szeszadó, termelési, fogyasztási, contingens, átalány, egyezkedés, termelvény, művelet adóhitel, számtartás, bevétel, kiadás, számfejtő, időszaki ellenőrzési illeték, élesztő- és söradó, termelési, fogyasztási, cukoradó, jutalom, visszatérítés, a)—e), ásványolaj, gyáros, hus, bor, sör- és szeszadópótlék, italmérési illeték, késedelmi kamatok, anyakönyv, w, A, B, a)—d), számfejtőkönyv, főkönyv, nyilvántartás, adóvonal, adóhivatal, árszabás, számtartóság, miniszterium, 1—7, személyi, dologi, jutalom, visszatérítés, községek, határőrvidék, horvát, rendezés.) Előbb a *bevételeket* és ezek kezelését tárgyaljuk és csak ezek után foglalkozunk a velök járó *költségekkel*.)

1. A *szeszadó* tárgya a vámvonalon belül termelt minden szesz. *Termelési* ez az adó, ha a szeszfőzdek nemeihez képest a termeléskor, *fogyasztási* (forgalmi) az adó, ha a szesznek a hivatalos ellenőrzés alól, a szabad forgalomba bocsátásakor kell fizetni. Az előbbi minden liter alkohol után 90 f, az utóbbi vagy 1 K 10 f, vagy 90 f. Ez utolsó kisebb adótétel mellett, az egész monarchia fogyasztására megállapított mennyiségű szeszt főzik. Ezt a *contingenst* időszakonként, az egyes gyárak között a pénzügy-miniszter osztja el. A szeszfőzdekben termelt alkohol mennyiségét, vagy a szeszgyár termelő képessége szerint *átalányozás*, vagy a várható szesz mennyiségéhez képest szabad *egyezkedés* alapján megváltás útján, végül szeszmérőedény vagy a szeszmérőgép

által mutatott tényleges *termelvényn*ek megfelelően állapítják meg. Azok a szeszfőzdék, a melyekben a termelvényn*ek* a megállapítása átalányozás, vagy megváltás útján történik: termelési adó alá eső szeszfőzdék. Azok ellenben, a melyekben gyűjtőedény, vagy szeszmérőgép segélyével állapítják meg a termelvényt, a feldolgozott anyagok neméhez képest: termelési avagy fogyasztási adó alá eső szeszfőzdék. A termelési adó alá eső, azoknál a szeszfőzdeknél, a melyeknél a termelvén*y* megállapítása a fentebb jelzett első és utolsó módon történik, továbbá a fogyasztási adó alá eső szeszfőzdék közül azoknál, a melyek sajtol*t* élesztőt gyártanak: az adóköteles művelet vagyis: maga a főzés, huszonnégy órával a megkezdés előtt az adóhivatalnál, az adó kiszabása és beszedése céljából bejelentendő. A termelési adó az adóköteles művelet megkezdése, a fogyasztási adó a szesznek forgalomba bocsátása előtt bárczaszelvényre fizetendő. Ezen kívül fizetendő még minden szeszfok alkohol után 10 f szeszadó-pótlék, mely adó külön számolandó el. A termelési adót fizető oly gyáraknak, melyek egy termelési időszakra legalább 1200 K adót fizetnek, meg van engedve, hogy kellő biztosíték mellett adójukat hat hónap múlva fizessék. A fogyasztási adózóknak négy, likörgyárosoknak tizenkét havi ilyen *adóhitelük* van. A bevételek pénztári számtartására többféle bejelentési és fizetési bárczás napló (lajstrom) van. A kiadások ellenben inkább naplóokban vannak. Ilyenek a jutalmak és a visszatérítések naplói. Vannak még más nevű nyilvántartások is, melyek számfejtőkönyv jellegével birnak, s melyekből számadásra is csinálnak kivonatokat. Ilyen az adóhitelezésről szóló »számla«. Az egész a fogyasztási adó (tárcza-al) naplóban egyesül. Az adóhivatalok ezeken kívül még nagyszámú különféle időszaki beadványra, főleg pedig havi szesztermelési és adóelőírási kimutatások összeállítására vannak kötelezve. A számadások a pénzügyi igazgatósági, s nagyobb részük onnan a pénzügyminiszteri fogyasztási adó és a szeszadóügyi számtartósághoz jutnak.

Források: 1899: XX., 1901: XXIII., 1899: XXIV. t.-cz., 1888. 29. P. K. 1889. 3. és 4. P. K. 1889. Pü. K. 34. sz.

2. Ipari czélokra adómentes minden liter szesz után 3 f *ellenőrzési illeték* jár.

3. A szeszszel együtt termelt *élesztő* adója pedig minden liter alkohol után 5 f.

4. *Söradó* alatt azt a 34 f-t kell érteni, melyet a termelő a

termelt sörle minden hektoliterje és a sörle minden czukormérő foka után fizet. Azok a sörgyárosok, kik egy-egy termelési évadban 5000—15,000 hektoliter sörnél többet nem termelnek, 15, 10, illetve 5% adóleengedésben részesülnek.

Források: 1868 : XIX. t.-cz.; a pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállításának megfelelő füzete; 1879. 14. P. K.-ben az ide vágó rendelet 8. §. és a függelék 4. §-a. 1894 : XXX. t.-cz., 1899 : XIX. és XXIII. t.-cz., 1899 : XVII. t.-cz.

5. *A czukor* (termelési) adót mindennemű termelt czukorért fizetni kell. Répa- és minden hasonnemű (nád- stb.) czukornak 100 kilogrammonként 38 K, másnemű czukornak 6 K az adója. Adóköteles művelet a czukortermelvényeknek a gyártelepről, vagy szabad raktárból való elszállítása és érte az adó az elszállítás bejelentése előtt fizetendő. Ha az elszállítás meg nem történik: adóvisszatérítésnek van helye. Adóhitel ennél az adónál is lehet négy hónap. Hogy minden egyes szállítmánynál ne kelljen fizetni, előre olyan összeg is fizethető le, mely több küldemény adóját fedezi. A pénztári számtartás: *a)* a czukoradó és *b)* pótagó bárczás lajstrom és *c)* adóvisszatérítési segédnaplóban, *d)* az előre fizetett és *e)* a hitelezett összegek számla (számfejtő) könyvében történik. A pénzügyigazgatóságok számtartóságai, a hozzájuk küldött számadásokat a pénzügyminiszterium fogyasztási adó számtartóságához küldik be.

Források: 1888 : XXIII. t.-cz. 1888, 24. és 40. P. K. 1891. 5. P. K. 1896 : XIX., 1899 : XVIII. és 1899 : XVII. t.-cz.

6. *Ásványolaj* adót kell fizetni, a belföldön előállított ásványolaj minden 100 kilogrammja után 13 K. Ebből a célból a gyáros üzletét és készletét bejelenteni s az utóbbinak szaporodásáról és kevesbedéséről hivatalosan meghatározott alakú bárczás naplókat tartozik vezetni. A készletből elszállítandó mennyiséget esetről-esetre szintén be kell jelenteni s az adót az elszállítás előtt megfizetni. Erről az adóhivatal fizetési bárczás naplót vezet. Hat havi adóhitel itt is nyerhető.

Források: 1882 : XVIII. : t.-cz. és 1882. 30. P. K. 1885. 36., 1886. 43., 1887. 17. és 21. P. K. 1896 : XIV. és XV. és 1899 : XVII. t.-cz.

Mielőtt tovább mennénk meg kell itt emlékeznünk az *átutalási* eljárásról. Az úgynevezett termelési fogyasztási adó alá eső termelvények (szesz, sör, czukor és ásványolaj) egyfelől a magyar birodalom és másfelől Ausztria valamint a megszállott tartományok

közötti forgalomban pénzügyi ellenőrzés alá tartoznak. Ha ugyanis a megnevezett adótárgyak a magyar birodalomból az említett országokba és viszont küldetnek, ezek a tárgyak az illetékes pénzügyi hivatal (pü. őri szakasz, fogyasztási adóhivatal) elé állítandók: a küldemény megvizsgálása és hivatalos »utalása« végett. Utalás után a megérkezés helyén e tárgyak az ottani pénzügyi hivatal elé állítandók, a mely hivatal azokat szintén megvizsgálja és mennyiségüket megállapítja. Az utalt küldeményeket az »utalási«, az érkezett küldeményeket az »állítási« lajstromokban nyilvántartják. E lajstromokat szakszigorlatra (birálatra) havonként a pü. miniszt. számtartóság fogyasztási adó csoportjához küldik és itt ezek alapján az osztrák, illetőleg a boszniai országos kormány számtartóságával, egymás adatainak kölcsönös közlése és ellenszámolása mellett megállapítják, hogy az egyik fogyasztási területről, a másik két területre és viszont, mennyi szeszt, cukrot, sört és ásványolajat szállítottak. A küldő terület, az így megállapított adótárgyak után, általa már előzőleg beszedett adókat, megtéríti a befogadó államnak. Ezt az eljárást nevezik *átutalási eljárásnak* és célja, hogy a közös vámterületen belül termelt szesz, sör, cukor és ásványolaj után beszedett adók, annak az államnak jussanak, a melynek területén az adótárgyakat tényleg elfogyasztották.

Források: 1894: XV. és 1899: XVII. t.-cz.

7. *Húsfogyasztási adó* alá esik fogyasztás céljából, a forgalom számára levágott marhának, sertésnek, birkának vagy kecskének és még Budapesten minden szárnyasnak és vadnak a húsa. Fizetik, kik húsvágással és húsneművel iparszerűleg foglalkoznak vagy kereskednek, valamint magánosok, kik adómentesen vágott marhának a húsát egészben vagy részben másnak eladják. Horvátországban a húsfogyasztási adó községi jövedelmet képez.

Forrás: A bor- és húsfogyasztási adó törvények hivatalos összeállítása és az 1877: XLVII. t.-cz.

8. *Boritaladó* tárgya a fogyasztásra szánt mindenféle szőlőlé és bor; Budapesten még a borseprő is. Fizetik a borkereskedők, korcsmárosok, sőt a szőlőbirtokosok is, csak hogy ezek kedvezményben részesülnek. A boritaladó Horvátországban is állami adót képez 1899. évtől. (1898: XVIII. t.-cz.)

Forrás: A bor- és húsfogyasztási adó hivatalos összeállítása és az 1892: XV. t.-cz.

9. A söradón kívül fizetendő még *söradópótlék* is és pedig a termelt sörlé minden hektoliterje és minden czukormérő foka után 80 fillér. A söradópótlék a söradótól külön számolandó el. Erjedés, raktározás czímén 6·5⁰/₀ adóleírásnak van helye. A söradóra vonatkozó törvények és szabályok a söradópótléknál is alkalmazást nyernek. Úgy mint a szeszadó: e két adó is lajstromokban számoltatik el és hitelezésnek itt is úgy helye van mint az adóvisszatérítésnek, a vámvonalon át külföldre kiszállított sör után. A söradópótlék visszatéríttetik még azután a sör után is, mely Ausztria vagy Bosznia-Herczegovina területére szállíttatik.

11. Az *italmérési illeték* annak a hasonló nevű nemesi volt jognak megváltásából származott, a melyről már az 51. és 140. §§-ban (444. lap) volt szó. Az italmérési jog most kizárólagosan az államé, melyet a szeszes italoknak, akár üzletben vagy üzletből, vendégeknek való kimérés által, akár pedig zárt edényekben bizonyos minimumon alól, kis mértékben való elárúsítás által, csak a pénzügyigazgatóságtól nyert engedély alapján lehet gyakorolni. Az adott engedélyekről, a pénzügyigazgatóság m. r. számtartóság anyakönyvnek nevezett nyilvántartást vezet, s az engedélyesek italmérési illeték fizetésére kötelezve vannak. A kivetett összegről az adóköteles az adóhivataltól fizetési ívet kap. Az adóhivatalok, az italmérési illetékről számfejtőkönyvet, s a befizetett, valamint visszautalványozott összegekről, italmérési illeték nevű segédnaplót vezetnek, melynek végösszege a fogyasztási és italadó(tárcza al-)naplóba, s ennek végeredménye a forgalmi naplóba jó. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatóság m. r. számtartóság gyakorolja.

Források: 1888 : XXXV. t.-cz., 1889. 16. P. K., 1890 : XXXVI. t.-cz., 1892 : XV. t.-cz., 1892. 15. P. K. és 1899 : XXV. t.-cz., l. még külön az 1899. évi VI. t.-cz., az 1901 : XVIII. t.-cz. Községek részesedése.

12. Mindezeknek az adóknak leróvásánál késedelmi kamatok is fordulnak elő.

A 7. és 8. alatt említetteknél az eljárás úgy történik, hogy egy vagy több közigazgatási község egy fogyasztási adó-községet, ú. n. beszedési kört képez, mely azután lehet A) nyílt, avagy B) zárt.

A) Nyílt helyeken a kincstár négyféle módon biztosíthatja maga számára az adót: a) Megváltás útján, midőn vagy a községekkel vagy az adóköteles felekkel az adó iránt bizonyos időtartamra kiegyezik; b) bérbeadás útján, ha a községek vagy más vállalkozók az adószedés jogát szerződésileg haszonbérbe veszik

c) ráutalás útján, midőn az előbbi módok nem sikerülése esetében, a pénzügyigazgatás az adószedésre, bizonyos átalányösszegért a községeket kötelezi; d) kincstári kezelés útján, midőn a kincstár az adót saját közgei által szedi be. Az adókötelezettek tartoznak: a három első esetben az adószedésre jogosított községeknek vagy vállalkozóknak, az utóbbi esetben a kincstárnak üzletüket, adóköteles műveleteiket és az ezek ellenőrizhetésére szolgáló adatokat, körülményeket bejelenteni és az esetről esetre fizetendő adó iránt, az adószedésre jogosítottakkal vagy előre átalányösszegben kiegyezni, vagy pedig minden adóköteles műveletért az árszabásban — tarifában — megállapított összeget azoknak lefizetni, s az erről szóló bárczaszelvényt átvenni. A megváltott borital és húsfogyasztási adóért a községek beszedési jutalékot kapnak. A megváltás, bérbeadás és ráutalás által biztosított adókról, valamint a kincstári kezelés alatt álló községekben, az egyes adókötelezettek által fizetendő évi átalányokról, az adóhivatalok *számfejtőkönyveket* vezetnek. A befizetett adókról, s a kifizetett beszedési százalékokról és más esetleges kiadásokról, az adóhivatalok több segéd- valamint bárczás *naplóban és jegyzékben* visznek és adnak számot. Ezeknek végösszege mind a fogyasztási és italadók (tárcza al-) naplójába, s innen a forgalmi naplóba jönnek. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatósági számtartóságok gyakorolják, melyek sommásan a *főkönyveket*, sőt ezeken kívül még egy adósorozatnak nevezett *nyilvántartást* is vezetnek. Vannak még időszakai beadványok is. A bárczás naplókat szakbirálat céljából a pénzügyminiszterium fogyasztási adóügyi számtartóságához kell beterjeszteni.

B) Zárt helyek a székesfőváros és Pozsony törvényhatóságú város. Ezek fogyasztási adóvonallal vannak körülvéve, vagyis meg vannak határozva azok az utak és helyek, a melyeken és melyekbe adó alá eső tárgyak szállíthatók. Az ily módon ellenőrizhető ezen tárgyakat, az adóvonalon elhelyezett fogyasztási adóhivataloknak is be kell jelenteni. Ezek az árszabásban megállapított fogyasztási adóösszeget kiszabják, beszedik és bárczaszelvényvel nyugtatják. Havonként a bevételi bárczás naplóknak és az adóvisszatérítéseket magokban foglaló kiadási segédnaplóknak végösszegeiket, a fogyasztási italadó (tárcza al-) naplóba, s ezeket a forgalmi naplóba vezetik. Ezeken a rendes számadatokon kívül a fogyasztási adóhivataloknak még más havi és évnegyedi beadványaik is vannak, melyeket

mind a pénzügyigazgatósági számtartóshoz küldenek be. Ez a számadások megállapítása és ellenszámolása után, az általa vezetett fogyasztási adófőkönyvbe a fogyasztási és italadó napló eredményét fogyasztási adóhivatalonként sommásan könyveli, s az időszaki beadványokból egy összesítést készítvén, további tárgyalás céljából a naplók meghatározott részét magánál visszatartja, a másik meghatározott részt, nevezetesen a bárczanaplókat az említett összesítés kíséretében a pénzügyminiszterium számtartóságának küldi meg, mely azután a szakbirálatot, s a további tárgyalást végzi.

Források: 1868 : XVII. és XXXIV., 1871 : VI., 1875 : XXVIII., 1887 : XLVII., 1888 : XXXV., 1890 : XXXVI., 1892 : XV. t.-cz.; 1887 : L., 1892 : XV. és XXII. P. K. és 1899. évi XXV. t.-cz.

Kiadásokra térve át 1. a személyi járandóságokban a zárt helyeken szervezett fogyasztási főadóhivatalok és adóhivatalok, főadószedőkből és adószedőkből, főellenőrökből és ellenőrökből továbbá tisztekből, gyakornokokból és szolgákból álló személyzetének, továbbá a czukorgyári főfelügyelő, valamint a czukorgyárakban alkalmazott állami főellenőröknek, ellenőröknek, tiszteknek és a műszaki ellenőröknek illetményei vannak. 2. A dologi kiadások alatt pedig házbérek, irodai és útiköltségek, valamint az épületek fenntartásán és különféle kiadásokon kívül, a bevételek között érintett beszédési százalékok, adókivetési költségek és kamatleszámolás értendő. 3. A *mezőgazdaságiak* az olyan rendszerint kisebb szeszgyárak, melyekben a gyártulajdonos saját mezőgazdaságának nyers termelvényeit ugyancsak saját nyers mezőgazdasága részére dolgoztatja fel. Ezek a gyárak nemcsak a 90 filléres contingens felosztásánál részesülnek előnyben, hanem ha az erre vonatkozó szabályokat megtartják: (az 1899 : XX. t.-cz. alapján) a gyártelepükből elszállított alkohol mennyisége után jelentékeny *jutalomban* is részesülnek. 4. Ugyancsak jutalomban és teljes adóelengedésben részesülnek az olyan gyárak, melyek a fogyasztási adóval megrovott szeszt *külföldre* viszik. A fogyasztási adómentes szesznél pedig (literenként 45 fillér) termelési *adóvisszatérítésben* részesülnek. Fordulnak ilyenek elő a sörnél is. 5. Ha az italmérésből származó tiszta bevétele az államnak többet tesz, mint a mennyit 40. §-ban (144. lap) tárgyalt italmérési adósság igénybe vesz: akkor ebből a bevételből, azok a városok és némely azon község is 10—40⁰/₀ erejéig részesítendők, a melyekben ez a tiszta bevétel többre rúg, mint a mennyit ugyanannak a városnak vagy községnek adott kártalanítási tőke igénybe

vesz. Ezt a részesedést a városok és községek 1899-től kezdve olyan állandó évi átalányösszegben kapják, mely az 1895—7-ben ezen a czímen kifizetett összegek egy évi átlagának felel meg. (1888 : XXXV. t.-cz. 69. §-a és 1899 : VI. és 1901 : XVIII. t.-cz.) 6. A volt határőrvidéken az italmérési jogot már előbb is a kincstár gyakorolta, s a jövedelemből csak néhol járult a községi szükségletek fedezéséhez. Ezt a fedezetet a községek számára a törvényhozás úgy biztosította, hogy az illető község után, a kincstár javára megállapított kártalanítási tőke kamatjainak felét annak kiszolgáltatni rendelte. 7. Horvát-Szlavonországban italmérési jogokért adott kártalanítási tőkék kamataira és törlesztésére (az 1888 : XXXV., 1890 : XXXVI., 1892 : XV. t.-cz.-ek alapján) járó összeget külön kiadásul számítják. 8. Magyar városok és községek fogyasztási adó természetű jövedelmeinek ideiglenes rendezése is kiadást okoz. (1899. évi VI. és 1901. évi XVIII. t.-cz.)

176. §. Határvám.

(Rd. kiad. XVIII. fej. 13. cz. 1.019,066 K, beruh. 120.000 K, rend. bev. 1.606,977 K, független, szerződés, vámterület, hivatalok, vámrendtartás, tarifa, bevallás, érték, átalány, kvóta, fentartás.)

A magyar államnak függetlenségénél fogva teljes joga van kereskedelmi, s ezek között határvámügyét önállóan intézni. Így is intézkedett, midőn azt az Ausztriával *közös ügyek közé nem vette fel*, hanem az időnként *kötendő* vagy *nem kötendő* vám- és kereskedelmi szerződés tárgyává tette. Azonban az 1867-iki kiegyezés óta Ausztriával tízévenként, a közösügyektől függetlenül megújított vám- és kereskedelmi szövetségben élünk. E szerint a két állam területe Boszniával és Hercegovinával együtt egy vámterületet képez ugyan, de mindegyik kormány a saját területén a vámügyek viteléről maga gondoskodik, s a szerződő feleknek joguk van egymás eljárását saját kiküldött közegeik által ellenőriztetni.

A magyar állam területén fő- és mellékvámhivatalok vannak, melyek első- és másodosztályúakra oszlanak. A mellékvámhivatalok csak közvetlenül a vámvonalon, a fővámhivatalok ellenben úgy a vámvonalon, mint a vámterület belsejében vannak felállítva. Ez utóbbiak között kiváló helyet foglal el a *budapesti fővámhivatal*,

melynek élén fővámigazgató áll, s mely bizonyos tekintetben a többi vámhivatalra is felügyeletet gyakorol. Különben hatáskörüket s egyáltalán eljárásukat a vámrendtartás, a díjtételeket pedig, melyek szerint a vámokat kiszabni kell, a vámtarifa (árszabás) határozza meg. A kiszabás alapjául az árúbevallás szolgál, mely a vámköteles árúknak valamely vámhivatalnál a vámtarifában foglalt elnevezések és mértékek szerint való bejelentése. Ezt az árúbevallást a vámhivatal megvizsgálja és a találtakhoz képest kiveti és beszedi úgy a tarifaszerű behozatali (vám- és engedélyilleték, fogyasztási adó) esetleg kiviteli illetékeket, valamint az árú egysége szerint: mérlegpénz, pecsét és zsineg, czédula- és raktárdíj czímén, fillérekben megállapított mellékilletékeket. A zsineg- és raktárdíjat, valamint a 10 K-nál kisebb összegeket kivéve, melyek a koronaérték ezüst és bronz váltópénzeiben is fizethetők, a többit aranyban kell beszedni. A vámfizetésnél használható külföldi aranypénzek korona értékét külön rendelet állapítja meg. Ezeken kívül mint további bevételek szerepelnek még a vámbiztosítékok, melyek záros határidőn belül vagy visszaadatnak, vagy mint behozatali vámilletékek végleg elszámoltatnak. Vannak vámhitelezések is, melyeket azok élveznek, a kik a vámdíjat pénzügyi hatósági engedély folytán nem közvetlenül a vámeljárás befejezése után, hanem 3—6 hónap múlva fizetik.

A kiadások, a bármely okból visszatérítésre kerülő vám- és mellékilletékekből, továbbá a visszafizetett biztosítékokból és a kezelési költségekből állanak. Az utóbbiak fedezésére (1.600,000 K) átalányt állapítottak meg. Ezeknek levonása után a magyar vámhivatalok bevételeiből megmaradó tiszta összeget, havonként a közösügyi magyar (kvóta) hányadszámla javára írják. Úgy hogy a magyar pénzügyminiszter tulajdonkép csak az említett átalányból, s csekély haszonbérleti és más apró összegekből származó bevétel és a magyar vámhivatalok személyi és dologi kiadásai felett rendelkezik.

A vámhivatalok számtartását különleges pénztári minőségük állapítja meg. Vezetnek az állandó és a változó illetményekről számfejtőkönyveket. A jövedéki és ebből származó birságbevételekről többnyire bárczás, a kiadásokról pedig segédnaplókat. A vámjövedéki tárcza-alnaplón kívül pedig van még fogyasztási adó dohányeladási és díjjövedéki, valamint pénzügyi nyugdíj- és letétnaplójuk is. Gyakran pedig még a só, bélyeg, dohány, szeszadó,

fémjelzés stb. kezelésével is megbizatnak, s ekkor ennek megfelelő számtartásuk van. Számadásaikat a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok, megállapítás és ellenszámolás után, a pénzügyminiszteri számtartósághoz küldik be, mely azoknak további tárgyalására van hivatva.

Források: 1867: XII., XIV., XVI., 1869: II., 1878: XX., 1882: XVI., 1887: XXIV. t.-cz., 1874. pü. törv. és szably. IX. füz., 1878. 47., 1882. 22., 1890. 15., 1893. 4., 1899. 31. 1906. 17. P. K.

177. §. Bélyeg.

(Rend. kiad. 14. cz. 1.001,860 K, rend. bev. 10. cz. 33.986,720 K. Mód, üres, raktár, nyomda, árudák, anyag és pénz, jelzés.)

A bélyeg az 51. §. szerint tulajdonkép az illetékek lerovásának csak egyik módja. Ezért az állam a különféle illetékekhez mértén különböző czélú és névértékű bélyegjegyeket, továbbá bélyegezett útlevel-, váltó-, igérvényjegy, marhalevel, halászejegy és vasúti fuvarlevélnek használandó üres lapokat készített, s ezeket részint saját közegei, részint magánvállalkozó bizományosok által árultatja. Saját közegei, első sorban a Budapesten lévő *központi bélyegraktár* és *bélyegjelző hivatal*, a marha- és vasúti fuvarlevelekre a m. kir. államnyomda, továbbá a kerületi raktárakként működő adó- és kivételes a vámhivatalok és dohányraktárak. Bizományosok a nagy és kis árudák. A központi raktár — mely mint vagyont kezelő hivatal van szervezve — és az államnyomda, meghatározott módon kiállított megrendelésekre, a kerületi raktárakat, s ezek a nagy és kis árudákat látják el készlettel. Minden raktár külön naplókban számol a bélyegek anyagáról és külön az eladott bélyegért befolyt pénzekről. E naplóknak természetesen egymásra való vonatkozásaikban megegyező adatokat kell tartalmazniok. Ugyancsak az anyagot és pénzt külön főkönyvben tárgyalják a pénzügyigazgatósági számtartóságok is, melyek az eladásra nézve az egész számtartást végzik. A bélyegilletékek egyik sajátos módja a *bélyegjelzés*, mely a játékártyákra és kivételes a kereskedők és iparúzők számláira a bélyegraktárak által bélyeg helyett, rendszerint pecsétnyomás alakjában szokott alkalmaztatni. Itten megemlítendő még az értékpapir forgalmi adó, melynek lerovása közvetlenül vagy közvetett úton történik. A közvetlen vagyis készpénzben való lerovást a pénzügyminiszter

engedélyezi. A közvetett lerovás külön e célra készült bélyegjegyek felhasználásával történik.

Források: A m. kir. adóhivatalok 1893-iki utasításainak X. füzete; 1889 22. P. K., 1890 29. és 1890. 4., 16., 18. P. K., 1900: XI. t.-cz., 1904. 33. P. K.

178. §. Jogilletékek és díjak.

Rend. kiad. 15. cz. 46,000 K, rend. bev. 54.645,350 K, jogilletékek, A—Z, egyenérték, díj, 1—5, számtartás.)

A) Azok után, a miket a pénzügyigazgatóságok, a központi díjakat és illetékeket kiszabó hivatal tárgyalása alkalmából a 165. §-ban elmondottunk, a jogilletékek számtartását illetőleg meg kell még jegyeznünk, hogy ennek pénztári részét A-tól Z-ig folyó betűk alatt következőleg állapítják meg. 1. A *jogilletékek* kiszabása és beszedése céljából minden illetékköteles jogügylet és okmány (illetékszabási irat) az adóhivatalnak mutatandó be, mely azt egy A-nak nevezett számfejtő könyvbe vezeti. E könyvben minden egyes illetékszabási ügyesetet külön folyó szám alatt éppen úgy nyilvántartanak, mint a pénzügyigazgatóság által netán kirótt birságokat is. 2. Az adóhivatal hetenként azokat a kiszabási iratokat, melyeket saját hatáskörében el nem intézhetett, B/1, a bélyegcsontkításról felvett leleteket pedig B/2 nevű átküldési jegyzék kíséretében a kiszabás felülvizsgálata céljából a kir. pénzügyigazgatósághoz juttatja. 3. Az A számfejtő könyvből készül a C/1 kivonat, melyet évnegyedenként sommás előírás céljából a pénzügyigazgatósághoz kell beterjeszteni. 4. A D jegyzék az A számfejtőkönyvbe jegyzett, de még kiszabás alá nem került iratok nyilvántartása és évnegyedenként a C/1 kivonattal együtt ellenőrzés és tételenkénti bejegyzés végett küldetik a pénzügyigazgatóság számtartósága által a pénzügyminiszterium számtartóságához. 5. Az E jegyzék mellett a városoknak és községeknek kézbesítés céljából fizetési meghagyásokat küldenek. 6. Az F jegyzék az elküldött E jegyzékeknek és fizetési meghagyásoknak, a kézbesítők ellenőrzése céljából való nyilvántartása. 7. A hátralékos illetékösszegekről az adóhivatal minden községre nézve külön G jegyzéket vezet. 8. A fizetési meghagyásokat, vagyis az illetékek bevételi utalványához használt nyomtatvány-mintákat H-nak nevezik. 9. Az A számfejtőkönyvben előírt jogilletékek befizetéséről az adóhivatal I lajstromot vezet, melynek havi végösszege az illeték tárcza-naplóba, s maga a lajstrom szakszerű birálat céljából

a kiszabási iratokkal együtt az illeték számtartósághoz jó. 10. A *K jegyzék* a leletezés folytán kiszabott bélyegilletékeknel ép oly szerepet játszik, mint az *A* számfejtőkönyv a jogügyleteknél. 11. Az *L alnapló* a *K* jegyzékben előírtak lerovására szolgál és mindkettőnek tárgyalására a pénzügyigazgatóság számtartósága van hivatva. Végösszege az *I* lajstromba jó. 12. Az *M jegyzék* a már elrendelt illetékfizetés megsürgetéséről szól. 13. Az *N jegyzékben* azokat az illetékösszegeket tartják nyilván az adóhivatalok, melyeknek esedékessége valamely felfüggesztő feltétel bekövetkezéséhez van kötve. 14. *O*, 15. *P*, 16. *Q* és 17. *R* alatt az adóhivatalok által, a telekkönyvi hatósághoz az illetékösszegek biztosítása és törlése céljából benyújtandó kérvények mintái vannak. 18. Az *S összesítés* az évnegyedi illetékösszegeknek előírását, törlését, lerovását és hátralékát, a pénzügyigazgatóság számtartósága számára sommásan mutatja ki. 19. A *T* nevű gyűjtő táblázat, a telekkönyvileg biztosított jogilletéki hátralékokat mutatja ki. 20. Az illetékköteles hagyatékok és a kiszabási adatok ellenőrzése céljából a községek a haláleseteket bejelentik, s ezeket a kir. adóhivatalok az *U jegyzékben* nyilvántartják. 21. A bélyegcsonkítást felvett leletezőnek járó jutalékokról, még pedig, ha az illeték az *L alnaplóban* volt elszámolandó *V/1*, ha pedig az *I* lajstromban kellett elszámolni, *V/2 kimutatás* szerkesztetik és küldetik be a havi számadással. A bélyegcsonkítás után járó jutalékot a pénzügyigazgatóság számtartósága, a közvetlen illetékek után járó pedig a miniszteri számtartóság állapítja meg és az igazgatóság utalványozza. 22. *X* kimutatással értesíti az adóhivatal a leletezőket a jutalékuk kiutalványozásáról. 23. Az *Y* jegyzék az illetékügyben kiadott számvevő-ségi észrevételek nyilvántartására szolgál. 24. *Z* alatt végül a számtartóság észrevételei alapján beszédendő késedelmi kamatokat tartják nyilván.

B) A jogügyi illetékeknek egy különleges részét képezi az *illetékegyenérték*, mely alatt azok a tíz évről tíz évre megállapított összegek értendők, melyeket a közforgalomból kivont, s így átruházás révén illeték alá nem eső ingó és ingatlan vagyon után, az ezt élvező természetes és jogi személyek (hitbizományok, alapítványok, egyházi és világi községek, közkereseti társaságok stb.) fizetnek. Az ily összegek kiszabása céljából, az ennek tárgyát képező vagyont az adóhivatalnak, az adóköteles bevallani tartozik. E vagyonról, s az ezután kivetett illeték-egyenértékről az adóhiva-

talok, több rendű nyilvántartást, valamint számfejtő könyvet vezetnek. A lerovásról egy segédnaplóban számolnak. Ennek végösszege a jogilletékek tárczanaplójába jó.

C) Díjfizetés alá esnek: 1. a fejedelmi kegynek bizonyos méltóságok, czímek, nemességi rangok, kitüntetések adományozásában való nyilvánulása; 2. államszolgálati kinevezések, melyekről azonban a pénztári számfejtés alkalmával a 94—98. §-ban volt szó; 3. a vásártartási és a valamely kereseti ág vagy vállalat kizárólagos üzhetésére irányuló szabadalom. 4. némely jogosítványok, mint a családi hitbizomány felállíthatása, a magyar korona országai czímerének használhatósága, kir. közjegyzői kinevezés stb.; 5. sok kivétellel azok a letett tárgyak, melyeket a kir. adópénztárak bírósági meghagyás folytán őriznek s melyek után őrzési díjakat kell fizetni. Az 1., 3. és 4. alattiakat a központi díj- és illetékkiszabó hivatal, az 5. alattit a letétet őrző pénztárak szabják ki. Pénztári számtartásuk az általános szabályoknak megfelelően történik. Az utólagos számtartás gyakorlására a pénzügyigazgatóság számtartósága van hivatva.

Források: A m. kir. adóhivatalok 1893-iki utasításának, VIII. és IX. füzete; 1882. 8., 1889. 22. és 1894. 9. számú P. K.

179. §. A fémjelzés.

(Rend. kiad. 16. t.-cz. 53,519. K, rend. bev. 175,800 K, ellenőrzés, bel- és külföld, vidék, forgalmi, tárcza, kiegyenlítés, beváltás, felosztás.)

Az arany- és ezüstárúszerek finomsági tartalmát az állam ellenőrzi, vagyis: azt fémjelző hivatalai által csekély díjért hitelesíteti. Ez a fémjelzés, melyet a budapesti főfémjelző és fémbeváltó hivatal a főváros területére, s a külföldi árúkat illetőleg az egész országra gyakorol. A vidék belföldi árúit, ottani hites arany- művesek (jelmesterek) segítségével, a nagyobb kir. adóhivatalok, mint: a budapesti főhivatal bizományosai hitelesítik. A belföldi árúkat az arany- és ezüstművesek bevallani tartoznak. A külföldieket a vámhivatalok utalják a megvámolásra és fémjelzésre, a budapesti m. kir. fővámhivatalhoz, illetve az ott szervezett fémjelzési *kirendeltséghez*. A fémjelzési díjakat a hitelesítés előtt kell lefizetni. Ezeknek a díjaknak elszámolására, a fémjelzési tárgyak természetéhez képest, különféle bárczásnaplókat vezetnek, melyeknek úgy a hivatalnál maradó törzseikbe, mint a feleknek járó

szelvényeikbe, a fizetett díjakat bejegyzik. Úgy ezeknek a bárczás-naplóknak, mint a netalán felmerült költségekről vezetett naplónak havi eredménye, a vidéki hivataloknál, mint bizományos fizetés a forgalmi naplóba, a budapesti főhivatalnál pedig a fémjelzési tárczanaplóba jó. A vidéki hivatalok bizományos fizetései pénzügyminiszterium a főhivatalnál lesznek kiegyenlítve, s így azok kezelése a pénzügyminiszteriumi számtartóság központi csoportja forgalmi osztályának jegyzéke alapján, szintén a főhivatal tárczanaplójában nyer végleges elszámolást.

A főhivatal egyébiránt nemcsak fémjelzéssel, hanem fémbeváltással is foglalkozik. Ennek megfelelően van is szervezve és költségeit is e két cím között felosztva irányozzák elő. Különben a pénzügyminiszterium alatt áll, s magában foglalja az élén álló igazgatóban az igazgatást, s az ennek alárendelt két felelős számadó főtitkárban (becsőr és ellenőr) a kezelést, valamint a további segédszemélyzetet. Fő- és forgalmi naplót, valamint letétkönyvet egyet, de tárczanaplót és számfejtőkönyvet külön vezet a fémjelzésre és külön a fémbeváltásra. Ez utóbbiról 188. §-ban még lesz szó.

Források: Az 1867: XV., 1868: XVIII., 1875: XV. t.-cikkek; a pü. törv. és szab. XV. füz.; továbbá az 1900-ik évi 97,379. pü. sz. a. kiadott utasítás, a budapesti főfémjelző és fémbeváltó hivatal s fémjelző állomások részére.

180. §. Dohányjövedék.

(Rend. kiad. 17. cz. 54.710,066 K, rend. bev. 122.527,000 K. Kizárólagosság, három rész, felügyelőségek, beváltó hivatalok, a)–e), pénztár, utalványozási jegyzék, osztrák, anyag, szerek, ingatlanok, gyárak, nyers, szertár, letét, munkáskönyha, leltár, ingatlan betegsegélyező pénztári szervezet, eladás, közegek, számvétel.)

Úgy a nyers, mint a feldolgozott dohány felett, a kizárólagos rendelkezési jog az államot illeti meg. Ezért az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányt termesztetni, forgalomba hozni, iparszerűleg feldolgozni, s ehhez való műszereket szerezni, tartani, valamint dohányt vagy dohánygyártmányt külföldről behozni, oda a közös vámvonalon keresztülvinni tilos. Az állam azonban mindezt teszi, avagy téteti, s ebből folyó gazdálkodásában három részt kell megkülönböztetni, u. m. a dohánynak: 1. vételét, 2. gyártását, 3. eladását. Az 1. és 2-nek vezényletével a dohányjövedéki központi igazgatóság van megbízva, mely közvetlenül a pénzügyminiszterium

alatt áll s melynek az 1. és 2. alatt tárgyalandó összes közegek alárendelve vannak. Élén miniszteri tanácsos igazgató áll, s van közigazgatási, műszaki és irodaszemélyzete, valamint mellérendelt s 3 osztályból álló számtartósága. A 3. alatt említett dohányeladási ügyekben első sorban a pénzügyigazgatóság és részben a dohányjövedéki központi igazgatóság az illetékes. A dohánygyártmányok forgalomba hozatala és ára iránt rendesen az osztrák kormánynyal egyetértőleg a pénzügyminiszterium, a külföldi dohány vásárlása és ezen anyagok árának kifizetése iránt a dohányjövedéki igazgatóság intézkedik.

1. A *dohányvételt* illetőleg a dohánytermesztési engedélyek és rendes előlegek adására, a termelt dohány beváltásának és a dohánybeváltó hivataloknak igazgatására, az ország dohánytermelő vidékein elhelyezett (számszerint 6) beváltó felügyelőségek vannak hivatva. Új termesztési engedélyeket, valamint rendkívüli engedélyeket csak a pénzügyminiszterium adhat. A felügyelőség alatt 30 dohánybeváltó hivatal áll. Ezek mellé a dohánybeváltás tartamára ad hoc szervezett beváltó bizottságok rendeltetnek ki. A beváltó hivatalok ötféle számadást vezetnek. a) A *pénzszámadás*. A beváltó hivatalok közül csak 11 bir önálló pénztárral. A többiek fizetéseit a helyben lévő adóhivatalok teljesítik, melyek ezért dohányvételi tárcza-naplót vezetnek. A beváltó hivatalok jogosítvák utalványozni: a beváltott dohány árát. (1876 : IV. t.-cz. és P. K. 25. és 50. sz.) Utalványozza továbbá a szerződéseken alapuló járandóságokat, valamint az összes munkabért. Az üzleti szerek és eszközök jóváhagyott beszerzési költségeit. A rendes dohánytermelési előlegeket azonban a pénzügyőrség és beváltó hivatalok munkálatai alapján a dohánybeváltó felügyelőségek utalványozzák. (1879. P. K. 17-ik sz.) A számfejtést számfejtő könyvei alapján mindig a beváltó hivatal maga teljesíti. A dohánybeváltó felügyelőségek által kiadott utalványokat, a tárcza-napló alapján a központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság saját utalványozási jegyzékébe veszi fel. A dohányvételre vonatkozó adóhivatali számadások szerkesztésénél az adóhivatali utasítás, a saját pénztárral biró beváltó hivataloknál pedig az 1877. évi 62,981. számú körrendelettel (P. K. 46-ik sz.) kiadott utasítás mérvadó. Minthogy a kincstár számára termesztett dohánylevelek egy részét az osztrák kincstár részére váltják be, ez a részére beváltott dohányokért kiadott beváltási árakat, valamint a dohánytermelési előlegek fele részét havonként megtéríteni vagyis átszá-

molni tartozik. Az összes kezelési költségekhez pedig a részére beváltott dohány árában szintén hozzájárul. A kölcsönös leszámolás évenként az e célra kiküldött bizottságban történik. *b) Az anyag-számadás.* A beváltott nyers dohány, s ennek a dohánygyárakhoz valamint külföldre való szállítása, az anyag-bevételi és kiadási főnaplókban számoltatik el. Ennek mellékleteit képezik az anyag-lajstromok ama bevételekről és kiadásokról, melyek az osztrák kezelőséget illetik, továbbá a beváltási segéd-lajstrom, melyben minden egyes beváltási elismervény naplóztatik. *c) A gazdasági számadások* az üzlethez és kezeléshez szükséges gazdasági *szerekről* és kellékekről szerkesztetnek. *d) A leltár* a kezeléshez megkívántató tartósabb jellegű eszközökről és bútorokról szól. *e) Törzskönyv a hivatali ingatlanokról.* A változásokról évenként kimutatások szerkesztetnek.

2. *A dohánygyártás* pénzkezelését (kivéve a szomolnoki dohánygyárat, mely önálló pénztárral rendelkezik) rendszeren a dohánygyárak székhelyén lévő adóhivatalok teljesítik és dohánygyártási tárczanaplót valamint dohányjövedéki letétnaplót vezetnek. Minden dohánygyári igazgatóság némi utalványozási joggal is bír. A számfeltés a dohánygyárban történik. A dohánygyári igazgatóság helyett az utalványozási jegyzékeket (lásd: »Pénzügyi Közlöny« 1874. 6. sz.) a központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság szerkeszti, a melyekbe ez a központi igazgatóság utalványain kívül a tárczanaplók alapján vezetett előírási rovancs eredményeit is felveszi. A dohánygyártásnál előforduló kiadások és bevételek, a költségvetés alrovatainak és tételeinek megfelelő részletes rovatmutató szerint könyveltetnek. A dohánygyárak *hétféle számadást* vezetnek, ú. m.: *a)* A negyedévenként szerkesztendő anyagnaplóban a gyárakban feldolgozott *nyers dohányt*, félgyártott és elkészült dohánygyártmányt számolják el. Ennek mellékletei a *lajstromok*, mely annyi vezettetik, a hány osztályon keresztül nyers anyagból eladásra alkalmas kész gyártmány lesz. Az anyagról a gyárak negyedévenként kezelési kimutatásokat terjesztenek fel a dohányjövedéki központi igazgatósághoz. *b)* A dohánygyártmányok készítésénél, valamint az azok csomagolásánál elhasznált *szertári kellékek* a negyedévenként szerkesztendő szertári (gazdasági) főnaplóban szintén lajstromok segítségével számoltatnak el. A szertári (gazdasági) tárgyakról is negyedévenként kezelési kimutatások terjesztetnek fel. *c)* A negyedévenként vezetett gyári *letétnaplóban* a munkások béréből levont állami

adók, a szabadságozások alkalmával a munkások által előre lefizetett betegsegélyző pénztári járulékok, fel nem vett bérek stb. számoltatnak el. *d)* A munkáskonyha-pénztárakról bevételi és kiadási pénznaplót, valamint élelmiszer-naplót vezet a gyár szintén évenként. *e)* A *leltárak* egy példányban minden év elején a lefolyt évre terjesztetnek fel; azokhoz két példányban csatoltatik a hasznavehetetlenné vált leltári tárgyak kimutatása, melynek alapján ezen tárgyak elárúsítása vagy jövedéki célokra való felhasználása elrendeltetik. *f)* Az *ingatlanok* törzskönyvéből évenként kivonatokat terjesztenek fel a beállott változásokra nézve. *g)* Az 1891 : XIV. t.-cz. értelmében, minden gyárban *betegsegélyző pénztár* van. Ennek ügyeit az erre a célra szervezett pénztári igazgatóság a dohányjövedéki központi igazgatóság felügyelete mellett intézi. Ez az igazgatóság áll: a dohánygyári igazgatóból vagy helyetteséből mint elnökből, továbbá a dohánygyári aligazgatóból vagy helyetteséből, a ki pénztáros, egy dohányjövedéki tisztviselőből és végre a közgyűlés által két évre választott négy tagból. A pénztárkezelésre és számtartásra nézve az állami számtartás szabályai irányadók. Az ügyvitel ellenőrzésére évenként felügyelő bizottság alakíttatik, melynek hivatása az alapszabályok pontos megtartására ügyelni és a pénztárt időnként megvizsgálni. A betegsegélyző pénztár kezelésével megbízott gyári aligazgató negyedévenként egy naplót terjeszt be a központi igazgatóság mellé rendelt számtartósághoz megvizsgálás végett; továbbá az igazgatóság minden év december 31-én a könyveket és számadásokat lezárja és a következő év márczius 1-éig a pénztári zárószámadást elkészíti. A zárószámadások a felügyelő bizottság által megvizsgáltatnak és az eredményről, az érintett bizottság, a közgyűlésnek jelentést tesz.

3. A dohány *eladására*, a dohányárúraktárak, dohány nagy- és kisárusok vannak hivatva. Az első állami vagyont kezelő hivatalok, s élükön a kezelő és ellenőr mint főtiszték működnek. E hivatalok szolgáltatják ki a nagyárusoknak ezek megrendelésére, a dohánygyártmányokat, ilyenekkel a kisárusokat, a nagyárusok látják el, kik a dohánygyártmányokat, a hivatalos árjegyzékben meghatározott áron, a fogyasztóknak adják el. A dohányeladás *számbavételével* a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok vannak megbizva. Csak a szakbirálatot igénylő dohányanyag-főnaplót tárgyalja a dohányjövedéki központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság. Bővebben lásd: *a)* A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos

összeállítását. *b)* Az 1889. évi 38,273. P. M. számú utasítást a pénzügyigazgatóságok számvevő osztályai számára. *c)* Az adóhivatali utasítást. *d)* A nagy dohányárusokkal eszközrendő leszámolásról szóló 1875-ik évi oktatást. *e)* A dohánygyártmányok eladására vonatkozó szabályok 1905. évi kiadását. *f)* 1876 : IV. t.-cz. és P. K. 14. sz. 1887 : XLIV. t.-cz. és 1888. P. K. 1. sz.

Kincstári dohánynak és gyártmányoknak a külföldre való vitelével és ottani eladásával magánosok, (dohánykiviteli) cégek, társaságok vannak megbízva, kiknek időről-időre a pénzügyminiszterium adja meg az engedélyt. (1887 : XLIV. t.-cz. 15. §.)

181. §. Lottójövedék.

(Rend. kiad. 18. cz. 55,401 K. Rend. bev. 2.668,050 K. Állam, magánosok, ‰, szervezet, osztálysorsjáték, társaság, bér, pénztár, számvitel.)

Sorsjáték rendezése kizárólag az állami kincstár részére fenn tartott vállalat. Magánosok csak engedély alapján sorsolhatnak ki értéktárgyakat. Ezek után 10‰ játékdíjat kell fizetni, sőt ezzel egyidejűleg még ugyanannyi nyereményadót is. (168. §. 8.) A lottójövedék igazgatására a budapesti m. kir. lottójövedéki igazgatóság van szervezve. A különféle sorsolási kölcsönök és jótékony célú nyilvános sorsjátékok kisorsolását is ez ejti meg. Az 1897. évi VII. t.-cz. a számsorsjátékot megszüntette és helyébe az osztálysorsjátékot hozta be, melynek rendezésére fennálló kizárólagos jogát húsz évre 264,000 korona bérösszegért a királyilag szabadalmazott osztálysorsjáték részvénytársaságra ruházta át. Ezen vállalat kezelését szintén a lottó igazgatóság ellenőrzi.

Az ezen jövedékre vonatkozó pénztári teendőket a budapesti állampénztár végzi, a számviteli ügyeket a fővárosi m. kir. pénzügyi igazgatóság mellé rendelt számtartóság látja el, az ez utóbbi által vezetett fő- és számlakönyvek, sorsjegyjegyzékek stb. felülvizsgálásával a pénzügyminiszteri számvevőség jövedéki csoportja van megbízva. Az igazgatóság élén egy igazgató áll, kinek segéd-személyzete: felügyelők, ellenőrök, tisztek és segédtisztek.

Források : 1868 : XV., 1879 : XLIX. és 1897 : VII. t.-cikk. 1897. 7. és 18. P. K.

182. §. Sójövedék.

(Rend. kiad. 19. cz. 4.267,909 K., beruh. 4616 K, rend. bev. 16. cz. 33.521,700 K. Értelmezés, termelők, eladók, szervezet, számtartás.)

Sójövedék alatt a sónak úgy *termelését*, mint *eladását* kell érteni. A só termelésére valók: a sófelügyelőségek mint igazgató hatóságok alatt álló *műszaki* kezelő hivatalok, sóbányahivatalok és egy sófőző-hivatal. Valamennyien megfelelő közigazgatási, műszaki és kezelő személyzettel vannak ellátva. A sójövedék kezelésére, vagyis a sónak eladására a *sóhivatalok* szervezvék, melyek felett a pénzügyigazgatóságok állnak. Ezek a hivatalok a kezelésükre bizott sóról mint anyagról, s az ennek eladási ára fejében befolyt pénzről viszonylagos ugyan, de külön naplókban visznek és adnak számot a pénzügyigazgatósági számtartóságoknak, melyek a sójövedék egész számtartását az általános szabályok szerint végzik.

Források: Az 1868: XI., 1875: L., 1890: XIII. t.-cz. és 1897: I. t.-cz. A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállítása.

183. §. Perköltségek.

(Rend. kiad. 20. cz. 27,809 K, rend. bev. 17. cz. 20,351 K. Értelmezés, peres fél, számtartás.)

Ezek a már tárgyalt pénzügyi és jogügyigazgatóságok, valamint ügyészségek működésével állanak szoros kapcsolatban. Jelen cím alatt ugyanis azok az összegek vannak kiadásra és bevételre előirányozva, melyeket a kincstárnak, mint peres félnek a bírósági eljárás folyamán fedezni kell, illetőleg melyek a megnyert perek költségeiből befolytnak.

Ezen címre nézve a számviteli teendőket az ügyészségek székhelyén lévő pénzügyi igazgatóságok mellé rendelt számtartóságok végzik.

Források: 1883. 50. P. K., 1885. 20. P. K., 1899. 12. P. K.

184. §. Állami jószágok, út-, híd- és révvámok.

(Rend. kiad. 21. cz. 229,435 K, beruh. 4. cz. 300,000 K, rend. bev. 18. cz. 387,426 K. Jószág, tartozék, terhek, jövedelmek, adóhivatalok, számtartás.)

Állami jószágok alatt az államnak magánjogi tulajdonbirtokában levő mezőgazdasági jószágait (50. §.) és ezek tartozékait kell

érteni. Minthogy az anyaországban fekvő ilyen természetű jószágok csekély kivétellel a földművelésügyi miniszterium kezelése alatt állanak (Költségvetés: »Kincstári birtokok és fürdők«), azért a fenti cím alatt a horvátországi kincstári jószágokon kívül csak a magyar- és horvátországi jószágok tartozékaival járó terhek és jövedelmek szerepelnek. E cím kiadásait e szerint főképen kegy-úri terhek, mint: a jószágokon működő lelkészek és tanítók illetményei, templomok, iskolák, lakások, hidak fentartási és építési költségei, valamint az uradalmi jogok használata fejében felmerült költségek, — bevételeit gazdasági mellékhaszonvételek, továbbá uradalmi és egyéb (híd- és czölöpverési, folyamhajó kikötési) jogok használataért befolyt összegek, valamint a kincstári utakon, hídakon és réveken szedett vámok képezik. Eme címre nézve a pénztári teendőket egyes adó (bánya) hivatalok látják el, a számtartást a jószágok közelében székelő pénzügyi (bánya) hatóság mellé rendelt számtartóság végzi. A részletes előirányzatokat és zárószámadást szintén eme vidéki számtartóságok, míg az összesített zárószámadást a pénzügyminiszteri számtartóság jövedéki csoportja állítja össze.

A budapesti hídakon szedett vámok a pénzügyi tárcza »Állami hidak« — a magyar-horvát tengerparton szedett kikötői illetékek a kereskedelemügyi tárcza »Hajózás« címe alatt fordulnak elő.

Forrás: 1899. évi 67,425. sz. pénzügyminiszteri rendelet.

185. §. Bányaigazgatóságok.

(Rend. kiad. 22. cz. 372,026 K, rkiv. kiad. 100.000 K, rend. bev. 19. cz. 63.850 K. Ketten vannak, hivatásuk, személyzet, főhivatalok, számtartóságok, pénztárak.)

Ilyen *igazgatóság* kettő van: Selmeczen és Nagybányán. Ezek az alább tárgyalandó fémbányászat és fémkohászat, valamint a vörösvágás-dubniki opálbánya igazgatására vannak hivatva. Hatáskörüket az 1900. évi 26,418. szám alatt kiadott és ugyanazon évi P. Közl. 10. számában megjelent *szabályrendelet* állapítja meg. Személyzetük egy-egy bányaigazgatóból, több bányatanácsosból mint előadóból, s más bányaműszaki tisztviselőkből és az irodai személyzetből áll. Bányászati *számtartóság* az igazgatóságokon kívül az utalványozási joggal felruházott (zalatnai) főbányahivatalnál is van, s az 1875. évi 55,456. szám alatt kiadott *utasítás* szerint jár-

nak el. *Különleges pénztáraik* és más számadó hivatalaik részére, 1889. évi 59,003. szám alatt (1889. P. Közl. 34.) külön utasítás van. A bányapénztárak és számadóhivatalok vizsgálatáról (rovancsolásáról) az 1875. évi 52,177. szám alatt kiadott utasítás intézkedik. A bányászati személyzet utazásaira vonatkozó szabályok az 1897-iki »P. K.« 13-ik sz. 31,146. P. M. sz. a. jelentek meg. A bánya-társpénztárakról az 1881-iki 80,442. és az 1891. évi 23,310. sz., az építkezésekről az 1879-ik évi 24,049. számú rendelet szól.

186. §. Fém- és opálbányászat.

(Rend. kiad. 23. cz. 6.050,259 K, atm. 201.600 K, beruh. 526.540 K, rend. bev. 20. cz. 6,489.410 K. Hivatás, szervezet.)

Ez alatt a cím alatt az előbbi szakaszban tárgyalt bányaigazgatóságok alatt álló *fémbánya*-hivatalok működése, valamint a vörösvágás-dubniki *opálbánya* művelése folytán előálló kezelési és üzemi kiadások és bevételek vannak a költségvetésbe felvéve. Ezek a bányakezelő hivatalok személyzetei, a *műszaki* kezelésükre bízott bánya jelentőségéhez és üzletéhez képest, bányatanácsostól elkezdve lefelé, a legkülönbélebb rangú főnökök alatt, feladatuknak megfelelő minőségű és mennyiségű bányaműszaki tisztviselőből, mint főmérnök, mérnökből, segédmérnökből és gyakornokból vannak, Ezenkívül rendesen orvosok és irodai kezelő tisztek is alkalmazvák. Végül pedig minden bányahivatalnak házi pénztára is van.

187. §. Fémkohászat.

(Rend. kiad. 24. cz. 9.189,953 K, atm. kiad. 80,620 K, rend. bev. 21. cz. 9.189,953 K, rendkív. bev. 80,620 K. Hivatás, szervezet.)

A bányászat által napfényre hozott ércznek, a hozzá nem tartozó részekről való megtisztítása, s általában a forgalomra szükséges minőségben és alakban való fémnek elkészítése, a különféle pörölyde-, kohó-, hengermű-, foncsorító- és vegyelemző-hivataloknak képezi feladatát. Ezek a hivatalok is a bányaigazgatóságok alatt állnak, s a bányatanácsostól elkezdve lefelé különféle rangú mérnökökből állnak, valamint orvosi és irodakezelési tisztai személyzettel is bírnak. Rendesen van házi pénztáruk.

188. §. Pénzverés és fémbeváltás.

(Rend. kiad. 25. cz. 15.968,752 K, atm. kiad. 265,638 K, rend. bev. 22. cz. 15.634,390 K, rdkív. bev. 600,000 K. Termel, vesz, külföld, pénzverő, mosott, főkémlő, hatóság.)

A nemes fémekből készülő pénzekhez szükséges aranyat és ezüstöt, az állam részint saját bányáiban maga termeli, részint magyarországi magánbányákból és magánosoktól megállapított beváltási áron szerzi meg. Az állami bányákban termelt fémeket is beváltási áron szerzi meg. A külföldről aranyat, ezüstöt, nemkülönben a pénzveréshez szükséges egyéb fémeket (nikkel) alkú szerint szerzi meg. A fémbeváltást a körmöczbányai pénzverő hivatal mint fémbeváltó hivatal, nemkülönben a budapesti (173. §.), nagybányai, abrudbányai és zalatnai fémbeváltó hivatalok végzik. A mosott aranyat ezeken kívül a győri és nagykanizsai m. k. adóhivatalok is beváltják. Az összes beváltott anyagot nevezett hivatalok, a körmöczbányai pénzverő hivatalnak szolgáltatják be, a mely azt a körmöczbányai főkémlő hivatal által felülvizsgáltatja. A körmöczbányai pénzverő hivatal igazgató hatóságot képez utalványozási joggal. A többi fémbeváltó hivatal csak nagyon korlátolt ilyen joggal bír.

189. §. Állami vasgyárak.

(Rend. kiad. 26. cz. 32.768,573 K, atm. 7. cz. 175,000 K, beruh. 6. cz. 1.340,000 K, rend. bev. 23. cz. 35.782,650 K. 1—2, gyárak, vezérlete, igazgatás, kezelés, számtartóság, kettős könyvvitel.)

Ezen cím alá tartoznak a m. kir. államvasutak gépgyára, a diósgyőri vas- és aczélgyár, valamint az állami vasművek.

1. A magyar királyi állami vasgyárak ügyeinek *vezérlete* egy kinevezett bizottság kezébe van letéve. Előadója a gyárak igazgatója, esetleg ennek helyettesei. A bizottság székhelye Budapest és közvetlenül a miniszteriumnak van alárendelve, mely az állami vasgyárakat kormányozza. Az állami vasgyárak *igazgatása és kezelése* egy igazgatóságra van bízva. Ennek székhelye Budapest, s élén egy igazgató áll, ki közvetlenül a gyárat vezérlő bizottságnak, közvetve pedig a szakminiszteriumnak van alárendelve. Az igazgatónak két helyettese van. Ezek mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel vannak felruházva, melyek az igazgatót megilletik

és terhelik. Az igazgatóság az összes gyárakban megfelelő műszaki számtartó, irodakezelési és egyéb személyzettel rendelkezik, s nevezetesen a gyárak számtartásának gyakorlatára saját számtartósággal bír.

2. A *vasművek* alatt a pénzügyminiszterium gondozása alatt álló államkincstári vasgyárakat és ezekhez tartozó vaskőbányákat kell érteni. Ugy a központban, mint a vasgyári hivatalok és az egyes gyártási ágazatok élén műszaki szaképzettségű tisztviselők alkalmazvák. Ezenkívül vannak pénztár-, iroda-, anyagszerkezelő tisztek, orvosok, altisztek stb. Úgy a gyáraknál mint a vasművek-nél, mint termelő gazdaságoknál (15. §.) egészen helyesen a *kettős* rendszerű könyvvitel van alkalmazásban. Egyébiránt a m. kir. államvasútak gépgyára és a diósgyőri vas- és aczelgyár csak 1898-ban tétetett át országos határozattal a kereskedelmi tárczából a pénzügyeibe. (Lásd 1899. P. K. 8. sz.)

190. §. Egyéb bányászati dolgok.

A költségvetésben még előfordulnak: *a) zsilvölgyi kőszénbánya* (bev. 200,000 K, kiad. 47,342 K), mely, zalatnai főbányahivatal alatt áll; *b) sótermelés* (rend. kiad. 28. cz. 2.064,200 K, beruh. 7. cz. 50,000 K, rend. bev. 25. cz. 2.064,200 K), melyről a 182. §-ban szóltunk; *bányászati kegyuri terhek* (kiad. 147,890 K) lelkészek, tanítók fizetésére, építkezésekre.

191. §. *a) Bányakapitányságok és b) bányailletékek.*

(*a*) Rend. kiad. 30. cz. 246,244 K, *b*) r. bev. 26. cz. 408,220 K. Minősítés személyzet, hatáskör, bevételek, mód, szelvény, számadás, kiadások, miniszter.)

A *bányakapitányságoknak* minden tagja teljes jogi és teljes bányaműszaki minősítéssel bír. A kapitányokon kívül főbiztosokból, biztosokból, esküdtekből és fogalmazó gyakornokokból állnak. Hatáskörükbe a bányajogosítványok megadása, az ezek iránt támadt panaszoknak — a mennyiben nem bíróság elé valók — elintézése, továbbá a bányarendőri közvetlen felügyelet, valamint a *bányailletékeknek* kivetése tartozik. Az utóbbiak kétfélék: a bányatér mérték és a zártkutatmány felügyeleti illeték. Az előbbit a bánya külső és belső területéhez képest vetik ki, az egyenes adók módjára jár le, így hajtják be és külön segédnaplóba jó. Az utóbbit a kutatási enge-

dély kiadása előtt, a bányakapitányság utalványa alapján, az adóhivatalnál bárczára fizetik és a sorkönyvben számolják el. Ennek havi összege, mint az előbbi segédnaplóé is, a bányailletéki (tárcza al-) naplóba jó. Az egészről az adóhivatal számfejtő könyvet vezet, melyből még évi rovatos számadást, valamint egyéenként sommás kimutatásokat készít a pénzügyminiszterium számtartóságának. Az adóhivatalok a kapitányságok személyi és dologi kiadásairól külön számfejtőkönyvet, valamint fizetési jegyzéket és bányakapitánysági (tárcza al-) naplót vezetnek. Ebbe az utóbbiba jó az úti és hivatali átalány is, melyet minden kapitányságnak negyedévenként évi számadás terhe mellett utalványoznak, s melyből az említett számtartóság által, közigazgatási számfejtés alá vett úti számlák alapján járó úti költségeket is fedezik. A miniszteri számtartóság jövedéki csoportja úgy a bányailletékekre, mint a bányakapitányi költségekre, külön számfejtő és külön főkönyveket vezet és pedig az általános szabályoknak megfelelőleg. Csak a bányailletéki számfejtő (számla) könyvek előírási részét vezeti a kapitányságoktól időszakonként beérkező előírási kimutatások alapján. Ugyancsak ez a számtartóság tárgyalja, a központi állampénztárnak bányakapitánysági birságpénz, letét és alap naplóit is.

Források: 1875: XXVII. t.-cz. 12. §-a és 1885: XIV. t.-cz.; a M. R. T. 1885. évi 138. és 1887. évi 4. sz. és 1894. P. K. 9. sz.

192. §. Államnyomda.

(Rend. kiad. 31. cz. 1.523,863 K, rend. bev. 27. cz. 1.971,000 K. Hivatás, főosztályok, személyzet, számtartóság, pénztár, hitelraktár, bizottság, nyomtatványok.)

Az államnyomda főleg az állami igazgatás körében szükséges nyomtatványoknak, tehát: az értékpapiroknak és térképeknek is megbízható előállítására van hivatva. Közvetlenül a pénzügyminiszteriumnak van alárendelve, s élén utalványozási joggal bíró igazgató áll. További személyzet: az igazgató-helyettes, osztályvezetők, főtiszték és tiszték. A nyomda három műszaki főosztályra oszlik; ú. m.: a könyomói, a térképészeti és a hitelfőosztályra, mindegyike a megfelelő műszaki személyzettel. A pénztári ügyeket (házi pénztár, anyagraktár, leltár, papirraktár, kőraktár) a gondnok és az ellenőr látják el, illetőleg kezelik azokat s így mindennemű számadásaikat megvizsgálás és könyvelés végett az igazgatóság mellé rendelt

számtartósághoz tartoznak küldeni, a mely ismét havonként egy ú. n. jövedelmi kimutatást terjeszt a pénzügyminiszteri számvevőség jövedéki csoportja elé. Az államnyomdában előállítandó hitelpapírok (kötvények) és értékcikkek (bélyegek) a miniszterium által kirendelt bizottság ellenőrzése mellett gyártatnak és az ugyanezen bizottság által kezelt hitelraktárba szállíttatnak.

Ez a nyomda kezeli végre azokat az egyszerű és szoros számadás alá tartozó valamint fizetési *nyomtatványokat* és a pénzügyminiszterium által kiadott *könyveket*, melyeket a pénzügyi hatóságok és hivatalok használnak.

Források: Az 1901. évi 104,150. szám alatt és az 1901. évi 1. és 29. sz. P. K.-ben megjelent utasítások.

193. §. Állami épületek.

(Rend. kiad. 32. cz. 228,710 K, beruh. 8. cz. 318,710 K, rend. bev. 28. cz. 89,426 K. Értelmezés, elszámolás, kiadás.)

Ide az állam tulajdonát képező azok az épületek tartoznak, melyeket az állam rendszerint saját céljaira használ, esetleg bérbeadás útján hasznosít. Az ilyen állami épületeket rendszerint nemcsak a pénzügyi, hanem más tárczák is igénybe veszik, milyen például a temesvári kormányshéki épület, a IX. kerületi vámpalota, a szegedi és fumei p. ü. palota stb. Ezek fentartási költségei az egyes tárczák között, az elfoglalt helyiségek arányához képest felvannak osztva. (1897. P. K. 10. sz.)

194. §. Budapesti állami hidak.

(Rend. kiad. 33. cz. 478.952 K, rend. bev. 29. cz. annyi mint a kiadás.)

A Budapestet összekötő dunai hidak (159. §. 8.) kezelését az e célra külön szervezett felügyelőség vezeti, mely utalványozási joggal is bír. (1881. 45,159., 49,956., 77,892. és 1896. 76,847. sz. pümr.) Pénztári teendőit a budapesti IV. ker. állampénztár végzi. Van számtartósága is (1900. évi 4,888. p. ü. min. szám alatt kiadott írott utasítás).

Ezen címnek bevételeit azon díjak képezik, a melyek a hidon átkelő személyek és kocsiktól szednek, továbbá, melyeket a csavargózós-vállalat az általa átszállított személyek után, az államvasutak pedig a vasúti hidon átvitt árúk után, végre a villamos vasút és társaskocsi vállalatok általány fejében fizetnek.

195. §. Állami ingó vagyon.

(Rend. kiad. 34. cz. 8235 K, rend. bev. 30. cz. 150,103 K. Tágabb, szorosabb, értékpapírok, jövedelem, változás.)

Az államnak *tágabb* értelemben vett ingó vagyonát mind az képezi, mi a leltárban mint természetvények, anyagok, eszközök, felszerelések stb. felsorolva vannak. *Szorosabb* értelemben pedig az állam ingó vagyona, az államnak tulajdon birtokában levő, kamatozó és nem kamatozó *értékpapírosokból* áll. És itt arról a jövedelemről van szó, melyet *ezek* hoznak, s mely tehát változik azoknak a vállalatoknak (vasútaknak) jövedelmezőségéhez képest, melyeket az állam részvények átvételével támogat.

196. §. a) Különféle kiadások és b) bevételek.

a) Rend. kiad. 35. cz. 2.032,002 K, rkiv. kiad. 8. cz. 34,290 K. b) Rend. bev. 31. cz. 6.648,158 K, rk. bevét. 3. cz. 1.310,182 K.)

a) A rendesek alapítványokra, járulékokra, kegyuriakra és vegyesekre oszolnak. Ez utóbbiak között fordulnak elő az *állami számtartástan* állami vizsgáló-bizottságának költségei; továbbá a tisztbi biztosítékok utáni kamatok. b) Vízszabályozási, inségi stb. kölcsönök visszafizetése, bírságok, bűnügyi költségtérítmények stb.

Végül külön cím alatt fordulnak elő az *állami előlegek* bevételei és a pénzügyi *tárczát* terhelő *kölcsönök*.

XXII. KERESKEDELEMÜGYI TÁRCZA.

1905. rend. kiad. XIX. fej. 1—15. cím, 223.038,550 K; nyugd. VI. ej. 9. cz. 2.700,000 K; tárczakölcsönök IX. fej. 3. cz. 760,120 K; atm. kiad. IX. fej. 1—6. cím, 6,640.610 K; beruh. IV. fej. 1—5. cím, 11.338,667 K; áll. vasúti, közúti, és más beruh. az 1904-iki XIV. t.-cz. alapján XI. fej. 1., 2., 5. cz. 37.450,000 K; rend. bev. VI. fej. 1—15. cím, 308.269,778 K; rkv. bev. IV. fej. 1—3. cz. 55,267 K; a tárczát terhelő kölcsönökből eredő bevételek X. fej. 4.850,000 K; áll. vasúti kölcs. XI. fej. 1., 2., 5. cím: 1904-iki XIV. t.-cz. alapján 37.450,000 K.

197. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 1.736,420 K, atm. k. 1. cz. 1.306,000 K, r. b. 1. cz. 59,800 K, rk. b. 1. cz. 4000 K. Vezérő, általános 1—3, 1—7, három, kézi pénztár.)

Központi igazgatás alatt itt is magát a vezérő ügyminiszteriumot és ennek működését kell érteni. Berendezése megfelel az általános részben (44. §.) elmondottaknak. Működésében három főrészt kell megkülönböztetnünk: 1. A *közigazgatási* szolgálat, melyet a miniszterium elnöki osztályán kívül az állami, a törvényhatósági és községi közutak szakosztálya, továbbá az út-, híd- és magasépítési, tengerészeti és hajózási, vasúti közigazgatási és műszaki, üzleti és forgalmi, kereskedelmi, ipari, közigazgatási, ipari és kereskedelmi szakoktatási, iparfejlesztési s posta-, távíró- és távbeszélő-szakosztályok (az utóbbi mint vezérigazgatóság) végeznek. 2. *Műszaki* szolgálat, melyet a miniszterium szakosztályaiban műszaki tanácsos, főmérnök, mérnök, vasúti, hajózási, ipari főfelügyelő, felügyelő stb. címen alkalmazott és különféle műszaki képzettséggel bíró tisztviselők végeznek. 3. A *számtartási* szolgálat, melyre a miniszteriumnak három csoportra oszló számtartósága van. Az egészek élén igazgató áll, ki a tárczához tartozó összes csoportok, valamint az egyes hatóságok mellé rendelt számtartóságok felett felügyeletet gyakorol. A központi csoport a tárcza 1., 4., 5., 6., 10., 13., 14., 15. címeire, a nyugdíjakra, a tárczát terhelő kölcsönökre, az alapokra és alapítványokra; az út és építésügyi csoport

a tárcza 2. és 3. czímeire, valamint letétjeire; a posta-, távirda- és távbeszélőcsoport pedig a tárcza 7. címére vonatkozó számtartósági ügyeket látja el. A vasúti számviteli ügyek az igazgató közvetlen vezetése alatt álló számtartósági igazgatóságban tárgyalatnak. A miniszteri számvevőség ügyrendjét az állami számvitelről szóló 1897. évi XX. t.-cz. alapján az állami számvevőszékek egyetértőleg 1901. évi 2238/el. sz. kereskedelemügyi miniszteri rendelettel kiadott szolgálati utasítás állapítja meg. A *segédhivatali* főigazgató által kezelt s a hivatali és irodai költségek s egyéb kiadások fedezésére szolgáló kézi pénztárt az 1891. évi 4183/el. sz. rendelettel kiadott utasítás szabályozza.

198. §. Államépítészeti hivatalok.

(R. k. 2. cz. 1.919,920 K, r. b. 2. cz. 361,740 K.)

A közutak építése, fentartása és kezelése az államépítészeti hivatalok feladata. Ezek a hivatalok, a vármegyék székhelyein vannak és az illető vármegye területén fekvő, állami és törvényhatósági közutak kiterjedéséhez mérten, egy vagy több különféle állású mérnökből, s a nagyobb vármegyékben még egy-egy irodai tisztviselőből állnak. A hivatal alárendeltjei a közutak mentén alkalmazott útmesterek, útkaparók stb. Az államépítészeti hivatalokra van bízva a törvényhatóságok mérnöki teendőinek ellátása is, melynek fejében azok (1890 : I. t.-cz. 21. §.) az államépítészeti hivatalok költségeihez aránylagos hozzájárulást fizetnek az államnak. A hivatal főnöke (1877 : XXV. t.-cz.) tagja a vármegye közigazgatási bizottságának. Közvetlen felügyeletük kerületi felügyelőkre van bízva. Az államépítészeti hivatalok szolgálatát és hatáskörét az 1895. évi 50,332. keresk. miniszteri számú utasítás szabályozza. Azonban a hivatalok hatáskörének tágítása és módosítása iránt a miniszterium kebelében tárgyalások folynak. Az államépítészeti hivatalok az *utak* fentartására és kezelésére ellátmányt kapnak, melyről havonként pénznaplókban számolnak; építési munkákra pedig bődzsethiteleket kapnak, melynek erejéig az egyes vállalkozóknak az adóhivataloknál utalványoznak. A Horvát-Szlavonország területén levő királyi államépítészeti hivatalok csak állami közutakat kezelnek, s a törvényhatósági és községi közúti ügyekre befolyást nem gyakorolnak. Ez utóbbiakat a horvát-szlavon országos kir. kormány közegei látják el. A Horvát-Szlavonország területén levő m. k. államépítészeti hiva-

talok ügyrendjét a kereskedelemügyi miniszter az 1898. évi 41,190. sz. a. kiadott utasítással szabályozta. Tíz államépítészeti hivatal mellett útmesteri iskola is van, melyekben az elméleti és gyakorlati oktatást a hivatalok közegei teljesítik.

199. §. Közutak.

(R. k. 3. cz. 8.712,800 K, atm. kiad. IX. fej. 2. cz. 50.000 K, beruh. 1. cz. 2.051,667 K, r. b. 3. cz. 387,125 K, rk. bev. 2. cz. 28,667 K. *a—c*), községek, Társországek.)

A felvett összegek szánvák: *a*) az állami közutak összes fentartási és építési költségeire, továbbá az állami *közutaknál* alkalmazott állandó útkaparók és egyéb közönséges útmunkások személyes illetményeire, az útanyag előállítására, az úttest fentartására, felügyeletére és hidakra; *b*) a törvényhatóságok útügyeinek állami segélyezésére és *c*) közúti törzskönyvek, távolsági és közúti térképek elkészítésére. Viszont a községek hozzájárulása a belterületükön elvonuló állami közutak átkelési szakaszának fentartásához, az e tárczába tartozó hidak jövedelme és az útrendőri birság-pénzek mint bevétel jelentkeznek. A Társországek területén ide csak az állami utak tartoznak.

200. §. Ipari és kereskedelmi szakoktatás.

(R. k. 4. cz. 1.827,400 K, beruh. 2. cz. 200,000 K, r. b. 4. cz. 253,973 K. Iskolák, bevételek, számtartás.)

Ezek a rendes és beruházási kiadások a tárczába tartozó felső ipariskoláknak, fa-, vas-, fém-, gép-, kő-, agyag-, szövő-, mechanikai stb. ipari szakiskoláknak, nőipari és kézműárus-iskoláknak, az ipari és kereskedelmi műveltség terjesztésére szolgáló más nagyszámú intézetnek, valamint az orsz. ipari és kereskedelmi oktatási tanácsnak személyi és dologi kiadásait fedezik. Bevételeik tandíjából, termékeik elárúsításából és a fentartási költségekhez különféle testületek és hatóságoktól származó hozzájárulásokból, valamint alapítványokból stb. származnak. Az állami iparoktatási intézetek számtartását, illetve pénz- és vagyonkezelését az állami számvevőszék hozzájárulásával az 1897. évi XX. t.-cz. alapján ideiglenesen kibocsátott utasítás szabályozza. Végleges utasítás az állami közigazgatás egyszerűsítésének letárgyalása után fog megjelenni.

201. §. Ipari és kereskedelmi czélok.

(R. k. 5. cz. 969,600 K, atm. k. 2. cz. 125,000 K, r. b. 5. cz. 87.490 K.)

Ezek a kiadási összegek a kereskedelmi muzeum személyi és dologi kiadásaira, az ipar fejlesztésére, a bel- és külkereskedelem támogatására, valamint ezekből a czélokból adandó ösztöndíjakra és a munkásvédelmi ügyekre szánvák.

Nevezetesen az ide tartozó *kereskedelmi muzeumnak* szervezését az 1900. évi 4753. sz. utasítás, nyilvános könyvtárának kezelését és használatát az ugyanazon évi 22,659. sz. szabályzat határozza meg.

202. §. Ipari felügyelet és kazánvizsgálat.

(R. k. 6. cz. 419,700 K, r. b. 6. cz. 317,000 K.)

Iparfejlesztési és munkásvédelmi szempontból az egész ország iparfelügyelői kerületekre van felosztva, melyek két főfelügyelő ellenőrzése alatt állanak. A miniszteriumban is vannak iparfelügyelők. Az iparfelügyelők szolgálatát, iparfelügyeleti és kazánvizsgálati teendőit az 1901. évi 17,001. sz. utasítás szabja meg.

203. §. Posta, távirda és távbeszélő.

(R. k. 7. cz. 43.472,800 K, atm. k. 3. cz. 893,110 K, beruh. 3. cz. 5.955,110 K, r. b. 7. cz. 58.160,000 K. Vezérigazgatóság és támogatói, 9 és támogatói, üzleti, pénz, anyag, kezelés részei, kezelők, A—C), kezelési kimutatás, nagyobb, kisebb, havi számadás tartalma, 3, pénztári napló, készpénz-forgalmi kimutatás, kész eredmények, szállítmány-ellátmány, letét, anyagnapló, 1—4, A)—B), leltár, számtartóságok, igazgatósági, központi leszámoló, a)—c), különleges, 1—4, értékcikk, frankójegy, értékes nyomtatvány, nyomdák, értékcikk raktár, gazdasági hivatal, okmányok, készlet, segédkönyvek, leszámolás, külföld, levél, statisztika, berni iroda, kocsiposta, rovatlap, távirat, débit, crédito, lajstrom, távbeszélő-számadás, utalvány-forgalom, szállítólevelek illetéke, postatakarékpénztár, anyagok, építési költségek, forgalmilag magyar-osztrák bank, zárószámadás, jövedéki felesleg, levonatnak, hozzáadatnak, felesleg-szaldo.)

Közigazgatás. A posta, távirda és távbeszélő közigazgatását, elnökgazgatóval az élén, a kereskedelemügyi miniszterium egyik szakosztályát képező posta-, távirda- és távbeszélő vezérigazgatóság *vezeti*. Ennek pénzügyi, személyzeti, nemzetközi, posta- és távirda-

üzleti, gazdasági és posta-járatí hét ügyosztálya van, melyeknek élén főigazgatók, illetőleg igazgatók állanak. A vezérigazgatóságnak — mint központi szervezetnek — támogatására szolgálnak: *a)* alá- és mellérendelve: a miniszteri számtartóságnak III-ik, vagyis posta-, távirda- és távbeszélő szakcsoportja; *b)* alárendelve: 1. a posta-utalványok központi leszámoló hivatala, 2. a budapesti távbeszélő műszaki hivatala, 3. a budapesti posta- és távirdaigazgatósági pénztár központi ténykedéseiben, s 4. az országos posta- és távirdagazdászati hivatal.

A magyar birodalomnak országai kilencz posta- és távirdaigazgatósági kerületre oszlanak, melyeknek élén utalványozási joggal felruházott egy-egy igazgató áll. Az igazgatóságok támogatására szolgálnak: *a)* alá- és mellérendelve igazgatósági számtartóság, *b)* alárendelve: 1. az igazgatósági pénztár, 2. a kincstári és nem kincstári posta-távirda-távbeszélő hivatalok, 3. az igazgatósági anyagraktár, 4. az építési osztályvezetők kézi anyagraktáraik, 5. a budapesti távbeszélőhálózat anyagraktára.

A *foganatosításban* *A)* az üzletin kívül, *B)* pénz- és *C)* anyagkezelést kell megkülönböztetni. *A)* Az *üzletet* a kincstári és a nem kincstári posta- és távirdahivatalok kezelik. *B)* A *pénzkezelés* is ugyan ezen hivataloknak, továbbá a kilencz igazgatóság pénztári hivatalának, valamint a kézi pénztároknak feladata. *C)* *Anyagkezelése* van: az országos posta- és távirdagazdászati hivatalnak, a kilencz igazgatósági értékcikk és ugyanennyi anyagraktárnak, továbbá egy-egy anyagraktárnak a budapesti távbeszélő-hálózatnál és minden építési osztályvezetőnél.

A) Az *üzlet* nem tartozik tárgyalásaink keretébe.

B) Jelen sorokat első sorban a *pénzkezelés* számtartása érdekli, s ezt az igazgatósági és a kézi pénztárak naplókcal és más számadásokkal, az általános törvények, szabályok és rendeletek szerint végzik. Mint különleges számadásról csak a kincstári és nem kincstári hivataloknak kezelési kimutatásaikról (rovatszámadás 107. §. 353. lap) kell megemlékeznünk. Ezeknek kétféle alakjuk van. Az egyik nagyobb alakú: a kincstári, a másik kisebb alakú: a nemkincstári hivatalok használatára a szerint, a mint az illető hivataloknál, a költségvetés rovatrendszerének több vagy kevesebb alrovatán és tételén (67. §. 229—230. lap) alapuló vagyon változások fordulnak elő. Mind a két alakú kimutatás: *havi számadás*, s a kezdő és végső pénzmaradványokon, s az egésznek összefogla-

lását képező mérlegen kívül, háromféle kezelés befogadása czéljából háromrészre oszlik: tárczára, forgalmira és letétre.

Minden postahivatal számviteli első feljegyzésül (105. §. 134 l.) az általános szabályok szerint vezet: gazdaságának megfelelő különféle kézi-naplót. Ezeknek napi sommáit a *kincstáriak*: »pénztári napló«-nak nevezett főnaplóba vezetik. Ennek tételeit aztán »napi eredménykimutatás« nevű munkálatba, az itt előbb említett háromféle kezelés szerint, naponként és (a költségvetés rovatrendszerének megfelelő) csoportonként gyűjtik és hónap végén ezeket a csoportosított napi summákat összeadva, a kezelési kimutatásba viszik át. A *nemkincstári* hivatalok ellenben az ők kisebbméretű kezelésüket, a pénztári napló közvetítése nélkül, vagyis: már a kézi-naplókból képesek a rovatrendszernek megfelelően csoportosítani. Erre a csoportosításra szolgál náluk a »készpénz-forgalmi kimutatás«, melynek tehát a nemkincstári hivataloknál ugyan az a szerepe van, mint a napi eredménykimutatásnak a kincstáriaknál. Vagyis az, hogy mindkettő az időrendi (napló) számvitelből, naponként költségvetés-rendű szerves csoportokba (86—88. §§.) gyűjti a vagyonváltozásokat, hogy aztán havonként a kezelési kimutatásnak nevezett rovatszámadásnak adja át, a honnan azok a számtartás utólagos fokozatai (58., 59. §§.) szerint való tárgyalás alá kerülnek.

Az igazgatósági pénztárak, a budapesti 70. sz. postahivatal, s a magyar-osztrák banknak vagy fiókjának székhelyén lévő kincstári postahivatalok a magyar-osztrák bankba, illetőleg ennek fiókjába, a nagyobb kincstári hivatalok az említett 70. sz. hivatalhoz, a többi kincstári és nem kincstári hivatalok az illető igazgatósági pénztárba szállítják be *pénztári feleslegeiket*. Kivétel: a budapesti kerület, melyben valamennyi hivatal az említett 70. sz. postahivatalhoz és néhány nemkincstári hivatal, mely az erre kijelölt kincstári hivatalhoz szállítja be pénztári feleslegét. A nemkincstári hivatalok vagy az igazgatósági pénztárból, vagy az erre kijelölt kincstári hivaltól, a kincstári hivatalok mindig az igazgatósági pénztárból nyerik *ellátmányaikat*. A kincstári és nemkincstári hivatalok, mint *letét-pénztárak* csak annyiban szerepelnek, hogy letétet átvesznek ugyan, de bevételben és kiadásban való elszámolás után a posta- és távirda igazgatósági pénztárba szállítják be.

C) Az *anyag* kezeléséről naplókat vezetnek: 1. Az országos posta- és távirdagazdászati hivatal: a) a postai anyagokról és szerekről, továbbá a távirda- és távbeszélő: b) üzleti anyagokról,

idevaló *c)* gépekről és készülékekről, s hasonló *d)* építési anyagokról; *e)* az értékes és *f)* a közönséges nyomtatványokról. 2. A posta- és távirdaigazgatósági anyagraktárak és a budapesti távbeszélő-hálózat anyagraktára: *b)*—*d)* alattiakról; 3. A távirót építő osztályvezetők anyagraktárai a *d)* alattiakról és végül 4. a kilencz igazgatósági értékcikkraktár a frankójegyekről és értékes nyomtatványokról. Az *a)*, *b)*, *c)* és *d)* alatt említett anyagnaplókat, az illető anyagkezelő hivatalok *A)* és *B)* jelzéssel vezetik és az *A)* jelűekben az új, a *B)* jelűekben az ócska anyagról számolnak. Itt említjük meg, hogy a postatávíró-távbeszélő ingó- és ingatlan vagyonáról, a *leltárakat* a postahivatalok és a számtartóságok az általános szabályok szerint vezetik.

A posta, táviró és távbeszélő előadott gazdálkodását, a *számtartás* előzetes és utólagos fokozatain tárgyalják *a)* a kereskedelemügyi miniszteri számtartóság előbb említett harmadik szakcsoportja. Osztályai 1. segédhivatal, 2. közigazgatási, 3. könyvelési, 4. gazdasági, 5. leszámolási, 6. üzleti osztály; *b)* az igazgatósági számtartóságok; *c)* a vezérigazgatóság pénzügyi osztályának vezetése alatt a postautalványok központi leszámoló hivatala, élén egy főfelügyelővel. *a)* A miniszteri számtartóság a vezérigazgatóságnak, a központi leszámító hivatalnak és országos pt. gazdasági hivatalnak és saját magának pénz- és anyaggazdálkodását tárgyalja. *b)* Az igazgatósági számtartóságok tárgyalják: az igazgatósági pénztárnak az igazgatóság gazdálkodására vonatkozó naplóit; továbbá a mindkétféle hivataloknak kezelési kimutatásait, az építési osztályvezetőknek kézi pénztári és anyagraktári, valamint az értékcikkraktáraknak, s végül a budapesti távbeszélőnek pénz- és anyagszámadását. *c)* A leszámoló hivatal a magyar birodalom egész területére, a postautalványok be- és kifizetési naplóit tárgyalja.

A *számtartóságok* tárgyalásai az általános szabályok szerint történnek. Különleges dolgok a következők.

1. A rendes bevételek zömét képező *levél- és kocsipostai, távirati és távbeszélő-díjakat, hirlapi, kézbesítési és fiókilletékeket* vagy *készpénzben* vagy *értékcikkekben* (frankójegy) kell leróvni. A készpénzről a már ismertetett kezelési kimutatások számolnak. A *frankójegyeket és a frankójegy benyomatot viselő s ezért értékes nyomtatványokat*, az állami nyomda, a többi nyomtatványokat valamely szerződéses nyomda szállítja. Az állami nyomda által szállítottakat, a szállítást elismerő okmány mellett az *igazgatósági értékcikk-raktárak*, a más nyomda által szállítottakat, ugyanúgy az *országos posta- és*

távirdagazdászati hivatal veszi át és azokat mind a kettő mint anyagot kezeli. A posta- és távirdahivatalok tehát ebeli készletüket, formás megrendelés és az átvétel kölcsönös elismerése mellett, azoktól kapják. A készpénzért eladott értékcikkek ára azután a hivatal *pénzkészletét szaporítja, ellenben az értékcikkek készletét viszonylagosan apasztja.* A birálatnál pedig a kezelési kimutatásokból, az igazgatósági számtartóságok egyfelől az értékcikkek pénzértékét megállapítják, s másfelől az így megállapított összeg helyességét, az államnyomda és az országos gazdaszáti hivatal elismerő okmányai alapján, az értékcikkekről külön vezetett segédkönyvek által ellenőrzik.

2. Különlegesen érdekesek itt továbbá a részint tárcza, részint forgalmi kezelésben történő különféle *leszámolások.* Így a *külfölddel* a) a levélforgalomra, statisztikai adatok alapján, b) a kocsipostára, a kicserélő hivatalok rovatlapjai alapján, c) a táviratokra, a kimeneti (debit) és beérkezési (credit) lajstromok alapján, d) a távbeszélőre, erről vezetett számadások alapján, e) az utalványforgalomra a be- és kifizetési utalványnaplók alapján: részint közvetlenül magával az illető állammal, részint pedig a berni nemzetközi postairoda közvetítésével számolnak le. *Belföldön:* a) a m. kir. államnyomdával, az értékcikkek előállítási költségeire, b) a m. k. államvasúttal a postaszállításra, c) a m. k. pénzügyminiszteriummal a szállítólevelek pénzügyi illetékeire, d) a m. k. postatakarék-pénztárral ennek be- és kifizetéseire kell leszámolni.

3. A posta-távíró-távbeszélő különlegességeihez tartozik az is, hogy jóformán minden (fizetési, építési, a raktáraknak anyagbeszerzési stb.) előleget első sorban forgalmi kezelésbe veszi, s csak akkor és csak azt a részt viszi át a valódi (tárcza, alap stb.) kezelésbe, a midőn és a mennyit abból a költségvetés alapján vagy más módon végleg elhasználtak.

4. Végül a posta zárószámadásának lerovási eredményei alapján készül, a m. kir. pénzügyminiszteriummal a leszámolás: az egész posta gazdálkodásából, az állami kincstár javára mutatkozó tiszta jövedelmi feleslegre nézve. Az az összeg ugyanis, melylyel a rendes bevételek a rendes kiadásokat meghaladják: képezi a postajövedék feleslegét, melyet az a m. kir. kincstárnak tartozik beszolgáltatni. Ezt úgy állapítják meg, hogy a postajövedék feleslegéből levonják úgy a nyugdíjakat, mint a rendkívüli, valamint azokat a kiadásokat, bizományos és más fizetéseket, melyeket a jövedék a pénzügyi tárcza helyett teljesített. Ellenben hozzáadják azokat a ki-

adásokat, melyeket a pénzügyi tárcza teljesített a (bizományos fizetések, a külföldön kifizetett nyugdíjak stb.) jövedékért. Ezen levonások és hozzáadások után mutatkozó összeget, mint felesleg-egyenleget a forgalmi naplóban, a budapesti posta- és távirda igazgatósági pénztár szállítmányul teszi kiadásba és a magyar-osztrák banknál, a pénzügyminiszterium számlájára befizeti, vagy pedig egyenesen a m. kir. központi állampénztárba szállítja be.

204. §. Postatakarékpénztár.

(R. k. 8. cz. 3.699,390 K, r. b. 8. cz. 4.744,000 K. Igazgatás, üzlet, számtartás, pénztár, közvetítés, cheque, ugyanazon napon, együtt, tanács, tagjai, hatáskör, pénzkészlet, gyümölcsöző elhelyezés, nyereség, tartalék, közlöny.)

A m. k. postatakarékpénztár az 1885:IX. t.-cz. alapján a miniszternek közvetetlenül alárendelt, állami kezelés és jótállás alatt álló *takarékpénztár*. Ügykörét az 1889:XXXIV. t.-cz. a *cheque- és clearing-forgalommal* bővítette ki. A postatakarékpénztár szervezetét, ügykörét és a közvetítő összes postahivatalok teendőit, valamint az igazgató mellé rendelt tanács szervezetét, a volt közmunka- és közlekedésügyi miniszternek 1885. évi 3980. eln. sz., és a kereskedelemügyi miniszternek 1897. évi 6517. eln. sz. *rendeletei* állapítják meg. Ezek szerint a postatakarékpénztár négy *főosztályra*: az *általános igazgatási*, az *üzleti*, a *számtartói-ellenőrzői osztályra* és a *főpénztárra* oszlik.

1. Az *általános igazgatási osztály* a közigazgatási és az értékpapir-osztályból áll. Alája rendelvek a gazdasági osztály és az irodát kezelő segédhivatalok. 2. Az *üzleti osztály* a takarékforgalomban minden egyes takarékkönyvecske-tulajdonos (betevő) részére személyszámlát, minden cheque-számla-tulajdonos részére pedig cheque-számlát nyit és vezet. Ezeken a számlákon betétkönyvecskékre történt összes betéteket és visszafizetéseket, illetőleg a cheque-számlára tett befizetéseket, visszafizetéseket, átutalásokat és megterheléseket könyveli, még pedig a postahivataloktól beküldött jegyzékek és befizetési lapok, az osztrák postatakarékpénztártól beérkezett átutalási (csereforgalmi) jegyzékek, továbbá a felektől beérkező felmondások és chequék alapján. Úgy a takarékkönyvecske-, mint a cheque-forgalomban az egyes számláknak megfelelő kamatot (1894:XVIII. t.-cz.) kiszámítja és az év végén az egyes számláknak jóváírja. 3. A *számtartó ellenőrzés* a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolja. Előkészíti tehát a költ-

ségvetést és az utalványokat, számfejt és vezeti a könyveket stb. Megjegyezzük, hogy a postatakarékpénztár *termelő* gazdasági természeténél fogva főkönyvét helyesen: *kettős* rendszerben vezeti, s tehát az év végén Eredmény- és *Vagyonmérleget* készít. 4. A postatakarékpénztár *főpénztára* az összes pénztári teendőket látja el; átveszi, elszámolja és megőrzi a beérkező készpénzt és értékpapírokat, kifizeti a nem az üzletből folyó és az igazgató által utalványozott összegeket, valamint úgy a takaré-, mint a cheque-üzletre nézve mint közvetítő hivatal is szerepel.

A postatakarékpénztár külső *közvetítő hivatalai* az összes postahivatalok, melyek a *takarékforgalomban* a postatakarékpénztártól kapott betétkönyvecskéket kiadják, azokra betéteket elfogadnak és vagy rövid úton vagy a postatakarékpénztár által kibocsátott utalványok alapján visszafizetéseket teljesítenek. A *cheque-forgalomban* a befizetési lapokra a felektől befizetett összegeket átveszik, és a postatakarékpénztár által kiadott utalványokat beváltják. Mindezen bevételekről és kiadásokról a postatakarékpénztárnak még ugyanazon a napon külön a takaré-, és külön a cheque-forgalomra jegyzékeket küldenek, valamint azokról havi be- és visszafizetési lajstromokat szerkesztenek. A befizetett összegeket a postapénzekkel együtt kezelik, valamint ezekből teljesítik a visszafizetéseket is; a havi lajstromok végső összegeit pedig minden hó végével megfelelően a forgalmi naplóban, illetőleg a kezelési kimutatásban számolják el. A postatakarékpénztári szolgálatot illető minden ügyben a közvetítő (posta-) hivatalok közvetlenül a postatakarékpénztárnak vannak alárendelve.

A postatakarékpénztár igazgatója mellé a *postatakarékpénztári tanács* van rendelve, melynek tagjait a kereskedelemügyi és pénzügyi minisztérium kijelölése alapján, tisztviselők és kereskedelmi szakértők köréből, a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki. A tanácsnak hatáskörébe tartozik az évi előirányzat megállapítása, az ezt túlhaladó vagy e nélküli kiadások engedélyezése, új állások szervezése, általában a felügyeleti és ellenőrző teendők.

A postatakarékpénztár a tiszta betétösszegnek egy részét, melyek a folyó kiadások fedezésére, s főleg az azonnal kifizetendő (pénztári) cheques beváltására szükséges, készpénzben készen tartja; az ezt meghaladó részt nyilvános számadásra kötelezett pénzintézeteknél folyószámlára, kamatozó kincstári utalványokban, kamatozó magyar állampapírokból és államsorsjegyekben, végre a

miniszter által megjelölt magyar záloglevelekben és az osztrák-magyar bank zálogleveleiben gyümölcsözőleg elhelyezi. A tiszta jövedelmi felesleget (nyereséget) pedig — minthogy a két üzletágra közösnek nyilvánított és négy millió koronában megállapított tartalékalappal már rendelkezik és az 1899: XLIV. t.-cz. értelmében emelt, s szintén a tartalékalap tulajdonát képező épület összes költségeit is fedezte — teljes összegében az állampénztárba szállítja.

Havonként a postatakarékpénztár hivatalos »*Közlönyt*« ad ki, melyben az elmúlt hó forgalmát mutatja ki, esetleg rendeleteket és egyéb intézkedéseket közöl.

205. §. Hajózás.

(R. k. 9. cz. 835,860 K, atm. k. 5. cz. 3.791,600 K, beruh. 4. cz. 205,000 K, r. b. 9. cz. 630,150 K, rk. b. 3. cz. 22,600 K. Hatóság, alárendeltek *a)–e)*, számtartóság, felügyelőség.)

Ezt az ügykört a Fiumében lévő m. k. tengerészeti hatóság vezeti. Elnöke: Fiuménak és a magyar-horvát tengerpartnak kormányzója, s ennek helyettese egy miniszteri tanácsos. Szolgálatát a miniszter által 1892. évi 8950. sz. alatt kiadott utasítás szabályozza. Alája vannak rendelve: *a)* a m. k. révhivatalok; *b)* a m. k. révkirendeltségek; *c)* a martinschizzai m. k. tengeri vesztegintézet; *d)* a fiumei m. k. tengerészeti akadémia és a kapcsolatos internátus; *e)* az úszóművek (a vontató gőzös, a mentő csolnak, a gőzdaru, közkotró és az »Előre« gőzös) parancsnoka. A tengerészeti hatóságnak külön számtartósága van, melynek személyzetét a kereskedelemügyi m. királyi miniszter nevezi ki, s mely tengerészeti hatóság számtartási teendőit önállóan végzi és az alárendelt hivatalok számadásait végérvényesen vizsgálja át. Utalványozási jegyzékeit a m. kir. állami számvevőszékhez, a pénzkezelési kimutatásait ellenben a miniszteri számtartósághoz terjeszti. A fiumei és a tengerész-segély-alapok számtartását is az viszi. A fiumei tengerészeti hatóságnak rendelték alá, a fiumei kikötői építkezések felügyeletével és vezetésével megbízott *kikötő-építési* felügyelőséget is. Ennek számadásait azonban a miniszteri számvevőség vizsgálja át. A m. kir. tengerészeti hatóság számvevőségének szolgálatát az 1897. évi XX. t.-cz. alapján a m. kir. állami számvevőszékkel egyetértőleg 1899. évi 6077. eln. sz. alatt kiadott részletes utasítás szabályozza. A m. kir. révhivatalok és révkirendeltségek pénz- és vagyonkezeléséről külön utasítás rendelkezik.

206. §. Aldunai hajózási hatóság.

(R. k. 10. cz. 211,880 cz. K, r. b. 10. cz. 600,000 K. Cél, osztályok.)

Az aldunai szabályozási művek fentartására és fejlesztésére, valamint a hajóutak biztosítására és nyilvántartására van szánva ez a hatóság, melynek szervezetét, nemkülönben a hajókalauzok szolgálatát, a hajózási rendtartást, a hajók után szedendő hajózási, vontatási és kalauzdíjak beszedését és nyilvántartását a kereskedelemügyi m. kir. miniszter által 1899. évi június hó 13-án kiadott utasítások és szabályzatok állapítják meg. A hatóság pénz- és vagyonkezelését és számtartását az 1897. évi XX. t.-cz. alapján az állami számvevőszék elnökével egyetértőleg 1899. évi 59,671. sz. rendelettel kiadott részletes számadási utasítás szabályozza.

207. §. Magyar királyi államvasutak.

(R. k. 11. cz. 153.966,250 K, atm. 6. cz. 475,000 K, beruh. 5. cz. 3.820,000 K, r. b. 11. cz. 240.800,000 K. Kormányzat, vezérlet, igazgatás, A)—C), öt, minisztertanács, elnök-igazgató, összlés, egy, két, külön, saját, kivétel, jegyzőkönyv, pénzügy, havonként, ellenjegyzés, fokok, nyugdíj, alapok, váratlan vizsgálat, I—III., üzletvezetőségek, elvek, termelő, kettős.)

A magyar kir. államvasutak *vezérlete*, a *kormányzó* kereskedelmi miniszternek közvetlenül alárendelt *igazgatóságra* van bízva. Ennek hatásköre és teendői, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter által kiadott ú. n. A) *utasítás* és B) *ügyrendben* vannak részletesen megállapítva. A külső üzleti szolgálat közvetlen vezetése és felügyeletére, tehát a tulajdonképi igazgatásra az *üzletvezetőségek* vannak hivatva, melyeknek hatásköre és teendői a C) részletes utasítás és ügyrendben vannak körülírva. Az igazgatóság Budapesten, és a jelenleg fennálló kilencz üzletvezetőség közül kettő Budapesten egy-egy Miskolczon, Debreczenben, Kolozsvárott, Aradon, Szegeden Szombathelyen és Zágrábban van.

Az igazgatóság élén az elnök áll. Az igazgatóságnak hat főosztálya van. Ezek mindenike szakosztályok-, és ezek ismét ügyosztályokra oszlanak. A főosztályok következők: általános igazgatási, pénzügyi, kereskedelmi, építési és pályafentartási, gépészeti, végül forgalmi főosztály. Minden főosztály élén egy igazgató áll, kit a minisztertanács nevez ki és pedig: a pénzügyi igazgatót a pénzügyminiszternek a kereskedelmi miniszterrel, a többi az utóbbinak a pénzügyminiszterrel egyetértő előterjesztésére. (A) utasítás 2. §.)

Az A) utasításban részletesen körülírt fontosabb ügyek az igazgatósági össziülés által tárgyaltnak, melyeknek tagjai a szakigazgatókon kívül, a pénzügyminiszter által kinevezett egy, és a kereskedelemügyi miniszter által kinevezett két tag. Ugyancsak az össziülésen előadók az igazgatók vagy helyetteseik, esetleg a meghívott üzletvezetők. Ha a kinevezett tagok egyike külön véleményyt ad be, a határozat végrehajtása a kereskedelemügyi miniszter döntéseig függőben tartandó. Az igazgatók csak saját ügykörüket illető határozatok ellen adhatnak be külön véleményyt, kivéve az elnököt és a pénzügyi igazgatót, kik ezen jogot korlátlanul gyakorolhatják. Az ülésekről vezetett jegyzőkönyv egy-egy példánya a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszterhez felterjesztendő (A) utasítás 4. §.)

Számtartás szempontjából különösen fontos a *pénzügyi igazgató* hatásköre; mert a költségvetésileg engedélyezett hitelek állásáról, a várható jövedelmekről, a tervezett kiadásokról a költségvetésben fedezettel nem bíró kiadások szükségességéről, havonként közvetlenül a pénzügyminiszternek jelentést tesz, kinek egyébként azonkívül is minden pénzügyi szempontból kívánt felvilágosítást megadni tartozik. (A) utasítás 8. §.) A költségvetésileg engedélyezett hitelek nyilvántartása a pénzügyi igazgató hatáskörébe tartozván, az igazgatóság által kibocsátott összes utalványokat ő ellenjegyzzi, s ha ezen ellenjegyzést megtagadná, az ügyet az össziülés elé terjeszteni köteles. A pénzügyi igazgató által kibocsátott utalványokat, az elnök vagy annak helyettese, ugyanazon hatáskörrel jegyzi ellen, mint a pénzügyi igazgató az igazgató-társaiét. (A) utasítás 8. §.) A pénzügyi igazgató hivatva van, a számtartás előzetes és utólagos fokait kivétel nélkül gyakorolni, s a mennyiben ennek folyamán valamely főosztálynál vagy üzletvezetőségénél helytelen gazdálkodást tapasztal, arról az össziülésnek jelentést tesz. A nyugdíjintézet és a jótékony alapok vagyona az ő gondjaira van bízva. Az igazgatósági főpénztár, az üzletvezetőségi gyűjtő- és az állomási pénztárakat, esetleg szertárakat is váratlanul megvizsgálja vagy vizsgálattja, úgy az üzletvezetőségek számtartóságait is. (A) utasítás 8. §.) A pénzügyi főosztály: I. számtartó és pénztári, II. kiadásokat ellenőrző és III. bevételeket ellenőrző szakosztályokból áll, melyek mindegyike több ügyosztályt foglal magában. Az üzletvezetőségeknek a számtartóságaik, szolgálati tekintetben ugyan az üzletvezetőség élén álló üzletvezető alá vannak rendelve, de ügykörüket illetőleg közvetlenül a pénzügyi főosztály igazgatója alá tartoznak. Az üzletvezető-

séggel illetőleg ennek többi osztályaival szemben, ugyanazon állást foglalja el, melyet az igazgatóságnál a pénzügyi főosztály, a többi főosztályokkal szemben elfoglal.

A vasútüzlet bevételeinek és kiadásainak elszámolása 1895. január 1-től fogva, az állami számtartás elvei szerint, az állami bruttó költségvetés rendszerének teljesen megfelelően történik. Könyvvitele azonban, a mint ez *termelő* gazdasághoz való (15., 24. §§.) a *kettős* rendszer szerint van berendezve, és különben is számtartásának előzetes és utólagos fokozatait, az általános elveknek és eljárásoknak megfelelőleg gyakorolja.

208. §. M. kir. zálogházak.

(R. k. 12. cz. és r. b. 12. cz. mind 600,000 K. Cél, szervezet, számadás, gyűjtők.)

Ezek a zálogházak jótékony intézmények, melyeknek célja az, hogy kézi zálogokra *olcsó* kölcsönt nyújtsanak. Hazánkban ez időszerint három kir. zálogház van és pedig mind a három Budapesten. A három intézet élén 1 igazgató és 2 aligazgató áll. Kezelésüket és szervezetüket az 1901. évi 22,372. sz. kereskedelemügyi miniszteri rendelettel kiadott utasítás szabályozza. A számtartási szolgálatot, a m. kir. zálogházak igazgatósága mellé rendelt számtartóság látja el, melynek szolgálatát az 1897. évi XX. t.-cz. alapján, a m. kir. állami számvevőszékek egyetértőleg, az idézett rendelettel kiadott részletes utasítás szabja meg. A zálogházak gyűjtői, a főváros egyes részeiben a közvetítő zálogházak. Ezek biztosítéktételre kötelezvék és eljárásukat, felelősségüket a kereskedelemügyi miniszter 1891. évi 11,538. szám alatt szabályozta.

209. §. Mértékhitelesítés és fegyvervizsgáló bizottság.

(R. k. 13. cz. 68,570 K, r. bev. 13. cz. 13,300 K. Cél, számtartás.)

A mértékek, súlyok és mérőeszközök tizedes rendszerét életbe léptető és a megfelelő mértékek hitelesítését elrendelő 1874. évi VIII. t.-cz. szükségessé tette egy központi mértékhitelesítő hivatal szervezését. Ennek szabályzatát a volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter által (1870. évi 7210. sz. a., 1874. évi R. T. 453 lap, és 1874. évi 9334. sz. a.) kiadott rendelet foglalja magában. A számtartási szolgálatot a bizottságnál erre a célra alkalmazott tisztviselő teljesíti. Számadásai a kereskedelem-

ügyi miniszteri számtartósághoz jönnek. Az 1891. évi XXXIV. t.-cz. folytán a mértékhitelesítő központi bizottság egyúttal lőfegyvervizsgáló próba-állomás is lett. Mint ilyennek szervezetét (1892. évi 27,290. sz. a.) a kereskedelemügyi miniszter rendeletileg állapította meg. Úgy az állami központi mértékhitelesítő m. kir. bizottság, mint a lőfegyvervizsgáló próba-állomás pénz- és vagyonkezelését, valamint számtartását az 1897. évi XX. t.-cz. alapján, a m. kir. állami számvevőszékek egyetértőleg 1900. évi 12,349. sz. alatt kiadott részletes számadási utasítás szabályozza.

210. §. M. kir. központi statisztikai hivatal.

(R. k. 14. cz. 789,880 K, r. b. 14. cz. 424,200 K. Cél, Társországok, előleg, kézi, számvitel, számadás.)

Országos statisztikai hivatalt ugyan már 1867-ben állítottak fel, de az országos statisztika ügyének szervezését csak az 1874: XXV. t.-cz. állapította meg és a m. kir. *központi* statisztikai hivatalt magát az 1897: XXXV. t.-cz. szervezte. Feladata statisztikának (1. §.) hazai és nemzetközi, elméleti és gyakorlati célokra alkalmas művelése.

Hatásköre kiterjed ugyan a magyar birodalom egész területére, de a Társországokban az autonóm törvényhozás és közigazgatás céljaira, az ottani statisztikai hivatal dolgozik, s munkájának eredményét a m. kir. központi statisztikai hivatal rendelkezésére bocsátja.

A statisztikai hivatal a kereskedelemügyi miniszternek van alárendelve, mihez képest ügykörét és ügyviteli szabályzatát a kereskedelemügyi miniszter 1897. évi 8339/eln. szám alatt rendeletileg állapította meg. A statisztikai hivatal költségeinek fedezésére, a miniszteriumok által kiutalványozott elszámolandó előlegek és egyéb: a hivatal kézi pénztárába utalt bevételek kezelése, és erről valamint a különféle anyagokról a számvitel közvetlen vezetése, a statisztikai hivatal irodavezetőjének, a nyilvános könyvtárra vonatkozólag pedig a leltár vezetése a könyvtárnoknak teendője. Az elszámolási módozatokat a kereskedelemügyi miniszternek 1889. évi 1767/eln., 1892. évi 5210/eln., 1900. évi 4185/eln., illetőleg 1904. évi 2290/eln. sz. rendeletei szabályozzák. A havi, évnegyedes és évi számadásokat a statisztikai hivatal igazgatója küldi a miniszteri számvevőséghez, vagy pedig ahoz a miniszteriumhoz, a honnan a hivatal előleget nyert.

211. §. Szabadalmi hivatal és szabadalmi tanács.

(R. k. 15. cz. 377,969 K, r. b. 15. cz. 801,000 K. Értékesítés, jogok, szervezet, tanultság, bevételek, számtartás, pénztár.)

Az iparilag értékesíthető új találmányok szabadalmazására s az ezen szabadalmakban nyert jogok megvédésére állította fel az 1895: XXXVII. t.-cz. ezeket a szabadalmi hatóságokat, melyek a kir. ítélőtábla tanácselnökével egyenlő rangú szabadalmi hivatali elnök, illetve felebbezéseknél a m. kir. Curia tanácselnökével egyenlő rangú tanácselnök alatt részint állandóan, részint időlegesen kinevezett jogi és műszaki tanultságú személyzettel, birói működést fejtenek ki. A bevételek a szabadalmi díjakból származnak. Számtartását a tárcza miniszteri számtartósága végzi. A m. kir. szabadalmi hivatal és szabadalmi tanács személyi és dologi kiadásainak, nemkülönben a hivatal rendes és átfutó bevételeinek, nevezetesen a szabadalmi törvény és rendeletek alapján beszédendő vagy visszatérítendő díjaknak és illetékeknek, valamint az esetleg hozzá beutalt számadási térítményeknek, letéteknek és idegen pénzeknek kezelésére és elszámolására egy különleges állampénztár szerveztetett. A *m. kir. szabadalmi állampénztár* nevet viselő ennek a pénztárnak szervezetét és szolgálatát az 1897. évi XX. t.-cz. alapján a m. kir. állami számvevőszékkel egyetértőleg 1900. évi 3665/eln. sz. rendelettel kiadott részletes utasítás szabja meg.

XXIII. FÖLDMŰVELÉSÜGYI TÁRCZA.

1905. r. k. XX. fej. 1—32. cz. 49.526,827 K; nyugd. VI. fej. 10. cz. 1.620,247 K; tárczakölcsönök 1,878.979 K; atm. kiad. X. fej. 1—24. cz. 3.149,145 K; nyugd. III. fej. 2. cz. 35,683 K; beruh. VII. fej. 1—13. cz. 8.307,764 K; rend. bev. VII. fej. 1—28. cz. 39.644,165 K; rk. bev. VII. fej. 1—5. cz. 3.451,550 K; tárcza kölcsön bev. VII. fej. 2. cz. 1.060.000 K; beruh. kölcsön bev. IX. fej. 6. cz. 10.175,000 K.

212. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 1.069,920 K, atm. 1. cz. 6,000 K, r. bev. 1. cz. 5000 K.
Osztályok, három, kézi, végleges.)

Ennek a miniszteriumnak a teendőit az elnöki osztályon kívül kilencz főosztály végzi, melyek mindenike több ügyosztályra, sőt némelyik még alosztályra is oszlik. Az első főosztályban (két alosztálylyal) az erdőfelügyeletet, községi erdőket, ornithológiát, a szakiskolákat, a kincstári erdők ügyeit; a másodikban a lótenyésztést, állattenyésztést és tejgazdaságot; a harmadikban az állategészségügyet és állatbiztosítást; a negyedikben a gazdasági szakoktatást, kísérleti ügyeket, állami uradalmak és fürdők ügyeit; az ötödikben a vízi ügyeket; a hatodikban a telepítést, gazdasági munkásügyeket; a hetedikben, a mely két alosztályra oszlik, a mezőrendőrséget, kertészetet, gyümölcsstenyésztést és halászatot, a másodikban a statisztikát, vadászatot és gazdasági ügyeket; a nyolczadikban a szőlőszet- és borászatot, s végül a kilenczedikben a hegyvidéki és székelyföldi nép felsegélyezését, selyemtenyésztést és méhészetet tárgyalja. Számtartósága, melynek élén igazgató áll, három csoportra oszlik. Egy-egy a lótenyésztést és az erdőügyet, minden egyebet a központi csoport végez. Az ügybeosztásnak megfelelőleg a központi csoport 8 osztályból, az erdészeti csoport 2 osztályból és a lótenyésztési csoport 2 polgári és 1 katonai osztályból áll. Van a miniszteriumnak kézi pénztára is, mely az irodát kezelő segédhivatalok főigazgatójára van bízva s mely a díjnokok illetményeinek, valamint az apróbb házi szükségletek

fedezésére a budapesti állampénztártól megfelelő ellátmányt nyer. Ennek a kézi pénztárnak működését az 1904. évi 10.205. elnöki számú miniszteri rendelet szabályozza.

213. §. Állami erdők.

(R. k. 2. cz. 10.956,304 K, atm. 2. cz. 85,749 K, beruh. 1. cz. 284,384 K, r. bev. 2. cz. 17.422,000 K. Magán, szervezet, pénztár, számtartó, tárcza, fizető, segéd-napló.)

Ezek a kiadások és bevételek az állam magántulajdonát képező erdőinek műveléséből származnak. Az igazgatás, erdőigazgatóságok-, főerdőhivatalok- és erdőhivatalokra van bízva, a melyek a közpénztárakra utalványozói joggal bírnak s így ezek mellett számvevőségek vannak. Az erdőigazgatóságok, fő- és erdőhivatalok a terület nagyságához és belterjes kezeléséhez mérten, megfelelő számú erdőgondnokságokból állanak, a melyek az igazgató hatóságok felügyelete mellett az erdőhasználatot, felújítást, építkezéseket s általában az erdőüzletet stb. vezetik. A hatóságoknak házi pénztáraik vannak. Az erdészeti pénz kezelését az adóhivatalok végzik oly módon, hogy az erdészet sajátos viszonyaihoz mért apróbb fizetéseket az igazgatóságok, illetve hivatalok *házi* pénztárai végzik, sőt erre a célra pénztárnokok és ellenőrködő tisztviselők vannak alkalmazva. E pénztárak az adóhivatalokból nyerik netalán szükséges javadalmazásaikat, s oda szállítják feleslegeiket. Kezelésükről egy segédnaplóban számolnak, melynek végösszegét havonként az illető adóhivatal »állami erdők« nevű naplójába vezetik át. (Lásd bővebben az 1881. évi 595. és 1900. évi 12,616/el. számú rendeletet.)

214. §. Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek.

(R. k. 3. cz. 1.687,782 K, bev. 6000 K, r. bev. 3. cz. 828,809 K. Cél, gondozás, költségek.)

A rendes kiadások abból származnak, hogy a volt úrbéresesek, közbirtokosságok, egyházak, s más hasonló birtokosok erdeiket az állami gondozásba adták, hogy szakszerű és jövedelmező erdőgazdaság elvei szerint való művelés alá kerüljenek. Az 1898. évi XIX. t.-cz. 8. §-a szerint az említett célból szervezett 44 állami

erdőhivatal és 154 járási gondnokság látja el az említett teendőket, s kezeli ezenkívül a kopár területek befásításához szükségelt facsemeték előállítására létesített faiskolákat is. A rendes bevételek az egyes birtokosok által költség fejében az államnak fizetett járulékokból, illetve átalányokból származnak. (Lásd 1899. évi 15,217. sz. rendeletet.)

215. §. Erdőfelügyelőségek és ornithologiai központ.

(R. k. 4. cz. 465,018 K, átm. 3000 K, r. bev. 400 K. Cél, személyzet, elszámolás.)

Az erdőfelügyelőségek az összes állami és magánerdők kezelését köztársadalom-gazdaság szempontjából, az 1879 : XXXI. t.-cz. alapján ellenőrzik, illetőleg az államnak ezekre nézve mintegy legfőbb felügyeleti, erdőrendőri jogát gyakorolják. Személyzetük erdőfelügyelőkből áll. Összes személyi és dologi kiadásukat az adóhivatalok számolják el. Működési körüket az említett törvény-czikkén kívül (az 1881. évi 10,092. sz. a. kiadott) utasítás szabályozza. Ezen címhez tartoznak 1904. év óta a madárvédelemmel kapcsolatos hitelek is.

216. §. Erdőőri szakiskolák.

(R. k. 5. cz. 127,397 K, átm. 6000 K, r. bev. 5. cz. 42,200 K. Tanárok, növendékek, jövedelem.)

A rendes kiadások az országban felállított négy (a királyhalmi, vadászerdei, liptóújházi és görgény-szt-imrei) szakiskolában alkalmazott tanárok illetményeiből, a növendékek ellátásából és kezelési költségekből állanak. A rendes bevételek az erdőőri szakiskolák kezelése alatt álló tanulmányi erdők jövedelmeiből keletkeznek.

217. §. Országos erdei alap.

(Ügy a r. k. mint a r. bev. 6. cz. 200,000 K. Kiadások, bevételek, szegény, tőkésítés, kezelés, forgalmi, pót, káresetek, 25, félév, másolat.)

A rendes kiadások a kopár területek befásítására adományozandó csemeték termelési és más költségeiből, továbbá az erdészeti irodalom és kísérleti ügy segélyezésére, valamint az

erdészeti ismeretek általános terjesztésére és az erdészeti intézmény fejlesztésére fordított költségekből származnak. A rendes bevételek az erdőrendészeti áthágások után megítélt és behajtott pénzbüntetéseknek (az illető községi szegény- vagy betegápolási alap javára fordított $\frac{1}{5}$ -öd részének levonása után fennmaradó) $\frac{4}{5}$ -öd részéből, az erdei kihágások után megítélt és behajtott pénzbüntetések és az erdőtörvény alapján elkobzott tárgyak eladásából befolyt összegeknek felerészéből (a másik felerésze az érdekelt községet illeti) illetve a pénzügyminiszterium által e célra kiutalt átalányból és más e célra rendelt jövedelmekből állnak (lásd bővebben: az 1879. évi XXXI. és 1901. évi XX. t.-cz. s az 1880. évi 285. számú »Budapesti Közlöny«-ben megjelent 1880. évi 36,776. sz., továbbá a m. kir. miniszterium 1903-iki 5200. M. E., a m. kir. belügyminiszterium ugyanazon évi 127,000 számú rendeleteket; itt elébb a 469—470. lapot), melynek $\frac{1}{5}$ -öd része minden körülmények között tőkésítendő. Az erdőalap pénzeit a m. k. központi állampénztár kezeli. A különféle pénztáraknál az alapért teljesített fizetéseket egy külön alapnaplóban számolják el, melynek havi végeredményét a forgalmi naplóba vezetik. (L. a »Pénzügyi Közlöny« 1880. évi 33. számában közzétett 53,871. számú és 1881. évi 42. számában a 991. lapon. 2150. P. M. számú pénzügyminiszteri rendeleteket.) Az országos erdőalaphoz póttartalványozás nincsen. (Lásd az 1882. évi 2111. számú rendeletet.) Az erdőkihágások után megítélt pénzbüntetések behajtásával és nyilvántartásával a m. kir. belügyminiszterium fenti számú rendeletével, az erdőkáreseteket tárgyaló közigazgatási közegek bizattak meg. Ezek kötelesek, ha a behajtott pénzbüntetések 500 koronát tesznek ki, ennek felét az érdekelt községi pénztárnak, másik felét a központi állampénztárnak beküldeni. Az év végén az ezekről a büntetésekről vezetett nyilvántartási könyv lezárása előtt a teljes pénzkészlet beszolgáltatandó. A nyilvántartási könyv és pénztári napló évenként legalább egyszer a pénzügyigazgatóság m. r. számvevőség által a helyszínen megvizsgálandó.

218. §. Állami segély kopár területek befásítására.

(R. k. 7. cz. 300,000 K, r. bev. 7. cz. 200 K.)

A rendes kiadásokat erdősítési és csemetekerti munkálatokra s magvak beszerzésére, s a társadalmi és magán természetű ha-

sonló irányú tevékenység támogatására adott pénzösszegek képezik; míg a rendes bevétel a kereskedelmi tárczának hozzájárulásából áll.

219. §. Ménesbirtok-gazdaságok, gödöllői korona-uradalom és palánkai csikótelep.

(R. k. 8. cz. 5.792,254 K, atm. 5. cz. 31,000 K, beruh. 3. cz. 75,670 K, r. b. 8. cz. 7.240,000 K, r. k. b. 1. cz. 12,000 K.)

A gödöllői koronauradalmat mint a Felségnek időnként tartózkodási helyét nem adják bérbe, hanem azon, valamint a ménesbirtok-gazdaságokon és palánkai csikótelepen házilag úzik a mezőgazdaságot. Ezeknek a birtokoknak élén igazgatók, vagy igazgatói teendőikkel megbízott gazdasági tisztviselők állanak, a kik a rendelkezésükre bocsátott hitelösszegen belül az utalványozási jogot, a vezetésükre bizott intézmény pénztárára, a mely a forgalmi napló útján a közpénztárak kezelésével közvetlen csatlakozásban áll, gyakorolják. Az igazgatóságok által vezetett utalványozási jegyzékek havonként a számvevőség lótenyésztési csoportjához terjesztendők fel, a mely azokat az egész cím kezelésére nézve összegezi és az állami számvevőszéknek küldi meg.

Pénztári, termény anyag és leltári számadásaikat s a rovatkönyv másolatát havonként, negyedévenként illetőleg a pótkézelési időszak lejártával a számtartósághoz mutatják be. Ezen birtokok a ménések részére szükséges termények és takarmányneműek termelésével foglalkoznak, de ezenkívül az ott üzött belterjes gazdálkodás s a mezőgazdasági ipar majdnem minden ágának felkarolása folytán, mint valódi mintagazdaságok az okszerű gazdálkodás ismereteinek terjesztése körül is nagy feladatot látnak el.

220. §. Állami lótenyésztő-intézetek.

(R. k. 9. cz. 7.152,423 K, atm. 6. cz. 20,000 K, beruh. 4. cz. 620,210 K, r. b. 9. cz. 809,199 K.)

Állami lótenyésztő-intézeteknek neveztetnek az állam költségén fenntartott azok az intézmények, melyek úgy társadalom-gazdasági, mint hadügyi szempontból annyira fontos lótenyésztés emelésére és nemesítésére szolgálnak. Ezek a kishéri, bábolnai, mezőhegyesi és fogarasi ménesintézetek, a nagykőrösi, székesfehérvári,

sepsiszentgyörgyi és debreczeni méntelepek. A ménesintézetek hatóságilag kezeltetnek, a közös hadsereg kötelékéből kivezényelt szolgálati tekintetben, a méneskari katonai felügyelőség útján, a földművelési miniszternek alárendelt külön parancsnokok alatt állanak, míg számviteli teendőiket a hasonló módon kivezényelt katonai számvevő tisztek látják el. A ménesekben törzsméneket és anyakanczákat tartanak. Ezeknek ivadékaiból kerülnek ki a méntelepek számára az apaállatok. A méntelepeken a tenyésztés céljából tartott méneket, a téli hónapok alatt összpontosítják, hogy a fedezési idő alatt, mint méntelep osztályok az ország különböző községeiben, bizonyos fedezési díj mellett a tenyésztési célokra szolgáljanak. A ménesek és méntelepek egy központi felügyelőség alatt katonailag vannak szervezve és méneskar elnevezés alatt a közös hadsereg tiszti és legénységi létszámának kiegészítő részét képezik, de a földművelési minisztérium rendelkezése alatt állnak. Ezen intézetek vezetésén kívül a lótenyésztésre a minisztérium befoly: a lóversenyek és lótenyésztési jutalmak által is; továbbá segítyez egyes községeket és magánosokat, hogy méneket és csikólegelőket tarthassanak. Végül az országos lótenyésztési alap felett a főfelügyeletet viszi.

A katonai illetékszabályzaton kívül előforduló költségekre nézve, az utalványozási jog a minisztérium hatásköréhez tartozik. Az utalványozási jegyzékeket az egyes intézetektől havonként, a szakszámtartóság lótenyésztési csoportjához terjesztik fel, a honnan összesítve küldetnek át az állami számvevőszékhez. A ménesintézetekben, valamint a méntelepeknél forgalmi naplót vezető különleges pénztárak vannak, a mely pénztárakat a katonai szabályok szerint kezelik. A méntelep osztályok egyes tisztek vezetése alatt állanak, s kézi pénztárakkal bírnak. Mindezek a különleges pénztárak a számtartóság lótenyésztés-intézeti szakcsoportjának havonként rendes okmányolt naplókcal és rovatkönyveikből szerkesztett kivonatokkal (kezelési kimutatásokkal), az év végén pedig magával a rovatkönyvvvel számolnak. A ménes-intézetek és méntelepek pénztárai és számadó hivatalai számára zsinórmértékül szolgál a földművelési minisztérium által az 1870. évi deczember havában kiadott utasítás. A méneseknél és méntelepeknél vezetendő anyagszer-, ruha-, ágynemű-, kórház és egyéb számadásokat, a közös hadseregnél fennálló katonai szabályok szerint vezetik. Az egészről pedig az általános részben már ismertetett szabályok szerint

előzetesen és utólagosan, a számtartóság lótenyésztésügyi csoportja vesz számot.

221. §. Állategészségügy.

(R. k. 10. cz. 2.248,669 K, atm. 7. cz. 21,000 K, r. bev. 10. cz. 498,600 K. Kerületek, személyzet.)

Az állategészség fentartása, megvédése, javítása, az állati betegségek gyógyítása és járványok elfojtása képezik e czim hatáskörét. Az állategészségügy rendezéséről az 1888:VII. t.-cz., míg az állatorvosi közszolgálat államosításáról az 1900. évi XVII. t.-cz. intézkedik, mely törvények végrehajtása céljából az egész ország állategészségügyi szakszolgálatára élén az állategészségügyi főfelügyelő, a kerületek élén az állategészségügyi felügyelők állanak, míg minden törvényhatóságban a törvényhatóság első tisztviselője mellett a törvényhatósági, s a járásokban a járási tisztviselők mellett a járási m. kir. állatorvos látja el a teendőket. (Lásd egyébként az 1900. évi 95,000 sz. rendeletet.)

222. §. Gazdasági tanintézetek és mezőgazdasági ismeretek terjesztése.

(R. k. 11. cz. 2.625,569 K, atm. 8. cz. 41,400 K, beruh. 72,700 K, r. bev. 11. cz. 746,702 K. Ide tartoznak, akadémia, intézetek, vezetés, kézi, kóroda.)

Ide tartoznak a budapesti állatorvosi főiskola, a magyar-óvári gazdasági akadémia, a gazdasági tanintézetek és földműves-iskolák, valamint a gazdasági ismeretek népies terjesztése érdekében szervezett téli gazdasági és házi-ipari tanfolyamok, a cselédképzés érdekében egyes birtokosoknak nyújtott segélyek, népies felolvasások s végül a sárvári tejgazdasági szakiskola és a 4 tejmunkás képző iskola. Az állatorvosi főiskola hallgatóit az állatorvoslás gyakorlására feljogosító képzésben részesíti. Az óvári akadémia és a gazdasági tanintézetek szakképzett gazdákat nevelnek. Ezek a tanintézetek és földművesiskolák élén egy-egy igazgató áll, kinek nemcsak az oktatás, hanem az intézet gazdasági ügyeinek vezetése is feladatához tartozik. Mindeniknek van kézi pénztára. Az orvosi főiskola a rendes pénz, anyag és leltári számadaton kívül, a kórodáin gyógykezelt állatokról külön számadást vezet. (Lásd egyébként az 1895. évi 103,834. sz. rendeletet.)

223. §. Állattenyésztés és tejgazdaság.

(Rend. kiad. 12. cz. 3.142,248 K, atm. 9. cz 4000 K, r. b. 12. cz. 2.297,000 K.
Czél, eszközök, kiadások, bevételek.)

A szarvasmarha-, sertés-, juh- és baromfi-tenyésztés közvetlen és közvetett emelésére kiosztandó tenyészállatok beszerzésére és az állattenyésztési alapok segélyezése, bikaszemlék költségei és díjazásai, tenyészállat-vásárok segélyezése, a gödöllői baromfi-tenyésztőtelep és iskola, valamint a tejgazdaság emelésének költségei. Többnyire ugyanezen forrásokból származnak bevételei is.

224. §. Országos vízépítési igazgatóság.

(Rend. kiad. 13. cz. 236,285 K, atm. 10. cz. 1000 K, rend. bev. 13. cz. 30,000 K.)

Ez az igazgatóság a vízügyi műszaki szolgálatot a minisztérium kebelében, mint tanácsadó testület látja el. Intézkedési hatáskörrel reá ruházott ügyeket, a miniszter fenhatósága alatt mint önálló hivatal végezi. Terhére a személyzet tiszti illetményei és úti költségek, továbbá a hivatali költségek, a könyvtár, közlemények és pályadíjak költségei vannak felvéve. A bevételek a vízszabályozó társulatok által az állami felügyeletért fizetett átalányokból állnak.

225. §. Folyammérnöki hivatalok.

(Rend. kiad. 14. cz. 628,310 K.)

A folyammérnöki hivatalok a folyamokat szabályozzák. Jelenleg 16 folyammérnöki hivatal van. A folyammérnöki hivatalok kézi pénztárakkal rendelkeznek. (1891. évi 68,273. sz. rendelet.)

226. §. Vízi munkálatok.

(Rend. kiad. 15. cz. 828,900 K, atm. 11. cz. 145.670 K, ber. 6. cz. 6.125,000 K,
r. bev. 14. cz. 124,200 K, rk. bev. 2. cz. 145,670 K.)

E cím rendes kiadásai terhére a személyzet fizetésén kívül a vízépítmények fentartása és felügyelete, vízrajzi és nyilvántartási munkálatok, a meder és vontatóút tisztítása, szerek és eszközök beszerzése és fentartása, földkárpótlás, sürgős állami munkálatokra,

hajózási akadályok eltávolítása, árvédekezés és jégrobbantás körül felmerülő kiadások, téli kikötők fentartása és kezelése, kisebb kiadások, valamint az épületek fentartása körüli kiadások vannak felvéve. Az átmeneti kiadások a visegrádi kincstári kőbányák üzemi kiadásai szolgálnak, a mely kőbányák rendeltetése a vízszabályozási munkákhoz szükséges terméskő szállításának biztosítása, a beruházásokra felvett összeg az 1895. évi XLVII. t.-czikkel elrendelt általános vízszabályozások költségeire s 200,000 K erejéig az 1900. évi XXX. t.-cz. alapján társulati öntöző-csatornák segélyezésére fordíttatik.

227. §. Kulturmérnöki hivatalok.

(Rend. kiad. 16. cz. 959,250 K, atm. 12. cz. 100,000 K, rend. bev. 15. cz. 230,012 K.)

Ide nemcsak a kulturmérnöki hivatalok, hanem a kassai vízmesteri iskola, a közegészségügyi mérnöki és a gazdasági ipar műszaki szolgálata is tartozik. A hivatalok házi pénztárral rendelkeznek. Az átmeneti kiadások alatt szereplő 100,000 K a vízi munkálatok czíme alatt hivatkozott törvény rendelkezéseinek megfelelően társulati öntöző-csatornák segélyezésére irányoztatik elő.

228. §. Halászat.

(Rend. kiad. 17. cz. 125,940 K, atm. 13. cz. 50,000 K.)

A személyi kiadásokat a halászati felügyelőség illetményeire, a dologi kiadásokat pedig a közvizek benépesítésére, tenyészanyag beszerzésére, költő- és fiasító-telepek létesítésére, valamint a halászati társulatok segélyezésére s halivadék nevelőtelepek felállítására fordítják.

229. §. Szőlészet és borászat.

(Rend. kiad. 18. cz. 586,608 K, atm. 14. cz. 1.395,570 K, ber. 7. cz. 8000 K, r. bev. 16. cz. 118,750 K, rk. bev. 3. cz. 300,880 K. Iskolák, czélok, felelős, kézi, biztosság.)

Ide tartozik a budafoki m. kir. pinczemesteri tanfolyam, a melynél szakképzett pinczemestereket nevelnek és a szőlőbirtokosok részére évenként tanfolyamokat rendeznek. A tanfolyam pinczéiben kezelik az állami szőlőtelepeken termelt fajborokat s innen történik ezek forgalomba hozatala is. A vinczellériskoláknál vinczelléreket

nevelnek, s az országban levő különböző szőlőtermelő vidékek talajviszonyaihoz alkalmas szőlőfajokat termelnek. E mellett azonban a phylloxera ellen való védekezést, s az elpusztult szőlők felújítása tekintetében, a gazdaközönség körében felmerülő igények kielégítését és a közczélra folytonosan szaporodó amerikai szőlőtelepek felügyeletét és ellenőrzését gyakorolják. Ezen cím alatt felsorolt vinczellér-iskolák mindegyikének élén egy igazgató áll, ki nemcsak az oktatást, hanem az intézet gazdasági ügyeit is vezeti, s hatáskörében ezekért felelős. Vannak kézi pénztáraik, melyekről az 1895. évi 103,834. számú rendelet szerint számolnak. Ide tartoznak még a borászati kormánybiztosság és az 1896. évi V. t.-cz. rendelkezése alapján létesített központi szőlészeti kísérleti állomás kiadásai, valamint az országos központi mintapincze segélyezésére borászati czélok előmozdítására, a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893. évi XXIII. t.-cz. végrehajtásával járó, továbbá a különböző pinczekezelési módok, nevezetesen a homoki borok kezelésének tanulmányozására fordított költségek, a hivatkozott törvényczikkel létesített amerikai szőlővessző szaporító anyaszőlőtelepek melletti szőlők és állami oltványtelepek költségei, törvényhatósági stb. szőlőtelepek segélyezése, s végül az európai szőlővesszővel beültetett szőlők felújításához szükséges szénkénegnek a gazdaközönség részére történő közvetítésével járó kiadások.

230. §. Kincstári birtokok és fürdők.

(Rend. kiad. 19. cz. 374,291 K, atm. 15. cz. 35,400 K, ber. 8. cz. 512,000 K, r. bev. 17. cz. 487,605 K.)

E cím keretébe tartoznak: 1. a kolozstordai gazdaság; 2. a kincstári fürdők, nevezetesen a Herkules, ránkfüredi, vízaknai és borbereki; 3. a kincstári nyaraló telepek, farmbérletek, pusztapeklai rizstelep és ógyallai telep.

231. §. Állami jószágok és telepítési szolgálat.

(Rend. kiad. 20. cz. 606,635 K, atm. kiad. 16. cz. 889,356 K, rend. bev. 18. cz. 688,724 K, rendk. bev. 4. cz. 2.873,000 K.)

Ide tartoznak az eladásra vagy telepítésre kijelölt birtokok, az egész telepítési szolgálat, s a legnagyobb részben telepítési és

birtokeladási ügyekkel elfoglalt aradi jószágigazgatóság a mellérendelt számvevőséggel, valamint végül a kolozsvári telepítési felügyelőség. A rendkívüli bevételt a telepítésre kijelölt, de meg nem szállott kincstári birtokok időközi jövedelmei, továbbá az állami javak eladásából, maradvány- és irtványföldváltásdíjakból várható összegek képezik. Ide tartozik az 1897:XX. t.-cz. 37. §-a ért. összeállítandó költségvetés elkészítése.

232. §. Perköltségek.

(Rend. kiad. 21. cz. 50,000 K, r. bev. 19. cz. 50,000 K.)

Ezen cím terhére a kincstári birtokok peres ügyeivel járó perköltségeket számolják el, a mely kiadással szemben, bevételkép a kincstári birtokok peres ügyeiből befolyó perköltségek állnak.

233. §. Gazdasági műszaki hivatal.

(Rend. kiad. 22. cz. 56,164 K.)

Ezen cím terhére a hivatal tiszti illetményei, továbbá a napi-díj átalányok, az úti és felmérési költségek vannak felvéve.

234. §. Delíbláti kincstári birtok.

(Rend. kiad. 23. cz. 83,237 K, atm. 17. cz. 30,000 K, ber. 9. cz. 30,000 K, r. bev. 20. cz. 100,010 K.)

A homokkötésnek nagyobb mérvben való folytatása, s a már megkötött területeknek sikeres megóvása és okszerű használata érdekében megkívántató egyöntetű intézkedések biztosítása végett, ezen kincstári birtok ügyei újabban (1899-től) önállóan tárgyaltnak. Mint ilyennek kiadásai és bevételei is, a költségvetésben külön cím alatt vannak felvéve.

235. §. A mező- és közgazdaság különböző ágai.

(Rend. kiad. 24. cz. 935,312 K, atm. 18. cz. 4000 K, r. bev. 21. cz. 2000 K.)

Ezen címen a mezőgazdasági statisztika, gazdasági szaktudósítói intézmény, valamint a gyapjúminősítő intézet személyi és dologi kiadásai, a különböző értékesítő, fogyasztási és raktár-szövetkezetek

létesítésének előmozdítására, a gazdasági egyesületek segélyezésére, mintagazdaságok létesítésére, a len- és kendertermelés előmozdítására, végül az általános földművelési érdekek kielégítésére szolgáló hitelek vannak előirányozva.

236. §. Méhészet.

(Rend. kiad. 25. cz. 90,826 K, ber. 10. cz. 4000 K, rend. bev. 22. cz. 2500 K.)

Ide tartoznak a méhészet fejlesztési és a méhészeti szakiskolák ügyei.

237. §. Kertészet, gyümölcsészet és fatenyésztés.

(Rend. kiad. 26. cz. 580,730 K, atm. 19. cz. 2000 K, ber. 11. cz. 4800 K, r. bev. 23. cz. 112,000 K.)

Ezen címnél a budapesti kertészeti tanintézet, az állami kertmunkás iskolák és faiskolák kiadásaira, a kertészeti és gazdasági egyesületek faiskoláinak, az István-telek kertészeti telepének segélyezésére, konyha-, dísz- és virágkertészet előmozdítására, gyümölcsmagvak és csemeték, oltványokra, gyümölcskivitel, gyümölcserértékesítés és feldolgozás előmozdítására, nemes fűztelepekre, s végül gazdasági csemetekertekre szánt összegek vannak előirányozva. A bevételek termények, fák, csemeték értékesítéséből, s alapítványi és tápdíjakból állanak.

238. §. Kisérletügy.

(Rend. kiad. 27. cz. 520,971 K, atm. 20. cz. 149,000 K, ber. 12. cz. 5000 K, r. bev. 24. cz. 100,000 K.)

Ezen cím alatt azok a személyi és dologi kiadások vannak felvéve, a melyek az országos chemiai intézet és vegykísérleti, továbbá vetőmagvizsgáló-, növényélettani-, növénykórtani-, gépkísérleti-, növénytermelési kísérleti-, állatélettani-, takarmányozási kísérleti-, dohánytermelési kísérleti-, tejgazdasági kísérleti- és szesztermelési kísérleti állomásoknál és a mezőgazdasági muzeumnál felmerülnek, valamint rovarkárok megakadályozására és rovarvadász állomás fentartására szükségesek.

239. §. Gazdasági munkásügyek.

(R. k. 28. cz. 770,000 K.)

Ezen számadási ágnál vannak előirányozva a munkaközvetítés költségei, hosszabb időt egy munkaadónál töltött gazdasági cselédek, munkások jutalomdíjai, munkáskönyvtárak, gazdasági munkáslakások építésének előmozdítása és segélyezése, munkássegélyegyletek és egyesületek segélyezésére szánt összeg, végül az 1900. évi XVI. t.-cz. alapján felállított »Országos gazdasági munkás- és cseléd-segélypénztárnak« a hivatkozott törvénnyel biztosított évi 150,000 K járulék.

240. §. Országos meteorológiai és földmágnességi intézet.

(R. k. XX. fej. 29. cz. 195,800 K, atm. 21. cz. 13,000 K, r. bev. 25. cz 1000 K.)

Ennek a címnek terhére a meteorológiai és földmágnességi intézet költségei vannak felvéve, melyek egyrészt fizetések, másrészt pedig évkönyv és havi jelentések, tudományos szakkönyvek és házi szükségletek költségei, továbbá megfigyelési eszközök beszerzésére, észleletekre stb.-re fordíthatnak.

241. §. Selyemtenyésztés emelése.

(R. k. 30. cz. 5.376,300 K, atm. 22. cz. 40,000 K, beruh. 13. cz. 560,000 K, r. b. 26. cz. 5.346,300 K, rk. bev. 5. cz 120,000 K.)

A selyemtenyésztés emelésére szolgáló kiadások főleg a felügyelőségi központi kiadások, a selyemgyárak személyi és üzleti kiadásai, a selymérpete készítés és bevásárlás, a selyemgubó beváltására, végül az 5. állami selyemfonóda üzemben tartására szükségesek. A selyemtenyésztési felügyelőség ügykörében a pénztári teendők ellátására házi pénztár, az ellenőrzési teendők teljesítésére pedig számtartóság van. (1896. évi 4313. sz. rendelet és az 1894. évi utasítás.)

242. §. Földtani intézet.

(R. k. 31. cz. 183,409 K, atm. 23. cz. 12.000 K.)

Ezen cím terhére az intézet tiszti és szolgaszemélyzetének illetményei, továbbá az úti átalányok és a hivatali költségek vannak felvéve. Az intézetnek van kézi pénztára.

243. §. A hegyvidéki és székely földművelő nép segélyezésére.

(R. k. 32. cz. 558,600 K, atm. 24. cz. 94,000 K, r. b. 27. cz. 96,090 K.)

A hegyvidék és székelyföld közgazdasági felsegélyezésének összes ügyeivel kapcsolatos kiadások és bevételek.

244. §. Alapok, alapítványok és különféle bevételek.

(R. bev. 28. cz. 64,890 K.)

Ezek az országos közgazdasági alap, mely máris meglevő tőkéinek kamataiból, mezőgazdasági birságokból stb. gyűltek össze, továbbá a Csáky-, Gaup-, Schwarz, Csányi- és Klobusitzky-féle alapítványok. A különféle bevételek között nevezetes az a házbér, melyet az igazságügyminiszterium fizet, hogy a földművelési miniszteriumnak épített palotában ezzel együtt elhelyezve van.

XXIV. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI TÁRCZA.

1905-iki költsvt. rend. kiad. XXI. fej. 1—54. cz. 46.578,378 K; nyugd. VI. fej. 11. cz. 1.286,100 K; tárczakölcsönök IX. fej. 5. cz. 4.094,955 K; atm kiad. XI. fej. 1—25. cz. 2.215,610 K; beruh. VIII. fej. 1—17. cz. 5.082,121 K; az 1904. évi XIV. t.-cz. alapján eszközrendő beruházások 2.600,000 K; rend. bev. 6.145,405 K; rkiv. bev. 7.015,121 K.

---

245. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 1.064.894 K, atm. 1. cz. 41,000 K, r. b. 1. cz. 244,146 K.)

A mint idevágólag a III. alatt, s nevezetesen a 42—44. §§-ban elmondottuk, ez a miniszterium az általános szabályoknak megfelelőleg van szervezve és az elnöki osztályon kívül tizenkét ügyosztályra oszlik; ezek 1. a katolikus, 2. a protestáns és görög keleti, 3. muzeum és művészeti, 4. egyetemi és más főiskolai, 5. középiskolai, 6. népoktatási (négy alosztállyal), 7.

gyógypaedagogiai, 8. alapok jogi és pénzügyi, 9. alapok gazdaszaté és erdészeté, 10. nyugdíjalapok, 11. építkezések, 12. közjogi osztályok.

Számtartósága hét osztályra oszlik. 1. Az *első osztály* a vallás- és közoktatásügyi központi igazgatást és az összes tárcz naplókat, továbbá a letéti naplókat tárgyalja. Itt állítják össze a tárczára vonatkozó költségvetést és zárószámadást. 2. A *második* a miniszterium felügyelete alatt álló alapokról vesz számot. Ilyen alap a központi állampénztárnál van, ez idő szerint háromszáz-tizenkettő; évenként valamennyiről külön költségvetést és zárószámadást kell szerkeszteni. A központi állampénztárnál mindegyik alap külön naplóval bir. A többi állampénztárak által teljesített bizományos fizetéseket, a forgalmi napló útján az általános szabályok szerint számolják el és egyenlítik ki. Ezeken kívül még ide tartozik az erdélyi róm. katolikus Status (egyházi autonómikus testület) által, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium felügyelete alatt igazgatott és a kolozsvári m. kir. adóhivatalnál kezelt hét alap. Ezekre a miniszterium által helybenhagyott költségvetés keretén belől, a Status igazgató-tanácsa, a kolozsvári adóhivatalnál vagy más állami pénztárnál utalványoz. Az így eszközölt bizományos fizetéseket is a forgalmi napló útján egyenlítik ki. (Lásd: az 1872-ik évi 18,429. számú miniszteri rendeletet.) 3. A *harmadik* és 4. a két alosztályra osztott *negyedik* osztály, a vallás- és közoktatási költségvetés végrehajtása körül látja el a számtartást (a harmadik az 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 28., 30., 31., 36., 37., 38., 39., 40., 41., 42., 43., 44., 45., 46., 47., 48., 49., 50., 51., 52., 53. és 54. címeket; a negyedik a 16., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 24., 25., 26., 27., 29., 32., 33. és 34. címeket) és ellenőrzi a közokt. kormány alá tartozó iskolai czélokat szolgáló, de nem a központban kezelt alapítványok kezelését is; ugyanez látja el a pénz- és vagyonkezelésnek, az 1903. évi 2404. eln. sz. intézkedéssel elrendelt helyszini vizsgálatát; ez tartja nyilván a személyzet állományát és vezeti az ingatlanok törzskönyvét. 5. Az *ötödik* osztályban tárgyalják a) a *katholikus főpapi* javadalmakra vonatkozó kérdéseket, a javadalmak átvételét és átadását, nemkülönben az ezzel kapcsolatos ügyeket; b) az *alsóbb rendű katolikus* papságnak a vallásalappal kapcsolatos ügyeit is itt tárgyalják. c) Közvetlen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium alatt álló *Tököly-Sebő-féle* nevelési és ösztöndíj-alapítvány is itt vétetik számba; hasonlóan a *szerb* nemzeti

kongresszusi választmány, valamint az újvidéki Matica Szrbszka nevű irodalmi egyesület által kezelt összes alapok. 6. A két alosztályra osztott *hatodik* osztály, a közalapítványi uradalmak mezőgazdasági kezeléséről visz számot. Ezt a közalapítványi *házi* pénztárak szolgálatáról, valamint a közalapítványi uradalmak jövedelmeinek elszámolásáról kiadott számviteli utasítás kimerítően szabályozza. 7. A két alosztályra osztott *hetedik* osztály, az országos tanítói nyugdíj- és gyámalapra vonatkozó összes naplót tárgyalja és a néptanítók nyugdíjazásáról szóló 1875 : XXXII., illetve 1891 : LXIII. t.-cz. végrehajtása körül, jelesen a nyugdíjintézeti tagok felvétele, valamint a nyugdíjak megszabása tekintetében felmerülő adminisztratív teendőket végzi. Ide tartoznak még az 1894 : XXVII. t.-cz. alapján szervezett országos tanári nyugdíjintézetekre vonatkozó ügyek is.

A minisztérium összes házi és irodai szükségleteire szolgáló összegeket és az oda küldendő letéteket megfelelően újjászervezendő és utasításokkal ellátandó segédhivatali kézipénztár, a számtartóság átalányait pedig ennek egyik aligazgatója kezeli és számolja el.

246. §. Országos közoktatási tanács.

(R. k. 2. cz. 34,600 K. Cél, díj, fizetés, szervezet.)

A magyar országos *közoktatási tanácsot*, a középiskolai oktatás tudományos igényeinek képviselője céljából állították fel. Az elnöknek és 12 előadó tanácsosnak tiszteletdíján kívül a tanügyi körökből berendelt titkárnak van rendes fizetése. Szervezetét az 1895. évi 2828. sz. a. kiadott szabályzat állapítja meg.

247. §. Budapesti kir. egyetem.

(R. k. 3. cz. 3.095,521 K, atm. 2. cz. 65,000 K, beruh. 1. cz. 300,000 K, r. b. 2. cz. 1.491,484 K.)

A *budapesti tud. egyetemet* az 1847/48. évi XLX. t.-cz. rendelte a közoktatási miniszter hatósága alá. Általános szervezési szabályzata ma sincs, hanem ügyrendtartását a volt m. kir. helytartótanács 1862. évi 29,329. sz. rendelete állapította meg. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak az intézet szervezetét érintő nevezetesebb határozatai: 1872-ik évi 5072. sz. a. a tanárok fizetését, 1873-ik évi 8323. sz. a. azok pótlékait, 1872-ik évi 12,130.

szám alatt a tanárok rangját, 1875-ik évi 9581. és 25,856 szám alatt könyvtári hivatal rendezését, 1881-ik évi 20,141. sz. a. a kórodai ápolásért fizetendő díjakat illeti. Továbbá az említett helytartóság az 1860-ik évi 7667. sz. a. a quaesturai (házi pénztár) hivatalt rendezte, s az 1862-ik évi 16,566. sz. a. a beiktatási díjak hovaforrítása iránt adott ki rendeletet. A quaestura szervezeti szabályzatának és szolgálati utasításának megállapítása most van folyamatban. Az egyetemet érintő számos rendelet közül nevezetese, az egyetemen fizetendő tandíjak és az egyetem tanárai illetményeinek rendezéséről szóló, ő Felségének 1890. évi július hó 6-án kelt legf. elhatározásával jóváhagyott Szabályzat kapcsán kiadott 1890. évi 1614. eln. számú, 48,621. számú, 13,136. számú, 1891. évi 16,404., 1230. eln. és 56,768 számú, 1892. évi 464. eln. sz. 49,925. sz. az 1893. évi 2718. sz. és 10,191. számú rendeletek, továbbá az 1895. évi 7571., az egyetemi tanárok illetményeiről szóló, ő Felségének 1899. évi október 6-án kelt legfelsőbb elhatározásával jóváhagyott Szabályzat kapcsán kiadott 1900. évi 32,498. és 42,597. sz. a tanárok korpótlékaira vonatkozó 1899. évi 20,599. számú, az adjunctusok szolgálati viszonyairól szóló 1896. évi 52,897. számú, az egyetemi könyvtár új szervezeti szabályzatát tárgyaló 1902. évi 51,239. számú, valamint az egyetem nyomtatvány átalány és jövedelem felhasználásáról, az ingó vagyon kezeléséről, az intézeti átalányok elszámolásáról, a tanársegédi és gyakornoki szolgálat beszámításáról, a tandíjmentességről, a tandíjszabályzatról és a betegfelvételi hivatalról szóló rendeletek. Van az egyetemnek, a hozzá kötött alapítványok legnagyobb részét is kezelő, házi és több kézi pénztára, valamint egy igazgató alatt álló, s felelős számadókkal szervezett, műszaki és betegfelvételi irodával és raktárakkal, műhelyekkel kiegészített külön gazdasági hivatala is. E hivatalnak 1887-ben kiadott szervezeti szabályzatának módosítása és szolgálati utasításainak megállapítása most van folyamatban.

248. §. Kolozsvári egyetem.

(R. k. 4. cím: 1.098,673 K, atm. 3. cz. 65,000 K, beruh. 2. cz. 500,000 K, rend. bev. 3. cz. 146,204 K.)

A *kolozsvári egyetem* az 1872 : XIX. t.-cz. alapján 1872/73. évben szerveztetett. Szabályzatai a budapesti egyetemével lényegileg azonosok.

249. §. Kolozsvári Karolina országos kórház és egyetemi klinikák.

(R. k. 5. cz. 670,142 K, rend. bev. 4. cz. 469,198 K.)

A kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetemmel kapcsolatos Karolina orsz. kórházat, Ő cs. és apost. kir. Felségének 1895. évi november hó 8-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározása alapján vette át, 1896. évi január hó 1-én a vallás és közokt. m. kir. miniszterium a belügyminiszteriumtól. Ennek a kórháznak általános szervezési szabályzata nincs, hanem az igazgatóság és gondnokság részletes szolgálati utasítása és végül a klinikai bizottság szabályzata tárgyalás alatt van. A vallás és közokt. m. kir. miniszteriumnak a kórház szervezetét érintő intézkedései közül fontosabbak a kórházi élelmezést szabályozó 1900. évi 84,318. és 1901. évi 26,631. sz., valamint a kórház bevételeiről és kiadásairól gondoskodó 1901. évi 32,566. sz. a. kelt rendeletek. A kórház ápolási díjainak behajtása és elszámolása az 1898. évi 133,000. sz. belügyminiszteri rendelet alapján olykép történik, hogy a fizetendő ápolási díjak mérvét öt évről öt évre a vallás és közokt. valamint a belügyi miniszteriumok által kiküldött bizottság a helyszinén állapítja meg. A kórház (egyetemi klinikák) gazdasági ügyeit egy a kórházi igazgató vezetése alatt álló, s felelős számadókkal szervezett külön gondnoki hivatal látja el.

250. §. Budapesti középiskolai tanárképző-intézet, gyakorló főgimnázium és Br. Eötvös József-collegium.

(R. k. 6. cz. 219,048 K, atm. | k. 4. cz. 240 K, beruh. 330,000 K, r. bev. 5. cz. 18,600 K.)

A *budapesti középiskolai tanárképző-intézet* szervező szabályzatát a miniszterium 1870-ik évi 4701., 1872-ik évi 6351., 1873-ik évi 20,811. és 1879-ik évi 6256. sz. rendeletei állapítják meg. Berendezését érinti az 1880-ik évi 17,396. szám alatt a tanárképzés újabb szabályozása iránt kiadott miniszteri rendelet. A gyakorló főgimnázium közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszternek van alárendelve.

A Br. Eötvös József-collegium ideiglenes szervezetét az 1895. évi 49,039. sz. a. kelt rendelettel kiadott szabályzat állapította meg.

251. §. Kolozsvári középiskolai tanárképző-intézet.

(R. k. 7. cz. 43,271 K.)

A *kolozsvári középiskolai tanárképző-intézet* a fent idézett törvényczikk alapján a kolozsvári egyetemmel egyidejűleg a budapestihez hasonlóan, de gyakorló-iskola és collegium nélkül van szervezve.

252. §. Középiskolai tanárképzők segélyezése.

(R. k. 8. cz. 36,000 K.)

Ebből 24,000 K a piaristák budapesti és kolozsvári tanárképző intézetei között számadástétel kötelezettsége nélkül egyenlően oszlik fel. Egyébiránt pedig a kolozsvári egyetemnek hittudományi kara nem lévén, ezt mintegy helyettesíti a kolozsvári ev. ref. theologiai tanintézet, melynek hallgatói egyúttal tanárjelöltek is. Ezeknek konviktusát segélyezi az állam évi 12,000 K-val.

253. §. József-műegyetem.

(R. k. 9. cz. 935,666 K, atm. 5. cz. 208,500 K, beruh. 500,000 K, r. b. 6. cz. 149,100 K.)

A *József-műegyetem* összes ügyeire kiterjedő és Ő Felségének 1898. évi legfelsőbb elhatározásával jóváhagyott új szervezeti szabályzatot az 1898-ik évi 65,883 sz. miniszteri rendelet állapítja meg. A műegyetem beiktatási és tandíjait, alapítványait, fentartási átalányait, valamint a szertárak összes átalányait, a felelős számadókkal szervezett quaestura kezeli és számolja el. Ugyanaz vezeti az ingó vagyonról szóló leltárakat. A gazdasági szükségletek ellátására megfelelő utasítással működő gondnoka van.

254. §. Kassai kir. jogakadémia.

(R. k. 10. cz. 76,928 K, r. b. 7. cz. 2200 K.)

Több királyi jogakadémia van. De csak a kassainak szükségleteit fedezi az állami kincstár. A többiek is az 1874-ik évi 12,917. sz. a. kiadott szervezési szabályzat alapján állanak és költségeiket a magyar tanulmányi alapból fedezik. A jogakadémiák a tandíjakról tanfélévek szerint, az átalányokról pedig polgári évek szerint számolnak.

255. §. Ó-Gyallai csillagda.

(R. k. 11. cz. 26,220 K.)

A csillagászatnak hazánkban tudományos művelése és oktatása végett, az ó-gyallai csillagdát állami csillagdául leendő használatra, a szükséges személyi és dologi kiadások viselésének elvállalása mellett vette át az állam. Szervezeti szabályzatát ismételten tárgyalták, de az ide vonatkozó kérdéseknek a törvényhozás útján tervezett végleges rendezéséig annak kiadását függőben tartották.

256. §. Tankerületi főigazgatóságok.

(R. k. 12. cz. 192,484 K.)

Az ország gimnáziumai és reáliskolái valamint ezekkel kapcsolatos intézmények vannak tizenkét főigazgatóságnak kerületenkint alárendelve. Szervezetükről általánosságban, az 1883. évi XXX. t.-cz. intézkedik. Felügyelő és ellenőrző hivatásukat és teendőiket az 1884. évi 18,025. sz. vm. rendelettel kiadott és az 1892. évi 10.902. sz. vm. rendelettel módosított részletes Utasítás állapítja meg.

257. §. Állami gimnáziumok és reáliskolák.

(R. k. 13. cz. 4.824,913 K, átm. 6. cz. 156,600 K, beruh. 5. cz. 952,000 K, r. b. 8. cz. 1.404,061 K.)

Az állami és a közalapokból fentartott középiskolák (gimnáziumok és reáliskolák) rendjének alapja mindenek előtt a középiskolákról és azok tanárainak képesítéséről szóló 1883. évi XXX. t.-cz. Ez hazánkban az első organikus intézkedés, a mely a középfokú oktatást rendezi.

Mindazokat a szabályokat, a melyek a középiskolák külső és belső rendjére vonatkoznak, vallás- és közokt. miniszterium először az 1869. évi 6020. sz. rendelettel kiadott »Gymnasiumi Rendtartás és Fegyelem« című füzetben foglalta össze. Újabb rendtartást adott ki a v. és k. miniszter az 1876. évi 12,787. sz. rendelettel. A most érvényben levő rendtartás, az 1890. évi 23,583. számú rendelettel adatott ki és csak csekélységekben különbözik az 1876. évi rendtartástól.

Az igazgatók teendőiről, jogairól és kötelességeiről a közép-

iskolai törvény és a rendtartás kapcsán az 1897. évi 37,560. sz. rendelettel kiadott külön Igazgatói Utasítás is intézkedik. Ügyeikre vonatkozó külön határozatként említendő: a középiskolák alapítására, fenntartására, segélyezésére és államosítására, az oktatás rendjére, a tanulók kirándulásaira, testgyakorlására, játékaira a tanszerekre, átalányokra, a tanulók felvételére, vizsgáira, az iroda vezetésére, az épületek gondozására, az ipari beszerzésekre az érettségi vizsgálatokra, a középiskolai tanárok képzésére, rendes és rendkívüli díjazására, szolgálati viszonyaira, korpótlékaira vonatkozó rendeletek és szabályzatok. A középiskolák pénzkezelését, elszámolását, vagyonkezelését és leltári nyilvántartását az 1897. évi 19,541. számú, a felvételi- és tandíjak kezelését és elszámolását pedig az 1895. évi 40,201. sz. a. kelt miniszteri rendeletekkel kiadott utasítások szabályozzák. Ezen utasításoknak, a megváltozott viszonyoknak és a számviteli törvénynek megfelelő módosítása most van folyamatban.

258. §. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése.

(R. k. 14. cz. 1.976,756 K, atm. 7. cz. 399,250 K, r. b. 9. cz. 11,000 K.)

E tekintetben utalunk az 1883-iki XXX., 1890-iki XXX. és 1894-iki XXVII. törvényczikkekre. A felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezésére kiutalványozott összegek elszámolását egységesen szabályozó utasítás most van tárgyalás alatt.

259. §. Középiskolai internátusok, alumneumok és konviktusok segélyezése.

(R. k. 15. cz. 171,854 K, atm. k. 8. cz. 52,000 K, r. b. 10. cz. 98,716 K.)

Ebből tartják fenn a budapesti VII. ker. áll. főgimnáziummal kapcsolatos horvát internátust, a székely-udvarhelyi és dévai főreáliskolával, valamint az erzsébetvárosi és munkácsi főgimnáziummal kapcsolatos internátusokat és segélyezik a szegedi konviktust, a rózsahegy-i internátust, valamint más hasonló rendeltetésű intézményeket. Az állami internátusok szervezete szabályozva van; ugyanezek gazdálkodását, pénz- és vagyonkezelését és számvitelét részletes utasításokkal szintén szabályozni fogják.

260. §. Állami felsőbb leányiskolák.

(R. k. 16. cz. 1.164,337 K, atm. k. 9. cz. 28,000 K, beruh. 6. cz. 115,000 K,
r. b. 11. cz. 412,000 K.)

Ilyen iskola az országban 15 van, s minthogy rendszeren a növendékek egy része az iskolával kapcsolatos internátusban lakik és étkezik: ezeknek az iskoláknak vezetése, jelentékeny gazdálkodást s így számtartást is végez. A felsőbb leányiskolák szervezetét és tanulóit illető rendtartási szabályokat megállapítja az 1887. évi 28,999. sz. a. kelt miniszteri rendelet, s felvételi és tandíjak kezelését és elszámolását az 1897. évi 4561. sz. a. kelt miniszteri rendelettel kiadott szabályzat. Ennek a megváltozott viszonyokhoz mért módosítása most van folyamatban. Az internátusok pénz- és vagyonkezelésének és számvitelének szabályozására vonatkozó utasítás kiadása is folyamatban van.

261. §. Vizsgálati bizottmányok.

(R. k. 17. cz. 61,600 K, r. b. 12. cz. 24,500 K.)

A középtanodai *tanárvizsgáló* bizottságok ügykörét és illetményeit az 1865. évi január 19-én kelt 106. sz. udvari, 1865. évi 8713. sz. helytartósági, továbbá 1869-ik évi 5007, és 1882-ik évi 4567. sz. szakminiszteri rendeletek szabályozzák. A tanítóképezdei igazgató-tanácsok tagjainak illetményei az 1877-ik évi 2309. és 10,998. számú szakminiszteri rendeleteknek 26., illetőleg 25. §-ain alapulnak.

262. §. Népnevelési tanfelügyelőségek.

(R. k. 18. cz. 776,472 K, atm. 10. cz. 3000 K, rendes b. 13. cz. 400 K.)

Az ezen a czímen engedélyezett összegek az 1868:XXXVIII. t.-cz. 124-ik és az 1876:XXVIII. t.-cz. 1—5. §-ain alapulnak.

263. §. Állami elemi népiskolák.

(R. k. 19. cz. 8.246,508 K, beruh. 7. cz. 300,000 K, r. b. 14. cz. 819,355 K.)

Lásd a 266. §-t.

264. §. Községi-, felekezeti- és magánnépiskolák segélyezésére.

(R. k. 20. cz. 4.767,500 K.)

Lásd a 266. §-t.

265. §. Felső nép- és polgári iskolák.

(R. k. 21. cz. 3.197,827 K, átm. 11. cz. 8000 K, beruh. 8. cz. 500,000 K, r. b. 15. cz. 129,058 K.)

Lásd a 266. §-t.

266. §. Népnevelési intézetek közös szükséglete.

(R. k. 22. cz. 1.033,100 K, beruh. 8. cz. 50,000 K.)

A három előbbi és a jelen cím alatt, a *népnevelésre* szükséges összegeknek a tárczaköltségvetésbe való felvétele, az 1868:XXXVIII. t.-cz. 21., 43. és 80. §-ain, s részben az 1876:XXVIII. és 1893:XX. törvényczikken alapul. Az államilag segélyezett községi, valamint az állami iskolák szükségleteit az 1899. évi 40,505. és az 1901. évi 32055. valamint a legújabban az 1905. évi 70,000. sz. a kelt rendeletekkel kiadott »Utasítások« szerint szerkesztett és okmányolt iskolai költségvetésekben állapítják meg, s azokat számadás kötelezettsége mellett utalványozzák. Az iskolai számadásokat az 1874-ik évi 21,556. sz. a kelt rendelettel kiadott minta és utasítás szerint kell készíteni, s a közigazgatási bizottság, a hatóság számtartó közegeinek igénybevételével, az 1880-ik évi 5820. szám alatt kelt rendelettel kiadott utasítás szerint vizsgálhatja meg. Ennek megtörténte után azokat a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszterhez terjesztik fel. (Lásd: az 1876-ik évi XXVIII. törvényczikk 6. §-ának 7. pontját.)

A népnevelési szükségletekre vonatkoznak még a következő fontosabb miniszteri rendeletek, ú. m. az államsegély mellett felállítandó iskolák építésénél követendő eljárást szabályozó 1874-ik évi 4822., a községi iskolák fentartására utalványozott államsegély kezelése tárgyában 1875-ik évi 95., az állami elemi felső nép- és polgári iskoláknál a tan- és felvételi díjak kezelését és beszámolását tárgyzó 1875-ik évi 6895. szám alatt kelt rendelet. A községi és állami felső nép- és polgári iskolai tanítók fizetésére vonatkozólag, az 1868:XXXVIII. törvényczikk 142. §-ának intézkedése folytán az 1880-ik évi 781. sz. alatt kelt miniszteri körrendelet. Végül az ötödéves pótlékok megállapítására vonatkozó 1900-ik évi 4869. eln. szám alatt kibocsátott szabályrendelet.

267. §. Polgári tanító és tanítónőképzők.

(R. k. 23. cz. 531,870 K, r. b. 16. cz. 138,300 K.)

Lásd a 269. §-t.

268. §. Elemi tanítóképzők és tanítónőképzők.

(R. k. 24. cz. 2.004,100 K, atm. k. 12. cz. 22,000 K, beruh. 10. cz. 667,621 K, r. b. 17. cz. 233,660 K, rk. b. 1. cz. 75,000 K.)

Lásd a 269. §-t.

269. §. Elemi tanítónőképzők.

(R. k. 31. cz. 548,524 K, atm. k. 13. cz. 8300 K, r. b. 17. cz. 124,900 K.)

A két előbbi és a jelen cím alatt, a képzőintézetekre szükséges összegeknek a tárczaköltségvetésbe való felvétele, az 1868:XXXIII. t.-cz. 81—115. §-ain alapszik. A képzőintézetek rendes dologi szükségleteinek fedezésére a szükséges összegeket, az 1872. évi 9883. szám alatt kelt szabályrendelet szerint készítendő intézeti költségvetés alapján évenként utalványozzák és az 1903. évi, 436. eln. sz. a. kelt rendelettel kiadott minta és utasítás szerint, havi naplók bemutatásával számolják el. A képzőintézeti alap- és pótleltárak készítésére nézve az 1893. évi 27,786. sz. alatt kelt rendelet szolgál szabályul, melynek módosítása a számviteli törvényre való tekintettel most van folyamatban. A képzőintézetek szervezetét, a növendékek felvételét, a tanulmányi és fegyelmi ügyeket, a köztartást, valamint a képzőintézetekkel kapcsolatos gyakorlóiskolák ügyeit és az igazgató-tanács hatáskörét az 1900. évi 45,781. számú rendtartás szabályozza.

270. §. Felekezeti képezdei tanárok illetményeinek kiegészítésére.

(R. k. 25. cz. 40,000 K.)

Ez a cím önmagát magyarázza.

271. Kisdedóvónők képzése.

(R. k. 26. cz. 83,433 K, atm. k. 13. cz. 8000 K, r. b. 18. cz. 6100 K.)

Ezek az összegek a hódmezővásárhelyi állami kisdedóvónő-képzőintézet fentartására és a Fröbel-nőegyesület budapesti, valamint az eperjesi áll. el. tanítónőképzőknél levő mintaóvodák segélyezésére

szolgálnak. A kisdedóvónőképző intézetek ügyeit, az 1892. évi 29,973. sz. a. kelt rendelettel kiadott szervezeti szabályzat szabályozza. A költségvetés és számadásokra vonatkozólag ugyanaz áll, mint a tanító- és tanítónőképzőknél. (Lásd 1895. XV. t.-cz.)

272. §. Kisdedóvóintézetek és menedékházak.

(R. k. 27. cz. 939,539 K, beruh. 11. cz. 50,000 K, r. b. 19. cz. 14,700 K.)

Kisdedóvodák és menedékházak fentartására, felállítására, segélyezésére és építési költségére. A bevétel abból származik, hogy némely kisdedóvó fentartásához az államon kívül mások is járulnak. (1891: XV. t.-cz.)

273. §. Testi nevelés.

(R. k. 28. cz. 44,600 K.)

Tornatanítók képzésére, tornaversenyek rendezésére, s a kitűzött czélt szolgáló egyéb intézmények segélyezésére fordítják.

274. §. Gazdasági ismétlő iskolák.

(R. k. 29. cz. 215,983. K.)

A községek szoktak ilyen iskolákat fentartani. Az állam segélyezi is abban őket, sőt néhol gazdasági szaktanítót is tart. Bővebbet l. az 1902. évi 66,569. sz. a. kelt rendelettel kiadott gazd. ismétlő iskolai szervezet és tantervben.

275. §. Balatonfüredi Erzsébet-szeretetház.

(R. k. 30. cz. 34,936 K, beruh. 12. cz. 20,000 K, r. b. 20. cz. 6875 K.)

Ezek az összegek fizetésekre, tiszteletdíjakra és a növendékek ellátására szolgálnak. A bevételek a növendékek tartásdíjából, tőkék kamataiból, s az intézet mezőgazdaságának jövedelméből származnak. Ez az intézet bevételeiről és kiadásairól havonként számol. A pénzkezelést és elszámolást szabályozó részletes utasítás tárgyalás alatt áll

276. §. Szakiskolák.

1. Az üvegtechnikai intézet (r. k. 31. cz. 7200 K) a műegyetemmel volt kapcsolatban. Most azonban különleges céljaira való tekintettel attól elválasztották. Igazgatója középiskolai tanári állással bír. 2. Iparos tanulók iskoláinál (r. k. 32. cz. 288,400 K, r. b. 21. cz. 5000 K) egy főigazgatónak illetményei, továbbá az országban működő különféle iparos tanoncziskolák, szakrajz-tanfolyamok stb. segélyezése van. 3. Az állam 18 felső kereskedelmi iskolát (r. k. 33. cz. 524,818 K, beruh. 13. cz. 200,000 K, r. b. 22. cz. 22,000 K) egy főigazgató alatt egészen maga tart fenn. Szervezetükre alapvető az 1872. évi 32,385. sz. rendelet és az 1895-ik szervezeti szabályzat. 4. A keleti kereskedelmi akadémia (r. k. 34. cz. 62,500 K, atm. k. 14. cím 2000 K, r. b. 23. cz. 3000 K) külső kereskedelmünk fejlődési irányára van tekintettel és a budapesti V. kerületi felső kereskedelmi iskolával áll kapcsolatban. 5. A kereskedelmi iskolák segélyezésére (r. k. 35. cz. 181,200 kor.) szánt összegből a budapesti, az aradi, debreczeni, kolozsvári, székesfehérvári, budapesti V. ker., pozsonyi, győri, zombori, temesvári és nagyváradi felső kereskedelmi, valamint a kereskedő tanoncziskolák és női kereskedelmi tanfolyamok segélyezése kerül ki. 6. Bába-képezde (r. k. 36. cz. 245,247 K, atm. 15. cz. 25,000 K, beruh. 14. cz. 60,000 K, r. b. 24. cz. 37,000 K) az országban ez idő szerint tizenegy van, s a törvényhozás ezek felállítása iránt a költségvetésben szokott intézkedni. Ezek az intézetek többnyire havonként számolnak. Gazdálkodásukat, pénz- és vagyonkezelésüket és számvitelüket részletesen szabályozó Utasítások tárgyalás alatt vannak.

277. §. Gyógypaedagogiai intézetek.

(Rend. kiad. 37. cz. 606,168 K, beruh. 15. cz. 47,500 K, r. b. 25. cz. 100,753 K.)

A gyógypaedagogiai intézetek államiak és államilag segélyezettek. Ez utóbbiaknak az állam rendszerint csak tanerőt ad. Szervezetük egységes szervezeti szabályokban van megállapítva. A szellemiek tekintetében: orsz. szaktanács áll ezen intézetek élén, melynek előadóját az igazgatók sorából 3 évről 3 évre nevezi ki a vallás- és közokt. miniszter.

1. A *Siketnémák váczai nevelő- és tanintézete* 1802. óta áll fenn; 1903-ig a tanítóképzés is ott történt. Most csak az iskolanénék szakképzése van hozzá kapcsolva. Az intézet anyagi és számadási ügyeinek vezetésére vonatkozó 1879-ik évi 11,270. számú miniszteri rendelettel kiadott utasítás elavult; az új utasítás tárgyalása folyamatban van. Havonként számol. 2. A *siketnémák budapesti állami iskolájának* fentartásához a székesfőváros is hozzájárul. A gyógypaedagogiai tanítók képzése most itt történik. Ez az intézet is havonként számol. 3. *Vakok budapesti országos intézetét* az 1873:XXXI. t.-cz. alapján vette, a közoktatási kormány kezelése alá. A dologi szükségletekre utalványozott előlegekről az intézet igazgatója és gondnoka havonként ad számot. A gazdasági ügyeket egy az igazgató mellé rendelt gondnok látja el. A felügyeletre a vall. és közokt. miniszterium részéről egy gazdasági ellenőr van kirendelve. A vakok orsz. intézetével kapcsolatos országos gyámo-lító egyesület külön épületben, külön szervezettel működik és tevékenységéről a kapott államsegély szempontjából évenként a miniszteriumnak is beszámol. 4. A siketnémák intézetéből kilépő növendékek segélyezésére szolgál az ú. n. *ápoldai* alap, a melynek tiszta jövedelmét itt mint bevételt és kiadást mutatják ki. 5. A gyengeelméjűek budapesti országos nevelő és tanintézetét 1896-ban vette meg az állam. A személyi járandóságok a különféle tanítók és az ápoló és cselédszemélyzet illetményéből állanak. A dologi kiadások a növendékek élelmezésére, öltözetére, oktató eszközökre stb. fordíttatnak. A bevételek a taneszköz és tartásdíjakból származnak. Ez az intézet is külön részletes utasítás alapján havonként számol. A gazdasági ügyeket az igazgató intézi. A felügyeletet itt is a miniszteriumból kirendelt gazdasági ellenőr gyakorolja. 6. A budapesti állami kisegítő iskola tanévenként számol. 7. A borosjenői áll. gyógypaedagogiai intézet, a budapesti intézetből kitelepített növendékek elhelyezésére szolgál és gazdálkodásáról, valamint bevételeiről és kiadásairól havonként számol. Államilag segélyezett *gyógypaedagogiai* intézet van még 13.

278. §. Művészet.

1. Képzőművészeti és iparművészi (r. k. 38. cz. 186,520 K, atm. k. 16. cz. 20,000 K, r. b. 26. cz. 2520 K) megrendelésekre, állami épületek művészi díszítésére, különféle ösztöndíjakra, a

művészeti társulatokra és képzőművészeti tanácsra stb. fordítják. A bevétel a művészeti ösztöndíjalapból csak átfutó. 2. Festészeti és szobrászati mesteriskolák (r. k. 39. cz. 82,036 K, r. b. 27. cz. 500 K) létesítését az 1882-ik évi költségvetési törvényben engedélyezték. Van egy-egy igazgatótanár vezetése alatt két festészeti és egy szobrászati iskola. A gazdálkodásról a miniszteriumból kirendelt számtartó gondoskodik; az elszámolás havonként történik. 3. Országos mintarajziskola és rajztanárképző (r. k. 40. cz. 171,220 K, r. b. 28. cz. 6000. K) szervezete az 1898. évi 20,929. számú alapszabályban van körvonalozva. Az igazgatót a gazdálkodásban és a havonként teljesítendő elszámolásban a miniszteriumból kirendelt számvevő támogatja. 4. Női festőiskolánál (r. k. 41. cz. 19,875 K, r. b. 29. cz. 1500 K) is a szokásos személyi és dologi kiadások fordulnak elő. A gazdálkodásról a miniszteriumból kirendelt számtartó gondoskodik; az elszámolás havonként történik. 5. Iparművészeti iskola (r. k. 42. cz. 188,113 K, atm. k. 17. cz. 7000 K, r. b. 30. cz. 5000 K) a műipar előmozdítására irányul. Az igazgatót a gazdálkodásban és a havonként teljesítendő elszámolásban a miniszteriumból kirendelt számvevő támogatja. 6. Zeneművészet fejlesztése (r. k. 43. cz. 24,000 K) a nemzeti zenede, a kolozsvári és vidéki zeneiskolák, valamint zeneszerzők segélyezéséből áll. 7. Országos zeneakadémia (r. k. 44. cz. 192,516 K, atm. k. 18. cz. 1600 K, beruh. 16. cz. 100,000 K, r. b. 31. cz. 30,040 K) alapszabályai az 1882. évi 17,021. sz. a. adattak ki. A pénztári szolgálatot az intézet pénztárnoka, az anyagi szükségleteket gazda (gondnok) látja el. Az elszámolás havonként történik. 8. Országos színművészeti akadémia (r. k. 45. cz. 62,040 K, atm. k. 19. cz. 18,000 K, r. b. 32. cz. 35,000 K) alapszabályai a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1898. évi 72,155. szám alatt kiadott szabályzatban vannak. A gazdálkodásról a miniszteriumból kirendelt számtartó gondoskodik; az elszámolás havonként történik.

279. §. Muzeumok és műemlékek.

1. Muzeumok és könyvtárak országos felügyelete és tanácsa (r. k. 45. cz. 272,240 K, r. b. 33. cz. 5640 K) javadalmából muzeumokat és könyvtárakat gyarapít, szervez, segélyez, irodát tart stb. Ugyanitt gondoskodnak (atm. k. 20. cz. 89,000 K) az orsz. felügyelet alatt levő közgyűjtemények segélyezéséről is.

A muzeumok, könyvtárak és egyesületek a kapott segélyről a főfelügyelőségnek és ez a vallás- és közokt. miniszternek tartozik évi jelentéssel és számadással. 2. Magyar nemzeti muzeum (r. k. 47. cz. 536,632 K, atm. k. 21. cz. 54,500 K, r. b. 34. cz. 30,391 K) szervezetének szabályzatát a vall.- és közokt. miniszter az 1898. évi 10,498. sz. a. adta ki. Mint az intézet szervezetét érintő határozatok említendők az 1877. évi 7539. miniszteri sz. a tisztviselők illetményeire és 1879. évi 405. eln. sz. a muzeumi igazgató hatáskörére vonatkozó határozatok. 3. Országos képtár és magyar történelmi képcsarnok (r. k. 48. cz. 115,973 K, atm. 22. cz. 382,320 K, beruh. 17. cz. 350.000 K, r. b. 35. cz. 2000 K) szervezetét 1870. évi deczember 16-án kelt legfelsőbb elhatározás (28,850. sz. a.) körvonalozta s az 1871. évi XI. t.-cz. végleg rendezte. 4. Iparművészeti muzeum (r. k. 49. cz. 125,173. K, atm. k. 23. cz. 5000 K.) A 2., 3., 4. alattiak pénztári szolgálatát a titkár-pénztárnok látja el és ugyan ő gondoskodik — az igazgató utalványozására és felelősségére — az anyagi szükségletek beszerzéséről is. Az elszámolás havonként történik. Minderről külön szabályzat szól. 5. Műemlékek országos bizottságáról (r. k. 50. cz. 35,740 K), valamint 6. műemlékek fentartásáról (r. k. 51. cz. 80,208 K, atm. 24. cz. 90,000 K, r. b. 36. cz. 10,763 K) az 1881. évi XXXIX. t.-cz. intézkedik. A műemlékek orsz. bizottságának szervezetét külön szabályzat állapítja meg. Az elszámolás végleges szabályozása folyamatban van.

280. §. Közművelődési célok támogatása.

(R. k. 52. cz. 158,704 K.)

Ezt a javadalmat: a debreczeni ev. ref. collegiumnak Apaffy-féle kárpótlása, a magyar tudományos akadémiának, a magyar földrajzi, földtani, természettudományi és néprajzi társulat, a nápolyi Stazione Zoologica-nak, a tudományos vagy művészi pályán működőknek vagy családjaiknak, a magyarországi hirlapírók nyugdíjintézetének segélyezése, továbbá a nemzetközi földmérés berlini irodájának költségeihez való hozzájárulás, a földrengést kutató nemzetközi szövetkezetnek, végül a közép- és keletázsiai társaságnak segélyezése veszi igénybe.

281. §. Ösztöndíjak.

(R. k. 53. cz. 153,736 K, r. b. 37. cz. 14,640 K.)

Ezek a kiadások a nagyszebeni Teréz-árvaház járulékára (1876:XL. t.-cz.) az eszéki iskolaalapra, határőrvidéki ösztöndíjakra, nagyszombati konviktusra, a bécsi konzulsági akadémiái növendékekre, tanárjelöltekre, egyetemi magántanárookra stb. fordíttatnak. A bevételek a határőrvidéki alapból származnak.

282. §. Egyházak segélyezése.

(R. k. 54. cz. 4.649,344 K, atm 24. cz. 464,600 K.)

Minden vallásfelekezet részesül ebből a segélyből. Nevezetes ebben a tekintetben a lelkészi illetmények kiegészítéséről rendelkező 1898:XIV. t.-cz. Az egyházak a kapott állami segélyről évenként számolnak a vall.- és közokt. minisztériumnak. Az elszámolás szabályozása folyamatban van.

XXV. IGAZSÁGÜGYI TÁRCZA.

1905. évi költsv. rend. kiad. XXII. fej. 1—13. cím 40.347,285 K; VI. fej. nyugdíj 12. cím 4.985,000 K; IX. fej. tárczaköl. 6. cím 889,695 K; atm. XIV. fej. 1—3 cím 171,000 K; beruh. IX. fej. 1—2. cím 802,300 K; XI. fej. 8. cím: Az 1904. évi XIV. t.-cz. alapján eszközrendő beruházások 2 230,000 K; rend. bev. IX. fej. 1—10. cím 1.822,450 K; III. fej. 2. cím 187,466 K; rk. bev. IX. fej. kir. törvényszékek és járásbiróságok 37,300 K; XI. fej. 8. cím Az 1904. évi XIV. t.-cz. alapján eszközrendő beruh. költségeinek fedezése céljából kibocsátandó kötvények értékesítéséből 2.230,000 K.

283 §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 701.986. K, atm. 1. cz. 65.000 K, r. b. 1. cz. 10,300 K.)

Az után a mit ide vágólag a 42—44. §§-ban már elmondottunk megemlítjük, hogy közvetlen az igazságügyminisztérium alá tartozik még, a törvényszéki orvosok véleményeinek felülbírlata céljából, az 1890:XI. t.-cz. alapján felállított igazságügyi orvosi

tanács. Ennek ügyrendjét a 35,320/1891. számú miniszteri rendelet szabályozza. A törvényszéki *orvosi vizsgáló* bizottság ideiglenes szervezetét, ügyrendjét és eljárási szabályait a 42,417/1894. számú miniszteri rendelet állapította meg. A *számtartóság* pedig egy központi és a kir. ítélő táblák számának megfelelően 11 vagyis összesen 12 osztályban végzi ügyeit. Az igazságügyi bevételek és kiadások kezelésére, az általános pénztárak vannak hivatva, melyek az általános pénztári szabályok szerint járnak el. Ezen kívül azonban az ezen tárczához tartozó *minden hatóság és intézet* vagy házi vagy kézi *pénztárral rendelkezik*, melyek részint a közpénztárakból utalványozott átalányok, részint az egyes hivatalokhoz befolyó hivatalos pénzek kezelésére szolgálnak. Az ezen pénztárakat kezelő hatóságok tehát mint vagyonkezelők és számadók jelentkeznek; minek következtében mindannyian számadásokat vezetnek és pedig nemcsak a közpénztárakból kapott különféle átalányokról és a hozzájuk befolyt hivatalos pénzekről, hanem az irodai és anyagszerekről, a fűtési és világítási anyagokról is; továbbá leltárt vezetnek a butorok és szerelvényekről. Részint közvetlen, részint közvetve az igazságügyminiszterium gondozása alatt, nagy számmal vannak alapok is.

284. §. Királyi Curia.

(R. k. 2. cz. 1.230,821 K, r. b. 20 K.)

A kir. Curia az ország legfőbb bírósága; személyzetére nézve az 1891 : XVII. és 1895 : XLIV. t.-cz. intézkedik, melynek értelmében a Budapesten elhelyezett kir. törvényszékek elnökei a curiai bírák létszámába soroztatván, a bírák létszáma az 1884 : XXXVIII. t.-cz. 1. §-ában megállapított 62-ről 66-ra emeltetett. A curiai bírák nyugdíjazására, az életkor tekintetében, az 1885 : XI. t.-cz. 21. és 64. §-októl eltérőleg, az 1892 : XXX. t.-cz. kivételt tesz, a mennyiben ennek értelmében a curiai bírák nem 65, hanem csak 70 éves korukban nyugdíjazhatók. A dologi kiadásokra költségvetésileg ezen czímen engedélyezett összegek, az elnök rendelkezésére bocsáttatván, ez azt saját belátása szerint használja fel; jutalmakat és segélyeket engedélyez, s az év végén nyújt be rovatos számadást; a pénzt magát a segédhivatali főigazgató kezeli, s ez vezeti az említett számadást.

285. §. Konstantinápolyi konzuli főtörvényszék.

(R. k. 3. cz. 52,071 K.)

A török birodalomban tartózkodó magyar és osztrák honpolgárok felett biráskodó, ennek a törvényszéknek költségeit fele részben viseljük.

286. §. Koronaügyészség.

(R. k. 4. cz. 85,566 K, rend. bev 3. cz. 40 K.)

Az 1897 : XXXIV. t.-cz. alapján állíttatott fel. Ez a legfelsőbb ügyészség szintén kezel irodai és bűnügyi költségeket és utalványozási joggal bir.

287. §. Királyi ítélő táblák.

(R. k. 5. cz. 2.899,781 K, r. b. 4. cz. 740 K.)

Az 1890 : XXV. t.-czikk szerint 1891. május 5-ike óta 11 kir. tábla van. Az erről szóló törvénynek nevezetes újítása a kir. ítélő táblák mellé rendelt számvevőségek szervezése, mely szervezés mindezideig elhalasztatott ugyan, de az előmunkálatok már megtétettek, s remélhető, hogy úgy az ezen t.-cz., mint az 1897 : XX. t.-cz. ide vonatkozó intézkedéseinek mielőbb elég fog tétetni. Az igazságügyi igazgatási teendőknek szétosztása, illetőleg a kir. ítélő táblák elnökeire való átruházása és különösen némely számadási kérdés tekintetében, az 1891. évi 12,673., 47,000., 48,000. és 1895. évi 54,001. I. M. szám alatt kiadott, nemkülönben a birói ügyviteli szabályok intézkednek. A 12.673/891. I. M. számú rendelet nevezetesen gazdasági ügyekben, szélesebb hatáskört biztosít a kir. ítélőtáblai elnököknek, mint a minővel annak idején a 34,301/880. I. M. sz. a. a kir. törvényszéki elnököket felruházta. Sőt a 47,000/891. I. M. számú rendelet a kir. ítélő táblai elnököket mindazon teendőkkel megbízta, a melyek azelőtt a 20,279/872. és 34,301/880. I. M. sz. rendelet értelmében, a miniszteriumnak voltak fentartva. Különösen pedig az 1900. évi 7960. I. M. sz. a. a hivatalszolgák összes illetményeinek utalványozására és megszüntetésére nyertek felhatalmazást.

288. §. Királyi főügyészségek.

(R. k. 5 cz. 436,400 K, r. b. 5. cz. 200 K.)

Az 1890: XXV. t.-cz. szerint a 11 királyi táblának megfelelőleg 11 főügyészségi kerület van. Az igazgatás tekintetében a kir. főügyészek a táblai elnököknél nagyobb hatáskörrel ruháztattak fel; mert 14,961/892. I. M. sz. a. kiadott rendelet értelmében, az állami költségvetésben kir. főügyészségek és kir. ügyészségek czímen felvett összegek erejéig, a miniszteri számtartóság ellenjegyzése mellett, bizonyos meghatározott czélokra utalványozási joggal bírnak. A 36,199/901. I. M. sz. a. a bűnügyi költségek kezelése nyert szabályozást.

289. §. Királyi törvényszékek és járásbiróságok.

(R. k. 7. cz. 24.232,089 K, atm. 2. cz. 104,000 K, beruh. 1. cz. 787,300 K, r. b. 6. cz. 36,757 K, rk. b. 1. cz. 37,300 K.)

A királyi törvényszékek és járásbiróságok az irodai és hivatali költségek fedezésére kapott díjnoki és irodai, továbbá a kir. törvényszékek a telekkönyvi, a szolgaruha és utazási átalányokról vezetnek és adnak évenként számot; az irodai átalányszámadásnak kiegészítő részét képezik az anyagszámdások és leltárak; a járásbirák a bűnügyi költség átalányszámadáson felül a kezeikhez befolyt pénzbüntetésekről évenként (26,776/1896. I. M. sz. r.) adnak számot. A birói ügyviteli szabályokon kívül különösen a következő rendeletek intézkednek, és pedig: az 54,001/895. sz. az irodai átalányról és az erről vezetendő számadásról, a 20,001/892, 58.377/900. számú a leltári tárgyak kezeléséről és törléséről, a 17,658/874. és 3205/894. számú a telekkönyvi átalányról, a 16,143/891. számú a szolgaruha átalányszámadásról, a 26,887/900. számú az utazási átalány számadásról. A biróságok gazdasági igazgatásának, a kir. ítélő tábláknál említett megosztása után, az igazságügyminiszterium hatáskörében csak a főfelügyelet maradna. Ennek gyakorlása, illetőleg a hivatali és irodai szükségletek fedezésére szolgáló irodai, valamint a díjnoki átalánynak mikénti felhasználásának ellenőrzése céljából, a számadók olyan nyilvántartásokat fognak vezetni, a melyből kitűnik, hogy a szabályrendeletileg megállapított minden egyes szükségletre, minden egyes bíróság érdekében az év folyamán,

mily összeg adatott ki. Ezek kivonatai a kir. ítélő táblai elnökök útján, évenként az egyes szükségleteknél netán előfordult több kiadás indokolása mellett, az igazságügyminiszteriumhoz felküldetnek, a hol azokat a számtartóság a helyes gazdálkodás szempontjából szigorú birálat tárgyává teszi. A Törvények gyűjteménye és Rendeletek tára, valamint az Igazságügyi Közlöny az egyes hatóságok részére központilag szereztetnek be; illetőleg küldetnek meg. A pénzszekrények, tizedes mérlegek, időjelző felülbélyegzők és pecsétnyomók, általában a leltári tárgyak beszerzésének, úgyszintén a leltári tárgyak törlésének engedélyezése a kir. ítélőtáblai elnökök hatáskörébe tartozik. Az államépítészeti hivatal vagy más szakközeg által felvett légűrméreti kimutatás alapján, a tüzelőanyag megállapítását a számtartóság közbenjöttével ez idő szerint az igazságügyi miniszterium még magának tartotta fenn.

290. §. Királyi ügyészségek.

(R. k. 8. cz. 6,908,481 K, r. b. 7. cz. 161,400 K.)

Az ítéletileg kimondott büntetések foganatosítása iránt a kir. *ügyészek* intézkednek. Ezért a kir. törvényszéki fogházak alattuk állnak. A büntetéseknek számtartás szempontjából fontos nemét, a szabadságvesztés és a pénzbüntetések képezik. Az ügyészek tehát *számadási* kötelezettséggel terhelvék úgy a bűnügyi átalány, mint a fogházak tekintetében. A *járásbírák* saját fogházaikra nézve ügyészi teendőket is végeznek, minek folytán ők szintén vezetnek számadást. Az ügyészi számadásokra vonatkozólag lásd a 20,289/872. és a 11,216/872. I. M. szám alatti börtönháztartási szabályrendeletet, a fogház- és börtönkezelés tárgyában 696/874. I. M. szám alatt kiadott rendeletet; a bűnügyi átalányszámadásra vonatkozólag a 7626/874., 36,417/880., 4600/899. I. M. E., 36,199/901., a 14,961/1902. és a 7186/1903. I. M. sz. a. rendeletet, nemkülönben a 2106/880. I. M. E. szám alatt kiadott rendeletet a különféle büntetések végrehajtása tárgyában. Végre az 5608/890. I. M. sz. alatt az ügyészségi adminisztráció egyszerűsítése tárgyában kiadott rendeletet. Érdekeseek a bűnügyi költségekre nézve az 1891. évi 21,815. igazságügyi, 59,495. pénzügyi és a 49,393. belügyi számok alatt kelt miniszteri rendeletek.

291. §. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, gyűjtő-fogház, közvetítő intézet és állami fogház.

(R. k. 10. cz. 2.523,085. K, atm. 3. cz. 20,000 K, beruh. 15 K,
r. b. 8. cz. 457,475 K.)

Ezek az országos letartóztató intézetek mindegyike külön igazgató- és tisztikarral bir. Minden ilyen intézetben az igazgató mellé egy ellenőr van rendelve. Ezek egyetemlegesen felelősek a házi pénztárért. Továbbá vannak gondnokok és tisztírnokok, kik az anyagkezelésért, az iparüzleti és élelmiszerekért felelősek. Az élelmezési és havi átalányról, valamint az iparüzleti pénzkezelésről havonként napló, az iparüzleti anyag- és készárúkról, a fegyőri és fegyenczruházatról, a keresmény- és tulajdonpénzekről és a segélyalapokról, az iskolai és irodai átalányról félévi rovatszámadások terjesztetnek fel. Leltárt vezetnek az irodai, fegyházi és iparüzleti szerelvényekről és házi szerekéről stb. Az ide vonatkozó rendeletek a 2106/880. I. M. E. szám alatt, a fegyintézeti házszabályok, valamint az ügyészségeknél említett háztartási és börtönkezelési rendeletek.

292. §. Büntetéspénzek országos alapja.

(R. k. 10. cz. 1.155,118 K, r. b. 9. cz. ugyanannyi.)

Ez az alap, az 1878 : V. t.-cz. értelmében létesített országos rabsegély- és javítóintézeti alap és az 1887 : VIII. t.-cz. alapján létrejött közigazgatási fogházak és tolonczházak alapja című két rendbeli alapnak, az 1882 : XXVII. t.-cz. alapján történt egyesítése folytán keletkezett. Célja az utóbb említett törvényczikk 4. §-a értelmében, javító-intézetek létesítése és fentartása, letartóztatási intézetek és fogházak építése és rabok segélyezése. Ezidőszerint öt és pedig 4 fiú és egy leány javító-intézet van. Számtartás tekintetében az országos letartóztató intézetekhez hasonló felfogás alá esnek.

A közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló 1901 : XX. t.-cz. 23. §-a értelmében, a közig. hatóságok által hozott kihágási ítéletek alapján befolyó összes büntetéspénzeknek felerésze, a községet illeti, második felerésze pedig a pénzügyminiszter kezelése alá tartozik. Ez utóbbi összegek az állami költségvetésben

a rendes bevételek között irányoztatnak elő, s az 1899—1901. évi átlagnak megfelelő arány szerint az igazságügyi, földművelésügyi és kereskedelemügyi tárcza javára fordítandók. Ezen büntetéspénzek kezelését, nyilvántartását stb. a 127,000/791. B. ü. min. körrendelet szabályozza. (Lásd 152. §. 469—470. oldal C) a))

293. §. Telekkönyvezés.

(R. k. 11. cz. 17,047 K.)

A központi telekhivatal a vasutak és csatornák összpontosított telekkönyveire nézve, a budapesti kir. törvényszék mellett, a kir. igazságügyminiszterium felügyelete alatt áll. Költségeit a személyi járandóságokon és a csekély hivatali és irodai költségeken kívül, melyek a tárczából fedeztetnek, az illető szakminiszterium, esetleg az érdekelt felek viselik. A hivatali és irodai költségekről a hivatal rovatos évi számadást vezet.

294. §. Az 1899 : XLVIII. t.-cz. alapján alkalmazott bírák személyi járandóságai és törvények szerkesztése.

(Rend. kiad. XXII. fej. 11. cz. 83,340 K.)

Az idézett törvényczikk értelmében az igazságügyminiszter felhatalmaztatott, hogy bírósági és ügyészségi tagokat, saját beleegyezésükkel 1904. év végeig ideiglenesen alkalmazhasson az igazságügyminiszteriumban. Ezen felhatalmazás hatálya megszűnven, annak meghosszabbítása iránt a törvényhozáshoz újabb törvényjavaslat nyújtatott be, a mely törvényjavaslat azonban a politikai viszonyoknál fogva tárgyalható nem volt.

295. §. Országos bírósági vegyészeti intézet.

(Rend. kiad. 14. cz. 21,500 K, bev. 10. cz. 400 K.)

Az országos vegyészeti műterem rendeltetése, hogy közegei a bűnügyi vegyészeti vizsgálatot teljesítsék. A dologi kiadásokról rovatos évi számadást vezet.

XXVI. HONVÉDELMI TÁRCZA.*)

1907. r. k. XXIII. fej. 1—11. cz. 41.412,363 K ; VI. fej. nyugd. 13. cz. 2.918,000 K ; IX. fej. tárczakölcs. 7. cz. 730,633 K ; rendkívüli kiadások XIII. fej. 1. és 2. cím 728,036 K ; beruházások IX. fej. 60,000 K. Rend. bev. X. fej. 1—2. cz. 663,531 K ; nyugdíjak 300,000 K.

296. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 734,000 K, rk. kiad. 4028 K. Ügyosztályok, csoportok, 13, általános, szakszámtartóság, szakszerűség, főosztályok, szervezet, segédhivatal, kézi pénztár, főtörvényszék, csendőrségi felügyelő.)

A honvédelmi miniszterium (42—44. §§.) elnöki osztályán kívül *huszonhárom ügyosztályban* végzi teendőit. Az elnöki osztály személyzeti, s más discretionális ügyeken kívül foglalkozik az ügyosztályok és a tárczaszámtartóság ügyforgalmával. Az osztályok ügycsoportokba vannak foglalva. Az *első* csoport a katonai általános közigazgatási, mozgósítási ügyeket, az iskolaügyet, a honvéd nevelő- és képzőintézetek összes ügyeit és a honvéd egészségügyet tárgyalja; a *másodikban* a személyzeti és népfelkelési valamint legénységi, hadkiegészítési ügyek, a honvéd csapatok, és intézetek gazdasági ügyei és a lőügyek tárgyalatnak; a *harmadikban* a hadbiztossági, vagyis: gazdasági ügyek, a csapatok felszerelése, élelmezése és elhelyezése van. Ez vezeti a tárcza költségvetés és zárószámadás szerkesztését, általában a számtartásra vonatkozó ügyeket. A *negyedik* csoport a védtörvényre és védrendszerre vonatkozó elvi kérdéseket tárgyalja, s a hadsereg és honvédség kiegészítésére vonatkozó törvények végrehajtásáról, s ennek ellenőrzéséről gondoskodik. A *ötödik* csoport beszállásolási, iskolai és alapítványi, felülvizsgálati és ellátási ügyekkel foglalkozik. A *hatodik* és *hetedik* csoport feladata a hadi kötelék alól való felmentések, elbocsátások, továbbá e kötelékben levők nősülési és nyilvántartási ügyeinek intézése, a hadkötelezettség ellen elkövetett visszaélések iránti intéz-

---

Jegyzet. Ezt a tárczát az időközben megjelent 1907. évi költségvetés szerint tárgyaljuk.

kedések, valamint a magyar-horvát iratok fordítása. Csoporton kívül tárgyaltnak, a *hadbírói* és *csendőrségi* ügyek, melyek közvetlenül az államtitkár alá vannak rendelve.

A számtartási szolgálatot a honvédelmi tárczánál, első sorban magának a miniszteriumnak harmadik ügycsoportjába tartozó 13-ik ügyosztály látja el; mert ez végzi: a számtartás igazgatását, s az általános szabályok szerint megejtendő számtartási műveleteket, a számfejtés, könyvelést és zárószámadás összeállítását stb. Ellenben a miniszterium számtartósága azoknak a gazdasági ágazatoknak végzi a számtartását, a melyeknek számadásaik *szakszerűségük*nél fogva, központosított megvizsgálást és bírálatot igényelnek. Ez a szakszámtartóság két főosztályban négy osztályra szakad. Az első főosztályba tartoznak a ruházati és felszerelési ügyek, anyag számadások, építkezési ügyek; a másodikba az élelmezési ügyek, anyakönyvvezetés, nyugdíjazási ügyek, valamint a tárintézetek, képző- és nevelő intézetek számadásai, s az ezen ügyekből folyó közigazgatási számfejtés és egyéb segédszolgálat.

A honvédszámtartóságnak katonás szervezete, s ebből folyólag a tisztviselőknek ilyen egyenruhája és illetménye van. Élén tábornoki állású és illetményű honvéd miniszteri tanácsos áll, ki alatt ezredes, alezredes és őrnagyi állású, első és másod osztályú főszám-tanácsosok, valamint számtanácsok, továbbá első, másod és harmad osztályú számtisztek, számjárulnokok és gyakornokok vannak.

297. §. Magasabb parancsnokságok

(R. k. 2. cz. 2.484,007 K. Főparancsnokság, kerületi parancsnokságok, lovasági felügyelő, dandárparancsnokságok és helyi hatóságok.)

A honvéd főparancsnokság a honvédség katonai kiképzésével foglalkozik, s a tisztek és legénység felett a bírói felsőbbbségi jogot gyakorolja. Gazdasági hatásköre nincs (1890: V. t.-cz.) s gazdasági tekintetben a honvédminiszteriumnak van alá rendelve.

Kerületi parancsnokság a magyar állam területén hét van. Gazdasági tekintetben mint igazgató hatóságok jelentkeznek. Gyakorolják az utalványozási jogot, a területükön elhelyezett csapatokra és magasabb parancsnokságokra. Minden kerületi parancsnokságnál számtartóság is van, mely gyakorolja a számtartási és ezzel járó ellenőrzési szolgálatot mindazokra, a számadó testeknek nevezett katonai csapatokra és hivatalokra, melyek a kerületi parancsnokság kötelékébe tartoznak.

A lovassági felügyelő és a dandár-parancsnokságok a honvédség katonai kiképzésével, vezetésével foglalkoznak. Gazdasági hatáskörük nincs; az előbbi a honvédminiszteriumnak, az utóbbiak pedig a kerületi parancsnokságoknak vannak gazdasági tekintetben alárendelve.

A honvéd térparancsnokságok és orvosfőnökök, mint helyi hatóságok, a honvéd állomás ügyeit vezetik; gazdasági tekintetben a kerületi parancsnokságok alá tartoznak.

Mint minden miniszternek és hatóságnak, úgy a honvédelmi-
nek is vannak segédhivatalai. Van végül kézi pénztára is, melyet a segédhivatali főigazgató kezel. A központi igazgatásba tartozik még, a honvéd főtörvényszék és a csendőrségi felügyelőség is.

298. Csapatok.

(R. k. 3. cz. 31.863,262 K, atm. XIII. fej. 1. cz. 722,836 K, beruh. IX. fej. 600,000 K, r. b. X. fej. 1 cz. 100,560 K.)

Csapatok alatt a honvédgyalogság 28 ezredét és a honvédhuszárságnak pedig 10 ezredét kell érteni. Mindegyike gazdasági tekintetben önálló számadó testet képez. A gazdaság ellátására minden számadó testnél kezelő (ellenőrző) bizottság van, mely az ezredeknél egy törzstiszt-elnökből, az élelmező-tisztből és az ezred kezelő (számtartó) tisztjéből áll. Az ezredeknél felmerülő költségek fedezésére minden számadó testet állandó pénzkészlettel látnak el. Az ezred pénzkészlete a csapatpénztárban van elhelyezve és minden hóban az állampénztárakból kiegészítik. A csapatpénztárt a pénztári bizottság kezeli. A pénztári bizottság három tagból áll, ú. m. a csapatparancsnokból, mint elnökből és két főtisztből. A pénztári bizottság tagjai nem lehetnek egyszersmind a kezelő bizottság tagjai. A pénztári bizottságnak csak akkor szabad fizetni, ha a pénztári okmányokat a kezelő bizottság számfejti, a csapatparancsnok pedig utalványozási záradékkal látta el. A pénztári naplót minden hó 26-án lezárják és úgy a kezelő mint a pénztári bizottság záradékával ellátva, a következő hó 10-éig a kerületi parancsnoksághoz küldik, hol azok végérvényesen megvizsgálatnak. Az anyagkészletre vonatkozó leltári számadásaikat pedig, a honvédminiszteriumban levő szakszámvevőséghez küldik be. Kisebb fizetésekre a kezelőtisztnek kézi pénztára van.

299 §. Tárintézetek.

(R. k. 4. cz. 551,092 K. Ruhatár, fegyvertár, élelmező raktár, gazdaságaik.)

1. A központi *ruhatár* a csapatok felruházására és felszerelésére szolgáló czikkeket a szállítóktól átveszi és a csapatokat azzal a szükséghez képest ellátja. Ügyvitele katonai, gazdasági és műszaki természetéhez képest parancsnokságra, számtartó irodára, hat átvételi és hat raktári osztályra oszlik. (1894. évi 1169. eln. sz. és a szolgálati utasítás; 1898. Rendeleti Közlöny 20. és 62. sz.)
2. A központi *fegyvertár* feladata a fegyvereknek a szállítóktól való átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása, a csapatok használatában megrongált fegyverzet kijavítása és a budapesti lőszergyár működésének ellenőrzése, az ezáltal megújított töltények átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása. (1894. évi 1716. eln. sz. és a szolgálati utasítás).
3. Honvéd élelmező raktár, mely a csapatok és részben az intézeteknek élelmezéséről (kenyér, liszt, gabona, konzervek, fa, stb.) gondoskodik.
4. Honvéd központi ágyraktár és gőzmosó intézet, melynek feladata a csapatok használatában levő ágyneműek kimosatása és a csapatoknak ágyneműekkel való ellátása. Ezek az intézetek gazdasági és műszaki ügyekben közvetlenül a honvédelmi miniszteriumnak; katonai szolgálati ügyekben pedig a kerületi parancsnokságnak vannak alárendelve. Költségeiknek fedezésére a honvédelmi miniszter az illető állampénztáraknál hitelt nyit. A gazdasági ügyek ellátására az intézeteknél egy-egy kezelő (ellenőrző) és egy pénztári bizottság van szervezve, kivéve a központi ágyraktárt és gőzmosó intézetet, melyeknek gazdasági ügyeit a központi ruhatár látja el; számadásaikat a tárczaszámtartósághoz küldik.

300. §. Nevelő és képzőintézetek.

(R. k. 5. cz. 2.100,403 K, r. b. 2. cz. 560,081 K. Ludovika Akadémia, főreáliskola, hadapródiskolák.)

Ezek az intézetek gazdasági és műszaki ügyekben közvetlenül a honvédelmi miniszteriumnak, katonai szolgálati ügyekben pedig a kerületi parancsnokságnak vannak alárendelve. Költségeik fedezésére a kerületi parancsnokságok az illető állampénztáraknál hitelt nyitnak. A gazdasági ügyek ellátására az intézeteknél egy-

egy kezelő (ellenőrző) és egy pénztári bizottság van szervezve Számadásaikat a kerület útján a honvédelmi miniszteriumban levő szakszámtartóshoz küldik be.

301. §. Szakképzés.

(R. k. 6. cz. 668,184 K.)

Ide tartoznak a törzstiszti, a felsőbb és a kerületi tiszti tanfolyamok, központi lovasiskola, az élelmezőtisztképző tanfolyam, hadi iskola, lőiskola, építészmérnöki tanfolyam stb., összesen tíz honvéd szaktanfolyam és tizenhat vezénylés a közös hadsereg szakképző intézeteibe. Céljuk a honvédtisztek és tisztviselőknek magasabb katonai és a különleges szolgálati igényeknek megfelelő kiképzést nyújtani. Ezek közül a törzstiszti és felsőbb tiszti tanfolyam, valamint a központi lovasiskola külön számadó testeket képeznek és így külön kezelő és pénztári bizottsággal vannak ellátva. Költségeik fedezésére a kerületi parancsnokság által az állampénztárnál költségkészlet utalványoztatik. A többi szaktanfolyamok nem képeznek önálló számadó testet, hanem gazdasági tekintetben más csapatok és intézetek kötelékébe tartoznak. A közös hadsereg szakképzőintézeteinél honvéd egyének után felmerülő költségek pedig, havonta lesznek a közös hadügyi tárcza által a honvédelmi tárcza terhére értesítvényileg (lásd 113., 119. §§.) átszámítva.

302. §. Egészségügyi intézetek.

(R. k. 7. cz. 791,528 K, atm. 2. cz. 5200 K.)

Ide tartoznak a budapesti honvéd helyőrségi kórház és a honvéd csapatkórházak. Feladatuk megbetegedett honvéd egyének kórházi ápolása. Minden egyes kórház külön számadó testet képez, külön kezelő és pénztári bizottsággal; állandó költségkészlettel az állampénztárakból, a kerületi parancsnokságok látják el. Számadásaikat a következő hó 10-ig a kerületi parancsnoksághoz tartoznak beküldeni, hol azokat végérvényesen megvizsgálják.

303. §. Koronaórség.

(R. k. 8. cz. 76,792 K.)

E cím alatt a koronaórség költségei vannak felvéve. A koronaórség gazdasági tekintetben a honvédelmi miniszteriumnak van

alárendelve; javadalmazását is a honvédelmi miniszterium utalványozza ki. Külön számadó testet képez, van kezelő és van pénztári bizottsága. Számadásait a honvédelminiszteriumban levő szakszámvevőség vizsgálja meg.

304. § Menház.

(R. k. 9. cz. 110,705 K, r. b. 3. cz. 2890 K.)

A menház az 1848/49. évi rokkant honvédek számára van alapítva. (1881. évi 6071. és 1882. évi 16. sz. eln. sz.) Ezen intézet gazdasági ügyekben közvetlenül a honvédelminiszteriumnak van alárendelve, javadalmazását a honvédelminiszterium utalványozza, van kezelő és pénztári bizottsága. Számadásait a honvéd szakszámvevőség végérvényesen vizsgálja meg. Bevételei is vannak, egyes törvényhatóságoktól és városoktól.

305. §. Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben.

(R. k. 10. cz. 531,778 K.)

E cím alatt a magyar állampolgárok fiai részére adományozandó 250 alapítványi hely költségei vannak felvéve. (1892:XXV. és 1897:XXI. t.-cz. és 1904. évi XX. t.-cz.)

306. §. Ujonczozás-felülvizsgálati költségek.

(R. k. 11. cz. 60,000.)

Ez alatt az ujonczozások felülvizsgálatánál és Horvát-Szlavonországban az ujonczozásoknál is működő polgári tisztviselők úti költségeire és napidíjaira, valamint a hadkötelesek élelmezésére, beszállásolására, végre a tengeren túli tartományokban, valamint más távolabbi külföldi helyeken tartózkodó vagyontalan, de hadképes hadkötelesek hazaszállítására és más apróbb kiadásokra szánt költségeket kell érteni.

Források a honvédelmi tárczához.

1. Illetékszabályok a m. k. honvédség részére 1903. 2. Utasítás a m. k. honvédség kezelő-bizottságainak gazdaságkezelési ügyvitelére nézve 1893. 3. Utasítás a m. k. honvédség alosztályainak gazdaságkezelési ügyvitelére nézve 1893. 4. Pénztárkezelési utasítás a m. k. honvédség számára 1893.

5. Utasítás a gazdaság kezelésére és elszámolására, a honvéd nevelő- és képzőintézetekben 1898. 6. Utasítás a m. k. honvédc csapatok és intézetek részére, a ruházat és felszerelési cikkekkel való gazdálkodás és azok elszámolására nézve 1903. 7. Fegyverzet és lőszer kezelésére és beszámolására vonatkozó ideiglenes utasítás 1888. 8. Ideiglenes utasítás a csapat- és alosztály-parancsnokságok átadása (átvétele) alkalmával követendő eljárásra nézve gazdaszatkezelési szempontból 1877. 9. Utasítás a m. k. honvéd-közétkezési bizottságok részére 1892. 10. Utasítás a m. k. honvéd-kórházakban való élelmezésre 1896. 11. Szabályzat a m. k. honvédkerületi fogházak, valamint a honvéd tábori fogdák gazdaszatkezelési ügyviteléről. 12. Szabályzat a m. k. honvédségi szállítmányvezetők számára 1893. 13. Utasítás a felszámítási fedezetek (engedélyek), elengedések és kártérítési tárgyalásoknál követendő eljárásra nézve 1888. 14. Ideiglenes utasítás a honvédelmi javadalmazást terhelő fizetésekre birói vagy közigazgatási úton elrendelt előjegyzéseknél, azután a levonások foganatosításáról és illetékvisszahagyásoknál követendő eljárásra nézve 1887. 15. A közös hadsereg és a m. k. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875. évi LI. t.-cz. és utasítás 1876. 16. Keresztelési, esketési és halotti anyakönyvek vezetésére és elhelyezésére vonatkozó utasítás 1879. 17. Utasítás a szolgálat kezelésére a honvéd-sátortáborban 1882. 18. Utasítás a honvédség élelmezésére 1896. 19. Alapszabályok a m. k. honvédtiszti özvegyek és árvák segélyellátási intézete számára 1884. 20. Utasítás az állományvezetésre a m. k. honvédségnél 1892. 21. A m. k. honvédség lőügyeire vonatkozó szabályok 1878. 22. Ideiglenes utasítás a m. k. honvédc csapatok vonatanyagának kezelésére és elszámolására 1900. 23. Utasítás a közös hadsereg és honvédség beszál-lásolásáról szóló 1879. évi XXXVI., 1895. évi XXXIX. t.-cz. végrehajtása tárgyában 1895. 24. Útmutatás az ujonnan építendő laktanyák tervezésére 1896. 25. Útmutatás az ujonnan építendő betegápoló-házak és csapatkórházak tervezésére 1899. 26. Utasítás a hadsereg élelmezésére nézve 1893. 27. Végrehajtási utasítás a hadsereg, hadtengerészet, honvédség és népfelkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló. 1887. évi XX. t.-czikkhez 1887. 28. Katonagyógyszer-árszabás 1893. 29. Utasítás a m. k. honvéd kerületi parancsnokságok utalványozási, számfejtési és számellenőrzési szolgálatának teljesítésére nézve 1894. 30. Utasítás az 1897. évi XX. t.-cz. végrehajtása (számtartása) tárgyában.

BEFEJEZÉS.

307. §. Számtartásunk multjából.

(Alkotmányunk, származás, főkorszakok, három, időszerint, tényezők, század, jelleg, összehasonlítás, irók, összefüggés, harmadik, akkor, menekülés, általában, ágak, megfelelő, zavarok, 1761, független, kamara, felfüggesztő, alapelvek, ma, összeegyeztetés, 1773, alárendelt, önálló, 1783, kiterjesztés, zárószámadás, 1792, ellenőrködés, főszámtartóság, elnök, ügy, 1802, küzdelem, 1805, vezérlő, 1854, uralkodó, 1866, elvek, felfüggesztő, helyettesítés, alkotmányos, terjedtek, egységes, mellé és alá, magasabb, ujítás, régi, főkönyvnek, életbeléptetés, bizonyult.)

A magyar állami számtartás jelenleg érvényben álló rendszere még az alkotmányunk visszaállítása előtti időkből: az osztrákoktól származik. Multja tehát egész 1867-ig azonos az osztrák számvitelével. Ennek *két* fejlődési *főkorszakát* különböztetjük meg. Az első a kincstári számtartás *régi* rendszerének kora: a mult század közepéig, a második az *új* rendszeré: napjainkig. A *régi* rendszernek újból *három* fejlődési stádiuma van.

Az *első*, midőn a számvitel csak időszerint való chronologikus feljegyzésekből állott. Ez azonban a kézzel fogható vagyonnak és hasonló változásainak mennyiségén kívül, egyéb tényezőről nem tájékozott. Hogy tehát a számtartás a minőségről, az egyes bevételi forrásokról és kiadási ágazatokról, s a hátralékokról is felvilágosítást adhasson, körülbelül a XV. század elején — ez a *második* korszak kezdete — az addig csak chronologikus számtartás teljes mellőzésével, egy neme a számlás (czím, rovat) vagyis: jellegszerinti számtartásnak rendeztetett be oly módon, hogy e számlák csak az utalványok bejegyzését, az illetményeket ölelték fel. A hátralékot a kéznél levő teljesítési, lerovási okmányoknak: a számlákkal való összehasonlítása alapján határozták meg és vitték át a jövő évi számlára. E rendszer az elsővel szemben csakugyan fejlődést mutat, s midőn a XVI. században általánosan elterjedt: a korszak irói arról, mint nagy haladásról emlékeznek meg. Ennek a rendszernek a pénztári kezelés mellőzésében rejlő hiányosságát, később az által iparkodtak pótolni, hogy a jellegszerinti könyvek mellett, az előbb felhagyott

időszerinti feljegyzéseket, vagyis: naplókat is vezetni kezdték, a nélkül, hogy ezeknek tételeit a könyvekkel rendszeres összefüggésbe hozták volna. Így a naplók is a könyvek is csak első feljegyzések voltak. Ez volt *harmadik* fejlődési stádiuma a régi rendszernek.

A lassan fejlődő, s ezért akkor feladatának még megfelelni nem tudó, *kincstári* egyszeres *rendszer*től időközben kétszer is, még pedig a mult század elején és közepén *menekült* az osztrák államháztartás: a francia állami számvitelben akkor már nagy kifejlődésnek örvendett *kettős*, vagyis kereskedelmi *rendszer*hez. Azonban mindkétyszer csakhamar *visszatért* a kincstári rendszerhez, meggyőződven, hogy a mi állami gazdaságunk berendezésének, az ismert számviteli rendszerek közül, akkori fogyatkozásai daczára is, *átalában* leginkább a kincstári néven ismert számviteli rendszer felel meg, s hogy így nem ennek teljes félretolására, hanem ennek keretén belől, az egyes gazdasági ágak természetének lehetőleg megfelelő rendszer alkalmazására kell törekednie.

Így experimentálva, a legnagyobb zavarok közt érte meg az osztrák állami háztartás a mult század közepét. Ekkor, 1761-ben állította fel Mária Terézia a *kormánytól független*, csak az uralkodónak alárendelt udvari *számvevő kamarát*, melynek többek közt a számviteli rendszer reformálását is kötelességévé tette. Ez a roppant hatalommal: (cum effectu suspensiva) a *felfüggesztő előzetes ellenőrködés jogával* és az összes birodalmi számvevőségekre kiterjedő hatáskörrel felruházott legelső számvevőszék, állapította meg a kincstári számviteli rendszernek amaz alapelveit, melyeket az általános részben ismertettünk, s melyek a későbbi változások daczára nagyrészt ma is érvényben állanak, s az állami háztartásban addig nem ismert rendet és világosságot hozva be: a monarchia határain túl is méltó elismerésben részesülnek.

A kormány azonban ily hatalmas számvevőszék létét saját felelősségének és működésének önállóságával összeegyeztetni nem bírván: Mária Terézia azt 1773-ban feloszlatta, s a megcsonkított hatáskörrel bíró új *számvevőszéket* a *kormánynak rendelte alá*. II. József azonban ha nem is állította vissza régi jogkörét, mégis önállóvá tette azt; mert 1783-ban *kivette a kormány alól*; hatáskörét az egész (akkor a magyar birodalmat, Németalföldet és Lombardiát is magában foglaló) monarchiára kiterjesztette, úgy hogy Ausztria már ekkor egész háztartásáról rendszeres zárószámadással birt. II. Lipót 1792-ben feloszlata az *önálló számvevőszéket*, s az

ellenőrködési hatalom gyakorlatát az *államtanácsra bízta*. Ennek rendelte alá a számviteli szolgálat felügyeletére szervezett *állami főszámtartóságot* is (Staats-Haupt-Buchhaltung), melynek újból az egyes udvari és országos számvevőségek voltak alárendelve. Igaz, hogy 1794-től 1796-ig az elnök újból csak az uralkodónak volt alárendelve, de maga a számtartóság és az ügy független állását annyira elvesztette, hogy 1802-től kezdve a számtartóságok már éppen, az illető udvari és országos hatóságoknak lettek alárendelve.

A végrehajtó és ellenőrködő közegek között a hatalomért folytatott e harmincz-negyven évi folytonos küzdelem után állították fel: 1805-ben az egész monarchiára kiterjedő hatáskörrel, de csak az utólagos ellenőrködés gyakorlására hivatott: *államszámtartási vezérő igazgatóságot* (General-Rechnungs-Directoriumot), mely 1854. évtől legfőbb *számtartó és ellenőrző hatóság* (Oberste Rechnungs- und Controls-Behörde) néven, újból csak az uralkodónak alárendelve működött egész 1866. év végéig.

A legelső önálló számvevőszék által felállított számviteli elvek, egy viszontagságteljes századon keresztül, annyira helyeseknek bizonyultak, hogy az előzetes felfüggesztő ellenőrködésnek, a költségvetésben gyakorolt, előzetes közjogi ellenőrködés által való helyettesítését kivéve: még az időközben beállott alkotmányos követelmények is inkább csak a számtartóságok szervezésére, mint magára a számtartás rendszerére terjedtek. Így lettek: a pénztárak az addig dívott tárczarendszer helyett, a forgalmi napló által egységes rendszerbe hozva; a számtartóságok az illető felelős kormánynak és hatóságoknak, az előzetes és utólagos számtartás céljából *egészen helyesen* mellé- és alárendelve; az utólagos ellenőrködés magasabb cathegoriái pedig, nevezetesen: a közigazgatásiak és közjogiak így lettek, az önállóan szervezett állami számvevőszékek, illetőleg magának a törvényhozásnak fentartva. A számvitelben magában újítást legfeljebb egy régi hibának ismétlésében: abban a törekvésben látunk, hogy a számtartás kereskedelmi *kettős* rendje, az állami gazdaság *nem* kereskedelmi ágazataiban alkalmaztassék. A mint hogy az *összes* főkönyveknek kettős rendben való vezetését, az alkotmányos kormány is elrendelte volt, a nélkül, hogy az állam főkönyvét kivéve, ez valahol életbeléptethetőnek, s a nélkül, hogy az az állam főkönyvénel is helyesnek bizonyult volna.

308. §. Idegen számtartások.

(1—6, majdnem, parlament, hiteltúllépések, számadók, év végén, nem vezet, közigazgatási utólagos, 5, később, absolut, király, [dívott, házi, súlypont, évi számadás, könyvkivonat, (!), számvevőszék, záradék, hitelmaradvány, comptabilité, kereskedők, alak, alap, utalványozás, számvevőszék, 19, pénztárak, bankár, üzlet, előleg, bank, alárendeltség, biztosíték, kiadási pénztárak, számolnak, háromszor, napló, 5, kimutatás, miniszterek, főkönyv, jelleg, 6—6, ellenjegyzés, tiltakozás, minta, bank, 29, 5, zárószámadás, 1861, átültetés, birodalmi tanács, számvevőszék és költségvetés, egységes folyó számla, csoportok.)

1. Már az előbbi szakaszból következik, hogy az *osztrák* számvitel berendezése a magyarral majdnem teljesen egyez. Nevezetesebb különbségek: hogy az ottani számvevőszéket a törvényhozó tényezők közül nem a parlament, hanem az uralkodó számtartó hivatalának tekintik, s ezért egyenesen ez utóbbinak is van alárendelve. Évi jelentéséből csak a költségvetési hiteltúllépésekre vonatkozó észrevételeket tárgyalják a parlamentben; egyebek fölött az uralkodó határoz. A egyes miniszteriumok, nem egész tárcájukról számolnak az állami számvevőszéknek, hanem minden alárendelt utalványozó hatóság is önálló állami számadónak tekintik. Az osztrák kormány is év végén számol, de a számvevőszék állami főkönyvet és hitelnyilvántartást nem vezetvén: a közigazgatási utólagos ellenőrködés alig több névlegesnél. A pótutalványozási időszak 6 hónapból áll; ezért ott az évi zárószámadás nem a következő első, hanem a második évi költségvetéshez, vagyis: egy évvel később készül el, mint nálunk. (Lásd: a 137. §. 4. alatt a közös számvevőszékekről elmondottakat.)

2. *Poroszország* 1850 óta ugyan alkotmányos állam, de számvevőszéke mégis elannyira megtartotta 1824-ben nyert merev absolutistikus szervezetét, hogy a kormány számadásaira tett számvevőszéki észrevételek felett egyenesen a király határoz: ő maga azt helybenhagyván vagy alkotmányos tárgyalás céljából a parlamenthez utalván. A porosz számvitel különben azonos, az alkotmányelőtti időkben nálunk is dívott (ma csak házi pénztárainknál otthonos) rendszerrel, mely szerint a pénztárak nemcsak a teljesítésről okmányolt napló-számadásokat, hanem az utalványozásról könyveket visznek, s ezekből jogcím- és jellegszerinti rovatszámadásokat (107., 122. §§.) könyvkivonatokat szerkesztenek. E rendszer szerint a számtartásnak súlypontja inkább a pénztárakban, mint a számtartóságokban van le-

téve, annál is inkább, mert ez utóbbiakhoz az okmányolt számadások, birálat és utólagos ellenörködés czéljából, csak az év végén lesznek felterjesztve. Évközben a számtartóságoknak könyvkivonatokkal kell beérniök. Ezek alapján vezetteti a pénzügyminiszterium (!) az államfőkönyvet és szerkeszti az állami zárószámadást is. Ezt a számvevőszék a pénztárak által neki is megküldött könyvkivonatok, valamint a számtartóságoktól megvizsgálás után hozzá érkezett pénztári okmányolt számadások alapján megbírálja és igazoló záradékkal látja el, esetleg: észrevételei kíséretében a királyhoz terjeszti fel. Poroszországban nincs pótutalványozási időszak, hanem hitelmaradvány kezelés (ú. n. Restverwaltung).

3. *Francziaország* számtartása (comptabilité) egészen eltér az eddig ismertetettektől. Nevezetesen meglátszik rajta, hogy jövedelmeit egy időben kereskedők, bérlők kezelték. Ennek maradványa a franczia állami háztartásnak kereskedelmi alakja, s a kettős rendszerű könyvvitelnek ennél általában alkalmazott jelszavai és formái. Mert kettős könyvvitelnek — e rendszer valódi értelmében — éppen úgy nincs alapja a franczia állami életben, mint nincs Németországban vagy az osztrák és a magyar birodalomban. Az utalványozás mint nálunk, miniszteriumokra és az ezek alá rendelt hatóságokra van bízva. Ezek utalványozásaikról külön számot visznek és adnak az állami számvevőszéknek. Az utalványozási év 19 hónapból áll. A pénztárakra Francziaországban még Poroszországnál is nagyobb súlyt fektetnek; mert a *bevételek* kezelése, megyék szerint állami *főadószedőkre* van bízva, kik azonban, folytak be vagy sem az állami bevételek: a hó végén a lejárt összegeket (mintha a kerület jövedelmei nekik bérbe volnának adva) a központi pénztárba beszolgáltatni tartoznak. És be is szolgáltatják, mert az adózóktól készpénz helyett rendes bankári jutalék mellett váltókat is elfogadnak: jogosítva vannak általában takarékpénztári üzletet vinni. Sőt szükség esetén még előlegeket is adnak az állami háztartásnak, úgy hogy minden ily főadószedő pénztára — saját területén — mint a Francziaország egész területét behálózó, valamely állami bank közege jelentkezik. Alájuk vannak rendelve fegyelmileg és számadás tekintetében a kerületi és a különleges pénztárak pénztárnokai, úgy hogy a főadószedő, saját területének összes jövedelmeiért, számadó tisztviselője az államnak, s mint ilyen 50,000—300,000 frank biztosítékot tesz le. A kiadások teljesítésére külön pénztárak vannak, élükön *fizető-mesterekkel*, kik az

adószedőktől nyerik pénztáraik készleteit, s kiknek az utóbbiak lehető kiadási okmányaikat készpénz helyett adják át. Úgy az adószedők, mint a fizető-mesterek a pénzügyminiszterium útján az állami számvevőszéknek számolnak. Még pedig havonként háromszor: 10., 20. és utolsóján naplóval, s minden hó 1-én a bevételeknek a kiadásokkal való összehasonlítása után mutatkozó pénzmaradványokról sommás, és 5-én részletes kimutatással. A tárczaminiszterek csak a terhükre fizetett kiadásokról (a bevételekről nem) kapnak számadásokat. Az állami főkönyvet a pénzügyminiszteriumban vezetik. Ez szerkeszti az állami zárószámadást is, melynek a pénztáraktól érkezett számadásokkal való egyezését egy legfőbb bírósági jelleggel felruházott állami számvevőszék vizsgálja meg.

4. A *belga* állami számvevőszéket, a király és a felsőház befolyása nélkül, a képviselőház 6—6 évre választja. E számvevőszék minden utalványozást, szerződést stb. ellenjegyez. Más szóval: annyiban előzetes ellenőrzési joggal bír, hogy tiltakozása ellenére csak a minisztertanács intézkedhetik. A számvitel és a pénztári szolgálat francia mintára van berendezve, csak hogy itt a főadószedőket a belga bank helyettesíti, s az utalványozási időszak 22 hónapra terjed. Az igénybe nem vett hitelek csak 5 év múlva évülnek el, úgy hogy folytonosan 5 évi számadás van munkában. Valamely évről tehát teljes zárószámadást, csak 5 év múlva lehet szerkeszteni: a mi csakugyan czélszerűtlen berendezés.

5. Az *orosz* állami számvitelt 1861-ben szervezték újra. E célból előbb majd minden európai államban tanulmányokat tettek, s az itt czélszerűeknek talált intézményeket iparkodtak átültetni. Jellemző tehát nem igen lehet, de nincs is az orosz állami számvitelben. Sajátságos egyedül az, hogy a birodalmi tanács (mely itt az államfő alatt a törvényhozó hatalmat gyakorolja, s az által élethossziglan kinevezett tagokból áll) közjogi ellenőrzés céljából a számvevőszéknek segédkezését nemcsak utólagosan: a zárószámadásnál, hanem előzetesen, vagyis: magánál a költségvetés szerkesztésénél is igénybe veszi. Ezért a költségvetést nem a pénzügyminiszter egyedül, hanem ez és az állami számvevőszék közösen szerkesztik. A számvitel súlypontját, a pénztárakra fektetett azt a rendszert, mely ezelőtt nálunk és Oroszországban is (Poroszországban most is) érvényben volt, kiküszöbölve találjuk, s e helyett az egységes pénztári rendszer lett behozva. A pénztári feleslegek úgy

mint Angliában: folyó számla mellett az állami bankba helyezettnek el.

6. A *kisebb német államok* számvitele több-kevesebb módosítással (nevezetesen a badeni, mely sokat átvett a franczia állami számvitelből), részben a porosz, részben a mi számvitelünkhöz hasonló. Ezek az oroszországgal együtt képezik a kincstári (egyszeres) számvitel csoportját. Ezzel szemben áll a franczia-belga-angol csoport, melynél az állami pénzkezelés, valamely bank kezében van (Belgium, Anglia) letéve, vagy legalább (Francziaországban) ily alakban jelentkezik. Ez is az oka annak, hogy náluk az állami számvitelnek kereskedelmi (kettős könyvviteli) alakja van.

(Vége.)

www.books2ebooks.eu